

174
389

C. STERE

ÎN PREAJMA
REVOLUȚIEI

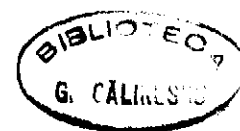
roman

Ediție și prefață de Z. ORNEA

11.02.8

1991
EDITURA CARTEA ROMĂNEASCĂ

Coperta de DAN STANCIU

VOLUMUL IV

HOTARUL...

ISBN 973-23-0277-1 (vol. II)

ISBN 973-23-0275-5 (C. Stere, *In preajma revoluției*)

PRELUDIU : HOMO HOMINI LUPUS

Taigaua tace...

Dela briul stîncos al Uralului pînă la țărmurile Oceanului Pacific, își ondulează, mută, enormele ei obeliscuri negre o pădure virgină de coniferi, care aproape nu cunoaște toporul.

Mărginită la nord de tundrele pustii ce se pierd în regiuni polare și la sud de platourile misterioase ale Mongoliei și de stepile și deșerturile aride ale Asiei Centrale, — această întindere de verdeață sumbră, în care s-ar rătăci continentele, oferă imaginației icoane din alte epoci geologice.

Omul este aici un oaspe încă rar.

Așezările sale, — minuscule mușuroaie ale satelor și orașelor, depărtate adesea unul de altul, chiar în regiunile cele mai populate, la sute, iar alături și la mii și mii de kilometri, — apar ca răzlețe fire de măgele, risipite mai mult de-a lungul fluviilor, — și nu pot desigur schimba prea mult aspectul scoarței pămîntesti, familiar încă antropopitecilor.

Și mai puțin pot împrăștia farmecul solitudinilor primordiale triburile de vînători și pescari din tundrele de la nord, ca și nomazii din stepile și deșerturile sudului.

Taigaua își trăiește viața ei mohorită, acum, ca și în epoca terțiară, sub tirania neîndurată a stihilor.

Iarna.

Sub cer acoperit, taigaua tace.

În colonade zvelte și mărețe, îmbrăcate de mușchiul cărunt, se smulg parcă din stratul gros al cristalurilor de zăpadă și fug spre cer brazii cei sumbri, cedrii mîndri și pinii sprinteni... Dar peste coroanele lor întunecate se lasă dușmănos tavanul de plumb al norilor negri, și le taie avîntul.

Taigaua tace, încrunțată, — și geme numai surd sub povara văzduhului mort.

Ninge...

Norii albiți își revarsă fulgii ușori. Crengile încărcate de nea se pleacă mihnite spre pământ... Tavanul se coboară și mai jos și parcă învăluie lumea întreagă sub o rețea rece și deasă, — o lume fără mișcare, fără lumină și fără viață, — o lume ce doarme somn de moarte.

Taigaua tace, înghețată, — numai crengile îndoliate ale brazilor suspină, plângându-și lacrimile de diamante.

Bate vântul...

Din largul Oceanului Pacific se desprinde năprasnic uraganul... străbate urlînd de la un capăt la altul pădurea împietrită și, izbindu-se de zidul Uralului, dezlănțuie spre Sud *purga*, îngropînd sub dune înămețite toată nemărginirea stepei, iar la nord, strînge tundra amorțită în chingile și mai grozave ale *hiusului*, pe care nu-l suferă nici o vietate.

Peste tot, orice licărire de viață stă pîtită de groaza morții.

Și, jalnică, taigaua tace. Viștiul furtunii acoperă și trosnetul bătrînilor uriași culcați la pământ, unde din trupul lor se vor hrăni noile generații.

Norii se împrăștie...

Bolta instelată de safir translucid, fără hotar și fără fund, își cerne din nemărginire mreața argintie asupra trunchiurilor smerite, tupilate între grămezi de zăpadă, înghețată sub cerul cumplit, cum nu-l cunoaște globul aiurea, în stînci de topaz, peste care erupțiunile silențioase ale aurorei boreale aruncă reflexele mistice ale fulgerelor ei pline de slavă și taină.

Iar în ziua fugară, astrul însîngerat, ridicat trudnic pentru o clipă peste orizontul de nord, aprinde în scînteierea razelor sale piezișe miliarde de nestemate.

Taigaua tace mereu, senină, prinsă de vrajă, — dar aerul rece și dens, sonor ca un clopot de aramă, — trimite la îndepărtări nebănuite, în ecouri repetate, orice lovitură de copită a renului sau urletul lupului flămînd.

Dar soarele își ridică tot mai sus în zare discul pălit, adunîndu-și puterile... Și iată, ca prin farmec, în cîteva zile,

în cîteva clipe taigaua învie; vertiginos se topește scoarța de ghiață; fluviile se umflă, își largesc albia peste sute de kilometri de păduri și cîmpii mlăștinoase, mîinindu-și anevoie apele mîloase spre Oceanul Înghețat, printre nenumărate mușuroaie ale tundrelor, îmbrăcate peste noapte în haina verde-albastră; iar spre marginea de sud coloane albe de mesteceni, îndesite, se acopăr de frunzișul lor fraged și se risipesc de istov în cîmpia înflorită a stepei, în scurta ei glorie înainte de arșița verii.

Și în umbra pădurii, trezite din somnul de iarnă, mișună nestăpînit furnicarul de viață.

Taigaua nici acum nu cunoaște ciripit și cîntec de păsări, ea răsună numai de răgetele sinistre și plînsetele jalnice ale luptei pentru viață.

Toată vietatea intră în vălmășală; începînd cu urșii albi, morocânoși, ai ghețurilor polare, renii și cerbii tundrei, cu pădurea lor de coarne ramificate, și trecînd prin toată fauna bogată a junglei virgine, pînă la cămilele stepelor și pînă la tigrii din regiunea Amurului, la hotarele Coreii și ale Mandgiuriei.

Dar, ce sunet lugubru se aude?

Un glas omenesc? Un geamăt de agonie? Un hohot de plîns?

O fiară o fi sfîșiat vreun vînător îndrăzneț?

Sau un aborigen a înjunghiat vreun ocnaș fugar, — un episod banal în războiul neîncetat dintre „cealdoni” și „varnaci”?

...Nicăieri mai mult ca în taiga nu se adeverește cuvîntul grozav al mizantropului: *Homo homini lupus...*

Din fauna taigalei, din veci de veci n-a lipsit nici omul.

În tainițele ei se zămisleau, creșteau și roiau acele hoarde neîmblînzite, care apoi, în goană după soare, în căutare de așezări mai priincioase vieții, se revărsau năvalnic asupra lumii, punînd în mișcare nenumărate noroade.

În calea acestor invazii s-au ridicat însă, cu vremea, alte puhoai de omenire neastîmpărată.

Din cîmpiile întinse de dincolo de Ural, fugind de nelegiuirile dregătorilor moscoviți și de împilările boierilor stăpîni de moșii, sute și mii de țărani își luau lumea în cap și porneau,

val după val, „*pină unde ajunge toporul, coasa și plugul*“, — preferînd natura mașteră jugului de iobag.

Această migrațiune spontană a gloatelor țărănești, trecînd peste pragul Uralului, s-a întins în cursul de veacuri pînă la marginea Oceanului Pacific, supunînd în lupte crîncene populația băștinașă, gonind-o în tundrele polare, în stepele de la sud, în platourile Mongoliei, sau chiar exterminînd-o fără cruțare.

Taigaua a fost astfel presărată de mici comunități izolate, de sine stătătoare, de plugari, vînători și pescari, — țărani liberi ca nicăieri, oameni aprigi, mîndri și crunți.

Țarul Moscovei, pe urma valurilor succesive ale acestei colonizări haotice, își trimitea voievozii și ispravnicii; dar aceștia erau siliți să se mulțumească cu perceperea tributului convenit și nu se amestecau în viața internă a obștiilor așezate prin văgăunile, adesea nepătrunse, ale taigalei.

Și cum putea fi altfel, cînd într-un județ, în care ar încăpea cu prisosință Franța și Germania împreună, autoritățile imperiale erau reprezentate numai de un ispravnic și doi *zasiedateli*, — subprefecți ?

Și cum putea fi altfel cînd, cu abia o jumătate de veac în urmă, pe o întindere în care Europa întregă ar dispărea într-un colțisor, — în mijlocul unei naturi nebiruite, fără alte căi de comunicație decît cursul apelor pustii și cărările nebatute de prin păduri virgine și mlaștini fără fund, — toți locuitorii din Țîrguri și sate, împreună cu nomazii din tundră și stepă, nu ajungeau la numărul populației din Irlanda de astăzi, — o mică insulă pe jumătate pustie ?

Nu e de mirare că și în zilele noastre se descopăr încă sate ascunse în întunecimile taigalei, care au trăit lungi decenii, și chiar veacuri, necunoscute autorităților împărăției.

Astfel comunitățile slobode de plugari, vînători și pescari își urmează și astăzi viața lor, fără alt contact cu organele puterii de stat decît tributul plătit guvernatorilor și ispravnicilor.

Orice încercare a vreunei administrator novice de a introduce vreo schimbare în această oblăduire străveche este considerată de sibirienii băștinași numai ca o tentativă de revizuire a tarifului.

Și după puține conflicte, fricțiuni și tratative, totul, în adevăr, reintră, cu bună pace, în cadrul așezămîntului secular.

Totuși „suprastructura“ imperială a creat aici cu vremea, — prin juxtaponerea și suprapunerea formelor sociale și a normelor vieții de stat dispartate, — o întocmire fără analogie în istoria lumii.

Bărbații de stat ai împărăției au conceput planul grandios de a transforma taigaua primordială într-o imensă colonie penitenciară.

În scopul acesta a fost creat un vast și complicat aparat administrativ : ocne de muncă silnică, „casteluri penitenciare“ și case de arest, închisori de deportare sau transport, etape, colonii forțate, centre de surghiun „pe cale administrativă“.

Și, astfel, se revarsă anual asupra scundelor sate siberiene drojdia și zgura unui stat de peste o sută cincizeci de milioane, — zeci de mii de ucigași, Țîlhari de drumul mare, hoți de cai și cambriolatori, incendiari, siluitori, falșificatori, escroci.

Autohtonii opun însă o rezistență sistematică și atît de dîrză și cruntă, încît, la sfîrșit, ocărnuirea resemnată acceptă un compromis grozav și laș.

Regulat, în fiecare an, administrația injectează în trupul taigalei zeci de mii de elemente patogene ; și tot așa de regulat acest corp viguros le eliminează fără milă, sub ochii indulgenți și complici ai aceleiași administrații.

Dreptul cutumier a elaborat chiar, în acest scop, un ritual precis și detaliat.

Deportații de drept comun nu numai că nu sînt reținuți la locul de destinație, dar sînt încurajați și chiar îndemnați la evadare. De altfel însăși lipsa mijloacelor de existență, ca și de deprimare la muncă, după anii îndelungați petrecuți în închisoare, le face și cu neputință așezarea în vreun sat prăpădit din taiga.

Condițiile de muncă pe care le-ar oferi băștinașii nu s-ar deosebi prea mult de ocna.

Chiar pentru condamnații la muncă silnică sau dețențiune, supravegherea e mai mult decît neglijentă. Și dispariția lor nu supără prea mult administrația : pînă la constatarea oficială a evadării, alocațiunile pentru hrană și îmbrăcăminte pot fi însușite ca o sursă de venit perfect normală și legitimă.

Astfel Siberia este mereu străbătută de două curente de migrațiune diametral opuse. Întru întîmpinarea convoaielor de deportați care se îndreaptă în diferite regiuni spre răsărit, pornesc din toate văgăunile taigalei fugarii care, grăbiți, înfrigurați, atrași de bariera Uralului, ca maniacii de viziunile

lor, colindă în bandă sau solitari toate cărările tainice din umbra pădurilor seculare, fugind mereu spre apus.

Oameni fără căpății, în toată puterea cuvîntului, fără stare civilă, fără meserie, fără loc în societate, cu singurul avut alcătuit din cîteva rupturi de primenire și cel mult un mic ceaur într-o traistă purtată la spinare, — ceata nemernică și oropsită de vagabonzi profesionali, pentru care și limbajul oficial a acceptat termenul expresiv de „Ivani Nuțiuminte“, — ei sînt în afară de lege și la dispoziția oricui.

Un glonte de pușcă dacă răpune pe vreunul din acești oropsiți, — faptul nu implică nici o răspundere. Taigaua își păstrează cu tărie tainele ei.

Cea mai elementară vigență administrativă ar putea pune capăt imediat unei cariere de vagabonzi ; nu sînt multe drumuri prin Siberia și necesitatea de hrană nu îngăduie nimănui o abatere îndelungată din calea satelor. Totuși în afară de cazuri excepționale, — o crimă mai grozavă săvîrșită în vecinătate sau evadarea vreunui deportat politic, — Ivanii Nuțiuminte, cît timp n-au trecut Uralul, nu riscă arestarea, și nici prea mult vreun glonte din partea autorităților, dacă observă cu stricteță „cutuma“.

Situația de fapt e mai puternică decît toate prescripțiunile legale și regulamentele administrative.

Urmărirea și arestarea a zeci de mii de vagabonzi, ar cere în fiecare an o cheltuială de energie și de mijloace de care nu dispune administrația imperială. Iar exterminarea lor sistematică, sub taina taigalei, ar presupune un măcel atît de grozav, că nici chiar țărani aceștia aspri și crunți nu se încumetă a-l întreprinde.

Și, la drept cuvînt, nu ar fi nici o rațiune pentru aceasta.

Frigul, fiarele sălbatece, foametea, mlăștinile fără fund și pădurile întunecate, în care numai o îndelungată experiență poate feri de rătăcire, în sfîrșit, luptele fratricide între bande înflămînzite sau chiar vînătoarea plănuită la care se dedau și triburile întregi de nomazi, — și vai ! — și frații degenerați dintre vagabonzi înșiși : eliminează fără cruțare din sinul taigalei aceste corpuri străine.

Foarte puțini se așează la locul lor de deportare, și mai puțini încă răzbat peste Ural, — unde chiar dacă nu-și găsesc vreun rost în viață pot cel puțin să-și asigure o întoarcere în condițiuni mai ușoare, ca simpli coloni în Siberia, după o proce-

dură sumară care constată numai calitatea lor de „Ivani Nuțiuminte“.

Dar, orișicum, o oaste de zeci de mii de oameni fără căpății și scoși de sub ocrotirea legii, constituie o amenințare permanentă și o primejdie mortală pentru populația așezată, fără anume norme care să asigure un *modus vivendi* între aceste elemente sociale atît de disparate.

În realitate între țărani siberieni, — „cealdoni-gură-galbenă“, — pe de o parte, și vagabonzi profesionali, — „varnaci-singe-de-cine“, — pe de altă parte, nu încetează nici un moment cu totul războiul crîncen.

Dar, de fapt, și taigaua și-a elaborat un codex de drept public care stabilește anume norme pentru acest război și reglementează armistițiile.

La ferestrele fiecărei case din satele Siberiei se poate vedea o policioară pe care sînt expuse, pentru noapte, cîte o pine, o cană de lapte sau, — de către inimile mai miloase, — o bucată de slănină ori carne afumată.

Cîtă vreme fugarii nevolnici se folosesc numai de acest tribut cutumier, ei pot nădăjdui oarecari îngăduiri din partea populației băștinașe.

Dar orice înfrîngere a acestei limite, — un furt, o spargere sau, lucru mai grozav, un omor sau un viol, — atrage o reprimă imediată și cruntă ; nici un Ivan Nuțiuminte nu mai poate pătrunde pe teritoriul obștei ofensate, fără să-și mai pună în primejdie viața.

Furiile războiului sînt atunci dezlănțuite și „cealdonii-gură-galbenă“ ei înșiși trebuie să stea de strajă, — în fiecare noapte, poate surveni un atac, un omor sau dare de foc, fără prea mare nădejde de ocrotire din partea ocîrmuirii.

Viața a elaborat și procedura de tratative pentru încheierea păcii sau a armistițiului, care restabilește „ordinea normală“, în afară de orice intervenție a autorităților de stat.

Din pricina acestui neîncetat și crîncen război între cealdoni și varnaci, din adîncimile taigalei, amestecate cu urletele și răgete de fiară, se pot auzi atît de des și strigătele de agonie și de plîns ale unui glas omenesc : *Homo homini lupus...*

Și, totuși, se găsesc individualități puternice din lumea ocnei care izbutesc să refacă acest pelerinaj din fundul Siberiei peste Ural de opt și de zeci de ori, — la dus și întors, mai mult

ca ocolul pământului la ecuator, săvârșit pe jos, în lanțuri, sau cu traista de vagabond în spinare !...

În acest cadru al vieții din taiga, sub țarismul clătinat și terorizat de revoluție, s-a adăugit un nou element dramatic : Siberia a devenit și o colonie de deportațiune politică.

În bezna vieții primordiale au fost aprinse peste tot mici focare de viață intelectuală.

Elita „inteligentei“ ruse, fruntașii vieții sociale și politice, tinerimea studioasă, literații și oamenii de știință și gândire, răzvrățiți împotriva regimului, au fost împrăștiați în toată întinderea de la hotarele Mongoliei și pînă la ghețurile Oceanului de Nord, formînd mici obștii izolate nu numai de restul lumii dar și, prin condițiile reglementare ale deportațiunii, ferite și de contactul cu populația băstinașă.

Prin forța lucrurilor aceste mici insule de cultură, rătăcite în întunecatul ocean de barbarie primitivă, au trebuit să stabilească legături foarte vii între ele, și să se închege într-o întinsă asociație de apărare și sprijin mutual.

Pentru oameni, în cea mai mare parte tineri, cu studii neisprăvite sau stînjenite de lupta atroce dusă împotriva întregii întocmiri sociale, această asociație, care a întreprins pustietățile taigalei, s-a transformat natural într-un vast club politic și o universitate.

Aici se elaborau doctrine sociale și sisteme filozofice, aici se discutau programe și metode politice, aici se nășteau și se dezvoltau curente care urmau să hotărască destinul unei mari împărății.

Dacă cei mai mulți dintre cei prinși de mrejele Ohranei, în condițiile grozave ale deportațiunii, slăbeau sau se rătăceau, pierdeau credința, se degradau sau, „evolau“ în direcția lagărului advers ; dacă și mai mulți nu puteau rezista fizicește, își ruinau sănătatea, cădeau în ghiarele vreunei boli mintale, sau chiar pierreau : ceilalți, — cei puțini și aleși, — se oțeleau. Și aceștia, împreună cu fruntașii emigrațiunii, au păstrat în vremurile acelea de restrînte pe marii luptători și conducători ai mișcării revoluționare reînviată și, în ceasul de cumpănă, au putut hotărî chiar mersul istoric al unei mari națiuni, cu un răsunet puternic pentru întreaga istorie mondială.

Aceasta a fost contribuția taigalei la progresul și civilizația omenirii.

PARTEA I

ANTECEDENTELE „CAZUL RĂUTU“

Cap. I.

ZINAIDA NICOLAEVNA

Dar pentru Ion Răutu taigaua, posomorită și mută, lăsată în urmă, în drumul lui spre hotarul stepelor, nu și-a ridicat încă pecetea de taină.

Pe crusta înghețată luneca, în sunetul „smeuriu“ al clopoștelor, troica, — un punct negru în imensitatea înscinteiată sub bolta spălăcită a cerului de nord, — tot mai departe spre sud ; vizitiul pocnea din bici și șuiera ; în fund, Ion Răutu rămânea înghemuit între doi jandarmi somnoroși, înghețat cu toate blănurile sale, nepotrivite pentru condițiunile climaterice ale locului.

Dar nu numai frigul îl făcu să se agite de nerăbdare când vizitiul, întorcându-și spre el fața-i rotundă, învinețită de ger, cu țurțuri mici de ghiață în barbă și mustăți, îi arătă cu virful biciului în zare :

— „Curganul !“ ...

La marginea de sud a imensului clopot alburii Ion Răutu nu putu discerne decât silueta masivă a închisorii, elementul caracteristic și cel mai impresionant al peisajului orășenesc din Siberia.

Troica, șerpuiind printre căsuțele îngropate în zăpadă, prin străzile pustii și puțin luminate, răzbătu în amurg spre isprăvnicie, unde Ion Răutu urma să fie „predat“ de jandarmi autorităților locale.

La isprăvnicie însă, acum, spre seară, după orele de serviciu, nu se mai găsea în cancelarie decât Iacov Iacovlevici Ivanov, *pristav* dejurnă care, în fața unui ștof de basamac și a unei străchini cu varză murată, se arăta supărat de această vizită târzie.

La raportul șefului de convoi, — a *starșoiului*, — pristavul se ridică în picioare și fixă un moment în tăcere pe Răutu, mestecînd un colț de pîne neagră cu o foaie de varză acră.

Omul se silea vădit să înțeleagă despre ce este vorba. Capul îi vîjîia și ochii injectați, gravi și triști, se îndreptară în sfîrșit spre starșoiul convoiului, — sergentul major Muhin.

— „Hic !“... rîgîi el : „Nna ! Ddomnul is... — pravnic... îi la domnul... di...director Isidor Katz... ziua ddumnealui... Nna !... Ce să fac ?... Nna !...“

Răutu, la această veste, se simți ca doborît la pămînt. Mu-rea de nerăbdare să se vadă în sfîrșit „liber“...

Îi venea și leșin de oboseală, de foame, de frig, dar mai cu seamă de duhoarea violentă din cancelarie, în care se amestecau, într-un buchet otrăvit, mirosul de basamac, de varză acră, de mahorcă stătută și încă o emanațiune ciudată, nedeslușită pentru Răutu, dar care copleșea toate celelalte miresme.

Starșoiul, un vechi slujbaș, găsi soluția :

— „Să trăiți, înălțimea voastră !“ — interveni el : „am să mă duc eu la înalt născutul domn ispravnic, cu plicul ; domnul politic o să rămîie cîteva minute aici cu sergentul. Numai să-mi arate cineva drumul“.

— „Erema ! Erema !...“ strigă bucuros pristavul cît îl ținea gura.

De pe o laviță din colțul anticamerei, de sub o morman de cojoace, se ridică mîrîind un om numai în cămașă și izmene, somnoros, cu părul și barba încîlcite, duhnind și el a basamac, mahorcă și varză acră :

— „Hă ?... Ce e ?... Doamne sfinte !... Aaa.. abia adormisem, păcatele mele... Aaaaa“, — căscă el, clătînîndu-se pe loc de somn, cu ochii umflați, abia întredeschîși.

— „Ce-mi stai acolo, fecior de cățea ? Parcă ești un dromader !“ își regăsi tonurile de *nacialnic* domnul pristav : „Vino încoace, buricul bunică-ti !“...

— „Aaah !“ — căscă iar Erema, prea puțin impresionat de explozia domnului pristav. Și, scărpinîndu-se pe piept, la spinare, la coastă, intră totuși în cancelarie.

Cînd trecu pe lîngă Răutu, acesta își putu da seama că mirosul specific care copleșea atmosfera isprăvniciei era aroma personală a lui Erema.

— „În...ccalță-te, măgarule, și du-l pe domnul sergent major... la domnul director Katz... la domnul ispravnic...“, îi porunci pristavul.

Căscînd, scărpinîndu-se, oftînd și bodogănînd, Erema își făcea toaleta, exasperînd pe nerăbdătorul Răutu cu gesturile lui șovăitoare.

După ieșirea lui, odoarea specifică ce emana dintr-însul nu se împrăștiă, — pînă și păreții păreau îmbibați de „duhul“ acesta, încît Răutu își punea întrebarea, dacă atmosfera cancelariei l-a parfumat astfel pe Erema sau dacă nu cumva efluvii-lor lui personale se datorește atmosfera isprăvniciei ?

După vreo jumătate de oră sergentul major Muhin se întoarse și, voios, adresîndu-se lui Răutu îi zise :

— „Slobod !“

Și, întinzînd pristavului Ivanov plicul despecetluit, adăugă :

— „Poftim pachetul ! Am descărcarea. Vă rog să puneți numai pecetea. Domnia sa, înalt născutul domn ispravnic, ordonă ca domnul politic să se prezinte mîne la isprăvnicie. Dar acuma e slobod“.

Peste puțin Ion Răutu, însoțit de aromaticul Erema, lă-sîndu-și bagajele la isprăvnicie, plecă pe jos, — Curganul nu cunoștea încă trăsuri de piață, — spre locuința tovarășului Vasile Ivanovici Popov, unul din cei doi deportați politici ai Curganului.

Tîrgușorul se pregătea de culcare.

Pe stradă se întîlneau puțini trecători, care parcă se furișau, pitiți, pe lîngă casele mohorîte, construite din bîrne de brad, abia cojite și înegrite de vreme, ca și cele mai multe locuinți din tîrgurile și satele Rusiei.

Mute, cu obloanele trase, ele păreau părăsîte, — și rar se vedea cîte un geam care își adăuga lumina sărăcăcioasă la splendorile nopții senine de iarnă.

Răutu pășea în tăcere : se vedea într-o lume nouă, necunoscută și dușmănoasă.

Ce spuneau dreptunghiurile de lumină ale ferestrelor neoblonite ? Ce viață e acolo ? Ce a fost ieri, ce va fi mîine și cum va intra el, Ion Răutu, în sfera ei ? Și cum îl va găsi pe tovarășul Popov ; cum va fi primit ?...

— „Aici !“ — se opri Erema la porțița unei case cu ferestre încă luminate.

În tindă Răutu găsi un om voluminos, suflînd cu putere în samovar. Scînteile aruncau un joc de lumină straniu pe o față rotundă și aproape spină.

— „Cine e acolo ?“ — întrebă spinul.

— „Eu sînt, Ion Răutu, deportat politic sosit acum. Sînteți tovarășul Popov ?“

— „Ha ! tovarășul Răutu ! Cînd ai sosit ? De mult te așteptăm. Ne-a spus pristavul Ivanov chiar de cînd au venit hîr-tiile. Intră în casă ! Și samovarul este gata. Zina, Zina ! A venit Răutu !“ — strigă el intrînd într-o cameră abia luminată de o lampă fumegîndă, care îl făcu pe Răutu să tușească.

În cameră, pe lîngă funinginea de lampă, domnea o dezordine, mai mult decît pitorească. Lîngă o farfurie și o bucată de pine, un papuc scîlciat pe masă dădea fizionomia întregului decor, în care hainele, cărțile, ustensilele de bucătărie și tot felul de vase cu rămășițe nedeslușite făceau impresia unei locuințe părăsite de groaza năvălirii inamicilor.

Din camera de alături intră o femeie care, prin înfățișarea ei, dădu de îndată cheia acestui decor insolit.

Încă tină, ea vădea acea desăvîrșită lipsă de îngrijire de sine, pe care numai un suflet înstrăinat de viață o poate avea.

Cu părul desfăcut, lăsat să cadă în dezordine pe fața-i palidă, unde urmele unui gălbenuș de ou denunțau menu-ul de dimineață, — ea își îndreptă privirea moartă a ochilor ei șterși asupra lui Răutu, și-l salută cu voce surdă :

— „Bună ziua, tovarășe Răutu ! Te rog să iei loc“.

Răutu începuse să scruteze mobilierul.

Scaunele de lemn erau încărcate sau învederau o lipsă îngrijorătoare de echilibru. Un divan, prin pinza-i ruptă, își rînjea amenințător resorturilor întortochiate de sîrmă. Un pat care încă nu ieșise din starea în care a fost părăsit de dimineață.

Tovarășa Zinaida Popov urmărea și ea cu indiferență privirile lui Răutu.

Acesta se așeză, în sfîrșit, cu prudență pe un colț al divanului.

Zinaida, cu o mișcare de mîna trînti jos povara unui scaun, și se așeză și ea, cu un aer de plictiseală și abandon.

— „Vasia, gata-i samovarul ?“ — întrebă ea : „Că lui Răutu trebuie să-i fie foame...“

— „Îndată, îndată !“ — se auzi din tindă : „să mă reped numai pină la Palauzov să iau niște șuncă sau cîrnați, că nu știu dacă avem ceva.“

— „Mă rog !“ — sări Răutu stingherit : „eu am vrut numai să vă întreb dacă este aici vreun hotel și unde să găsesc o sanie, să-mi duc acolo lucrurile de la isprăvnicie... și nu mi-e foame...“

— „Ia te uită... ! Ce vorbe sînt astea ?“ — întîmpină liniștit Popov, intrînd în odaie : „Hoteluri pe aici nu se află. Siberianul e ospitalier. Numai de noi, politiciii, îi e cam frică. Ai să stai la noi deocamdată, și îți aduc eu și bagajul.“

— „Dar am să vă deranjez. Am picat, așa, în pragul nopții...“

— „Ce deranj, frate ? De atîta vreme stăm în prăpăditul ăsta de Curgan fără tovarăși, și acum vrei să fugi fără să înghiți măcar ceva și să te odihnești !...“

Zinaida tăcea netezindu-și distrată genunchiul, care vădea, printr-o ruptură, fusta puțin ispititoare dedesubt.

— „Nu se poate să pleci, tovarășe ! Eu vin îndată“ — se îndreptă Popov spre ușă.

Din prag se întoarse însă, rugător, spre Zinaida :

— „Zinocica, ai să supraveghezi puțin samovarul, nu-i așa ?“

Răutu nu-și putu da seama dacă femeia auzi măcar această rugăminte.

Prima seară de libertate nu i-a adus prea multă bucurie lui Răutu. Trudit de drum și de frig, fu dureros izbit și de atmosferă din casa soților Popov.

Un copil de vreo douăsprezece-cincisprezece luni, zdrențuros și nespălat, după ce se tîri peste prag printre felurile reziduuri ale dușumelelor, nemăturate de mai multe zile, se ușură chiar la picioarele lui Răutu de toate păcatele sale, fără să impresioneze prea mult pe mamă-sa...

Aceasta fu ultima picătură în paharul de amărăciune al acestei zile.

Stăpînit de gînduri și sentimente care se încîlceau în sufletul lui răzvrătit, Răutu înghițea felii de cîrnați afumați, oferite la masă, bea pahar după pahar de ceai, — un ceai al cărui gust mărturisea și el felul acestei gospodării ; nu înțelegea po-

vestirile lui Popov, și nu-i prea asculta întrebările, la care răspundea mașinal.

Zinaida Nicolaevna nu lua parte la conversație, dar nu-și ridica ochii de la soțul ei, care tot timpul vorbea cu volubilitate, „stropind“ feliiile de cîrnați, pe lîngă nesfîrșitele pahare de ceai, și cu cîte un pîhărel de rachiu, din cînd în cînd.

— „Vasia!“ — auzi deodată Răutu vocea ei, în care însă răsuna și o notă mai vibrantă : „Tovarășul Răutu trebuie să fie obosit. Să-l lăsăm să se culce aici, în locul tău... Tu ai să dormi în altă parte“... adăugă ea, parcă cu oarecare jenă.

Și Răutu văzu cu mirare că ochii ei păreau mai aprinși cînd și-a pus brațul pe umărul lui Popov, ca să-l îndemne să se ridice.

Sufrageria aceasta, cu miasele și dezordinele ei, i-ar fi părut lui Răutu, oricînd altă dată, prea puțin atrăgătoare, dar acum, — cînd ea se înfățișa ca cel dintîi locaș de odihnă cu ușa nezăvorită și nepăzită de sentinele, după doi ani și jumătate petrecuți prin închisori, — rămas singur, el abia își putu stăpîni emoția.

După puțină ezitare, aspectul îndoielnic al cearceafului aruncat de Popov peste movilele și prăpastiile divanului, — preferit patului, — îi insuflă o hotărîre : în vîrfurile degetelor, ca să nu deranjeze gazdele, Răutu se îndreaptă spre ușă, — stăpînit de teama tănuită că totuși o va găsi încuiată și cu o sentinelă în fața ei.

În tîrgușorul amorțit, din ferestrele unei singure case, mai înalte, cu un coș de fabrică în dos, mai licăreau încă lumini roșietice.

Sunetele înăbușite de orchestră, — în care domina un trombon barbar, — îi trezeau o amintire neplăcută : „trebuie să fie acolo serbarea de la domnul doctor Isidor Katz, onorată de prezența înalt născutului domn ispravnic, care a ordonat înfățișarea mîne...“

Un ger strașnic parcă îngheța și muzica și luminile ferestrelor.

Dar cu toată lipsa de felinare, și chiar după apusul lunii știrbite, pe vîlul de zăpadă, — sub scînteierea cerului înstelat, în care tronau superbul Orion și cu Sirius înflăcăratul, — se profilau petele negre ale caselor ca niște guri de peșteră.

Urletele unui cîne nervos care, în răstimpuri, acompania răsufările intermitente ale trombonului, făceau pe Răutu să

simtă și mai dureros apăsarea distanței nemăsurate care despărțea de Năpădeni acest peisagi, atît de insolit, străin și rece...

Liber ?

Singur, rătăcit în... „alt tărîm“...

Întors în casă, Răutu se așeză pe divan, rezemat în cot, gînditor, pe jumătate dezbrăcat.

Cei ai casei nu dormeau încă. Din camera de alături se auzeau mișcări, șoapte și parcă niște gemete înăbușite...

Deodată își aduse aminte de silueta Taniei Lungu, pe peronul din Odessa, fluturînd batista...

Nevasta lui...

Se simte și ea singură, în mijlocul Odessei vesele și zgomotoase, — cum îi scrie în ultima scrisoare.

A primit două scrisori pînă acuma, la Tiumen...

Îi scrie regulat, o dată pe săptămîină, dar drumul e lung, patru mii de kilometri, și corespondența deportaților rătăcește prin toate vîmile cenzurii.

Nici nu i-a răspuns la ultima scrisoare. Trebuie să-i scrie.

Dar... pe ea nu o interesează „filozofiile“ lui, — nici nu le înțelege.

Cum pâlise ea cînd a sărutat-o după celebrarea căsătoriei...

Bună fată !...

Biata Tania...

Și *tiotia* Natalița, — malițioasă !...

— „Ha, tovarășe Răutu, — ai dormit fără să isprăvești dezbrăcatul. Trudit ai mai fost aseară !“ — și Răutu sări în picioare la auzul acestor cuvinte, care îl trezi din somn.

Era lumină, — Vasile Ivanovici Popov adusesese samovarul și așeza pe masă pahare și farfurioare.

Și-i păruse că abia închisese ochii...

— „Grăbește-te“, — continuă Popov : „să luăm ceaiul și să ne îngrijim de cele necesare mai urgent. În primul rînd — *pimii* pentru picioare. Ai să degeri în clima noastră cu ciuboțelele dumitale. Apoi, dacă vrei să stăm împreună, trebuie să mai luăm un pat și o masuță, ca să poți scrie. Ale noastre se cam clatină, — nu sîntem cărturari... Ai nimerit bine : sîntem acum tocmai în toiul iarmarocului“.

Vania se simți îndată prins în angrenajul mărunțișurilor și grijilor vieții „libere“, — pe care nu le cunoștea în celulă.

Cînd intră în sufragerie, pentru a lua ceaiul, și Zenaida Nicolaevna, — niciodată Răutu n-avu curajul să-i zică „tovarășă“, — el observă că vestigiul gălbenușului de ou nu dispăruse încă de pe obrazul ei, din nou amorțit, lipsit de orice gîndire și parcă și de viață.

În acest moment se hotărî ca, în nici un caz, să nu accepte ospitalitatea soților Popov.

Zinaida Nicolaevna primi cu indiferență declarația lui confuză în această privință, deși îl fixă o clipă cu oarecare băgare de seamă.

Dar Vasile Ivanovici părea vexat și, — în drumul lor spre iarmaroc pentru cumpărături în „rîndul negustoresc“, — crezu necesară o explicație :

Se opriseră amîndoi un moment la parapetul mahalalei de jos, care se întindea pînă la malul înghețat al Tobolului, — afluent al Irțișului, — unde se ținea iarmarocul.

Printre barăcile primitive ale negustorilor, ridicate în două lungi rînduri direct pe zăpadă, mișuna o mulțime eterogenă adunată din toată regiunea, — și mai cu seamă din stepe : kirghizii, cu *chibitcele* și cămilele lor, dădeau un aspect fantastic acestui peisagiu quasi-polar.

Vasile Ivanovici se arăta agitat.

De obicei liniștit și măsurat, acum se roși : ochii îi fulgerau în toate părțile, evitînd privirile lui Răutu, și, în graiul lui repetit, răsunau și mai tare accentele dialectului de Iaroslav :

— „Tovarășe Răutu“ — aruncă el parcă în silă : „ai auzit desigur de Victor Lazinschi ?“

— „Cel care a fost spînzurat la Harcov ?“

— „Da... Era un mare om... unul din făuritorii revoluției... Poate cel mai mare... Erou... *Teoretic*... *Scritor*... Orator... A creat organizația de sud, i-a întocmit programul, și a scris cele mai mult manifeste... Mare pierdere pentru revoluție... Pentru poporul muncitor...“

— „Știu, știu !“...

— „Zinaida Nicolaevna e văduva lui... L-a iubit mult... Nu-l poate uita... A fost colaboratoarea lui... L-a ajutat în toate... Femeie foarte cultă. A învățat la Zürich... Vorbește nemțește, franțuzește, toate limbile. După execuție, ajunsese aproape nebună... Cînd am găsit-o aici, nici nu credeam că o să scape...“

Eu sînt un simplu lucrător, — ceea ce se cheamă *lăcătuș subțire* — un mecanician. Aici am luat agenția mașinilor de cusut Singer... Le vînd în rate și le repar... Iau și alte comenzi în bransa mea, care cer mai multă îndemînare... Cîștig destul... dar... ei nu-i pot cere mult... Bine că trăiește... Nici nașterea Zoicăi n-a ajutat. Dumneata ești om învățat... citit... știi limbi străine... Poate că ar reinvia...“

Tot timpul cît a vorbit, Popov nu s-a uitat o singură dată spre Răutu ; stătea nemișcat, cu o mină băgată în buzunarul cojocului său negru, iar cu cealaltă rezămat de stîlpul parapetului, — strîngîndu-și mereu și resfirîndu-și degetele înlăuntrul unei enorme *rucavițe* blănite, — un fel de mînușă siberiană cu un singur deget.

Dar acum se întoarse, clipind din ochi, cu o întrebare mută, spre tînărul său tovarăș.

Acesta însă tăcea. Inima i se făcuse ghem. Privea în jos, spre furnicarul omenesc din iarmaroc, repetînd tot timpul în sinea lui :

— „Iarăși moaște vii... moaște vii... moaște vii !...“

Dar hotărîrea luată de dimineață se clătina...

De jos veneau zgomotele obișnuite ale iarmarocurilor, — strigătele „băieților“ de la ușa barăcilor :

— „Cojoace, cojoace ! *Tulupuri* de astrahan ! *Dohale* adevărate de cerbi de tundră !... poftiți, poftiți, domni cînștiți...“

— „Iată, turte dulci, turte dulci... turte de Veazem !...“

— „Stofe *inglezești* — adevărate *inglezești* !...“

— „Topoare, cuțite de Tula... de Zlataust...“

Într-un colț cîntau cerșetorii :

— „Domni milostivi, fie-vă milă de un biet orb !... Faceți-vă milă și pomană de un biet beteag... orfan de părinți !“

În alt colț, — dinspre *balaganele* de petreceri, — un boscar, circ primitiv, o panoramă, — bubuia o tobă, chisucia o trompetă, scîrția o mică orgă primitivă...

Și peste tot, ca o atmosferă ce învăluia toate aceste sonorități disperate, — condimentul indispensabil al manifestărilor populare din Rusia — sudălmii grozave, în care răsuna mereu, pomenit în deșert, numele de „mamă“.

— Să mergem !“ — rosti, în sfîrșit, Popov, oftînd.

Cumpărătură de *pimi* dădu, pe neașteptate, lui Răutu senzația vie, cum că în adevăr s-ar afla pe „alt tărîm“. Negustorul,

aducându-i spre încercare niște ciubote enorme de pislă, cum purta toată lumea pe acolo, îl invită :

— „Descălțați-vă, domnule ! Uite niște pimi de prima calitate... Princiari !...“

— „Cum să mă descalt ?“ — întrebă Răutu mirat : „Nu se poate peste ghețe ? Altfel mi se udă picioarele...“

— „Cum să se ude frate ? Pentru ce să se ude ?“ — se miră, la rîndul lui, negustorul.

— „De zăpadă... zăpada nu-i udă ?...“

— „Iacaaa !... Cine a văzut zăpada udă, oameni buni ?“

Astfel află Răutu că în Siberia, odată ce a căzut zăpada, temperatura nu se mai ridică niciodată deasupra lui zero, și fulgii de zăpadă rămîn toată iarna ca niște cristaluri minerale...

Pe cînd tovarășii se plimbau pe lîngă barăcile iarmarocului, privind mărfurile expuse, un străjer de poliție acostă pe Răutu :

— „Domnule Răutu“, — îi zise el gîfîind : bine că te-am găsit ! Te-am căutat la Vasile Ivanovici din partea înalt născutului domn ispravnic... Dumnealor îți poruncesc să vii îndată la ispravnicie. Is foarte supărați !...“

Răutu uitase cu desăvîrșire ordinul transmis aseară prin staroși, de a se prezenta de dimineață în fața ispravnicului.

El se simțea în vină oarecum, dar tonul polițistului îl irită :

— „Spune-i ispravnicului dumitale“, — se oțări el : „că mie nu-mi poate porunci nimic : el nu e decît un străjer pus să mă păzească, atît !“

„Venim îndată !“ — interveni atunci Popov : „Lasă, tovarășe !“ — se adresă el apoi, potolit, către Răutu : „chiar așa de liberi nu sîntem noi aici. Și astfel îți strici numai pe degeaba viața. Agafonov e foarte cînos, și noi sîntem în mîna lui. Poate oricînd să ne otrăvească existența. E un preot răsposit care a trecut în poliție și a făcut carieră mulțumită grațiilor preotesei. Acum bănuiește pe fiecare că-i cunoaște infamia. Hai la ispravnicie : e o formalitate de care nu poți scăpa.“

În fața ispravnicului Popov se opri :

— „Intră singur“, — îi sugeră el : „Mai bine fără martor, are mai puțin harțag... Eu te aștept aici...“

Ispravnicul Agafonov nu-și revenise, vădit, încă din fire, după cheful de aseară, de la „domnul director Katz“.

Așezat la biroul lui, el își aruncă răutăcios asupra lui Răutu ochii lui sticloși, care abia puteau răzbate prin pielea injectată a obrazului său gros și ciupit de vărsat :

— „Ei ! Pe unde mi-ai hoinărit ? Ei !“ — se răsti glasul lui răgușit : „Ei ! Să te aștept aici ceasuri ? Ei ! Vrai din prima zi să guști *catalajca* ? Ei ! nu te-a răcorit încă pușcăria ? Ei !“...

Înalt născutul domn ispravnic ori de cîte ori voia să-și manifeste grandoarea, interpela pe convorbitor cu particula „Ei“ în loc de nume.

Lui Răutu i se făcu negru în fața ochilor :

— „Ce înseamnă tonul acesta ?“ — răcni el cu o notă șuierătoare în glas, care îl miră și pe dînsul : „Cu cine vorbești ? Și cine ești ? Eu sînt om liber, numai sub supravegherea poliției. Fă-ți datoria de polițist, — dar n-ai dreptul să mă ofensezi ! Ai auzit ?...“

Ispravnicul sări în picioare. Sîngele îi coloră ochii, încît aproape nu se mai puteau desluși pe fața-i vînată-stacojie.

Postura jupiteriană nu i se potrivea însă deloc : slăbina nu se repartiza deopotrivă pe tot trupul lui diform ; statura lui cel mult mijlocie, pieptul înfundat și picioarele subțiri contrastau arhicomic cu proeminențele excesive din jurul taliei, — parcă ținea ascunse în turul pantalonilor două mingi enorme.

De furie își pierdu răsufierea și doar hîrîia. Răutu, micuț și slab, se ținea în fața lui dîrz, fixîndu-l cu ochii lui negri aprinși.

— „Lanțuri ! Lanțuri !“... putu scuipa în sfîrșit din caverna gurii sale, ispravnicul.

Secretarul ispravniciei, — un bătrîn scund, la care capul, brațele și picioarele jucau mereu de tremurul bețivului învechit, se apropie și șopti la urechea șefului :

— „E nobil... Numai administrativ... circulara numărul... paragraful numărul... cazul din...“

Agafonov, novice în slujba polițienească și agramat în legi, avea mare considerație pentru înțelepciunea și istețimea biurocratică a acestui guzgan de cancelarie, care de o jumătate de veac rodea scaunele ispravniciei.

Urmară mai multe clipe de tăcere încărcată parcă de toate fulgerele uraganului.

În sfîrșit, Jupiterul neisprăvit se lăsă greu în fotoliu :

— „Poți pleca“ — răcni el către Răutu : „vei primi regulamentul și instrucția... Și vei semna de primire“, — adăogă el, uitînd întrepelarea „Ei !“...

Răutu ieși buimăcit de la ispravnicie.

Cînd povesti scena trăită lui Popov, acesta, îngrijorat, rumegă tăragănat un răspuns :

— „Să nu plătești prea scump această victorie... Popii au mațe pestrițe, mai ales după ce sînt răspopiți. Agafonov e cînos și din fire și; pe deasupra, se așteaptă mereu să fie pămuit...”

Acasă găsiră pe Zinaida Nicolaevna așezată, rezemată în cot, la masa sufrageriei, cu privirea fixată în vid.

La picioarele ei Zoica, cu fața zgîriată și mînjită, gravă, desena cu o lingură prin murdăria împrăștiată a dușmanelor...

Bunele intenții ale lui Răutu se risipiră pe dată.

Cu toată muștrarea acută de cuget, nu simți în sine eroismul necesar pentru opera de salvare, în acest decor...

Cap. II.

MAHALAUA CĂRUȚAȘILOR

Această zi inaugurală de „libertate” din Curgan puse pe cete pe toată faza inițială a surghiunului lui Răutu, și inspiră o aversiunea invincibilă pentru acest tîrg așezat între stepă și taiga, — un nod însemnat al drumurilor de caravană.

În afară de familia Popov, nu se mai găsea la Curgan pe vremea aceea, decît un singur deportat politic : Arhip Artemiev, fost servitor la un avocat cunoscut din Petersburg, condamnat la muncă silnică pentru că ar fi găzduit pe un terorist, vechi coleg de universitate.

Artemiev a plătit cu peste un an de închisoare și cu deportarea administrativă în Siberia Occidentală, credința lui către stăpîn.

Pentru el însă surghiunul însemna, de fapt, o ridicare pe scara socială.

Ajutat de familia fostului său stăpîn să-și instaleze un mic atelier de alămar, el își cîștiga relativ ușor existența, așa că, fără gînd de întoarcere și străin de orice aspirațiuni revoluționare, își adusese din șesurile Simbirscului și pe maică-sa, bătrîna Prascovia Ivanovna, care bocea într-una după satul ei natal de pe Volga, dar se îngrișa mereu și nu-și pierdea voia bună.

— „De unde ești, băiete ?” — întrebă ea pe Răutu, la prima întîlnire : „Zici din Basarabia ? E departe de Simbirsc ? Of, of, of !” — căscă babușca, făcîndu-și cruce la gură : „ce țară prăpădită e și Sibirul ăsta ! Nu știu măcar să bată untul... topesc laptele în cuptor, Maică Precistă !” — își făcu ea cruce : „Și apoi, iarna poartă laptele înghețat în sac, de-l taie cu toporul, — Doamne sfinte ! Și-i ger, și-i ger ! Uite, nici chiar luna așta a lor de pe aici nu-i ca a noastră, ceia din Simbirsc, frumoasă și dulce !”

Nici o ideologie revoluționară nu i-ar fi putut impune lui Răutu frecventarea acestui „tovarăș“.

„Elita“ locală, alcătuită mai cu seamă din mici negustori care veșnic cutreierau iarmaroacele regiunii, și din funcționari, între care trona luceafărul isprăvniciei, Agafonov, cu grațioasa lui ex-preoteasă, — nu putea atrage pe Răutu. De altfel și ea se ferea de acest contact primejdios.

Mai vegeta în Curgan un grup de polonezi, vechi răsculați din 1863.

La unul din aceștia, *pan* Ianusz Semienski, Răutu își găsi și găzduirea.

Un bătrîn încă verde și vioi, mic de statură dar vînjos, a cărui barbă încîlcită de prooroc biblic, contrasta ciudat cu niște ochișori de șoricel și cu un nas așezat între obrajii tîbăciți, lărgit la mijloc, iar la capăt redus din nou la un virf ascuțit și extrem de mobil, — chiar ca un șoricel viu, — care îi sublinia expresiv fiecare cuvînt și îi accentua fiecare gest : *pan* Ianusz, de obîrșie boerinaș, — *șieahțici*, — mîndru și înflăcărat patriot, — era un veteran al mișcării naționale poloneze.

Condamnat în 1863 la moarte și grațiat la muncă silnică, — după peste zece ani petrecuți în aceeași ocnă în care căznea pe atunci și Dostoievski, — și în care învățase meșteșugul fierăriei, — îmbătrînit, puțin adus din spate, dar neînfrînt. Semienski își instalase un atelier de fierar în mahalaua căruțașilor, la ieșirea din Curgan, în răscrucea marilor drumuri.

Viața din Mahalaua Căruțașilor, deși prezenta poate un oarecare interes de noutate pentru Ion Răutu, — nu-l putea, firește, seduce.

Adesea își puna întrebarea, cum munca încordată poate fi în acelaș timp însoțită de desfrîu, de beție năstrușnică, de dezordini în familie, — viața dusă în veșnice scandaluri, certuri și bătăi.

Vecinii din dreapta fierăriei lui Semienski îi puneau chiar o gravă problemă morală.

Fierarul Ivan Colosov, — o namilă de om, fioros și tăcut la trezie, — în raporturile lui cu nevastă-sa, Maria, răsturna toate concepțiile psihologice ale lui Răutu.

El ducea un veșnic război, și foarte crîncen, cu nevasta. Bătăi zilnice și strașnice, pînă la sînge și pînă la schilodire, se întîmplau mereu în văzul mahalalei întregi.

Dar aspectul războiului și raportul de forțe dintre beligeranți variau neconținut.

Motivele acestor variațiuni erau insondabile.

Într-o duminică, de pildă, întorcîndu-se seara de la chef, Ivan urlă ca o fiară sălbatică, încă de departe :

— A-a-a ! Unde e tîrfa aia ?... Dați-mi-o s-o omor... O sfișii în două ! Mîncea-o-ar guzganii de scîrnăvie !...

La auzul acestor vociferări, Maria începe să bocească, se ascunde în pod, fuge în pivniță, — dar în zadar : Ivan o scoate, tîrînd-o de cozi în curte, o calcă în picioare, o lovește cu ce apucă pînă ce femeia rămîne jos leșinată, aproape o masă de carne însingerată.

După aceasta, o săptămînă întregă, pînă la următoarea bătălie, Maria primește, în fiecare zi, cîte o strașnică „scărmăneală“.

Altădată, însă, Maria, femeie slabă și sprintenă ca o veve-riță, se pitește undeva în curte, înarmată, și la intrarea pe porțiță a vlăjganului ei bărbat, îl năucește cu o lovitură de măciucă, de cade la pămînt, fără suflare.

După aceasta, regulat, îl ciomăgește pînă la o nouă „zodie“, — căci vecinii înregistrau aceste peripeții conjugale sub nume de „zodie“ : zodia Mariei și zodia lui Ivan.

Și, totuși, soții păreau grozav de îndrăgostiți unul de altul, și veșnic clocoteau de gelozie amîndoi.

Ion Răutu se întrebă adesea ce mister este la temelia unei astfel de căsnicii ? Ce alchimie sexuală poate duce la această veșnică oscilare de la tirania sălbatecă a soțului pînă la robia lui abjectă față de femeie ?

Dar la vîrsta lui, și după ani de închisoare, îi era greu să se lipsească de orice societate.

Raporturi sociale mai strînse nu putea avea însă decît cu grupul polonezilor, care gravitau mai cu seamă în jurul lui Semienski.

Nivelul intelectual al adunărilor lor, nu era prea ridicat.

De cele mai multe ori ele culminau în exercițiile ateiste ale panului Semienski, pe tema povestirilor biblice :

— Ha, fraților, cum vine asta : Dumnezeu care se pune la masă cu Avraam și mîncă ? Pe unde intră mîncarea ceea, ha, oameni buni ? Și pe unde iese ? Și ce face Dumnezeu cu hlami-dele lui, cînd îl apucă, ha ?

Aici, de obicei, un alt veteran al revoluției din 1863, preotul catolic, *ksiondzul* Zarzycki, — temperament coleric, om înalt, slab cu un enorm nas învinețit, ca o mărturie a slăbiciunilor omenești, — izbucnea ca un vulcan, și-l amenința pe pan Ianusz cu toate caznele infernului.

— Taci din gură, proclerete ! Ai să fii spânzurat, cu cîrligul de limbă, pentru aceste blăstămății, păgînuțe ! Proclerete, proclerete ! — blăstăma el cu gesturi largi. Dar cînd Pan Semienski îi oferea un pahar, el îl turna mașinal pe gît.

Atunci pan Semienski își începea cîntecul sacramental cu o voce scîrțîitoare :

Pan vicar al nostru,
Gloria tibi, domine !

— În cor, în cor, *panove*, în cor refrenul ! — comanda el diriguînd :

Pan vicar al nostru,
Gloria tibi, domine !
Trage mereu dușcă,
Gloria tibi, domine !
Cupă după cupă,
Gloria tibi, gloria mihi,
Gloria nobis, domine !

— În cor, în cor, domnilor, cu toții ! :

Pan vicar al nostru,
Gloria tibi, domine !
Umblă după fete,
Gloria tibi, domine !
Îi plac țîțe groase,
Gloria tibi, gloria mihi,
Gloria nobis, domine !...

Popa sărea, clocotind, în picioare și blăstăma năstrușnic, repezindu-se pe ușă afară :

— „Să-mi usuce Dumnezeu picioarele, dacă oi mai călca vreodată în casa asta scîrnavă !...“

Dar de obicei, chiar a doua zi, prietenii se împăcau, pan Semienski căutînd să-l îmblînzească pe părintele Zarzycki, iar acesta cerîndu-i iertare că și-a ieșit din fire puțin creștinește.

Ceea ce nu oprea ca scena să se repete la sindrofia următoare.

Între munca la fierărie și petrecerile în această societate, Ion Răutu parcă găsea tot mai puțin timp pentru citirile lui și, pe nesimțite, viața cu nimicurile ei mărunte de toate zilele îl absorbea și-l sustrăgea „blăstămatelor chestiuni“, care îl chinuiau atîta mai înainte.

În același timp, scrisorile Taniei îi deșteptau vagi nostalgii.

În curînd după venirea lui în Curgan, Răutu primi, deodată, șase scrisori brăzdate de fel de fel de reacțiuni chimice și, în parte, înegrite de cerneală tipografică pentru ca să nu poată pătrunde în Siberia vreo veste subversivă, cu toate că Tania nu atîngea niciodată vreun punct nevralgic, mărghinindu-se numai la chestiuni strict personale.

Ea știa însă să excite sensibilitatea lui Vania :

„Dragă Vaniușa !“ — îi scria ea chiar în prima ei misivă : „M-am întors acasă, după plecarea trenului vostru, și m-am așezat pe plîns *muierește*, — cum ai fi calificat tu. Mi-a trebuit toată stăpînirea de sine și prezența Bellei, pentru ca să nu bocesc, cum ar face orice femeie de la țară în asemenea caz : *Vai de mine și de mine ! Ce mă fac eu singură singurică ? — M-a părăsit sufletul meu, odorul meu, lumina mea !* Și, în adevăr, ce mă fac eu ? Doi ani și jumătate, trăiți într-un singur gînd și o singură grijă, au creat nu numai o deprindere, dar și o mare nevoie sufletească. Întrevederile cele de un sfert de oră pe săptămînă condensau toate puterile mele intelectuale și morale. Și iată-mă rămasă ca fără suflet ! *Sufletul meu m-a părăsit !...* Fără să mai vorbesc de situația ridicolă de văduvă de paie... Și sînt în realitate *mai văduvă* decît toate văduvele... Și astfel m-am pus să-ți scriu, deși nu vei fi ajuns în clipa aceasta pînă la *Razdelnaia*. Dar mă mîngîie gîndul că scrisoarea mea te va urmări de aproape în această grozavă călătorie... *Bella rîde !...* Ce știe ea ?...“

În altă scrisoare :

„... La școală am stărui să fiu trecută în catalog cu noul meu nume. Și am o senzație dulce și tristă, cînd sînt strigată : *Doamna Tatiana Răutu...* Sînt așa de singură aici !...“

Mai tîrziu :

„Colegele care știu că am fost cununată la închisoare, îmi pun întrebări indiscrete... Îmi vine să mor de ciudă ! Nu pot

doar să spun mereu la toată lumea : *Ficțiune... Ficțiune... Ficțiune... lăsați-mă în pace !...* Și mă gîndesc ce te faci tu, sarmănelul de tine, fără nebuna și proasta de Tanica ? Cine se îngrijește de tine ? Ești ca un copil !... Desigur umbli rupt, murdar, nu măninci ca oamenii, sau măninci Dumnezeu știe ce infamie... Îți ruinezi prostește sănătatea. Și, orice s-ar întîmpla la urmă, — sănătatea e un mare dar ! Și eu mă străduiesc aici, învățînd... cum se pun cataplasme..."

Și mai tirziu :

„M-am trezit cu o vizită a tatălui tău. A fost extrem de draguț cu mine *moș Iorgu*. Mi-a adus de la țară fructe și tot felul de produse, „pentru gospodăria ta, — că în țîrg nu e chip să te apropii“, — și dulceață de la mama Irina a ta. A fost foarte curioasă întrevederea noastră. După o scurtă introducere se așază în fața mea și tace, frecîndu-și genunchii, stingherit. Apoi, mă întrebă :

— Ai primit de mult răvaș de la băiet ?

— Îmi scrie la fiecare *săptămîină*, zece zile... — îi spun eu o minciună *pioasă*.

Din nou tăcere și frecarea genunchilor. După care :

— Mai ai mult mata cu școala ceea a matală ?

— Pînă în primăvară, — îi zic.

Iarăși tăcere, frecare de genunchi etc... Și deodată :

— Și pentru ce îți trebuie comedia aiasta ? Doar n-ai să moșești la Năpădeni, cînd a veni băietu. Te molfăiești aici pe degeaba cu fleacurile aiestea, și bietu băiet se uscă acolo singur în blăstămatu cela de Sibir.

Ce eram să-i răspund ?"

Mai departe :

„Și tiotia Natalița își bate joc de mine. Tot îmi spune să nu *pierd trenul*, că o femeie cuminte nu-și lasă pentru multă vreme singur un bărbat tînăr și cu temperament ; și că ea te cunoaște, că nu era chip să te învețe să dansezi ! Ce înseamnă acestea, scumpul meu soț ? I-ai făcut curte ? Ficțiune, ficțiune dar..."

Fără glumă, dragul meu. Sînt candidată la moșă, și nu-mi șade bine aerul de porumbiță. *N-am nici un drept asupra ta, și ești perfect liber*. Dar n-aș vrea să fiu ridicolă. Sîntem buni

prieteni, nu-i așa ? Dacă vei găsi o... *realitate*, nu vei lăsa ca ficțiunea să-și urmeze expansiunile..."

Și ultima :

„Am fost onorată cu o vizită nocturnă, — o percheziție. Bineînțeles nu s-a găsit, nu s-a putut găsi nimic, dar Bella a început să plîngă. Atunci căpitanul care prezida onorurile îi spune : — *Nu trebuie să vă supărați, domnișoară. Stați împreună cu soția unui deportat politic, care nu poate fi lăsată fără supraveghere... E în normă !...*“

„Profesorul Cusmin, — știi, acela care întotdeauna a fost bun cu mine, — mi-a spus că la direcție s-a primit o adresă oficială în care se întreba dacă nu am o influență pernicioasă asupra colegelor..."

La aceasta se mai adaogă și bătaia de joc. La o inspecție a nu știu cărui personagiu, am fost chemată ca o elevă distinsă. Auzind numele meu, personagiul inspector întrebă cu mirare : — „*Doamnă ! E măritată ?*“ — Și cu impertinență *mă inspec-tează*, din cap pînă în picioare. Eram să crap de ciudă, pentru că îmi dau seama de înfățișarea mea, și i-am răspuns : *Da, dom-nule inspector, de aproape șase luni !* Și-mi venea să-i fac o mutră, de acelea, știi, care te făceau să te strici de rîs... Ce sînt eu de vină că arăt caraghioasă ?... Dacă n-ași arăta..."

Și toate scrisorile se isprăveau cu asigurări de dragoste și credință : „A ta fictivă, dar supusă și credincioasă *Tatiana Răutu*..."

Ultima scrisoare l-a tulburat pe Răutu.

Biata Tania !

În loc să-i ușureze situația, pașaportul lui o expune la prigoniri și vexațiuni.

Dar ce să facă ?

Ce să facă ?...

Răutu, agitat, alerga din colț în colț.

În sufletul lui se ciocneau cu violență porniri contradictorii. Și el însuși nu îndrăznea să cerceteze care sînt adevăratele lui dorinți.

A doua zi pleca din Curgan o lungă scrisoare :

„18 decembrie 188...
Curgan

„Dragă, dragă Taniuşa,

Scrisorile tale îmi aduc multă bucurie și multă îngrijorare.

Bucurie, — fiindcă numai mulțumită lor nu mă simt singur pe lume, rătăcit într-o pădure necunoscută. Îngrijorare, — fiindcă sînt silit să constat că ceremonia din capela închisorii ți-a adus pînă acum numai supărări și prigoniri.

Mă simt vinovat pentru că era de datoria mea să-mi dau seama de consecințele, pentru tine, ale căsătoriei cu un «criminal de stat», deportat în Siberia.

Cît despre mine nu avea nici o grijă.

Curganul a fost bine ales ca «domiciliu forțat» pentru mine, sau mai zis ca loc de vegetare ; Nu pot avea aici nici un „contact primejdios și aproape nici un prilej pentru gînduri subversive, — ba chiar pentru orice fel de gînduri.

În afară de familiile celor doi deportați politici, despre care ți-am scris, — și care cel mult întrupează avertismentul *memento mori*, — nu se află aici vreo societate posibilă, decît doar un grup de polonezi, — din care cei mai mulți reprezintă o altă fază a evoluției sociale, aproape o altă treaptă biologică.

Singura mea ocupație serioasă e fierăria. Acum nu mă mai obosesc excesiv după o zi de lucru. Și am avut și o mare satisfacție cînd am potcovit, singur, fără ajutor, primul meu cal, — din caravana de ceai care se îndrepta peste Ural. Cine știe dacă ceaiul din vreun *țibic* transportat pe acel cal nu va ajunge la Odessa și ai să bei din el...

M-am apucat să făuresc pentru gospodăria ta un ciocan și o daltă de spart zahăr.

De citit nu prea citesc acum, deși Gautier îmi trimite regulat toate noutățile din străinătate. Cunoaște acum gusturile mele, și are grija să treacă el însuși cărțile expediate prin cenzura jandarmeriei din Moscova, — așa încît transporturile nu întîrzie prea mult.

Nu că mă simt obosit de munca de fierar, dar prea puține rezultate sînt pînă acum din citirile mele. Cunoștinți pozitive nu mă pot satisface, — iar pentru problema cea mare, — «blăstămata de chestie», — rostul vieții, — nu prea găsesc răspuns.

În ce privește distracțiile, — alta decît o primbare zilnică, spre seară, prin hirtipurile străzilor înzăpezite, — nu prea există la Curgan.

Da ! Am uitat : pan Semienski îmi procură, din cînd în cînd, alta.

Ți-am scris că se înalță cu un cap mai sus de restul coloniei, — în orice caz e o puternică individualitate, și chiar nu e lipsit de oarecare ideologie revoluționară.

Și acest om de elită poate găsi azi plăcere în următoare exerciții nevinovate :

Spre seară, după încetarea lucrului, iese în stradă și se lăgă de vreo vecină : o necăjește, o zădărește, inventează fel de fel de năzbitii pe seama ei sau a bărbatului ei.

Femeia se supără, țipă, plînge, injură, blastămă, — pînă ce, în sfîrșit, își pierde mințile de furie și recurge la ultimul argument sau, cum spune pan Semienski, la «gestul național», — își ridică fustele și își dezvelește toate splendorile, de obicei ascunse.

Atunci, pan Semienski, satisfăcut, îi declară :

— Mulțumesc, vecino, am văzut, e foarte bine, — și intră radios în curte.

— Să știi frate, — îmi spune de obicei, cu acest prilej, ireductibilul rusofob : «în Rusia o femeie, care de necaz nu-și arată... dosul gol, dovedește o origine străină...»

De mai multe ori m-am surprins rîzînd în hohote la aceste scene...

Adaptarea la mediu... Proces biologic banal...

Cum vezi, trăiesc, — adică vegetez, cum vegetează aproape întreaga specie de *Homo Sapiens*.

Și pentru ce aș fi altfel decît cei mai mulți dintre semenii mei ?

De altminteri sînt «bine»...

Și aș fi și mai bine, dacă nu m-ar necăji gîndul că pașaportul meu îți procură atîtea neplăceri.

E o proastă răsplată pentru tot ce ai făcut pentru mine.

Nici nu știu dacă aș putea trăi în mocirla aceasta fără sprinjinul pe care mi-l dau scrisorile tale, — e singurul meu contact cu *viața*.

Pe deasupra tuturor «ficțiunilor» e această *realitate* a afecțiunii tale, — și a energiei morale.

Desigur vei birui toate dificultățile și după sfîrșitul școalei vei găsi toată satisfacția într-o activitate rodnică, — deși fără acompaniament de surle și țimbale...

Și sper că nu-mi vei refuza nici mie, măcar prin poștă o fărîmă de viață...

Să trăiești, draga mea !

Cu toată dragostea te îmbrățișează și te sărută mult, mult, al tău *real*, devotat și statornic,
mai mult decât bărbat I. R.“

Era sincer ?

Și cum, în ce măsură, și în ce privință sincer ? — se întreba el însuși recitându-și scrisoarea.

Nu dovedește oare și aceasta o „adaptare la mediu“ ?...

Sorbul tundrei provinciale îl trage tot mai adânc la fund.

Paciewicz a avut o inspirație justă, izolându-l în această băltoacă...

Ce-l așteaptă aici ?

Viața panului Semienski, — vegetarea în Mahalaua Cărușilor, cu distracțiile și petrecerile ei ?

Sau poate, chiar, ruina sufletească desăvîrșită, soarta Zinaidei Popov ?

Va găsi el în sine puteri ca să lupte împotriva curentului, împotriva procesului de lentă dezagregare morală ?

Și pentru ce să lupte ?...

Ajunul Crăciunului...

Din nou ajunul Crăciunului, — al treilea trăit de Răutu „sub oboroc“...

Un ger strașnic, cel puțin patruzeci de grade.

Ion Răutu ieși în stradă, atras de petrecerile populare.

Siberia toată, de la Crăciun pînă după ajunul Anului nou, o duce într-un chef neînterupt.

E un fel de carnaval. Străzile sînt pline de oameni cheflii. Mășți, costume extravagante, zgomot, rîsete și libațiuni nesfîrșite.

Ingrădirile sociale cad, grupuri mascate pot pătrunde în orice casă, și sînt primite cu bună voie și cinstire. Chiar aerul poartă, înghețați, aburii de alcool răsuflat de o mulțime în delir.

Veselie fără friu, chiar desfrînată... O galanterie brutală și grosolană, pînă la totala lipsă de decență. Bărbații sînt agresivi ; femeile provocatoare și prefăcute, țipă indignate dar mulțumite...

Iată o namilă în costum de „ultimă modă de cucoană modernă“, cu o enormă „turnură“, — se oprește în fața unui grup de fete și strigă : — „Poșta pentru scrisori de dragoste“, — și își ridică fusta, de sub care apare o respectabilă cutie poștală.

Altul cîntă ca la iarmaroc : — „Poftiți la cîrnați, la cîrnați pipărați, la cîrnați afumați, doamnelor și domnișoarelor !“

În față îi atîrnă de la briu un lung și gros cîrnat afumat, iar la spate, pe fundul pantalonilor e năclăită o mare pată de muștar ; „cavalerul“ taie cu cuțitul un capăt de cîrnat, îl trece prin muștarul de la spate, și-l oferă grațios trecătoarelor...

Hohote dezlănțuite, huiduieli, urale, șuiere, aplauze...

Și băutură, băutură, băutură, — șiroaie de basamac...

Ion Răutu, ca să nu se singularizeze prea mult în această saturnalie, își turnă și el pe gît două pahare de basamac, unul după altul : — rezultatul fu lamentabil...

Restul sărbătorilor, Răutu, bolnav și deprimat, dezgustat de sine și de toată lumea, aproape nu mai ieși din casă...

După Anul nou, într-o zi, întins pe pat, cu o carte în mînă, pe care o răsfoia alene, auzi la ușă glasul lui Vasile Ivanovici Popov :

— Se poate ?

Intrînd în cameră, acesta își explică scopul vizitei fără multe ocoluri :

— Tovarășe Răutu, putem cîștiga bune parale. Ptaszinski, știi, bogătașul, are o mașină electrică pentru nu știu ce cură. S-a stricat. Eu nu o pot drege, nu mă pricep în electricitate. Pot cel mult face un șurubaș, sau altceva la fel, dacă mi se va cere, — iar pentru rest — nimic. Zinaida Nicolaevna spune că trebuie să fi învățat dumneata la liceu, fizică, electricitate, chimie, — mai știu eu ce ?... N-ai vrea să încerci ? Mașina e în sanie. Să ți-o aduc ?

În glasul lui Popov răsuna o notă care spunea cu mult mai mult decât oferta lui. Scrutînd cu multă atențiune fața lui Răutu, el stătea, în poza lui obișnuită, cu o mînă în buzunar, iar cu cealaltă răzimat de masă, strîngînd și răsfirîndu-și tot timpul degetele.

Lui Răutu, nici el nu știa pentru ce, i se făcu milă de acest om.

— „Să încercăm !“ — îi răspunse el cam stingherit.

Cunoștințele din liceu se dovediră însă suficiente pentru a descoperi și repara defectul mașinii.

Popov fu încîntat.

A doua zi de Bobotează, pan Semienski încrunțat, introduse în camera lui Răutu, o figură curioasă.

Pe un corp lătit în jos și strîmtat în sus, ca o enormă pară, fuse parcă așezată o altă pară, mai mică, — capul : o formidabilă triplă bărbie era încă și mai lătită de buzele groase lăsate la colțuri și de un imens nas care se întindea în lături și curgea în jos.

Nasul „șoricel“ al panului Semienski se oțări feroce, cînd acesta mîrii, aruncîndu-și capul spre vizitator :

— Domnul Isidor Katz, vrea să-ți vorbească...

Ion Răutu auzise de mult de la pan Semienski despre domnul Isidor Katz.

Deportat de drept comun pentru niște afaceri obscure, în care escrocherii și abuzuri de încredere se întreșeau curios cu delictive împotriva bunelor moravuri, — Katz a dat dovadă de o neobișnuită energie și îndeminare : aruncat în fundul prăpastiei, lipsit de orice mijloace, trebui să plece foarte de jos și să treacă prin groaznice încercări, — pînă ce inteligența și talentul său practic fură apreciate de un aventurier de altă anvergură, fost revoluționar polonez din 1863, pan Bronislaw Ptaszinski.

Acesta concepuse un plan genial de organizare a contra-bandei de spirit și de aur.

După legile și regulamentele rusești, orice comerț de spirtoase în regiunile miniere era strict oprit. În acelaș timp toată producțiunea de aur urma obligator să fie predată vistieriei, după un tarif fix.

Orice contrabandă era reprimată cu asprime, — și tocmai pentru acest motiv era foarte rentabilă.

Cu ajutorul unui executor ca Isidor Katz, pan Ptaszinski reuși cu încetul să creeze în Siberia un monopol de fapt pentru fabricarea și comerțul de spirit și, în acelaș timp, să acapareze și să organizeze toată contrabanda de aur.

Astfel Ptaszinski isbuti să acumuleze o avere fabuloasă, care de fapt îl ridica deasupra legilor, aruncîndu-i la picioare toată administrația.

Mulțumită lui, Isidor Katz, cu toată obîrșia lui semită, și cu tot trecutul lui mai rău decît dubios, a putut și el să ocupe la Curgan un loc de cinste în elita socială locală și... să asigure impunitate gusturilor lui pentru fete minore...

— Îmi pare bine de cunoștință, Ivan Egorovici ! — plescăi domnul Isidor Katz din buzele-i groase.

Fără să aștepte invitația, își trase un scaun, se așeză, aruncă o privire disprețuitoare împrejur și urmă :

— Am venit cu o însărcinare din partea panului Bronislaw Ptaszinski. Dumnealui e foarte mulțumit de lucrarea dumitale... La Moscova sau la Petersburg desigur s-ar face mai bine, — dar ar trece prea mult timp și îl supără durerile de spinare...

Ion Răutu privea cu dezgust, aproape cu ură, la cele trei bărbii gelatinoase, deasupra cărora buzele și nasul parcă se lăteau și mai mult cînd vorbea.

— Îmi pare bine... abia putu spune.

Domnul Isidor Katz, cu o încetineală voită, scoase din buzunar un voluminos portofoliu și, după ce își muie buzele cu limba, cîntă pe nas :

— Și care sînt pretențiunile dumitale ?...

— N-am nici o pretențiune, — mi-a părut bine să constat că n-am uitat încă lecțiile mele din liceu.

— Dar ?... își ridică cu mirare sprîncenele domnul Isidor Katz.

— Cum ? — interveni furios pan Semienski, — și virful nasului său luă o înfățișare aproape amenințătoare : Cum ? Să lucrezi pe degeaba pentru... aceștia ?... Ce sînt fasoanele astea ciocioești ?...

— Nu-i meseria mea, — răspunse Răutu cam enervat : nu cunosc pe pan Ptaszinski, nici nu m-am gîndit la dînsul, cînd m-am apucat să repar mașina... Am făcut un serviciu personal tovarășului Popov... Nu pot primi nimic !

— Phe ! — își strîmbă buzele groase domnul Isidor Katz, ridicîndu-și fundul enorm de pe scaun : pan Bronislaw are multe *penion dze*, dar dacă ești mai bogat decît dumnealui — phe !... și-și băgă cu un gest expresiv portofoliul în buzunar.

A doua zi, Ion Răutu auzi niște clopoței foarte armonioși oprindu-se înaintea fierăriei.

Pe fereastră zări ieșind din sania trasă de vestiții troteuri „Orlow“ un om înalt, învălit într-o *doha* din iezi de ren, supremul lux siberian.

Peste cîteva clipe apăru în cameră un domn îmbrăcat cu eleganță sobră, dar rafinată ; încă zvelt, cu toată coroana îngustă de păr alb care îi înconjura chelia de fildeș vechi ; fața lui palidă, cu trăsături fine și corecte, — „napoleoniene“, — era luminată de niște ochi căprui foarte vii care săgetară pe Ion Răutu parcă pînă în toate tainițele lui sufletești.

Un moment de tăcere.

— Ivan Egorovici Răutu ? — întrebă, în sfârșit, o voce do-
moală, dar cu un timbru metalic ! Mă recomand Bronislaw Pta-
szinski. Am venit să vă mulțumesc pentru amabilitatea cu care
ați venit în ajutor neputințelor mele bătrânești. Sinteți foarte,
foarte gentil, poate ar trebui să spun generos, — însușire rară
în vremurile noastre...

Ion Răutu, impresionat fără voie de înfățișarea seniorială
și de manierele de politeță desăvârșită ale musafirului se ză-
păci și îngăimă ceva nedeslușit, oferindu-i un scaun :

— Trebuie să vă cam plictisiți, Ivan Egorovici ! — urmă
Ptaszinski, așezându-se cu o mișcare mlădioasă pe scaun : Tîrgu-
șorul acesta tihnit e lipsit de un mediu intelectual și de o so-
cietate mai cultivată. Pînă acum nu prea a servit nici ca centru
de deportare politică : evadarea e mai ușoară de aici, decît din
tundră, — zîmbi pan Ptaszinski, parcă fără să observe confu-
ziunea lui Răutu, care tot nu găsea nici un cuvînt de răspuns.

— Sînt prea bătrîn și-s din alte vremuri, — reluă *magna-
tul*, cum îl porecli în sinea lui Răutu ; prea bătrîn, pentru ca
să pot fi o societate pentru dumneata, Ivan Egorovici. De va-
canță vor veni băieții mei, studenți, cam de vîrsta dumitale,
— dar și ei sînt de altă formație mentală, — inaccesibili pentru
propogandă — zîmbi din nou *seniorul* polonez mai mult din
ochi : Unul se pregătește pentru diplomație, iar altul are apli-
cațiune mai mult pentru știința pură... În orice caz biblioteca
mea este la dispoziția dumitale. Am cărți franceze, engleze, ger-
mane... E adevărat, aproape numai clasici... Nu prea gust lite-
ratura modernă, — nici nu pot da multă vreme cititului...

— Vă mulțumesc foarte mult pan...

— Bronislaw Zigmundovici, — corectă pan Ptaszinski,
iarăși cu un suris de bunătate protectoare, învîrtindu-și în ju-
rul arătătorului un lăntișor subțire, cu niște minuscule brelocuri
de aur, un creionaș, un briceag, o busolă...

— Vă mulțumesc foarte mult, Bronislaw Zigmundovici, —
se auzi cu mirare pe sine însuși Răutu...

— La revedere, Ivan Egorovici, poate vă voi putea even-
tual fi util cu domnul Agafonov, — o fire primitivă, dar ma-
niabilă...

Rămas singur, Răutu se simți adînc umilit și, în acelaș timp,
revoltat împotriva lui însuși ;

„Ce-i asta ? — se chinuia el în gînd : să mă fisticesc așa în
fața unui bandit ordinar, a unui tilhar de drumul mare, a cărui
isvod de crime e nesfîrșit... care are pe conștiința lui suflete
omenești... Mare corupător... otrăvitor al norodului... Ce-i asta ?
Să mă impresioneze un astfel de tip prin gesticulația lui *senio-
rială* ? Fire de rob !... Suflet *maniabil* și eu !... Lichea, lichea !...
simțea el o crudă plăcere să-și adreseze epitetele cele mai in-
jurioase.

Și Ion Răutu nu făcu uz de invitația grațioasă a panului
Bronislaw Zigmundovici Ptaszinski.

Cap. III.

DEZGHEȚUL

Iarna stătea incremenită. Sub gerul acesta intens variațiunile de temperatură de cincisprezece-douăzeci grade nu mai puteau fi simțite.

Chiar vremea părea înțepenită, nemișcată.

Ion Răutu își credea și sufletul înghețat : Mai poate veni vreodată vara ? Nu e condamnat pământul, universul întreg să rămână pe veci un bloc împietrit ?

O scrisoare a lui Giurilă transmisă cu o „ocazie“, adică fără cenzură, îi dădu lui Ion Răutu o licărire de nădejde.

Giurilă îi scria :

„Frate Vania ! Scrisorile tale îmi dovedesc că deportația poate fi mai rea decât pușcăria, — pentru că izolarea între oameni este mai grozavă decât izolarea între ziduri.

Dar nu trebuie să fii așa slab de îngher. Curganul nu este etern, — pe noi nu ne țin doar prea mult pe loc, de teamă să nu prindem rădăcini mai trainice și să nu răspîndim otrava. La nevoie se poate grăbi mutarea, — dacă nu se acordă de bunăvoie, — organizînd un mic tara-ram-bum-bum.

Oriunde te-ar trimite ar fi mai bine dacă acolo s-ar afla vreo obște de tovarăși.

Și Turinșc e socotit în scara oficială cu mult mai prejos ca loc de deportare decât Curganul.

Și n-ai idee ce bine m-am simțit acolo, în luna aceea în care, după tradiție, am fost lăsat în oraș înainte de a fi expedit la Bolotino, — satul meu.

Burlacii trăiesc într-un fel de falanșter ; s-a pus începutul unei biblioteci ; se organizează conferințe și discuții contradictorii, politice și pe toate teme imaginabile, și chiar se țin adevărate cursuri ; tovarășul Polieschi predă minunate lecții de

astronomie și geologie ; Polejnișev, pe care îl cunoști, conferențiază despre istoria artei și evoluția genurilor literare etc.

Este dorit un specialist în economie politică. M-am gîndit la tine.

Cine știe, poate ai să ajungi și la Turinșc ! Și aici la Bolotino, deși sîntem numai trei, facem ce putem și menținem contactul viu cu obștea din Turinșc. Două sute de verste nu-s o lume.

Îți mărturisesc că, pe neașteptate, am profitat foarte mult în surghiun...”

Răutu a și expedit chiar în ziua următoare o petiție la Tobolșc guvernatorului, cerînd transferarea în orice centru din gubernie, — „unde ar avea posibilitatea de a-și continua studiile întrerupte de arest și deportare“...

Trecea însă zi după zi, și săptămîină după săptămîină, fără nici un răspuns...

Ger și ninsoare...

Ninsoare și ger.

Pe străzi și, mai cu seamă prin ogrăzi, s-a depus un strat de zăpadă, excepțional de greu, după afirmarea bătrînilor, așa încît, în neputință de a o ridica, sau de a face pîrtie, fu nevoie să taie adevărate tuneluri prin depozitul acela solidificat de ger, spre a se menține comunicațiile...

Tîrgul lua tot mai mult aspectul unor catacombe în ghețari.

Ianuarie, februarie, martie, sfîrșitul lui aprilie, — nici o schimbare !

Alb e cîmpul pînă în zare... Alb e rîul abia învinețit de crăpăturile și crețurile gheței... Alb e tîrgul înămețit, răzbat doar ici colo birnele negre ale caselor... Alb e cerul de-abia zgîriat de dungi ușoare de fum ce se topesc rece, — și deopotrivă lipsit de viață...

Dar iată că din stepe începe să bată un vînt mai dulce.

Peste ghețurile Tobolului năvălesc ape încălzite de la obîrșia lui din sud, — și, lovindu-se de bariera aceasta, înecă partea de jos a orașului — „rîndul negustoresc“ — și se revarsă pînă în zare ca un lac, ca o mare, ca un ocean...

Peisajul se schimbă, din ceas în ceas, din minut în minut, ca un decor de feerie...

Stratul de gheață de pe Tobol e săltat în sus, sfărîmat, împrăștiat, spălat...

În trei, patru zile scoarța de zăpadă și ghiață s-a topit și a dispărut...

Din pămîntul încălzit, netezit, întinerit, pornește năvalnic stihia vieții...

Și, într-o săptămînă, mestecenii sînt împodobiți de verdeață tînără, și steпа acoperită de un covor întreșut din smaragde aprinse și flori gingașe, de rubine și safire...

Iar Ion Răutu a pornit război împotriva înalt născutului domn Feofemp Inochentievici Agafonov, — ispravnicul.

În primul rînd, refuză să se mai prezinte în fiecare luni înainte înalt născutului la ispravnicie, — după un regulament străvechi, — socotind că pentru dovada existenței sale sînt suficiente cele două vizite zilnice la domiciliu ale străjerului Tarasov, prepus la paza „politicilor“.

Apoi hotărî că nici aceste două vizite nu trebuie să-l deranjeze. Și pentru acest motiv declară lui Tarasov că nu-l va mai primi după ora șapte seara și înainte de ora zece dimineața, „ca să nu fie stingherit în lucrările sale“.

Străjerul, — om pacinic și prietenos din fire, — s-ar fi împăcat cu aceste condițiuni dar Răutu nu mai voia nici să iscălească de prezență în condica de control, — afirmînd că „e treaba ispravniciei să-și supravegheze subalternii, iar el nu e obligat să ajute la exercițiul controlului...“

În dimineața de a doua zi, fiind încă în pat, Răutu fu deșteptat de buchetul specific al ispravniciei, care îi inundă odaia.

Intredeschizîndu-și ochii, descoperi la ușă pe aromaticul Erema, somnoros și cu părul încilcit ca de obicei, și ca de obicei duhnînd a basamac, mahorcă și varză acră, învăluite în parfumul lui personal.

— Domnule politic, — pofteste hîrtia de la înalt născutul domn ispravnic, bîlbîi solul ispravniciei.

Pe cînd Răutu citea, Erema se scărpină la ceafă, pe piept, în spinare, căscînd și oftînd din fundul măruntaielor :

— A-a-a-ah... Păcatele mele... Doamne, iartă-mă.

„Hîrtia“ suna :

„Aflătorul sub supravegherea polițienească în urbea Curgan, numitul Ivan Egorovici Răutu, e somat să se prezinte

imediat la ispravnicie în față noastră spre a primi comunicări și ordine ce-l privesc.

Ispravnic Județului Curgan :
Feofemp Agafonov
Secretar
Dionisie Caniușin“

Răutu — după ce rupse această producție literară în bucățele, pe care le aruncă în sobă, — se întoarse spre Erema :

— N-am alt răspuns de dat...

Erema încetă un moment să se scarpine, și își lărgea doar crăpăturile ochilor umflați. Apoi, deodată, fața lui se brăzdă de un monstruos suris, — care îi spintecă gura în diagonală de la virful urechii drepte pînă în stînga bărbiei, — ca o cavernă inciumată, îngrămădită de dinți negri.

— Hm ! — rînji el vesel, înecînd pe Răutu într-un val de miresme : hm !... adică, *pașol* în... Hi-hi-hi !...

La gestul lui Răutu însă, caverna se închise îndată, pleoapele se strînseseră din nou, și Erema, căscînd și scărpinîndu-se, porni spre ușă :

— A-a-a-ah !... Păcatele mele... Doamne iartă-mă...

În prag se opri, încă o dată, și rînji din nou exultînd :

— Hm... va să zică *pașol* în... khh !...

Răutu se repezi la fereastră.

Spre seară, Ion Răutu, așezat la masa lui de lucru, resimți din nou o adiere a aromei specifice a ispravniciei.

Mirat, își ridică puțin capul, cînd auzi din spate :

— Hîc ... Ivan Egorovici... Hîc !... Îngerășul mmeu !... Hîc !

Era pristavul Iacov Iacovlevici Ivanov.

Palid, cu părul lui de un blond veșted, căzînd în dezordine pe o față modelată parcă din aluat inconsistent, care își varia configurația, conform cu legile gravitațiunii, la fiecare schimbare de atitudine, își întindea brațele tremurătoare spre Răutu :

— Am vvenit... că mmă... hîc... ddoare inima... nnu... mmă... crezi ? Ivvan... Gorrici... Vvvania !... Sufletul meu !... Hîc... Nnu mă crezi ?... întrebă el plîngător și își plecă trist și grav capul, așa că aluatul din obraz i se scurse pe umărul drept, urmînd :
Dda ! Rrecunosc !... Ssînt porc... Mmăgar... Bbețiv... *Habarnic*...

Șperțar !... Dar am ici... rrană... se bătu cu violență în piept :
Mmă... țelegi ?... și te iubesc... țelegi ?... Aggaffonov... ienă...
porc... mistreț !... coondor... țelegi ?... telegrafiati... Tobols... șta...
ștaffetă... ssă te rrrăsuciască în... corn de bberbec !... Ggăoacea
moașasei !... Ivv... Grrici... Va... șsca... te iubesc... te addmirr !...
Mmă... doare... inima... ici... rrana... șta... ștaffeta... imputită...
Van !... vvino să te pup...

Și îl apucă pe „adoratul“ său de umeri, îndoindu-se asupra
lui : obrazii viscoși i se revărsau, lipindu-se aproape de fața lui
Răutu, care se simți copleșit de aroma isprăvniciei, la care se
adăoga sudoarea de bețiv, nespălat și neprimnit de multă vreme.

Lui Răutu îi veni leșin, dar îl scăpă apariția panului Semi-
enski.

Acesta, fără multă vorbă, îl apucă pe domnul pristav de
guler, îl scutură cu putere încît căpățina-i gelatinoasă luă forma
unei elipse în rotație, îi infundă pe numita căpățină șapca, îl
aruncă pe spate mantaua și îl repezi dîndu-i vînt pe ușă afară.

Bietul pristav, împleticindu-se din picioare, se avîntă parcă
dinadins cu umărul drept înainte, se izbi de pervaz, și dispăru :

— Așșa ! — se auzi de după ușă : Ocnașilor... Carne de
pușcărie... pappară pentru ploșnițe... băgavva-și... mîncavv-ar
păduchii...“

Așadar a și fost expediată ștafeta la Tobolsc... Manevra reu-
șește !...

Pan Semienski se așeză pe scaun în fața lui Răutu, Șori-
celul din obrazii lui tăbăciți își lăsă melancolic vîrfurile în jos.

După puțină tăcere oftă :

— Va să zică, vrei să pleci ?... Nici n-ai învățat meseria
cumsecade... Abia mi se lipise inima de dumneata... și iar rămîn
singur... !

Răutu plecă capul și își strînse mîinile la piept.

Acest bătrîn totuși îi inspira stimă și îi era drag. Singurul
suflet de care se putuse apropia în Curgan.

Și fierăria... Singura satisfacție morală pe care a avut-o
aici...

Își aduse aminte de Filca ucenicul, un orfan adoptat de
pan Semienski, — vesel și prietenos ca o vrăbiuță, bun tovarăș.

Și ajutorul Ifrim, chiorul, sumbru și tăcut, devotat ca un
cîne lui pan Semienski care l-a înțeles pe dînsul, ucigaș, din

gelozie, și încă din ocnă l-a atașat... Cu cită răbdare și atenție
il învăța meseria grea de fierar !...

— Pan Semienski ! — își întrerupse gîndurile Răutu : Nu
știi dacă voi fi transferat... și dacă aș fi... îmi este tare greu...
Îmi pare foarte rău că ne despărțim... De ce n-ai pleca și dum-
neata cu mine ? Nu mi-ar fi așa de greu să aranjez călătoria...
am putea lua și pe Filca și pe Ifrim cu noi... Zău, pan Se-
mienski !...

Pan Semienski, se ridică, rigid, trufaș :

— Semienski nu primește milă... Semienski muncește cît
trăiește, — și trăiește cît muncește !...

Și ieși cu pași apăsați pe ușă...

În așteptarea răspunsului la „ștafeta“ ispravnicului, Răutu
nu-și găsea astîmpăr.

Pleca din fierărie, rătăcind ziua întregă pe malul Tobolului.
Îl mișca melancolia azurului delicat a cerului de nord, îl desfăta
palpitarea intermitentă a razelor de primăvară și coloritul discret
al cîmpiei ; îl fascina întinsul apelor revărsate.

Într-o dimineață caldă sub lumina intensă trecînd pe mar-
ginea orașului, urcînd în sus cursul apei, auzi de sub mal o voce
de femeie :

— Toadere ! Unde ești, bre ? Măi Todiriță ? Vino încoace
diavole !... Irra !

Se orpi în loc, fulgerat.

Grai moldovenesc !...

Se repezi pe nerăsuflete în vale și dădu peste o nevestă,
cu o coromîslă și două căldări în spinare, dojeninid pe un băiețel
de vreo opt ani, care se băgase în băltoacă ca să care și el apă
cu șapca.

— De unde ești Ieliță ? Moldovancă ? Din ce ținut ? Din
ce sat ? — o năvăli cu întrebările lui, Răutu, adînc tulburat :
Și eu fs moldovan, din ținutul S... din Năpădeni... Ai auzit ?...

Femeia, încă tînără și sprintenă, dar roasă de viață, stătu
și ea un moment palidă de emoție, clipind din ochi.

Apoi, cu o mișcare elastică și grațioasă, lăsă jos căldările,
și începu să-și încheie nervos polcuța la piept și să-și îndrepte
fusta, sărăcăcioase și foarte uzate, dar curate, — în timp ce vor-
bea repede, printre lacrimi parcă către sine :

— Arracani de mine !... conașul nostru... moldovan... și eu
în ce hal sînt... vai de mine și de mine !... Sărut mîna cona-
șule ! — sări ea, în sfîrșit, îndoindu-se ca o lamă de spadă spre
a-i săruta mîna.

Răutu nu o lăsă ci o ridică, o îmbrățișă și, — abia stăpînindu-și și el emoția, o sărută pe amîndoi obrazii.

Femeia, rămasă un pic pe loc, își apucă gura cu mîna și o strînse tare cu degetele-i înțepenite, respirînd greu.

Apoi se repezi la băiețel care privea curios, cu gura căscată și cu degetul la nas, această scenă neobișnuită :

— Todiriță, Todiriță ! — îi înapînse ea căpșorul dîndu-i jos șapca, vădit purtată multă vreme de alt cap : sărută, măi, mîna conașului... E boierul nostru moldovan... Vai de mine, zărghitule, cum ți-ai șterpelit bernevecii !..

O jalnică poveste.

Ruxanda Munteanu, vădană, era de fel din Chiperceni, în ținutul Orheiului.

Bărbatul său, om pornit, — un tîrîie brîu și-un hărtăgos, — s-a stricat cu obștea satului, s-a stricat cu nacealnicii și, bănuind ca hoț de cai, a fost exclus din obște și deportat în Siberia pe cale administrativă.

Îmbolnăvinduse la Tiumen de „treapăd cu sînge“ — dizenterie — el muri, lăsînd în seama Ruxandrei care, credincioasă, îl urmase în surghiun, pe Todiriță.

Lipsită de mijloace, nefîndu-i nacialnicii nici pașaportul, după multe tribulațiuni, s-a opoșit la Curgan, unde se zbate acum spală rufe, coase și drege, grijește casele cu ziua.

— Sarracani de maine ! Slugă cu luna nu mă vrea nimeni din pricina plodului ista !..

— Unde stai —, o întrebă Răutu cu milă.

— Chiar aici în mahalaua de sus, în căsuța de la margine... om trece pe acolo.

Răutu rămase zguduit de această întîlnire.

El nu cerceta de ce a fost impresionat atît de puternic de un caz prea banal pentru Siberia.

Își reproșă cu violență : Eu mă bălăcesc în elucubrații psihofilosofice, în secrețiuni sentimentale, despîc firul în patru, și aici pier oamenii !..

Imediat își făcu socoteala cît poate strînge pentru cheltuiala de drum a Ruxandrei, — la nevoie poate „mobiliza“ și ceasornicul.

Dar pașaportul ?

Ce poate face el, — mai ales în raporturile lui actuale cu Agaionov ?

Ptaszinski ?..

Da ! Ptaszinski !.. „fără strîmbături domnule Răutu !“ — strînse el din dinți.

După amiază, Ion Răutu sună la ușă somptuosului palat al panului Bronislaw Zigmundovici Ptaszinski, — una din prea rarele clădiri de piatră și singura cu două etaje, dintre locuințele private ale Curganului.

— Cum să vă anunț ? întrebă cu un pronunțat accent străin servitorul care îi deschise ușa, — foarte „stilat“ în livrea albastră cu șireturi aurite, și cu barbete în formă de „lăbuțe de iepure“.

Vestibulul, scara monumentală de marmoră, hallul, salonașul de alături, unde Răutu fu poftit să aștepte, — vădeau un lux solid : mobilă engleză, covoare persane, tapete scumpe, gobelinuri, piele de Cordova, draperii de mătase și de catifea în tonuri discrete.

Și, mai cu seamă, obiecte de artă : porțelanuri rare, statui de marmoră și de bronz între care un Rodin — picturi de artiști ruși, — un Repin, un Aivasovschi ; franceze, — Millet, Courbet ; maiștri vechi : Rubens și Van Dyck, mici olandezi și flamanzi, — Teniers și Van Ostade, primitivi (un Memling ?)..

Peste tot plante exotice ; iar un perete al hallului era înlocuit de o enormă placă de cristal care se întindea ca o vastă grădină de iarnă cu arbori și flori rare, — și cu pomi fructiferi, dintre care cireșii și vișinii atrăgeau atențiunea cu poamele lor coapte.

Răutu se simțea apăsător de toate aceste splendori. De mult, nu văzuse perdele dantelate și parchet ceruit și lustruit..

— Pofțiți ! îl invită omul cu lăbuțele de iepure.

În ușa biroului său îl primi pan Bronislaw, sprinten într-un complet de casă, ușor și moale, din păr de cămilă pufos.

— Ah, Ivan Egorovici ! — îl salută el ușor ironic, cu formula clasică a ospitalității ruse ; rugăm să ne iubiți și să ne cinstiți — și îi împinse un fotoliu comod : Ai să-mi faci o mare plăcere, Ivan Egorovici, luînd un ceai cu mine, — Jean ! — se adresă amfitrionul către omul cu barbete ; „Dites à Mademoiselle Odette qu'elle ait la bonté de nous servir le thé...“ Personașul meu superior — se adresă către Răutu : e străin, — sînt mai disciplinați și mai abili.

Răutu se opri în fața unui portret, palpitant de viață, din Ingres :

Răzimat cu o mișcare viguroasă de brațe, de un parapet de granit negru, stătea un om trăit, dar cu trăsături fine și energice, — „napoleoniene“, — privind drept în fața lui, — un cap demn de un Pizaro sau de un condotier din Italia Evului Mediu...

— O fi compensat acesta viețile, de gândaci striviți în cale-i ? — se întrebă cu amărăciune Răutu...

— Semăn ? — îi zîmbi amfitrionul : eram ceva mai tînăr pe atunci...

Pe ușa apăru o măsuță cu rotile, cu serviciu de argint pentru ceai, împinsă de Jean, însoțit de o tînără femeie, frumoasă și zglobie, cu nasul în vînt, față rotundă delicat conturată, ochii veseli, suris cochet, — un tip de subretă parisiană, — care, cu dezinvoltură și grație, își exercita funcțiunea îndoielnică, — sau prea puțin îndoielnică, — de menajeră și gazdă.

— Mademoiselle Odette — o recomandă pan Ptaszinski lui Răutu : A învățat de minune arta dificilă a serviciului de ceai. Apoi se așază, invitînd și pe Răutu, la o măsuță de palisandru vechi, la fel cu restul mobilei din birou și cu lemnăria bibliotecii, în care și legăturile cărților erau armonizate la culoare.

— Cu ce te-aș putea servi, Ivan Egorovici ? — întrebă, în sfîrșit, pan Ptaszinski.

Răutu îi povesti cazul Ruxandei moldovanca.

— E tînără ? frumoasă ? — strecură insinuant celălalt.

Plecîndu-se grațios în fața lui cu o ceașcă de ceai, Mademoiselle Odette săgetă pe Răutu cu ochii ei veseli, strîngîndu-și buzele într-o mișcare malițioasă.

— O ! N-avea nici o grijă în ce privește pașaportul ! — asigură iarăși cu un aer de protecție *magnatul* : Îl strîngem de coaste pe Agafonov, n-avea grijă, voi însărcina pe Katz să reguleze toată chestia...

Deși se simțea cam umilit de acest ton, Răutu mulțumi cu căldură.

Plecînd din palatul seniorului polonez, Răutu era cît pe ce să izbucnească la aerul *seniorial*, cu care își primi bacșișul Jean, cel cu barbetele în labe de iepure. Dar se stăpîni și se grăbi spre casă.

Aici strînse la repezeală peste o sută de ruble, cît găsi prin saltare și lăzi, și porni voios spre marginea de sus a orașului.

În fața căsuței vădanei, găsi în portiță pe Todiriță jucîndu-se în stradă : sărea într-un picior, mînînd o pietricică printre desenurile complicate, trase pe nisip.

— Todiriță ! — i se adresă el : Mama e acasă ?

— ... casă ! — aspiră pe nas Todiriță.

— Să-i spui că aș vrea să-i vorbesc.

— Baiu : are un musafir. Și ușa e încuiată, și se mînie...

Răutu înțepeni, parcă înjunghiat în piept.

După un moment de zăpăceală se întoarse să plece.

Dar, deodată, văzu pe Todiriță lipit de fereastră și strigînd :

— Mămucă-hăi ! O venit boieru moldovan, și-i mînios strașnic...

Răutu se aruncă pe portiță să-l oprească, cînd se deschise ușa în care se arătă un gligan gros, blond și rumen, urmat de Ruxanda, care își îndrepta cu mișcări grăbite, tulpanul.

— Heh-he-he ! — hurui gliganul strîngîndu-și cureaua : Ai venit la *maldavanca*, frățioare. E foarte bună ! Clocotește ! Te arde mai bine ca un cazan înfierbîntat !...

Răutu se uită la Ruxanda.

Nemișcată, mută, cu fața plecată în jos părea bătută de friguri. Soarele din apus reliefa în lumină și umbre discrete o față smeadă, foarte tînără încă, cu ochii cerniți înlăcrămați, cu trăsături corecte și fine...

— Îți pofti în casă ? — șopti ea, în sfîrșit, întorcîndu-și capul înlături, și ștergîndu-și fața cu capătul șorțului.

— Ruxandra ! — își stoarse și Răutu din gîtu-i înăbușit : am stăruit pentru pașaport și trag nădejde că l-îi avea peste puține zile. Iacă ceva parale pentru cheltuiala de drum, am să mai strîng cît oi putea...

Ruxanda tăcea cu fața infundată în șorț.

Răutu, după cîteva clipe de șovăire, îi aruncă banii în șorț și se îndrumă, clătînîndu-se puțin, pe malul Tobolului în sus, în afară de oraș.

Ruxanda rămase în urmă, incremenită pe loc.

Răutu auzi plînsul lui Todiriță, spăriat fără să știe de ce, — dar nu mai întoarse capul.

Cap. IV.

CU ETAPA

Mergea drept înainte, spre răsărit, în stepă.

În fața lui, umbra i se lungea tot mai mult parcă se tot întindea spre marginea orizontului.

Apoi, cu încetul, se topi în amurg. Flăcările stelelor, una câte una, începură să spargă opalul întunecat al cerului. Iată și luna, revarsă vraja ei lucidă și misterioasă... Se vedea aproape ca ziua, dar toate lucrurile luau un aspect fantastic.

Răutu mergea tot înainte, scandînd, cu buzele strînse, fără nici un sunet, la fiecare pas, acelaș cuvînt : „nu pot, nu pot, nu pot“...

În spatele său auzi un tropot de cai și un huruit de roți.

Îi ajunseră din urmă doi țărani într-o căruță siberiană împletită din nuiete.

Răutu nici nu se întoarse să vadă.

Dar, deodată, la urechea lui ajunse o exclamație :

— Uite ! Acesta-i *politicul*, boiernașul de la fierăria leahului, pan Semienski. Să trăiești Egorici ! Încotro pe vremea asta și singur ?

Era Carp Riezanov, un bun client al fierăriei, un bogătaș din Săcevca, sat la vreo douăzeci de verste de Curgan.

Pe Ion Răutu îl fulgeră un gînd :

— Mă duc la Săcevca ! — răspunse el : Să văd niște mușterii. Am treabă !

— Sucit om mai iești, băiețele. După treburi noaptea și pe jos ! Dar hai în căruță, — ai să-mi fii musafir...

Carp Riezanov desfășură toată ospitalitatea siberiană pentru a-și mulțumi musafirul.

Dar Răutu declină toate insistențele, cerînd iertare că fiind prea obosit nu mai poate nici mînca, nici bea, și deși e cam răcoare, ar prefera să se culce afară în fin.

— He-he ! — rinji Carp : Vă cunoaștem pe voi cuconașii, vi-i teamă de ploșnițe, — dar nouă, moșnicilor, cu ploșnițe ne e somnul mai dulce, — și ele țin mai sprințare muierile.

I se pregăti culcușul în căruță.

Întins pe spate, Răutu privea imensitatea înstelată, care palpita în scinteieri potolite sub rețeaua vrăjită a lunei pline.

Drept în față ardea Arcturus.

„În nesfîrșirea lumilor în clipa aceasta, — se gîndi Răutu, — câte Ruxande se ofilesc, obidite și robite ; și cîți Ioni netrebncici se căznesc nedumeriți de rostul vieții ?“...

La apus se ridicau nori grei și se tîrau lacomi în sus. Luna, ca fermecată, se lăsă înghițită de prăpastia lor neagră. Stelele se ștergeau în ceața amăgitoare. Iată, numai Arcturus își aruncă printr-o spărtură săgețile colorate...

Din stepă adie un vînt ușor.

— Iată-l — auzi Răutu. Și, deschizîndu-și ochii, în plină lumină a dimineții, — văzu pe Carp Riezanov scărpinîndu-se stîngherit prin barba-i roșcată, pe străjerul Tarasov, și alți doi gardiști de poliție.

— Pofțiți, Ivan Egorovici, — zise cu melancolie Tarasov :

„Sînteți așteptat la ispravnicie...“

„Părăsirea samavolnică a domiciliului forțat“, surîse Răutu în gînd.

O troică așteaptă la poartă.

La intrarea lui Ion Răutu, între străjeri, în biroul ispravnicului, — acesta făcu un semn secretarului Caniușin, și se înfundă în niște dosare ca și cum nu-l interesa ce se petrece, fața-i ciupită lucea de mulțumire.

Moșneguțul cu *delirium tremens* hîrii lui Răutu cu vocea-i galopantă :

Domnule Răutu, din ordinul înalt excelenței sale domnul guvernator al guberniei Tobolsk, urmează să fii expediat la dispoziția ispravnicului de Turinsc. Semnează de primirea comunicațiunii ! — și îi întinse cu mîna-i tremurătoare ordinul care glăsuia : „Aflatul sub supravegherea poliției din Curgan, numitul Ivan Egorovici Răutu, drept pedeapsă pentru repeta-

tele părăsiri samavolnice ale domiciliului și nesupunere la regulament, să fie expediat cu primul convoi *de etapă* la dispoziția ispravnicului de Turinsc...”

Răutu surise :

— Când ?...

— Convoiuil pleacă chiar mâine dimineață. Până atunci vei fi ținut la închisoare...

Totuși fu autorizat că, sub pază și sub supravegherea pristavului Ivanov, să meargă acasă, să-și strângă bagajele.

Pristavul Ivanov, tăcut melancolic, asumînd această sarcină, ofta mereu, în flux și refluxul cărnurilor veștede ale obrazului, la fiecare mișcare din cap.

Acasă, pan Semienski fusese prevenit încă din ajun, cînd poliția alarmată căuta pe Răutu în toate părțile.

Printr-o agitație zgomotoasă, la facerea bagajelor cu ajutorul lui Filca și Ifrim, bătrînul fierar căuta să-și ascundă emoțiunea.

Filca scălda în lacrimi fiecare bucată de rufă pe care o așeza în geamantan, iar Ifrim doar scrișnea din dinți cînd lega pachetele cu frînghia groasă și solidă.

La despărțire, pan Semienski desprinsese, pe neașteptate, din părete portretul lui Kosciuszko, — tot ce avea el mai scump, — și-l întinse lui Răutu. Apoi îl îmbrățișă, și se îndreptă spre fierărie poruncind răgușit alor săi :

— Destul ! Hai la lucru !...

Inchisoarea din Curgan părea o reproducere în miniatură a celei din Tiumen.

Răutu nu avu însă vreme să desprindă din masa sură a spanalei “individualități mai colorate, — „ași“ și „câpăținoși“.

Dar imediat i se prezentă „starostele“ ales al convoiului care urma să plece a doua zi spre Ialutovorsk, Fedea Emilianov, un omuleț cîrn și ros de buboaiie urite, care zornăia din lanțuri cu o vădită fudulie.

Acesta veni să-i aducă la cunoștință că tovarășii lui de drum hotărîseră să renunțe la „rația“ lor în bani în folosul carauiei.

— Așa o să ne fie mai bine, — încheie el : ne lasă slobozi la pomeni...

Răutu nu găsi nimic de obiectat, nici nu-și dădu seama de condițiunile mersului „cu etapă“.

După amiază Răutu fu puțin impresionat de întrevederea cu Vasile Ivamovici Popov.

Acesta, foarte prietenos, își exprimă părerea de rău a lui și a Zinaidei Nicolaevna pentru despărțire. Dar în tonul lui parcă răsuna un reproș, — mai cu seamă cînd îi înmînă două volume legate în piele :

— Zinaida Nicolaevna — spuse el înăbușit : „te roagă să iai ca amintire această carte în care a găsit multă consolare. Zinaida Nicolaevna ține mult la ea“.

Erau *Les Miserables* de Victor Hugo...

Încă o remușcare încrustată în suflet.

Convoiuil de etapă era format, cînd Ion Răutu fu scos dimineața pe poarta închisorii : lîngă căruțele care urmau să transporte bagajele și, eventual, pe bolnavi, se găseau înșirați vreo șaptezeci de arestați între care și o femeie, — în așteptarea vizitei medicale, — dar medicul întîrziase.

Veniseră, pentru a-și lua rămas bun de la Răutu, și stăteau mai la o parte, în grup, pan Semienski, Vasile Popov, și chiar Arhip Artemiev.

Din mulțimea adunată se repezi și Ruxanda, tîrînd după ea pe Todiriță și apucă mîna lui Răutu s-o sărute :

— Conașule ! — strecură ea cu greu printre hohote : Fie-ți milă de mine... M-o chemat ieri jupînul Cățau, de la Velnița leahului, zice că-mi dă pașaport și parale de drum... dar mai bine să mor... să mă bată maica Domnului... dar plodul ista... Todiriță diavole ! — țipă ea deodată la băiețel : Sărută mîna ! — și căzu în genunchi îmbrățișînd picioarele lui Răutu : Conașule... Conașule... Nu-s... din răutate, din nevoie, pentru plodul ista, să mă prăvălesc în fundul iadului !... Conașule, iartă-mă... vai să-răcuța de mine !, — își lipi nenorocita obrazul de ciubotele lui Răutu...

Răutu o ridică și o sărută pe frunte, fără nici un cuvînt. O șuviță de păr negru, sărită de sub tulpan și căzută pe ochi, îi atinse nara și îl izbi cu mirosul ei insinuant.

Medicul își isprăvisese „inspecția“, redusă la o plimbare în fața frontului de arestați și, la cîte o întrebare din cînd în cînd : — Te plîngi de ceva ?

Vreo două încercări timide de a-i atrage atenția fură lichidate printr-o pipăire grăbită a pulsului și o declarație scurtă : „Poate merge !“...

Răutu fu invitat să ia loc la coada contegiului.

În cap erau postați vreo cincisprezece lănturași, — ocași cu lanțuri la picioare.

O strângere de mână pentru prieteni, un salut scurt pentru asistență, — și coloana porni, urmată de aproape de câteva femei, între care se amestecase și Ruxanda cu Todiriță ținut strins de mână.

La marginea orașului sergentul Demidov, comandantul convoiului se răsti la ele :

— Gata ! Destul ! Marș îndărăt !...

Răutu, întorcându-se, încă multă vreme putea vedea, în urmă, silueta nemișcată a Ruxandei cu Todiriță lipit de ea. Îndată ce orașul dispăru din vedere, coloana se respiră pe drum cu câte doi, trei oameni răzlețiți, pe o întindere de vreo șase sute de metri.

Sergentul Demidov se sui într-o căruță, — împreună cu starostele Fedea Emilianov și cu Matriona Lucova, singura reprezentantă a sexului slab, — și porni înainte.

Cei mai mulți dintre soldați se așezară și ei în căruțele din urmă, încărcând pe spinarea arestaților bagajele care-l incomodau.

Ion Răutu, îngîndurat, ajunse pe nesimțite în fruntea convoiului.

Pentru ce, — se întreba el, — cazul banal al Ruxandei Munteanu mă tulbură atât de adînc ? Pentru ce tragedia unei Ruxande din Chirpercenii Orheiului, — tragedie care e destinul a miriade de femei, — m-a atins mai durereos decît aceeași poveste a vreunei Aliona sau Dunea oarecare ? Pentru că vorbește limba copilăriei mele ? Dar eu de-abia pot îndura acest patois țărănesc, rudimentar, pentru uzajul nimicurilor vieții zilnice. N-aș putea exprima în el corect nici gîndurile mele mai abstracte, nici sentimentele mai adînci ! Instinctul zoologic, chemarea inconștientă a speciei ? Dar atunci de ce această înduioșare, acest sentiment de intimă legătură morală ?...

Sub săgețile dulci ale soarelui de dimineață mii de lăcrămi ardeau scînteietoare pe toată întinderea pajiștei tinere, presărate, ici și colo, de mici grupuri vesele de mesteceni zvelți, cu

rari brazi indesați printre ei, care aruncau pe verdeața împes-trițată lungi umbre albăstrii, pline de o melancolie blîndă.

— Încotro ? O apuci razna ? Îndărăt ! — fu trezit Răutu de răcnetul starșoiului din căruța, pe care o întrecuse fără să bage de seamă.

Demidov, foarte brun, cu trăsături care vădeau amestec de sînge tătăresc, foarte aprins la față, își scuipa cuvintele parcă abia putîndu-și întoarce limba în gură.

Alături de el, Fedea Emilianov, cîrn, cu o nară mîncată, întotdeauna livid și bubos, acum cu dinții galbeni rînjiți, avea un aspect cadaveric, cu atît mai macabru cu cît ținea încleş-tată lingă el pe Matriona Lucova, — o hidoasă megeră răscoaptă, cu un ochi dispărut sub albeață, cu obrazul răbojit de toate vițiile.

Răutu fu răzbit de duhoarea acră de basamac răsuflet.

Chiar căruțașul rechiziționat, — un țaran mărunțel și cătrănit, abia își putea ține ochii deschiși.

Matriona, sub imboldul „eternului feminin“, cu capul aplecat cochet pe umăr, își bălăngănea pulpele aruncate pe marginea căruței.

Dar, deodată, apucă cu o mînă gîtul damigenei, pe care o strîngea între genunchi, și-i întinse lui Răutu un ulcior :

— Boierinașule, dulce drăguțule ! — îi aruncă ea răgușit : Trage o dușcă de colea, vino cu noi !...

Fedea, înverzit și mai tare, scrișni cu furie :

— Taci, tîrfo ? — că acuș bag cuțitul în tine ! Eu ți-am plătit-o...

— Ho-ho-ho !... hurui Demidov : Vrai s-o astupi cu golo-gani, mă ?...

— Hi-hi-hi ! Îi fffără fffund ! se înecă căruțașul în lina-i încîlciță și îmbălată.

— Hi-hi-hi ! — se fasoli Matriona întinzîndu-și buzele vinete spre Fedea : Nu te teme, porumbelule, ăsta e bun numai așa, pentru gîdilitură... Hi-hi-hi...

Răutu se opri, lăsînd convoiul să treacă înainte.

În coadă, schiopăta, îndoit sub povară, un moșneag slab și deșirat, cu ochii bolnavi și cu un enorm „măr al lui Adam“ pe gîtu-i lung și subțire, care mereu juca în jos și în sus.

Bătrînul respira greu, însoțind aproape fiecare pas cu un scîncet plîngător.

— Hei tu, ăla de colo, hoitule ! Mai dă zor, — că doar n-o să ținem pentru tine tot convoiul în loc ! — răcni din căruța din urmă un soldat de caraulă.

Răutu, care clocotea de la incidentul cu Egeria convoiului, păli și se rezezi spre căruța :

— Dă-te jos din car, bestie ! — șopti el, înăbușindu-se de indignare : Dă-te jos îndată ! N-ai dreptul să stai acolo, — căruța e pentru bagaj. Vrai să-l omori, cîne ? Stai jos că acuș îți crăp capul ! — sfîrși cu un țipăt isteric Răutu.

Soldatul, un recrut imberb, a cărui față acoperită cu un pufușor albicios nu-și pierduse încă rotunjimea de copil voinic, se fâstăci, și ascultător, se dădu jos, lungind pe nas ?

— Dar ce ? Ești ghegeneral ? Ce faci atita gură pentru o javră de varnac ?...

— Pune-ți moșule sacul în căruța ! — porunci Răutu fără să-l mai bage în seamă pe soldat, și făcîndu-se că nu-i aude mîriiturile :

— Iote, mă ! Politic, politic ; dvorean, dvorean, — dar tot un *alistant* e, un varnac, șpana de pușcărie...

După patru ceasuri de marș, în care fusese străbătută cam o jumătate de cale pînă la etapă, — răsună comanda : „*Prival !*“, Popasul.

Convoiul se îngrămădi la marginea drumului.

Cei mai mulți dintre arestați se aruncară la pămînt care pe unde apucară ; alții începură să se îngrijească de merinde.

— „Băieți !“ — strigă Fedea, cîrnul, care acumula funcțiunea de staroste și de *maidanar* : „Cine vrea un păhărel de *votculiță*, — cinci copeici păhărelul ; dar trebuie să cinstim și pe militărașii noștri... Băieți ! Încă cinci copeice de căciulă pentru cinstea soldaților ? Cine nu are, îl împrumut eu în socoteala pomenilor. Dau și de la mine cite un păhărel.“

Cîrnul era bogătașul convoiului.

Matriona, cu damigeana și un pahar în mînă, prezidă cinstirea.

Apoi Fedea, făcînd din ochi sergentului Demidov, o tîrî de mînecă într-un tufiș...

Răutu scoase din sac o legăturică ce-i fusese adusă de panul Semienki, și se așeză lângă moșneagul cu mărul lui Adam, care culcat pe spate, stătea nemișcat cu ochii închiși.

— Moșule, nu vrai să guști ceva ? — îl întrebă Răutu și-i oferi un colac și o felie de șuncă.

Bătrînul se ridică în silă, aruncîndu-și ochii lăcrămoși asupra merindelor.

— Mulțumim duminale ! — sisii el : Nu pot mînce, vezi bine, carne, puiule, — mă arde, vezi bine, sub lingurică... Dar pentru o bucățică de pîne albă Dumnezeu să te miluiască — de mult, vezi bine, n-am mai gustat-o...

Ținînd amîndouă mîinile pîlnie, el mesteca cu gura-i fără dinți colacul, încet, cu băgare de seamă, ca să nu piardă nici o fărămitură.

La fiecare îmbucătură bărbia i se înfunda, „telescopînd“, sub pomeții ascuțiți ieșiți înainte.

După ce linse din palme toate fărămițele, moșul se plecă spre Răutu, sprijinindu-se în pumnii încleștați :

— Dumnezeu să te miluiască, puiule ! O-ho-ho, păcatele mele ! — oftă el, și urmă în șoaptă aruncînd priviri sfioase împrejur : Nu te oțări degeaba așa, la soldați... Aici sîntem în mîna lor... pe etapele astea lăuntrice vezi bine, nu e nici o supraveghere... Două săptămîni pînă la Ialutorovsc, vezi bine, sergentul e țar și Dumnezeu... Nu-i ca pe șleahul cel mare al Vladimirului, unde mergi sub ochii ofițerului, — tot, vezi bine, îi mai multă omenie atunci. Dar ăștia, oho-oh păcatele mele, — scapă din cazarmă, vezi bine, ca niște cîni din lanț... Jefuiesc pe *alistanți*, nu le dau banii de hrană, și-i beție, și-i preacurvie. Și cînd se îmbată. Dumnezeu să te păzească... dacă crîcnești, sergentul, vezi bine, te snopește în bătăi... rămîi ne-om... Numai cîrnul, spurcatul, îl poate îmbuna vezi bine cu bani... Dar și *alistanții*, după atîția ani de temniță, sînt și ei ca niște fiare scăpate din cușcă, — o duc tot într-o mahmurie... și se hrănesc, vezi bine, numai din cerșit...

— Dar pe dumneata, moșule, cum te cheamă, și de unde ești ? îl întrebă Răutu.

— Apoi, puiule, eu sînt tare dedeaparte, tocmai din Novgorod. Mă cheamă, vezi bine. Nichita Losev, — sînt acum purtat cu etapa, pentru *intrugător*... năpastă !... — răspunse resemnat bătrînul.

După aproape două ceasuri de odihnă, convoiul porni mai departe.

Soarele era încă sus cînd ceata nevolnică se apropie de „etapă“, — o clădire ridicată din birne cojite la capătul satului Petrovscoie care, ca toate satele siberiene, se întindea pe o singură uliță, vreo trei verste de-a lungul drumului.

La vederea satului Fedea cîrnul comandă din car :

— Jos cu toții, băieți ! Strîngeți-vă rîndurile, — *lănțurași* înainte ! O să trecem satul cu jălanie, pentru pomană... Domnule comandant, porunciți și soldaților !...

Areștații, în rînduri strînse, descoperiți, cu șepcile în mîină, înconjurați de caraulă cu baionetele în cumpănă, întornară la intrarea în sat, în zornăitul accentuat al lanțurilor, „jălania surghiuniților“, un cîntec pe care numai geniul ocnei l-a putut născoci.

Gloata jalnică de oameni, rupti și murdari, cu picioarele abia învăluite în opinci sau bocănci căscați, gemeau fără să se asculte, fără să-și armonizeze glasurile, fără să țină seama de vreun ritm, fără pauze și fără măcar să-și rostească cu toții deodată versetele, — unii parcă plîngeau prelung, alții recitînd sacadat și surd, aceeași milogire :

Fie-vă milă de noi, creștinilor
Dați de pomană drumeților trudiți !
Faceți pomană bieților osîndiți !
Hrăniți pe cei flămînzi, oameni buni,
Ajutați-ne, miluiți-ne, oameni buni !
În numele lui Christos, măicuțelor.

Jeliți-i pe sărmanii surghiuniți !
Jeliți-i pe oropsiții înlănțuiți,

Ah, creștinilor !
Ah, părinților !
Ah, măicuțelor !
Ah, fraților !
Îndurați-vă de noi !

După ziduri de piatră și gratii de fier,
După lacăte și zăvoare grele,
Ne prăpădim, ne uscăm chinuiți,
Depart de mamă și tată,
Depart de prieten și frate, —
Ne stingem — vai ! — uitați de toți.
Ca în fundul iadului netoții,

Ah, creștinilor !
Ah, părinților !
Ah, măicuțelor !
Ah, fraților !
Îndurați-vă de noi !

...Și lanțurile zornăie în cadență ; tropotul de pași al caraulei bătea tactul ; gemetele și oftările nuanțau cîntecul tremurat în văzduh, — ce ropotea întreg de bocete și hohote de plîns, în împletirea de vorbe și de versuri, care totuși răzbătea silnic din vârtejul de dantescă fantasmagorie.

Dar, minunat, toate aceste sunete nearticulate, vorbe încilcite, note de cîntec, strigăte înăbușite și lamentațiuni stridente, se topeau într-o armonie lugubră, într-o grozavă și imensă clamoare, pornită parcă din cauza unui singur suflet supraomenesc, încleștat de o negrăită durere, deznădejde, și spaimă...

Din case alergau spre poartă bărbați, femei, copii, aruncau gologani în strachina ținută de Fedea cîrnul, care solemn, se apleca atingînd pămîntul cu palma și rostind cu evlavie : „Dumnezeu să vă miluiască !“ În saci se aruncau pîni, bucăți de slănină și carne de porc, ouă răscoapte, brînză ; în oale se turnau smîntîna și laptele.

Și Fedea cîrnul mulțumea în numele convoiului, se închina pînă la pămînt și făcîndu-și cruce lăcrima : „Dumnezeu să vă blagoslovească !“

Convoiul ajunsese la poarta „etapei“, bogat în merinde și bani.

Aici Ion Răutu, zguduit fără voie pînă în adîncul sufletului de această înscenare melodramatică, — vibrînd din toate fibrele nervilor săi, fu brusc dezmeticit.

— Domnule comandant ! — interpelă Fedea cîrnul pe sergentul Demidov : Să ne dați voie să ne aprovizionăm în sat cu puțină *votcă*...

Înainte de a porni spre crîșmă, însoțit de o sentinelă, și un alt pușcăriaș cu damigeana, strigă Matrionei :

— Ascultă fă muiere ! Eu te-am plătit : n-ai să te întinzi aici fără mine ! Auzi ? Domnule starșoi !, — se adresă el din

nou lui Demidov ! Să fii bun s-o ții din scurt pe cățeaua asta pînă m-oi întoarce eu...

În curtea etapei, îngrămădită de niște *pali* înalți, — stîlpi de brad așezați în picioare unul lingă altul, — urmă procedura clasică a apelului nominal.

Apoi, la comandă, toată gloata, ca prinsă de furie, se aruncă spre ușa etapei, urlînd, suduînd, gemînd, ghiontindu-se, azvîrlînd din picioare, împărțind palme și pumni, împleticindu-se în lanțuri, căzînd jos sau călcînd pe cei căzuți...

Clădirea etapei, de o arhitectură primitivă, alcătuită, în afară de compartimentul pentru caraulă, dintr-o singură odăiță cu *nare* în două etaje de-a lungul păreților, — nu putea adăposti, normal, decît cel mult vreo treizeci de arestați.

Ion Răutu găsi mai bine de jumătate din tovarășii din convoi trîntiți de-a dreptul pe jos, pe scîndurile goale ale podelei viscoase, nemăturate și nespălate de la construcție, aproape dispărute sub stratul gros al resturilor din migrațiunile anterioare. Nu rămînea liber de sub trupurile trudite, întinse pe saci și haine, un singur centimetru pătrat de spațiu, pînă la atingerea imediată cu *parașa*, — ciubărul infect de lingă ușa de intrare.

În lumina scundă ce răzbătea pe deasupra narelor de sus, prin ferestrele chioare, acoperite de horbota de păienjenis și de arabescurile muștelor — încăperea părea o peșteră locuită de animale apocaliptice.

Un aer, de mult neprimit, îl învălui pe Răutu în exhaționi deletare. Se întoarse scîrbit dela ușa, și se îndreptă spre starșoiul Demidov.

— Ce-i — îl întrebă acesta cu harțag, sfredelindu-l cu ochii lui mici, doșiți după umflăturile pomeților.

— Vreau să dorm afară. Înăuntru e murdărie și putoare, și nici nu e loc...

— Marș în etapă ! — răcni Demidov : Vrei să ții gardă anume pentru tine ?... Nu ești aici la mama acasă, — *listocratule* ! Caporal, bagă-l la loc !...

În etapă Răutu fu întîmpinat de priviri curioase și malițioase și află parcă și mai puțin loc : *șpanaia* se întindea vădit dintr-adins. Lingă ușa, răzemat de pervaz, stătea bătrînul Losev, — care nici nu-și putuse închipui vreun culcuș.

— Așteaptă, vezi bine, să le plătești locul — îi șopti el lui Răutu : Poți cumpăra pe cel mai bun, vezi bine, unde vrei pe nara de sus...

Răutu își asigură cu cincizeci de copeici două locuri alături, pentru dînsul și pentru Losev, lingă o ferestruică cu geamul spart, pe unde îi putea veni o boare de aer mai curat...

Întoarcerea cîrnului dădu semnalul unei orgii bestiale.

Garda, luîndu-și partea leului din colecta convoiului și din basamacul cumpărat, se porni și ea pe un chef de nădejde, lăsînd deschisă ușa spre cazarma arestaților.

Cîrnul și Matriona purtau damigeana printre nare, și încasau prețul de la mușterii, care nu-și cruțau nici ultimul ban pentru un „gît“ mai mult.

Lampa afumată din părete parcă îndesa încă umbrele, din care lucea cîte un ochi, scînteia o verigă de lanț, albea un braț, sau un picior gol...

Răcnete, sălbatece, sudălmii, șuiere, cîntece, huiduieli, gemete, chiote, scrișnituri de dinți...

Exhibițiuni sculpturale deasupra *parașei*...

Emanțiuni imunde...

Pandemoniul se întetea după fiecare rînd nou de pahare distribuite de femeia dezmatată, care în peregrinările ei nu se sfia să calce peste trupurile lungite pe podea, provocînd asalturi brutale.

Dacă ea protesta numai prin chicotiri, gilgîiri și gesturi lascive, cîrnul nu înțelegea să glumească :

— Nu pune mîna, mă varnacule ! — răgea el. E închi-riată de mine pentru tot drumul...

Dar herghelia de bărbați stătuți, amețiți de băutură și înebuniți de patima nestăpînită, nu mai putea fi ținută în frîu.

Și cîrnul, după oarecare negociațiuni, părea el însuși dispus la tranșacție.

Instalat lingă o perdea, improvizată într-un colț din niște mantale după care se dosise Matriona, el îndeplinea funcțiunile de casier și contabil, și se silea să impună respectarea șirului stabilit de preferințe...

Privilegiul lănturașilor fu acceptat fără multe proteste.

Dar, în urmă, bruta omenească se dezlănțui ca o haită de câini de vînt.

Fiecare mușteriu care venea la rînd era acoperit cu invective, îmbrîncit, lovit, scuipat...

Toate zăgazarile fură rupte...

Niciodată Ion Răutu nu-și mai putu aminti fără oroare scenele trăite atunci.

Exasperat, el constată că, în răstimp, contagiunea de lubricitate se întinsese și asupra caraulei, cînd auzi glasul sugrumat a lui Demidov :

— Băieți, mergem în sat ! Să rămînă aici cei de rînd... S-or duce și ei, cînd ne întoarcem noi...

„Ticăloasă, ticăloasă bestie, firea omenească“ — șopti Răutu, aplecat spre ferestruica lui, căutînd un refugiu în priveliștea de afară.

Printr-un contrast dureros cu iadul din jurul lui, — nesfîrșirea înstelată sub straja lunii pline, respira liniște și pace ; duioase și gingașe păreau vîrfurile mlădioase ale mestecenilor și plopilor, care își fremătau frunzele argintate deasupra ogrăzii umbrite : fiecare creangă se profila pe adîncul cristalin al cerului, delicată și grațioasă ca în picturile japoneze ; mîndre și majestuoase se înălțau alături conurile masive ale brazilor...

Și totul palpita scaldat în lumina blîndă a nopților de primăvară timpurie...

Farmecul fu rupt brusc de un tropot de goană, de zgomot de luptă, de țipete de plîns și sudălmii.

Pe poartă năvăli Demidov urmat de soldații gărzii, care țirau și îmbrînceau o fetiță subțirică, sfișiată și despletită.

Cînd aceasta, ghiontită, căzu la pămînt, patru soldați o ridicară pe sus...

Răutu se zvîrli în virtej de pe nară spre ușa odăii de caraulă.

Sărînd peste prag abia putu zări trupul dezvelit, cu fusta trasă peste cap, țirînd de picioare...

Demidov i se puse în cale, rînjind cu brațele întinse și picioarele crăcănate.

Cu un muget neomenesc însă, răzvrătitul se aruncă asupra lui, izbindu-l năpraznic cu capul în piept, îl trînti la pămînt și, cu degetele-i înțepenite, îi strînse gîtul ca în clește. Și, deodată, își simți dinții înfipti în carne crudă ; gura i se umplu de un lichid cald și fad... În furia nebună nici nu-și dădea seama că mușcă în neștire o față de om...

— Luați-l de pe mine, mă omoară !... abia putu hărîi Demidov...

Lovit cu un pat de pușcă pe la spate în cap, Ion Răutu fu rostogolit, neînsuflețit, alături de copila leșinată... Spre bărbia și buzele însingerate de mușcătură i se prelingea de sub păr, din stînga, o diră de sînge din țeasta crăpată...

Demidov se ridică în capul oaselor, și cu pumnii rezemați pe podea, îl fixă în tăcere cu ochii-i speriați... Din vîna ruptă, sub pometele drept, îi picura pe gulerul sfișiat al cămășii picături negre...

Soldații stăteau împrejur, muți, încremenți de spaimă.

O tăcere grea se lăsă și asupra holotei dezvățate...

Numai fata, ridicată de jos, scîncea îndreptîndu-și hainele. Și fără să arunce o privire spre silueta inertă de la picioarele ei, porni neoprită de nimeni, în sughițuri de plîns, pe ușă afară, în gloria razelor tremurate ale lunii...

ZORILE „CAZULUI RĂUTU“

Simion Vichentievici Polieschi, „patriarhul“ obștei din Turnisc, își lua ceaiul de dimineață, foietind un tratat al lui Leyll. Fu însă brusc distras de o mîrîitură profundă și se simți tras de mîneacă.

— Ce-i frate, Mișca ? Vrai zahar, stricaturele ? Nu poți fără zahar ? Așa te-ai deprins acasă la părinți ? — bodogăni el prietenos.

Mișca un ursuleț zdravăn, bine hrănit, cu blana îngrijită și țesălată, îl privea drept în ochi și mîrîia și el prietenos, stînd la picioare, cu labele dinainte împreunate ca pentru rugăciune.

— Na, frate Mișca ! — ticălos ai mai ajuns ! Și pleacă de aici că am treabă ! — declară poruncitor Simion Vichentievici, și, răsfirîndu-și pe dedesubt barba-i de patriarh, se adînci din nou în geologia lui Leyll.

Mișca își mîrîi mulțumirea și, ridicînd de jos o enormă buturugă prinsă cu un lanț de gîtul lui, se îndrumă spre ușă, bălăbănindu-se cu gravitate.

Ajuns în curtea încă împetrișată, în locurile mai umbrite de pete de zăpadă, el constată că porțița era încuiată, dar fără să se sinchisească prea mult, își ar acă buturuga peste gard, îl escaladă și se lăsă în stradă.

După cîteva zeci de pași, Mișca încercă aceeași operație pentru ca să pătrundă în curtea unui alt deportat politic din Turinsc, tovarășul Polejniev.

Dar în momentul cînd buturuga se și găsea de cealaltă parte a gardului, iar el era căținat numai pe jumătate, se simți împuns la spate :

— A-a-a, domnule ghegeneral Mihail Ivanovici Toptighin ! — îl salută pe nas o voce amicală bine cunoscută.

Mișca, mîrîind, își întoarse capul.

Era vechea noastră cunoștință Anton Artmievici Jbanov care îl zădărea cu virful bastonului :

— Te duci după porția de zahar ? Buuun ! Dar, Mihail Ivanovici, hai întii la tovarășul Ceavcedze care ne așteaptă, și-ți dau dublă porție, domnule ghegeneral...

Mișca, parcă înțelegînd, își trase buturuga îndărăt se lăsă jos și plecă, torcînd mulțumit și clătîindu-se alături de Jbanov.

Așteptările bietului Mișca fură însă înșelate.

La Ceavcehidze, prietenii fură întîmpinați de un uragan de răcnete și invective.

Grozav de excitat, țipa ca un turbat în fața unui om încă tînăr, dar extrem de obez, cu o față farinoasă, înecată de grăsime din care se puteau întrevede niște ochi mici adormiți sub arcada umbrită de sprîncene incolore.

— Asta-i o glumă idioată, Procopie Agafonici ! Ce canalie a născocit asemenea năzdrăvenie ? Nu se omoară oamenii așa pentru cheful oricărei brute. Cine ți-a îndrugat-o ?

— Nu-s de vină, zău, Visarion Gherasimici ! — îi răspunse cu glas subțirel, ciudat, ca un chiscuit de curcă. Procopie Agafonici : Zău n-am nici o vină ! Am sosit astă noapte din Tiumen. Acolo mi-a dat vestea asta secretarul isprăvniciei, Timohin, bun prieten, și mi-a spus că-i mare secret, — era o stafetă venită din Ialutorovosc. M-a rugat să nu spun nimănui. Dar Prascovia Chirilovna, nevastă-mea, m-a trimis dis-de-dimineață la dumneata.

— Auzi, frate Jbanov, ce miorlăie momîia aceasta ? Că Ion Răutu ar fi fost ucis în drum spre Ialutorovosc, sub lovituri cu patul puștii, din ordinul unui sergent, șef de convoi. E o minciună desigur, trîncăneli de mahala, povești. Astfel de lucruri nu se pot întîmpla nici chiar în Siberia.

Uriașul se zbătea în cameră, trîntind cu picioarele în scaune, în tot ce-i stătea în cale.

Apoi se opri brusc în fața lui Jbanov.

Acesta, mic cum era, cu picioarele strîmbe de vechi ofițer de cavalerie, cu cojocelul lui strîns pe talie și lărgit în jos ca o fustă, îl înspăimîntă.

Fără nici o picătură de sînge pe fața-i smeadă, cu năsucul impertinent învinețit ca și coardele lui groase de pe frunte, stătea parcă îngrozit de o vedenie, neputînd descleșta gura, — numai mătura lui lată și neagră, împetrișată de fire argintii, ridicată în sus, tremura patetic.

— Ce-i Jbanov ? E cu puțință așa oroare ?

— E prea cu puțință — abia își putu, în sfârșit, scoate din gît răspunsul tovarășului Jbanov : Prea cu puțință... știu eu ce sînt etapele acestea lăturalnice, unde oamenii sînt dați sub puterea unei brute, adesea a unui bețiv și sadic... Trebuie să adunăm îndată obștea pentru consfătuire.

După amiază, în „falansterul burlacilor“, se strînse toată obștea din Turinsec. Mulți din tovarășii, adunați aici, îl cunoșteau personal pe Răutu. Soții Polejniev, Arunchin, Obiedsinski, — apoi Ceavcehidze, Jbanov și Schwartzmann.

Dintre ceilalți, în afară de patriarhul Polieschi și nevestă-sa, Ecaterina Efimova, o deosebită atențiune atrăgea Parfenie Onisimovici Țicorschi, prin înfățișarea și atitudinea lui puțin comune : ras peste tot, — lucru excepțional pe atunci, — de o paloare impresionantă, cu un nas fin și drept, „grecesc“, — omul acesta, agitat și nervos, nu-și găsea astîmpăr ; alerga prin cameră, deranjîndu-i mereu pe toți, se amesteca într-una în conversație și totuși părea că ochii săi aiuriți privesc în vid, și că el nu se ascultă decît pe sine însuși, sau se silește să prindă glasuri venite dintr-altă lume.

O parte activă la discuții luă și Mihail Ivanovici Toptighin, care, curios, distingea cu simpatia lui mai cu seamă pe cei doi oameni așa de diferiți între ei ca Jbanov și Țicorschi.

Prezida, ca de obicei, patriarhul Polieschi.

Gînditor, cu pumnii puși unul peste altul pe masă, mutînd mereu pe cel de jos deasupra și îndărăt, el aștepta să ia cineva cuvîntul după expunerea făcută de Ceavcehidze.

După un timp de tăcere înfrigurată, se auzi glasul scîrșit al lui Arunchin :

— Ce facem acum ?

— Să încercăm marea cu degetul ! — aruncă printre dinți Țicorschi privind în colțul de sus al camerei.

— Înainte de toate trebuie să știm toate împrejurările — sugeră, foarte abătut, Polejniev.

— Ca să nu iasă cumva mortul singurul vinovat... suflă Țicorschi, fugind spre ușă.

Mișca, crezînd că-i joacă, își aruncă buturuga și porni miîrînd jovial după dînsul. Dar Țicorschi se opri brusc în fața pă-

retelui de birne goale, cercetîndu-i cu mare băgare de seamă crăpăturile.

— Am fost la ispravnic, — izbucni Ceavcehidze trîntind cu pumnul în masă ; dar idiotul acela grohăie numai că e secret de stat și nu poate spune nimic. Mă duc să-l dau cu capul de părete ! — se repezi și el spre ușă, dar se izbi de grupul din față : Țicorschi își ridicase ciubota și cu mult interes îi examina talpa, — iar Mișca prinzîndu-i piciorul între labe, se bălăbănea, rînjind și țopăind pe loc.

Țicorschi, trăgîndu-l de urechi, îi afirmă solemn :

— Desigur, măi, Mișca, ăsta e cel mai bun mijloc de a învia pe bietul Răutu, — să tragi o bătaie zdravănă ispravnicului !...

— Dar ce ? — îi urlă *cunacul* caucazian — să plecăm capul ca niște băieți cumînți, cînd ne sînt omorîți tovarășii ca niște cîni ?...

— Nu ! — obiectă către sobă interpelatul : După ce ni se taie capul, cel puțin să nu ni se strice frizura...

— Parfenie Onisimovici ! — zîngăni atunci, încordat, tenorul nazal al lui Jbanov ; nu te mai schimonosi, ci spune-ți odată omenește gîndul !...

Parfenie Onisimovici se așeză îndată pe buturuga lui Mișca și, îmbrățișîndu-l pe acesta de gît, rosti parcă numai pentru dînsul :

— Deportarea administrativă, prin sine însăși, e o ilegalitate și o monstruozitate. Dacă ne resemnăm și acceptăm acest regim, e deplasată gesticulația eroică cu prilejul unui incident care, — oricît de dureros, — nu este decît un fapt divers banal și natural, o consecință logică a regimului. Ce sînteți voi ? Invalizi, prizonieri de război ? Atunci nu mai încurcați lumea cu micile voastre nădufuri ! Luptători ? Atunci nu aveți dreptul să cheltuiți munițiile pentru isprava vreunui soldat sifilitic, bețiv și degenerat... Nu aveți dreptul să vă risipiți puterile în afară de planul strategic și de normele tactice...

— Planurile strategice, amice, — întîmpină nervos Polejniev : nu se elaborează în arhive sau în laboratorii, — le impune realitatea, viața. Aceasta poate impune acțiune și trenului unei armate, bucătarilor și muzicanților... Apoi nici mutilații de război nu pot fi masacrați fără sancțiune...

— Liniște, tovarăși ! — interveni patriarhul înfigîndu-și degetele dedesubtul bărbii : În primul rînd e evident că înainte de a porni vreo acțiune trebuie să fim exact informați. În al

doilea rînd, trebuie să solidarizăm cu acțiunea noastră și pe tovarășii din alte părți. Și, mai cu seamă, trebuie să ne punem în legătură, în județul nostru, cu tovarășii Prestea și Giurilă, — vechi prieteni ai lui Răutu...

Astfel, Răutu, fără să știe, a declanșat o tragedie, care multă vreme a tulburat conștiințele, și care n-a rămas fără înfruire asupra întregii vieți publice din împărăție...

Obștea din Turinșc, ca aproape peste tot în Siberia, după prăbușirea partidului „Narodnaia Volia“, luase pe acele vremuri mai mult înfățișarea unei asociații culturale, — un fel de cerc de studii științifice și cenaclu de exerciții literare.

Chiar discuțiile asupra scopurilor și metodelor luptei revoluționare aveau un caracter mai mult academic.

Se constituise chiar o adevărată universitate, condusă de trei oameni de o structură psihică atît de diferită ca Polieschi, Țicorschi și Polejniev.

Parfenie Țicorschi, care ținea minunate cursuri de istorie și sociologie, părea personalitatea cea mai remarcabilă dintre ei.

Apartinînd unei familii din înalta aristocrație, din tinerete se aruncase cu pasiune în mișcarea revoluționară.

Numai mulțumită legăturilor părintelui său, i-a fost cruțată o pedeapsă cu mult mai grea decît o simplă deportare administrativă în „locurile mai puțin depărtate.“

O criză grea și misterioasă, în care motivele civice se îmbinau cu decepții sentimentale, îi pricinuiseră, după 1 martie 1881, un grav dezechilibru sufletesc, scufundîndu-l în mizantropie.

Cu toată cultura lui solidă și strălucita lui inteligență, extravaganțele lui dăduseră naștere la nenumărate anecdote și legende.

Elaborînd teorii personale asupra tuturor chestiunilor imaginabile, el își croise un fel de viață care îl singulariza nu numai față de aborigeni dar și față de tovarășii de deportațiune.

Pentru orice, avea rețete originale : pentru spălatul ru-felor, pregătirea bucatelor, aprinderea focului în sobă și punerea samovarului, ca și pentru diverse îngrijiri igienice care oripilau pe toți vecinii și mai cu seamă pe vecine.

Așa, vara, pentru a-și face cura de soare, el rămînea într-o inocență paradisiacă toată ziua gol pe acoperișul casei, scandalizînd grozav pașnicul tîrgușor prăpădit la marginea tundrelor.

Dar, mai cu seamă, se delecta cu inventarea și cultivarea conflictelor cu autoritățile : pornea cu acest prilej o interminabilă corespondență umoristică cu toate „înaltele foruri.“

Dat în judecată, de pildă, pentru că insultase pe ispravnicul local, — declarînd că el, Țicovschi, n-ar vrea nici măcar să ...scuie pe mormîntul unui astfel de orangutang, — bombarda toate instanțele judecătorești cu memorii savante și elocvente, în care asigura că dacă domnul ispravnic se supără, e gata să-și retragă amenințarea și ia chiar angajamentul solemn ca, în caz de supraviețuire, „să... scuie zilnic pe numitul mormînt...“

Sau, invitat după stăruințele rudelor, de către Departamentul Poliției de Stat, să indice „în ordine de preferință“ cîteva orașe în care ar voi să fie transferat, trimisese o listă de mai multe sute de orașe, care începea cu Londra și Parisul și sfîrșea cu Honolulu și Tombuctu, dar nu cuprindea nici un tîrg din Rusia !...

Odată, o născocire a lui Țicorschi a pricinuit o vie emoție, care depășise hotarele județului Turinșc, și chiar ale Siberiei, ajungînd pînă în „sferele înalte“.

Îi venise o fantezie extravagantă de a învăța o merlă, prinsă de el, să șuiere *Marsilieza*, — pe atunci considerat în Rusia ca un cîntec subversiv, pentru care mulți au plătit cu închisoarea și surghiunul.

După sfîrșitul „cursului“ îi dădu drumul merlei în pădure.

Și care nu fu teroarea autorităților cînd toată taigaua răsună de accentele solemne ale imnului revoluționar !

Toate merlele din regiune îl învățaseră cu repeziciune uimitoare.

Nici expedițiile militare nu reușiseră să extermineze pe nenumărații cîntăreți subversivi, — și Marsilieza își întindea triumfal teritoriul cucerit.

Noroc că în curînd alianța franco-rusă schimbă caracterul politic al operei lui Rouget de Lisle...

Dar Țicorschi tot a stat pentru isprava asta cîtva timp la închisoare, cu toată bacanala epistolară pe care o încinsese cu acest prilej...

Mulțumită acestui om chiar și cele mai anodine discuțiuni — pentru organizarea unei cantine sau redactarea statutului bibliotecii obștești — luau proporțiile unor pasionate dezbateri parlamentare sau a unor inextricabile controverse academice, care se adînceau pînă la „rădăcina tuturor lucrurilor“, ori se înălțau pînă la „primele principii“.

Nota personală, adesea agresivă, de o ironie corosivă, adăuga încă la dramatismul ședințelor obștei și dădea naștere la ciocniri violente.

Un astfel de temperament era predestinat să joace un rol fatal în momentele critice ale vieții de deportațiune.

Părăsind după discuțiunea cazului Răutu falansterul bur-lacilor, Țicorschi fu urmat de Mișca și Jbanov, — singurii membri ai coloniei din Turinșc care se bucurau de un tratament mai prietenos din parte-i, — mai cu seamă Mișca :

— Pentru că, — explica el cu gravitate fostului căpitan de cavalerie ; pentru că amîndoi sînteți naturi primordiale, neotrăvite încă de excesul de reflexiune și de fantezii lirice. Dar dacă tu ai căpătat oarecare disciplină și cunoștinți elementare în școala de cadeți — Mișca, incontestabil se bucură de o putere de intuiție mai justă și o logică mai viguroasă.

Jbanov primea cu foarte multă placiditate aceste grațiozități, — mai cu seamă că nici el nu-și dădea seama pentru ce causticul său prieten îi inspira un sentiment acut de milă.

Pășind pe stăzile ce nu cunoșteau lumini artificiale, cufundat în gîndurile lui, între Mișca și Jbanov, care se bălăbăneau în același ritm alături de el, Țicorschi interpela obloanele zăvo-rîte pe lingă care trecea :

„He ? Se zvîrcolesc mormolocii ! S-a tulburat băltoaga ! Fiți pe pace ! Numai cîteva picături antiholerice vor liniști conștiințele. Acumularea slăninii de martiri nu va fi stînjinită multă vreme de acest mic incident. Și bieții Prestea și Giurilă, — singurii prieteni adevărați ai lui Răutu, — nu știu încă nimic !...”

— Le trimit eu dis-de-dimineață cîte o ștafetă, — interveni Jbanov.

— Măi Mișca ! — nici nu-l băgă în seamă insondabilul Țicorschi : ce ești tu mă : plehanoveț sau narodovoleț ? Ai blană de terorist, dar slănină de intelectual social-democrat !...

Colonia din Turinșc, cu cei aproape treizeci de membri ai ei, constituiau natural centrul de gravitațiune pentru micile obști și personalități izolate împrăștiate prin satele județului. Deportatii de pretutindenii păstrau un contact viu între ei și, de fapt, duceau o viață comună.

Ispravnicul județului, ub *stabscapitan* în rezervă, Manoil Filipovici Sverlov, un om mărginit, dar, cu toată mustața-i feroce

și sprincenele-i stufoase, fire blindă și inertă, primea cu multă mansuetudine încălcările regulamentului și tolera, ba chiar în măsură puterilor sale înlesnea deportațiilor din județ absen-tări sub diferite pretexte în oraș.

La început se absentau des și Prestea și Giurilă, instalați în niște sate uitate de Dumnezeu, la sute de kilometri spre nord de Turinșc, — în Siberia distanțele n-au importanță, — dar, în urma unor incartade ale lui Prestea, cu care se solidarizase și Giurilă, ei fură ținuți sub supraveghere mai strictă, și, timp de mai multe săptămîni, nu mai fură văzuți în oraș.

În satele lor de reședință, amîndoi găsiră condițiuni de viață prea puțin asemănătoare și evoluară în direcțiuni opuse.

Vasile Giurilă a rămas pentru totdeauna impresionat de spectacolul pe care îl găsi în acea zi de toamnă tîrzie cînd sosi în Bolotino.

În ajun plouase, și troica, după o goană întinsă, abia își pu-tea țiri *tarantasul* prin mîzga lipicioasă.

Aerul era rece și un vînt ușor bătea dinspre miază-noapte ; peisajul sumbru de tundră întretăiată de păduri de brazi pre-dispunea la melancolie.

Încă departe de sat însă se auziră chiote, cîntece și sunete de harmonică și un fel de litanii care creșteau mereu, așa încît părea că în fiecare casă ar fi fost instalat un bîlci.

La intrarea în sat, chiar de la prima casă, misterul se lă-muri : de la scară pînă la poartă, și apoi în stradă, erau întinse fișii lungi de pînză roșie și covoare împeștritate.

Pe acest pavaj somptuos se clătina în mers solemn un vlăj-gan roș și umflat de beție, cu o căciulă de biber în cap, în că-mașă de mătasă cu șalvari de catifea albastră, cu o blană scumpă pe umăr, și cu ciubote de safian roș în picioare, fon-fănind din harmonică tot timpul și aruncînd, din vreme în vreme cîte un pumn de monede de argint în stradă, cînd urla cînd îl ținea gîtlejul : — „Dezmierdați-mă, fă, lăpădăturilor ! Cinsti-ți-mă, mă mangosiților !...”

Niște muieri dezmațate și o ceată nemernică de figuri pati-bulare se întreceau în osanale :

„Să trăiască măriia sa, slăvitul nostru boiar Ivan Sapoj-nicov“...

Femeile îl îmbrățișau, îl sărutau, îl sprijineau să nu cadă, și, fără rușine, i se ofereau, lăudîndu-și talentele specifice... Bărbații le țineau isonul !...

Ceva mai departe, pe o platformă așezată pe un car, acoperită de covoare pufoase, de stofe de mătase și catifea, se înălța într-un fotoliu alt „boiar slăvit“, care alături de aleasa de un ceas a inimii sale, și înconjurat de același cortegiu de slăvitori abrutizați, își vărsa pe hainele de mătase și catifea și pe îmbrăcămintea luxoasă a platformei excedentul de mincări și băuturi...

Și, la fiecare cotitură, aceeași scenă dezgustătoare se repeta în variante nesfârșite... În tot satul nu se găsea un singur om treaz. La primărie jandarmii nu putură „preda“ pe arestatul lor, pentru că toate autoritățile nu se puteau ține pe picioare. Era praznicul minerilor !...

Bolotino, ca toate satele așezate în apropierea minelor de aur, ducea o viață proprie incompatibilă cu noțiunea obișnuită a așezărilor țărănești, cu tradițiile lor de muncă și de viață orînduită.

Trăind mai ales din contrabanda de alcool, oprit în mine, și de aur furat, satul acesta aproape nu cunoștea alte îndeletniciri.

Mulțumită satelor de această categorie magnatul rafinat, panul Bronislaw Zigmundovici Ptaszinski, și-a putut aduna comorile. Aici oamenii lui de încredere de teapa lui Katz, își instalau agențiile lor.

Dar sportul principal al sătenilor din Bolotino era exploatarea minerilor.

Stînd la pîndă, la sfîrșitul sezonului de lucru în mine, Bolotino se transforma, pentru uzul hămișiților abia scăpați de sub asprul regim al minelor, într-o odioasă speluncă, într-o imensă crișmă și local de desfătare.

Zilele de grandoare „pentru boiarii slăviți“ nu țineau mult. Praznicul se sfîrșea la fel : Slăvitul, după ce-și cheltuia ultimul ban, părăsit și batjocorit chiar de curtezanii săi de adineaori și, rămas gol, era bucuros să-și recapete zdrențele cu care venise, și nu mai avea altă ieșire decît să milogească de la administrația minelor o arvună în contul noului angajament.

Hainele de mătasă și catifea, ciubotele de safian, covoarele și stofele, puțin curățate și călcate, se depozitau pentru sezonul următor.

Poporanismul idealist al lui Vasile Giurilă fu supus la o grea încercare, mai ales că nu găsea nici un sprijin la cei doi

tovarăși din Bolotino, dintre care unul s-a adaptat, adică s-a însurat cu o fată de bogătaș local, aruncînd un vâl de uitare asupra izvoarelor acestei bogății, iar altul a căpătat darul beției și, decăzut, pierduse aproape chipul de om.

Era natural deci ca Giurilă să caute refugiu cit mai des la Turinșc.

Nu mai puțin grele încercări, însă de altă natură, îl așteptau și pe Ion Prestea.

Satul Tabarsc, unde nimeri întîi, singur, fără tovarăși, era un tip clasic de obște țărănească liberă din taigaua siberiană.

Destinul a voit ca Prestea să cadă acolo într-un moment cînd neînduratul război dintre cealdoni și varnaci se întetise din cauza unei fete prinse și violate chiar la marginea satului ziua în amiaza mare, de o bandă de fugari.

Zilnic, patrule înarmate băteau pădurile și tundrele dimprejur și le „curățau“.

Noaptea, polițele de la ferestre rămîneau goale ; prin ogrăzi se slobozeau din lanț cîni sălbatici ; casele se baricadau, cu ușile și ferestrele oblonite și zăvorite, — și toată vremea se auzeau împușcături, trase prin găuri anume lăsate în obloane.

Fiecare casă devenea, peste noapte, o cetățuie pe care garizoanei nu-i era iertat sub nici un chip să o părăsească pînă dimineața.

Varnacii nici ei nu rămîneau cu brațele încrucișate. Nu numai că nici un tabarscian nu mai îndrăznea să se aventureze în taiga, dar nici în sat nu putea fi ferit nimeni de vreun atac îndrăzneț, mai cu seamă în nopțile mai întunecoase. Adesea o mină nevăzută punea foc la case și mai ales la hambarele și cămările pline.

Casian Ermolov, gazda lui Prestea, un țăran spătos, foarte mohorit, veghea în fiecare seară, pînă tîrziu, cu o lulea de mahorcă tare în gură, trăgînd cu urechea la zgomotele de afară și comentîndu-le pas cu pas.

— Trage spre Cosma ! A trecut la Demian !...

Dar cînd strigătele se auzeau în imediată apropiere, el se mărginea să tragă focuri de pușcă pe gaura unui oblon în acea direcție, fără să sară în ajutor.

— Nu zburda ! — răcnea el cu ciudă la Prestea, strîngîndu-l de coaste, cînd acesta încerca să iasă afară : Nu-ți băga degeaba capul sub topor ! E întuneric beznă, și nu sîntem noi închipuiți pentru așa treabă !...

Peste câteva zile Casian se întoarse, la amiază, acasă foarte întunecat. Se primeni, deși era zi de lucru, și, după câteva închinăciuni înaintea icoanei, ieși încruntat pe ușă.

Prestea văzu pe fereastră și alte siluete de țărani, gravi, în haine de sărbătoare, mergând în aceeași direcție.

Intrigat, el ieși din casă și se luă după ei.

În fața primăriei toată ograda și ulița erau negre de norod.

Prestea fu impresionat de liniștea solemnă, de tăcerea concentrată, cu care mulțimea înghesuită stătea aici, în așteptare, cu privirile ațintite spre ușa și ferestrele primăriei.

În cerdac se arată în sfârșit primarul, înconjurat de bătrânii satului.

Dintre aceștia ieși în față un moșneag bătrîn, numai zbîrcituri și păr alb — și cu o voce ruptă scîrții către mulțime :

— Creștini ! Spurcatul de Emelca Bogomol, ca un cîne turbat, ca un pui veninos de năpîrcă, s-a făcut părtaș cu varnăcii și-i povățuia la jaf și omor. Am optzeci de ani împliniți. Stau în fața Domnului. Să fie dar păcatul pe sufletul meu dacă îl năpăstuiesc — iar răspunsul să fie al mirului. Dați-ne încoace frînghia și scoateți-l pe cîne afară ! — sfîrși moșul.

Dintr-un colț, fu îmbrîncită spre scară o treanță de om, cu brațele legate strîns cot la cot, sfîșiat și însîngerat, cu o ureche smulsă, cu o buză crăpată, cu un ochi scurs.

— Cine, cere iertare mirului ! îi porunci rituos justițiarul.

Nenorocitul căzu gemînd în genunchi.

Grămada posomorită își făcu cruce. Dar nici o altă mișcare nu se văzu, nici un glas nu se auzi.

Chjar și femeile stăteau înțepenite cu buzele strînse ; numai o băbușcă își lungea gitul subțire și dădea din coate ca să vadă mai bine ; copiii, speriați, se îngrămădeau *smirna* într-un colț sau năpădeau gardurile ca un stol de vrăbii.

Moșneagul desfăcu frînghia încolăcită, lungă de vreo cincizeci de metri, și o învîrti la mijloc de vreo două ori în jurul capului osînditului. Apoi urmă către mulțime :

— Să fie păcatul pe sufletul meu, iar răspunsul pe al mirului ! Să dăm cu tot mirul, cu tot mirul, creștiniilor !

Grămada se împărți în două arpi care, mină lingă mină, se înșirară la amîndouă capetele frînghiei, în două șiraguri lungi, — cu o siguranță care denota un ritual vechi, bine cunoscut tuturor.

Moșneagul își făcu din nou cruce și comandă strident :

— Acum, creștinilor, trageți deodată cu tot mirul ! Cu tot mirul odată, uh !...

Cele două aripi, în tăcere, se clătinară în lături ; un muget neomenesc tăie văzduhul, apoi se auzi un trosnet de oase fărîmate...

Prestea își întoarse capul și porni în neștire pe stradă.

Înaintea lui fugea, palid ca ceara, polițistul prepus la paza lui, — o namilă de om, — scîncind ca un cățeluș strivit.

Ion Prestea nu avea „conștiința bolnavă“ a intelectualilor ruși, nu despica firul în patru, nu se complăcea în autoanalize, în „teorii și elucubrații metafizice“ și avea oroare de „strîmbături sentimentale“.

Dar din instinct se revolta împotriva „ordinei sociale“, în care grozăvii ca execuția lui Emelca Bogomol erau cu putință, inevitabile și chiar necesare.

Nu putea recunoaște legitimitatea unor norme morale sau juridice care încătușează individualitatea într-o astfel de „ordine“.

Tabarscenii nu făceau în conversațiile lor cu Prestea nici o aluzie la episodul tragic din ograda primăriei. Dar toată atitudinea lor dovedea o conștiință netulburată, siguranța drepțului lor.

Autoritățile de stat nu dădură nici un semn de viață.

Dar peste puțină vreme, Prestea află că, în tundră, lângă *Sorbul pelaghie* a avut loc o întîlnire între delegații satului și ai varnăcimii din regiune și că un armistițiu a fost încheiat. În curînd se restabili „ordinea normală“.

Pe policioarele de la ferestre reapăru „tainul drumeților“.

Prestea se simți parcă și mai tulburat de această procedură în care instinctul gregar se afirma prin acțiunea spontană a maselor, ca într-un stup de albine sau un mușuroi de furnici, în afară de orice conștiință individuală sau directivă de stat.

Din ziua aceea, el nu mai vru să știe de regulamentele și prescripțiunile isprăvniciei, — refuză cu îndărătnicie să-l primească pe paznic. Și făcea excursiuni lungi și îndepărtate prin toată regiunea, fără să previe măcar autoritățile. Iar cînd paznicul vroia odată să-l oprească cu ajutorul vătășilor, el își dădu drumul mușchilor și, jucîndu-se cu toți de-a mingea, îi puse pe goană.

Condamnat pentru această ispravă la trei săptămîni de arest polițienesc, Prestea fu transferat apoi cu încă vreo trei sute de verste mai la nord în largul tundrei, unde se pitea Zaimca, un sat de disidenți, — *storoveri* îndîrjiți, — care vedeau într-însul o emanație a iadului și nu îi dădură adăpost în casele lor pînă ce nu se obligă să nu mai fumeze.

Aici îl găsi stafeta lui Jbanov despre omorîrea lui Răutu. Cu complicitatea unui varnac din vecinătate, porni în taină, spre Turinsc, chiar în noaptea aceea. În drum îl ajunse pe Vasile Giurilă.

Cap. VI.

REDEVIVUS

Îndată ce-și dădu seama de cele petrecute la etapa din Petrovoicie, bătrînul Losev se scoborî de pe nară și, intrînd tacticos în camera gărzii, se lăsă în genunchi în fața trupului neînsufletit al lui Ion Răutu, și-și apăsă urechea pe inima lui.

Soldații îl urmăreau încordați.

— E încă viu ! — șopti moșul : Vezi bine, inima bate, dar trebuie legat, vezi bine.... Ah, mai are o ruptură ! — exclamă el, descheind haina și cămașa rănitului.

Sub umărul drept, cînd Răutu sărise de pe nară, un cui îi pricinuisse în adevăr o rană adînc, — toată cămașa era muiată în sînge.

— Trebuie legat... vezi bine, pierde prea mult sînge săracul... o petică curată ? Apoi trebuie, vezi bine, trimis cu trăsura... Nu mai poate merge cu etapa. Păcat înaintea lui Dumnezeu ! — hotărî bătrînul.

Sergentul Demidov se învioră :

— Căutați printre rufele lui ! — porunci el. Apoi urmă, către caporalul gărzii : Mă, Trofîme, pornește îndată la primar, să rechizitionăm o troică cu un tarantas. Iute, marș !

„Cercuri roșii... cercuri roșii... de sînge... de foc... două... trei... tot cerul e în flăcări... Fulgere... unul mă lovește în timplă ! ... Ah !... alt cerc... îi cresc ochii... de foc... dinții roșii... un cap de tigru... roș... Îmi sfișie umărul... furtună... șuieră vîntul... valuri de mare se înalță... urlă... Un trup de femeie !... gol... cu fusta trasă peste cap... Ah ! Mă aruncă în sus... mă izbește de coaste... în cap !... Mărul lui Adam... Mărul lui Adam !... Cine-i ?...“ Neantul !...

Ion Răutu deschise ochii. O durere surdă în tâmpla stîngă... Alta mai arzătoare la umăr... O figură tînără... cu barbă... Alta ofilită, cu creștături adînci de la aripile nasului spre gură... Amîndouă în hlamide albe, lungi...

Își închise din nou ochii, — i-i somn... tare i-i somn...
— Cine sînt ăștia?... Unde sînt eu ?

— Mă auzi ? — îi șopti cineva de departe, departe.
— Cine ești?... Unde sînt ?...

— Sînt doctor, — îi răspunse figura cu barbă : ești în spitalul închisorii din Ialutorovosc... E cu mult mai puțin atins decît se părea ! — se adresă doctorul către infirmieră ; Să-l lăsăm să doarmă. Cînd s-o trezi să-i dați de mincare... Dacă are bani la direcție, — un bulion, ouă moi, lapte, orez... huruia în depărtare, tot mai slab.

Ion Răutu se trezi spre seară. În semiobscuritate, treptat, ajunse la deplina conștiință de sine.

În sala foarte lungă, luminată de o singură lampă atîrnată în perete deasupra ușii, două rînduri de paturi.

Din dreapta se auzi un horcăit greu.

Lungit în pat, — Răutu se silea să-și adune gîndurile.

Își aduse aminte brusc de scena din Petrovskoie.

Cu greu își putu ridica de pe perină capul și se așeză în pat. Vroi să-și pipăie tâmpla îndurerată, dar brațul drept era fixat de un bandaj solid. Își dădu seama, cu cealaltă mînă, că și capul e învelit în bandaje.

Gemu de durere. Dar în cameră nu era nimeni, afară de trupurile nemișcate, întinse din paturi. Horcăitul din dreapta răsuna acuma întretăiat de sughituri.

Răutu se lăsă jos din pat și cu o sforțare se ridică în picioare.

Cîteva capete se dezlipiră de pe perini, urmărindu-l cu curiozitate.

— Nu-i nimeni aici ? Unde sînt ? — repetă speriat Răutu.

— Cutia din Ialutorovosc ! răspunse o voce plîngătoare : *Firmerii* or fi la masă. Paznicul trebuie să fie pe *calidor*...

Clătinîndu-se, Răutu se îndreptă spre ușă.

În coridor, pe o bancă de lîngă perete, moțăia un paznic în uniformă.

— Ce cauți aici ? — tresări acesta cînd Răutu se apropie ! Marș în cameră ! Acuș se face apelul nominal. Ah ! Dumneata ești, politicul ? — îl recunosc el : Du-te în cameră..., mi-a spus firmera să-i dau îndată de veste, dacă te trezești..

Ținîndu-se de părăși, Răutu se tîri îndărăt.

Acum, afară de horcăitul întretăiat de sughituri, se auzeau din altă parte niște aiurări nedeslușite și scîncituri. Iar unul gemea mereu, alergînd la *parașa* de lîngă ușă...

Răutu se lăsă pe pat.

Mai mulți dintre bolnavi se ridicară. Unul veni chiar să se așeze pe patul noului venit.

Palid, deșălat, numai piele și oase, cu ochii înfrigurați, cer-niți, îl fixă cîtăva vreme pe Răutu, posomorît.

Apoi îl întrebă :

— Ție ce-ți dă?... Doctorii de luat ?...

— Pînă acum nu mi-a dat nimic.

— Hm ! — tuși nepoftitul musafir. Și, împreunîndu-și mîinile între genunchi, se plecă puțin, încrunțat, apoi, cu oarecare sfidare, arătă cu capul o sticlă mare de pe taburetul de lîngă pat : Dar asta ce-i ?...

— Nu știu, poate vreun dezinfectant pentru rană.

— Vezi ? Trebuie să fie bun... Dă-mi și mie !...

— Cum să-ți dau frate ? — se irită puțin Răutu : Nici nu știu ce-i, nici cum se ia, nici ce boală ai. Doctorul nu-ți dă ce-ți trebuie ?

— Hm ! Vezi ! — își întindea vorbele plîngător solicitatorul, ținîndu-și mereu mîinile strînse între genunchi : Vezi nu vrei ! Parcă o plătești ! Eu sînt astupat, nu pot ieși, toate doctoriile ce mi le dă nu mă ajută la nimic... De doi ani n-am ieșit... Și tu nu-mi dai doctoria ta... parcă o plătești... și-și trase plînsul pe nas.

Apoi, la o mișcare de protestare a lui Răutu, maniacul apucă sticla și o luă la goană.

Răutu sări din pat, strigînd disperat :

— Stai ! stai ! Poate e o otrăvă ! Stai !...

Încercă să-l ajungă, dar în față-i se ivi un individ diform și hirsut, care punîndu-i-se în cale cu brațele desfăcute urla în neștire :

— Săriți ! Săriți ! Au scăpat morții ! Au scăpat morții !...

Într-o clipă, vreo zece bolnavi se aruncară jos din pat și se agitau vociferînd, — pe cînd ceilalți, neputîndu-se ridica se zburciumau speriați, scînceau, țipau, plîngeau... Numai în colțul din dreapta răsuna mereu, sinistru, horcăitul întretăiat de sughituri-: și bolnavul din stînga tot aiura, bodogănind și șoptind ceva.

În cameră năvăliră o femeie și un alt infirmier, în șorțuri lungi, cîndva albe, — în ușa apărură paznicul în uniformă, înarmat.

Maniacul „astupat“ se piti după pat și-și duse sticla furată la gură.

Infirmierul, un om palid și ursuz, cu o lovitură de pumn, trînti sticla la pămînt, spartă. Maniacul se așeză atunci, resemnat, pe patul său, cu mîinile între genunchi, cu capul plecat, scîncînd...

Dar hirsutul cel desfigurat urla înainte :

— Săriți, c-au scăpat morții !...

Cînd infirmierul încercă să-l culce în pat, bolnavul îl izbi cu capul, și începu să dea cu pumnul în toate părțile, să zvîrle din picioare, să muște.

— Cămașa de forță — porunci infirmiera.

Cu ajutorul paznicului și al bolnavilor mai zdraveni, furiosul fu, în sfîrșit, trîntit în pat și legat burduf. Dar încă multă vreme vociferările lui rupeau văzduhul.

Numai cu greu liniștea fu restabilită.

Infirmiera se apropie de patul lui Răutu :

— Acum trebuie să mîncîci, domnule Răutu — îi zise ea : Ți-am pregătit lucruri bune, am așteptat numai să te trezești. Apoi îți voi schimba bandajele, pentru că îndată vine apelul nominal și camera va fi încuiată.

— Cum încuiată ? — se miră Răutu : Dar bolnavii ? Ce-i cu acela din colț care horcăie într-una ? Și acolo unul, care aiurează.

Infirmiera vizită ambele paturi indicate, puse mîna pe fruntea bolnavilor și, revenind, declară :

— Acela din colț are s-o mai ducă pînă mîine dimineață, — că nu-și mototolește încă cearceaful. Celălalt n-are nimic, temperatură... e febră tifoidă, — n-am ce-i face...

— Moare ?... Febră tifoidă ? — exclamă terorizat Răutu : Toți în aceeași cameră ? Și nebunii ? Și, uite, acesta toată vremea aleargă, — desigur are diaree...

— Dizenterie...

— A ! Dizenterie !... Aveți aici și un bolnav de dizenterie ? — se revoltă Răutu exasperat.

— Doi ! — răspunse femeia liniștită : Dar celălalt nu se mai scoală... Îi voi primumi îndată... Dar întii trebuie să mîncîci... Să-ți aduni puterile...

— Și ușa o să fie încuiată la noapte ?...

— Ce să facem ? Avem peste o sută de bolnavi și numai două camere, — pentru bărbați și pentru femei. Aici sînt numai cei mai grav... Ceilalți rămîn la camerele comune... Și sîntem numai doi infirmieri — ne ajutăm, fără să mai ținem seama de sex... Pentru muncă mai grea vin și arestații în serviciu... Unul, bătrînul Losev cu care ai venit, se roagă să fie lăsat să te servească... O să vorbească doctorul cu domnul director pentru asta.

— Și n-o să ne încuiăți aici singuri toată noaptea ? — nu-și venea în fire Răutu : Dar n-am să pot închide ochii...

— Nu face nimic... Am să-ți dau îndată după masă două pastile... și dacă n-o să adormi vei lua peste un ceas încă două și la noapte vei putea repeta !... Îi obiectă infirmiera cu aceeași imperturbabilă liniște : De altfel — urmă ea : dacă se întîmplă ceva la noapte, — sau ai nevoie de ceva, să bați la ușa. Cheile de la camerele de spital rămîn la paznicul șef și el ne scoală...

Coșmarul acestei nopți puse vîrf suferințelor lui Ion Răutu.

Nu putu dormi cu toate pastilele luate ; aerul înciumat, gemetele și scîncirile bolnavilor părăsiți, cu ușile zăvorîte, — îl scîrbeau și-l amărau pînă la uitarea de sine. Cînd însă, spre miezul nopții, începu să se audă distinct fiecare cuvînt de aiurare al tificului, iar muribundul în loc de horcăit scotea din piept un șuier subțire, neîntrerupt, monoton, lugubru, care parcă rarifica însuși aerul, — Răutu nu mai putu răbda, înghiți toate pastilele rămase, își astupă urechile, își băgă capul sub perină, — să nu mai audă, să nu mai vadă nimic.

În zadar ! Șuierul acela groaznic sfredelea aerul, se insinua în toate cutele plapumei, îi rupea timpanul... Nici nu știa cum și cînd pierdu conștiința...

Apelul nominal trecuse de mult, cînd Răutu se deșteptă. Infirmierii se pregăteau pentru vizita medicului ; în patul muribundului din ajun se găsea acum alt bolnav ; chiar tificul se mai potolise, respira greu, gemea, dar nu mai aiura ; nebunul și maniacul se pitiseră sub plapumile lor.

Doctorul Afanasiev inspectă cu satisfacție bandajele lui Răutu :

— „Minunat, minunat !“ — repeta el foarte mulțumit : „rănile sînt închise, aproape cicatrizate ; în două, trei zile ai putea să și pleci“...

— „Doctore !“ — îl întrerupse cu nervozitate Răutu : „Nu mai pot sta aici ! Încă o noapte ca asta și înnebunesc sau mă

sinucid. Nu mai pot, nu mai pot, doctore ! Lăsați-mă să plec imediat, chiar cu etapa, dacă nu se poate altfel“.

Doctorul, — om încă tânăr, dar lipsit de resort, melancolic și bleg, — mucegăit în apa moartă a vieții din târgurile siberiene, — privi cu tristeță împrejur și murmură către infirmieră :

— „Are dreptate, are dreptate... oricît de riscat ar fi drumul tot e mai puțin primejdios ca un asemenea spital. L-am bandajat bine și în două-trei zile ajunge la Turinșc. Bine !“ — se adresă el, în sfîrșit, lui Răutu : „Voi vorbi domnului director. Vom interveni telegrafic la Excelența sa, domnul guvernator, ca să poți pleca în trăsură ; să mergi trei săptămîni cu etapa este exclus...“

Nădejdea i-a dat putere lui Răutu să petreacă încă o noapte în spital.

În dimineața următoare porni într-un tarantas, încadrat cu doi jandarmi, spre nord... Și, cu fiecare sută de kilometri, revenea tot mai mult spre iarnă...

Ispravnicul Sverlov nu mai putea de bucurie cînd văzu pe Ion Răutu în fața lui, — era cît pe ce să-l îmbrățișeze și să-l sărute. Se simțea strivit de invaziunea deportaților din județ, pe care nu mai era în stare să o stăvilească... Era și uluit de adresele impertinente ale lui Țicorschi, adînc jignit de amenințările lui Prestea, terorizat de telegramele guvernatorului care îi porunca mereu să reexpedieze imediat pe toți „supraveghiații politici“ la reședințele lor, „sub a lui răs-pundere“.

În sfîrșit le putea prezenta acum pe cel „asasinat“, în carne și oase, ca dovadă că trăiește încă.

Răutu abia se ținea pe picioare, după două zile de goană, cu rănile închise, într-un tarantas, hodorogit, pe drumuri desfundate.

Vestea despre sosirea lui se răspîndi fulgerător în tot orașul.

În cîteva clipe, isprăvnicia fu cotropită aproape de toată obștea din județ, cu Prestea și Giurilă în frunte.

Numai Părfenie Onisimăvici Țicorschi lipsea.

Ispravnicul Sverlov exulta, alergînd printre tovarășii adunați, și strîngîndu-le pe rînd mîinile cu putere.

De bucurie era aproape să-și smulgă formidabila-i mustață trăgînd-o în neștire cînd într-o parte, cînd în alta.

— „Vedeți !“ — repeta el : „Viu sănătos !... He-he-he !... de acuma o să ne îngroape pe toți, are două vieți ! He-he-he...“

Răutu fu dus în triumf în „falansterul burlacilor“ unde se adună îndată toată obștea.

Între paharele de ceai servite de Jbanov, sub președinția tovarășei Ecaterina Efimovna Polieschi, Ceavcehidze întreprinse un interogator minuțios asupra incidentului din etapa Petrov-scoie.

Lui Răutu îi vuia capul, urechile îi țiuiau. Febricitînd de oboseală și emoție, abia auzea întrebările. Cu greu putu el în-druga o povestire încîlcită, spre a descrie cu chiu cu vai scena atît de dureros trăită.

Se porni o discuțiune pasionată asupra mijloacelor necesare pentru a împiedica repetarea unor astfel de incidente.

Se proiectau : solidarizarea și protestul deportațiunii întregi ; cererea de dare în judecată a comandamentului superior al etapei ; campanie în presa străină etc.

Ceavcehidze se întrecea însă în soluțiuni sîngeroase : de la bătaia zdravănă, — „ca să rămîie numai marmeladă din el“, — aplicată sergentului Demidov, pînă la dinamitarea guvernatorului și incendierea tuturor isprăvniciilor din Siberia.

Dispoziția dominantă însă fu — voia bună. Simpla apariție a lui Răutu, sănătos și în afară de primejdie, potoli patimile și predispușe pe cei mai mulți la împăciuire.

Propunerile lui Ceavcehidze nu găsiră deci nici un răsunset.

Țicorschi tăcea, strîmbîndu-se sarcastic, țesălînd în tot timpul dezbaterilor cu multă băgare de seamă pe Mișca, bine-înțeleș, nelipsit de la ședințele obștei.

La cea dintîi pauză el adresă ursului o interpelare prietenească și confidențială :

— „Măi Mișca, înțelegi tu, mă, că noi trebuie să simbolizăm acum paradisul apocaliptic, unde leii și lupii se pupă cu micii și iepurii, precum astăzi s-au pupat martirii revoluției cu înalt născutul domn ispravnic stabscapitanul Manoil Filipovici Sverlov ? Să sărbătorim deci fericitul eveniment că însuși capul crăpat al tovarășului Răutu, odată ce nu i-a pricinuit moartea, dovedește că nu mai avem nimic de cerut de la Dumnezeu, — și că toate revoluțiile sînt inutile ! Urra ! urra, măi Mișca !“ — sfîrși Țicorschi, îmbrățișîndu-și prietenul docil și pornind să se învîrtă cu el într-un dans nebunatic prin odaie.

— „Iar faci pe clownul !“ — se supără Jbanov : „Descarcă-te mai bine ca un om serios“.

Țicorschi, parcă fără să fi auzit măcar, luă la braț pe Mișca :

— „Hai, frate Mișca, în piață lângă biserică, să ne audă tot norodul, cum aranjăm noi cu tovarășul Ceavcehidze dinamitatea palatului de iarnă, drept răzbunare pentru isprăvile fiorosului bețiv din Petrovskoie.“

— „Tăceți vă rog !“ — exclamă brusc Anna Afanasievna Polejniev : „Ia uitați-vă !“...

Răutu, livid de paloare, lunecase leșinat de pe scaun jos.

Jbanov și Ecaterina Efimovna Polieschi se repeziră spre el.

— „Ați uitat că e rănit ?“ — se indignă ea : „Abia a venit de pe drum ! Și bandajele i-au rămas neprimenite... Jbanov, puțină apă caldă ! Trebuie să-i spălăm rana... Vezi în cutia noastră de farmacie, trebuie să fie praf de acid boric. Adu și soluție de amoniac. Să-l readucem întîi în fire.“

Ecaterina Polieschi, o femeie îmbătrînită înainte de vreme, adusă de spate, îl îngriji pe Răutu cu îndemînare profesională : cu diploma ei de subchirurgă, — era bucuroasă cînd avea ocazie a-și aplica cunoștințele și talentul.

Revenit în simțiri și proaspăt bandajat, Răutu fu pe dată expediat la falansterul burlacilor, unde nu putea avea îngrijiri și confort, la soții Obiedzinski care aveau o cameră liberă la etaj.

Rămas singur, culcat într-un pat curat, Răutu însă se zbuțuia fără somn : nu știa încă nici care este locul lui de destinație.

La isprăvnicie i se comunicase numai că trebuie să fie expediat de urgență...

Simțea însă că a fost pus un hotar vieții de pînă acum și că o nouă fază începe, și inima i se strînse, ca întotdeauna în fașa necunoscutului.

Dimineța, Vasile Giurilă se informă la isprăvnicie despre locul de destinație al lui Răutu.

Era satul Spascoie, așezat la vreo patru sute de kilometri mai la nord, pe malurile Polimului — un afluent al Tobolului.

La stăruința ca Răutu să fie lăsat ca bolnav timp mai îndelungat la Turinsc, — ispravnicul Sverlov își puse mîinile în

cap, era cit pe ce să-și smulgă de furie și mustața, și aproape plîngea :

— „Parcă eu nu știu, domnule ? Nu l-am văzut ieri ? Să-l pui în coșciug ! ... Dar ce să fac, domnule ? Ați năvălit cu toții aici pe capul meu. Sînt pîrît din toate părțile, și bombardat cu telegrame de Excelența sa guvernatorul. Îmi ordonă să vă expediez pe toți, cu forța la nevoie, pe răspunderea mea ! Dar dumneata însuși, domnule, cînd ai să te reîntorci la Bolo-tino ?“ — întrebă el brusc, exasperat pe Giurilă : „Vreți să mă dea afară ? Veți vedea apoi ce poamă o să vie după mine!...“

După laborioase negocieri, Vasile Giurilă se angajă, în sfîrșit, să înduplece pe tovarășii din județ să plece pe la locurile lor, dacă i se va îngădui lui Răutu să stea la Turinsc măcar patru-cinci zile.

Pentru mai tîrziu, cînd Olimpul gubernial se va mai fi liniștit, ispravnicul făgădui să-i acorde lui Răutu un concediu mai îndelungat.

IN OBȘTIE

I-a fost dat astfel lui Răutu să mai retrăiască puține zile viața studențească, cu conferințe, discuțiuni și „sfădălii“ teoretice în jurul samovarului.

Chiar în prima zi putu să asiste la prelegere de geologie a lui Polieschi.

Om încă foarte tânăr, de-abia de treizeci și trei de ani, acesta își datora porecla de patriarh nu numai ornamentului capilar impozant, dar și caracterului său măsurat, potolit, întotdeauna egal.

Polieschi, de fapt cu totul străin de mișcarea revoluționară, nimerise în Siberia numai mulțumită, cum zicea Țicorschi, „unei erori de tipar lăsată fără *errata*“.

Atașat pe lângă colegiul profesoral al universității din Moscova, ca aspirant la catedra de geologie, pasionat pentru științele pozitive, în afară de orice preocupări de ordine politică sau socială, el refuză pe neașteptate să presteze jurământul de credință la suirea pe tron a împăratului Alexandru III.

Nimănui nici nu încercase să-i explice procesul psihic obscur care l-a dus la această hotărâre. Și poate că nici el însuși nu era lămurit.

În deportațiune însă, era bun tovarăș, a acceptat toate sarcinile impuse de situația de „politic“.

Dar și aici se consacră în deosebi studiilor sale, aduna colecții de roci, de botanică și de faună locală; organizase chiar un mic muzeu și un adevărat laborator de științe naturale.

Cursurile pe care le ținea pentru tovarășii de surghiun erau urmate cu însuflețire.

Prelegerea la care asistase Răutu trata despre epoca glaciară.

Erau de față, în afară de obștia tovarășilor, și doi reprezentanți ai „societății“, — soții Safonov.

Voluminosul și veșnic adormitul Procopie Agafonici, de cum se lăsă greoi pe scaun, a și început să lupte cu somnul.

Dar Prascovia Chirilovna, zglobie și nervoasă, se arăta adânc interesată atât de prelegere cât și de discuțiunile ce i-au urmat. Fața ei, de un rumen auriu, ca un măr domnesc, ardea de voie bună și curiozitate.

— „Simion Vichentevici, — întrebă deodată Răutu cu emoție — nu s-ar putea explica epoca glaciară prin condițiile de precipitare atmosferică, în momentul critic când temperatura proprie a scoarței pământului scăzuse într-atât încît precipitațiunile întreceau evaporările? Atunci zăpada căzînd pe munții, mai înalți decît cei de astăzi, în cantități incomensurabile, ghețarele trebuiau să aibă o întindere mult mai mare.“

Cu nădejde și teamă, Răutu se uita în ochii lui Polieschi.

Acesta zîmbi blajin :

— „E o foarte frumoasă ipoteză, tovarășe Răutu. Dovedește o mare aptitudine de teoretizare. Dar... în știința pozitivă construcțiunile logice oricît de brillante, nu pot duce departe, dacă nesocotesc faptele. Și teoria dumitale, din nenorocire, este infirmată de fapte : mai întîi epoca glaciară ne păstrează forme de viață organică, imposibile în acel moment critic al scoarței pământului despre care vorbești. În al doilea rînd acel moment putea avea loc o singură dată în istoria pământului. Epocile glaciare se repetă însă de patru sau cinci ori.“

Răutu simți o vie dorință ca scoarța pământului să se deschidă pentru el, — și-i era frică să arunce o privire spre Prascovia Chirilovna...

Mai impresionantă însă fu prelegerea de a doua zi ținută de Țicorschi, despre perspectiva progresului istoric.

Causticul prieten al lui Mișca dovedi cu acest prilej mult talent de expunere și o gîndire adîncă.

Progresul, — afirmă Țicorschi, — nu este o lege a istoriei, ci, mai curînd, numai un accident fericit sau nefericit, — după apreciere. Istoria cunoaște întunericul milenar după prăbușirea imperiului roman. Ce s-a ales din civilizația anticelor împărății orientale? În Creta arheologii au dezvălit ruinele unei culturi necunoscute. Pînă și în pădurile virgine ale Americii de Nord

săpăturile scot la iveală monumentele unei civilizații misterioase.

Poate dar fi sigură omenirea în viitor ?

Ce mic colțișor al Europei constituie ceea ce Auguste Comte numea *sinergia europeană* !

Au dus pînă acuma făclia lumii moderne numai Anglia, Germania, Italia, Spania și Franța, care, în deosebi, cu prețul enormelor ei sacrificii, s-a erijat, pentru serviciul omenirii, într-un laborator de vaste experiențe sociale și politice.

Colaborarea acestor națiuni a adunat aproape toate comorile artei, literaturii, științei, gândirii și ale vieții publice de astăzi.

În toată Asia, însă, care adăpostește mai mult de jumătate din specia umană, găsim, dimpotrivă, după o inflorescență efemeră, o stagnație milenară.

Între occidentul în ascensiune și orientul împietrit apare imensitatea Rusiei ca o zonă fluctuantă și nesigură. Poporul rus stă parcă la o răscruce între două cărări istorice.

El e chemat să hotărască soarta civilizației universale, aruncînd greutatea maselor lui în cumpăna dintre occident și orient !...

Răutu, foarte impresionat de aceste perspective, îl interpelă :

— „Dar va găsi oare poporul rus în el forțele necesare pentru a hotărî cumpăna ?...”

— Să ne rugăm sfintului Nicolai, făcătorul de minuni, și Prea Curatei Născătoare de Dumnezeu, să aibă milă de noi !” — cîntă pe nas, drept răspuns, incorigibilul tovarăș Țicorschi.

Popasul din Turinse trecu ca un vis.

Și, iată, că din nou Ion Răutu e ghemuit între doi străjери în fundul tarantasului, pe care o troică îl poartă ca vîntul tot mai adînc spre miazănoapte.

Treptat dispar vestigiile primăverii. Se îndesesc petele de zăpadă. Și Răutu, abia de două săptămîni pornit din Curgan, reintră în iarnă...

În ultima zi de drum, printr-o rețea de ninsoare deasă, el întrezări o gloată oropsită, un convoi de etapă, cu oameni îngheteți sub crivăț, cu fețele acoperite de furturi... în haine rupte... cu picioarele în bocanci spărți, învălitate în peteci...

Sania se opri în fața primăriei din Spascoie. Pe scară, în tindă și în cancelarie forfotea o mulțime agitată.

Primarul, om zdravăn, înalt și gros, cu părul roș ca morcovul, interpela pe un flăcău slab, lung și rău croit, — spălăcit, de parcă era ieșit de soare :

— „Ia spune, mă ! Cum a fost mă, Danile ?”

— „Păi ... așa a fost, Ivan Andronici !, — își târăgană cuvintele cu silă flăcăul : trei zile după nuntă mi-a spus că-s uricios și s-a dus cu noaptea în cap, și dusă a rămas. Nu mai vrea să vie acasă”.

— „Domnule Primar, — îl întrerupse străjerul starșoi : am venit cu un politic. Poftim pachetul, Și Antochiev rămîne ca străjer aici”.

— „Să iertați oameni buni, — salută primarul : Așteptați un pic, avem o judecată acum. — „Ei, fă, Marfa”, — se adresă el către o femeie voinică, rumenă și sclipitoare de sănătate : „ascultă Marfa, fă, de ce ți-ai lăsat bărbatul, fă ? Nu știi legea, fă !”

Femeia, cu ochii lăsați în jos, îmbujorată foc, tăcea îndărătnic, răsucind un colț al șalului în care era învălită.

— „Ce taci fă ? Degeaba ți-a cîntat popa la biserică ? Răspunde, fă !” — se răsti primarul, ciocănind cu cîrja în dușumele : „Nu te ridică împotriva legii și a mirului, fă ! Găsim noi ac de jocul tău... Măninci papară ; o să-ți ardă dosul ca de urzică... Vorbește, fă !”

Femeia se făcu aproape vinătă, aruncă o privire împrejur, trecînd cu ochii peste bărbatu-său, apoi apucă pe primar de mîneacă, îl trase la o parte și, tulburată, începu să-i șoptească la ureche :

— „Ce zici, fă ? — îi șușui primarul într-o șoptă răsunătoare, — și obrazul lui i se tăiă într-un suris de la o ureche pînă la alta : „Ce zici, fă ? În trei nopți... nimic ?”...

După o nouă șoptă a fetei, el se întoarse către asistență, plesnind din buze și, fluturînd expresiv mîna ca un petec, rinji către cei de față :

— „Tufă !” ... Apoi, aspru, aspru, către bărbat : „Da de ce te-ai mai însurat, mă ? Uite ce bujor de fată... Mai fierbinte ca soba ! Și tu, — na ! — s-o mozelești degeaba... Șterge-o de aici... bicisnicule ! ... Du-te sănătoasă acasă, fetică”, — încheie nacealnicul cu voie bună.

În sfîrșit se întoarse și către străjери :

— „Sluga dumneavoastră !...”

După formalitățile „predării“ primarul întrebă pe Răutu :

— „Unde să te găzduim aici, boierule ? Noi trăim cam la strîmtoare...”

— „Apoi Sevastian Lazarev, zugravul“, — interveni un bătrînel jovial și guraliv : „zugravul are casă mare și-i fără copii, și-i dator mirului. O să fie bine acolo, ascultă-mă Ivan Andronici, — la zugrav...”

Vătășelul îl duse pe Răutu în fața unei case de dimensiuni în adevăr neobișnuite la sate. Înaltă, spațioasă, construită din birne de cedru potrivite cu multă artă.

În coridor fu întîmpinat de un moșneguț parcă mîncat de molii, cu mișcări sacadate, dezarticulate, cu ochi foarte șterși :

— „How do you do ? Thank you“...

Cu tot accentul se puteau recunoaște cuvintele engleze schimonosite.

Răutu fu uimit :

— „Vorbiți englezește ? Unde ați învățat ?“

— „Ia, pot îndruga și eu, mă-nțelegi, doar așa cîteva vorbe“, — răspunse cu fudulie moșneguțul : „Poftim, poftim în casă să ne fii musafir !...“

— Ivan Andronici, primarul, și-l trimite în gazdă după hotărîrea mirelui, Sevastian Cuzmici“...

— „Poftim, poftim !“ — se învoi Sevastian Cuzmici : cu mirul n-o să ne ciorovăim... Ești politic ?“ — se întoarse el către Răutu : „Apoi casa asta o am tot de la un politic, baronul Posen, decabristul. Tot de la dînsul am învățat și carte de mic copil, și cele cîteva cuvinte englezești, și meseria mea de zugrav. Poftim, poftim !“

Astfel Răutu fu instalat într-o locuință impunătoare, care prin sine însăși evoca amintirea pionierilor revoluției rusești.

Spascoie se ridica în plină taiga, între tundrele de la nord, în mijlocul unui peisagiu posomorît și neprietenos.

Pe Răutu îl mîngîia gîndul că pînă la Zaimca, reședința lui Ion Prestea, nu putea fi, în zbor de pasăre, mai mult de o sută de verste. Deși, — fiind așezată pe un afluent al lui Obi, — Zaimca nu putea fi atinsă în mai puțin de două zile de drum.

Numai studiul moravurilor și al condițiunilor de viață din acest mediu atît de nou, îl mai distrăgea de la cărțile lui.

Chiar la vreo două zile după instalarea lui putu să asiste la o scenă caracteristică pentru regimul de deportațiune.

Sosise, în sfîrșit, convoiul de etapă pe care Răutu îl întrecuse în drum, cu vreo opt coloniști, repartizați în Spascoie.

Îndată după ceremonia de predare, primarul cel roșcovan adresă noilor veniți, chiar în fața caraulei care îl adusese, întrebarea :

— „Mă, băieți, care dintre voi rămîne și cine vrea să plece ?“

Unul singur, un om în floarea vîrstei, voinic și așezat la vorbă, declară :

— „Eu rămîn, domnule primar !“...

— Rămii ?“ — fu mirat primarul : „Dar din ce ai să trăiaști aici, băiete ?“

— „Sînt meșter fierar. Știu că aveți nevoie de un fierar. O să-mi ciștig eu pîinea.“

— „Biiine !“ — lungi primarul, cam cu neîncredere : „Foarte bine. Iar voi băieți, care va să zică o ștergeți ?“ — îi interpelă pe ceilalți : „Aveți trei zile pentru odihnă, mîncare și băutură... și, apoi, să fiți sănătoși ! Să nu vă mai vedem !...“

— „Să trăiți, domnule primar ! Mulțumesc dumnea-voastră“, — se auziră exclamațiunile lor în cor.

Astfel, peste trei zile, „coloniștii“ porneau îndărăt spre Ural, cu toiagul de pribegie și cu traista în spinare...

Prescripțiunile legii fuseseră împlinite.

Singurătatea îl apăsa pe Răutu.

Dar și mai greu putea suporta el primitivitatea mediului și cruzimea moravurilor.

Mai cu seamă îl revolta și-l îndurera cazna femeilor, — impusă de o tradiție străveche aproape, ca o instituție îndeobște respectată.

Ori încotro și-ar fi aruncat ochii, într-o seară de duminică sau altă sărbătoare, — peste tot, în toate casele și în toate curțile, se desfășura același spectacol odios. Femeia, — tîrîță de coadă afară, călcată în picioare, legată de stîlpul porții, bătută cu biciul, cu cureaua, cu frînghia, cu ciomagul, cu ce cădea la mină, — pînă ce îi curgea sîngele prin cămașă, și nenorocita urla de teroare și de durere.

Satul vuia de zbieretele sălbatice ale călăilor și de bocetele și hohotele de plîns ale femeilor.

În fond, era o „cutumă“, un ritual, necesar să dovedească satului că în casă *cîntă cocoșul*, nu găina...

Adesea „cocoșul“ simula chiar beția ca să nu creadă lumea că e un „pierde vară“, că n-are măcar cu ce să-și facă cheful...

Și nicăieri Răutu nu găsea scăpare din acest infern, — „coșmarul duminical...“

Cap. VIII.

AVDOTIA

În căsnicia soților Lazarev, ritualul nu se putea desfășura în toată grandoarea lui.

Sevastian Cuzmici, în vîrstă de optzeci de ani, era prea bătrîn și prea șubred, iar Avdotia Panteleevna, cu un cap mai înalt decît el, era prea voinică și prea tinără, — abia de vreo douăzeci și patru de ani.

Totuși ea părea întotdeauna speriată și foarte tristă.

Adesea, Răutu auzea prin coridor sau din camera soților scîncete înăbușite și șoapte sinistre ca un șuier de șarpe. Și femeia umbla mereu cu vîntăi la brațe și pe umeri.

Tăcută, foarte supusă, ea servea pe noul locatar cu multă atenție și pricepere.

Prins de milă, Răutu nu-și stăpîni simpatia pentru această ființă umilă, care, deși departe de a fi frumoasă, respira farmecul modest al unei floricele de tundră, ștearsă și pierdută între mușchii mușuroaielor.

— „Avdotia Panteleevna!“ — o întrebă el deodată : „de mult ești măritată?“

— „De opt ani“..., șopti ea speriată.

— „De opt ani? Erai atunci așa de crudă! Cum de te-au putut mărita părinții atît de tinără?“

Femeia scînci ca un copil.

— „N-am părinți! Pe mama n-o țin minte; tata a fost omorît... Sîntem dintre surghiuniți... am rămas orfană. Sevastian Cuzmici a avut milă de mine...“

Sughițînd de plîns, ea tăcu și, aruncînd priviri speriate spre uși și ferestre, se furișă din casă, — „ca un șoricel“, — se gîndi Răutu.

În sfârșit primăvara răzbătu pînă la Spascoie, — situat cu aproape o mie de verste la nord de Curgan.

Soarele, ca să-și răzbune de întîrziere, descătușă brusc asupra tundrei valuri de lumină și căldură. Veșmintul ei alb se topi ca într-un joc de feerie. Mușuroaiele și adîncurile ei perfide se împetrișă, și chiar la picioarele cedrilor, întunecați se întinse în taigaua reînviată pînă înflorită de tufițe smerite ale poamelor de miazănoapte.

Și peste tot, printre umflăturile verzi-albăstrii ale tundrei și printre trunchiurile ruginite ale brazilor taigalei, șipoteau vesele miliarde de șuvițe de apă, care se adunau în pîraie, în rîulețe și în riuri, și umflau apoi Pelimul, rostogolindu-i la vale platoșa de ghețuri.

Această a doua primăvară, la răstimp numai de vreo două săptămîni, îl agită adînc pe Răutu.

Niciodată nu se simțise mai apăsător de singurătate și de nostalgia tinereții. Niciodată nu avusese un dor mai viu de lumină, de dragoste, de bucurie.

Carnea-i flămîndă vorbi...

Nu-și putea stăpîni nervii răzvrățiți decît aruncîndu-se cu patimă, ca într-un fel de beție, în lectură, pentru a uita de sine, pentru a se topi în gîndirea și poezia sufletelor alese ale omenirii.

Într-o seară, cufundat în *Faust*, care îl fascina prin nostalgia lui neînvinsă de ideal și de dragoste, citea și recitea celebrele versuri care i se păreau că cristalizează nedeslușitele-i sfișieri sufletești.

Zwei Seelen wohnen, ach!, in meiner Brust;
Die eine will von der andern trennen;
Die eine hält in derber Liebeslust,
Sich an die Welt mit klammernden Organen.
Die andre hebt gewaltsam sich vom Dust
Zu den Gefilden hoher Ahnen...

Dar Faust, îmbătrînit în zadarnica-i căutare, se resemnează. Rămîne neatînsă pentru el pecetea de taină care învăluie destinul omenesc.

Zadarnic va rămîne oare și zbuciumul său?

Foarte abătută, abia stăpînindu-și plînsul, ea nici nu încercă în dorința de a respira răcoarea nopții. În tindă auzi însă din cămăruța gazdelor un plîns înăbușit:

— „Ah, Sevastian Cuzmici!“ — plîngea în șoapte înecate femeia: „îmi rupi carnea... ah-ah... Vai de mine, vai de mine!“ — și tînguirea crescuse încă: „Ce faci Sevastian Cuzmici? Vai! Ce faci? Ai înnebunit?“...

— „Taci din gură, viperă! U-u-u, scîrnăvie!“ — șuiera ca un gînsac turbat, stăpinul: „Am să te toc bucățele, scîrbo!... Nu-ți place? Ha! Cauți un harmăsar? Vrei să-ți dai poalele peste cap? Taci din gură! Vrai să te audă mucosul acela?“

Răutu se opri în loc, scîrbit.

După oarecare șovăire, se întoarse în cameră și se lăsă pe pat.

„A, Faust! — se gîndi el, — cît de departe e încă tărîmul acela de sorburile acestea ale tundrei, de umbrele taigalei...“

Aici încă domină *Bestia gravă*, — strămoșul îndepărtat al omului.

Doamne Sfinte:

Das Unbeschreibliche
Hier ist's getan
Das Ewig-Weibliche
Zieht uns hinan...

Sărmana Avdotia — das *Ewig-Weibliche* al tundrei!
Ce crudă ironie!...

Drama conjugală a soților Lazarev nu mai putea fi tănuțită. Între un soț octogenar și o femeie aproape cu șaizeci de ani mai tinără, natural, nu se puteau naște raporturi morale.

Dar Lazarev se dovedi și sadic.

Zugrav foarte primitiv, aproape profanator prin grosolănia caricaturală a icoanelor sale, dar negustor întreprinzător, el era adesea silit să lipsească de acasă pentru desfacerea producțiilor sale prin satele împrăștiate în tundră și taiga.

Iar cînd se întorcea la căminul conjugal, el își răzbuna neputința torturînd pe Avdotia pentru toate vedeniile lubrice ale imaginației sale bolnave.

A doua zi Avdotia intră în camera lui Răutu pentru serviciile de dimineață.

Foarte abătută, abia stăpînindu-și plînsul, ea nici nu încercă măcar să-și ascundă vinătăile și zgîrieturile care-i împetrișau obrazul, gîtul, umerii și brațele...

— „Ce-i asta Avdotia Panteleevna ? Pentru ce îi dai voie să te chinuiască așa ? Nici legea nu îngăduie una ca asta !...“

— „Vai de mine, vai de mine !“ — încep să se bocească nenorocita : „Ce să fac ? N-am pe nimeni pe lume. Cine să mă ocrotească ?“

— „Dar de ce te chinuiește așa ? E gelos ? Doar stai închisă aici, ca într-o temniță !...“

Femeia îi aruncă o privire îngrozită fără să răspundă. Și, acoperindu-și fața cu mâinile, își rezemă capul pe perete, zguduită de hohote.

Răutu, mișcat, se apropie și începu s-o mângâie pe cap.

„Nu plînge, dragă Avdotia ? Lucrurile se pot îndrepta. Ești încă atât de tinăra. Voi vorbi eu și cu starostele... Are să vadă și el ce face ticălosul cu dumneata. Asta nu este de iertat !“

— „O, o, o“, — se bocea Avdotia : „Ce-s astea ? Astea nu-s nimic... Dacă ai ști !... Dar... dar... nu pot... nu pot !... Mai bine să mă ia Dumnezeu, decît să mai trăiesc cu păgînul...“

Cu tot sîngele pierit din obraz, cu privirea parcă fascinată de o grozavă vedenie, ea se rupea de plîns... Și, deodată, îl îmbrățișă pe Vania, aplecîndu-și capul pe pieptul lui :

— „Boierule dragă, ești așa de bun și blînd... dă-mi ceva să mor !... Nu mai pot,, nu mai pot...“ — implora ea isteric, strîngîndu-l cu putere la piept.

Vania, înduioșat și tulburat de atingerea acestui trup tinăru, o mîngăia în tăcere... Femeia, palpitînd, se lipea de el tot mai tare... Într-o pornire irezistibilă, Vania se aplecă spre ea și o sărută.

Avdotia se aruncă asupra lui, îl strînse pătimaș în brațele ei lacome, îl mușcă, îl acoperi cu sărutări arzătoare...

Vania o ridică în brațe, îi sfîșie hainele...

Simți prin toate fibrele lui aprinse două trupuri topite într-un curent de lavă incandescentă...

Încă sughițînd de plîns, dar cu un surîs beat de lacrimi, Avdotia căzu în genunchi în fața patului, îmbrățișă și sărută picioarele lui Vania, și tot trupul ei, încă palpitînd de patimă. Apoi se ridică și, ca o umbră ușoară, lunecă pe ușă...

Răutu, zguduit, se simțea prins de viltoarea unor sentimente contradictorii : era scîrbit și rușinat pentru că s-a lăsat biruit de simțuri ; era totuși înduioșat de recunoștința femeii pentru clipele de voluptate și de iluzie de dragoste, pe care i-a

fost dat pentru prima oară, după opt ani de căsătorie, să le trăiască...

Se credea vinovat și față de femeie, atît de străină sufletește... și față de bărbatul ei se afla în stare de inferioritate.

Mai putea el privi cu mîndrie și seninătate, în ochii călăului ? Mai putea el îndrăzni, cu conștiința curată, să-i smulgă victima ?... Față de complicitatea simțurilor, mai avea dreptul el, căzut într-un vulgar adulter, să-și asume rolul de justițiar ?...

„Nu ! ticăloșia asta nu se mai poate repeta ! — se revoltă Răutu. — S-o înșel simulînd amorul ?... Să abuzez, ca un seducător de profesie, de durerea și obida ei ?... Și, vinovat, cu un suris laș, să strîng mîna satirului decrepit ? O !...“

Și, totuși, soarele de primăvară îl învioră ; simțea în vinele sale parcă curgînd razele lui calde... Fiecare picătură de sînge din el zvîcnea de bucurie nestăpînită ; fiecare celulă a trupului său vibra...

Seara, după întoarcerea lui Lazarev, Răutu nu ieși din cameră, de rușine și de teamă să dea ochii cu el.

Cu o încordare supremă de voință, el se trudi pînă-n noapte tîrziu să traducă în versuri pasagiile alese din *Faust*...

Să uite, — să nu se mai gîndească...

Tîrziu de tot, după miezul nopții, obosit și înfrigurat, el stînsse lumina și se aruncă în pat.

Conștiința tulburată, — sau simțurile răzvrătite, — îi înfierbîntau toate cutele așternutului, pînă ce fu prins de un somn ca de plumb.

... Se trezi brusc, ars de o sărutare năpraznică, strîns în brațe :

— „Vaniușă, Vaniușă dragă ! Mor... mor... mor... după tine ! Și trăiesc, trăiesc numai acum, la tine... Ah !...“

Rămas singur, Răutu se îngrozi de ce găsea în el însuși : *Zwei Seelen wohnen, ach !, in meiner Brust*... șoptea el.

Și conștiința îl căznea cu întrebări fără răspuns :

„Dar care e ieșirea ?... Mai am eu dreptul să mă consider liber ?... Mai pot pune capăt acestei uriciuni ? E grozav !... Dar și mai grozav e să continui această ignobilă aventură... Am să-i spun...“

A doua zi Lazarev a stat însă tot timpul în casă la lucru, pregătindu-și stocul de icoane pentru iarmarocul din Irbit.

Avdotia se strecura încetșor prin odăi, „ca un șoricel“, și rar arunca o privire lui Răutu, care însă, posomorit și încrunțat, își întorcea capul.

Toată ziua el nu găsi prilej pentru explicație.

Se culcă devreme.

Dar în zadar încerca să adoarmă. Cu ochii larg deschiși în întuneric, întins pe spate, se surprinse trăgînd cu urechea, încordat. La fiecare scîrșitură inima îi zvicnea cu putere.

Și iată că ușa se deschide încet... pași de picioare goale... o sărutare cu foc... o îmbrățișare... un vîrtej...

„Cum ai putut veni?“ — se auzi, uimit, pe sine însuși Răutu.

Avdotia îl mușcă de ureche și-i suflă :

— „Ssst ! Ssst !... Taci !... Nu se deșteaptă... E băut... I-am turnat spirt gol !...“

Desperat de „infamia“ proprie, neavînd putere să reziste injoncțiunii simțurilor, Răutu se vedea tîrît în prăpastie.

El primi aproape cu indiferență vizita neașteptată a lui Ion Prestea, care îl lămuri că s-a repezit pînă la Spascoie, de-a dreptul printre scorburile tundrei, anume ca să încerce această cale de evaziune.

Înainte de Răutu fu dezvălit un plan vast de acțiune revoluționară în Siberia, pus la cale împreună cu Țicorschi, Ceavcenhidze, Jbanov și Giurilă.

„Măi Vania !“ — exclamă cu patimă Prestea, și ochii lui mici, înfundați sub arcade, lunecau de reflexe sumbre : „Măi Vania, nu mai putem trăi așa, ne mucegăim, ne ticăloșim ! În Rusia e mortăciune. Ce ne așteaptă acolo ? Să ne prăpădim degeaba, mă-nțelegi ? Și numai de la noi, de aici, din Siberia, poate porni o reacțiune. Publicăm un manifest.

Avem să scoatem și un jurnal. Aici e foarte bine. Cine are să ne bănuiască în birlogurile astea ? Trebuie să organizăm etape pentru evadări în masă. Prin pustietățile astea uitate de Dumnezeu lucrul se poate face ușor. Și toate au pornit de la cazul tău, de la ticăloșia din Petrovscoie. Mai puțin ca oricine poți sta tu la o parte. La Turinsc, trag nădejde că o să vie cu noi și Polejniev. Fii sigur că se vor grupa toate obștiile și din celelalte gubernii. Avem însă nevoie de tine. Auzi, măi Vania ?“

Fața lui palidă se acoperi de o roșeață neobișnuită, cît se putea vedea de sub jungla păroasă, pînă și nasu-i gros, mototolit.

Răutu, mișcat, își dădu mina. Întrebă însă :

— „Dar ce pot face eu aici în Spascoie, ca și tine la Zaimca ?“

Ca să-și stăpînească emoția Prestea se bălăbănea ca un urs prin odaie.

— „Eu, măi Vania, am să fug de aici printre cel dintîi, ca să tai pirtia. Iar tu, caută să fii mai des la Turinsc. Dar și de aici poți fi de folos cu scrisul tău. Tu ai condei.“

Pînă tîrziu noaptea prietenii discutară diferite proiecte.

Răutu își simți conștiința mai ușoară de sarcina ce-și lua.

Dimineața petrecu mai multe verste pe Prestea, însoțit de „ghidul“ său, — un flăcău din Zaimca.

Se întorcea acum voios, hotărît la acțiune pînă la jertfa de sine, ca să-și ispășească păcatele.

La intrarea în ulița satului, el observă oarecare animație.

Peste tot, pe la porțițe, grupuri, mai cu seamă de femei discutau ceva cu aprindere.

Un grup mai numeros urma pe doi țărani cam cheflii care, fudui, schițînd din cînd în cînd un tropot de căzăcească, înaintau făloși :

— „Ehei ! Eu nu sint Danil !“ — țipa unul, bătîndu-se cu palma peste șold : „I-am găsit eu ac de cojoc, *vidma* dracului ! Ehei ! Pe mine nu mă leagă ea !“

— „Dar eu ! hă-hă-hă !“ — bombănea celălalt și mai beat ! „am trecut de un cot prin ea, hă-hă“...

O femeie, încă tinărară și uscățivă, îl trăgea mereu de mîneacă :

— „Ajunge, Condratie Ivanovici !“ — se rugă ea : „Bine ai făcut isprava, acum mergem acasă...“

În apropiere de casa lui Lazarev, într-un cerc mai larg, — în care se găsea și Avdotia, — o megeră ciupită de vărsat, vorbea cu patimă gesticulînd și încîndu-se de voluptate.

Răutu se opri ascultînd :

— „Știți, lelițelor, — spunea repezit ciupita : judecata primarului, cînd scîrba aia de Marfușa fugise de acasă ? Însă Danil, săracul, se plînsese că fusese legat de ea cu farmece, că-i strigoaie ! Bun ! Condrate și Matvei, lelițelor, și-au pus gîndul, soro dragă, s-o încerce. O pîndiră la margine în tufiș, — și Matvei făcîndu-și crucea, o pocni pe tîrfa dracului în cap de

se întinse, lelițelor, lată : iar Condratie, he-hei, blăstămatul, se și repezi, îi ridică fusta, îi făcu cruci pe pintece și... a mers ca în unt... Și se prefăcea, fă lelițelor, *vidma* că ar fi fost întregă ! Zău, e-hei-hei ! Apoi trecu și Matvei la rind... Apoi au uns-o cu balebă și au lăsat-o, e-he-he ! Acum se becește, închisă în casă, ca și cum ar fi sfânta Perpetua, nevinovată hi-hi-hi !...“

— „Așa-i trebuie scirnaviei ! Așa-i trebuie ! Auzi, să umble ea cu farmece !“ — șuierau țatele.

Răutu, tremurînd de revoltă și scîrbă, fugi : băgase de seamă expresia de lubricitate bestială cu care Avdotia asculta povestirea.

Noaptea, își încuie ușa cu cheia...

Dimineața, cînd Avdotia îi servea ceaiul, Răutu se sili să-i evite privirea.

Nu-și ridică ochii de pe farfurie nici atunci cînd ea îi sușui rugător : „Vaniușa !...“

Femeia porni din odaie, se întoarse în ușă, așteptînd o clipă, apoi cu un spasm de plîns stăpînit, se azvîrli afară.

N-a mai fost văzută pînă seara.

După amiază sosi un poștalion din Turinsec.

Răutu primi la primărie, în afară de autorizația de concediu din partea isprăvniciei, un teanc de corespondență în care se găsea și o scrisoare de la Tania.

I se tăie răsufierea de așteptare și emoție.

Nu îndrăzni să deschidă plicul pînă ce nu se zăvorî în odaie.

Tania îi scria :

„Dragul meu Vanicica, scumpul și înțeleptul meu soț fictiv.

S-a consumat ! Marele eveniment s-a desăvîrșit : am dat ultimul examen. Peste puține zile am diploma de moașă și subchirurgă !

Și pe urmă...

Mi s-a adus la cunoștință că în calitate de soție a unui criminal de stat, deportat în Siberia, nu voi fi îngăduită să practic la Odessa, nici în alte orașe universitare, și nici în centrale cu numeroasă populație de muncitori !...

Atunci unde ? În Chișinău ?

Vai de mine !

Tatiana Răutu, soția viitorului stăpîn al Năpădenilor, nora Smaragdei Theodorovna — a *Smaragdei Theodorovna* ! — moașă la Chișinău, sub ochii întregii Basarabii !

Ori să mă duc chiar la Năpădeni, — vorba lui moș Iorgu, — să fac concurență babei Vasilca.

Îmi îngheață singele în vine numai la gîndul să dau ochii cu austeră ta mamă în aceste condițiuni !...

Dragul meu Vanicica, vei fi bun și drăguț și cuminte ca întotdeauna, și îngăduitor cu proasta ta de Tania. Să citești liniștit scrisoarea aceasta pînă la sfîrșit, fără a te supăra.

Dragul meu, scrisorile tale mi-au inspirat multă curiozitate și simpatie pentru Siberia.

Îmi place natura neatinsă încă de mină de om.

Îmi place și norodul în care nu s-au secat încă energiile primordiale care l-au ridicat deasupra animalității.

Chiar barbaria, întunericul în care se zbat, mă atrage.

Ce cîmp vast de activitate pentru o ființă ca mine, care nu visează perspective istorice, care se mulțumește cu proza mărunță a vieții, în dorința-i de-o cît de modestă activitate de folos imediat pentru aproapele.

Tu m-ai învățat, iubitul meu !

Ca moașă și subchirurgă, însă, unde aș putea fi mai foloșitoare decît în Siberia, unde atîtea femei se schilodesc și atîția copii pier în lipsa de îngrijire ?

Pentru ce dar să caut alt cîmp de activitate ?

Pot foarte bine și acolo și să ajut omenirea la apariția ei în această vale a plingerii, precum și să-i ușurez trecerea într-o lume mai bună.

Nu vor fi chiar mai la locul lor în regiuni polare cataplasmele, lipitorile, păhăruțele, compresele și clismele mele ?...

Zău Vaniușa ! Te temi să nu te stînjenesc în acțiunea ta ? Dar, iubitul meu, cunoști pe frivola dar cinstita ta Tania.

Nici un cuvînt, nici un gest, nici un gînd al meu nu se va pune în calea aspirațiilor tale.

Considerațiuni sentimentale ?

Cred că încă n-ai motive deosebite de a mă ținea departe din acest punct de vedere.

Mi le-ai fi făcut cunoscute, nu-i așa ?

Dar și pe viitor vei fi liber, — înțelegi Vaniușa ? — *absolut liber* !...

Nu vei găsi la mine decît o tovarășă, o prietenă, o soră, fericită dacă ar putea să-ți vie în ajutor și în chestiuni de inimă.

Nu am nici o pretenție și mă voi da în lături oricînd sentimentul sau interesul tău o va cere.

Dar pînă atunci ce viață fericită în mijlocul sălbăticiunii celeia putem avea !

Tu mă vei ajuta să-mi completez studiile, să-mi lărgesc orizontul, ca și pe vremurile cercurilor din Chișinău. Iar eu, Vaniușa, am luat și lecții de bucătărie de la Bella Ghitis ; nu mai sînt așa de stupidă și neîndemîntecă în gospodărie. Știu chiar să fac după gustul tău plăcinte cu brînză, lapte cu orez în smîntînă, *piroșchii* păturite, — și chiar turtă dulce cu lapte de mac, — zău, Vaniușa !

Pentru ce dar, dragul meu, să ne *morfondăm* degeaba separați, cîtă vreme nu avem nimic mai bun de făcut ? Pentru ce să stau eu aici de rîsul lumii ca femeie abandonată din ziua nunții ?

Pentru ce să dezvăluim indiferențelor și malițioșilor ficțiunea noastră, care pentru omul din stradă aruncă întotdeauna o lumină de tragicomedie asupra femeii ?

Vaniușa dragă, sînt hotărîtă să viu, nici nu aștept învoirea ta... plec îndată ce voi pune mîna pe diplomă.*

Mă vei da afară, dragul meu ?

N-ai tu acolo nevoie, dacă nu de o tovarășă și de o prietenă, cel puțin de o menajeră devotată ?

Vania ! Vania ! Te cunosc, nu mă îndoiesc de tine. Pun dar aici punct și te sărut mult și cu mult drag, ca vechea ta ucenică smerită din Chișinău. Tania Lungu, care a rămas aceeași, devenind credincioasa ta soție *Tatiana Răutu*."

Răutu stătu multă vreme răzămat cu capul în voate ; lacrimile recalcitrante îi muiau obrazul.

Biata Tania ! — își tortura el cugetul. Oare își poate ea închipui, sărmana, ce păcătos și stricat este eroul ei ? Am eu dreptul, dezvăluindu-mi scăderile, să întinez sufletul acesta atît de candid ?

Și... apoi... pentru ce ?...

Va fi stăpînă pe viața ei. Iar pe mine desigur mă pîndește destinul de revoluționar.

Și-i datoresc atîta acestui devotament, pe care-l merit așa de puțin !...

A doua zi, Ion Răutu porni spre Turinsc.

La despărțire, Lazarev nu-și putu stăpîni satisfacțiunea. Cu lucriri de libidinozitate feroce în ochi-î șterși, el prohodii pe Răutu cu salutu-i obișnuit : „*How do you do ? Thank you !*”

Avdotia se mișca peste tot ca un automat. Nu-și mai ascunde disperarea, nici față de bătrînul gelos.

Lui Răutu i se făcu milă și, nu fără malițiozitate față de exuberanțele lui Lazarev, zise strîngîndu-le mîna :

— La revedere, Sevastian Cozmici și Avdotia Panteleevna ! Mă voi întoarce, cred, peste vreo zece zile. Lucrurile mele rămîn aici. Nu iau cu mine decît cîteva cărți și două-trei primeniri de rufe.

La scînteierea de bucurie, îndată stinsă, a Avdotiei, simți împunsătura reproșului.

La Turinsc fu expediată îndată Taniei o telegramă :

„Te aștept cu drag și cu recunoștință. Imbrățișări, — Pimperlic“.

Cap. IX.

DEBUTUL

Pentru găzduire, în timpul concediului, se îngriji Ceavcehidze.

— În interesul conspirațiunii, — declară el hotărît în-virtindu-și în jurul degetelor o șuviță din bogata-i coamă încreștită : trebuie să ai o locuință deosebită. Trebuie să fii foarte prudent. Ne ajută foarte mult Prascovia Chirilovna Safonov. Ca femeie din societate, nevastă de mare negustor, ea nu poate fi bânuită, și casa ei e mai ferită de perchezițiuni.

La Turinsec, sub conducerea lui Ticorschi, se desfășura în adevăr o activitate intensă : la Ceavcehidze funcționa o presă litografică, unde a și fost imprimată o proclamație ; se pregătea apariția unei reviste clandestine ; se organiza comunicațiuni poștale sistematice ; Jbanov, cu ajutorul lui Prestea și Giurilă, puse începutul unei rețele de adăposturi și de etape conspirative în vederea evadărilor în masă.

Răutu, după atîta vreme de singurătate, luă parte cu pasiune și la activitatea culturală, condusă mai cu seamă de Simion Vichentievici Polieschi, — cursuri, conferințe, discuțiuni contradictorii, lucrări de laborator și studii de arhivă.

Se încumetă și el să țină o conferință cu subiectul : *Țărănimea ca factor al evoluției sociale*.

Noțiunea fundamentală a sociologiei, — susținea conferențiarul, — este cooperatiunea.

Omul s-a diferențiat, s-a înălțat deasupra animalității, s-a dezvoltat sufletește, numai mulțumită cooperatiunii, — care a determinat atît evoluția lui intelectuală și morală, cît și pro-pășirea economică.

Numai prisosul de putere, izvorît din cooperatiune, care nu se poate reduce la suma energiilor individuale intrate în ea, —

a făcut, în adevăr, munca omenească tot mai rodnică, și a dat putință omenirii să crească și să cucerească universul.

Societatea se reduce, în definitiv, la organizarea muncii primitive.

Progresul rezultă numai din formele mereu superioare de organizare a muncii, *din formele și condițiunile cooperatiunii*, de la care atîrnă și dezvoltarea mijloacelor de producție, după formula marxistă.

Formele superioare ale cooperatiunii și deci nivelul mai înalt al civilizației au fost însă totdeauna, în toate fazele istoriei, determinate de rolul și situația în societate a *factorului muncii*.

Factorul muncii, în societatea de astăzi, nu este însă în-trupat numai în proletariatul industrial.

Țărănimea constituie majoritatea zdrobitoare a muncitorimii de pe suprafața globului.

Și chiar în țările cele mai industrializate, această categorie muncitorească nu dispăre.

Dacă azi proletariatul industrial are, în Apus, o acțiune atît de covârșitoare, el totuși nu va putea birui niciodată, nu numai împotriva țărănimii, dar și fără țărănime, și mai cu seamă în cadrul evoluției mondiale.

Viitorul omenirii atîrnă deci de solidarizarea muncitorimii țărănești cu proletariatul industrial, atît în viața internă a statelor, cît și în sfera internațională.

Ticorschi, care în cursul conferinței părea preocupat de strîmbăturile lui Mișca, îl felicită, la sfîrșit, pe acesta :

— Mă, Toptighine, mă ! Felicitările mele ! Nu e așa de prost boierul nostru moldovan ! He, poate te va avansa și pe tine ca factor al progresului, he ?...

Ceavcehidze se simțea în al șaptelea cer.

Și Prascovia Chirilovna Safonov, îmbujorată de mulțumire, îi strînse cu multă căldură mina lui Răutu, rușinat de acest succes.

Ținărul conferențiar fu îndată recrutat în corpul profesoral al „universității“ din Turinsec, pentru catedra de economie politică, de mult vacantă.

Obștea discuta cu aprindere șansele de transferare definitivă a lui Răutu la Turinsec.

Numai Ticorschi, examinîndu-și talpa ghetii se strîmbă :

— „Hm ! Buun ! Să se mai prindă puțină slănină de burta economistului. Slănina e prielnică pentru știință.“

Toate planurile însă se risipiră cu un vis frumos.

Chiar în seara conferinței, Ceavcehidze șopti la urechea lui Răutu :

— Prestea a fugit. A pornit de-a dreptul prin tundră, spre Ural. În patru-cinci zile va trece munții ; acolo va sta la adăpost pînă ce se va potoli vijelia. Vom primi prin Prascovia Chirilovna o telegramă convențională...

Evadarea fu ținută în mare taină, chiar față de obște. Inițiații așteptau cu înfrigurare vestea de la Ion Prestea.

Un incident stupid precipită însă catastrofa.

La vreo trei zile după conferința lui Răutu, fu convocată, pe neașteptate, adunarea generală a obștei.

Moritz Arunchin, foarte grav, conștient de importanța rolului ce-și asumase, ceru darea în judecată a tovarășului Ceavcehidze pentru imoralitate, pentru compromiterea deportațiunii politice și pentru sabotarea acțiunii revoluționare.

— Pot dovedi, și tovarășul Ceavcehidze nu va tăgădui, că el, abuzînd de simpatia și încrederea pe care obștea noastră o inspira lui Safonov, a adus pe femeia lui, ca un josnic don Juan în goană după aventuri vulgare. Noi, revoluționarii, — încheie tovarășul Moritz Arunchin : avem nevoie mai ales aici, în Siberia, de sprijinul societății, de simpatia și încredere ei. Mai sînt însă cu puțință acestea, dacă tovarășii noștri își vor da carieră liberă pornirilor de lubricitate, ducînd disoluția morală în sînul familiei lor ?

Tribunalul se constituie imediat, sub președenția lui Poli-eschi și în complexul lui intrară, din nenorocire pentru Ceavcehidze, și femeile, — Polejnieva și, mai cu seamă, *pania* Obiedzinska, — care era prinsă de o furie canibalică la orice licență conjugală. Fața ei rotundă, — despătată în două de cărarea în părul ei negru, lipit de țeastă, parcă, vopsit, ca la păpușile ieftine de porțelan, — fulmina de indignare.

S-au afirmat cu acest prilej ca apărători pătimași ai moralei ultragiante și Artur Schwartzmann, precum și rivalul lui ca arbitru al eleganțelor pan Waclaw Barszewicz, un tînăr polonez sosit de curînd în Turinsc.

Aceștia, — amîndoi ca scoși din cutie, amîndoi cu cărare impecabilă pînă la ceafă, cu părul inundat de brilliantină, amîndoi exaltînd parfumuri violete, — figuri de perfectă simetrie, numai că unul era blond și celălalt brun, — se arătau acuma cu atît mai implacabili, cu cît curtea lor asiduă fusese total desconsiderată de doamna Safonov.

Rechizitoriul lui Moritz Arunchin nu găsi totuși răsunset.

Dar Polejniev atacă purtarea lui Ceavcehidze cu multă pasiune și elocvență, care captiva prin adîncă lui sinceritate.

Relevă întii germeii disoluțiunii și ai degradării morale, care amenință deportațiunea în inșeși condițiile ei de viață.

Numai o severă disciplină, prin stăpînirea instinctelor josnice, poate mîntui integritatea sufletească a deportaților, sănătatea lor morală.

Altfel, sînt pierduți pentru societate și pentru revoluție.

Dar și răspunderea morală față de victimă ?

Cu ce drept firea ei entuziastă, încrederea ei în superioritatea morală a revoluționarilor au fost puse cu atîta lipsă de scrupul la această grea încercare, care poate duce nu numai la distrugerea căsniciei ei, dar și la o desăvîrșită ruină morală ?...

Palid, frîngîndu-și degetele în uitare de sine, Polejniev sfiși :

Ea poate duce și la disoluția obșteii noastre, pentru că nici o comunitate, nici o legătură morală nu mai poate fi între noi și un temperament ca al lui Ceavcehidze.

Apărătorul, Țicorschi, distruse cu paradoxele lui neînfrinate, ultimele șanse pe care Ceavcehidze le mai putea avea :

— Vă rog să vă uitați la Ceavcehidze la acest *cunac* al Caucaziei ! — Își începu el pledoaria : „I se pot oare impune lui normele de purtare acceptate pentru fetele de pension ? Această vigoare, acest temperament neînfrînat,... și... abstenență călugărească !... Ce este dar în drept să ceară de la el rigorismul vostru ? Căsătoria cu vreo aborigenă de mahala ? Sau practica amorurilor ancilare ? Sau poate frecventarea spelunzelor din această cloacă siberiană ? — Tovarășul Polejniev, care se urcă pe picioroangele castității cristaline, uită un mic detaliu, — că el este fericitul părinte a două serii de gemeni, — și, dacă aparența nu înșală, el nu a pus încă stavilă activității sale productive... Mai bine să nu insistăm asupra butadei sale atît de spirituale, cît și de delicate, care atribuie starea inte-

resantă a tovarăsei Polejniev numai imprudenței de a-și fi atirnat într-o seară pantalonii de un cui deasupra patului conjugal...

Aici Polejniev sufocat de indignare, se ridică cu pumnii încheștați...

Ana Afansievna însă, plină de voie bună, zîmbitoare, îl potoli cu o privire și cu un gest de mîngăiere.

Țicorschi își urmă apărarea :

— Cu ce drept dar puteți pretinde ca tovarășul Ceavcehidze să nu-și aleagă pentru pantalonii săi cuiul care îi place ? — Vă înduioșați de soarta Prascoviei Chirilovna ?...

Dar poate Ceavcehidze e primul care a făcut ca o ființă, — condamnată să mucezească în băltoaca patului conjugal alături de carnea inertă a lui Safonov, — să simtă și ea bucuria vieții, care i-a dezvăluit poezia dragostei, care i-a dat clipe de intensă fericire.

Ori vă e milă de Safonov ? De acest molusc, de acest burduf de untură ? Pentru ce ? Pentru că îi va fi dat și lui să cunoască suferința, agonia îndoielii, spasmele nădejdi și ale desperării ? Dar poate fi pentru el altă cale de înălțare pînă la om ? — Durerea e marea putere de educație morală. Suferința a transformat pe dobitocul primitiv în ființă rațională...

Sau am pierdut pentru revoluție pe soții Safonov ? Auziți ? Am pierdut pentru revoluție pe cea mai nesățioasă lipitoare a regiunii, și pe o isterică bucuroasă să-și acopere deficitele conjugale cu vigoarea și temperamentul caucazian ! Ha-ha-ha !

Unde ești, Scedrin !...

Verdictul a fost de o severitate feroce : Tribunalul declară că tovarășul Ceavcehidze are datoria să-și ispășească păcatul, — și că nu mai poate curma toate primejdiile decît prin sinucidere...

Răutu asistă la judecată ca într-o cameră de tortură. Prin verdictul obștiei se simte și el condamnat.

Se produse o lungă tăcere.

Numai Țicorschi apucă pe Mișca de urechi și începu să-l învrîtească prin cameră :

— Măi Mișca, mă, Mișca ! Ce noroc ai tu că nu ești nici rus, nici revoluționar !...

Apoi, luînd de gît pe Ceavcehidze, îi șopti ceva la ureche, rîzînd :

Condamnatul se ridică, foarte modest și timid, și se adresă obștiei :

— Tovarăși ! M-ați condamnat la moarte. Nu discut verdictul. Recunosc că vina mea e mare. Mă închin înaintea hotărîrii. Dar sînt laș, n-am curajul. — Vă rog, — puse el pe masă revolverul : vă rog ca cineva dintre voi să ia asupra-i sarcina de a executa sentința...

Din nou urmă o tăcere grea.

Tovarășii se dezmeticiră.

Numai Moritz Arunchin, Artur Schwartzmann și Waclaw Barszovicz clocoteau de sacră oroare.

Obștia hotărî să rupă orice relațiuni cu Ceavcehidze.

Acesta nu se resemnă să suporte ostracismul.

Fără să previe pe nimeni, fără pregătire, fără mijloc, el dispăru chiar a doua zi.

După evaziunea lui Ceavcehidze, fatală fură declanșate perchezițiunile domiciliare, care duseră la descoperirea litografiei, la sesizarea manifestului, a materialului pregătit pentru revistă, ca și a corespondenței.

Urmară imediat și arestările.

Porțile ospitaliere ale penitenciarului din Turinsec se deschiseră pentru Țicorschi, Jbanov, Giurilă ; fu prins după două zile și Ceavcehidze ; în sfîrșit fu descoperit și adăpostul lui Ion. Prestea.

Răutu, prea de curînd intrat în confraternitate, scăpă pentru moment de arestare.

După primul moment de consternare, obștea fu cuprinsă de o mare agitație.

Dar părerile cele mai contradictorii se încrucișau și nu se putu ajunge la nici o unitate de atitudine și acțiune.

Pașnicul patriah Polieschi, deși străin de orice năzuinți de răzvrătire, se crezu dator să se solidarizeze cu tovarășii, dar nu știa cum. Emoționat, pieptinîndu-și barba cu degetele-i răsfi-rate, întreba mereu pe Polejniev.

— Ce-i de făcut acuma ?

Polejniev, însă, jignit de secretul ce fusese păstrat față de dînsul, susținea că nu-și poate asuma răspunderea pentru o acțiune asupra căreia nu fusese consultat.

În fond însă și el ca și Polieschi nu găsea încă formula de solidarizare.

Ion Răutu fu nenorocit.

Catastrofa a izvorit, la urma urmelor din „cazul Răutu“.
El intrase și personal în conspirațiune, nu putea deci să rămână cu brațele încrucișate.

Minat de un instinct obscur spre închisoare, urmat numai de Mișca Toptighin, care greoi își tira după el buturuga, el se trezi în fața închisorii unde se întindea o vastă piață, transformată primăvara într-o pajiște acoperită de o verdeață fragedă.

Inspectînd ferestrele etajului superior, el văzu pe neașteptate pe Ion Prestea fluturînd o batistă, — discernă semnalizarea în moldovenește : „Să exploatați arestarea noastră, să protestați, ne-am hotărît să opunem cea mai energică rezistență. Am aflat că mine vom fi trimiși de aici, dar nu știm încotro. Să luați măsuri ca să împiedicați expedierea noastră.“

În poarta închisorii stătea agentul de poliție secretă care-l descoperise și-l arestase pe Prestea.

Văzînd că nu putea înțelege semnalizarea agentul se repezi pe poarta închisorii.

Peste puține momente, el apărură împreună cu directorul închisorii și cu comandantul gărzii, urmați de mai mulți soldați din caraulă.

Directorul, intimidat de situație, imploră pe Răutu :

— Domnule Răutu, nu se poate ! Avem ordine stricte de a nu îngădui nici o comunicație între arestați și dumneavoastră. Vă rog foarte mult, — am răspundere, — încetați, îndepărtați-vă...

Răutu, fără să asculte urmă să semnalizeze.

Deodată însă, Prestea, fiind tras de picioare, dispăru brusc de la fereastră.

Răutu se gîndi să strige tot în moldovenește :

— Ascultă Prestea ! Vom aștepta pe malul Turei, la podul plutitor. Acolo o să pornim o horă.

Între directorul închisorii, agentul secret și ofițerul comandant al gărzii urmă o vie discuție. În sfîrșit ofițerul înaintînd cîțiva pași, somă pe Răutu :

Îți ordon să pleci imediat. Altfel voi fi silit să trag !

Cu toată poza-i marțială, în fața lui Răutu stătea un băiat încă foarte crud, blond și rotund, care plîngea prins de un acces de isterie. Pe fața-i palidă, desfigurată, tremura fiecare mușchi și vocea i se frîngea la fiecare cuvînt.

Dar iată că Prestea, smulgîndu-se din miinile paznicilor, apărură din nou la fereastră, și se ridică agățat de gratii, strigînd :

— Măi Vania, ! căutați o legătură ca să ne putem ține la curent.

Ofițerul, tremurînd ca varga, începu să comande încîndu-se :

Răutu auzi numai cuvintele : „La ochi !“

I se ridică în față o ceață roșie.

Prins de o furie nebună, mugii ca o fiară.

— A, canalie ! Te fac praf ! — și se aruncă orbește asupra plutonierului.

Nenorocitul de comandant, terorizat, își pierdu cumpătul, se întoarse pe loc și porni fugind spre închisoare, urmat de director, de agent și de soldații gărzii...

Răutu se ținea după ei, urlînd în neștire.

Din urmă alerga după el, cu mugete feroce, și Mișca, tirîndu-și buturuga...

Triumful lor nu ținu mult. În curtea închisorii se organiza contra-atacul.

Crunt lovit cu latul sabiei, Răutu, încă neîntremat cu totul, fu trîntit la pămînt, ridicat pe sus de străjerii poliției și dus la ispravnicie.

Bietul Sverlov își trăgea disperat mustața, cînd în dreapta cînd în stînga și întreba mereu pe prizonier :

— Acum ce mă fac eu ?... s-a isprăvit !... Acuma e prăpăd ! ...Ce ți-a venit, domnule Răutu ? — A ? Ce-i asta ? — se întoarse el brusc spre ușă.

De afară se auzeau strigăte și sudălmii, tropot de pași...

În cancelaria ispravnicului năvăli întreaga obște de deportați, cu Polejniev și Polieschi în frunte, — cu toții foarte agitați, dar mai cu seamă femeile, dintre care pania Obiedzinska zbiera de parcă o jupuia cineva de vie, blăstămînd în limba poloneză...

Ispravnicul căzu pe scaun. Ochii îi ieșeau din cap. De-abia putu storce dintr-însul întrebarea :

— Ce vreți, domnilor ? Vreți să mă bateți ?...

Polejniev luă cuvîntul :

— Domnule ispravnic ! Tovarășul Răutu era îndreptățit să caute contact cu arestații, pe care vreți să-i expediați tainic. Am auzit că au fost maltratați, — cerem să-i putem vedea înainte de plecare...

— Domnilor, domnilor, ce vorbiți, domnilor ? Cum se poate ? Nu s-a atins nimeni de un fir de păr din capul lor... Am

ordine, domnilor, cele mai severe ordine, domnilor ! Nu-i puteți vedea, domnilor !... Ordine, domnilor !...

— Asta vă privește, domnule ispravnic ! — îi obiectă cu răceală Polejniev : Ordinele pot fi contramandate, și dumneata ești dator să atragi atenția guvernatorului asupra consecințelor ce le poate avea această procedură brutală.

Ispravnicul sări în sus și, torturându-și mustața, îi strigă :

— Bine, domnilor ! Telegrafiez îndată excelenței sale. Fiți liniștiți ! Îndată ce voi primi răspunsul, veți fi avertizați...

— Dar ce garanție avem noi că dumneata ai să te ții de cuvânt ? — nu se lăsă Polejniev.

— Pe cuvântul meu de ofițer, îți făgăduiesc, Petre Axentievici, că veți fi avizați. Pe onoarea mea de ofițer !...

Năvălitorii părăsiră ispravnicia, și printre ei, uitat și Răutu.

În cursul nopții, spre a para orice eventualitate, a fost elaborat planul de acțiune.

Toate drumurile din Turinșc duceau spre podul plutitor de peste Tura.

Răutu, cu un grup de tovarăși, urma să treacă pe țărmul opus al râului, iar Polejniev cu ceilalți să aștepte dincoace de pod..

Răutu plecă chiar pe dată, cu Arunchin, Obiedzinski și Barșevicz,

În zorii dimineții sosi la pod un străjer călare și opri circulația, ordonând ca podul să aștepte nemișcat la acest mal.

Astfel se confirma eficacitatea planului.

Trecu un ceas.

Pe ambele maluri se îngrămădiră care în așteptarea trece-rei. Iar străjerul nu permitea imbarcarea lor.

Trecu încă un ceas... alte două ceasuri.

Soarele se ridicase sus deasupra orizontului când se zări un alt călăreț, alergând în galop dinspre oraș. Ajuns la pod, după un schimb de vorbe cu podarii, amândoi călăreții plecară. Carerele fură imbarcate pe podul care porni spre țărmul opus.

Toate planurile fuseseră dejucate.

Prestea cu tovarășii fuseseră desigur îndrumați pe un drum de ocol, de mult părăsit...

În oraș pe Răutu îl aștepta o altă veste groaznică : Ofițerul Stepanov, comandant al gărzii, își puse capăt vieții.

Se descoperise că o soră a lui, fostă studentă în Petesburg, se afla și ea deportată în Siberia.

Stepanov, nereușind să intimideze pe Răutu și fugind rușinos de pe teren, după ce dăduse comanda „la ochi“, — nu se putu resemna la degradarea, gonirea din armată și închisoarea care-l așteptau.

Răutu, încuiat în cameră, ca întotdeauna în ceasurile de tulburare sufletească, refuză toată ziua să mai vie în contact cu tovarășii.

În plină prostrație, întins în pat cu plapoma peste cap el își punea întrebarea : dacă purtând răspunderea pentru această viață, nu are și el datoria să-i urmeze pilda ?...

Dimineața îl găsi încă în zbucium, neadormit.

Razele oblice ale soarelui aprindeau de la fereastră o fâșie care îl învălui într-o lumină caldă.

Se așeză la masă, hotărât să se spovăduiască Taniei, înainte de a lua hotărârea definitivă.

— Domnule Răutu ! — auzi el de la spate : Sînteți poftit îndată la ispravnicie.

În ușă stătea paznicul politicilor.

— Pentru ce ? — se ridică Răutu de la masă.

— Înalt născutul domn ispravnic are a vă comunica telegrama primită astă noapte de la excelența sa domnul guvernator.

— A ! Răspuns la cererea noastră ? — exclamă Răutu : N-au plecat încă ? Îi putem vedea ?

— Și, turburat, se repezi pe ușă așa, cum era, numai cu șapca pe cap.

În curtea ispravniciei stăteau, lângă o troică inhămată la un tarantas, doi jandarmi înarmați pînă în dinți.

O presimțire îl înfioră pe Răutu.

Secretarul ispravniciei, pe care îl găsi în cancelarie, îi zise cu un ton sec, „protocolar“ :

— Domnule Răutu, din ordinul excelenței sale, sînteți transferat la dispoziția domnului ispravnic al județului Beresov. Veți pleca imediat. Tarantasul vă așteaptă.

— Cum imediat ? — izbucni Răutu : Lucrurile mele au rămas la Spascoie, trebuie să am vreme măcar să le aduc ! Apoi n-am fost primenit n-am luat nici rufe pe care le am aici ; sînt chiar fără manta. Cum să plec ?

În ușă apăru capul zburlit al ispravnicului Sverlov.

Smucindu-și mustața stîngă, el porunci secretarului ignorînd pe Răutu :

— Să-l ducă la gazda lui să-și ia ce-i trebuie...

Pornind în galop, trecînd pe lîngă locuința soților Polieschi, Răutu văzu în ceardac silueta adusă din spate a Ecaterinei Efimovna.

Acasă abia fu lăsat să-și strîngă într-o legăturică cele două schimburi de rufe și șase volume, între care și traducerea rusească a *Criticii rațiunii pure* de Immanuel Kant.

Cînd tarantasul pornise în goană mai departe, se încrucișă în drum cu Ecaterina Efimovna, care alerga zăpăcită cu o perinuță și o pereche de ciubote pe mînă.

Ea încercă să i le arunce lui Răutu.

Acesta îi strigă :

— Rog telegrafiați Taniei !...

Ecaterina Efimovna își zvîrli brațele în sus.

În tarantas nimeni numai perinuța și o singură ciubotă.

După o clipă de șovăire, Răutu aruncă ciubota în stradă, rămînînd numai cu perinuța, spre amintirea vieții animate din Turinsc...

În urmă stătea incremenită pe loc Ecaterina Efimovna, *stîlp de sare*, ca femeia lui Lot...

PARTEA II

ZORI DE MIAZĂNOAPTE

IN VOIA VALURILOR

Iunie 188...

Remorcherul „Curgan“, noul vapor de călători al firmei „Frații Toporov & Co.“ cobora pe Irtiș în jos, trăgând după sine o barja penitenciară.

Convoiul se apropia de căderea Irtișului în Obi, unde, urma să pornească în sus spre răsărit.

Soarele era încă la orizont, dar în cer se simțea suflul nopții.

Viața tundrei se stingea cu încetul ; stolurile de rațe sălbatice, pornind de pe lături ; treptat zgomotele taigalei amuțeau.

Apele revărsate nu mai puteau trezi noțiunea de fluviu. Dacă țărnuțul drept, ceva mai înalt, mărginea încă cu oarecare precizie albia lui, — la stînga însă nu numai că tufișul de sălcii de pe mal dispăruse sub pînza gălbuie, ci apa năvălise și taigaua, sticlind printre trunchiuri, în răsfrîngeri sumbre : iar peste sorburile putrede ea își întindea luciul adormit peste toată zarea.

Și tot acest cuprins nesfîrșit își rostogolea somnoros valurile tulburi la vale.

La dreapta, de după un buchet de mesteceni, se zări o cupolă albă de clopotniță, sclipind cu crucea-i aurită pe fondul întunecat al taigalei. „Curganul“ trecu prin fața a două uliți cu cu căsuțe negre, ce se dezveliră de după tufișurile de sălcii ale țărnuțului, de care le despărțea un alt braț de apă, larg și galben. Apoi satul se ascunse după o cotitură. Dar, dînd un semnal lung, mașina se opri ceva mai la vale și vasul se apropie, cu roțile nemîșcate, de o ridicătură a malului, și rămase pe loc, ca la o bătaie de pușcă de mal.

Odgonul se slăbi și căzu în apă. Barjaua, — pe care se ivi deodată oarecare animație, — mișcîndu-se încet după curent, își îndreptă prora spre țărnuț.

De la vapor se desprinsese o luntre cu doi vișlași și porni spre pupa barjalei...

Ion Răutu fu debarcat de pe barja aici, pe țărmul pustiu, împreună cu paznicii săi, jandarmii Feighin și Sinenco.

Luntrea care îl adusese se dezlipi de țărm, ajunse la vapor și fu iar legată dinapoi. Mateloții se suiră pe bord, — „Curganul“ dădu un nou semnal, — un șuier prelung roțile se puseseră în mișcare, rostogolind valuri de apă : odgonul se ridică, se întinse ; barjaua își îndreptă prora și, lin, porni în urmă-i.

Și, între cele două dungii lăsate din fugă prin apele pustii umbra neagră a barjalei, imensă și sinistră, urmărea îndărătnic ca și cugetul necurat al făcătorului de rele, silueta cochetă a remorcherului...

După o cotitură acoperită de brazi, dispăru mai întâi vaporul albăstriu, apoi carapacea neagră a barjalei, valurile din urmă se neteziră... Peste câteva clipe nu se mai auzi nici huruiala mașinii, — numai o dungă de fum negru se înălța spre cer...

După trei zile de goană nebună în căruța poștei pînă la Tobolsk, și alte trei în cloaca barjalei de ocași, — Ion Răutu, istovit de emoțiune și oboseală, de nesomn, de necunoștința zilei de mîine, veșnic torturat de aceleași întrebări : *Încotro ? Ce va fi ? Ce va face Tania cînd nu-l va mai găsi la Turinsc ?* — urmărea,, cu încordare, tulburat, dispariția convoiului.

Pînă și jandarmii păreau impresionați de măreția decorului.

Soarele se scufundă după pădurea de brazi de pe celălalt țărm. O dungă de roșu aprins lumina tot apusul și nordul, — și pe fondul ei, ca printre flăcări, se profilau vîrfurile negre. Sub cerul senin, raze viorii se resfrîngeau în fășii irizate pe oțelul întunecat al apelor întinse și aruncau luciri roșietice pe tufișurile de sălcii și pe mestecănișul de pe malul drept.

Totul era învăluit în lumina zilei, — dar natura dormea !

Nici un sunet de viață nu rupea tăcerea limpede a acestei feerii luminoase, nici un ciripit de pasăre nu învia văzduhul, nici o fișnitură de pește nu frîngea oglinda sumbră a apelor — nici o faptură nu venea să împrăstie coșmarul singurătății sălbatice a acestei nemărginiri mute, cu atît mai apăsătoare în zorile vii ale dimineții.

Seara și dimineața, noaptea și ziua, se topiră într-un vis de tăcere și de lumină.

Feighin, cu o sudalmă grea, ca un aer, de pivniță, șterse magia.

Lung și deșirat, cu o barbă cărunță veșnic încilcită, și cu urechi mari, clăpăuge, cu niște aripi păroase, sergentul Feighin clocotea din cauza desconsiderării, pentru motive tainice, a galoanelor sale de către colegul său, Sinenco, — un om scurt și indesat cu o mustață groasă ca o perie, — cu îndărătnicia de *hahol* scrisă pe obrazu-i negricios.

— Ce holbezi ochii așa ? — sisii Feighin printre dinții săi știrbi : N-o să dormim aici, pe mal, — trebuie să găsim pe diavolul de primar, pentru luntre și vișlași, — vorbea el parcă către Răutu dar privind furios la Sinenco : *Mișcă-te... dvoreanule !* — se oțărî el, în sfîrșit, fără adresă precisă.

Neputînd nimeni dezlega acest conflict ierarhic, Feighin se răzbuna pentru vanitatea lui jignită împotriva lui Răutu și a vișlașilor, pe care îi recruta cu brutalitate invocîndu-și titlul de „om împărătesc“....

A doua zi, luntrea care purta convoiul lui Răutu se înfundă în deșertul de apă, după ce clopotnița albă a Samarascului se șterse în depărtare.

Un vînt ușor bătea dinspre apus, încrețind pustiul cenușiu al fluviului, și valurile, izbindu-se de țărmul drept, se fărîmău în spumă gălbuie.

Spre a se pune mai la adăpost de vînt, luntrea se apropia de țărmul stîng, inchipuit de vîrfurile rare ale pădurilor inundate, printre care pinza întunecată a apei se topea în vălul fumuriu al cerului, lăsat greu în jos, ca o abureală sură, încît pînă și contururile șterse ale țărmului îndepărtat din cealaltă parte păreau înecate în ceață.

În această monotonie sumbră, nici măcar rotirea soarelui nu mai putea însemna hotarul între zi și noapte...

Și numai loviturile incerte ale lopeților măsurau leneș, curgerea vremii.

...Depărtîndu-se de malul pustiu al Samarascului, Răutu pierdea cel din urmă contact cu „civilizația“, — reprezentată fie chiar numai prin coșul fumegînd al vaporului, care o dată

pe săptămână, în cele trei sau patru luni de navigație, tira la remorcă spre răsărit cite o barja de ocnași.

Oricît de subțire și șubredă era această legătură, ruperea ei îl scotea parcă cu totul din sfera morală a lumii de azi, și-l arunca cu milenii în urmă, în starea unui primitiv, care, în fața naturii nepăsătoare, nu mai poate găsi resursele pe care le dă omului civilizat munca acumulată a generațiilor dispărute.

Răutu se simțea astfel prins în sorburile tundrei și transpus în alte epoci geologice...

Cerul se înoură...

Urmară zile după zile, în luntre, între vâlul întunecat al norilor și nesfârșita pinză a apelor...

Acelaș pustiu monoton de valuri galbene revărsate peste malurile mlăștinoase, însemnate abia ici și colo de briul zdrențuit al tufișurilor sărace de salcie pe fondul pădurilor de mestecenii sau de brazi.

Dar tundrele ruginite, se fac tot mai dese și pădurile tot mai joase, iar în ele se răresc tot mai mult petele albe de mesfecăniș, și se închide tot mai neagră taigaua nepătrunsă de brazi, în nemărginirea ei întunecată.

Răutu pierduse de mult socoteala zilelor nețarmurite de noapte...

Trece o stațiune după alta; la început un sat, două, rușești; apoi tot mizerabile așezări de osteaci; vișlașii se schimbă; jandarmii se ceartă; Feighin se năpustește ca o fiară asupra obidiților fii ai tundrei; câteva clipe de tulburare și zgomot, — și iarăși sute, și sute de kilometri pustii...

Aceleași patimi mici, aceeași sălbătăcie, aceeași cruzime și înjosire... O lume redusă la câteva scînduri șubrede, mereu departe de țarmurile ascunse în ceață; — și în acest microcosmos niște ființi înrăite și învrăjbite își duc toată viața materială și se zbuciumă într-o abjectă intimitate și strîmtoare, necompatibilă nici cu cel mai elementar simț de demnitate omenească, fără puțința de a păstra vreun decor sau respect de pudoare, chiar cînd pe bord se află o femeie...

Tundra îl sorbea pe Răutu tot mai adînc.

Ajunse să privească fără tulburare și isprăvile lui Feighin care, mai ales de cînd luntrea se îmfundase printre satele orop-

site ale osteacilor, se dădea la adevărate saturnalii de cruzime și sadism cu nenorociții locuitori ai taigalei, cu totul dezarmați, în fața atotputerniciei „omului împărătesc“ — cum își zicea el cu fală.

... Șatlimsc...

Pe țarmul drept al fluviului abia se pot desluși între tundră și pădure vreo zece bordece cu totul înecate, afară de mica ridicătură de pămînt din jurul a vreo două iurte dărăpănate de la margine.

Cînd luntrea se apropie de țarm, pe această ridicătură se observă o mișcare neobișnuită, și o larmă nedeslușită de glasuri omenești tremura prin pustiu al tundrei.

Prora se izbi de țarm. Uimiți, călătorii rămaseră o vreme în nemișcare.

Prin mîzga hleioasă citeva zeci de pitici, pociți și stranii, se băteau într-un vîlmășag de forme omenești împleticite, — capete înșingerate, picioare pe jumătate goale agitate prin vîzduh, brațe încordate, mîni încleștate.

Din grămadă, ca dintr-un enorm mușunoi omenesc, se auzea cînd un țipăt de femeie, cînd un geamăt înăbușit sau un răget fioros, în care aproape nici nu se mai putea ghici o voce omenească.

În răstimpuri, de sub zvîrcolirea trupurilor încolăcite, izbutea să se smulgă câte un chip bestial, rupt și plin de glod, care, abia ținîndu-se pe picioare, apuca o scurtătură de lemn și căuta să dea în grămadă, dar căzînd deasupra ei, era îndată acoperit de alte trupuri. Sau vreo femeie cu părul vîlvoi, numai într-o cămașă zdrențuită, se cățara în virful piramidei de trupuri omenești spre a se prăbuși îndată în mijlocul ei, cu țipete sălbatece.

În această încăierare năprasnică nu se mai putea spune cine cu cine se bătea. Fiecare lovea orbește în toate părțile, și cu toții se năpusteau cu o furie nebună asupra fiecăruia în parte.

Un sat întreg părea căzut în demență: cu toții erau beți, — așa cum pot să se îmbete numai osteacii, degenerați înainte de a fi ieșit din sălbătăcie, și căroră civilizația le-a adus numai alcoolismul și boale abjecte.

Se putea ghici numaidecît, că nu de mult a trecut pe aici vreun mare negociant de blănuri, care a uzat prea larg de in-

strumentul de schimb, — clasic pentru aceste regiuni, deși oprit de lege, — basamacul otrăvit...

În focul luptei, nimeni nu băgase de seamă sosirea luntrii. Feighin își simți, bineînțeles, cel dintâi chemarea ; el sări din luntre și vocea lui răgușită acoperi zgomotul bătăliei :

— Mă liftă spurcată !... Unde-i măgarul acela de staroste al vostru ?... Acuș bag sabia în el !...

Abia vreo două-sau trei capete se întoarseră pentru o clipă...

— Acuși vă vin eu de hac, păgînilor ! — se repezi Feighin adus îndată în stare de incandescență.

Suduind cît îl ținea gura, el dădea cu călcîiele ciubotelor în grămadă, lovea orbiș în toate părțile cu teaca sabiei... Ioviturile răsunau ca în lemn... degeaba !...

Deodată, el apucă din grămadă un picior, și începu să-l tragă din răspuțeri :

— Las că te scot eu, faraoane !

Și un om desprins cu sila din ghemul de trupuri încîlcite, tîrit de picior, ca un cîne de coadă, bălăbănindu-și capul prin mîzga cleioasă și căutînd să se rezeme în mîinile tremurătoare, fu tăvălit așa pînă la mal și aruncat, cu ajutorul izbiturilor de ciubote în luntre...

Un urlat de fiară răsună de pe mal, puțin după aceea :

Feighin, care apucase de păr o femeie, o trăgea fără milă spre luntre... dar ea, încleștîndu-și mîinile de alții și mugind de durere, nu se lăsa ; capul, cu gîtul lungit, îi atirna de părul strîns în pumnul lui Feighin. Și pe cînd acesta, după ce o smulse din grămadă, o tîra spre mal, zdrențele cămășii ei filfîiau prin aer, lăsîndu-i aproape gol trupul slab, plin de noroi și sînge...

Al treilea vislaș, recrutat în același chip, fu în sfîrșit zvîrlit lîngă ceilalți...

Luntrea se depărta de țarm...

Pe îngusta limbă de pămînt înconjurată de apă, încăierarea sălbatecă urma înaintea ; luptătorii parcă nici nu băgaseră de seamă dispariția tovarășilor...

Răutu se uită la cei din luntre.

Mici de statură, cu spetele largi, cu picioarele scurte și cu fețele galbene pămîntii, acum mînjite și pline de zgîrieturi și de vînatăi grozave, — ei nici o clipă măcar nu-și îndreptară spre satul lor abia părăsit ochii lor negri și mici, înfundați

deasupra nasurilor largi și turtite. Abia rupti cu sila din învîlmășala aceea și amețiți încă de băutură, — și nimeni nu se interesase dacă au mîncat ceva și dacă vor avea ce mîncă în cele douăzeci de ceasuri, poate, pînă la stația următoare, — acești gnomi de pe Obi, muți trăgeau automatic la lopeți... Și nici un cuvînt de protestare ! Nici o întrebare măcar : cu ce drept și cu ce scop au fost ei prinși din mulțime și puși la muncă ?...

Și lopețile, în ritm măsurat, despicau valurile...

... O ploaie mărunță acoperă cu pulbere de beșici gălbui fața neagră vinătă a apei.

Nu se mai vede nici umbra țarmului drept, nici tufele înecate ale celui stîng...

Luntrea stă parcă pe loc închisă într-un cerc. În zadar cad lopețile prin apele moarte, ele nu mai pot rupe acest cerc vrăjit, mărginit de rețeaua umedă și rece.

Răutu, într-un suman subțire, și în cămașa-i de pînză, muiat pînă la piele, tremură de frig. Frigul a răzbit și pe Feighin, învîlit într-o pocladă. Chiar și liniștitul Sinenco își pierde răbdarea și-i zorește într-una pe vislași să dea mai repede. Aceștia își încordează o vreme brațele obosite, — dar țarmul rămîne mereu ascuns după vîlul îndărătnic al ploii... Cerul coborît își cerne neobosit lacrimile mărunte și dese...

În sfîrșit ! Norinșc...

Numai vreo cinci șase iurte, îngrămădite pe o colină destul de înaltă, la adăpost de apă.

Feighin se îndreptă hotărît spre iurta mai arătoasă de la margine, se plecă de-a bușelea și anevoie se strecură prin gura ușii joasă și îngustă, în care chiar un om mai puțin lung n-ar fi putut intra decît aproape tîrîndu-se.

Răutu îl urmă... dar nu apucă să-și plece capul, cînd o lovitură puternică în piept îl răsturnă aproape pe spate. Feighin, ghemuit sărise din iurtă parcă ars și, frecîndu-și fruntea, începu să scuipe și să injure :

— Ptiu !... Spurcăciuni... Parcă-s cîni !... Sinenco rîdea pe sub mustață :

— Bre-bre-bre !... Parc-ai fi fată mare... Se vede că n-ai mai fost prin meleagurile astea... și intră liniștit în iurtă.

Bordeiul, — clădit din birne negre, fără ferești, fără tavan, fără sobă, în locul căreia ardea în mijloc un rug mare, — era

plin de fum, care ieșea jumătate pe ușă, jumătate printr-o gaură tăiată drept în acoperiș — acum astupată puțin cu niște coajă de mesteacăn, ca să nu bată ploaia înăuntru.

Înăbușit de fum, Răutu plecă capul.

În jurul focului ce pîlpîia pe rug, pe o ridicătură joasă de pămînt bătătorit erau lungiți mai mulți osteaci, bărbați, femei și copii, goi sau abia acoperiți cu cîte o zdreanță. Cu toții dormeau duși, afară de vreo două părechi care nu păreau impresionate, nici jenate de musafirii neobișnuiți...

Cu tot fumul și ventilația largă, în iurtă duhnea un miros greu de untură de pește, rîncedă.

Feighin, plecat peste genunchi, spre a se feri de fum, scuipa și înjura fără astîmpăr.

— Ptiu, lighioane spurcate! Scoală-te cine nerușinat! — se năpusti el, clocotind de mînie, asupra unuia dintre bărbații care nu dormeau și, ridicîndu-l de spate de lingă nevas-tă-sa, îl azvîrli cît colo, în picioare.

Omul, besmetic, se clătina...

Prin valuri de fum, Feighin călca furibund, cu ciubotele pline de apă, peste trupurile lungite în jurul rugului; din zvir-coleala de forme, nedeslușite, oamenii săreau speriați din somn.

Sinenco se dezbracă și-și atîrnă cu socoteală mantaua și muniția de o grindă mai la o parte, apoi se așeză, numai în cămașă și nădragi, lingă foc, pe locul rămas liber la marginea patului de pămînt.

Răutu îi urmă pilda cu umerii strînși de sfială și dezgust...

— Ce poți găsi de mîncare la dihăniile astea?... Crăpare-ar și le-ar fi de cap! — bodogoni posomorît Feighin.

— Ia, tot s-a găsit ceva pește proaspăt pentru o ciorbă! — răspunse netulburatul Sinenco: Se cheamă că-i fierțură... și cu ce mai avem noi... Nu ești aici la tine acasă... Ia, fă-ne rost de ceva, gospodino! — se adresă el către o bătrînă scurtă și osoasă, care își lega, într-un colț, capul despletit cu o petică.

Răutu nu avu tăria să guste din bucătăria babei și se mulțumi cu o coajă de pine, veche de mai multe zile și muiată de ploaie. Feighin, scoțînd ciorba din ceaun cu o lingură de lemn, se strîmba și înghițea în silă. Numai Sinenco, ca un adevărat stoic, mîncă în liniște și cu poftă.

O fetiță de vreo cinci ani, galbenă-verzuie și zbîrcită, toată goală și plină de bube suspecte, sugea un cap de pește pe care i-l întinsese Sinenco...

Răutu sări afară din iurtă...

... Apă și cer plumburiu... Țărmurile îndepărtate se topesc în ceață... Soarele nu mai străbate vălul de nori; fără sfîrșit dăinuiește amurgul monoton...

Și tundra fără fund soarbe tot mai adînc în bezna-i neagră viața luntrii pierdută pe valurile pustii...

Răutu, sleit de puteri, ațipise stînd pe banca-i îngustă cu capul între miinile sprijinite pe genunchi.

Deodată, o lovitură puternică îl făcu să-și deschidă ochii: Feighin, întinzîndu-și fără voie piciorul, îl izbise în piept, Răutu se uită un moment la obrazul acesta roș-vînat, la nasul coroiat ridicat spre cer, la urechile păroase, îndepărtate ca niște aripi, la gura știrbă deschisă, care duhnea încă de rachiul rechiziționat la ultima stație; și deodată aruncă cu putere de pe genunchii săi piciorul lui Feighin. Acesta, buimăcit, sări din somn și începu să sîsiie, amenințînd cu degetul:

— Să nu mă scoți din sărite cu fasoanele astea! Nu ești decît, mă înțelegi, un pîrlit de *arestant*... Dă-te la o parte, mă înțelegi, este acolo loc și pentru piciorul meu...

Lui Răutu îi tremurau buzele și ochii i se aprinseră:

— Ascultă, canalie bețivă! — și chiar el se miră de vocea străină ce-i șuiera printre dinții încleștați: „Dacă nu te liniș-tești odată, răstorn luntrea!...”

Feighin, prostit, rămase cu gura căscată, holbind ochii. El văzu din mișcarea isterică cu care Răutu își și pusese mîna pe bordul luntrii, că e în stare să aducă la îndeplinire amenințarea-i nebună...

Și cine știe unde mai putea duce pe Răutu viața înciumată din acea coajă de nucă, rătăcită prin nesfîrșirea Obiei, dacă o întimplare năprasnică nu venea să-i tulbure pînă în adîncimi nebănuite tot sufletul.

La Condinsc, pe la jumătatea drumului spre Beresov, locuitorii atraseră băgarea de seamă a jandarmilor că vîntul pare a se schimba, și-i sfătuiră să mai aștepte, căci de se întorcea curava dinspre miazănoapte împotriva cursului apei, îi amenință o mare furtună, ca întotdeauna pe aceste șesuri întinse și înclinate spre nord.

Dar pe călători îi anima numai o dorință : să scape cât mai grabnic de această caznă.

Nu numai Feighin, ci chiar și cumpănitul Sinenco nu mai era dispus să asculte sfaturi de prudență.

Pe Răutu, nu-l întreba nimeni, — dar el era și mai zorit decât ceilalți.

Vântul se tot învîrtea, intrînd în luptă cu cursul apei, vîlășii lucrau din lopeți mai cu stăruință.

Vremea curgea leneșă...

Crestele galbene se tot înmulțeau, valurile tăiau fluviul de-a curmezișul și ajungeau pînă la malul de dincoace.

Cîrmaciul, — un osteac scund, cărunt și posomorît, cu peri rari în barbă, — se încrunta tot mai tare.

Pe la jumătatea drumului spre Șarcalinsc, unde trei brațe paralele se împreunează ca într-o mare, țărnul drept abia se mai putea ghici în depărtare ; iar la stînga apa se pierdea în fundul zării. Ea nu mai înfățișa aici nici slabul scut al vîrfurilor de copaci înecați, — și toată fața ei clocotea.

Între valurile negre, toate încrestate acum, se săpau brazde tot mai adînci, și spuma lor se făcea tot mai albă...

Pe cerul întunecat, fugeau tot mai repezi volburi de nori groși ; vîntul creștea iute într-un uragan, și vijîia între creștele de valuri.

Cîrmaciul îndreptă luntrea spre țărnul înecat din stînga.

O clipă, o coamă, Răutu zărește tufele negre plecate, peste care sar, zdrobindu-se în pulbere, stînci de apă...

Dar tot e mai aproape pînă acolo, decât pînă la țărnul drept... și e o nădejde de adăpost...

Luntrea e plină de apă...

Cîrmaciul își face cruce, aruncă poruncitor lui Feighin un căuș de lemn... nu se aude ce spune... El se apleacă din nou peste mînerul cîrmei, pîndind cu încordare clocotul valurilor...

Bătrînul osteac parcă a crescut și pare acum un uriaș... Spre el sînt ațintite toate privirile...

Un val izbește în coastă, din dreapta, — luntrea se culcă... Feighin, cu un scîncet se apucă cu mîinile de bord și scapă căușul... Sinenco îl prinde și se aruncă să scoată apa... Picături ! Feighin își smulge chipiul din cap și cu mișcări înfrigate îl ajută... Și Răutu se repede cu pălăria lui...

Vîntul bate din spate, — ei merg acum împotriva apei, după valuri.

Din nou se văd o clipă tufele țărnelui sting... mai aproape !...

Și iar întuneric.

Dar Răutu nu se mai uită înlături...

El își vede numai pălăria plină de apă... goală... iar plină... repede, mai repede... nimic mai mult... nimic... totul e aici... toată viața !...

Iarși pe coamă : linia țărnelui drept e frîntă și dispare sub talazuri uriașe, care sînt aruncate spre cer, vrăjmașe, în fantastice blocuri negre de apă și se prăbușesc mugînd în prăpastie, — iar de cealaltă parte, toată zarea fierbe în spumă albă, prin care înegresc, ici colo, vîrfuri ascuțite...

Drept sub picioare, în fund, o pată neagră de tufe, peste care se sfarmă valuri...

Și luntrea cade printre vîrfurile dese de brazi înecați... valul s-a dus... Dar cîrma e ruptă... Oamenii, în spaimă nebună, se apucă de crengile subțiri... ele se pleacă neputincioase, se frîng...

Aici, în desîș, zbuciumul valurilor sub luntre e mai slab, dar din afară se ridică un părete negru, tot mai înalt. Toate adîncimile uriașului fluviu se rostogolesc spre cer, se azvîrl nebune și înecă totul...

Întuneric...

Luntrea, dintr-o smuncitură, e aruncată în sus, printre crengi și se prăvale în beznă... O lovitură strașnică în fund... o pîriitură...

Valul a trecut... Luntrea însă, spartă, începe să se scufunde încet, încet.

Feighin, cu capul gol, cade gemînd în genunchi :

— Doamne, Doamne, miluiește-ne pe noi păcătoșii... Fecioară născătoare de Dumnezeu... Maică Precistă... Tatăl nostru care ești în cer... Fie voia ta... Iartă-ne greșelile noastre !...

Sinenco se lăsă și el în genunchi și-și face cruci largi. Ostacii îl urmează, tăcuți și resemnați.

Pentru Răutu, aproape din copilărie cerul e gol... Dar acum el e adînc mișcat de această topire a sufletelor atît deperate, într-o rugăciune obștească...

Și se surprinse uimit și înduioșat cu un gând venit din întunecimile adânci ale sufletului său : „Tania și ea desigur s-ar fi rugat acum !...”

— Fraților ! — răsună adînc vocea lui Feighin : Iertați-mă dacă v-am greșit... O o o ! — izbucni el în hohote de plîns ; apoi îl sărută pe Răutu pe frunte, pe ochi, pe obraji. Picăturile reci de apă murdară îi picurau din barbă și din mustăți, se amestecau cu lacrimile-i fierbinți pe obraji lui Răutu...

Luntrea se afunda mereu : apa îi ajungea acuma aproape de margine și la fiecare tremurare de unde, se vărsa înlăuntru... S-a sfișit...

Vremea se opri. În viitor nu mai era nimic, nimic, decît o așteptare oarbă...

Iar trecutul întreg se condensă într-o viziune orbitoare de o singură clipă.

Răutu își văzu într-o singură fulgerare întreaga lui viață, de la cele dintîi amintiri de copil ; chiar amănunte de mult uitate i se iveau acum în față, în contraste puternice de lumini și umbre...

Dar mai ales o vedenie, din taințele nelămurite, îi prinse tot sufletul, și, minunat, îl umplu de o bucurie senină.

Femeia palidă, cu ochi morți, din librăria liceiştilor din Chișinău... Cînd îi dă ceasul lui... uite, cum îl privește !... Iată... Doi ochi larg deschiși și aiuriți îl țintesc... apoi s-aprinde în ei atîta recunoștință nesfișită și bucurie nebună...

Cu aceeași ochi parcă îl privește acum și bătrînul osteac...

Pentru ce ?

Fundul luntrii se oprise într-un trunchi s-au într-o ramură mai groasă a bradului înalt pe lîngă care se prăvălise...

Aici era mai multă stabilitate, și mai puțină amenințare de scufundare imediată...

Dar însăși această stabilitate relativă făcea mai mare primăjdia ca valurile din afară, izbînd în coșul șubred al luntrei, să o sfarme în bucăți

Și furtuna clocotea cu aceeași furie...

Cîtă vreme va putea să reziste luntrea ! Și cîtă vreme vor mai putea să lupte oamenii aceștia istoviți ?...

... Osteacii, tăcuți și smeriți, scot apa din fundul luntrii, Sinenco îi ajută ; Feighin ține strîns de mînă pe Răutu de care nu se mai dezlipește...

Din cînd în cînd vine un val năprasnic și, urlînd, cade asupra-le ; luntrea pîrîie ; oamenii se încleștează de crengi, s-o țină pe loc ; valul trece, lăsînd din nou apă în trupul schilodit al luntrii...

Și viața reîncepe...

Cîte clipe, sau cîte ceasuri trecură astfel în spasmele stihiei și în așteptare mută, nici Răutu, nici ceilalți nu puteau spune.

În realitate, zile întregi s-au scurs așa în bătaia uraganului, în viforul acestui veșnic amurg fără soare, și fără umbră de noapte.

Dacă fiecare val suspenda cursul vremii, — viața nu se oprea, ci nu știu cum, se adîncea și se lumina. Și în răstimpurile de liniște relativă, fiecare clipă trăită avea un cuprins de nesfișire.

Cînd luntrea s-a mai golit de apă, bătrînul cîrmaci își umplu luleaua și se căzni în zadar cu amnarul să aprindă iasca umedă.

Cremenea scăpără ; și aceste scînteii sau mișcări liniștite ale bătrînului, cu degetele-i noduroase, aduc o stranie potolire de sine, — cu toții urmăresc micile scînteii albastre ce se aprind și se sting în văzduhul posomorît...

Viitorul pieri din gîndul tuturor...

— Ce-i și viața omului ! — zice încet și potolit Feighin către Răutu : De mic am fost luat de la părinți — cu sila... Îmi aduc aminte numai de o femeie tînără, cu ochii negri — mama, care vroia să mă smulgă din mîinile soldaților... Șeptesprezece ani — slujbă nu ca acum — muncă silnică... Cînd a venit legea cea nouă, se auzi că au să ne dea drumul acasă... Unde era să mă duc ?... Nu știam nici de unde sînt, nici cum îi cheamă pe părinții mei... Feighin am fost numit mai mult în batjocură — în *canton* — cînd m-au botezat... Și, într-un rînd, cum stăteam așa, cuprins de gîndurile astea, ca sentinelă la magazia de pulbere, deodată aud un răcnet : *Dormi la post, canalie !...* Căpitanul !... Vinăt de mînie, ridică sabia și-mi dă cu minerul în față, și dă-i, și dă-i... Am fost găsit pe pămînt, așa, ametit, plin de sînge, cu nasul sfărîmat și dinții ruși... Căpitanul, pesemne, fugise... Vremurile se schimbaseră... Și mi-a venit așa o ciudă și o răutate la inimă ! O să vadă el, să schilodească așa oamenii !... Are să se plimbe ras și în lanțuri ! Și, culcat la spital, numai ce văd o fetiță, așa, micuță, de-o

șchioapă, cu ochisorii limpezi, — fata căpitanului... Și-mi spune cu glăsciorul ei dulce așa : *ești mai bine acum, moșule ? ... Mama își trimite puțină dulceață... și-mi întinde cu minuțele ei un găvânoșel... Mă uit, mă uit așa în ochisorii ei limpezi... pun mîna pe căpșorul ei și zic : Nu vrei să mă pupi, draguță ? ... Ea își întinde buzișoarele, draguța de ea... Am sărutat-o, și și mi-am făcut cruce, și i-am zis : Spune-i mamei să fie liniștită, — atît.*

O fi crescut mare... Măritată de mult... cu copii... nu m-a uitat ! Va auzi Dumnezeu rugile ei !

Și tăcu.

Simțise și acesta nevoia de a-și opri gîndul la singura clipă, poate, senină din viața lui zbuciumată...

— Ce tremuri așa ? — întrebă el pe Răutu și-i virî mîna la piept sub suman. Ți-i frig ? Ești ud leoarcă... Sumanul ți-e subțire, și dedesubt ești numai în cămașă... Stăi ! Mantaua mea e mai groasă... am și o jiletcă de lînă pe sub *mundir*... Pe mine nu m-a răzbit așa...

Răutu, care își regăsise sufletul lui Vania din Năpădeni, — zîmbi blajin și recunoscător, împăcat.

Și luntrea se clătina mereu în bătăile vîntului, între cren-gile înlăcrămate ale bradului înalt...

...Viața parcă n-a căpătat un înțeles, decît... din clipa cînd și l-a pierdut pentru fiecare în parte din acești oameni, strînși în coaja lor de nucă, în mijlocul valurilor înfuriate !...

Cîtă vreme fiecare din ei avea, — în afară de viața din luntre și mai presus de ea, — o țintă deosebită, în care își punea tot rostul, sufletul lor era otrăvit de dușmănie și de scîrbă.

Și acum... cîtă lumină cînd *totul* e mărginit la cele cîteva clipe ce le-au mai rămas de trăit pe aceste scînduri, înainte de a fi înghițiți de valuri !...

Și nimic nu va mai rămînea din ei decît niște oase acoperite de mîlul țărnelor pustii...

Și timp de veacuri, fiecare primăvară va arunca peste ele un nou strat de mîl, și ghețurile iernii le vor înfunda tot mai adînc în pămîntul mlăștinos... Pînă cînd, poate, vreun antropolog va descoperi, odată, o stranie colecție de cranii...

A ! ... Scopul vieții !...

În goană după scopuri închipuite, mai presus de această singură realitate, — de la certurile de bucătărie, pînă la conflictele de pe arena vieții istorice, — toate clipele sînt otrăvite

de ambiții, de ură sau de scîrbă, în exasperarea sălbatică a cruzimii sau a indifferenței față de semenii... Chiar cînd creștinul își urmărește mîntuirea sufletului pentru vremea de apoi, ca un dar mai prețios decît viața în această vale a plîngerilor, — încă fumează rugurile jertfelor omenești, sau inimile se amorțesc în chilli de pustnici...

Dar atunci, cînd la capătul scurtei călătorii vine ceasul suprem, din tot zbuciumul ei nu rămîn în fața conștiinței decît clipele de bucurie senină, cînd în tremurul de dragoste au fost biruite toate năzuințele deșarte ce păreau frumoase și înalte numai sub imboldul patimei oarbe...

Dar și cîte alte morminte nu sînt decît tot mărturii ale unor vieți risipite în deșert...

Furtuna vijîia neconținut...

Dar bătrînul osteac, de o bucată de vreme, ridica din cînd în cînd capul și privea cu încordare spre apus ; el voia parcă să spună ceva, — bărbia cu peri cărunți și scurți îi tremura, — dar lăsa din nou capul în jos, în tăcere.

În sfîrșit, arată cu mîna-i vînoasă :

— Semn că se schimbă vîntul ... dacă vine ploaia ceea aici...

La apus, pe fondul norilor cenușii, care fugeau în sus, învăluind tot cerul, apăruse acum o pată neagră de nori plumburii de care parcă atîrnau niște fășii întunecate, lăsîndu-se drept în jos peste spuma valurilor sfărîmate.

Peste mugetul apei, crește un ropot îndepărtat... Mai tare, tot mai tare, și mai aproape ... Norii negri cuprind zarea pînă-n răsărit... O picătură... alta... și deodată — potopul ! ... parcă toate zăgazarile cerului s-au rupt ; picături grele și dese sfredelesc valurile...

Un vâl negru închide totul, nu se vede nimic mai departe de marginea desîșului de brazi înecați, în mijlocul cărui se clătina luntrea...

A trecut. Ploaia cerne mărunt... a stat...

...Luntrea e golită iar de apă : vislașii rup niște rogojini și le bat cu băgare de seamă prin toate crăpăturile ; bătrînul scoate securea și, cu ajutorul unei bănci, drege în grabă cirma... Și pîndește iarăși, încordat, clocotul de valuri ; și din nou el pare că crește în văzduh și toate privirile sînt ațintite asupra lui...

...Luntrea e scoasă acum dintre crengi și lăsată în voie pe apă. Oamenii își fac cruce :

— Cu Dumnezeu înainte ! — zice, adinc, Sinenco.

Luntrea iese din desiş și saltă pe valuri...

Despre partea aceasta a drumului, pînă la Șarcalinse, Răutu își aduce aminte numai cum, în luptă cu valurile zbuciumate, atunci cînd jandarmii se perindau cu vîslașii la scos apa din luntre și la lopeți, vru să vîslească și el, dar Feighin îi zise foarte aspru :

— Stai locului, mă rog ! Ne lipsim noi de serviciile dumitale.

Dar Răutu, simțindu-se tot cu sufletul lui Vania din Năpădeni, — Vania' al mamei Irina și al lui Tănăsică țigănușul, și al Henuței, — nu se supără de acest ton aspru, și ridea fericit...

Sleit de puteri, Răutu intră în casa starostelui din Șarcalinse și se lăsă pe laviță, pe jumătate amețit. El nu mai voi să mănînce, și nici, nu avea putere să se dezbrace. Sinenco, cu ajutorul starostoaiei, o femeie groasă, nu încă bătrînă, cu o față rotundă și rumenă, — îl făcu să înghită un păhărel de rachiu, îl dezbracă, îl învâli într-un șal și-l culcă lingă sobă...

Încălzit, Răutu stătea lungit, cu ochii închiși ; totul parcă se învîrtea în jurul lui.

Feighin horăia năstrușnic, pe cuptor.

Numai liniștitul Sinenco nu putea dormi, ci stătea în cămașă și nădragi la gura sobei, privind tihnit în foc.

— Ia mai dați zor acolo, mă ! Ptiu ! Tot liftă spurcată ! Destul am pierdut noi trei zile cu afurisita aia de furtună, mă înțelegeți !... Noi sîntem oameni împărătești, diavolilor ! — se auzi vocea lui Feighin, de afară.

Răutu deschise ochii. Prin fereastră bătea soarele, aruncînd pe jos o pată cadrilată de lumină.

Răutu se îmbracă în straietele lui, uscate, și ieși în cerdac.

Furtuna alungase în sfîrșit norii ; în undoierea ușoară a fluviului, razele soarelui se răsfrîngeau în mii de sclipiri vii, — iar la stînga, departe, peste briul rar al tufelor întunecate, nemărginirea strălucea, arzînd în flăcări albe...

...Luntrea nouă — cea veche rămăsese pe mal, o jalnică epavă, cu fundul în sus, — porni în larg și se îndreptă în jos, iarăși în voia valurilor.

Viața ei reîncepu.

Jandarmii fugeau parcă de privirile lui Răutu, și între ei se ridică din nou zidul problemei ierarhice ; iar vîslașii, luați cu sila, tăceau posomorîți, trăgînd la lopeți...

— Ar putea veni, singură, prin pustietățile astea bătute de Dumnezeu, Tania ? — se gîndi Răutu.

Cap. XI.

AURORA BOREALA

Din scrisoarea lui Ion Răutu :

Iamalsc, 21 iunie 188 ...

Draga mea, buna mea, Tanenca,
În sfârșit am ajuns la Iamalsc, un sat prăpădit de pescari osteaci, pe țărmul golfului Obi, la peste o sută de kilometri mai la nord de Obdorsk, o așezare ceva mai însemnată, situată ceva mai deasupra cercului polar.

Gîndul meu cel dintîi e la tine.

Sînt torturat de teama că poate nu ți s-a trimis telegrama din Turinsc, care să te oprească pe loc, pînă la lămurirea situației.

Nu știu dacă ai primit și scrisoarea expedită din Tobolsc, înainte de a mă fi imbarcat pe barja.

Îți povestisem acolo pe larg evenimentele tragice din Turinsc și crahul pe care l-a suferit obștea de acolo.

După o lungă călătorie pe vapor și în luntre, — care a ținut peste două săptămîni, în condițiuni indescriptibile, — am ajuns la destinație.

În afară însă de o mică furtună suferită în mijlocul unui peisagiu fantasmagoric, și care a prilejuit o interesantă experiență psihologică, nu merită în drumul acesta o mențiune decît întîlnirea din Cemașa cu biata Sonia Aniutina, care, la vîrsta de șeptesprezece ani, e aruncată în prăpădenia aceasta, singură fără alt tovarăș decît Ozerov, — un vechi student din Cazar, deportat de vreo zece ani și care pare acum cu desăvîrșire decăzut și prea puțin simpatic...

Și cu oroare am băgat de seamă că nenorocita e și însărcinată.

Nu mi s-a plîns de nimic, dar, vădit copleșită de tristeță, îmi strîngea doar mîna, șoptind :

— Sînt fericită că te-am putut vedea, — pe unul din obștea barjalei noastre de pe Volga... Cîtă vreme, Doamne, cîtă vreme a trecut de atunci !...

Nici un an !...

Despre obștiile din Berezov, un tîrgușor cu vreo mie două sute de locuitori, — și din Obdorsk, un sat aproape tot așa de oropsit ca și Iamalscul meu, — nu-ți scriu acum. Nădăjduiesc să mențin contactul cu tovarășii, deși ne despart sute de verste.

Ei m-au primit frățește, mi-au dat informațiuni și sfaturi în ce privește viitoarea mea reședință ; și mi-au dăruit chiar și o pușcă ; e cam primitivă și hodorogită, dar, după asigurarea lor, îmi va da puțină să nu mor de foame la Iamalsc.

Din nenorocire, n-am fost lăsat la Berezov decît o singură zi, iar la Obdorsk, am stat două zile ; m-am aprovizionat acolo, spre a mai agrementa menu-urile mele polare, — cu puțină untură și o bucată respectabilă de *pemican*, — carne uscată la soare, foarte sărată.

Cum să-ți descriu Iamalscul ?

Tundră moartă, îngropată iarna sub zăpadă, groasă de patru, cinci metri, se întinde spre Pol aproape o mie de verste, în peninsula strînsă între Marea de Karsc și Golful Obiei, joasă și înclinată spre ocean, vrînd parcă să dispară sub ghețurile pustii.

Iarna nici un vestigiu de viață nu apare la suprafață, dar vara, tundra se îmbracă în vestmîntul ei zdrențuit de mușchi și tufe rahitice de brazi, — brazii pitici ai regiunilor boreale.

Această vegetație își duce veșnic lupta pentru viață în stratul subțire de pămînt fertil, așezat pe un strat de gheață eternă care apare aici ca o formație geologică, în care s-au putut păstra, timp de îndelungate milenii, aproape intacte, cadavre de mastodonti și mamuți.

Pe țărmul golfului, în cea mai mare parte a anului numai cîteva fumuri trădează locul unde e înecat, sub zăpadă vreo duzină de *iurte*, cu o singură jalnică clădire de birne, care s-ar putea numi *casă*, și care servește de locuință pentru agentul fraților Starițchi din Obdorsk, — Demian Petrov.

Numitul agent reprezintă, — în cuibul acesta de pescari, și autoritatea de stat, ca un potentat absolut.

E un uriaș sălbătăcit, dar în fond voios și prietenos, care strivește, chiar cu trupul său masiv și cu glasul răsunător, ceata prăpădită a supușilor săi, osteaci chirchiți.

Acuma e încântat că soarta îi dă o societate de „creștini“, în persoana mea și a paznicului Axentiev.

Ospitalier, Petrov ne oferă pentru locuință comună o cămăruță din bordeiul său.

M-am uitat la Axentiev.

Scund, nervos și posomorît, în tot drumul de la Berezov încoace, el nu-și ascundea o vie antipatie, ba chiar o animozitate față de mine. Punea în sarcina mea surghiunul care l-a aruncat, singur, la atâtea sute de verste de familia lui rămasă la Berezov.

Am refuzat hotărît oferta, preferînd să stau singur, fie chiar într-o iurtă de osteac.

Închipuie-ți un cort făcut din birne așezate în picioare, cu interstiții între ele astupate de mușchi, și acoperit cu piei de reni. O ușă joasă, prin care trebuie să intri aproape tîrîș și, în vîrf, o gaură pentru ieșirea fumului, — sînt singurele deschizături prin care poate pătrunde lumina și aerul. Ca mobilier, — o ușoară ridicătură de pămînt, în jurul vetrii din mijloc, în care arde neconținut un rug.

Dar nu această primitivitate m-a impresionat atît, ci, dacă se poate spune, mai cu seamă atmosfera morală și socială a vieții de tundră.

Toată populația s-a înghesuit, fără fașoane, în iurta mea. Femei și bărbați, — pocituri caricaturale, — chinciți în jurul rugului, toți cu lulelele în gură, urmăreau cu o vie curiozitate fiecare gest al meu, pe cînd îmi aranjam comorile : rufele și, mai cu seamă, cărțile, — o bibliotecă bogată, — șase volume pe care, pînă ce îmi vor veni bagajele — Allah știe cînd ! — le voi putea rumega, după un calcul matematic precis, în șapte sute douăzeci de rînduri variate succesiv...

Oficiul poștal cel mai apropiat se află la cinci sute de verste, în Berezov.

Aici, la Iamalsc, corespondența și mesagiile nu pot ajunge decît „cu ocazia“, care adesea se lasă așteptată cite patru și cinci luni de zile.

Scrisoarea aceasta o voi expedia pînă la Obdorsc, cu vîslașii care m-au adus aici. De acolo, se vor îngriji tovarășii.

Această izolare mă chinuiește mai mult. Cine știe cînd voi putea avea vreo veste de la tine și cine știe cînd și dacă vei putea primi și tu scrisorile mele.

Singura mîngiere mi-o poate da spectacolul naturii boreale.

Acum, vara, soarele nu mai apune : descrie spre nord un cerc, în care se rotește aproape două luni. Și iarna vom avea tot atîta vreme o noapte neîntreruptă...

Viața are astfel un aspect fantastic, fără hotarele obișnuite de activitate și odihnă.

Existența materială mi-o asigur relativ ușor.

Apele sînt pline de rațe, de gîște sălbatice și de lebede.

Tufele și pădurile mișună de varietăți nenumărate de păsări și de iepuri de nord.

Și acest „vînat“ este atît de sălbatec, încît nu cunoaște omul, nu se teme de pușcă, încît chiar eu, care n-am stofă de nemrod în mine, mă pot aproviziona ușor cu pușca mea.

Autohtonii trăiesc mai mult cu pește și cu ouă de rațe și gîște sălbatice, pe care le conservă într-un fel de saramură, în cantități enorme.

Draga mea, să mă crezi că nici viața aceasta nu e lipsită de farmec.

Omul e pus aici numai în fața naturii. Toate ororile și toate mizeriile izvorîte din viața societăților civilizate, aici lipsesc. Ești doar în luptă directă cu natura, ca să-i smulgi mijloacele de viață, — și succesul atîrnă numai de energia, de vigoarea și de inteligența individuală.

Dar, draga mea, cred că vei recunoaște că aceste satisfacții nu sînt pentru o fată ce nu a atins nici vîrsta respectabilă de douăzeci de ani, crescută la Chișinău, și fără altă experiență a vieții decît aceea pe care i-a putut-o da liceul de fete, sub înalta direcție a doamnei Laza, și școala de moașe și subchirurgi din Odessa.

Nu mi-aș ierta niciodată dacă te-aș aduce în sălbăcia aceasta.

Aici, — chiar dacă ai trece cu bine prin toate grozăviile călătoriei de săptămîni cu luntrea, în mijlocul pustietăților tundrei, — nici n-ai putea măcar aplica meșteșugul tău „de a ajuta, — cum spui tu, — omenirea, la apariția și dispariția ei“.

Oamenii se nasc aici și mor fără nici un meșteșug, — ca orișicare alt mamifer din tundrele acestea înghețate.

Să crezi, iubita mea, că am fost adînc mișcat de hotărîrea ta, de a împărți surghiunul cu mine.

Toată dragostea care ne leagă din copilărie, mai strîns decît orice „glas al singelui“ sau cătușe legale, nu poate să exprime recunoștința cu care am primit sacrificiul tău, — fiindcă, draga mea, a fost un sacrificiu ; nu mă pot înșela subtilitățile scri-sorilor tale.

Dar tocmai pentru aceasta nu pot, nu am dreptul, să accept acest sacrificiu astăzi cînd ai fi silită să duci un trai care pră-pădește și stinge pînă și triburile de osteaci care duc viața asta de veacuri.

Nu mai vorbesc ce groază îmi inspiră numai gîndul, cînd mi te închipui, singură, în drumul pînă aici !...

În singurătatea mea, voi găsi chiar la așa depărtare un sprijin mare în conștiința unei afecțiuni atît de înălțătoare, care va păstra mereu o legătură vie între mine și „alte tărîmuri“.

Desigur că-mi va fi foarte greu să trăiesc luni îndelungate fără vești de la tine, dar cu atît mai mare îmi va fi bucuria cînd „ocazia“ îmi va aduce, în sfîrșit, un teanc de plicuri cu ieroglifele tale caracteristice, de care rîdeam atîta pe vremuri și care îmi sînt atît de dragi acum.

Închei scrisoarea. Vișlașii așteaptă.

Te sărut mult, mult, al tău, oricum și oriunde, acum și pururea și în vecii vecilor, *Ion Răutu*.

Condițiunile în care era silit să trăiască Răutu erau cu mult mai apăsătoare pentru el, decît îndrăznea să le mărturi-sească Taniei.

Paznicul Axentiev, hărățagos și uricios, făcea cu neputință orice relațiuni normale.

Și, în cadrul fantastic al pustietății boreale, el se ciondănea mereu cu Răutu, pentru respectul regulamentului.

Numai necesitatea și pentru el însuși de a-și susține viața cu vînatul, îl împiedica să confişte pușca lui Răutu, — interzisă de litera regulamentului.

Din pricina lui, Demian Petrov se ținea în rezervă.

Era exclusă orice apropiere cu aborigenii.

Nu numai din cauza nivelului lor cultural, — dar viața în care trăiau, îi învăleau într-o atmosferă pe care simțul olfactiv al lui Răutu n-o putea suporta.

Îndeobște, cătunul osteac era înecat în mirosuri grozave.

Metoda primitivă de a conserva peștele, și de a extrage untura direct pe rugul iurtei, îmbibase nu numai locuințele și hainele oamenilor cu un miros greu de dejecțiuni putrede, dar pînă și pielea lor.

Necunoscînd baia și nici alte îngrijiri de igienă, toate fiin-tele din tribul acesta degenerat, prăpădit de boli, și mai cu seamă femeile, păreau abia scoase dintr-o cloacă.

Răutu nu putea să se folosească măcar de serviciile lor în iurtă. Singur își căra apa, tăia lemne, își spăla rufe, și-și pre-gătea bucatele primitive.

Nu putea însă evita cu totul contactul cu aborigenii.

Viața lui de pustnic, veșnic cu cartea în mînă, ca și cîteva picături antiholerice sau prafuri de chinină împărțite la noroc, i-au creat reputația de mare vrăjitor. Oamenii s-au deprins să caute la el sfat și ajutor.

Asemenea trai avea totuși poezia și pitorescul lui.

Vinător de nevoie, Răutu ajunsese în curînd la o mare perfecție în mînuirea armei de foc, vraci și *șaman*, — vrăjitor, — fu adîncit în același timp în arcanele filozofiei transcendente.

Critica rațiunii pure îi deschise perspective și îi dete nă-dejdea de a găsi, în sfîrșit, o ieșire din jungla metafizică în care îl lăsase exercițiile de școlar din închisoarea din Odessa.

Teoria cunoștinții, opoziția dintre „numen“ și „fenomen“, poate arunca o punte între determinism și libertate, între meca-nismul material și acțiunea morală ?

În orice caz, „materia“ e dezbrăcată de „realitatea“ ei atot-dominatoare, pe care i-o dădea un Vogt.

Dar problema morală, — blăstămata chestiune ?

Cugetătorul, se gîndi Răutu, oricum, nu poate găsi un mediu prielnic pentru studii transcendente, decît în regiunile polare !...

Sub cerul imobilizat, care nu cunoaște umbrele nopții, parcă e mai ușor să înțelegi și irealitatea timpului și a spațiului : vre-mea se oprește în loc și spațiul este mort, mai cu seamă în zilele înourate cînd, sub orizontul redus, nici timpul nici spațiul nu cunosc hotare, — și totuși par închise...

Vremea însă curgea, — monotonia lecturilor solitare și in-terminabilele excursiuni cu pușca, prin deșertul mohorit al tun-drei, măsurau etapele vieții.

S-a scurs vara.

Cînd prima oară soarele se lăsa sub orizont, deși ochiul nu

simțise vreo schimbare în lumină, — cerul rămas gol o clipă, fu salutat cu bucurie : parcă a fost descătușată fuga zilelor care se scurtau văzînd cu ochii.

Într-o zi tîrzie de august, Răutu, adaptat îndestul la viața de iurtă pentru ca să-și întrețină noaptea rugul aprins fără să se mai trezească din somn, — se simți parcă neliniștit de o prezență străină.

În reflexul mistic al zorilor dimineții, cu ochii somnoroși abia deschiși, zări, brusc, dincolo de cerul rugului o ciudată pată neagră lungită pe podiș.

În deșteptarea treptată, în jocul tremurat al flăcărilor rugului, contururile se precizau și deodată el constată că nu este victima unei halucinații.

De sub o manta neagră, apăru în lumina roșie capul unui om culcat pe spate, cu un enorm nas subțire, acvilin, și cu o barbă încrețită, cu virfurile roșcate scînteind în pălpăirile rugului.

Necunoscutul dormea dus.

Răutu se coborî spre rîulețul care șerpuia la marginea satului, și, după o toaletă sumară, aduse apă și o puse la încălzit pentru ceai și, între timp, în așteptarea, se cufundă în citire.

— *Mata tavarîș Reut ?* — auzi el deodată.

Aplecat spre el, ședea pe vine, răzămat în pumni necunoscutul, — cu un cap sărit parcă din baso-reliefurile asiriene :

— *Mata, tavarîș Reut ?* — repetă el.

Apoi scoase de sub manta o legăturică învelită în cîrpe, o desfăcu ; de sub o cîrpă ieși la iveală un jurnal, iar sub acesta, păturite una într-alta, mai multe hîrtii de diferite culori și calități, iar înăuntru, în sfîrșit, — un plic.

— Na ! luvat mata ! — zise nepoftitul, întinzînd plicul.

Răutu descoperi înăuntru o scrisoare — încă de un an și jumătate în urmă, — și o cruce a sfintei Ana, de aur.

„Tovarășilor, — glăsuia scrisoarea, — prezentatorul este un bun prieten, Mehmet Șihau Oglî, care mi-a ușurat mult viața cu devotamentul și credința lui, mai presus de orice laudă. Silit să plec, rog pe orice tovarăș, în ale cărui mini va cădea această scrisoare, să-l ia sub ocrotirea sa pe Mehmet. Nu va regreta. Alături de o tinichea de aur, — amintirea inutilă a vremurilor apuse, — pe care rog să o vindeți și produsul să-l dați lui Mehmet. Salutări, Jbanov“.

Răutu fu emoționat de această urmă a lui Jbenov, încă de dinainte de întîlnirea lor anul trecut în penitenciarul din Tiumen...

Din ziua aceasta, Ion Răutu nu mai fu singur.

Caucasianul, — al cărui nume autohtonii l-au transpus în rusește : *Ivan Ivanovici Șahov*, — credincios ca un cine nu se despărțea de el nici ziua nici noaptea, luînd asupra-și toată sarcina de aprovizionare cu vinatul. Pușcaș foarte îndemînat, el nici nu avea nevoie de concursul lui Răutu, care-l însoțea din cînd în cînd, doar pentru plimbare.

Dar Răutu trebuie să se adapteze noțiunilor de onoare ale caucazianului, care s-ar fi crezut dezonorat dacă ar fi fost silit să care apă sau să taie lemne. În schimb, el frigea oricînd pe cărbuni aprinși, cu solemnitate, un iepure sau o pasăre ; dregea și cosea tot ce era de piele, — curele, ciubote, cojoace, — dar pentru nimic în lume lucruri de pînză sau de postav !...

Îl venera și îl adora pe Răutu. Dar, printr-un proces psihologic insondabil, înțelegea că acesta singur să poarte sarcina tuturor muncilor pe care el le socotea dezonorante pentru un *cunac*.

Cînd Răutu citea sau scria, Mehmet stătea de strajă ca acesta să nu fie deranjat, și întreținea singur toată noaptea focul pe rug.

Din septembrie, căzu zăpada groasă și se lăsă un frig intens.

Noapțile se lungeau vertiginos. Din octombrie, ziua nu mai era decît un amurg ; iar în noiembrie veni, stăpîină neîmpărțită, noaptea polară.

Soarele nu mai răsărea. Și doan rotirea Ursei Mari și a Casiopei, ca niște enorme arătătoare, în jurul stelei polare, ridicată aproape la Zenit, măsurau fuga vremii...

Încă înainte de dispariția de istov a reflexelor solare, lui Răutu îi fu dat să trăiască un ciudat episod romantic.

La Iamalsc se opri pentru popas un mic trib de sameezi care se întorceau la vetrele lor, în săniuțe trase de cîni, din Berezov, unde căutaseră dreptate la isprăvnicie împotriva unui trib rival.

Întîrziată, ei erau grăbiți să prindă în drum încă ultimele raze de lumină.

Așezarea lor se găsea în inima peninsulei, cu încă vreo două sute de verste mai spre nord, la marginea unui lac.

Răutu nu-și putu stăpîni nostalgia ineditului și se hotărî să-i însoțească.

Șeful caravanei, un samoed bătrîn, care își purta cu mîndrie titlatura de *kneaz*, — prinț, îl primi cu bunăvoie :

— Dar știi să mîi cîinii ? — îl întrebă *kneazul* : Săniile noastre sînt mici, nu pot încăpea doi.

— Nu, nu pot ! — răspunse Răutu, descurajat : N-am fost niciodată cu cîinii.

— Apoi ? Cum o să mergi ?...

Aici interveni, spre marea bucurie a lui Răutu, o fetișcană de vreo cincisprezece-șaisprezece ani, mărunțică și vioaie, cu trăsături care dovedeau un amestec al rasei albe :

— Nu-i nimic ! — declară ea hotărîtă : Îi iau cu mine ! Micuț cum e, și nici eu nu sînt mare, — încăpem în sania aceea cu merinde, pe care o să le descărcăm în a mea.

Răutu își puse în grabă echipamentul polar, își încredință iurta lui Mehmet, și porni în săniuța minată de prințesa Lirca, fata *kneazului Taimun*.

La strîmtoare era silit să stea în atingere strînsă de ea, cu picioarele întinse, în dreapta și în stînga, de-a lungul săniuței și, ca să nu cadă, trebuia să-și împreuneze brațele în jurul ei.

Lirca mîna cu îndemînare șiragul de zece cîini, urmînd din scurt sania *kneazului*.

Arătătoarele orologiului ceresc, Ursa Mare și Casiopea, tăiaseră aproape un sfert din cercul lor, cînd Lirca îl întrebă încet pe tovarășul ei de sanie :

— Nu ți-e frig ? Nu ești obosit ? Noi sîntem deprinși, dar pentru tine trebuie să fie greu. Am putea să poposim mai înainte.

— Nu ! — se grăbi Răutu : Ce poți tu, pot și eu ! — și fără voie o strînse mai tare în brațe.

Lirca se lipi de el, zicînd :

— Așa !... Așa are să fie mai cald. Stringe mai aproape și picioarele.

Și iarăși rotirea bolții instelate măsura vremea, în tăcerea călătorilor.

La popas, *kneazul Taimun* aruncă cinilor deshămați puțină hrană — niște pești uscați.

Intr-un fel de peșteră săpată în zăpadă, urmau să se adăpostească toți călătorii pentru odihnă.

De pe podișul săniilor au fost scoși niște saci imblăniți, în care se putea trece noaptea fără teamă de frig și umezeală.

— Dar musafirul nostru ? — exclamă deodată Lirca : Are el sac ? Cum de nu ne-am gîndit ?... Ce facem acum ?

Răutu, puțin încuiat pentru această nesocotință, declară :

— Nu mi-e frig așa tare, — sînt bine îmbrăcat ; am să mă îngrop cu totul în zăpadă, — o să treacă !

— Nu se poate, nu se poate ! — își tărăgăni cuvintele cu hotărîre, Lirca : o să luăm sacul tatii că-i mai mare ; s-o zgribuli el cum o putea în al meu ; iar pentru noi acela îi prea de ajuns. O să stăm cam la strîmtoare, dar fără obidă.

Kneazul mîrii puțin pentru sacul cel mic, dar nu găsi nimic de obiectat pentru folosința comună a sacului celui mare.

După un prînz frugal, în jurul unui foc aprins cu multă îndemînare, călătorii, învâliți în sacii lor de blană, n-au așteptat multă vreme somnul, — afară de cel rămas de strajă pentru caravană și pentru a întreține rugul.

Răutu se vîri întîi în sac și cu mirare văzu că Lirca se furișează alături de el, ca o șopîrlă, fără mare efortare.

Pentru a cîștiga spațiu, acuma ea îl îmbrățișează pe Răutu, lipindu-se de el.

Tăcerea nopții nu era tăiată decît, din cînd în cînd, de scîncetul unui cîne și de sforăitul sonor al *kneazului Taimun*, de alături.

Arătătorul Ursei Mari se lăsă drept spre pămînt.

— Cum te cheamă pe tine ? întrebă încet Lirca.

— Vania — răspunse, tot încet, Răutu, care știa că samoezii n-au nume de familie.

— Vania ! Vania ! — repetă fata, parcă înduioșată.

Lui Răutu i se păru că aude în înduioșarea ei răsunsetul altor voci feminine.

— Vania, — frumos sună ! — reluă Lirca : Ești de departe ?

— De foarte departe. Din alt capăt al lumii.

— Se zice — e adevărat ? că sînt țări în care și iarna e soare toată vremea... Și, vara vine noaptea în fiecare zi... și că nu e zăpadă... și poamele cresc pe copaci, nu ca ale noastre, mici, în tufițe de iarbă, ci mari cît capul de om, și dulci și mirositoare...

— Sînt țări și de cele fără iarnă deloc și cu tot felul de poame... și cu multe flori. Țara mea e cam la mijloc...

Din nou urmă tăcerea. Arătătorul ceresc se ridicase puțin spre răsărit.

Răutu nu putea dormi. Și nici Lirca.

În ochii ei, larg deschiși, Răutu vedea luciri reflectate din astrele cerului.

— Vania ! spune ce te-a adus în țara noastră ?

Cu multă trudă Răutu se sili să-i explice acestei fiice a tundrelor polare, cauzele deportațiunii politice, rostul răzvrătirii, scopurile revoluției...

Lirca tăcea.

Înțelesese ea ? Sau alte gânduri o frământau ?

— Eu numai acum, singura dată, m-am ridicat pe apă în sus, pînă la Berezov... Nu mi-a plăcut ! Strimtoare, zgomot, na-cealnici aspri de țî-i frică să te uiți la ei... La noi e mai bine, — e slobod, larg, pește în apă cît vrei... și vînat... și reni... Tatăl meu e bogat și puternic ; e kneaz, are multe sute de reni... ai să vezi, și năvoade, cu o sută paispreze cîrlige de oțel, de prins pește. E bine la noi. Și poamele noastre deși mici, sînt gustoase... Și iarna cînd se aprind zorile de miazănoapte, nu poate fi mai frumos nici în rai. Și vara, — cînd e ziua lungă, — e cald și tundra înverzeste și înflorește ; și mii și mii de păsări se abat... și lebedele albe, cu puf moale. E bine la noi... E bine la noi...

Și Lirca zîmbea, adormită...

Iar arătătorul Ursei Mari se ridica mereu pe cer.

Răutu fu, în sfîrșit, furat și el de somn.

Cu toată graba pusă de caravană, prea mult întîrziată cu treburi la Berezov, călătoria ținu vreo cinci zile.

Prin intimitatea din sanie și din sacul de dormit, se încheagă o duioasă prietenie între prințesa samoiedă și puilul de boier din Năpădeni.

În sfîrșit, în lumina lunei pline apăru *ulusul* — un grup de iurte, la malul lacului Carino, acuma îngropat în zăpadă, — așezarea kneazului Taimun.

În zare se profila pe cer, ca o pădure de coarne, o turmă de reni îngrămădiți sub paza cînilor și a supușilor kneazului Taiman.

În iurta acoperită pentru căldură cu blocuri groase de ghiață, îi așteptau flăcările vii ale rugului aprins.

Și prima grijă fu pregătirea unui ospaț de mîncări calde, bine venit după truda și frigul drumului lung prin tundra înzăpezită.

Odată foamea astîmpărată, se făcu simțită o altă nevoie urgentă, după săptămîni petrecute în haine îmblănite, fără primenire.

Kneazul aruncă jos nu numai blana de pe el, ci și tot ce avea pe dedesubt și, întorcîndu-și odăjdiile pe dos, întreprinse cu solemnitate operația de purificare.

În hainele scuturate deasupra rugului, aproape lînse de flăcări, se auziră pîrîituri sugestive.

Lirca apăru și ea, într-o clipă, fără alt vestmînt decît inocența ei, — și pofti și pe Răutu să ia parte la această solemnitate.

Sînt pe lume necesități inexorabile... Răutu, cu toată jena, se supuse invitației.

Kneazul, un fiu al lui, ca și două femei bătrîne, priviră cu indiferență acest ritual.

— A, ce piele albă ai ! — exclamă cu o voce dezmiertătoare Lirca : Și ce lînă și dulce e ! — urmă ea, mîngîind cu latul mîinii spinarea lui Răutu.

Bătrînul kneaz și fiul său se culcară fără grijă, iar femeile roboteau cu străchini și ceaune, după masă, trăgînd, indiferente, mahorcă tare din lulelele lor.

Pe kneaz ca și pe megerele fumătoare îi interesau, vădit, prea puțin evaziunile sentimentale ale prințesei Lirca.

— Ce drăguțe sînt și boabele astea ! — prinse ea pe Vania de sîn : Și ce frumos miroase trupul tău ! Parcă-i spălat cu suc de *cnejevică*.

Lirca respiră cu voluptate pe nas, ridicîndu-și fața în sus. Și reflexul rugului aprinse luciri roșietice în privirea ei și-i coloră cu nuanțe portocalii trupul ; sfîrcurile sînilor i se ascuțiră.

Zîmbind, cu o întrebare mută, se apropie de Răutu, se ridică în virful degetelor, și-i puse brațul după gît...

Răutu simțind chemarea, tulburat și înduioșat, se aplecă o clipă spre ea... Dar trupul acesta cu liniile ciudate ale anatomiei mongolice, cu șolduri largi, cu picioare scurte, cu pulpele groase lăsate prea jos, — trupul acesta care nu cunoștea nici săpunul, nici alte primeniri decît purificarea de deasupra rugului, îi izbi nările, în căldura intensă a rugului, cu emanațiuni de menajerie.

Tresări rușinat, indignat de sine. Se îmbracă repede, și, sub privirea mirată și îndurerată a prințesei polare, sări din iurtă afară.

Porni drept, tot înainte, pe podișul nemărginit al tundrei imaculate, spre nord.

Fugea în neștire, cu minile strinse la piept, șoptind îndurerat și revoltat : „Animal, animal scîrbos !... După ce i-am scris Taniei ! Ce ar zice ea ?...”

Cîtă vreme a mers Răutu așa, — un ceas, două, trei, — nici n-a căutat să-și mai dea seama.

Se opri doborît de o negrăită mistică tăcere care îl învăluia.

Toată firea parcă era prinsă de o tainică așteptare...

Spre miazănoapte, pe fondul de azur translucid al nopții boreale, parcă se desprindea, ca un imens crai de lună răsturnat, un segment mai întunecat al cerului, tremurător, nuanțat de palpitări ușoare, viorii.

Și, brusc, din umbra lui diafană, zarea se aprinde de o lumină intensă de aur incandescent, care, ca un groaznic val de lavă limpede, se înalță pînă la mijlocul bolții cerești. Și fără răgaz după el se aruncă, în goană năprasnică, deasupra lui un nou val, apoi al treilea, al patrulea, — nenumărate valuri aprinse tot mai sus, — pînă ce toată fața de miazănoapte a bolții e înecată sub talazurile infuriate ale unui ocean în flăcări.

Toată zarea clocotește, vijelioasă.

Și, deodată, peste coama valurilor descătuseate, pornește o erupțiune vrăjmașă, brăzdînd fața oceanului de lavă cu fișii luminoase, ce se azvîrl în spasme una peste alta, — roșii, albastre, verzi, portocalii — se desfac și se topesc în palpări colorate și vii și, — imense briliante, — incendiază adîncurile pînă la zenit și iarăși se sting, aproape în clipa în care se nasc, înlocuite pe dată de alte țîșniri feerice de nestemate misterioase.

Și în orgia aceasta de lumini și culori, nici o moleculă de spațiu, nici un punct al bolții răzvrătite, nu rămîne nemișcat, ci totul se rotește, se prăbușește, și din nou izbucnește, și tremurînd și radiînd în hăul nopții fulgerări și scînteieri neînchipuite, care în fiecă clipă se sting spre a se reaprinde îndată.

Iar jos, nemărginirea albă a tundrei se aprinde și ea, și oglindește minunea de cer în miliarde de scîlpiri resfrînte.

Și această privescătoare unică, în măreția ei de necrezut, cu toată formidabila dezlănțuire de forțe elementare, se desfășoară totuși într-o tăcere gravă și solemnă, mai grea și mai tainică decît însăși moartea...

În fața acestei splendori de taină și de groază, — Răutu, un biet punct negru, rătăcit din alte zări, stătea amuțit de extaz și teroare, nemișcat, sub izbiturile inimii zvîcnite.

Cu încetul, erupțiunile se scurtară, apoi cerul păru coborît mai jos, ca învălit de o pînză îmbibată de sînge.

Focarul de aur incandescent de la orizont se nuanță cu reflexe irizate din segmentul de la margine.

E vis, e viață, e moarte ?...

Totul e fum și amăgire, afară de puterile năprasnice care mîna firea.

Ce este bietul om, în complexul energiilor primordiale ?

Ce le poate opune el, — el însuși jucăria patimelor oarbe?...

Flacăra plîpîndă a conștiinței poate doar fi suflată într-o clipă ca un fir de pulbere !...

Unde poate găsi ocrotire de urgia stihilor dușmane ?

Și, deodată, în inima lui Răutu, în mijlocul imensității înghețate și mute, luminată de zorile mistice de miazănoapte, — licări o nădejde, se aprinse o credință...

Taina dragostei...

Înainte lui trecură, pe ecranul de aur incandescent, în volbura viorie, vii ca aeeva, chipuri dragi : Mama Irina... Ileanuța... Undina... Tiotia Natalița... Fany... Maria Culiceeva...

Dar nu le mai putu ține deslușite multă vreme... Cu încetul toate se topiră într-o singură icoană, — născută din nostalgia lui de dragoste și de ideal, în adîncurile nepătrunse ale inimii lui de copil nedorit, de adolescent prigonit, urgisit de soartă și de oameni, însetat de un dor neîmplinit...

Iat-o estompată în feeria cerului...

Ca într-un văl transparent, în plutirea de lumini opalizate, într-o lungă hlamidă străveche, apare un chip blond, grațios și totuși maiestos, cu ochi verzi, în aureola lui de păr auriu, cu luciri trandafirii... parcă coboară treptele scării din lava de aur topit...

Răutu privea cuprins de nădejde și spaimă.

E un vis, o amăgire ?...

E o realitate transcendentă ?

E însuși izvorul primordial al vieții, — în care s-a zămislit

el și toată firea, — menit să biruiască stihia moartă...

Vedenia se șterse, lumina se stinse, se topi și segmentul vioriu...

În bolta translucidă a cerului boreal se aprinseră din nou stelele și luna.

Zguduit, Răutu porni, încovoiat ca sub o povară grea, abia tîrîndu-și picioarele, spre *ulusul* îndepărtat de pe țărmlu lacului Carino.

În iurtă, sub flăcările potolite ale rugului, el a putut întrezări trupurile încolăcite ale gazdelor, prinse de somnul greu al oamenilor trudiți.

Alegîndu-și un loc liber lîngă rug, se culcă și el.

Dintr-un colț mai întunecat auzi sughituri de plîns stăpînit. De cît de departe vine biata prințesă Lirca !...

Cap. XII.

SINGURĂTATE...

Peste două zile, năvăliră în lagărul pașnic al kneazului Taimun, Axentiev împreună cu Petrov și doi osteaci, în goană după fugar.

Și Răutu fu pornit înapoi la Iamalsc, de astădată într-o sanic trasă de reni, pentru ca să aibă loc alături de el și paznicul.

...Și din nou sub cerul înstelat, pe întinsul imaculat al tundrei, se înșiră caravana.

Răutu, încă stăpînit de cele trăite, își aduse aminte de celebrul pasagiu din *Critica rațiunii pure* :

„Două lucruri ne umplu sufletul de admirație și de respect mereu renăscut, și cresc în măsura în care gîndul nostru se oprește mai ales asupra lor : *Cerul înstelat deasupra noastră și legea morală înlăuntrul nostru...*“

Cerul înstelat își înalță și aici bolta măreață...

Dar legea morală, — unde s-o cauți ?...

La Iamalsc reîncepu viața în tovărășia lui Mehmet, în monotonie și rutina ei de mai înainte.

În noaptea opacă de la nord veni și Crăciunul, — al patrulea petrecut departe de Năpădeni, — în nevoie.

Clipe și ceasuri, — ziua r.u se născuse încă, — se strecurau în neștire, în aceeași lipsă de cuprins și izolare, sub un ger cumplit, temperatura nemaiurcîndu-se peste 50 grade sub zero.

În mijlocul naturii împietrite, Răutu parcă își simțea și sufletul înghețat.

Lungi, lungi ceasuri, — pe care nimeni nu le mai număra, vremea însăși pîrînd moartă, — Răutu, și chiar Mehmet au fost siliți să stea ca niște fiare în birlog, pitiți în iurtă, lîngă

focul rugului, de urgia *hiusului*, — o groaznică sublimizare a vîntului.

Nici neînfrînatul vînător caucazian nu putu rezista : i se părea că tot trupul său e străveziu, și prin toți porii îi intră ținte subțiri, mișcătoare, de fier înghețat.

Și totuși o pană aruncată în văzduh, cădea jos ca în vid.

Însă toată masa de aer, condensat de frig, parcă într-un singur bloc, solid și clasic, se mișcă încet-încet, implacabil ca destinul, nimicind în cale orice pulsație de viață, — nici o haină, nici un adăpost nu puteau ocroti de tortura înghețului.

Numai lîngă vatra în flăcări se găsea o mîntuire.

Cînd Răutu și Mehmet îndrăzniră, în sfîrșit, să se depărteze de rugul iurtei, pe toată întinderea tundrei răsăreau, — ca pe o imensă mantie de hermină, — petele negre ale cadavrelor de animale și păsări...

Vești tot nu soseau.

Răutu își pierduse aproape nădejdea de a mai veni vreodată în contact cu lumea și viața de pe „celălalt țărîm“.

Pe la mijlocul lui ianuarie, însă, prima „ocazie“ îi aduse, în sfîrșit, corespondența — un teanc de scrisori, cărți și jurnale. Două erau „de acasă“, — de la Tania și Natalița.

Aceasta din urmă îi scria însă după însărcinarea lui Iorgu Răutu, care nu știa carte rusească.

Amîndouă în fond îi vesteau acelaș lucru, — Tania într-un stil mai sobru, Natalița cu jovialitatea ei obișnuită.

Vania află că, prin guvernatorul general al Odesei, se pun mari stăruinți pentru transferarea lui „în regiuni mai ca oamenii“ ; că Natalița și Tania sînt hotărîte la nevoie să plece chiar la Petersburg, unde Natalița poate pune în mișcare vechi cunoștințe și prietenii.

Tania se gîndește să vie și la Tobolsk „ca să dea peste cap“ pe guvernatorul Dvorski despre care aflase de la o prietenă și tovarășă de școală, care se afla acum deportată și ea la Tobolsk, — că este accesibil la intervențiuni stăruitoare. Prietena ei, Maria Volcova, îi și oferi ospitalitate.

Scrisoarea Taniei se isprăvea cu o declarație atît de caracteristică pentru dînsa :

„Dragă Vaniușă, să crezi că nu mă sperie nici noaptea polară, nici neajunsurile culinare din iurtele osteacilor. Oriunde alături de tine mă voi simți mai bine decît în viața de zvîrcoliri zadarnice pe care sînt silită s-o duc acum.

Dar dacă nu mă vrei, mă voi putea întoarce supusă îndărăt, să mă usuc la *căminul părintesc*.

Precum oricînd voi răspunde la chemarea ta, ca vechi și bun tovarăș și credincioasa ta, *Tatiana Răutu*.“

O scrisoare a Ecaterinei Efimovna din Turinsc îi aduse, în treacăt, printre comunicările asupra bagajelor sale, și o veste foarte tristă ; Avdotia Lazareva din Spascoie și-a pus capăt vieții, aruncîndu-se în Pelim. Consătenii se răzvrătiră și ancheta stabili torturile odioase la care fusese supusă de către octogenarul satir, care se și găsește acum la închisoare în Turinsc, în așteptarea sancțiunii.

Biata Avdotia !...

Zilele creșteau mereu, dar gerul bîntuia parcă și mai grozav.

Însă soarele ridicat tot mai sus deasupra orizontului înviora și înveselea viața.

În marție noaptea fugea în goană mare în fața astrului înflăcărat.

Pe neașteptate, Răutu fu înștiințat oficial că e transferat la Jercinsc, pe malul Obii, cu vreo sută cincizeci de verste la sud de Berezov, — un cătun prăpădit de pescari, cu vreo șaisprezece iurte de osteaci și numai cu trei căsuțe primitive din birne cojite, care toate aparțineau negustorului Starițchi.

În mai, Răutu se instalează împreună cu credinciosul Mehmet întruna din aceste căsuțe modeste, închiriată gata mobilată, de la acela din frații Starițchi, al cărui centru de activitate comercială se găsea chiar la Jercinsc.

Peste puține săptămîni uriașul fluviu sfărîmîndu-și cătușa de ghiață, se revărsa asupra tundrelor și pădurilor dimprejur.

Răutu însoțea rareori la vînat pe Mehmet, care de dimineața pînă în noapte, cu pușca în mînă, bătea toate împrejurimile.

Vești de la Tania tot nu veneau.

A fost la Petersburg ?

A venit la Tobolsk ?

În corespondența primită la trecerea lui prin Berezov, Răutu nu găsisese nimic de la Tania, nici de la Natalița.

Infrigurat de așteptare, el își pierdu și somnul și pofta de mâncare. Nu mai putea nici măcar să citească. Și nu-i putea împărtăși zbulciul său sufletesc nici lui Mehmet, care, cu cinismul orientului, la expansiunile lui Răutu, mormăi butada brutală că „toate femeile au acelaș lucru“...

Caucasianul realist și moldovanul romantic, dădeau dovadă de o totală lipsă de comprehensiune unul față de celălalt.

De aici se născu un conflict dureros pentru amândoi.

În lipsă de argumente mai bune, Mehmet își dezvăli într-o zi înaintea lui Răutu o mare taină.

Surprinși de noapte la vânătoare, așezați lângă un rug mare aprins spre a goni țînțarii și fiarele, Mehmet, culcat pe spate cu brațele sub cap, povesti o grozavă tragedie. Trăsăturile i se înăspriră, nasul ascuțit i se profila amenințător, ca un pumnal.

Fusese deportat în Siberia, împreună cu un frate de cruce din acelaș *aul* cu el, — Abdul Chilim, — pentru a pune capăt unei vendette, care amenința să extermineze două triburi îndușmănite de generații.

Tovarășii, care disprețuiau orice altă ocupație în afară de mînuirea armelor, s-au așezat în inima regiunii de tundre, ducînd viața de vînători liberi.

Dar, în curînd, Mehmet băgă de seamă că pentru Abdul nu „toate femeile au acelaș lucru...“

Cu oroare el văzu că fratele său de cruce se lasă tot mai mult de vînătoare, se domesticește, „se ține lipit de fusta unei creștine...“

În sfîrșit, într-o noapte, tot așa la flăcările unui rug, Abdul îi mărturisi intențiile de a părăsi legea Islamului și de a se boteza spre a lua în căsătorie pe fata iubită și spre a dura o „gospodăria de mujic...“

În fața acestei primejdii de apostasie și degradare, „pentru un dos de muieră“, Mehmet, după o rugăciune, își îndreptă pușca asupra fratelui de cruce și, privindu-l drept în ochi, îi culcă la pămînt...

— Așa păștește, — sfîrși el în limba lui schimonosită oricine își uită cinstea și cade sub farmecele muierilor...

Răutu se ridică și, fără să rostească un cuvînt, porni singur în toiul nopții prin mlaștinile și jungla taigalei.

Mehmet găsi mai tîrziu, la întoarcere, ușa casei lor încuiată și, la bătăile lui, nu primi nici un răspuns.

A doua zi dispăru din Jercinsc, fără ca cineva să știe de umbra lui.

Răutu rămase din nou singur, numai cu paznicul său hărățagos și circotaș.

Acum avea din nou sarcina de a-și asigura singur existența.

Dar, mai cu seamă, îl apăsa grija pentru soarta lui Mehmet. Cu temperamentul lui violent și cu grozava lui susceptibilitate, cine știe ce ar fi în stare să facă.

Și el, Răutu, ar purta toată răspunderea.

Între expediții cu pușca prin taiga și lecturi transcendente, vidul imens îl sorbea.

Sosiră, în sfîrșit, bagajele și cărțile din Turinsc, cu o scrisoare din partea Ecaterinei Efimova Polieschi.

Țicorschi, Ceavcehidze, Jbanov, Giurilă și Prestea, porniți după arestare cu destinație necunoscută, sint acum în drum spre Iacutia.

Au, deci, înaintea lor cel puțin un an de drumuri de etapă...

Unii din vechii tovarășii au fost și ei transferați în alte gubernii, alții goniți în diferitele sate ale județului.

Iar bietul Mișca Toplighin, victimă și el a „cazului Răutu“, a plătit cu viața pentru isprava lui în fața închisorii din Turinsc: Devenit primejdios, după dispariția lui Jbanov, mentorul și protectorul său, el fu împușcat din ordinul isprăvniciei.

Astăzi, în Turinsc, în afară de Polieschi nu mai rămăseseră din vechea obște decît soții Obiedzinski, Artur Schwartzmann și Barszewicz.

Bietul patriarh nu mai avea cui ține lecții.

După echinoctiul de primăvară, zilele creșteau mereu.

În mai, cînd se topi zăpada și porniră ghețurile pe Obi, noaptea scăzu pînă la un scurt amurg.

Apele se întinseră din nou pînă la marginea orizontului, încînd toată taigaua și tundra, la sute de verste în lături.

Chiar satul fu inundat. Afară de o mică coastă mai ridicată, pe care se aflau casele lui Starițchi, și cea închiriată de Răutu, peste tot comunicația dintre iurte se făcea cu luntrea. Ca să poată avea culcuș, oamenii adesea erau siliți să ridice niște eșafodaje rudimentare.

Cu reînvierea naturii, în ape și băltoace sosiră și oaspeții primăverii, nenumărate cirduri de lebede, de rațe și găște sălbatece, — pradă ușoară pentru pușca lui Răutu.

Dar aceasta nu-i putea da multă mîngîiere.

Totul se coalizase pentru a-i otrăvi viața : singurătatea ; lipsa de vești de acasă și, mai cu seamă, de la Tania, a cărei imagine îl obseda tot mai mult ; grija pentru soarta lui Prestea și Giurilă — a căror viziune îi revenea în fiecare clipă, în trudnica lor înaintare spre necunoscut, prin etapele Siberiei orientale. Încă un an, mai bine de un an, în fiecare zi ridicîndu-se din pat, el parcă va vedea cu ochii cum un convoi sinistru, cu ei în frunte, se infundă tot mai adînc în noaptea taigalei !

Și amintirea lui Mehmet îl neliniștea.

Un străjer din Berezov, trimis cu însărcinare prin județ, lăsase pentru Răutu o scrisoare de la Tania, datată cu mai mult de trei luni în urmă, din Petersburg și care, rătăcindu-se pînă la Iamalsc, revenise la Berezov și, în sfîrșit, ajunsese la destinație.

Transferarea lui la Jercinsc fu lămurită. Ea se datora stăruințelor Nataliței.

Tania, povestind, cu humor, peripețiile prin Olimpul birocratic din Petersburg și impertinențele delicioase ale Nataliței cu Jupiterii diferitelor cancelarii, sfîrșea scurt :

„Acum, iubitul și austerul meu soț, plec la Chișinău ; îmi aranjez toate micile mele interese ; și luîndu-mi rămas bun de la părinți, după ce voi trece și pe la Năpădenii tăi să îmbrățișez pe moș Iorgu și să mă închin înaintea Smaragdei Theodorovna, voi porni direct la Tobolosc.

Acolo nădăjduiesc să aflu că ai și fost transferat în părți mai locuibile. Și, neîntîrziat, mă voi prezenta în fața stăpînului și seniorului meu...

Nu te încrunta, Vanușa !

Nu admit nici o discuție !

Am pașaportul în regulă, am deci dreptul să mă așez unde voi găsi de cuviință. La nevoie, dacă îmi vei închide ușa, îmi voi lua o cămăruță cu chirie în vecinătate, — spre marele scandal al țătelor și lelițelor siberiene care cred că sint și acolo ca în toată lumea.

Zău, Vanușa ! Vei vedea cît de bine o s-o ducem ! Nu te voi stînjeni cu nimic, nu-ți voi lua limita libertatea !

Dar dacă n-ai tu nevoie de mine, am eu mare nevoie de tine, — mare, mare mare de tot, Vanușa !

Nu poți avea cruzimea de a mă goni. Iar eu îți anunț solemn : am învățat să pregătesc gușa de curcan umplută, și, trecînd pe la Năpădeni, am să mă perfecționez încă, la însuși marele Costache !

Vanușa dragă, ai face bine să scrii din timp prietenei mele Maria Volcova din Tobolsc, despre ce ai avea nevoie, ca să-ți pot aduce cu mine.

Și acum, iubitul meu, te sărut, iată, în cercul pe care îl fac aici ; o, te sărut mult, mult, cu dragoste și încredere, și chiar zbor pe aripile nădejzii ca soție *tandru și fidelă*, a ta *Tatiana Răutu*."

Răutu se temea să-și dea seama de sentimentele care îl bîntuiau.

Era nespus de fericit.

Cu Tania, bunul tovarăș din copilărie, devotat, duios, vesel, cu un suflet delicat, — el nu s-ar simți singur ; toată viața ar lua altă tonalitate.

Dar se simțea și îngrozit de răspunderea pe care și-o lua.

În primul rînd se punea grozava întrebare : cum va putea ajunge ea pînă la el, singură, această copilă care n-a împlinit încă nici douăzeci de ani !

Chiar drumul pînă la Tobolsc, pe calea ferată și cu vaporul pînă la Ural, și dincoace de Tobolsc, pînă la Samar-scoie, — nu e ușor și fără primejdie.

Dar zece sau mai multe zile în luntre, prin deșertul Obiei, pentru o fetiță singură printre osteaci, chiar și fără straja jandarmilor, cu care venise el, — e un coșmar !

Dacă o surprinde vreo furtună ca cea trăită de el ?...

Și, ca o obsesie, îi veni un gînd groaznic : furtuna de pe Obi, care făcea anual atîtea victime, ce pretext, ce justificare poate servi pentru dispariția unui copil, aruncat fără protecție în regiuni boreale !...

Dar și mai mult îl tortura ceea ce rămăsese vag, nedeslușit, în raporturile dintre ei.

Nici ea, nici el, nu s-au resemnat la situația netedă a unei *căsătorii fictive*.

Correspondența lor nici n-a dus la abrogarea ficțiunii, la un angajament formal ; dar nici nu s-a menținut în cadrul raporturilor de pură prietenie...

Se putea dar el, Răutu, considera liber de orice obligațiune morală față de Tania ?

Cum a înțeles, cum a interpretat ea expansiunile lui, și chiar chemarea lui ?

Căci o chemase...

Care este gândul ei adevărat și sentimentul ei ?

Și care este datoria lui ?

Tania era din copilărie, pentru dînsul, mai mult decît o soră ; dar, ca femeie, ea vorbea foarte puțin inimii și imaginației lui.

În misterioasa gravitațiune fizică, în alchimia tainică a simțurilor, Tania însemna pentru el mai puțin decît aproape toate figurile feminine, asupra cărora, din copilărie, i se oprise vreodată curiozitatea lui aprinsă.

În viziunea pe care a avut-o în lumina aurorei boreale, în icoana sintetică de ideal feminin, — zămislită de nostalgia dragostei, în acea inchipuire blondă, grațioasă și maiestooasă, învălîtă în reflexe mistice, — contribuția Taniei a fost nulă.

Și, totuși, conștiința îi spunea că el a deșteptat nădejdi, a creat o atmosferă de sentimentalism vag, care îi impunea acum datoria de a nu jigni, de a nu îndurera sufletul acesta atît de neprihănit, și devotamentul acesta mai presus de orice încercare.

Desigur, într-un tînar de douăzeci și unu de ani, în condițiunile anormale în care trăia el, vorbeau și forțe elementare, pe care nici el n-ar fi îndrăznit măcar să le mărturisească și care, poate, erau ascunse și conștiinței lui proprii.

În zbućimul acestor gînduri și sentimente, Răutu găsi pe neașteptate o ușurare în alte sarcini ce căzură asupra lui.

Dintre naufragații obștiei din Turinse, fură trimiși la Jercinse soții Arunchin.

Răutu fu silit să le cedeze una din camerele locuinței sale și, în același timp, să le asigure și întreținerea, cu vînatul lui.

Lipsa de îndemînare culinară a Rosei Moiseevna Arunchin care adesea reușea să nimicească într-un ceas produsul unei vînători de două-trei zile, — nu făcea ușoară această sarcină.

Indiscreția naivă a soților Arunchin, sincer convinși că între tovarăși nu pot dăinui „ceremonii“ și secrete, îl stingherea

în micile detalii ale vieții zilnice. El nu mai putea lăsa pe masă o scrisoare sau notele lui, pentru că Arunchinii se credeau îndreptățiți, ca tovarăși, să cotrobăiască prin toate saltarele. Trebuia să-și păzească chiar și rufele pentru că, la nevoie, nu numai Arunchin, dar și Rosa Moiseevna nu stăteau la îndoială să-și însușească cămășile lui, sau chiar mărunțișurile mai întime ale toaletei.

Într-o zi îi veni o „idee strălucită“ : să-l silească pe Arunchin să împartă cu el sarcina de vînătoare.

Astfel ar fi putut scăpa, măcar pentru cîteva ceasuri, de această veșnică prezență.

— Ascultă, Moritz Borisovici, nu e drept, nu e *tovărășesc*, — îi zise hotărît, în expresiunile favorite ale soților Arunchin : nu e *tovărășesc* ca eu singur să umblu la vînătoare... Măcar din trei zile una, să mergi și dumneata.

Arunchin, rușinat, își holbă conurile ascuțite ale ochilor săi șterși, își smuci barba din stînga, — unde creștea în sus, și exclamă uimit :

— Dar ce să fac, tovarășe Ivan Egorovici ? Eu n-am mai vînat în viața mea.

— Ai să înveți ! Și urșii învață să joace ! declară răs-picat Răutu : Am să-mi pierd eu pentru asta cîteva zile cu dumneata...

Chiar de a doua zi, în prăvălia lui Starićhi fu găsită o lungă flintă, cu cocoș, care trebuia să inaugureze isprăvile vînătorești ale acertui descendent al nenumăratelor generații trăite în ghetto.

După cîteva lecții sumare de mînuire a armei, cei doi tovarăși porniră în taiga, de-a lungul țărmlui Obiei. Rezultatele fură prea jalnice.

Pentru început, Răutu a ales vînatul cel mai ușor, — al marilor galinacee pe care le numesc *teterev*. E o pasăre enormă și stupidă, care, — în regiunile acestea puțin bătute de oameni și bogate în atîtea alte vînături mai atrăgătoare, — nu era spărioasă.

Totuși și această pradă se dovedi inaccesibilă lui Arunchin.

La început, abia deslușind vreo siluetă neagră, chiar de la patru sau cinci sute de pași, el și dezlănțuia o adevărată canonadă...

— Ascultă frate ! — îi strigă iritat Răutu ; Cartușele sînt scumpe aici și *teterevii* nu mor numai de frică ! Ce tragi nebu-nește, la zece verste de el ?...

— Trebuie mai aproape ? Cit de aproape ? — întrebă fistic, Arunchin.

De aici înainte, nici nu mai ajungea să tragă ; oricît de mult se apropia, după ce vedea, la ochire, că pasărea nu zboară încă, el lăsa pușca în jos și încerca tiptil, în vârful degetelor, să mai înainteze cîtiva pași, — pînă cînd și cel mai inert tete-rev se speria și dispărea în desiș.

— Ce caști gura, frate ? — țipa furios Răutu : De ce n-ai tras ? Vrei să-l prinzi de coadă ?

— Bine tovarășe Ivan Egorovici, ba răcnești să trag mai de aproape, ba te superi că n-am tras mai departe ! — Ce vrei de la mine ! — aproape plîngea nenorocitul.

Răutu se convinsese că nici o pedagogie nu poate ajuta aici. Și, pe deasupra, produsul acesta de două milenii, de viață orășenească, detona așa de grozav în peisagiul de sălbătăcie primordială de aici, încît jignea și simțul estetic al unui băiat de la țară, fiu al naturii.

Il lăsă în plata Domnului.

Născoci însă pentru soții Arunchin, ca o distracție sportivă, pescuitul cu undița, care dacă nu era de mare folos pentru serviciul de aprovizionare, — cel puțin îi dădea cîte un mic răgaz, zilnic.

Și vremea fugea mereu...

Trecu și solstițiul de iunie.

Dispăru din nou, cu totul, umbra nopții.

Despre Tania însă, tot nu se auzea nimic.

Nici tovarășa ei din Tobolsc, Maria Volcova, nu răspundea la scrisoarea urgentă trimisă cu o „ocazie“, prin care o implora ca Tania să nu fie lăsată în nici un caz să încerce călătoria în luntre.

Și— dacă ține cu orice preț să vină la Jercinsc, — să aștepte pînă la toamnă, cînd se lasă spre gurile Obiei, — o singură dată pe an, — vapoarele spre a remorca de acolo bărcile încărcate cu pește sărat sau afumat, produse ale sezonului de vară.

Răutu nu-și mai găsea liniște.

Fiecare luntre ce apărea la orizont, îl atrăgea la țarm.

Pe toți călătorii care treceau spre sud, îi încărcă cu scrisori și cu o mulțime de comisoane, de cele mai multe ori perfect

absurde. Iar pe cei ce veneau în jos, îi înnebunea cu interogatorii nesfîrșite : Dacă n-au văzut... dacă nu știu... dacă n-au auzit ceva despre Tania, — despre o tînără femeie, care se coboară în luntre pe Obi spre soțul ei.

Orice furtună dezlănțuită pe fluviu, îl scotea cu desăvîrșire din fire.

Imaginația lui bolnavă inchipuia îndată cele mai grozave catastrofe.

PARTEA III

TANIA

SUB CANDELA STINSĂ

În feeria luminoasă a începutului de iulie boreal, după mai multe zile de zbucium și de oboseală la vânătoare, Răutu, cu desăvârșire istovit, căzu, în sfârșit, într-un somn torturat de vedenii și coșmaruri grozave.

Cu toate eforturile lui de voință, în starea dintre vis și realitate, el nu reușea să se smulgă de sub apăsarea lor.

În sfârșit, după multe zvîrcoliri zadarnice, i se păru că a biruit coșmarul.

Extenuat și transpirat, deschise ochii și văzu, cu groază, că nu scăpase încă de vedeniile care îl prigoneau : drept în față-i stătea, răzâmat în pușca lui, îmbrăcat într-un *armeac* nou și cu ciubote elegante de iuft, — surizînd de la o ureche la alta, — Mehmet Şihau Oglî, dispărutul !

Răutu stătu o clipă din nou cu ochii închiși, apoi cu teamă, îi redeschise.

Mehmet, acum, rînjea cu entuziasm.

— Venit ! Adus eu !...

Răutu se ridică.

Nu e vis ! E chiar Mehmet, în carne și oase...

Inima îi zvicnea cu putere :

— Pe cine l-ai adus ? — abia putu el rosti.

— Gaspadina Tatiana !...

— Tania ! — răcni Răutu sărînd în picioare : Tania ! Unde e ?...

— Făcut ceai, bucătărie ! — rînji, fudul și mulțumit, Mehmet.

Și prin ușă năvăli îndată, viforos, cu ochii aprinși de bucurie, Tania.

— Vaniușa ! Dragul meu ! — răsună la urechile lui Va-

nia, vocea atît de dragă, ca smulsă din adîncul sufletului : Dragul meu, dragul meu ! — repetă ea, aruncîndu-se în brațele lui Răutu.

Caucasianul dispăru, — orientatul nu putu suferi asemenea înjosire a demnității de bărbat.

În schimb, se arătă în odaie, cu exclamații joviale, soții Arunchin.

Rosa Moiseevna, în fața unui spectacol atît de mișcător, se lăsă pe un scaun, rîzînd și plîngînd de beatitudine. Iar Arunchin se învîrtea în jurul părechii îmbrățișate, care, în uitarea de sine, nu-și mai dădea seama de ce se petrece împrejur.

— Așa e bine ! Așa îmi place ! Bravo ! Bravo ! — striga Arunchin, bătînd pe umeri și pe spate cînd pe Răutu, cînd pe Tania ; Bravo ! e frumos, e dulce ! — striga el mereu, entuziasmat, țopăind și vîrîndu-și nasul strîmb între cei doi, îmbrățișîndu-i și sărutîndu-i, și el, la rîndul său.

Tania se smulse, rușinată, din îmbrățișarea lui Vania.

Acesta, mișcat, procedă mașinal, la recomandatie :

— Nevasta mea, Tatiana Gheorghievna Răutu ; soții Arunchin, tovarășii Rosa Moiseevna și Moritz Borisovici...

Nu-i fu ușor pentru Răutu să-i scoată din odaie pe cei doi Arunchini, care, în expansiunea lor de cordialitate zgomotoasă, nu-și dădeau seama că o prezență străină, în aceste momente, poate fi inoportună.

Rămași singuri, Tania întrebă :

— Cîte camere aveți aici ?

— Numai două ! — răspuse cam incurcat Răutu : Una, deocamdată e ocupată de Arunchin... Le voi căuta lor altă locuință... Pînă atunci eu o să mă aranjez în bucătărie... E foarte bună.. sau în tindă... E încă vară.. cald...

Tania puțin roșită dar liniștită, tuși de vreo două ori și, lovindu-și cu gestul ei obișnuit vîrful nasului, inspectă camera.

— Pentru ce ? — întrebă ea cu o nuanță de malițiozitate în timbrul nazal al vocii ; Pentru ce ? Camera e destul de mare, îmi pot inchipui eu aici un colțisor, uite, acolo sub icoană, după un paravan... Nici n-ai să mă simți ! — adăugă ea încet, aruncîndu-și privirea în lături.

Într-un ceas, Răutu și Mehmet, — tîmplăria și construcția nefiînd munci dezonorante pentru un cunac, — înjghebară din cîteva scînduri și rogojini un paravan și un pat, pe care arta fe-

minină îl transformă, într-adevăr repede, cu cîteva fotografii iscusit așezate, într-un „colțisor“ vesel și primitiv, sub icoana cu candelă aprinsă.

Răutu, pe furiș, o examinează.

Puțin slăbită, și mai palidă ca de obicei, — probabil de oboseala călătoriei, care îi dăduse și o ușoară tusă, Tania se schimbase prea puțin, în fond.

Cu căpșorul ei tuns, ea își păstrase aceeași siluetă de băiețuș, strînsă în aceeași bluză neagră, mărginită de un guler alb, cu nasturi pînă la gît, prinsă cu o curea de aceeași fustă simplă, fără cute.

Ea se apucă îndată de grijile gospodăriei.

Își legă strîns în jurul capului un tulpănegru, de sub care luceau și mai vii ochii ei căprui, veseli, — „ca o rîndunică“ se gîndi Răutu, — și începu să grijească odaia și colțisorul ei, să aranjeze cărțile și hainele lui Răutu, să-și desfacă bagajele, să bată cuie în pereți, în care straițele atîrnate erau învelite cu cearceafuri curate.

Și cu vechea ei zburdălnicie și malițiozitate, zîmbind și scînteind din ochi, începu să fredoneze cu vocea ei surzită un cîntec popular rusesc, puțin parafrazat :

Tania pe Vania îl iubi,
Vania pe Tania o prăpădi,

Zinga, zinga, zinga-zi,
Trece-o noapte, trece-o zi :

Vania pe Tania n-o iubește,
Tania pe Vania îl părăsește !...

Răutu, înduioșat, nu se mai putu stăpîni și, rîzînd, o prinse în brațe, cîntînd și el :

Vania pe Tania o va iubi,
Cîte zile vor trăi...

Și o sărută lung...

Tania păli și mai mult ; cu respirația tăiată se desprînse ușor din brațele lui, și îl privi cîteva clipe, întrebătoare, drept în ochi...

Apoi, tăcută și gînditoare, se apucă din nou de treabă.

După masa de seară, multă vreme, mica dar voioasă colonie a Jercinscului stătu de vorbă în jurul samovarului, sub razele irizate ale soarelui, de noapte, care îmbrăcau pereții de birne ai camerei în tonuri indulcite.

Tania aduse vești mai mult triste despre dezorientarea obștească din Rusia, despre regimul de teroare și delațiune, care înăbușea toate sferile societății sub triumful neînfrînat al reacțiunii.

O notă veselă aduse povestirea lui Mehmet asupra peripețiilor călătoriei lui :

Cum reușise să fie luat în sanie de o ștafetă a isprăvniciei din Berezov pînă la Tobolsk ; cearta lui cu toate autoritățile satelor din cale pentru un pasager neprevăzut în „foaia de drum“ ; cum de mai multe ori fu nevoit să scoată *kindjalul*, — pumnalul caucazian, — bîgînd sub masă de spaimă autoritățile și pe însuși purtătorul de ștafetă ; peregrinările lui prin Tobolsk pînă ce găsi, în sfîrșit, pe doamna Maria Volcova, prietena Taniei, și, pe Tania însăși, care aflînd că vine de la Vania, de bucurie îi sări de gît ; echiparea lui Mehmet în prăvăliile Tobolscului, sub supravegherea Tanici ; sfădăliile lor pentru fiecare detaliu de toaletă, nepotrivit pentru un cunac ca el...

— A fost foarte drăguț cu mine, — se roși Tania : Nici nu știu cum aș fi ajuns pînă aici fără dînsul, care se îngrijea de toate, prevedea toate, mă apăra cu o delicateță feroce de indiscrețiunea și brutalitatea autorităților și vîslașilor... nici o mamă n-ar putea fi mai delicată și mai atentă...

Tania imita cu fineță dialectul baroc al lui Mehmet, așa că acesta nici nu se putea simiți jignit, cînd ea, de pildă, povesti cum, oferindu-i odată puțină dulceață, el traduse cunoscuta zicătoare rusă, spre lauda frugalității, în formula : „Frumușele mai puțințele...“

Cu acest prilej, Arunchin încercă să povestească și el anecdote evreiești.

Cînd acestea luară o turnură mai riscată, Tania, cu mult tact, începu să caște :

— Vai de mine, sînt obosită și mi-i somn !... Dar cum să te culci, în plină zi !...

Răutu se uită pe fereastră :

— Am trecut de mult de miezul nopții, — soarele a răsărit.

— Ah ? Fără să fi apus ?...

Arunchinii se retraseră în camera lor.

Mehmet își făcu culcușul în tindă.

— Dar cum o să dormim în lumina asta crudă ? — exclamă

Tania : Eu nu pot și vocea îi tremura puțin.

Ea se apucă îndată să astupe cu îngrijire fereastra, cu plapume și cearceafuri.

Apoi, în semiumbra luminii de candelă, aruncă lui Răutu :

— Noapte bună, dragu meu ! — și cu un *knix șăgalnic, dispăru* după paravan.

Vania se simți foarte tulburat. Se dezbracă încet, cu grijă de a nu face zgomot.

După paravan, dispăru în curînd umbra imprecisă pe care, sub lumina candelăi, silueta Taniei o arunca pe pînza lui.

Tăcere.

S-au stins și șoaptele din odaia Arunchinilor.

Numai în tindă mai răsuna domol răsufllarea sonoră a lui Mehmet.

Vania își ținea respirația, fixînd țintele de lumină palpitanță ce răzbăteau prin interstițiile rogojinelor din paravan.

După paravan nici o mișcare, nici un sunet.

Deodată, un ușor scîrțîit de scîndură... Pe pînza paravanului se proiectează o siluetă deformată... Deasupra lui apare o mîină... ridică încet candela de la icoană... O ușoară suflare... Întuneric beznă.

Și, din nou, tăcere opacă...

Dar întunericul e animat parcă de o pulsație tainică.

Vania nu respiră. Cu capul puțin ridicat de pe perină, stă încordat, în așteptarea intensă... Inima îi zvîcnește cu putere, parcă prinsă și ea în pulsația întunericului...

Și, deodată, el simți pe față o atingere de mîină, caldă și tremurătoare.

— Vaniușa ! Vaniușa, nu vorbi ! — suflă în șoaptă, mai mult ghicită decît auzită, Tania : Nu vorbi !... Ah !...

Vania se trezi singur în pat, în odaia inundată de lumină.

Deasupra paravanului, la icoană, ardea candela. Din bucătărie se auzea vocea Taniei și a lui Mehmet parcă certîndu-se.

Răutu rămase puțină vreme întins, depănîndu-și gîndurile și scrutîndu-și simțirile.

Apăsător și confuz, el se îmbracă repede.

Luîndu-și pușca, se furișă afară, parcă vinovat, să nu fie prins.

Și porni, prin taiga, de-a lungul țărmlui, deasupra nesfirșirii de ape tulburi ale fluviului revărsat.

Soarele se ridică sus spre răsărit, cedrii aruncau umbre lungi, în care apa întinsă la picioarele lor lua un luciu negru.

Așezat pe un trunchi gros, căzut spre mal și ieșit deasupra apei, — Răutu, cuprins de un zbucium greu, se uită la imaginea lui reflectată în oglinda întunecată de sub picioarele sale.

Ce-i de făcut ?

Care e datoria lui ?

Tania îi era dragă, mai dragă decît oricînd.

Cu bucurie și-ar fi jertfit viața pentru ea.

Dar acuma, departe de extazul, de sublimizare poetică pe care i le dădeau pe vremuri îmbrățișările Ilenuței, — departe chiar de acea senzație violentă de care era cuprins sub dezmiertările Avdotiei, — se simțea strivit de remușcări amare, ca și cum ar fi vinovat de un incest.

Pentru nimic în lume, Tania nu trebuie să ghicească starea lui suflească.

Dar va putea el oare duce povara asta ?...

„Povară !“... zîmbi amar Răutu.

Și cîtă vreme va mai trăi ? Cine știe ceasul cînd va suna chemarea ?...

Cel puțin nu va avea pe conștiință și acest suflet și va lăsa în urma-i o amintire afectuoasă...

Din desîș ieși un iepure și, surprins, se ridică în două labe la vreo trei pași de Răutu. Acesta, mașinal, fără să ridice măcar pușca de pe genunchi, îndreptă țeava și trase cocoșul. Lovit în plin de întreaga încărcătură de alice, iepurele căzu, rupt în două.

„Cum să mărturisesc o asemenea ispravă cinegetică ?... Nici n-am noroc !“ — zîmbi el. Și, ridicîndu-și prada, se îndreptă spre casă.

În prag, ferindu-și ochii cu mîna de soare, cu tulpanul negru strîns legat la cap, și cu un lung șorț alb imaculat, îl aștepta Tania.

Ea îl privi, puțin parcă speriată și jenată.

— Bună ziua, rîndunica mea ! — o salută Răutu. Cu hainele tale negre, cu basmaua asta în cap și cu șorțul ăsta alb, ești curat o rîndunică.

Tania se lumină auzind această aluzie la cîntecul ei favorit, — o mică romanță sentimentală și naivă, — care întotdeauna,

din copilărie, o emoționa, și pe care adesea o cânta în ceasurile ei de melancolie nedeslușită :

„A zburat rîndunica departe... Ah departe !”

Puțin rușinată, ea îi întinse gura :

— Bună ziua, dragul meu ! Unde ai fost ? Te aștept de un ceas cu cafeaua cu lapte. Am adus cafea anume din aceea care îți place. Am prăjit-o și am măcinat-o cu Mehmet, cu care era cît pe ce să mă sfădesc... Am făcut niște *pirojchi*... să-ți lingi degetele !...

Apucîndu-l de mîină îl tîrî în cameră unde, la masă, Arunchinii se extaziau înaintea artei culinare dovedită de Tania.

Ei luară ca un lucru de la sine înțeles, că de acum înainte nu vor mai avea nici o grijă, nu numai de aprovizionare, dar nici de pregătire.

Toată sarcina grijilor gospodăriei cădea acum asupra lui Mehmet și a Taniei.

După ce își așază oalele și tingirile în cuptor, Tania, lăsînd pe Mehmet să le supravegheze, declară hotărît :

— Vreau să mergem împreună puțin la primbare în taiga, s-o văd și eu... Mehmet o să mă înlocuiască un ceas, că se pricepe foarte bine.

Răutu se uită cu mirare la neîmblinzitul caucazian, care accepta jugul Taniei cu atîta voie bună pînă la a se coborî la munci dezonorante „pentru un cunac“.

Merseră împreună la trunchiul de copac de deasupra apei umbrite și se așezară acolo.

Tania îl îmbrățișă pe Răutu și, lipită de el, ascunzîndu-și fața la pieptul lui, grăi emoționată :

— Vaniușa dragă ! Spune-mi cîstit, nu-ți pare rău ? Știu că nu sînt femeia care-ți trebuie, pe care o meriți... Știu că nu-ți pot inspira acel sentiment, care mă arde pe mine. Și durerea mea mare este că nu-ți pot da fericirea adîncă, aceea bucurie luminoasă, pe care o simt eu. Dar tu n-ai găsit pînă acum altă femeie, — și cine știe cînd o vei găsi... M-am hotărît astăzi cînd dispăruseși nevăzut de nimeni, — închipuindu-mi ce se petrece în sufletul tău, — m-am hotărît să avem o explicație, ca buni și vechi tovarăși, ca să nu ai nici o părere de rău, nici o remușcare...

Vania o strînse la piept în tăcere.

— Nu poți trăi singur, dragă Vania. Trebuie să-ți mărturisesc, iubitul meu, că eu de mult, de foarte de mult, de cînd am înțeles destinul care te așteaptă, am prevăzut și am dorit clipa asta. Am complotat chiar pentru ea cu tîotia Natalița la Odessa, — cînd erai la *Numărul Cinci*. Da, da ! dragul meu !... Sînt așa, perversă... De cînd mi-am dat seama de mine și de lume, tot interesul vieții mele este concentrat în tine. Ai să mă părăsești o dată, desigur, — nu se poate altfel. Dar oricum, nu vreau să rămîn fără să am nimic de la tine... dragul meu ! Nu mi-e îngăduit fătărnicia față de tine : vreau un copil de la tine, Vaniușa ! Va numai al meu, nu vei avea nici o răspundere pentru el ; îl voi crește cu toată dragostea mea pentru tine, în cultul tău. Nu vreau ca tu, o clipă, să-i simți povara...

Vania tresări la acest cuvînt.

— Vei rămîne liber, stăpîn pe viața ta, — chiar și acuma... și aici... și mai tîrziu... și oriunde...

Mișcat pînă în cele mai adînci tainițe ale sufletului, Răutu se puse în genunchi în fața Taniei și cu capul în poala ei, țînînd-o strînsă de talie, își revărsă căința amară, gata de spovedanie :

— Taniușa ! Taniușa ! Ce păcătos sînt ! Cît de departe sînt de icoana pe care ți-ai făcut-o despre mine ! Cît de puțin te merit ! Îmi ești așa de dragă, ca nimeni altul pe pămînt, și-ți jur că voi face totul ca să înalț pînă la tine, pentru ca niciodată, niciodată să nu regreti jertfa ta !...

Tania îl ridică și strîngîndu-l la sînul ei, între plîsete, muindu-l cu lacrimile, ei, îi opri spovedania :

— Nu trebuie, dragul meu ! Știu tot, știu mai bine decît tine... Tu trăiești în alte sfere, iar eu mă tirăsc pe pămînt, sînt mai aproape de coborîrile vieții. Nu vorbi ! Sînt foarte fericită, sînt foarte fericită ! Și orice s-ar întîmpla, — înțelegi tu Vaniușa ! — orice s-ar întîmpla, nu voi regreta niciodată, niciodată, ceasurile acestea. Și-ți voi fi întotdeauna adînc recunoscătoare pentru fericirea și înălțarea pe care mi le dai... Ah ! — exclamă deodată ea zîmbind : Acum să mergem acasă, să nu încercăm prea mult bunăvoința lui Mehmet !... Stai ! Să sărut întîi locșoarele mele ! Sînt ale mele ! — se opri ea, sărutîndu-l pe bărbia, unde nu se întinseseră încă șuvițele încrețite ale bărbii lui tinere. Apoi, rușinată și provocatoare, exclamă : Cine o să ajungă acasă mai repede ? Una, două, trei !...

Își strîns fusta și porni în goană nebună.

Cu tot plumbul din suflet, care îl apăsa, Vania se avînta și el în urma ei.

Lîngă ușa de intrare, Mehmet despica lemne pentru surcele. Arunchinii lipseau, plecați cu undița.

Din bucătărie se auzi, fredonat cu un timbru nazal, — exagerat ostentativ, — cîntecul :

Vania cu Tania s-au iubit,
Tot ce Tania a dorit !...

Dinga, dinga, dinga-da,
Ușoară e șarada mea :

Vania tare e draguț,
Dar s-ascunde ca un struț !...

— Mehmet ! — strigă poruncitor Tania : Mai adu o căldare de apă !...

Mehmet mîrii, rînjind :

— Frumusele, mai puținele ! — dar luă căldarea, supus.

Pentru Tania el abdicase pe veci de la **punctul de onoare** de adevărat cunac circasian, dar nu primea ordine decît de la Tania...

Nici o prințesă din castele căjărate pe piscurile Caucaziei n-a avut o slugă mai plecată, o confidentă mai credincioasă și un protector mai cavaleresc.

Cine ar fi putut crede vreodată că o copilă mărunțică și slăbuță, neformată și departe de a fi frumoasă, cu un trup de adolescent, va putea ajunge la o așa dominație neîngrădită asupra neînfrîntului fiu al Caucaziei, încît cu un suris sau cu o mișcare din sprinceană să îl arunce în ghenă ?...

La masa lui de lucru, după prînz, cînd Tania, ghemuită după paravanul ei, tăcută, îi revizua ciorapii, Vania cu greu își putea concentra gîndurile asupra unui volum de istoria filosofiei de Friederich Uberweg.

Tot timpul el se întreba : cum se va așeza viața lor ? Și ce-i așteaptă chiar la noapte ?

Cînd Arunchinii făcură un moment irupție în cameră, cu indiscreția lor obișnuită, Răutu mai că se bucură de distracția pe care o putea astfel găsi și, fără voie, surise la aerul de in-

dignare, pe care abia și l-a putut stăpîni Tania față de asemenea sacrilegiu.

Cînd veni ceasul de culcare, Tania astupă din nou hermetic fereastra și se retrase după paravan, dar îndată stinse candela și se furișă, tăcută, sub plapuma lui.

Viața conjugală, încă de la început puse înaintea lui Răutu o gravă problemă.

Îmbrățișările lor îl zguduiau, prin tonalitatea lor neașteptată.

Tania întotdeauna tăcea, rămînea în aparență inertă, nici un gest nu-i trăda violenta încordare a tuturor simțurilor. Printr-un paradox crud, se părea că numai Vania era cuprins de pasiune.

El suferea adînc la dezacordul dintre trupul lui tînăr și înflăcărat, trezit la viața de pasiuni, și sufletul înghețat de conștiința lui de vină, care îl apăsa față de nelimitata adorație al cărui obiect nemeritat era.

Simțurile lui Răutu erau afectate și de ciuda și extrema pudicitate, pe care, cu toată pasiunea ei, o manifesta Tania.

Dimineața, nu o găsea în pat alături de el. Iar cînd venea să deschidă fereastra, ea era întotdeauna complet îmbrăcată ; nu lăsa în casă nici o pisică cînd își lua baia...

Ziua, nu-și permitea nici un gest, nici o dezmierdare, nici măcar o privire, care să fi depășit o manifestare de simplă afecțiune, îngăduită între buni prieteni.

Indiscreția soților Arunchin o făcea mereu să sufere.

Aceștia, — și nu numai Rosa, ci chiar și Moritz, — își permitau confidențe și o doborau pe Tania cu întrebări care o aruncau aproape în leșin.

Viața, astfel, se așeză și curgea, de pe o zi pe alta, fără evenimente dramatice.

Da sub aparenta ei monotonie, se condensau în tainițele sufletești ale Taniei și ale lui Răutu tot mai intens momente tragice...

Se părea că Tania robotea ca și înainte, purtînd, voioasă și veselă, toate sarcinile menajului pentru mica lor obște.

Dar parcă slăbea tot mai mult și paloarea îi acoperea fața tot mai îndărătnic.

Tusea ușoară, pe care Vania o observase chiar de la soirea ei, revena mai des și tot mai grea.

Răutu o surpindea, din cînd în cînd, privindu-l parcă cu o întrebare plină de tristeță.

Zilele se scurtau repede, se apropia echinocțiul de toamnă. Noaptea, nu mai era nevoie să fie astupate ferestrele.

Intr-o seară, fără nici o explicație, și fără nici un motiv justificat, Răutu fu surprins că Tania nu mai stinsese candela de la icoană și se culcase tăcută, după paravanul ei.

Inima lui Răutu se strînse.

Cu capul rătăcit de perete, el aștepta.

Frînturi de gînduri roiau, sentimente confuze se ciocneau în sufletul lui.

Nu vine ?

Și parcă o tainică mulțumire îl cuprinsese.

Dar în același timp un ghimpe îi îndureră inima.

S-a trădat el oare ? Dar prin ce ?

Înțelesese ea ? Trebuie să fie nenorocită...

El își încordă auzul...

Nici o mișcare !

Dar ea nu doarme, pentru că nu se simte nici respirația ei, totdeauna lină și egală, întretăiată doar din cînd în cînd, de o tusă ușoară sau de un geamăt înăbușit.

El se ridică și, în vîrfurile degetelor, ușor, se apropie de paravan.

Tania, în adevăr, nu dormea : întinsă pe spate, ea stătea cu plapuma trasă pînă la bărbie.

Cînd îl văzu pe Vania, în ochii ei se aprinse atîta bucurie, încît el simți o acută împunsătură de remușcare, — și se aruncă spre ea cu brațele întinse.

— Stinge candela, stinge candela ! — șopti ea, parcă înspăimîntată, și totuși transportată de extaz.

Răutu stinsese candela...

Din noaptea aceasta numai el lua inițiativa îndrăgostirilor și a dezmierdărilor.

Cap. XIV

RĂTĂCIRI

Jercinsc, cu populația lui oropsită de osteaci, servea ca un punct strategic pentru marea firmă „Frații Starițchi“, în operațiunile de comerț cu pește și blănuri.

Nici un potentat al împărățiilor orientale nu putea fi stăpîn mai absolut asupra supușilor săi, decît Frații Starițchi asupra triburilor de pescari și vînători, dintr-o regiune vastă cît jumătate din Europa.

Chiar din primele zile după așezarea lui la Jercinsc, Răutu avu prilejul să se convingă cît de nemărginită este această autoritate. Întilni pe țărmul Obiei pe vecinul Filatca, — osteac încă tînăr, și care părea mai dezghețat și mai deștept decît majoritatea semenilor săi, — cu o splendidă vulpe argintie prinsă în capcană.

Filatca abia îl văzu și începu să se tînguiască :

— Vezi ! O să-mi dea cel mult o rublă pe ea ! Pentru așa mîndrețe ! Plesnire-ar ochii !...

— Cui ? — se miră Răutu.

Filatca, imediat, se făcu parcă și mai mic, se lovi cu palma peste gură și, speriat, își furișă ochii lui mici negri prin toate tufișurile dimprejur.

— Șșșș !... Să nu ne audă ! — șușui el, înspăimîntat.

— Cine, frate ? Spune odată ! — îi strigă Răutu.

— El... Starițchi !... — șopti Filatca.

— Dar de ce să-i dai blana pentru o rublă ? Iacă eu îți dau zece pe ea...

Filatca sări în sus ca ars și, îngălbenit de spaimă, fugi spre vatra satului, fără să se mai uite îndărăt.

Peste puțină vreme, între Răutu și acest vecin se legară relațiuni mai prietenești.

Răutu, pe atunci avînd singur sarcina aprovizionării, simțea nevoia de un ciine special dresat pentru vînătoarea de teterevi.

Aceste păsări stupide sînt parcă fascinată de lătratul ciine-lui și cînd îl aud nu se mai mișcă, chiar dacă le împuști una după alta pe toate cîte sînt în copac.

Filatca îi oferi un splendid dulău, lăudîndu-i inteligența și dresajul, — și pe un preț foarte convenabil : numai trei ruble.

Pornind a doua zi la vînătoare, Răutu încercă o crudă dezamăgire. *Sultan* — așa era poreclit ciinele, — nu numai că nu-l ajuta la vînat, dar fura fiecare pasăre împușcată fără ajutorul lui și fugea cu ea în pădure, silind astfel pe stăpînul său la fantastice curse de întrecere printre copacii și băltoacele taigalei.

La un moment dat, cînd fiara îi smulse chiar din mîini un enorm curcan, în Ion Răutu se treziră furiile lui Vania de altădată și, cu un foc bine țintuit, *Sultan* fu doborît la pămînt, unde se rostogoli cu prada lui cu tot.

La întoarcerea în sat, Vania, necăjit, dădu peste Filatca, lîngă iurta lui, dregîndu-și năvodul.

Cum îl văzu pe Răutu osteacul își despică gura într-un suris prietenos.

— Bună ziua Vangorici ! — așa simplifica el numele rusesc al lui Răutu : Bună ziua, Vangorici ! Dar unde-i *Sultan* ? Cum a mers ? — și ochii lui mici și șireți băteau lăturile.

— L-am împușcat ! — răspunse Vania furios, povestindu-i jalnica pățanie.

— Uite, javra afurisită ! Nu a fost păcat să jertfești încă un cartuș pentru așa jigodie ?... își tărăgăni liniștit glasul Filatca, cu compătimire, — cine știe dacă pentru *Sultan*, pentru cartușul pierdut sau pentru Răutu, păcălit de el...

Acest cinism candid îi cîștigă lui Filatca oarecare simpatie din partea lui Răutu care, la rîndul său, prin mărinimia arătată cu acest prilej, îi inspira mai multă încredere lui Filatca.

Astfel Răutu putu descoperi și resorturile intime ale puterii Fraților Starițchi : prin creditul acordat în mărfuri, ei ajunseseră să înglobeze toată populația în datorii fantastice. Fiecare socoteală de sfîrșit de an constata mereu creșterea datoriei, cu toate că oamenii livrau tot produsul muncii de un an.

În zadar încerca Răutu să trezească în robii aceștia conștiința demnității omenеști, a intereselor și a drepturilor lor.

El fu primit cu ostilitate, nu numai de către Frații Starițchi, dar chiar și de către osteacii înșiși.

Cu sosirea Taniei la Jercinsc, raporturile cu băstinașii se îmbunătățiră, mulțumită practicei sale de moașă și subchirurgă. Începutul fericit fu făcut tocmai de Filatca.

Într-o zi, obștea din Jercinsc stînd la masă, auzi niște mugete prelungi chiar lîngă prag.

Sărînd afară cu toții, găsiră pe Filatca răzămătat cu capul de birnele păretelui, scaldat în sîngele, care-i curgea șiroaie, din țeasta crăpată și aproape golită de scalp, — rezultatul unui chef cu prietenii, pornit pentru a cinsti o mare izbîndă vînătorească.

Osteacii îi venerează, aproape îi divinizează pe urși. Cu toate acestea, nu poate fi o glorie mai mare pentru vînătorul osteac decît răpunerea unui urs în luptă corp la corp, numai cu cuțitul în mînă.

În jurul cadavrului se încinge numaidecît un ceremonial pitoresc.

Tot tribul adunat sfîșie cerul cu lamentațiuni, iar vreun bătrîn venerat adresează răposatului o orațiune funebră, în care caută să-l convingă că acest accident regretabil se datorește numai unei confuziuni : că vînătorul nu și-a dat seama că are a face cu divinul protector al tribului, care este deci implorat să-i ierte greșeala. Totul se isprăvește cu un ospăț în care divinul protector e mîncat. Și firma Starițchi își asigură cu acest prilej o bogată recoltă de blănuri în schimbul basamacului necesar spre a da praznicului toate splendorile.

La un asemenea praznic comesenii, amețiți de băutură, sfîrșesc adesea printr-o încăierarea sălbatică. Astfel fusese rănit și Filatca.

Tania porunci să fie adus în casă ; îl culcă în patul lui Răutu, îl spală, îi îngriji rana și îl bandajă, — după toate regulile artei.

Filatca, beat mort, nici nu-și veni în fire.

În cursul nopții, Tania îi inspectă de mai multe ori bandajele și, în sfîrșit, se culcă după paravanul ei, cu candela stinsă ca de obicei.

Dimineața, spre spaima ei, găsi patul lui Răutu gol și Filatca nicăieri.

Se repezi spre iurta lui.

Lîngă rug, stătea acolo cinchită, cu luleaua în gură, Marda stăpîna, încă aburită și ea după ospăț.

— Unde-i Filatca ? — o întrebă Tania.

— Dus la pescuit ! — hîrîi venerabila matroană.

Într-adevăr, spre seară îl văzu întors cu luntrea plină ; capul bandajat nu-i împiedicase izbînda și nu-i stricase voia bună.

— Bună seara, gospodina Tanuca ! — abia putu bolmoji ei de sub bandajele care îi strîngeau bărbia. Ți-am adus morun cu icre ! — și adăogă în șoaptă : Numai să nu afle diavolul !..

În vizita ei, Tania băgă de seamă că Marda e însărcinată. Îndată ea și începu să o trateze, după „prescripțiunile științei“.

Marda le primi cu foarte multă bunăvoință, — mai ales că, între altele, Tania ordonă să-și fricționeze sfîrcurile sînilor, în vederea alăptării ulterioare, cu alcool cît mai curat pe care i-l și procura...

Dacă alcoolul o fi servit cumva și pentru scopul indicat de Tania, rămîne sub vălul tainei ; dar Marda îl consuma în cantități impresionante.

Cînd se apropie ziua dezlegării, Tania își vizită zilnic pacienta. Și-i porunci ca, în caz de nevoie, să fie trezită chiar noaptea.

Într-o dimineață, plecînd în turneul ei obișnuit, — căci își asigurase o clientelă și în alte iurte, mai ales printre copii, — Tania văzu îngrozită, la ușa iurtei lui Filatca, sub ochii indiferenți ai fericitului părinte, un prunc nou-născut, pe care îl lingeau cu multă poftă cîinii ; — era prima toaletă care înlocuia baia.

Noaptea, Marda se dezlegase de tot ritualul impus de obicei, cu ajutorul megerelor iscusite și în asistența *samanului*.

Acest sfîrșit lamentabil al metodelor științifice ale Taniei n-a fost ultimul. Dar ea nu se descurajă și în curînd, în ciuda acestor accidente, ajunse patroana iubită și respectată de toată populația din împrejurimile Jercinscului, chiar și din satele îndepărtate la mai multe sute de kilometri.

Și dacă nu putea „ajuta la apariție“ pe noii născuți, era cel puțin totdeauna invitată la ospățul de după apariția lor, cînd erau servite delicatesele rituale, pregătite, în diferite combinațiuni, din... placenta lehuzei.

O grozavă epidemie de difterie, care a decimat familiile din regiune, pusese la grea încercare forțele Taniei și chiar tăria ei morală.

În deșert predica ea necesitatea de izolare și de pază a cociilor.

Fiecare nou sicriu, adunînd în jurul lui toată populația, crea astfel un nou focar de molimă.

Iurtele se goliră de copii, dar Tania, sfîrșită de puteri, desperată de neputința ei, ajunse totuși, ca mare *șamană*, o autoritate nediscutată, stăpînă a taigalei.

Răutu era foarte mulțumit de activitatea desfășurată de Tania, care îi dădea multă satisfacție morală și mai multă încredere în sine.

Unul singur mîriia și protesta, — Mehmet Șihau Oglî, care mai de mult avea pică, mai cu seamă împotriva lui Filatca, pe care îl învinuia nu numai de înșelăciuni, dar și de furțișaguri de ustensile de bucătărie, — cuțite și tingiri.

Cu deosebire însă îl revolta faptul că Tania își riscă sănătatea, se expune la molimă, — ea însăși un copil, — pentru „asemenea puturoșenii“.

Își permise de mai multe ori să reproșeze cu amărăciune, și lui Răutu, lipsa lui de atențiune pentru sănătatea Taniei.

Între Răutu și Mehmet se produse, de la sosirea Taniei, o stranie tensiune.

Mehmet, în realitate, dispăruse din Jercinsc după scena din jurul rugului în taiga, nu pentru că s-ar fi simțit ofensat de ușa închisă în fața lui, ci din afecțiune pentru Răutu. Văzînd că acesta „se prăpădește după o muiere“, se hotărî să pornească la Tobolsc, unde știa că o poate găsi pe Tania, ca să o aducă în haremul stăpînului.

O aduse.

Și se aștepta să-l vadă pe Răutu în culmea fericirii.

Dar, spre uimirea lui, îl găsea acum mai îngîndurat, mai abătut și mai enervat decît înainte.

Nu mai înțelegea nimic.

Își dădea însă seama că între Răutu și Tania, lucrurile nu merg cum ar fi trebuit.

Și, din porniri sufletești obscure, luă pătimaș partea Taniei, — deși nu îndrăznea să sufle nici un cuvînt.

Adesea însă privirea lui grea îl urmărea pe Răutu, cu o muștrare tăcută.

Răutu, plecînd o dată cu pușca la plimbare, mai bine de treizeci de ore nu reveni acasă.

Dimineața, Tania, liniștită, deși puțin necăjită pentru că plecase fără să-și ia rămas bun și fără măcar s-o previe, umbla cu grijile gospodăriei, fredonînd ca de obicei, cînd se simțea tulburată, mica ei romanță :

A zburat rîndunica departe...
Ah, departe !...
De cuibu-i uitat sub palmieri
O vrajă de dor și dureri,
Sub cerul străin, o departe...
N-are parte !..

Spre amiazi, începu să se îngrijoreze. Iar cînd nici la ora prînzului Vania nu apăru, ea fu prinsă de panică.

Îi veniră în gînd toate poveștile osteacilor, despre vînătorii temerari, sfîșiați de fiare ; despre sorburile implacabile ale tunderii, care înghit pe călătorul necunoscător, torturat într-o agonie lentă, fără puțință de mîntuire ; despre cadavrele, găsite la marginea satului, ale rătăciților prinși de vîrtejul misterios al taigalei la cîțiva pași de casa lor ; despre vînătoarea de oameni a bandelor de varnaci și a triburilor sălbătice în fundul junglelor necercetate... În zadar tovarășul Arunchin, ca s-o liniștească, inventa anecdote picante, care ar fi putut explica întîrzierea...

În zadar și Mehmet o asigură că Răutu, în peregrinările lui, nu se abătea niciodată de la mal, tocmai de teama rătăcirii... că poate s-o fi lăsat acum cu luntrea prea departe la vale și, desigur, în ceasul acesta luptă în drum spre casă, împotriva valurilor...

Spre seară, Tania goni în pădure cu cercetași pe Mehmet, pe Filatca și pe toți bărbații pe care îi găsi în iurtele lor, — chiar și pe Arunchin. Iar ea însăși cu Rosa Moiseeva, și cu alte femei băteau tufișurile dimprejur.

Noaptea n-a fost decît o lungă agonie.

Spre dimineată, aproape toți se lăsară de aceste căutări zadarnice și reveniră la vatră.

Numai Mehmet nu se întoarse încă, — și astfel în inima Taniei mai licărea o nădejde...

În sfîrșit, spre amiazi, Răutu apăru palid, extenuat, cu zgîrieturi pe obraz și pe mîini, cu hainele rupte și murdare.

La vreo douăzeci de verste mai sus de Jercinse, el răs-punse la împușcăturile lui Mehmet, și fu găsit de acesta numai la vreo două sute de pași de mal, întins pe pămînt, cu capul răzămat de un trunchi căzut, istovit și deznădăjduit. Mehmet îl ridică în brațe și-l duse pînă la țarm, unde rechiziționă cea dintîi luntre în trecere.

La vederea lui Răutu, Tania își uită rezerva obișnuită, se repezi într-un hohot de plîns, se aruncă furtunos în brațele lui

și, în văzul tuturor, îl strînse la piept, sărutîndu-l pătimaș, printre lacrimi.

Răutu, căutînd s-o liniștească, încercă, — deși buzele îi tremurau, glasul i se stîngea și genunchii i se îndoiau, — să-i înfățișeze totul ca o aventură comică :

— Fleacuri ! — exclamă el, cu o veselie prefăcută ; M-am rătăcit ca un August cel prost, literalmente între copaci. Intram în sat cînd, pe cadrul cel mare de deasupra iurtei lui Sencha chiorul am văzut un splendid teterev. L-am ochit și l-am trîntit la pămînt... dar a fost numai rănit și a fugit în tufiș. La doi pași de sat, nu mai țineam seama de țarm și m-am aruncat după el ; l-am ajuns, apoi m-am îndrumat spre sat, — și n-am mai dat de el ! Și nici de țarm n-am mai putut să dau ; curat ca August cel Prost ! Dracu știe prin ce ușoară deviație trecusem pe-alături. Nu aveam busolă ; cerul fiind înourat, nu mă puteam orienta nici după soare. M-am hotărît deci să-mi pun în aplicare arta învățată de la eroii romanelor lui Fenimore Cooper și Mayne Reid. Am încercat întîi prin mijlocul cel mai simplu. M-am suit în vîrfurile unui copac, dar n-am putut vedea pînă la marginea orizontului decît aceleași vîrfuri de verdeață sumbră de brazi și de cedri ce se confundau într-o singură masă ondulată, — fără să pot ghici pe unde trece cursul fluviului, — spunea că în caz cînd te rătăcești, să cauți numai *încotro se uită pădurea*... Am căutat ! Dar ea nu se uita nicăieri, cel puțin pentru ochiul meu...

Atunci mi-a venit în ajutor legea gravitației. M-am hotărît să caut un șipot sau un pîrîiaș cît de mic. Acesta trebuie, doar din afluent în afluent, să ajungă la Obi. Am și pornit deci în zig-zag-uri, ca un bețiv nepocăit, — ceasuri întregi. Deodată, la marginea unui riuleț, drept în cale, dau peste un enorm urs negru, devorînd cu lăcomie niște boabe de *brusnică*... Ce să fac ? Să trag cu pușca... Dar dacă nu-l nimeresc, — și mă sfîșie... Să-l înconjur ? Dar dacă voi pierde din vedere riulețul, acest fir al Ariadnei... Atunci am dat dovadă de eroism și prezență de spirit ; am stat pe loc și am început să mă strîmb la el să-i fac mutre urite regelui taigalei. Namila s-a uitat la mine cu dispreț a scuipat și a plecat în lături... — Și totuși a fost în zadar. Riulețul se înfundase într-o băltoacă din care nu era nici o ieșire. Acolo m-a găsit Mehmet.

Tania, încă îmbrățișată, sub stăpînirea emoțiunii, urmărea cu încordare aceste peripeții, pe care Mehmet le asculta cu un suris sarcastic.

Tania nu se lăsă înșelată de umorul lui Vania, dar palpitând încă, exclamă prefăcută, strângându-și buzele ca o cochetă capricioasă :

— Vai, Vaniușa ! Ce păcat că n-ai avut curajul să tragi ! De mult visez eu la o frumoasă blană de urs ca s-o aștern lângă pat !...

Peste câteva ceasuri Mehmet aduse din pădure o superbă piele de urs și, cu o privire disprețuitoare spre Răutu, o aruncă la picioarele Taniei !

— Nna ! Cunac pușcat urs, când vrei. Nu frică !

Chiar dezinteresarea lui Răutu pentru micile griji de gospodărie, provoca ieșiri supărătoare din partea cavalerului caucazian.

Conflictele se nășteau cu prilejuri cu totul neașteptate.

Plaga vieții de tundră în timpul verii sînt țînțarii, care, împreună cu ploșnițele din casă în toate sezoanele, pot literalmente otrăvi existența.

La plîngerile Taniei, Răutu încercă în zadar toate mijloacele pe care le putea găsi în cărți.

Circasianul, însă, și în această privință găsi remedii mai eficace, în diferite fumegări și decoctiuni de ierburi de baltă. Și făcea în urmă un scandal infernal dacă la aceste remedii, destinate de el exclusiv pentru Tania, recurgeau și soții Arunchin și chiar însuși Răutu.

Acesta fu silit de mai multe ori să-și dojenească cu oarecare asprime vechiul tovarăș.

Mehmet se înfură, scrișnea din dinți și profera chiar amenințări neînțelese în limba lui. Numai Tania știa să-l mai poalească.

O întâmplare îl domoli puțin pe Mehmet, deși armonia desăvîrșită de altădată n-a mai fost restabilită.

Locuitorii Jercinscului, în lipsă de orice altă distracție, alergau cu toții la țarm, la trecerea luntrelor de călători.

Într-o zi, Răutu și Mehmet, cu veșnica lui pușcă, se găseau și ei pe țarmul Obiei, cu prilejul trecerii domnului *zasiedatel*, subprefect, în Condinsc.

Mehmet ridică pușca și ochi o gîscă sălbatecă care tocmai în momentul acela zbura sus deasupra capetelor.

— Nu strica degeaba cartușul, turcule ! — se răsti *zasiedatelul* : Cine poate nimeri la așa înălțime ?...

Mehmet, totuși, trage... Gîsca lovită de moarte, cade drept la pămînt, ca o bucată de fier. Atunci mîndrul pușcaș, adînc ofensat că s-a pus la îndoială iscusința lui, îndreptă al doilea cartuș asupra *zasiedatelui*.

Numai lovitura dată de Răutu peste țeavă, evită o nenorocire.

Din ordinul *zasiedatelui*, — înspăimîntat și infuriat, — Mehmet fu însă arestat îndată, dus la Berezov și dat în judecată.

Multe stăruinți și sacrificii l-a costat pe Răutu aplanarea stupidului incident.

Mehmet reveni la Jercinsc mai îmblînzit, recunoscător, dar tot plin de tristeță asista la neînțeleasa dramă conjugală ce se petrecea înaintea ochilor lui.

În această atmosferă apariția neașteptată la Jercinsc, a lui Grișa Goncev aduse o nouă notă în viața tulbure a soților Răutu.

Îndată ce-l văzu, Răutu îl întrebă despre Polia.

— A murit ! — aruncă sec Grișa, evitînd hotărît să se oprească mai mult asupra subiectului, spre a nu-și trăda emoția.

Răutu fu adînc îndurerat de această veste, dar, imitînd atitudinea lui Grișa, trecu și el la alte chestiuni.

Grișa Goncev se schimbase puțin de la despărțirea din Moscova.

Colțurile ascuțite și incolore ale bărbii lui se lăsaseră puțin mai jos, și balonul de păr aspru din jurul capului luase proporții impunătoare.

Ca întotdeauna, el știa să subjuge pe străjerii săi, cărora le comanda cu atîta hotărîre încît nici prin gînd nu le trecea să-i reziste.

Călătorea astfel pe îndelete.

La Cemașa, se oprise două zile. Și în aceste două zile luă, fără pic de șovăire, hotărîri eroice :

— Ar fi o mirșavie, — declară el scurt : ca Sonia să mai rămînă acolo cu bruta aceea de bețivan. Copilul născut din acest alcoolice o omoară de scîrbă. E nebună de teama eredității. Se prăpădește. Am convins-o să fugim împreună. Mă duc la Berezov numai să organizez evadarea prin tundră, după concepția lui Prestea, pe care o găsesc genială. Dar tu, măi Vania, ce te murezi aici ? Ai meritul că pățania ta din Petrovscoie a răscolit băltoaca și a înviorat spiritele.

Dar în Siberia nu se poate face nimic. Trebuie să ne întoarcem în Rusia, — zece, cincisprezece, o sută, cinci sute deodată. Vor scăpa zece sau unu la sută, — dar mișcarea va reînvia. Tu mai puțin ca oricine ai dreptul să stai aici. Eu nu mă pricep în teorii. Este treaba ta să ne dai o nouă doctrină și să ne elaborezi noi metode de lucru !...

Răutu, emoționat, se ridică plimbându-se agitat prin odaie, se uită la Tania.

Aceasta, — palidă, cu fața tăiată de o pată roșie cu margini tranșante, pentru prima oară observate de Răutu, — îi evită privirea și cu o atenție exagerată servea lui Grișa ceaiul.

— Dragă Grișa, — răspunse confuz și stingherit Răutu : nu poți scoate o doctrină din cap, cum ai scoate un manuscris dintr-un saltar. Știi că eu nu prea am multe talente practice ; în orice caz însă, poți fi sigur că dacă va fi nevoie de mine în acțiune, voi răspunde la apel.

Tania se ridică, dispăru pentru câteva momente după paravanul ei, de unde reveni cu ochii aprinși și cu o zburdălnicie și veselie forțată :

— Bine, Grișa, — pornesc și eu ! Ce frumos are să fie ! Tu cu Sonia și copilul ; Vania cu mine ! Ar trebui să ni-i asociem și pe Arunchinii... Se va cutremura catapeteasma...

— Eu sint hotărît ! — anunță categoric Grișa : Chiar dacă ne prinde, o să ne trimită în Siberia orientală... dar cel puțin voi scăpa pe Sonia, acest suflet minunat, de bestia aceea de Ozerov.

La vreo trei zile după plecarea lui Grișa, veni altă veste.

O scrisoare a tovarășului Popov din Curgan le aduse la cunoștință moartea impresionantă a panului Semienski. A murit cum îi prevestise, pe vremuri, lui Răutu : — „Pan Semienski muncește cât trăiește, și trăiește cât muncește...”

Într-o după-amiază, pe la mijlocul lui iulie, înainte de încetarea lucrului, el părăsi brusc fierăria poruncind lui Ifrim :

— Ai să isprăvești osia asta numai cu Filca. Eu mă voi odihni puțin.

În casă se culcă în pat cu fața spre părete.

La ora mesei, fu găsit mort.

Zdruncinat, Răutu rătăci prin pădure, singur, mai multe ceasuri.

„Cite jertfe !... Cite jertfe !“ — își șoptea mereu : „Și toate în zadar, — numai în *preajma revoluției*, fără luptă rodnică... Revoluția adevărată se lasă mereu așteptată...”

Revenit acasă Răutu înscrise pe o foaie de hirtie :

„Pomelnicul celor căzuți în preajma revoluției :

Alexandru Levi,

Petea Stan,

Marat,

Andrei Rechinul,

Polia Goncev,

Pan Semienski...”

Tania trecu pe lângă dînsul, și-și aruncă, de după spatele lui, ochii pe hirtie și abia își putu stăpîni un geamăt, — paloarea-i se aprinse de pete sinistre.

Răutu se uită la dînsa o clipă.

Și prin creierul lui fulgeră un gând grozav, monstruos...

Îngrozit de sine însuși, strivit, el își puse capul pe masă neîndrăznind să arunce o privire Taniei.

— Dragă Vania — îl mîngîie ea pe cap : asta-i soarta acestei generații nenorocite. Dar și moartea chiar numai în *preajma* revoluției nu e zadarnică... Și... ceasul morții nimeni nu-l cunoaște... numai cugetul să fie curat și să ai dragoste în suflet...

Vania își simți parcă un cuțit înfipt și întors în inimă.

Jenat, sărută mina Taniei, — foarte mirată de acest gest — și fugi în pădure.

Fugi, de cine ? De Tania ? De dînsul ?

Dar poate omul fugi de sine însuși ?

În fața unei mari băltoace negre, îi veniră deodată în minte versurile lui Victor Hugo, înscrise în carnetul lui de închisoare încă de pe cînd se afla la *Numărul Cinci* din Odessa

Comme dans les étangs assoupiés sous les bois,

Dans une âme on voit deux choses à la fois :

Le Ciel qui teint les ax a peine remuées

Avec tous ses rayons et toutes ses nuées ;

Et la vase, fond morne, affreux, sombre et dormant,

Où des reptiles noirs fourmillent vaguement...

Pentru ce tocmai el trebuie să aibă în sufletul său asemenea reptile grozave ?

Tania, ca și Undina desigur, nu le are...
„Să fug?... Unde să fug, și cum să fug?...“

Cu nopțile mai lungi temperatura scădea mereu.
Pe la sfârșitul lui iulie nu se mai putea scălda în riu. Iar
din august adesea o brumă groasă acoperea tundra.
Torturat de arzătoare remușcări de cuget, sufletul zbuciu-
mat al lui Răutu nu mai găsea liniște.
Se simțea parcă, adânc și de neiertat vinovat față de Tania
și, neavînd curajul unei explicațiuni, rătăcea cu ceasurile prin
taiga, scormonind mereu mîlul, lutul din sufletul său.
Da, mîlul, lutul :

...La vase, fond morne affreux sombre et dormant,
Ou des reptiles noirs fourmillent vaguement.

Dar dacă nu-și poate stăpîni simțurile ?
Dacă o ticăloasă sensibilitate a fost sădită în carnea lui de
cine știe ce ereditate, nu e de datoria lui cel puțin să nu înșele
pe Tania, să-și mărturisească păcatul ?
El n-are dreptul să tăinuiească simțurile sale...
Ar fi o gravă ofensă față de acest suflet cristalin...
Dar cum să-și mărturisească ?
Să dea o lovitură perfidă de pumnal, într-o inimă care
zvîcnește numai de dragoste ?

Pentru Tania nu rămăsese ascuns acest zbucium.
Și pentru ea se punea o problemă nu mai puțin gravă.
Nu-și manifesta grija și tulburarea din suflet. Își păstra
în aparență minunata ei egalitate de dispoziție, care constituia
farmecul firii sale.
Își continua cu aceeași meticulozitate funcțiunile de mena-
jeră. Vania auzea adesea chiar fredonările ei obișnuite :

Zinga, zinga-zi,
Trece noapte după zi...
Trece vara, vine iarna
Și ne ducem și noi razna...

Dar în adîncimile ei sufletești se cocea o hotărîre .
Intr-o după amiază, curînd după trecerea lui Grișa Goncev,
ea se așeză în fața lui Răutu și luîndu-i amîndouă mîinile între
ale ei și privindu-l drept în ochi, abordă, cu o notă patetică
în glasul ei nazal, — o conversație gravă :

— Vanușa, știu ce se petrece în sufletul tău. Pentru ce
să nu stăm de vorbă deschis, prietenește ? N-ai doar pe ni-
meni pe pămînt cui să-i poți vorbi așa cu inima deschisă ca
mie...

Un fior rece trecu prin toate vinele lui Răutu.

— Vanușa ! Vrai să fugi ? Grișa Goncev ți-a redeșteptat
ardoarea de luptă, dorul de sacrificiu ? Dar ți-e milă de mine,
ți-e teamă să mă părăsești !...

O piatră căzu de pe inima lui Răutu. Tot sîngele i se urcă
în obraz... De rușine, nu putea privi pe Tania în ochi...

Se ridică și începu să alerge tulburat prin cameră.

Tania îl urmărea liniștită, cu un zîmbet plin de tristeță
blîndă.

— Da ! Taniușa dragă ! Nu mai pot trăi aici ! — răspunse
Răutu (*cu o lașă rezervă mentală*, se gîndi el) : Nu pot trăi așa,
draga mea ! Mă prăpădesc, îmi întinez sufletul, te chinuiesc
și pe tine, te molipsesc de soluție morală. Numai acțiunea,
lupta, sacrificiul pentru o cauză mare, mă pot mîntui. Trebuie
să fug... Trebuie să fug... Să crezi că mă doare grozav să te pă-
rășesc... așa... adăogă din nou lașitatea rezervei mentale...

În ochii Taniei se aprinse o lumină Și cu acelaș surîs blînd
și trist, ea rosti :

— De ce dragul meu ? Rostul vieții mele nu e să-ți întunec
viața, să te paralizez, ci să te sprijin, să-ți dau și mai multă tă-
rie. De ce dar să te torturezi ? Doar nu fugi *de mine*... Nu mă
părăsești *pe mine* !...

Nici expus la stîlpul infamiei, Răutu nu s-ar fi simțit mai
crud biciuit și umilit.

Îmboldit de amară căință, el se aruncă spre Tania, care îl
strînse în brațe la sînul ei încă neformat, mîngîindu-l ca pe un
copil obidit.

Simțindu-se mai apropiați ca oricînd unul de altul, îndu-
ioșați de despărțirea așteptată, stăteau acum mereu la sfat ca
buni prieteni, discutînd un plan de evadare, elaborat pînă în
detalii.

Sub pretext de boală, Tania va pleca cu unul din vapoa-
rele, care în curînd vor trece să vie spre a remorca bărcile cu
pește de la gura Obiei. Mehmet o va însoți, ca servitor și pro-
tector.

Îndată după îngheț, Răutu va pune în aplicare, cu ajutorul
lui Grișa Goncev, planul lui Ion Prestea, de fugă prin tundră,
direct peste Ural.

Sufletul zbuciumat al lui Răutu găsi puțin echilibru. O situațiune nenorocită va fi în sfârșit lichidată, fără ca Tania să fie jignită și umilită.

Mehmet, care nu fusese încă pus în curent cu noile proiecte, se putea bucura acuma de armonia afectuoasă care domnea de la un timp încoace în relațiile dintre soți, — dar simțindu-se parcă mai puțin necesar, prins de melancolie, petrecea zile întregi de-a rîndul cu pușca prin taiga.

Cu o singură lovitură, tot eșafodajul de planuri fu dărîmat.

O scrisoare de la Grișa, adusă de un om de încredere, cerea imperativ :

„Frate Vania, să trimiți îndată cu Mehmet *dohalele* și toate blănurile ce le aveți tu și Tania ca și toți banii disponibili, lui Nicolae Laptev din Neremova. Urgent ! Am aranjat itinerariul pentru tine ca și pentru mine. Acolo e locul de întîlnire, de unde vom porni la *tainița* în care vom aștepta să treacă vijelia. Esențialul este să nu pierdem nici un moment. Aducătorului, ca semn că te-ai executat, îi vei da un volum din Alfred Fouillée. Vei sublinia numerele paginilor, spre a indica data cînd crezi că pachetul respectiv va ajunge la destinație. M-am îngrijit ca, în primăvară, să poți scăpa și tu. Detaliile le vei afla la timp de la Nicolae Laptev. Tania n-are nevoie să apuce aceeași cale. Mai *conspirativ* este să stea acolo pînă ce tu vei fi în siguranță. *Adio mio caro*, al tău *Bursuc*.”

Răutu întinse în tăcere Taniei scrisoarea lui Grișa.

Fără blănuri și bani, evadarea devenea imposibilă.

În primul moment, Tania nu-și putu stăpîni bucuria. Dar văzînd aerul abătut al lui Vania, îmbujorată de rușine, ea îl îmbrățișă :

Nu e nimic, Vania ! — îl mîngîie ea : Chiar dacă se amină pentru la primăvară. Ești încă tînăr. Pe urmă, banii nu pot veni încă înainte de trecerea vapoarelor. Putem cumpăra atunci și alte blănuri. Iar eu, în adevăr, ar fi mai bine să rămîn pe loc. Sub ocrotirea lui Mehmet, nu sînt în primejdie...

Pentru ea, ca și pentru Răutu, nici nu se născu măcar gîndul că s-ar putea contraria combinațiunile și injoncțiunile lui Grișa Goncev.

Oriunde și oricînd, ea știa să-și impună voința.

Trecerea remorcherelor, o dată pe an, spre sfîrșitul toamnei, era un mare eveniment în viața satelor din bazinul Obiei inferioare, — ca o apariție din alte lumi.

La coborîrea în jos pînă la golful Obiei, vasele nu se opreau la Jercinsc. Dar la întoarcere, mergînd mult mai greu împotriva cursului apei, erau silite să se aprivizioneze aici cu lemne.

Atunci, timp de o săptămînă, în fiecare zi se opresc în fața Jercinscului trei-patru vapoare cu douăzeci pînă la treizeci de bărci, și populația satului crește, pentru cîteva ceasuri, de zece și de douăzeci ori.

Poloboacele cu spirt ale Fraților Starițchi se goleau, și mai multe zile de-a rîndul Jercinscul dădea spectacolul unei groaznice orgii.

Nici un om, nici o femeie, nici un copil nu se putea găsi teafăr. Subt năvala sutelor de oameni străini, din drojdia de-transportării, care au fost angajați pentru sezonul de pescuit, scăpați acum, în sfârșit, din sălbăticia și de robia pustietăților de miazănoapte, — se petreceau scene de desfrîu pe care numai ocele Siberiei și lupanarele extremului orient le pot cunoaște.

Tania și Rosa Moiseevna nu puteau ieși din casă. Iar Răutu cu Mehmet și chiar cu Arunchin, trebuiau să vegheze, înarmați zi și noapte.

Paznicul Axentiev, spre mirarea lui, fu primit și el cu brațele deschise, ca reprezentant al autorităților, și încă înarmat, dînd o cheazășie de siguranță mai mult.

Chiar Filatca, beat mort, se tîri pe brînci pînă în casă, înjurînd și amenințînd pe rivalul său Mehmet, — încît trebui să fie ținut sub pază.

Cînd ultimul vapor se șterse după colțul acoperit de brazi, la cotitura spre Cemașa, cu fășia lui de fum pieri și ultima nădejde de evadare înainte de primăvară, — și se pierdu orice mijloc de a găsi vreo soluție mai grabnică pentru drama din căsnicia Răuteștilor.

Aproape în fiecare noapte, bruma acoperea cu scînteieri de cristaluri mușchiul din tundră. Tot mai des apărea dimineața prin băltoace și o pojghiță subțire de gheață.

În fiecare zi, Răutu și mai cu seamă Tania simțeau mai greu lipsa de blănuri.

Banii însă întîrziiau.

Cap. XV

TOBOLSC

O nouă și mai grozavă lovitură ruină definitiv planurile de evadare.

În seara primei duminici din septembrie, sosiră la Jercinsc doi jandarmi, — dintre care unul vechea cunoștință a lui Răutu, sergentul Sinenco, — spre a ridica pe Răutu și a-l duce „la dispoziția comandantului gubernial al jandarmeriei“.

— Dar nu putem merge fără blănuri ! — fu singura obiecție pe care Răutu, zăpăcit, o opuse lui Sinenco, acum *starșoi* nediscutat. Cum putem merge așa ? Până la Tobolsc, călătoria în luntre, împotriva apei, poate ține trei sau patru săptămâni ! Până atunci vine și iarna de-a binelea. Nevastă-mea, vezi, are sănătatea șubredă...

— Doamna e slobodă să rămână, — îi răspunse Sinenco, cu impasibilitatea lui caracteristică : Iar pentru dumneata vom închipui noi ceva cu vîslașii. De altfel n-am voie măcar să stau de vorbă. — Ordin ! — Viu, mort, trebuie să te duc la Tobolsc ; altfel plătesc eu cu pielea mea...

Îndărătnicul *hahol* abia consimți să amîie plecarea pînă a doua zi dimineața, ca să-i dea timp lui Răutu să-și strîngă lucrurile și să se aprovizioneze cu ceva merinde.

Răutu abia își putu stăpîni mînia și deznădejdea.

Chiar veșnic jovialul Arunchin alerga exasperat de colo pînă colo, zmcucindu-și în jos barba din stînga :

— Au înebunit, au înebunit ! — striga el : Ce ne facem noi acum în pragul iernii singuri ?...

Iar Mehmet parcă își ieșise cu totul din minți : scrișnea din dinți și, rotindu-și fioros ochii injectați, improșca pe jandarmi cu toate înjurăturile și afuriseniile în limba lui, și-i amenința cu moartea.

Numai Tania nu-și pierduse cumpătul. Fără să spuie un cuvînt, ea strînse mîna lui Răutu, și acesta simți cum un curent cald parcă îi trecu prin toate fibrele și prin toți nervii, aducîndu-i liniște și tărie sufletească.

Surprinzînd gestul lui Mehmet, care la un moment dat își scosese pumnalul, aruncîndu-se cu un muget sălbatec, asupra lui Sinenco, — Tania se puse în calea lui. Ținîndu-l de mîină și privindu-l drept în ochi, ea îi zise încetișor :

— Nu se poate, Mehmet, nu se poate ! Fii bărbat, fii om ! Acuma toată nădejdea mea e în tine... Vom merge împreună la Tobolsc. Îți dai seama că am nevoie acolo de tine. Nu te prăpădi dar fără rost !...

Mehmet răsufla greu, scrișnea din dinți și-și rotea ochii dar totuși se potoli, mai mult sub farmecul acestui glas liniștit, decît de înțelesul cuvintelor.

Răutu se îndreptă spre Sinenco :

Poate să meargă și el cu noi ? — întrebă el arătînd cu capul spre Mehmet.

Sinenco clătină numai din cap.

— Mehmet, se smunci din nou, dar Tania îi apucă obrazul între minuțele ei și, drăgălașă și înduioșată, îi vorbea mereu :

— Mehmet, Mehmet !... Rușine, Mehmet ! Vei veni după noi, îndată ce vom primi paralele de acasă. Îți dau cuvîntul meu. Nu mă crezi ? Nu pot avea nădejde în tine ? Ai să mă lași singură fără sprijin, pentru o nebulie ? — și încetișor îi luă și pumnalul din mîină.

Noaptea aceasta n-a dormit nimeni.

Nu era nevoie de multă vreme pentru a strînge lucrurile. Mai multă grijă le-a dat însă aprovizionarea cu merinde, pentru această călătorie prin locuri pustii.

Întreg satul se strînse la mal pentru a-i petrece pe surghiuniți.

Femeile se boceau, chiar Filatca urla ca un copil.

Cînd Tania își luă rămas bun de la Mehmet, acesta începu din nou să-și rotească suspect ochii injectați, încît Tania spre a-l potoli, se aplecă la urechea lui și-i șopti :

— Mehmet, dacă mă iubești, nu te nenoroci pe tine și pe noi toți !...

Mehmet, hîrînd ca în agonie, se aruncă spre Tania, îi apucă mîna și, cu un gest atît de caracteristic pentru un oriental, și-o puse pe frunte, în semn de supunere și adorație.

Ea se aplecă sărutîndu-l pe creștet și, mîngîindu-l cu drăgălășenie, îi zise :

— La revedere, în curînd, Mehmet ! Te vom aștepta cu mare drag !

Circasianul, alb ca varul, își lăsă brațele în jos, fără să se miște din loc, ca un stîlp de piatră, gemea, urmărind cu ochii aiuriți silueta aceasta ușoară ce dispărea în luntre.

Cînd Răutu veni să-i strîngă mîna, el se cutremură întreg și-i aruncă într-un spasm de disperare o privire de fiară gonită.

Vislașii și cîrmaciul, cinci vecini din Jercinsc, puseră la dispoziția călătorilor pînă la Cemașa, dohalele lor ca să-i apere de frig.

Luntrea se desprinsese de mal, înaintînd greu împotriva apei, sub loviturile cadentate ale lopeților.

Oamenii se împrăștiară cu încetul, în tăcere.

Pe mal rămase încremenit numai sârmanul Mehmet.

Tania, pînă la cotitura care i-l fură din ochi, îi flutura baticista ei albă.

Mai tîrziu, în sufletul lui Răutu se ridica din adîncimile subconștientului o stavilă la orice amintire a acestui calvar de trei săptămîni petrecute în luntre, în toamna tîrzie, prin deșerturile Obiei, sub ploaie, în bătaia vîntului înghețat !...

Toată viața i se părea întunecată numai la simpla evocare fugară a icoanelor trăite atunci.

Luntrea abia dacă putea răzbate trudnic, sub loviturile lopeților împotriva apei, vreo treizeci-patruzeci de verste pe zi.

La fiecare popas, vislașii părăseau luntrea la mal, luîndu-și cojoacele împrumutate călătorilor. Și pînă la rechiziționarea celorlalți, Tania și Răutu rămîneau cîte o dată ceasuri întregi fără altă ocrotire împotriva intemperiilor decît hainele lor subțiri.

Tania, învinețită de frig, adesea muiată de ploaie, fără să-și piardă seninătatea și tăria suflotească, se străduia numai să dea lui Vania o iluzie de voie bună.

Cînd acesta, în încercarea vană de a-i da măcar puțină căldură, o lua în brațe și o strîngea la piept, ea, prefăcîndu-se rușinată, îi șoptea rîzînd, împotriva obiceiului ei, aluziuni risicante :

— Ștregarule ! Ai găsit bun pretext ca să nu te astimperi, măcar de rușinea oamenilor...

Veni și o plagă mai grozavă decît frigul, ploaia, oboseala, și foamea : fiecare schimb de cojoace rechiziționate de la vislași pînă la popasul următor, dezlănțuia o nouă invaziune de păduchi, lacomi de carne proaspătă...

Sinenco, executor implacabil al ordinelor primite, nu îngăduia nici o oprire pentru odihnă și schimb de rufe.

Zile și nopți, fără primenire, în haine murdărite, muiate de ploi, sub mișunul de insecte, le sădeau în suflet dorul de moarte.

În același timp nu le era îngăduită altă hrană decît merindele luate din Jercinsc și, din cînd în cînd, o cană de apă clocotită la rug, în așteptarea vislașilor de rînd.

Spre sfîrșitul călătoriei, luntrea înainta printre sloiuri. Lopețile cu greu mai puteau fi minuite sub povara blocurilor de gheață îngrămădite pe ele.

Dar îndărătnicul hahol gonea înainte.

La protestările lui Răutu, el răspundea hotărît și aspru :

— Drumuri lăturalnice nu sînt pe aici. Dacă ne prinde înghețul, va trebui să stăm cine știe cîtă vreme pe mal, în vreo văgăună blăstămată. Și apoi așa e ordinul : urgent !

În sfîrșit, Obi stătu și luntrea fu prinsă de ghețuri aproape la zece verste de satul Uvațc.

Satul trebuia ajuns, prin viscol, pe jos.

Și de acolo îi așteptau încă două sute de verste de străbătut pînă la Tobolsc în căruțe hodorogite, pe drumuri înghețate, fără zăpadă.

În toată cazna aceasta nesfîrșită, Tania nu s-a plîns nicio dată, ea nu se arăta nici măcar mîhnită sau abătută, ci toată vremea se silea numai să-și ascundă oboseala și suferința, și să gonească norii de pe fruntea lui Răutu cu zburdălniciile și ștregăriile ei.

De mult nu se mai simțiseră ei așa de uniți, — se lipeau unul de altul ca doi copii surprinși de furtună sau rătăciți într-o pădure.

Din zbuciumul acesta, amintirea unui episod îi răscolea îndeosebi durerea lui Răutu.

După o zi întreagă de luptă cu valurile, la jumătatea drumului dintre Condinsc și Voronino, jalnicul convoi se încrucișă cu luntrea ispravnicului de Berezov, care cobora din sus.

Acestuia îi veni gândul să schimbe luntrele, dar nevrind să piardă vremea sub ploaie pe malul pustiu, porunci jandarmilor să se întoarcă la Condinsc, — ceea ce însemna mai mult decât o zi întreagă pierdută fără rost.

Răutu protestă cu vehemență.

Dar acum în zadar îi aducea aminte lui Sinenca de ordinul de urgență : vechiul slujbaş nu îndrăzni să reziste *pricazului* prefectului, deși părea afectat.

Înfuriat, Răutu strigă :

— Degeaba cîrmiți ! E o ticăloșie ! Viu nu voi ieși din luntrea asta !...

Ajunși îndărăt, la Condinsc, Răutu se ridică în picioare în luntre și din nou strigă către ispravnicul, care avusese timp, după o *zacuscă*, să revină la mal, unde așteptau, descărcate, bagajele lui.

— Mizerabile ! Repet, nu voi ieși viu de aici ! N-ai dreptul să-ți bați joc așa de oameni...

Ispravnicul care părea că nici nu-l bagă în seamă, — făcu numai un semn jandarmilor și străjerilor lui, care se rezeziră spre luntre.

Răutu smulse lopata din mîna unui vislaș și, impetuos, învirtind-o ca pe un enorm ciomag, porni spre capătul luntrii, în așteptarea atacului.

Uimit, el văzu însă cum străjerii încremeniră pe loc ; ispravnicul își făcu cruce și, aruncîndu-le cîteva vorbe, se îndreptă spre luntrea cu care venise.

Răutu se întoarce.

În dosul lui, stătea în picioare pe bancă Tania, palidă, cu cercuri roșii aprinse sub pomeți, cu ochii înflăcărați, — ținînd și ea marțial o lopată ridicată amenințător...

Sinenco, numai cu un zîmbet, tănuit sub mustața-i groasă, își luă locul în luntre.

Și din clipa aceea nu-și mai putea stăpîni respectul și admirația pe care i le inspira eroica lui captivă.

La Tobolsc căruța se opri la poarta închisorii centrale, care se deschise numai pentru Răutu.

Tania rămase singură în fața ei, în toiul nopții...

Închisoarea din Tobolsc, ca și toate penitenciarele siberiene, adăposteau acum, spre iarnă, un număr de arestați, cel puțin de trei ori mai mare decât cel avut în vedere la construirea ei.

Oamenii de cele mai multe ori erau siliți să-și facă culcușul pe dușumele, să stea îngrămădiți în coridoare, în încăperile băilor și chiar în pod și în pivnițele golite de provizii.

„Castelul“, o imensă speluncă, constituia în văzul și știrea tuturor o primejdie și, pentru oraș, ca un veșnic focar de boli contagioase.

În mijlocul curții principale, ca o insulă, se găsea *Secretul*, — corpul destinat arestaților politici, — înconjurat cu ziduri înalte în care era tăiată o poartă totdeauna încuiată, singura comunicație cu restul închisorii.

Răutu nu găsi acolo ca tovarăș de captivitate decât pe bătrînul, — socotit bătrîn la vîrsta de numai treizeci și șapte de ani ! — Serghei Alexandrovici Jaba, un supraviețuitor din faza poporanistă a mișcării revoluționare din Rusia.

Închiși în celulele lor numai noaptea, ei își petreceau toată ziua împreună.

Tovarășul Jaba îi făcu lui Răutu o impresie confuză și chiar contradictorie.

Mic de statură, cu un cap turtit și tot în zbîrcituri ca un măr copt, cu un nas și el motololit, cu mustața și barba cu peri rari drepți și țepoși împetrițați de fire albe, el parcă lumina totul în juru-i cu ochii lui senini și candidi de copil blind, care contrastau ciudat cu toată înfățișarea lui de om îmbătrînit înainte de vreme.

Fiu de moșier bogat dintr-o gubernie centrală a Rusiei, el apucase la vîrsta de douăzeci de ani vremurile eroice ale „mersului în norod“.

Deghizat cînd într-un *armeac* fărănesc, cînd într-o *ciucă* de țirgoveț de mahala, cînd în bluză de lucrător, Jaba trecuse prin toate vîmile revoluției rusești ; arestat, liberat sau evadat, deportat în Siberia, emigrat în străinătate...

Neclintit în ideologia lui poporanistă, el se afla totuși în rîndurile revoluționarilor numai printr-un echivoc dureros al vieții publice din Rusia. Omul acesta, organicește incapabil de violență, nu avea la activul său nici o acțiune revoluționară propriu-zisă. Dar, visător ireductibil, refractar la toate noțiunile

de ortodoxie și de respect al ordinii stabilite, el constituia, prin însăși existența lui, o primejdie pentru „tron, altar și cămin“.

La pragul bătrâneții, ajunsese și teoreticește în conflict cu mișcarea revoluționară, susținând cu pasiune, „concepția evoluționară“, — cum se exprima el, în opoziție cu ideea de revoluție.

La începutul „șederei“ sale în *Secretul* închisorii din Tobolsk, o întâmplare, foarte caracteristică pentru el, făcu multă vreme deliciul tuturor obștilor de deportați din Siberia.

Secretul, „în complex“ pe atunci, primi o vizită importantă, — un general bătrîn și foarte decorat, care ținuse să vie „în contact personal“ cu acești răzvrățiți împotriva țarului, — „dușmani ai statului, ai religiei, ai proprietății și ai familiei“.

Dar bietul general, cu tot aerul lui impozant și solemn, nu prea avea spirit inventiv. Intrînd într-o celulă nu găsea altă întrebare decît :

— Ei... Ei... Ei... cine ești ? — grohăia el, încrunțat, înțelegînd să i se „raporteze“ de către arestat numele, profesia, tagma legală etc.

Vecinul lui Serghei Alexandrovici, unul Procop Melnicov, terorist înfocat, în veșnică dispută cu el, avu inspirația să răspundă la această întrebare scurt :

— Revoluționar !...

— Hm... hm !... se fistici generalul și ieși iute în coridor.

În camera de alături, Serghei Alexandrovici, blînd și nevinovat, auzind răspunsul lui Melnicov, în toată buna credință, aruncă și el la întrebarea personajului :

— *Evoluționar* !...

Generalul, la aspectul candid al acestui „dușman“, prinse curaj și se înveseli :

— O-o-o — tună el în hohot : Fără un r, e mai puțin fioros ! Ho-ho-ho ! — și păși mulțumit în coridor.

Și, din celulă în celulă, gluma produsese un efect neașteptat. Generalul fu primit cu anunțări succesive : „Voluționar... Oluționar... Luționar“...

În sfîrșit, la capătul coridorului, Mihail Suhanov, un cole-ric irascibil, fără să mai aștepte întrebarea, îl întîmpină cu un ropot năpraznic :

— Rrrrrrr !...

Generalul, speriat, dete înapoi. Și declară hotărît că mai departe nu mai poate merge : ăsta e cel mai grozav, — extremist !...

Răutu îl îndrăgi îndată pe Serghei Alexandrovici. Discuțiile cu el îl distrăgeau din veșnicile lui frămîntări sufletești.

Dar în același timp se simțea revoltat de placiditatea ne-
tulburată cu care tovarășul Jaba privea oamenii și lucrurile.

Peste două zile, primul interogatoriu lămuri pe Răutu asupra cauzelor arestării sale.

Împotriva rutinei stabilite, rolul activ la acest interogatoriu nu-l avea colonelul de jandarmi, Pocrovschi, un bătrîn obosit, cu ochii blînzi, — ci tînărul procuror Hasengras, balt de origină, cu favoriți îngrijiiți, cu o privire de oțel care contrasta cu eleganța lui efeminată și cu mîni mici și albe, expuse cu multă cochetărie.

La o percheziție în Siberia orientală, căzuse în mîna autorităților o scrisoare rătăcită a lui Țicorschi, în care se vorbea despre planurile, chibzuite pe vremuri la Turinșc cu Prestea și Ceavcehidze, — și se pomenea, fără nici o precizare, și numele lui Ion Răutu.

Acesta se înfurie, tăgăduindu-și orice vină și răspundere și susținu cu violență că scrisoarea nu dovedește nimic și nu poate servi de temei pentru nici o acuzare.

Revenit în celulă, Răutu își aminti cu oarecare melancolie deosebirea dintre atitudinea lui de acum și cea pe care a avut-o cu patru ani în urmă, la primul interogatoriu din Chișinău.

Dar domnul Hasengras, — ca orice balt care se respectă, un înfocat slujitor al tronului și, deși teuton de origine și protestant de confesiune, plin de rivnă pentru „temeliile statului național și pravoslavnic rus“, — nu se resemnă atît de ușor să-și piardă primul său „caz politic“.

Răutu fu menținut în stare de arest.

— Domnule colonel !, — se adresă Răutu lui Pocrovschi înainte de a părăsi cancelaria : vă rog să-mi autorizați o întrevedere cu soția mea. Sînt îngrijorat de sănătatea ei, după o călătorie făcută în condițiuni sălbatece...

— Am văzut-o ! — tresări, interpelat astfel pe neașteptate, colonelul : E slăbuță, cam palidă și tușeste, dar e sprintenă și vioasă. Îi voi da autorizația chiar mine.

— Mm... Mm... vom vedea, — strecură printre dinți, privind-l furios, balticul stilp al ortodoxiei.

Colonelul se ghemui și tăcu, cu ochii stinși.

Totuși, a doua zi, Tania apăru la întrevedere, în adevăr sprintenă și voioasă, deși cu urme vădite de extremă oboseală.

În cadrul acesta, despărțită de el prin cele două rețele de fier reglementare, Răutu văzu deodată înaintea lui, pe vechea Tania, — logodnica mistică și soția fictivă din închisorile Odesei, — bun și credincios tovarăș, pe al cărui devotament se poate pune toată nădejdea.

Toată spuma și milul, năclăite în sufletul lui sub candela stinsă din Jercinsc, fură ca prin farmec spălate.

Răutu se simți îndată mai ridicat sufletește și mai împăcat cu sine.

Pe nesimțite reveni rutina regimului din Odessa. Numai că Tania își asigură acum două întrevederi pe săptămână, nu una, și adesea putea sta de vorbă cu el un ceas, și chiar mai bine.

Dar reveniră și „chestiunile blăstămate“...

Din nou se ridică înaintea lui, și cu o mai mare greutate, întrebarea asupra rostului vieții în general, și asupra datoriei morale personale.

Dar de data aceasta se punea nu atîta o problemă transcendentă, *in abstracto*, — cît întrebarea directă despre rostul lui în mișcarea revoluționară *rusească*.

Curentele care dominau acum nu-l satisfăceau. Le găsea greșite și scopurile urmărite irealizabile, metodele inacceptabile.

Marxismul ortodox i se părea inadecvat pentru țările în care muncitorimea e reprezentată de masele țărănești.

Terorismul individual, care se prevalează într-o altă școală revoluționară? Îl socotea ineficace ca metodă de luptă, necompatibil cu concepția lui asupra lumii și vieții, adînc nepotrivit cu firea lui.

Dar mai presus de toate se simțea mereu tot mai străin de Rusia.

Simțind nevoia să-și strîngă gîndurile, adresă o lungă spovedanie lui Moise Roitman, față de care, știindu-l refractar ideilor sale, credea mai cu seamă necesar să-și justifice îndoielile.

„Omul s-a născut în societate, — scria el între altele, — înainte de a se diferenția ca individ, el nu exista decît ca o moleculă a organismului social, — și înainte de a cunoaște cuvîntul *eu*, spune *noi*.”

Copiii vorbesc despre ei la persoana a treia.

Adesea m-am întrebat ce mă leagă de moldovenii mei din Năpădeni. Acuma cred că mi-am dat seama.

Eu nu pot spune *noi* decît gîndindu-mă la ei. Secole de viață obștească un șir nesfîrșit de generații care au trăit sub aceleași urgii și cu aceleași aspirațiuni, au creat un suflet colectiv din care nu mă pot desprinde.

Desigur un om civilizată se ridică pînă la idealul sublim al unei omeniri înfrățite peste hotare.

Dar precum un smău de hîrtie se urcă în azurul cerului, atîta timp cît îl trage firul care îl leagă de un punct al pămîntului, tot așa un om cade bicisnic la pămînt, nu mai poate realiza înaltele lui idealuri, dacă se dezrădăcinează.

Și eu mă simt legat printr-un fir indestructibil de colțisorul acela al Basarabiei, în pîlnia Năpădenilor, — sat de răzeși moldoveni, printre care au trăit și au murit generații de Răutești pînă în negura vremurilor.

Tu, ca evreu, trebuie să mă înțelegi mai bine decît oricare altul.

De milenii evreii sînt împrăstiați între toate neamurile pămîntului. N-au organizație de stat. Și-au pierdut de mult limba comună. Astăzi mulți dintre ei nu mai au nici credința străveche. Cu toate acestea cum vei răspunde tu, dacă cinstit și sincer te vei întreba, cine formează pentru tine acel *noi* mistic, care leagă pe un om de viață și-i hotărăște rostul?

Și totuși, evreii sînt cel mai internațional dintre noroade. Ei se pot acorda cu interesele, aspirațiunile, mentalitățile tuturor țărilor în care sînt așezați.

Totuși ?...

Nu *totuși*, ci *pentru că* : în adevăr, tocmai mulțumită acelei închegări sufletești indestructibile și mistice care le dă conștiința unității lor naționale, ei au putut ajunge un factor atît de însemnat al istoriei mondiale, ca un ferment de unitate morală a omenirii.

Nu degeaba cartea lor servește de temelie conștiinții religioase a lumii civilizate.

Prin ruptura de sufletul colectiv care ne-a creat, mai putem noi servi idealul omenesc ?

Desigur, evreimea nu a produs numai pe un Isus din Nazaret, ea produce și pe Isidorii Katz. În complexul sufletului colectiv nu intră numai Isus din Nazaret, — ci vai ! — și Isidor Katz.

În fiecare dintre noi e ceva din Isidor Katz, ca și Isus din Nazaret, în doze variate.

Isidor Katz ne trage la fund, spre obirșia noastră animală, însă numai printr-un Isus ne putem înălța pînă la un alt noi : sufletul colectiv al omenirii nu se va naște decît atunci, cînd, plecînd din abisurile zoologice, se vor ridica frunțașii tuturor grupărilor naționale, și, *întrupînd fiecare sufletul lor colectiv*, vor vrea o obștie, o unitate superioară, o conștiință generală a umanității.

Grandoarea amenințătoare a mesianismului constă în concepția unui *Om* care, ridicîndu-se ca expresiune a conștiinței umanității întregi, prin aceasta devine *Dumnezeu*.

Dar omenirea e astăzi încă numai zămislire, — mai mult o noțiune abstractă, fără substrat real.

Pe puținii aleși, care grăiesc în numele ei, îi așteaptă răstignirea pe cruce, cupa de cucută sau rugul.

Fie ! Dar ei domină conștiința elitei tuturor neamurilor, — și tocmai fiindcă în ei se intrupează sufletul adevărat, gîndul adînc al *neamului* lor, — în nostalgia-i nestinsă de ideal.

Ruptura cu acesta i-ar duce la inaniție morală.

Și *Omenirea* n-ar mai fi măcar o devenire“.

În cursul întrevederii următoare, Tania îi comunică lui Răutu o veste primită de la Tiotia Natalița.

„Ilenuța lui Vasile Cornea a murit, dînd naștere unui băiețel.“

Ilenuța !...

Unul din firele care îl legau de pîlnia Năpădenilor.

Un simbol ?

Răutu își întoarse capul în tăcere...

Tania îl privea, de după dublul grilaj, cu un suris trist.

Cu toată lipsa de dovezi, procurorul Hasengras reuși să implice pe Răutu într-un proces de vastă conjurație, care cuprindea peste o sută de acuzați, împrăștiați în diferitele regi-

uni ale Siberiei.

Nici o nădejde nu mai putea fi într-o eliberare grabnică.

Iarna înainta, gerul devenea tot mai intens.

Dar în zilele fixate, de două ori pe săptămînă, Tania era nelipsită din fața grilajurilor camerei de „audiență“.

Era singura bucurie a lui Răutu.

Totuși, peregrinările acestea din oraș pînă în deal, unde, la o jumătate de oră de mers, se înălța clădirea masivă a închisorii, — adesea în bătaia crivățului și în viscolirea grozavei *purgale* siberiene, — erau o prea grea încercare pentru puterile ei.

Venea în fiecare dată parcă mai slăbită, și tusa ei cu sonorități șuierătoare, îi rupea inima lui Vania, ros de muștrări de cuget.

De Crăciun, după o tradiție acum respectabilă, Tania îi adusese din nou vestitele turte dulci cu lapte de mac.

Îi transmise totodată o scrisoare a lui Costea, acum student la Academia agronomică de lîngă Moscova.

Scrisoarea era pe trei sferturi mînjită de către cenzură cu cerneală tipografică ; pe multe locuri nu rămăsese dintr-o frază întregă decît un singur cuvînt, — și înțelesul trebuia reconstituit sau ghicit.

Bineînțeles, scrisoarea care răspundea la vestea despre o nouă arestare a fratelui mai mare, întîrziase mult prin diferitele cancelarii.

Costea, cu care Tania se împrietenise mult după surghiunul lui Vania, îi scria :

„Nu știu, dragă Tania, dacă trebuie să-l plîng sau să-l invidiez pe Vania. Deportățiunea... scutit... spectacol grozav de lașitate josnică... Cît de multă dreptate avea Scedrin... mlaștină putredă... cerul mort... numai umbre cenușii... ființe lipsite de suflet, de orice vlagă, de orice înălțare... apetituri și patimi bestiale...

De nicăieri nici o rază de lumină...

Cît am visat eu viața de student !...

O turmă de ariviști...

...Căptușindu-mi uniforma studentescă cu mătăasă albă...

Beție... lupanare... joc de cărți...

...Nu plătești prea scump cu Siberia, închisoarea, ocna, sau chiar moartea...

„Apoi Vania te are pe tine... Să trăiești, dragă soră, și să săruți în numele meu pe Vania“...

Și Costea !... Inima lui Vania fu strânsă de o presimțire...

— Mi-l aduc aminte când era încă un bunducel, rotund, — spuse încet Răutu : dar de atunci... încă un tovarăș brav și leal !... Ultima dată l-am văzut în fugă la Odessa... Vroia să mă urmeze... Îl voi mai vedea ? adăugă, sub povara presimțirii, Vania.

Tania, tremurînd în hohot de plîns, fu prinsă de un violent acces de tuse, pe care în zadar încerca s-o oprească, astupîndu-și gura cu batista.

Vania, foarte deprimat, o rugă să nu se mai expună, cît e vreme rea, și să nu vie la întrevvedere în ziua Anului nou.

Peste patru zile însă, ea reveni, deși abia se putea ține pe picioare.

Cum o văzu, Vania avu suflul să strige.

— Costea ?...

O telegramă, în adevăr, adusese vestea că în momentul unei perchezițiuni domiciliare, după care urma să fie arestat, Costea și-a tras un glonte de revolver, și a căzut mort la picioarele jandarmilor...

Tania, albă de durere, lipită de rețeaua despărțitoare, vroia parcă să se topească în sufletul lui Răutu, să-i dea bărbăție și putere pentru a birui această nouă nenorocire.

Și, deodată, strîngîndu-și gura cu batista, căzu cu ochii închiși pe dușumeaua camerei de întrevvedere.

Răutu, strigînd în neștire, se izbea de fierul grilajului.

Paznicul înspăimîntat deschise ușa.

În genunchi, lîngă trupul acesta inert, Răutu văzu cu groază că batista e muiată în sînge.

Smulsă din brațele sale, Tania fu transportată acasă sub supravegherea doctorului închisorii.

Cap. XVI.

TRISTIA...

De Anul nou, nu mai veni la întrevvedere. Dar însuși colonelul Pocrovschi aduse un bilețel de la ea :

„Dragul și înțeleptul meu soț, — suna scrisorica cu tonul glumeț, atît de caracteristic, al Taniei : n-ar trebui să cîrtesc împotriva tagmei din care fac și eu parte. Dar medicii sînt așa de proști, mă silesc să stau în pat și mă îndoapă cu droguri, cu toate că, te asigur, sînt foarte voinică, mă simt foarte bine. O răceală ușoară nu poate justifica oprirea întrevederilor noastre, care îmi dau mie atîta bucurie și care, desigur, mi-ar prii mai bine decît toate prafurile și pilulele lor. Dar ce pricep ei ? Un singur lucru mă mîngăie, — că atunci, când voi veni la tine cu totul vindecată, tu mă vei vedea în altă lumină, voioasă, veselă, și «slută dar fermecătoare» cum ai spus tu odată, — foarte de demult, — ții minte ? — încă la Chișinău, în comuna Blumberg.

Doctorul mă silește să pun punct. Crede că mă poate obosi conversația cu tine. Colonelul Pocrovschi care, cu toată uniformă lui de jandarm, e așa de bun și drăguț, îmi făgăduiește că-ți va transmite îndată scrisorica aceasta. Ca un om care a văzut multe, mă va ierta că te sărut aici în fața lui, mult, mult, și-ți urez sănătate și voie bună și eliberare grabnică, ca să poți trăi încă mulți ani, și să ferecești pe credincioasa și supusa ta soție *Tatiana Răutu*.”

Vania fugi în celulă, fără măcar să-i mulțumească bătrînelul colonel.

Trecu și Boboteaza, și încă o săptămîină : Tania rămînea nevăzută.

Bilețelele ei deveneau tot mai scurte.

Colonelul Pocrovschi, vădit captivat și el de Tania, venea mai des la închisoare și, cu timiditate, îi sugera lui Vania că un

gest de pocăință i-ar îngădui stăruința la departamentul poliției pentru eliberarea provizorie.

— Nu cred, — îl fixa cu oarecare sfială bătrînul, învîrtindu-și alianța în jurul degetului : nu cred că dumneata poți fi un dușman atît de înrăit al țarului.

— Dar cu ce drept m-ați putea considera ca dușman ? Cu ce drept îmi puteți cere cîință ? Nu sînt vinovat cu nimic și n-am de ce să mă căiesc, doar pentru că am citit cîteva cărți oprite în cercurile de auto-instrucție ? Ce-mi puteți reproșa mai mult ?

— Mi-ai putea întări această declarație printr-un cuvînt de onoare ?

Răutu tăcu. Cugetul îl muștra.

Acest ofițer de jandarmi e un „călău“ al țarului, — prin urmare un dușman.

Dar e un bătrîn inofensiv, slujba lui în Siberia nu e decît o sinecură, pe care nici el nu o ia în serios. Și a dovedit atîta atențiune și omenie față de biata Tania !

Îi este iertat lui să-l înșele, să-l inducă în eroare ?

Și pentru prima oară Răutu avu curajul să-și pună precis și categoric întrebarea : Pentru ce se găsește el în Siberia, și, acum, în închisoare ?

Pentru zburdălniciile de copil în cercurile de auto-instrucție ale Chișinăului, pentru visurile de adolescent care n-au găsit înfăptuire ?

De fapt el n-a luat nici o parte efectivă la acțiunea revoluționară. Oricare ar fi fost intențiunile lui, aceste intențiuni nu pot justifica legalmente această sălbatecă represiune.

Cu ce drept dar este tratat el ca un prizonier de război ? Nimeni nu este în drept, în numele împărăției, să-i scruteze conștiința ! E prizonier ?

Atunci nu-i este iertat lui *une ruse de guerre* ? — adăugă el, cine știe pentru ce, în franțuzește, — chiar față de Pocrovski ?

Nemaiputînd suferi nesiguranța, în dorul lui nestăpînit de a veni în ajutorul Taniei, el adresă colonelului Pocrovski o petiție prin care stăruia să fie eliberat provizoriu, spre a se putea îngriji de sănătatea soției.

„Nu vă cer iertare, nici scutirea pedepsei, oricît de grea ar fi aceasta. Dar în lipsă de dovezi, nu aveți dreptul să mă țineți în închisoare, — și mai puțin aveți dreptul să torturați o femeie

bolnavă, care are nevoie de îngrijiri și liniște, — sub pretextul unui proces, de care sînt străin și în care n-am avut și n-am nici un rol.

Vă anunț dar că, de azi, încep greva foamei. Asumați-vă dar, dacă veți avea tăria, răspunderea pentru două vieți...”

Culcat în celula lui, Răutu refuză să-l vadă pe Serghei Alexandrovici Jaba.

În viforul de vești catastrofale din ultimele săptămîni, — moartea Ilenuței, sinuciderea lui Costea, boala Taniei, — Răutu nici nu simțea lipsa de hrană.

Colonelul Pocrovski alergă chiar a doua zi să viziteze pe Răutu în celula lui.

— Domnule Răutu ! aproape plîngea el : Să mă crezi că de mult, fără să aștept petiția dumată am intervenit la departamentul poliției. Recunosc, nu e motiv serios pentru menținerea stării de arest. Și am multă considerație pentru Tatiana Gheorghievna. Dar nu stă în puterea mea... Procurorul, domnul Hasengras, se opune. Ce vrei să fac ? Îți făgăduiesc că voi face tot ce-mi stă în putință... dar nu-ți ruina sănătatea, — o omori pe Tatiana Gheorghievna !...

Răutu nici nu-și întoarse măcar capul, fixîndu-și îndărătnic privirile în pîrete.

Așa se strecurară în neant o zi, două, și trei. Răutu căzu într-un fel de somnolență, nu se mai putea ridica din pat. Urechile îi vîjiiu ; la fiecare efortare era prins de amețeli. Amorteala desăvîrșită nu-i venea, dar nu-și mai putea strînge și preciza gîndurile.

Foame nu-i era defel.

Dar, ciudat, mereu simțea, ca prin vis, mirosul de cașcaval basarabean, pe care ani de zile nu-l mai văzuse. Se surprinse șoptind : „Cașcaval cu unt și pine neagră, ce bun este !“...

Trecu așa o săptămînă, zece zile, fără nici o schimbare. A treisprezecea zi, Răutu dormita, mereu, zbăfîndu-se între vis și realitate.

Deodată ușa se deschise și Tania intră în celulă susținută la braț de colonelul Pocrovski și de directorul închisorii, Onucin.

Ea căzu la marginea patului și, aplecîndu-se, își lipi fruntea fierbinte de fața lui Vania :

— Vanușa, Vanușa ! — abia putu șopti ea : Pentru tot ce ești chemat încă a înfăptui și de la care n-ai dreptul să ab-

dici... și pentru mine, pentru liniștea mea... pentru dragostea mea... pentru... pentru... viața mea, — încetează ! — Îți jur că vei fi liberat în curînd, în curînd ! Dă-mi puterea să te aștept să mă însănătoșez !...

Răutu o cuprinsese în brațe și într-un val fierbinte de dragoste și de nădejde îi făgădui din toată inima :

— Taniușa, voi face totul pentru tine, totul, — și-și pierdu conștiința.

Cînd își reveni în fire, Tania nu se mai găsea în celulă, și el se întrebă o clipă, dacă totul n-a fost decît un vis.

Răutu se întrema repede.

Prin doctorul Tarelchin, el se informa regulat și de sănătatea Taniei.

În săptămîinile următoare, Vania, veșnic agitat și tulburat, trăia totuși sub un diapazon sufletesc foarte ridicat.

Doctorul îi dădea multă nădejde.

Simțindu-se în acelaș timp mai apropiat de Tania acum ca oricînd, visa mereu la viața lor viitoare.

Niciodată Tania n-a primit de la el scrisori de dragoste mai înflăcărate și, ciudat, niciodată Tania n-a scris cu mai multă rezervă ca acuma.

În variante nesfîrșite, se repetau mereu aceleași asigurări :

„Draga mea Taniușa, Rîndunica mea ! — scria Răutu, — nici nu-ți poți închipui cît de tare simt eu lipsa ta și ce dor îmi e de tine. Știu, Taniușa dragă, că sînt foarte vinovat. Am fost orbit de egoism, și nu-mi dădeam seama ce comoară mi-a dat soarta în tine, și ce vid ar fi viața mea, dacă n-ai fi tu. Ce nebulie a fost despărțirea noastră ! Doi ani pierduți, și acum eu aș da zece ani din viață pentru fiecare din acești doi ani, dacă s-ar putea întoarce roata vieții. Dar știu că în curînd ne vom vedea iar. Doctorul Tarelchin asigură că spre primăvară vei fi perfect vindecată. A, cu ce dor aștept eu întoarcerea rîndunelor, ca s-o văd și pe rîndunica mea ! Nu ne vom mai despărți, — am să șterg orice urme de amintiri urîte. Voi face totul ca să te merit. Al tău cu totul și pentru totdeauna. — I.R.“

Tania răspundea :

„Dragul meu, n-ai nimic de șters, și nimic de regretat. Am fost foarte fericită că am putut să-ți fiu utilă, să stau alături de tine în ceasurile de încercare. Dacă-ți sînt acum atît de re-

cunoscătoare pentru scrisorile tale, să crezi că nu-mi fac nici o iluzie ; îmi dau seama cu cît sînt mai prejos de acea femeie, care ar putea într-adevăr să-ți fie tovarășă. Cît mă privește, eu sînt fericită, numai *pentru că ești*. Starea sănătății mele nu mă îngrijește. Am răcit în timpul călătoriei nenorocite din Jercinsc. Trebuie, desigur, cum spun doctorii, să mă păzesc, cît timp ține frigul acesta sălbatec. Visez și eu vremea cînd noi vom putea fi împreună, însă nu pentru a te încătușa. Tu, dragul meu, nici nu poți prin firea ta, nici n-ai dreptul să te oprești asupra micilor considerațiuni personale. Nu vei trăi pentru mine, cum nu vei trăi nici pentru tine. Tu trăiești pentru o cauză mare, de la care atîrnă destinul oamenilor. Nu vei dezamăgi nădejdiile ce sînt puse în tine, nădejdiile înaintașilor tăi în sacrificiu, ale celor care zac în ocne ; ca și ale morților căzuți în luptă. Cîtă vreme vom trăi și cîtă vreme vei avea nevoie de mine, e de prisos să-ți dau asigurări de dragoste și de credință.

Dar tu vei merge pe calea ta, ne vom despărți fatal odată... Amintirea zilelor trăite trebuie să-ți dea numai conștiința fericii pe care mi-ai dat-o și a recunoștinții de care bate inima mea, cînd mă gîndesc la tine. Așadar, a ta pînă la sfîrșit și... dincolo de sfîrșit, a ta devotată și credincioasă, *Tatiana Răutu*.“

La vederea bătrînului doctor, Vania, de fiecare dată înfricoșat, rămînea în suspensiune în așteptarea veștilor.

Își gonea, de altfel, cu îndărătnicie în întunecimile subconștientului orice îndoială.

Într-o joi, — ziua întrevederilor cu Tania, — el fu pe neașteptate chemat în „sala de audiență“.

Depășind paznicul care urma să-l însoțească, năvăli vjeliios, spărgînd aproape ușa, în sală.

De după grilaj, scînteiau ochii în flăcări ai lui Mehmet...

Mehmet se arată mult mai sumbru și parcă spiona fiecare gest al lui Răutu.

Puțin stingherit de această privire fixă, Răutu totuși îl salută prietenește și-l întrebă cum o găsise pe Tania...

— Sanatos... recita puțintica, dar iaca, iaca, sanatos. Doctor zis trebuie mîncat dormit, și liniștit...

De aci înainte, Mehmet venea regulat la întrevederile cu Răutu. Dar de cele mai multe ori, sfertul de oră reglementar se petrecea în tăcere.

În schimb, în reportajele pe care le făcea Taniei, el găsea cuvinte pitorești ca s-o asigure de sănătatea și voia bună a lui Răutu.

Răutu găsea parcă în frământările prin care trecea, îndemn la muncă, sau poate avea nevoie de muncă și agitație, pentru a-și distra gândurile și a-și înăbuși îndoielile și temerile.

Își reluă chiar studiile.

După ce isprăvi *Critica rațiunii pure*, se înfundă cu pasiune în studiul filosofiei neocritice din Germania.

Îi se părea că e pe cale de a răzbate, în sfârșit, la lumină.

Se interesa în același timp mai mult și de viața reală cu micile ei mizerii și bucurii, închisoarea, moravurile ei, tipurile, care se nășteau și înflorea în atmosfera pestilențială a pușcăriilor siberiene.

Îi atrase în deosebi luarea aminte un specimen din această faună.

De la încarcerarea lui în *Secretul* din Tobolsk, un tânăr deținut de drept comun, Stenca Balmojin, era întrebuințat pentru grijirea camerelor și pentru serviciul personal al „politicilor”.

Blînd, timid, cu pupila foarte deschisă și limpede, încît aproape că se confunda cu albul ochilor, șchiop și bolnăvicios, el îi inspira compătimire.

Răutu nu-și explica cum un asemenea temperament nimerise la închisoare.

Încercările de a lega o conversație mai susținută cu el și a-l îndemna la mărturisiri, rămaseră fără succes.

Răutu îl surprinse odată privind cu foarte mult interes la o fotografie a lui Serghei Alexandrovici Jaba pe care, natural, Stenca îl cunoștea foarte bine.

— E bine ? — îl întrebă Răutu : Recunoști ?

— De ! — șovăi Stenca : parcă este cuconița dumneavoastră ?...

Răutu rămase uluit. Cum un tip de fetiță necoaptă, putea fi confundat cu un bărbat cărunt cu barbă și cu o *enormă papaha* — căciulă caucaziană, — în cap ?

Apucă de pe masă o ediție ilustrată a lui Pușkin și începu să-l întrebe pe Stenca despre diferite „poze” din carte.

Stenca nu vedea și nu înțelegea nimic.

Deodată fața lui se luminează la vederea unei ilustrații a poemului *Frații tîlhari*.

Răutu crezu că, în sfârșit, identificase figurile de ocași, ce-i sînt atît de bine cunoscute.

— Ei, ce-i asta, Stenca ?

Arătînd cu degetul, Stenca rîdea cu mulțumire :

— Lanțuri !...

Nu recunoscuse decît verigile negre ce se proiectau pe zăpadă. Mai mult, nu putu vedea nimic.

De la directorul Onucin Răutu află cu mirare că Stenca e un recidivist îndărătnic. Fusese condamnat în Rusia de mai multe ori ca hoț de cai, exclus din obște și deportat în Siberia. Aici își reluase profesiunea, în forme grozave.

Mic și subțire, pătrundea ușor prin ferestrele grajdurilor și, după ce omora un cal, îi jupuia pielea pe care, scoțînd-o pe fereastră, o vindea.

La ultima ispravă, el fu surprins de stăpîn, care îl ridică în țâpoi.

De atunci a rămas șchiop și a trebuit să-și ispășească isprava cu doi ani de închisoare.

Termenul i se sfîrși cu puțin înainte de Crăciun.

La plecare, Răutu și Jaba îl copleșiră cu urări bune și cu daruri.

Dar după vreo două luni, Stenca Balmojin se prezintă din nou pentru a griji camera lui Răutu...

Acum însă era acuzat de o crimă mult mai gravă.

Șchiopătînd pe un drum de zăpadă, sub ger și viscol, cu haine rupte și prost încălțat, — darurile primite fiind băute în cea dintîi circiumă din drum, — Stenca fu ajuns din urmă de un țaran ce se întorcea de la tîrg.

De milă, acesta îl primi în sanie ca să-i mai scurteze din drum.

Stenca, stînd la spatele țaranului, dădu peste un ciocan pe care acesta îl cumpărase în tîrg și, mașinal, aproape ca un automat, apucă ciocanul, lovi cu putere pe bietul om în cap, încît acesta își pierdu cunoștința. Îl aruncă apoi din sanie și se întoarse la tîrg, căutînd mușterii pentru cai și căruță.

El reapăru în închisoare cu acelaș aer blînd, timid, și-și reîncepu serviciile, în nădejdea unui mic bacșiș.

Răutu nu mai știa dacă trebuie să se indigneze sau să compătimească.

Lecturile sale îi dădeau adesea lui Răutu prilej pentru discuții aprinse cu Serghei Alexandrovici Jaba, care aveau loc de obicei în timpul plimbării prin curtea Secretului.

Lângă poartă, pe o bancă, ședea ca întotdeauna veșnic rezemat cu capul de zid, dormitind, paznicul Prohorov.

De treizeci de ani, de dimineața pînă tîrziu noaptea, cînd toate cheile se predau, conform regulamentului, directorului închisorii, el nu făcea altă treabă, decît incuia și descuia lacătul și trăgea zăvorul de la poarta Secretului.

În acest răstimp, nu era văzut acasă, ziua, decît de două sau trei ori pe an, la sărbătorile mari ; nu-și vedea copiii decît adormiți, — sosind cînd erau culcați și plecînd înainte ca ei să se fi sculat. Copiii creșteau, învățau o meserie, ajunși mari se însurau, durau o căsnicie ; — Prohorov rămînea străin de toate aceste evenimente mari în mica lor viață.

În zidul de piatră de care-și rezema capul de atîtea decenii se săpase o dungă adîncă. Răutu se uita cam cu teroare la ceafa lui, care a putut roade astfel piatra.

Lung, slab, cu fața pămîntie, cu două cute adînci care plecau de la nări spre bărbie, cu ochii șterși ca niște nasturi vechi de cositor, el nu se interesa parcă de nimic pe lume și nu simțea nevoia de a adresa cuiva un cuvînt.

Intr-o zi însă, lui Răutu i se păru că în ochii lui Prohorov lucește un interes, se aprinde un gînd.

Ori de cîte ori în plimbare se apropia de poartă, Prohorov se mișca puțin pe banca lui, își depărta capul de zid, deschidea gura, — dar îndată își relua poza hieratică, cu capul lipit de zid.

Răutu, în sfîrșit, se opri în fața lui și-l întrebă :

— Ce-i ?

Prohorov tuși, se ridică în picioare, făcu un pas, apoi din nou se așeză ; se ridică iar și, în sfîrșit, se hotărî :

— Să mă iertați, domnule ! — începui să scoată cu greu vorbele din gîtleju-i răgușit : Vreau să vă pun o întrebare. E adevărat că noi am avut împărțese nemăritate, fără bărbat ?

— E adevărat. Am avut vreo patru.

— Fără nici un stăpin asupra lor ?...

— Fără !...

Prohorov șuieră :

— Măi, măi, măi ! Ce preacurvie a trebuie să fie ! — exclamă el, plescăind cu voluptate din buze și, totuși, parcă plin de admirație.

Și, îndată, se așeză din nou pe bancă ; ochii i se stinseră, capul i se lipi de zid și, peste cîteva clipe, un sforăit de tenor zgîriat îi răsună din nou din nas.

În treizeci de ani, nici un alt gînd nu se putuse zămisli sub această țeastă, mai tare decît pietrele zidului.

Au fost zadarnice toate încercările lui Răutu și ale lui Jaba de a mai scoate ceva din această ciupercă a regimului penitenciar.

Desigur — se gîndi Răutu — distanța dintre Prohorov și un urangutan e incomensurabil mai mică decît distanța dintre un Immanuel Kant și dînsul.

Și cum contribuie Prohorov la media de conștiință și inteligență a speciei de *Homo Sapiens* ?

Blîndul Jaba se revoltă, dar Răutu fu mai curînd prins de milă pentru întreaga specie.

Răutu căuta să cîștige pe Jaba pentru concepția asupra lumii și a vieții la care ajunsese el, după atîtea zbuciumări și meditațiuni.

Cu pasiunea unui prozelit, inițiat în tainele unei noi religii, el își expunea doctrina care, în credința lui, dezvălea rostul vieții, dînd și problemei morale o soluțiune.

— Ce păcat, dragă Serghei Alexandrovici, că nu citești nemțeste ! — exclamă Răutu în extaz : Ți-aș da *Teoria științii* de Alois Riehl, un tînar profesor din *Freiburg*... Îi datoresc, pot spune, viața...

Mă întrebam : ce rost are viața, ce criteriu moral ne poate dirigui, dacă sîntem jucăria patimilor oarbe fără nici un mijloc de rezistență, dacă și conștiința, tot procesul psihic, nu este decît un fenomen secundar, un reflex al forțelor mecanice ?

În căutarea cărării, m-am îmfundat în transcendentalismul lui Kant. Dar și el lasă imperativul său categoric, — legea morală, — suspendată în aer.

În zadar căutam o soluție la urmașii lui.

Am învățat mult. Adesea mi se părea că ating adevărul. Dar îndată constatam cum, la o aprofundare, îmi fuge printre degete.

Un singur cuvînt din Alois Riehl, ca un fulger în noaptea opacă, îmi luminează orbitor deodată tot orizontul.

Dacă intelectul, conștiința, n-ar fi un factor activ, pentru ce evoluția biologică constată că înălțarea în scara vieții merge

paralel cu creșterea creierului, organul intelectului, sediul central al vieții psihice ? Acestea sînt, așadar, necesare spre a asigura triumful în lupta pentru existență !

Astfel se lămuri pentru mine toată naivitatea materialismului vulgar.

La urma urmelor, noi nu cunoaștem în realitate decît impresiunile noastre, percepțiunile și senzațiile, adică stările noastre sufletești și, *din ele*, deducem numai atributele lumii din afară, și *construim materia*.

Închipuiește-ți Serghei Alexandrovici, cum s-ar înfățișa lumea, dacă în loc de un ochi, care e impresionat de undulațiunile luminoase, am avea un organ pentru a prinde undulațiunile magnetice ?

Latura calitativă a fenomenelor fizice ne este inaccesibilă. Nu o cunoaștem direct, ci numai prin stările noastre sufletești.

De altfel nimic altceva nu cunoaștem *direct* ; restul nu sînt decît deducții și construcții.

Dar de unde se naște conștiința în sînul lumii fizice ?

Evident, ea nu poate izvorî decît din laturea calitativă, învăluită în fenomenele fizice.

Greșala lui Schopenhauer e că el generalizează și o însușire sufletească a noastră, o exteriorizează și o proiectează ca o însușire a lumii fizice.

Lumea nu este decît o universală, — nu găsesc alt termen pentru moment, — *tensiune*.

Această tensiune este la baza tuturor forțelor fizice : gravitațiunea, electricitatea, căldura, sau afinitatea chimică, — ca și a stărilor sufletești, a voinții.

Precum materia și energia nu sînt lucruri distincte ci numai două aspecte deosebite ale aceleiași realități, tot așa procesul fiziologic și cel psihic la ființe în care s-a aprins flacăra conștiinții, nu sînt două procese paralele, ci *unul singur*, — privit sub două aspecte diferite, din care noi nu cunoaștem *direct* decît pe cel psihic. Astfel se explică pentru ce, cu apariția conștiinții în lume, s-a afirmat o nouă forță, — un factor real și activ în complexul energiilor mondiale.

Natura, în sensul atotcuprinzător al cuvîntului, nu e decît o veșnică acțiune și reacțiune a energiilor, care nu sînt decît o manifestare exterioară a *tensiunii* universale.

Astfel omul, în acțiunea lui, cu scopurile și idealurile lui, se încadrează și el între *forțele naturale*.

Din pricina aceasta, omul poate subjugă scopurilor sale forțele fizice.

Procesul e abia la început și, totuși, fața lumii e schimbată, scoarța pămîntului e transformată de om, apare *ca o creațiune a lui* !

Eu văd cum, peste milioane de ani, soarele acesta, stins, va fi reaprîns de către om sau înlocuit cu un alt astru.

Lupta noastră nu este deci zadarnică, și viața nu e fără rost, pentru că voința noastră este un factor al evoluției universale și idealul nostru e îndrumătorul ei...

Viața e *acțiune*.

Universul e acțiune !

Acțiunea e cheia întregii enigme a existenței ! — încheie cu entuziasm Răutu.

Jaba îl privea uluit.

— Rostul vieții ? — bodogănea el parcă supărat : Rostul vieții este să trăiești și să iubești...

Parcă-i Tania, — se gîndi înduioșat Răutu.

Viața curgea din nou monoton zi după zi, după aceeași rutină : corespondența cu Tania, citiri și discuțiuni cu Serghei Alexandrovici Jaba, întrevederi cu Mehmet, din cînd în cînd o vizită a colonelului Pocrovski, — a cărui nedezmințită bunăvoință îl jena pe Răutu prin amintirea nereușitei *ruse de guerre* ; mai rar avea loc un simulacru de interogator din partea procurorului Hasengras, ca să-și justifice menținerea în stare de arest și — foarte des — conversațiile cu doctorul Tarelchin, care aducea mereu vești bune despre Tania, cu perspective trandafirii pentru primăvara.

Așa s-au scurs din noul an lunile ianuarie, februarie, martie și aprilie.

În aer plutea ca o vagă și tainică prevestire de renaștere a firii.

Într-o seară de sîmbătă — și niciodată Răutu nu uită această dată — paznicul șef îi aduse la cunoștință că un sergent de jandarmi cere, din ordinul colonelului Pocrovski, să-l ducă pe deținutul Ion Răutu la comandamentul jandarmeriei guberniale.

Pentru ce, se întrebă Răutu, această formalitate neobișnuită ?

Prins de o presimțire, înfrigurat de nerăbdare, el se îmbracă repede și, dînd aproape peste cap pe Prohorov în poarta Secretului, năvăli furtunos în cancelarie.

— Mergem ! — strigă el solului jandarmeriei, încă din prag.

Colonelul Pcovroschi, foarte grav, îi vorbi lui Răutu apăsat, — învîrtindu-și inelul în jurul degetului, — semn de nervozitate stăpînită :

— Calc ordinele departamentului. Oficial ești reținut pentru cîteva zile la comandament. Dar Tatiana Gheorghievna te crede eliberat, — nu trebuie să știe adevărul...

Tonul colonelului îl înspăimîntă pe Vania :

— Domnule colonel, spuneți-mi adevărul ! Moare ?...

Colonelul păli și-i strînse mîna lu Răutu :

— Doctorul crede că peste puține zile situația se va schimba. Fii bărbat ! N-o speria, — are nevoie înainte de toate de liniște. Acum e bine, bine. Du-te, jandarmul te va părăsi la ușă.

Răutu porni, zbătîndu-se între spaimă și nădejde.

Căsuța mică, numai cu trei odăițe, locuită de Tania împreună cu Maria Volcova, era plină de lume. Se adunase toată obște.

Era de față și doctorul Tarelchin.

Mehmet stătea la ușă, ca o sentinelă de strajă.

Tania, așezată în fotoliu, într-un fel de hlamidă albă, arăta în adevăr bine. Deși palidă, cu pleoapele cernite și foarte slăbită, ochii ei căprii străluceau de voie bună și veselie, ca în alte vremuri. Petele roșii de pe față păreau atenuate și dădeau aproape aspectul de sănătate și frăgezime.

— A ! — exclamă ea cu bucurie stăpînită, vîzînd pe Răutu : Moșneguțul meu tot s-a ținut vrea să zică de cuvînt ! Iată în adevăr că muntele vine la Mahomet !

Răutu, fără să poată storce din gîtlejul lui uscat vreun cuvînt, căzu în genunchi în fața ei.

Tania, biruindu-și emoția, îl sărută pe frunte, și vocea ei nazală acum puțin înăbușită, suna calin cînd îi zicea :

— Ah, dragă Vaniușă, nu mă mai strica și tu ! Îmi fac curte atîția cavaleri, că am să ajung vanitoasă !...

Cînd totuși Răutu își aruncă privirea împrejur, i se păru că numai Tania e naturală și în adevăr veselă.

Ea îl atrase lîngă dînsa pe scaun și-i puse mîna pe genunchi, vorbind repezit :

— Ah, dragă Vania ! Sînt foarte fericită că această grozavă iarnă nu mai poate ține mult. Afurisita mea răceală a cedat în sfîrșit. Mi-e așa de bine ! Mă simt tare și voinică. Eram hotărîtă să-ți fac o surpriză : să vii la întrevvedere. Aproape nu mai tușesc. Ai să vezi. M-am ridicat din pat și am putut chiar să mă primblu destul de mult prin odaie. Dar răutăciosul acesta de doctor și Volcova sînt fără milă — și nu mă lasă. Dar acum cînd a venit aici adevăratul meu stăpîn — și acum nu ne vom mai despărți, dragul meu ! — șopti ea aparte pentru Răutu : Acum cînd a veni adevăratul meu stăpîn, va pune capăt acestei tiranii...

Răutu se încredința tot mai mult că însănătoșirea e reală.

El acoperi mînuța albă și străvezie de pe genunchiul lui și o mîngăia, cu inima înviorată de nădejde :

— Dacă te-a eliberat pe cauțiune morală, cum mi-a spus colonelul, — urmă Tania : înseamnă că totul merge bine. Spre toamnă, cînd se va isprăvi și termenul tău de surghiun, vom putea, în sfîrșit, să plecăm acasă. Tot coșmarul acesta din Siberia va trece ca un vis urît.

Doctorul Tarelchin interveni :

— Domnilor, trebuie s-o lăsăm pe Tatiana Gheorghievna, — să n-o obosim prea mult. Apoi, desigur că mai vrea să stea de vorbă și cu Ivan Egorovici.

Musafirii se împrăștiară ; rămăseseră numai Volcova și Mehmet, care se instalase în bucătărie.

Volcova îi porunci cu autoritate lui Răutu :

— Acuma să ne lași un pic să ne facem toaleta și să se culce dumneaei. Prea își permite multe. Pe urmă, dacă nu-i va fi somn, poți veni să mai stai puțin de vorbă. Acu, așteaptă în sufragerie.

Răutu se mișcă ascultător ca un automat.

Peste un sfert de oră Volcova se apropie de el și, cu o privire sfioasă, aruncată spre ușă, îi șopti :

— Te așteaptă... Dar... își căuta ea jenată cuvintele : dar... fii cuminte... N-o obosi... E bine, dar paza bună trece primejdia rea...

După un moment de tăcere ea adăugă, privind-și fix unghiile :

— Ți-am pregătit patul în odaia mea, alături. Eu mă voi aranja aici, în sufragerie, pe divan.

La intrare, Tania, întinsă pe pat, cu un semn ștregăresc îl chemă la ea :

— Incuie ușa ! — îi șopti ea, zîmbind malițios : Uuuu-u, e nesuferită ! Ce știe ea ? Tu, pentru mine, pentru sănătatea mea, poți face mai mult decît toate doctoriile lor grețoase.

În timp ce Vania se așeza pe marginea patului, lîngă ea, îl privi cîteva clipe în tăcere. Apoi, îmbujorată și cu ochii aprinși, îi suflă :

— Am fost așa de fericită citind scrisorile tale... te înțeleg așa de bine ! Dar tu mă înțelegi ?...

Vania îi luă mînuțele și i le sărută pe rînd, în tăcere.

— Stinge lumina ! — șopti, hotărît, Tania...

— Ah, dragul meu, sînt așa de insetată de tine. Simt cum, în brațele tale, intră în mine bucuria vieții și sănătatea. Îmbrățișează-mă... Sărută-mă... Încă... Mai tare... Sînt a ta... și tu ești tot al meu... tot... tot !...

Niciodată, în toată scurta lor viață conjugală, Tania nu avusese îmbrățișări mai pasionale, cuvinte mai dulci și mai înflăcărâte, mai lipsite de rezervă și mai pline de voluptate...

Răutu sări din pat, trezit de un acces de tusă al Taniei. Ea își ținea strîns la gură batista, căutînd să-și întoarcă fața spre părete.

Răutu însă observă cîteva picături de sînge care îi colorau batista.

Se plecă speriat, apucînd-o de mîină :

— Tania, nu ți-e bine ? — exclamă el.

Febrilă, cu enorme cearcăne în jurul ochilor, fără nici o picătură de sînge în obraz, Tania îi zîmbi ușor :

— Nimic, dragul meu ! Mi-e bine. Sînt puțin cam obosită... Dar sînt fericită... Așa de fericită... *Varvare !* — surîse ea cu o mîngăiere în voce și în privire. Să trimiți aici pe Volcova, și să ne lași singure cîteva momente.

Maria Volcova intră, cu buzele strînse, cu năsucul ei ridicat sfidător, și cu un reproș în privire.

Răutu aștepta încă în sufragerie, cînd sosi și doctorul Tarlchin și fu admis imediat la patul pacientei. El nici nu se uită

la Răutu, care se primbla mereu agitat, simțînd violente muștrări de cuget.

Dar capul parcă-i era vid de orice gîndire.

Doctorul apăru pentru o clipă și, la privirea întrebătoare a lui Răutu, îi aruncă numai :

— E foarte obosită. Trebuie s-o cruțăm...

Și, chemînd pe Mehmet, îl trimise cu rețetele la farmacie.

— Doctore, pot s-o văd ? — întrebă, stîns de groază, Răutu.

— Să așteptăm puțin... e obosită... și prea emoționată de prezența dumitale. Trebuie să-i dăm ceva doctorii, și să-i fac puține injecții...

Mehmet se întoarse cu diferite pachete, cutii și sticle. Și, în curînd, casa se umplu de un miros de farmacie. În aer pluteau emanațiuni de eter și alte droguri necunoscute lui Răutu. În sfîrșit, doctorul ieși și, cu un aer neobișnuit de grav pentru el îi declară lui Răutu :

— Și ea dorește să te vadă... Să n-o lași să vorbească prea mult... Voi veni după masă. Dar dacă va fi nevoie să trimiteți pe Mehmet după mine...

Tania, deși încă foarte palidă, parcă puțin mai înviorată, îl întîmpină zîmbitoare :

— Șezi lîngă mine, Vaniușa ! Dă-mi mîina ! Așa ! Așa e bine. Și cu fericirea trebuie să te deprinzi. Așa de multă vreme nu te-am văzut !...

Vorbea foarte încet, cu o voce care se stîngea mereu, înăbușită și de accese de tusă ; dar cu ochi febrili, parcă puțin aiurînd, țînîndu-l pe Vania tot mai strîns de mîină, vorbea mereu, — și numai rîdea la injoncțiunile Mariei Volcova și la rugămintele lui Vania :

— De ce să tac ? Nu mă obosește. Sînt așa de fericită, Vaniușa... Cînd am fost la Năpădeni, mama Irina mi-a arătat liliacul tău din parc. Și, vezi, acum, cînd stai așa lîngă mine, eu simt în cameră mirosul de liliac. Tu nu simți ? Nu simți mirosul de liliac ? Cînd ne-om stabili la Năpădeni eu am să pun mulți, mulți liliaci din acei albaștri, albaștri... Știu că-ți plac ochii albaștri... Totdeauna m-am necăjit de ochii mei și de slujenia mea... Ochi, ochi... ca liliicii albaștri...

Din cînd în cînd ațipea și prin somn buzele ei parcă se mișcau.

Perina îi se muiase de transpirație.

Trezită, începu iarăși să vorbească. Și vorbea, vorbea, vorbea fără să sfârșit despre anii din copilărie ca de ceva actual :

— Ești îndrăgostit de Aniuta Burlacu... Și ea are ochi albaștri... Ai mâncat trandafirul ei... Florile mele nu le mănânci... ți le dau cu atîta drag !... Nici nu te uiți la ele... Și Undina și Undina, are ochi albaștri... și Ilenuța...

Și așa urmau ceasuri întrerupte numai de mici pauze de somn, — dar și acelea nelipsite de aiurări.

Mîna ei înfierbîntată nu lăsa mîna lui Vania.

Și, deodată, își întoarse spre el capul cu ochii mari larg deschiși și înegriți, adînci ca un bis, — și-l rugă :

— Vaniușa ! Vaniușa, să mă săruți încă odată !... Așa !... E bine...

După masă, veni doctorul. Îi făcu o injecție care o liniști puțin.

Vania, în tăcere, rămase din nou lîngă ea. Și, adormită, parcă tot mai tare îi strîngea mîna.

De data asta, somnul ținu mai multă vreme. Vania nu se mișca. Cu un vid în creier și o piatră grea pe inimă, el nu vroia să se gîndească la nimic, — se temea să-și puie o întrebare, și, cu o privire în infinit, stătu multă vreme în toropeală, aproape piezîndu-și conștiința realității. — Viața parcă se oprise pentru el.

Brusc, tresări ca sub o împunsătură de cuțit.

Mîna Taniei tremură și degetele i se mișcau continuu în spasmuri.

Vania băgă de seamă parcă o ușoară palpitație în tot corpul ei. Umerii îi tresăreau și din piept i se auzi parcă un ușor horcăit...

Și, deodată, Vania, îngrozit, văzu pe perină o mare pată roșie de sînge.

Iată în fața lui doctorul Tarelchin și Maria Volcova, de a căror prezență în momentul acela nici nu-și dădea seama. Cu o expresie ciudată, ea îl fixează.

Compătimire ? Spaimă ?...

Uite, în colț, palid și colonelul Pocrovschi...

La ușă rigid, cu ochii scînteietori, Mehmet...

Doctorul spunea cuiva :

— Mai bine să-l luați de aici !

Iată și sergentul de jandarmi...

Colonelul Pocrovschi cu sergentul și cu Mehmet îl rețin cu de-a sila, cînd vrea să se apropie de Tania, care stă culcată tot cu fața spre părete... Tace... Un horcăit ușor se aude numai.

...Îl îmbracă, îl scot afară, îl așează în trăsura...

Unde-l duc ?

Închisoarea.

Director Onucin...

Cavalerov...

Secretul...

Prohorov...

Stenca Balmojin...

Serghei Alexandrovici...

Toți foarte stranii, parcă niște umbre...

Morți ? morți ?...

Mort el ?...

Tania !... Tania !...

PARTEA IV

PESTE CULME...

Cap. XVII.

CHEMAREA MORTILOR

Vid...

Un imens vid în care se mișcă umbre mute.

Vania se simțea el însuși o umbră, și se vedea mișcându-se mereu cu acelaș vid în creier și cu o piatră pe inimă.

Viața de rutină se desfășura, ca într-o panoramă, din zi în zi.

Vania mînca ; se primbla ; răspundea la întrebări : punea și el întrebări altora ; discuta cu Serghei Alexandrovici Jaba.

Dar el era parcă, ciudat, străin de toate acestea. Și se supaveghea cu o curiozitate ostilă ; un animal... un aparat digestiv, — atîta !...

Se înviora puțin numai la întrevederile cu Mehmet, care urmau regulat, de două ori pe săptămînă.

Erau foarte stranii aceste întîlniri, care îi zăpăceau pe paznici prin caracterul lor nemaivăzut.

Amîndoi, cu fața lipită de grilaj, cu privirile fixate drept ochi în ochi, tăceau, tăceau îndărătnici...

Nu se salutau la sosire, nici nu-și luau rămas bun la despărțire ; și tăceau, tăceau, tăceau mereu, nemișcați, fixîndu-se unul pe altul.

Numai la anunțul paznicului că sfertul reglementar s-a isprăvit, cînd Răutu — cel dintîi — se întorcea și se îndrepta spre ușă, cerchezul rînjea și ieșea și el.

Într-o zi, Mehmet nu mai veni.

Vania se miră, dar parcă oftă ușurat.

Trecu încă o zi fixată pentru întrevederi fără Mehmet, și alta, și a treia...

Răutu fu cuprins de neliniște, și își manifestă mirarea și îngrijorarea către Serghei Alexandrovici Jaba.

Acesta, după puțină șovăire, răsucindu-și cu gestul lui obișnuit o șuviță din barbă, îi zise :

— N-am vrut să te tulbur, dar știu de mult de la colonelul Pocrovski, că ducându-se la vânătoare, Mehmet a căzut într-un sorb de tundră, și a fost înghițit. La margine a rămas numai pușca lui și un flacon de cristal sculptat...

Răutu, fără să spună un cuvânt, se întoarse, și se închise în cameră.

Flaconul de cristal !...

Își aduse aminte că, într-o zi, Tania i-l dăduse lui Mehmet, pe care îl dureau dinții, cu niște picături narcotice...

Și zilele fugeau deșerte, în vid...

Vania în aparență era neschimbat, își ducea viața obișnuită. Dar tot mai des îi venea gândul de sinucidere.

„De ce să mă tirii ca o umbră moartă, în vid ? Să-mi ispășesc vina...”

— Ivan Egorovici, Ivan Egorovici ! — îi strigă lui Răutu Serghei Alexandrovici, intrînd extrem de tulburat : Am primit o veste grozavă... nu-mi vine să cred. Grozavă ! Leon Blagoliev, știi, emigrantul, unul din marii șefi ai partidului *Narodnaia Volia*, organizatorul acțiunilor teroriste împotriva țarului, — s-a pocăit, a trecut cu arme și bagaje în lagărul reacționar... Și acum conduce *Glasul Moscovei*, organul oficios al Ohranei. Iată un număr, cu articolul de fond iscălit de el. Mi l-a dat Hasen-gras...

Răutu luă jurnalul și începutu, mașinal, să-l citească.

Articolul era intitulat — *Sufletul Rusiei* :

„Sfînta Rusie... Norodul pravoslavnic. Tronul și altarul... Jidanii... Emananția iadului... Apostatații... Criminalii... Degenerații... Vinduții... Unsul lui Dumnezeu... Țarul alb... Șeful pomăzuit de Dumnezeu... Pumnul de fier... fără milă... distruși... extirpați !... excrescență canceroasă... pe trupul sănătos al nației...”

Frazeologie banală, răsufări de ură, de servilism, — tot buchetul prozei guvernamentale, lipsită de sinceritate, de orice gândire și de orice sentiment.

Și acesta-i Leon Blagoliev, — idolul unei generații, al cărui gest trimitea zeci de suflete eroice pe eșafod, la ocnă, în deșerturile înghețate ale Siberiei !...

Pentru ce să mai trăiești ?

Totul e mort.

Ceasuri întregi, Răutu căuta mijlocul, dejucînd supravegherea, să-și dea o moarte sigură și repede : spînzurătoarea... Un geam spart înlocuind cuțitul pentru a-și tăia beregata... Otrăvirea cu esența de oțet, pe care o avea în cameră, pentru salată... Ori să-și rupă o arteră, în baie, ca romanii...

Dar cu cit se deprindea el cu ideea morții, cu atît mai mult se lăsa cuprins de inerție, de lipsă de orice interes, pierzîndu-și orice voință de acțiune...

Răsfoindu-și într-o zi caietul de note, Răutu dădu peste o foaie scrisă cu mîna lui. Mașinal, fără să-și dea seama la început de înțelesul acestor rînduri, citi :

„Pomelnicul celor căzuți în preajma revoluției =

Alexandru Levi,

Petea Stan,

Marat,

Andrei Rechinul,

Polia Goncev,

Pan Semienschi.”

Și, deodată, se simți prins de o vijelie de gânduri și simțiri, care îi zguduî sufletul pînă în adîncimi necunoscute.

Văzu pe Tania, pălită, citind aceste rînduri, peste umărul lui, la Jercinsc...

Și sări ca ars, la amintirea unui gînd monstruos care îi întinase atunci sufletul...

Apoi auzi parcă ecoul unor cuvinte uitate :

„Trebuie să trăiești pentru cei morți și pentru cei înmormîntați de vii, care au crezut în tine și și-au pus nădejdea în tine.”

Luînd pomelnicul, Răutu adăugă la capăt :

„Costea Răutu,

Tania !...”

Stătu puțin pe gânduri și mai adăogă :

„Cei înmormîntați de vii :

Undina,

Maurul...”

Și, peste cîteva clipe, mai adăogă :

„Morții care mă leagă :

Ilenuța,
Avdotia,
Stepanov,
Mehmet..."

„Trebuie să trăiesc... trebuie să trăiesc pentru cei ce au pus nădejde în mine...”

Din acea zi, porni o nouă fază în viața lui Răutu, — începutul renașterii sufletești.

Nu mai putea avea nimic în viața lui personală care să-l abată din cale.

Durerile negrăite au spălat tot milul, tot lutul din sufletul lui.

Se simțea ca un om scăpat din fundul unui sorb : nimic nu-l mai poate trage în prăpastie.

„Morții lăsați în urmă care-și puseseră nădejde în el : țărîna călcată de cizmele soldaților în curtea cazărmii *Numărul Cinci* din Odessa ; mormîntul de sinucigaș, îmbălărit, fără cruce, știe unde, în împrejurimile Moscovei ; crucea de piatră în cimitirul din Tobolsc... Alta de lemn printre stîncile din Năpădeni... În mormîntată de vie sub cheia aurită din Schlüsselburg.”

Toate acestea constituie o cheazășie că el nu va înșela atîtea credinți și-și va face datoria pînă la capăt.

Dar așa fiind, îi mai poate fi iertat lui să se arunce orbește în vîlmășagul haotic, în care se zbat, după 1 martie 1881, forțele revoluționare din Rusia ?

Datorește nu numai sieși dar și celor morți cu nădejdea în el, — să se afirme ca o voință luminată, ca un factor conștient în complexul forțelor istorice, punînd în cumpăna idealului, pentru care s-au jertfit atîtea vieți, nu numai o credință neclintită, o voință biruită, ci și o *convingere* întemeiată pe gîndire și știință.

Înseninat, îi zise lui Serghiei Alexandrovici Jaba, care urma să fie expediat a doua zi într-un oraș din Asia Centrală :

— Nu mă mai interesează deportațiunea. Voi cere să fiu lăsat în închisoare pînă la sfîrșit. Mi-am făcut un plan de studii pentru ca să pot reapărea în arenă înarmat pentru lupta pe viață și pe moarte...

Serghei Alexandrovici Jaba nu-și putea stăpîni respectul pe care i-l inspira entuziasmul acestui tînăr, abia de douăzeci și doi de ani, cu toată barba lui de „patriarh“, și cu tot aspectul lui de prooroc și martir, cu trăsături supte, luminate de ochi negri, înflăcărați.

Toamna era înaintată, cînd întreaga opinie publică din Rusia fu zguduită și terorizată de o grozavă tragedie din Iacutsc. Toată strășnicia cenzurii și a departamentului de poliție nu putu înăbuși răspîndirea veștilor despre ea.

Cînd știrea pătrunse în celula lui Răutu, ea parcă mătură toate hotărîrile și planurile lui, și puse din nou pentru el, cu și mai multă impetuoșitate, toată problema morală : nu numai conștiința de revoluționar, dar și conștiința lui de om îi cerea un răspuns urgent și categoric în ce privește datoria lui.

Nu numai că victimele tragediei îi erau prieteni personali, tovarăși din copilărie, vechi membri ai cercurilor din Chișinău, dar însăși catastrofa apărea în ochii lui ca actul final al mișcării pornite în sînul deportațiunii siberiene, în urma „cazului Răutu“.

„Echipa desperaților“, — cum fusese poreclită coloana de deportați în cap cu Ion Prestea, Țicorschi, Ceavcehidze, Jbanov și Giurilă, — înainta din etapă în etapă, spre Iacutsc, străbătînd în lung toată Siberia în condiții anormale.

Legende fantastice o încununau cu o aureolă de eroism feroce, care teroriza toate autoritățile.

Se credeau astfel necesare măsurile excepționale : lanțuri, gardă dublă, oprirea oricărui contact cu lumea din afară, represiuni brutale a oricărei încălcări a regulamentului, reală sau închipuită.

De aici, conflicte violente, încăierări, încarcerări, privațiuni de hrană, jocul paturilor de pușcă, lanțuri duble de mîni și de picioare.

Ajunsă, în sfîrșit, la Iacutsc, coloana găsi acolo o nouă reglementare a expediției deportaților, întocmită anume de guvernatorul Ostașov.

Cei mai mulți urmau să fie trimiși la Nijni-Colimsc, pe țărmul Oceanului Glacial, la nord de cercul polar, aproape două mii de verste de Iacutsc, fără drumuri, fără alte mijloace de locomoțiune decît, în parte, cai de călărie și, la sfîrșit, cîinii,

prin pustietăți unde, pe sute de kilometri, nu puteau găsi nici un adăpost decât cel mult bordeie nelocuite, și fără alte provizii de hrană decât cele ce puteau fi luate cu dinșii din Iacutsc.

Expediția numeroasă spre regiunile polare, puțin cercetate chiar de cei mai îndrăzneți călători și exploratori ai ghețurilor de nord, însemna, în condițiile închipuite de guvernatorul Ostașov, o pieire sigură de îngheț sau inaniție.

La obiecțiunile formulate cu causticitatea lui obișnuită de către Țicorschi, casa în care se adăposteau deportații în așteptarea răspunsului fu înconjurată de armată din ordinul lui Ostașov și, pe loc, sub pretext de rebeliune, șeful forțelor de asediu comandă foc.

Șase persoane au fost omorite, între care Țicorschi și Ceavcehidze, mai multe rănite, între care Jbanov și Moise Roitman, — acesta foarte grav.

Curtea marțială improvizată, după un proces sumar, condamnă la moarte prin spânzurătoare, pe Ion Prestea, pe Anton Jbanov și pe Moise Roitman, — iar pe ceilalți, în cap cu Vasile Giurilă, la muncă silnică pe termene lungi, iar pe unii chiar pe viață.

Execuția avu loc imediat !

Moise Roitman, rănit, neputându-se mișca, fu dus la spânzurătoare cu patul.

Prins în ștreang culcat, patul fu retras, — ștreangul se întinse fără nici o mișcare.

Zvonuri sinistre circulau că a fost executat după moarte numai cadavrul, spre a nu avea „o moarte onorabilă“.

Răutu, singur în Secretul din Tobolsc, trecu prin cea mai grea încercare a vieții sale.

Mai poate el trăi ?

Mai avea dreptul să-și aleagă căile vieții, să construiască sisteme filosofice, să elaboreze programe politice ?

Nu cade asupra lui o datorie imperioasă de solidarizare imediată, până la suprema jertfă ?

Îi poate fi iertată măcar o zi de viață sub povara acestei răspunderi ?...

Pentru Răutu era clar că trebuie să renunțe la orice planuri de viitor. Nu-i putea fi îngăduită decât o singură acțiune, — acțiunea de solidarizare.

Dar în ce formă și în ce condițiuni poate fi realizată o solidarizare eclatantă, înțeleasă de toți ?

Dezlegarea îi veni de unde nu se putea aștepta.

Un tovarăș care se întorcea din Iacutsc, reuși să-i transmită, la închisoare, un petic de hirtie mototolită, acoperită de stropi de rugină, printre care desluși câteva rînduri scrise cu mîna lui Moise Roitman, — cuvîntul pe care îl lăsase, cu adevărat, cu limbă de moarte :

„Iubite Vania ! — citi Răutu în tensiunea supremă a tuturor nervilor săi : *Iubite Vania, Mor. Nu știu dacă voi trăi pînă la ștreang. Ultimul cuvînt — ție. Cade un luptător, oastea merge înainte. Am credința că n-am trăit degeaba și nu mor fără folos. Nici o picătură de forță morală nu se pierde în zadar. Prinde făclia ! Mor cu credința și nădejdea în tine*“.

Scrisoarea lui Ion Răutu :

Iunie 188..
Castelul din Tobolosc

Frate Vasile,

S-a încheiat aproape anul de la catastrofa din Iacutsc.

Nici o zi, nici un ceas n-a trecut de atunci fără să mă gîndesc la voi și fără să simt toată povara răspunderii morale ce cade asupra mea.

Am scris pe marginea unei cărți, scumpă mie, de care nu mă despart niciodată, lozinca lui Roiman :

„Nici o picătură de forță morală nu se pierde în zadar“.

Nu o uit și nu o voi uita o singură clipă, oricîte zile îmi vor mai fi date să trăiesc.

Nu voi arunca făclia pe care mi-a transmis-o.

Îți scriu acuma, fără să fiu sigur dacă rîndurile acestea îți vor cădea vreodată în mînă.

Scriu pentru tine, pentru conștiința mea, pentru a face aici un legămînt pe toată viața.

Tania Lungu, pe care și tu ai cunoscut-o și ai iubit-o, zace și ea acum în cîmîtirul din Tobolsc.

Înainte de a muri, mi-a spus și ea că trebuie să trăiesc pentru cei morți și pentru cei înmormîntați de vii, care și-au pus nădejdea în mine.

Îmi strâng aici gîndurile, ca la o spovedanie, ca să spun tot cugetul meu, cinstit, fără să-mi adorm conştiinţa, şi fără să vă înşel pe voi.

Tu, cu care m-am născut la viaţa conştiinţă, cu care umăr la umăr am intrat în luptă, — tu eşti unul din cei înmormîntaţi de vii, care îşi pun nădejdea în mine.

Ţie îţi datoresc, ţie — ca întrupare a conştiinţei mele — această mărturie.

N-aşi putea săvîrşi o nelegiuire mai odioasă decît o reţinută sau o sulemenire a adevărului, faţă de tine.

Şi faţă de tine, mai mult chiar decît faţă de cea încătuşată la Schlüsselburg, care şi ea îşi pusese nădejde în mine, — Undina.

Ţii minte conferinţa ținută la Turinsc de sârmanul Ţicorschi ? M-am gîndit mult la ea şi ea mă va ajuta acum să-mi lămuresc mai bine gîndurile.

Frate Vasile !

Nu cred că pot duce lupta pe calea pe care am plecat, în rîndurile mişcării revoluţionare ruseşti.

Nu cred că acţiunea în mijlocul proletariatului industrial din Rusia poate duce la prăbuşirea regimului ţarist.

Nu cred nici că acţiunea teroristă individuală poate fi eficace şi poate ridica vreodată masele ţărănimii din Rusia.

Mai mult !

Nu simt în mine resortul necesar pentru asemenea acţiune.

Pe vremuri, Undina îmi spunea că prima datorie a unui revoluţionar e : *să-şi facă cinstit examenul de conştiinţă*, — şi să nu-şi puie pe umeri o povară pe care n-are puterea s-o poarte.

Frate Vasile !

Nu-mi pot lua această povară !

N-aşi putea s-o port.

Şi tu ştii, frate Vasile, că nu sînt un laş.

În sufletul meu însă e secăt orice izvor de ură.

În credinţa mea, nedreptatea, despotismul, împilarea, sînt supravieţuiri fatale ale întunericului din epocile cînd n-a fost încă aprinsă flacăra conştiinţei.

Cei mai mulţi sînt păcătoşii *bipezi fără penă*, care îşi asumă cu atîta prezumţiune numele de *Homo Sapiens*, — sînt

nişte bieţi bulgări de lut, mînaţi de puteri oarbe, ca orice conglomerat de materie.

Călăii sînt nu mai puţin victime, ca şi cei cărora ei le răpesc viaţa.

Lupta împotriva puterilor întunericului constituie o datorie sfîntă pentru orice om cu o conştiinţă vie, pentru orice om emancipat de sub stăpînirea exclusivă a forţelor oarbe.

Dar ura poate să-i fie tot aşa de puţin iertată cît şi medicului silit să-şi înfigă bisturiul într-o tumoare canceroasă.

Am suferit atîta, am trăit atîta în scurta mea viaţă, că şi cei mai mari «vrăjmaşi» îmi inspiră nu ură, ci milă, ca fiinţe neisprăvite, suflete schiloade, inimi îngheţate, — care nu au mai puţină nevoie de îngrijire decît dementii.

Mărturisesc însă că şi consideraţiuni de altă natură îmi pun datoria de a-mi revizui conştiinţa.

Şi aici mă ajută bietul Ţicorschi.

El spunea, cum ştii, că între Occidentul, în continuă ascensiune, şi Orientul, în stagnaţiunea lui milenară, Rusia, aruncînd în cumpănă masa ei formidabilă, poate hotărî destinul omenirii.

Am ajuns însă la convingerea că, faţă de aparatul tehnic modern, pus la dispoziţia autocraţiei, puterile proprii ale poporului rus, — oricît de nenorocit şi oprimat şi oricît de revoltat ar fi, — nu pot ajunge pentru a răsturna ţarismul.

Astăzi nu mai e cu putinţă marşul lui Barbaroux din Marsilia spre Tuilleries ; s-ar isprăvi la cea dintîi subprefectură.

Istoria recentă a mişcării sociale şi politice din Rusia, ne învaţă că numai o lovitură din afară poate zdruncina aparatul de opresiune, dezlănţuind în acelaş timp energiile revoluţionare.

Ţarismul însă este necompatibil cu progresul omenirii. El constituie, prin sine însuşi, o primejdie de moarte pentru toată civilizaţia, ca un imens rezervor al forţelor reacţiunii mondiale, care poate pune stavilă întregii propăşiri sociale şi politice din lume.

Răsturnarea imperialismului moscovit nu este dar o problemă internă a Rusiei. Este problema istoriei mondiale, este o condiţiune de biruinţă a luminii asupra întunericului în lume, — punctul de plecare, primul pas pentru asigurarea dezvoltării normale a omenirii.

Și aici, frate Vasile, tu, moldovan ca și mine, mă vei înțelege.

Sîntem fii ai unei națiuni occidentale, înecate în întunericul și în haosul Orientului.

Pentru noi, mai mult ca pentru oricare alt neam, prăbușirea țarismului este însăși condițiunea noastră de viață.

Un român, revoluționar ori nu, trebuie să fie dușman de moarte al țarismului.

Statul român, indiferent de ideile oamenilor lui conducători, apare în cadrul istoriei mondiale, ca un factor revoluționar al cărui interes vital îl duce la luptă împotriva absolutismului moscovit.

Aceasta e misiunea istorică a neamului nostru.

Și simt în mine chemarea, de a pregăti și organiza energiile vii ale acestui neam, pentru ca, în ceasul de cumpănă, să se afirme ca purtător de steag al civilizației, al omenirii, în războiul crincen împotriva reacțiunii mondiale.

Sînt hotărît dar să trec, după sfîrșitul surghiunului meu, în România.

Voi înlătura din calea mea toate piedicile.

De astăzi înainte, n-am dreptul să sacrific chemarea mea, pentru micile rindueli ale vieții de surghiun.

Nici nu voi încerca măcar evadarea, care mi-ar putea crea o situație de inferioritate în viitor.

Știu că multora le voi inspira neîncredere și voi fi acuzat de apostazie.

Nu mă voi abate însă din calea mea.

Și aici, în fața ta, ca în fața tuturor celor înmormnîtați de vii, în amintirea tuturor celor morți cu credința și nădejdea în mine, — jur să îmbrac cămașa morții, în lupta împotriva colosului țarist.

Jur că, pînă la ultima suflare, nu voi uita o clipă sarcina pe care mi-o impun credința și nădejdea celor căzuți.

Jur că în serviciul acestei cauze nu-mi voi cruța puterile, nici viața, nici măcar bunul meu renume.

Voi găsi sprjin în gîndul la voi, care mă cunoașteți.

Sînt om ca orice trup de lut, am scăderi, pot avea ispite și clipe de șovăire și de uitare de sine.

Dar oricînd, această scrisoare, în oricare mini se va afla, va fi o cheazășie.

În clipe de îndoială și de ispită, ea îmi va aduce aminte că acolo, în minele din Cara și Narcinsc, sau în cazematele din Schlüsselburg, se zbate încă un suflet, o conștiință, în fața căreia voi fi chemat să-mi dau seama în ceasul meu din urmă.

Și dacă voi cădea, toate torturile iadului vor păli față de blăstămul conștiinței mele, la gîndul la voi, frați de suferințe și nădejdi ai tinereții mele...

Jur !...“

Ion Răutu

SFÎRȘITUL VOLUMULUI

VOLUMUL V

NOSTALGII

Cap. I.

BIYUK — SARAI

Maria Ivanovna Culiceeva, ajunsă la marginea satului, se opri pe loc ca vrăjită, surprinsă de aspectul straniu al Saianilor.

Crestele lor abrupte, cu piscuri înalte de aproape trei mii de metri, — cari în realitate se înșirau la mai multe zile de mers peste terasa mohorită și pustie a stepelor Abacanului, — i se păreau de obicei, în aerul transparent de stepă, sub lumina crudă a zilelor de primăvară, așa de strînse în jurul ei ca și zidurile pușcăriei ce atîta vreme îi închideau orizontul.

Acum însă, în acest amurg de mai, stepa fierbea, în reflexe opaline, de volburi cenușii, condensate spre poalele munților într-o ceață vinătă, care parcă îi rupea de pămînt și arunca în văzduh creștetele lor încă albe, ce pluteau, maiestose și sinistre, în flăcările apusului.

Soarele, în calea-i spre tainițele Mongoliei, revărsa peste culmile eteree șiroaie de lavă clocotitoare, ale cărei aburiri însingerate aprindeau marginile norilor joși, țîșnind, în fișii incandescente, prin toate rupturile lor, pînă ce răzbăteau, în valuri de aur topit, la smaragdul senin de deasupra și se stingeau cu încetul, încă mai sus, în albastrul spălăcit al bolții siberiene.

Maria Culiceeva își înăbuși oftatul și se așeză pe un buștean, ațintită asupra acestor piscuri mistice, care îngrămădeau în taină nesfirșirea adormită a Mongoliei și deșerturile înghețate ale „Acoperișului Lumii“ în Gobi și Tibet, pînă la coastele virgine ale Himalaiei.

Ochii ei, albaștri adinci, care altădată scînteiau mereu de ironie și de malițiozitate cochetă, trădau acum — în priviri oboșite — o tristeță negrăită, o mistuitoare nostalgie de viață.

Vecinicu-i suris, misterios și captivant, care îi descoperea atît de provocator dinții cu strungăreață, se prefăcu într-un

rictus amar, mistificînd această icoană de seducătoare feminitate sub o mască tragică, aproape feroce.

Unde e visul și unde realitatea ? — se gîndi ea cu melancolie...

— „Dumnezeule !... Și Ion Răutu care tace ! E mai bine de o lună de cînd i-am scris. N-am fost înțelească ?...”

Cu un gest nervos, scoase din corsaj un petec mototolit de hîrtie, — brulionul scrisoarei :

„Sușa, 14 aprilie 189...”

„Tovarășe Egorici,

Nu știu dacă în seninătatea dumitale de înțelept olimpian printre... vulturii jumuliți ai deportațiunii siberiene, îți mai aduci aminte de mine, după puține clipe trăite împreună acum șase ani în barja, pe Volga, și apoi peste vreo trei ani, în obștia din Crasnoiarsc.

Dar să nu te mire indiscreția mea. Pentru mine nu ești un străin. Am vorbit mult despre dumneata, cu Fany Ginsberg (născută Perlov, odessită, tovarășa dumitale de la *Numărul cinci*), cu Ilie Andreievici Samarin, ca și cu neîntrecuta Varvara Semionovna Liescov.

Concertul de osanale, din surse atît de deosebite, îmi poate da o caracteristică justă, coroborată, de altfel, și de amintirile mele personale.

Trebuie să fii un om de nădejde, la care o minte zăpăcită de haosul vieții poate găsi un sprijin.

Și niciodată un intelectual rus nu a avut o mai mare nevoie de o orientare sigură.

Pentru mine personal chestia se pune cu o acuitate dureroasă.

Peste vreo doi ani mi se împlinește termenul de deportare, și am asigurarea că nu se va mai prelungi.

Și atunci — «liberă» — ce voi face, — care îmi va fi datoria ?

Aici în Siberia, îmi îndeplinesc cu sfințenie sarcina abrutizantă de menajeră într-o căsnicie mai mult decît modestă : bucătărie, spălatul rufelor, cîrpitul ciorapilor, ciondăneala pentru fiecare *copeică* în tîrg...

Nu-mi pot reproșa nimic, nici ca mamă a trei copii : fi spăl, fi pieptăn, le pun, cînd trebuie, cataplazme sau le dau purgativ.

Să continui acest regim și în libertate ?...

Să renunț la luptă — adică la orice rol activ în societate ? Să accept așa-numitul «destin al femeii» ?

Nu pot ! nu pot ! nu pot !

Nici nu vreau !

Și nici nu știu de ce să mă apuc, — chiar dacă aș putea și așa vrea.

Chiar și numai ca mamă, am datoria să mă îngrijesc și de sufletul copiilor, nu numai de canalul lor digestiv ; să le dau povețe și îndrumări.

Cel fel de îndrumări și încotro ? Eu însumi stau în fața gurii negre a unei hrube fără fund... Să fac din Fonia un... filolog sau un numismat model ?

Toată deportațiunea noastră e astăzi cuprinsă de psihoza vorbăriei ; peste tot discuțiuni interminabile, care despică firul în patru, în toate și despre toate, dar scapă din vedere faptul brutal că Rusia de astăzi, după zdrobirea mișcării revoluționare, nu e — cum a spus, mi se pare, Șcedrin — decît un imens cimitir de suflete, fiind populată numai de umbre sau de cadavre în descompunere.

Simt nevoia să discut toată problema datoriei noastre în ceasul acesta, ca intelectuali și revoluționari, cu un om, pentru care căutarea ieșirii nu este îngreuiată de bagajul ideilor preconceptuate și de arcele unei dialectici răsuflăte, nici de... moluzul vieții personale...

Am credința dar, că dumneata mi-ai putea fi de ajutor, — să-mi dai o scînteie de lumină, pentru că nu se poate ca dumneata să nu-ți fi pus de mult aceeași întrebare.

Mă înșel ?

Nu e o prea mare presupțiune de a-ți pune pe umeri asemenea povară ?

Scrie-mi.

Dar scrie-mi ca un bun tovarăș, ca înțeleptul moș Egorici — hotărît și limpede.

În momentul de față, noi avem puțința de a obține o transferare din Sușa.

E cam original de a cere transferarea de aici, pe Enisei, ceva mai aproape de Minusinsc, într-o văgăună pe malurile prăpăstioase ale turbulentului său afluent ca Amilul, abia la treizeci de verste de hotarul Chinei !

Dar am groază de parolele din obștiile noastre, în care astăzi e cu neputință cercetarea serioasă și obiectivă a oricărei

chestiuni, — mai cu seamă cînd discuția e întunecată de mi-
zerii și patimi personale.

Nu vreau însă să-ți cad pe cap, cu tot tribul nostru, fără
să te întreb...”

Maria Culiceeva își ridică, tresărind ușor, capul.

Lumina scăzuse, încît cu greu mai putu descifra rîndurile
din urmă.

Ceața de la poalele Saianilor se întunecă și se topi în um-
brele stepei, lungind încă silueta lor sumbră.

Lava de pe culmi se mistuise, — și numai crestele dinspre
apus rămîneau luminate de raze muribunde care aruncau to-
nuri roșcate asupra mantalei întunecate a norilor, se înecau în
albastrul mai închis al cerului.

— Mamenca, Mamenca ! — auzi ea deodată o șoaptă spe-
riată în spatele ei.

Un băiețel bălan și foarte șui o trăgea de mîneacă :

— Mamenca, Mamenca ! Tata zice să vii acasă. Spirca Var-
nacul, din Serghinisc, a adus o scrisoare...

Culiceeva prinse convulsiv mînuța băiatului și porni, sprin-
tenă și grațioasă, prin amurgul pustiu...

Sub alt cer, alt lanț de munți mărginește pitoresc șesul
dezolat, acoperit de erupțiuni saline, din Crimeea.

Acolo, într-un conac stingher și dărăpănat, în mijlocul
stepei însetate, s-a născut Maria Culiceeva — însetată și ea
din leagăn, de darurile vieții, — cu ochii veșnic ațintiți spre
feeria munților.

În dosul crestelor diafanizate, se ridica zilnic soarele din
valea îmbălsămată, bătută de undele albastre, plină de cîntecul
păsărilor și de zîmbetul florilor, — se înfunda, parcă roșit de
părerea de rău, în zarea fumurie.

De cîte ori stătea micuța Mania, fascinată de clocotul cu-
lorilor deasupra coastelor vrăjite !...

Erau atît de aproape și atît de inaccesibile pentru ea,
— pentru lumea ei, — îngustul furnicar de existențe incolore
și scăzute ; mici boiernași ruinați, funcționari înflămînziți, ofi-
țeri inferiori, — cu numeroși copii, palizi, rău mirositori...

Și acolo, peste bariera fermecată, se găsea acea țară din
basmă, — abia întrezărită în vreo două excursii scurte, — cu
palatele mărețe, și cu hotelurile luxoase, pline de ființe ele-
gante și fericire...

Tatăl Mariei, — maiorul în retragere, Ivan Macarievici
Cervonin, om indolent și slab, — de mult pierzînd nădejdea
de a scoate ceva din Biyuk-Sarai, (petecul de moșie rătăcit în
stepa salină, arsă de soare) nu se mai pasiona decît de trom-
bonul lui, — în care învățase să sufle încă de cînd făcea parte
din orchestra școalei de cadeți, — și de vînat de privighetori.

Maria creștea ca un mînz de stepă nestînjinit de nimeni.

Numai mulțumită energiei și tenacității mamei sale, — Ma-
crina Marcovna, — a mai putut căpăta și ea o brumă de edu-
cație, a prins oarecari frînturi de învățatură de la o serie de
guvernante franceze și germane, care se rătăceau cu intermi-
tență printre tătarii din Biyuk-Sarai, — înainte de a-și lua
lumea în cap — neurastenizate, pe jumătate înebunite de sin-
gurătate și de monotonie, exasperate de lipsa de disciplină a
pupilei lor.

Astfel, la șaptesprezece ani, Maria Cervonina apărea ca un
tip clasic de „duduie de muslină“ a lui Turghenev.

În fața musafirilor purta rochițe albe, cu panglicuțe tran-
dafirii sau albastre ; trîncănea melodii nevinovate la pian și
cînta cu vocea-i de alt profund romanțe de sentimentalism în-
tirziat ; ciripea puține fraze trunchiate în limba franceză și
germană.

Iar din tezaurul științei și al gîndirii universale, abia dacă
a putut prinde cîteva fărâmițe de la „verișorul“ ei, *Puntic*.

În hotar cu petecul de moșie al Cervoninilor, se întindea
domeniul mai vast al unui văr al Macrinei Marcovna, Ipolit
Calistraticu Culiceev, — un om hursuz, rămas văduv de tînr,
care, pînă la capătul zilelor sale, se mulțumi cu serviciile ju-
pînesei Fima, — o matroană monumentală, care umbla mereu
desculță și nu se scâldea decît rareori vara în rîulețul milos ce
trecea pe lîngă curte. Ducea însă cu sîrguință și pricepere po-
vara menajului.

Dar Fima, bineînțeles, nu putea lua asupra-și și educația
orfanului.

Această sarcină căzu, natural, asupra „tușei Macrina“. Și
băiatul care se numea, ca și tatăl său, Ipolit, — sau după porecla
inventată de micuța Mania, *Puntic*, — și-a trăit primii ani ai
copilăriei mai mult în conacul Biyuk-Saraiului. Tot acolo își

petrecea, obicinuit, și vacanțele, ca liceean din Simferopol, și apoi ca student al universității din Harcov.

Toată lumea dimprejur știa, — cum ghicise și Mania, — că părinții erau de mult înțeleși să-și rotunjească, cu vremea, propriitățile, prin căsătoria copiilor, spre a asigura prosperitatea descendenței comune.

Astfel Mania, încă de mică, se deprinse să vadă în Ipolit Culiceev pe sortitul ei.

Nici nu cunoștea pe altcineva cu care să-l poată compara.

Ca elev și student, Ipolit Culiceev mergea din triumf în triumf : bacalaureatul *Magna cum laude*, lucrări premiate, licența, doctoratul, disertația răsunătoare de „Magistru“ de filologie slavă, — îi asigurau o strălucită carieră academică.

Și, iată, sosi ziua — o zi aridă de iunie — când Mania își aștepta sortitul, — care, ajuns privat-docent la vîrsta de douăzeci și șapte de ani, venea în vizită solemnă „să-i ceară mîna“...

În acea zi neuitată Mania Cervonin își puse de dimineată rochița de „zefir“ alb : o largă panglică albastră îi strîngea talia și alta, mai îngustă, îi cununa bucelele ondulate, — armonizînd cu safirul scînteietor al ochilor.

Înaltă și zveltă, ea își purta radioasă cei șaptesprezece ani, irezistibilă prin afirmarea feminității triumfătoare, cu tot „pliscul ei de rățușcă“ și cu dinții răriți de strungăreață.

Aprinsă de emoție și de nerăbdare, Maria supraveghea din ceardac drumul dinspre conacul Culiceevilor.

Stepa se întindea îmbrăcată de soarele canicular în petece de rugină. Și doar seninul catifelat al cerului, dincolo de piscurile fantomatice, reflecta scînteierea ochilor feciorelnici.

Numai spre seară se zări, în sfîrșit, trăsura cu caii suri, — atît de cunoscută.

Ceremonia de pețire se desfășură cu totul altfel de cum se așteptase Mania.

Ipolit apăru în pragul cămăruței ei în redingotă neagră, cu o pălărie înaltă într-o mîină, cu un buchet de trandafiri albi într-alta și cu un pachet gros subțioară.

Parcă îl văzu pentru prima oară.

Înainte ea stătea, adînc tulburat, un tînăr deșelat, foarte brun și palid, cu fruntea fugită îndărăt, — parcă retezată, — cu obrajii veștezi și cu nasul pleoștit deasupra firelor rari ale mustăților și a gurii imense, mereu întredeschisă.

Și tot stătea înțepenit în prag cu ochii negri, larg holbați, țintuiți la nodul panglicii albastre, care părea născut din spuma alba a rochiei de „zefir“.

Îl dureau vidul din cap și inima înghețată.

În zadar se silea să scoată un cuvînt din căscatul îndărătnic al gurii.

— Ce stai acolo, dragă Puntic, ca o statuie a comandurului ? — strigă aproape isteric, Mania : Vino aici...

— Nimic, Manicica, nimic ! — bolborosi vexat Ipolit, înaintînd timid peste prag, și deodată izbucnind :

— Asta-i pentru dumneata ! — și oferi, buimăcit, pachetul.

Mania îl apucă, curioasă și confuză, dezlegă panglicuța trandafirică care îl strîngea cruciș, desfăcu învelișul scoțînd la iveală un volum gros, luxos tipărit pe hîrtie velină, cu fel de fel de litere și semne hieroglifice.

Pe copertă se desprindea, aproape în relief, titlul cu slove stilizate în slavona antică :

VOCALA O NEACCENTUAT
în fonetica slavă
Studiu de filologie comparată
de
I. I. Culiceev

Privat-Docent la catedra de filologie slavă
la Universitatea din Harcov

Pe frontispiciu se înșira o dedicație, scrisă cu cerneală roșie :

*Scumpei mele cusinete
Maria Ivanovna Cervonina —...
Omagiu afectuos din partea
AUTORULUI*

17/VI/187... Biyuk-Sarai.

Maria simți că i se ridică un nod în gît și că parcă îi îngheață șira spinării.

— Ai citit dedicația ? — își ridică el ochii opaci.

— Hm ! hm ! — putu numai geme ea confirmativ.

— Ai înțeles pentru ce, după numele tău, *Maria Ivanovna Cervonina*, — stau un „tire“ și punctele de suspensiune ? —

Pentru ca să se poate, adăugi în urmă : „Culiceeva“ !... țipă el subțire, parcă zvirlindu-se în apă rece.

Maria își incolăcea batista de linon, privindu-l uluită.

Pe fața ei apăru, pentru prima oară, acel suris misterios, indescritibil, care deveni atât de caracteristic pentru ea : se citea aici și curiozitatea stăpînită ; mirarea în fața forțelor primordiale, nepătrunse ; mîndria de cucerire ; o ușoară ironie iertătoare față de slăbiciunile și de scăderile omenești ; teama nemărturisită de prăpastia deschisă năprasnic sub picioarele ei ; și cochetărie... și tristeță... și jale, — multă jale, jalea de mamă față de un copil firav, nevoia de dragoste și de ocrotire... și mila de sine însăși, de întreaga ginte femeiască... revolta demnității și resemnarea în fața destinului : un uragan de gânduri și de simțiri,, abia relevat printr-o tremurată ridicare de buze peste dinții răriți și printr-o gropiță provocatoare în colțul stîng al gurii...

Așa zîmbea, probabil, Mona Liza, cînd Leonardo, leul împovărat de ani, inventa pretexte pentru a o ține mereu în fața șevaletului...

Surîsul Giocondei !

Dar, bineînțeles, nu o copilă de șaptesprezece ani își putea desluși frământările urnite în suflet, din abisuri ancestrale, de feminitatea abia trezită.

Ea își lăsă, în sfîrșit, tristă, căpșorul în jos și rosti zîmbind cu silă :

— Ah, dragă Puntic ! Nu e de mult hotărîită toată afacerea ?

Se gîndi, fără voie, la declarațiile de dragoste din Turghenev...

Cap. II.

ÎN CARTIERUL ACADEMIC

În octombrie, tînăra păreche, după o scurtă călătorie de nunță pe litoralul Crimeei, ocupă un mic apartament în Strada Pușkin din Harcov, — a cărui mobilare rudimentară vădea inexperiența Mariei, lipsa de gust a lui Ipolit și mijloacele lor restrînse.

Puținele vizite de rigoare nu i-au inspirat Mariei dorința de relații sociale.

A reținut numai cîteva figuri :

Ștefan Ignatici Culinski, — „Domnul rector“, — un astronom hirsut și irascibil, totdeauna supărat cînd îl deranjau de la calculele lui nesfîrșite, — și soția lui, Aliona Sidorovna, — o mamă deprimată de șapte copii, vecinic robită de necesitatea de a acomoda un salariu modest cu nevoile căsniciei și cu cerințele decorului.

Apoi A. A. Mrajovschi, decanul, titularul catedrei de istoria literaturii ruse, — stîlpul țarismului, un domn elegant și pitoresc, cu frizura și „favoritele“ tăiate *à la Guizot*, și care vorbea cu accent „parizian“, graseind agresiv pentru a acoperi inadvertențele și parfumul mahalelor Moscovei —, nedespărțit de Perepetuia Hrisantovna, prea conștientă de dota ce putu aduce, ca odrasla unei familii de tăbăcari multimilionari ;

Iar dintre ceilalți colegi :

V. I. Polozov, elenistul, un om mustăcios, sumbru și distrat, oprimat de pretențiile aristocratice ale doamnei — „née Xenia Arcadieвна Remizov“ ;

Și profesorul de limba și literatura sanscrită, Pavel Pavlovici Zerenschi, cu desăvîrșire timpit și tiranizat de o veche stea de Cafe-chantant, cunoscută în mai multe garnizoane ca *La belle Julie de Saint-Denis*.

Foarte curînd, Maria Culiceeva observă o stranie atmosferă ce se naştea în jurul ei.

Cucoanele, abia cunoscute, o sărutau cu multă tandreţă şi îi adresau întrebări cu multe tăişuri, consolaţiuni şi sfaturi insolite :

— Ah, ma chère ! Ce ochi frumoşi ai ! — se extaziau ţaţele : şi ce *ten* fraged şi viu ! Eşti fericită ? Trebuie să te iubească mult Ipolit Ipolitovici, — sărmanul !... E cam palid şi delicat... Nu-l crezi cam obosit ? Ar trebui să-l mai cruţi. Altfel nu ţine mult !...

Şi-şi strîngeau buzele ca o pungă.

Cu bărbaţii era şi mai rău.

Aceştia, după ce vedeau pe soţii Culiceev împreună, deveneau îndată excesiv de amabili şi curtenitori...

Inteligenţa naturală a Mariei, cu toată lipsa-i de experienţă descoperi îndată — sub decorul academic — scăderile acestei mlăştinoase vieţi de provincie.

Căsnicia se aşeză repede într-un cadru imuabil, care, lui Ipolit Ipolitovici, îi părea orînduit de însăşi legile naturii.

El se arăta, de altfel, foarte afectuos şi delicat cu Maria, atent pentru toate micile capricii feminine.

Şi totuşi dimineaţa, cînd însurăţelul se ridica din pat, — cumpănit, mulţumit de sine, — şi îşi începea grav şi metodic, îngrijirile toaletei : îşi sufla nasul, îşi gargarisea gura, îşi curăţa dinţii, se rădea sau îşi tăia unghiile, — ea îşi aducea aminte cum privea Anna Karenina urechile veştede ale soţului ei bătrîn...

Şi, adesea, o cuprindea dezgustul acut, aproape ura...

Pînă la ora două după amiază Ipolit Ipolitovici dispărea zilnic la Universitate, — la curs, la seminar sau în bibliotecă.

În timpul prînzului discutau noutăţi academice, se revelau succese realizate de „omul de ştiinţă“, şi se strecurau mici clevetiri la adresa colegilor şi a rivalilor.

În sarcina Mariei Ivanovna era regimul care se impunea pentru digestia delicată a lui Ipolit Ipolitovici : ciorbele şi sosurile ostracizate, — numai legume, lăpturi, compoturi.

Apoi urma o siestă, pentru „acumularea de energie intelectuală“ ; după care — sanctuarul : „cabinetul profesorului“, îmbrăcat auster „sub stejar afumat“.

La pragul cabinetului se opresc toate complicaţiunile şi vulgarităţile existenţei : acolo se fierbe filologia şi fonetica slavă, — acolo se zămislESC operele nemuritoare, menite să încunune pe marele „O neaccentuat“...

Din cînd în cînd, o seară petrecută la concert sau la teatru ; o carte citită împreună, ca altădată ; — şi, mai rar, — comentarii solemne după Dobroliubov, Pisarev şi Mihailovscki, — la fiecare dată însă, treptat, tot mai diluate.

Ipolit Ipolitovici se simţea satisfăcut şi mulţumit de sine. Era fericit.

El accepta ca de la sine înţeles rolul Manicicăi de asistentă discretă la fonetica şi filologia slavă, care nu trebuie să-i stînjenească, cu pretenţii exagerate, „acumularea de energie intelectuală“.

Dar Maria Ivanovna ?

Ce putea face, în aceste condiţii, o biată „duduiE de muslină“ din Biyuk-Sarai ?

După primele încercări, stîngace şi sporadice, de rezistenţă în faţa valurilor de vulgaritate, ajunse şi ea să creadă „regimul academic“ din Harcov ca o necesitate inexorabilă ; să vadă în caracterele, aspiraţiunile şi normele de purtare ale eroilor admiraţi ai literaturii — nişte visuri poetice, necompatibile cu realitatea ; în cazul cel mai bun, ecoul sferelor de viaţă, neaccesibile pentru comunul muritorilor.

Totuşi, castelana visătoare a Biyuk-Saraiului nutrea gîndul tainic că ea ar fi fost născută pentru *acele* sfere şi că numai un destin crud şi nedrept o aruncase năprasnic în băltoaca provincială.

O rază plăpîndă de poezie se furişă însă şi în această viaţă mocnită, şi — ca un paradox — chiar prin Ipolit Ipolitovici Culiceev.

Acesta din cînd în cînd îi aducea, cu aere misterioase, cîte o broşură clandestină, cîte un număr al *Vestnicului Narodnaia Volia*, care apărea în străinătate, sau un manifest revoluţionar.

Ca aproape toată generaţia universitară de pe vremuri se arăta şi el colorat în roşu...

Era tocmai epoca atentatelor răsunătoare, organizate de tainicul şi groaznicul „Comitet Executiv“.

Maria Ivanovna urmărea cu pasiune fazele acestei lupte legendare, — și, avidă, sorbea comentariile șoptite de către Ipolit.

Acesta, ciupindu-și cu tilc sfîrcurile mustății din dreapta, dădea să se înțeleagă că știe mai mult decît disciplina revoluționară îi îngăduie să spună.

— Cum aș vrea să cunosc măcar pe unul din ei ! — exclamă Maria odată : tu, Ipolit, ai cunoscut pe cineva ?

Ipolit Ipolitovici tuși discret și, lăsînd pentru o clipă în pace sfîrcul mustății, șopti :

— Cu Colea Sajin am fost coleg de clasă în liceu ; și la universitate am stat pe aceeași bancă, pînă ce el dispăru în *subteran*, și deveni *ilegal*...

— Ai cunoscut pe Nicolai Sajin ? — îl apucă de ambele mîni Maria.

— Am lucrat mulți ani împreună, — tuși Ipolit, apucîndu-și din nou sfîrcul mustății : eram nedespărțiți. Dar disciplina și... conspirația ne-au impus apoi drumuri deosebite...

Din acea zi, observînd impresia produsă de aerele lui „conspirative“, Ipolit șoptea adesea, după vreun atentat mai zgomotos :

— Aceasta e isprava lui Colea, — îi recunosc maniera.

Și, sugestiv, își răsucea mustața.

Asemenea revelațiuni, șoptite parcă, apropiiau sufletește pe Maria de Ipolit. Deși adesea îi apărea pe față o expresie de așteptare și de nedumerire, pe care însă o reprima repede din respect pentru „conspirație“.

După 1 martie 1881, Ipolit îi înmînă vestita scrisoare a Comitetului către țarul Alexandru III, șoptind :

— E opera lui Colea, — c stilul lui...

După ce citi acest apel zguduitor la conștiința cetățenească a întregii *Inteleghenții* ruse, Maria Culiceeva rămase o clipă nemișcată : i se tăie respirația.

Apoi, extazială și în același timp îngrozită de măreția vremurilor prevestite, se precipită către placidul privat-docent, apucîndu-l strîns de mîni :

— Ipolit ! acum ce facem ? Nu putem lăsa fără răspuns acest apel ! Profesorii, studenții... ce faceți ? Ce facem ?... Chiar astă noapte, un meeting...

Ipolit, care, degajîndu-și stîngaci mînile, își smulse cîteva fire din mustața dreaptă, simți că i se îndoiaie genunchii. Se

rezemă cu brațul stîng de speteaza fotoliului și, greoi, se lăsă pieziș, pe marginea lui.

— Draga mea, — își regăsi, în sfîrșit, suflul : în revoluție nu sînt îngăduite inițiative individuale, — ar putea duce la urmări dezastruoase... Plan... Acțiune organizată... Instrucțiuni... Conspirație...

Maria, cu buzele strînse, își învîrtea violent inelul pe medianul din stînga, fulgerîndu-l în tăcere.

Germeții îndoielii încolțiseră mai adînc...

Apoi își încrucișă brațele la spate și păși încet din sufragerie, cu capul plecat și fruntea încrețită...

Cap. III.

LOHENGRIN

Peste vreo două zile se dezlănțui viforul care a răsturnat din temelie viața așezată în apartamentul tihnit din Strada Pușkin.

Spre seară, după o vizită a „domnului decan“, A. A. Mrajvoschi, care își graseiase, ca de obicei Mariei câteva madrigale de inspirație îndoielnică, — soții Culiceev stăteau încă la masa de ceai, schimbându-și impresiile asupra pitorescului lor vizitator.

Servitoarea Dunia nici nu apucase încă să încuie ușa, — când, deodată, năvăli furtunos în sufragerie un tânăr înalt, îmbrăcat corect, aproape elegant, într-un complet vînăt, și se opri în fața lui Ipolit, trecîndu-și degetele resfirate prin coama castanie, căzută pe o frunte netedă și largă, foarte albă :

— Uf ! — răsuflă intrusul cu putere : M-am încrucișat pe scară cu *Guizotul* tuturor Rusiilor. Noroc că era cam întuneric și nu m-a recunoscut ; altfel în zadar aș fi cotit în lung și în lat prin toate văgăunele Harcovului ca să-mi semăn copiii...

În același timp ochii reci, cu luciri de oțel, ai necunoscutului, scrutători, fixau, cu sfidare, fața subit îngălbenită a lui Ipolit Culiceev.

— Colea Sajin ! — gemu acesta sufocat de teroare, — și suflă apoi : Mai încet !... Dunia... Servitoarea !...

— Ah ! Ivan Ivanovici Petrov ! — răsună îndată în vibrațiuni adînci contraltul Mariei Culiceeva : Bine ai venit ! De cînd ai venit din Crimeea ? Ai văzut pe tata și pe mama ? Ce fac ? Dunia ! Dunia ! repede samovarul... Și fuga după ceva prăjituri, ca să servim ceaiul pentru Ivan Ivanovici !...

Și, mlădioasă, cu fața luminată de bucurie, cu miinile întinse, lunecă parcă în ritm grațios spre Nicolae Sajin, — căci el era nepoftitul.

Acesta se întoarse vioi. Silueta-i athletică se aplecă o clipă și, în ochii suri și reci, se născu o scînteie caldă cînd scutură cu putere minuțele Mariei.

Pe dată își îndreptă spre Ipolit profilul acvilin, transfigurat de un suris vesel și cam malițios :

— Să trăiești, *Puntic* ! Eram sigur de primirea prietenească ce mă așteaptă din partea ta și a castelanei slăvite din Biyuk-Sarai.

Bietul Puntic rămase pleoștit în fotoliu, un mototol de carne veștedă, fără să găsească un cuvînt.

Maria se roși la aluzia discretă că, evident, nu odată fusese obiectul conversațiilor între vechii tovarăși...

Și, în acelaș timp, se irită de lașitatea prea vădită a lui Culiceev.

În timp ce Dunia alerga după prăjituri, Sajin lămuri situația.

Urmărit de aproape, ca o fiară feroce, abia reușise să deruteze pe „fileri“. Are nevoie pentru puține zile de un adăpost sigur. Se gîndise la vechiul tovarăș, a cărui situație și al cărui fel de viață îl feresc de bănuieli. Salvarea lui pentru cîtăva vreme are o însemnătate hotărîtoare pentru viitorul revoluției. *Narodnaia Volia* e clătînată din temelie.

Triumful de la 1 martie riscă să rămînă fără rezultatele nădăjduite de societatea rusă, dacă nu va urma îndată seria plănuită de lovituri succesive, pînă la prăbușirea, sigură și apropiată, a țarismului...

Culiceev tăcea, suflînd greu pe nas, paralizat parcă în fotoliul său, palid, cu ochii opaci larg deschiși, cu gura căscată, cu buze tremurătoare.

Maria luă comanda.

Hotărît și liniștit, cu o autoritate nebănuită pentru Culiceev, în gest și în glas, își dictă planul :

— Tovarășe...

— Lohengrin ! — întrerupse Sajin.

— Tovarășe Lohengrin ! vom lua deocamdată ceaiul. Ești o veche cunoștință din Crimeea, Ivan Ivanovici Petrov, care pleacă, chiar la noapte, spre Moscova. Acord Dunii îndată după ceai permisia cerută. La întoarcerea ei, vei fi dosit în cămăruța dinapoia dormitorului. Iar mîne dimineată, voi găsi motivul să o dau afară. Nu vom angaja deocamdată altă servitoare.

Îți vom aranja o ascunzătoare ideală în cămăruța din dos. Ipolit va dormi pe canapeaua din birou. În caz de vizite nocturne, unul din noi va parlamenta la ușă pînă cînd celălalt te va ajuta să dispari pe fereștriuca ce dă pe acoperișul casei vecine. Ziua nu vei trece peste pragul dormitorului. Ipolit își va urma viața obicinuită. Eu mă însărcinez cu menajul...

Cînd Sajin îi aruncă o privire de admirație și recunoștință, soarta Mariei Culiceeva fu hotărîtă.

Vechii „dudui de muselină“ i se părea că abia acum se trezise dintr-un somn greu, — sau chiar că abia acum se născuse cu adevărat, — în sfîrșit trăia, — trăia în fiecare zvicnitură de inimă — trăia cu fiecare fibră a trupului, cu fiecare picătură a singelui ei.

O infinită fericire o cuprinse.

Cum se întîmplase această minune ?

Niciodată nu-și putu da seama.

Își aducea numai vag aminte, ca de un ecou înăbușit al încarnărilor anterioare, de vocea metalică, potolită, care povestea fără nici o emfază peripețiile dramatice ale unei cariere vijelioase, pîndită la fiecare pas de primejdii de moarte ; din cînd în cînd — izbucniri vehemente împotriva nedreptății, a exploatării mizeriei umane ; sau o apoteoză a omului liber, exaltarea dreptului pentru oricine la plenitudinea și armonia vieții. în ciuda tuturor îngrădirilor fățarnice, ridicate înaintea celor mai legitime și neîvinse porniri ale firii...

În acelaș timp ea vedea, parcă învăliși în ceață, ochii opaci, larg deschiși ai lui Ipolit, fața lui palidă, agitată, cu trăsături dureros crispate ; auzea un freamăt nedeslușit de șoapte de somnambul :

— Ai dreptate !... Sintem perfect de aceeași părere... Totdeauna am fost... dar disciplina... organizația... Nu mai merge !... Trebuie dat semnalul... semnalul... semnalul...

Ea nici nu băga de seamă cum dispărea și reapărea în cercul ei de viziune această icoană ștearsă, care pînă acum ocupa — vai ! — atîta loc în viața ei.

Dar există Ipolit ? A existat vreodată ?

Și însuși Sajin ? Are ființă el, în adevăr, în afară de ea ? Aude ea cuvintele *lui*, vede gesturile *lui* ?

Nu face el, în realitate, parte chiar dintr-însa ca o ființă nouă, născută din hăul nimicniciei, ca o crizalidă cînd își scutură învelișul efemer ?

Nu se afirmă prin el, prin cuvintele lui — ea însăși, gîndurile și simțirile ei proprii de-apururea ?

Cîte zile și nopți a dăinuit acest proces de zămislire ?

Nu știe, — nu mai știe...

Cursul vremii se oprise...

Dar știe bine, arde în fiecare atom al firii ei, în toate cutele creierului ei, amintirea momentului precis cînd, ca printr-un plug de foc, a fost trasă brazda care a despărțit-o de tot trecutul ei, mistuind jalnicile năclăiri ale existenței de protoplasmă omenească.

...Se vede singură, după o noapte trăită sub această dominațiune, de sublimă și tragică fascinare.

Ipolit dispăruse în neant.

Iar pe el îl simte și acum, — îl simte în ea însăși, deși e dincolo de prag...

O așteaptă chiar acum, — știe că o așteaptă. O cheamă...

Pășește lent, ca sub imboldul destinului ; își lunecă într-o simfonie mută trupul peste prag...

Sînt singuri față în față — în vecinicie și nesfîrșire...

O clipă se privesc gravi și tăcuți.

E așezat pe pat ; pe frunte îi cade, ondulată, o șuviță castanie ; din gulerul deschis răsare toracele alb și viguros, înscînteiat de fire aurite ; — în ochii cei reci de oțel ard două faruri mistice ; se ridică, cu brațele întinse...

Maria se aruncă asupra lui cu un răcnet de tigresă rănită, îi rupe cămașa, îi sfișie carnea...

„Duduia de muslină“ e moartă de istov.

Într-un uragan de patimi, se zbate în neștire o bacantă, o preoteasă extaziată a Afroditei, care nu cunoaște friul, nu simte rușinea...

În seara aceea Ipolit apăru foarte tîrziu, clătînîndu-se pe picioare, cu ochii injectați și obrajii supti, sub o roșeață suspectă, cu părul în dezordine :

— Am avut un meeting... un meeting... studentesc... — bolborosi el într-aiurea, am dat semnalul... semnalul... ținut un discurs... redactat un apel... un manifest... votat cu entuziasm... dus în triumf... jandarmii... șarjă... fugit...

Și cade în fotoliu, acoperindu-și fața :

— S-a sfîrșit !... — gemea el isteric, sughițînd de plîns...

Maria stătea incremenită, prinsă de milă, — și totuși nu se simți în stare să se apropie de această otreapă omenească.

Sajin îl măsură citeva clipe în tăcere, ciocănindu-și în tact pieptul amidonat al cămășii ; ochii suri, reci se contractau de dispreț, cu cruzime.

Apoi se întoarse spre Maria :

— Trebuie să dispar imediat. Tu, personal, nu cred să riști ceva. În orice caz vei aștepta un semn de la mine...

Trecu pentru moment în cămăruța lui, ieși îndată, de nerecunoscut, cu o caschetă uzată aruncată pieziș peste părul ascuns sub o perucă neagră, — într-o bluză albastră de muncitor.

Strînse în brațe pe Maria, ignorînd pe Culiceev, — căruia abia îi dăruie o mișcare din cap.

Și, grăbit, porni spre scara de serviciu.

Soții au rămas singuri.

Tăcere apăsată. Ea nu avea ce-i spune ; el nu putea spune nimic.

În aceeași noapte, Culiceev fu arestat.

A doua zi, găsind sub prag un petec de hîrtie cu o adresă și o parolă, dispăru și Maria.

Cap. IV.

ATENTATUL

Epopoea eroică, care a dăinuit mai multe luni, a răscumărat pentru Maria toată platitudinea vegetării din trecut.

Cu nume împrumutate, cu documente plăsmuite ; deghizată cînd ca țărancă sau slujnică, cînd ca studentă, artistă sau mondenă elegantă ; adesea fără adăpost și, de multe ori, flămîndă ; în încordarea supraomenească a voinții, trecînd mereu de la culmile nădejzii și ale extazului pînă în fundul prăpastiei de disperare ; vecinic pe pragul pierzaniei — Maria simțea totuși că viața merită să fie trăită.

Încercarea îndrăznită, de către Sajin, — care nu-i cruța nici o oboseală și nici o primejdie, — de a reinchea în urma prăbușirii Comitetului Executiv frînturile risipite ale grupărilor locale și, în același timp, de a intensifica mișcarea teroristă, cerea puteri titanice.

Adesea erau siliți să se separe, fără să știe pe cîtă vreme, — și, totuși, se simțeau mereu uniți, topiți într-o singură ființă. Chiar și o singură clipă trăită împreună vibra în toată nesfîrșirea despărțirilor.

Pentru toată Rusia subterană, tovarășii Lohengrin și Gioconda, — vestiți prin activitatea lor neadormită și prin darul de ubicuitate, — se confundau : nimeni nu putea ști dacă o acțiune era săvîrșită numai de unul din ei sau de amîndoi.

În primăvara anului 188..., pe cînd era încă vie amintirea faptei de la 1 martie 1881, — Lohengrin pusese la cale dinamitarea podului pe Vocla, — un mic afluent al Niprului, pe care urma, după informații sigure, să treacă, la o dată precisă, trenul imperial.

Numai la câteva sute de metri de pod se găsea o mică vilă, cu un petec de grădinărie.

Lohengrin reuși să se instaleze acolo sub numele de Terentiev, „grădinar diplomat“, cu soția lui Grunea (tovarășul Undina) și cu servitoarea Glașa (tovarășul Gioconda).

Tinerele femei, — ambele blonde și zvelte, răpitoare, — stăteau acum față în față ca două icoane ce intrupează abisurile „eternului feminin“.

Undina — cu liniile etere ale siluetei parcă imaterializate, dezrobite de gravitație ; cu trăsăturile diafane și severe, de o impecabilă frumusețe în care, sub ochii senini ca lacurile de munte, tremura o umbră de melancolie, — părea o viziune rătăcită pentru o clipă de pe alte tărîmuri, străină de patimi și de scăderi omenești.

Cealaltă, — cu trupul ei mai înalt și elastic ca lama de oțel, cu bustul robust, cu coloritul ce țîșnea de o energie vitală, — era, fără doar și poate, fiica acestui pămînt.

Gioconda putea în adevăr servi de model pentru *Gea*, zîna pămîntului, — „Născătoarea vieții“.

Sub o frunte de regină, safirul întunecat al ochilor, și chiar nasul de „rătușcă“ și dinții cu strungăreață, luminați de un suris fascinator, aproape pervers, vestitor de furtuni, puteau răpi de admirație, puteau inspira pasiuni nebune, dar și vedeau nu numai o inteligență lucidă, o voință a tot domitoare, ci și o inimă incandescentă, un suflet setos de bucuria vieții, bîntuit de nostalgia dragostei profane.

Undina păși simplu spre ea, cu un zîmbet prietenos, o apucă cu drag de umeri, o sărută și-i șopti la ureche :

— Sînt fericită de a te cunoaște, tovarășe Gioconda ! Sînt o veche prietenă a lui Lohengrin. Femeia care l-a cucerit trebuie să fie o fire de elită...

Maria se plecă brusc, tremurînd de o emoție stăpînită, și-și ascunse obrajii aprinși pe umărul ei primitor.

Grădinăria urma să fie îngrijită serios, ca să nu dea de bănuț, — cu atît mai mult cu cît aducerea apei din Vocla justifică apropierea de pod, înlesnind depunerea dinamitei și săpatul traseului pentru cablu.

Muncile necesare se făceau cu ajutorul lucrătorilor tocmiți pe vară, sub care se ascundeau zburdalnicul și clocotitorul tovarăș „Mînzul“ (vechea noastră cunoștință — Costea Fomin) și

posomoritul și irascibilul tovarăș „Pui-de-lup“ (Mihail Sahanov, mai tîrziu tovarășul de închisoare al lui Jaba, în „secretul“ din Tobolsk).

În anele revoluției ruse a rămas de pomină povestea „Argonauților împotmoliți în insula lui Bernardin de Saint-Pierre“, — cum a pecetluit campania horticolă de pe Vocla tăcutul Pui-de-lup, care, totuși numai cu acest prilej, mereu pufnind morocănos din lulea, își strîmbă buzele într-o încercare de suris mai prietenos.

Fiecare din echipă avea un rol bine precizat.

Lohengrin, organizatorul, avea comanda supremă ; asigura „legături“ ; furniza materialul necesar.

Undina conducea, ca tehniciană, operația propriu-zisă de subminare a podului.

Gioconda diriguia menajul și se îngrijea de aprovizionare ; noaptea stătea de strajă la rîspîntia dintre pod și vilă ; tot ea avea datoria, ca fire atentă și scrupuloasă, să înlătore, spre dimineață, toate vestigiile din afara grădinăriei.

Munca brută, bineînțeles, cădea mai cu seamă în sarcina bărbaților.

Grozavă răspundere, muncă încordată, emoțiuni zguduitoare ; într-o noapte vila cîț pe ce era să fie aruncată în aer din cauza unei false alarme ; altădată veni vestea despre schimbări în itinerariul imperial.

Și, totuși, cîtă voie bună !

Gioconda nu avea nevoie de nici un stimulent : respira în plin și se simțea fericită, — fericită de participarea ei la o acțiune mare, — fericită de efortul ce îi încorda puterile trupești și sufletești ; fericită de prietenia Undinei, — fericită de dragostea lui Lohengrin, — fericită de viață.

În sfîrșit, ziua cea mare veni.

Cam o oră după miezul nopții, cortegiul imperial va trece pe pod.

Totul e gata. Un mecanism poate în momentul precis să declanșeze explozia minei de sub pod.

Pui-de-lup și Mînzul dispărură de dimineață, pornind în direcții opuse.

De pe un deal în apropiere, — unde „grădinarul diplomat” Terentiev își arendase o mică fineață pentru gospodărie, se deschidea o largă vedere asupra stepei ucrainiene.

După observații minuțioase, fusese stabilit că, de acolo, ferestrele luminate ale unui tren accelerat puteau fi văzute precis cu douăsprezece minute înainte să fi ajuns la pod.

Deși pînă la fineață nu se putea ajunge decît printr-un ocol cam lung, — din vîrf, în linie dreaptă, prin rîpi și costișe stîncose, nu era mai departe pînă la vilă ca vreo două verste, — încît un semnal luminos putea fi îndată observat de acolo.

După ce vor fi pus mecanismul de ceasornicărie în mișcare Lohengrin și Undina urmau să plece îndată cu căruciorul de zarzavat ; — Undina, din nou deghizată, rămînea în drum lîngă o stație, iar Lohengrin, ca un negustor cuminte, își ducea marfa la tirgușor în apropiere, spre nord.

Gioconda, semnalul odată dat, trebuia să ajungă spre dimineață pe jos la o gară situată cam la zece verste spre sud.

Locul de întîlnire cu Lohengrin era fixat la „gazda conspirativă” în Kiev.

La despărțire, Undina, îmbrățișînd-o, îi șopti :

— Orice s-ar întîmpla, tovarășe Gioconda, ești fericită !... Lohengrin o strînse tare la piept.

Noapte fără lună, — noaptea ucrainiană, cîntată de Gogol, își întindea în șoptiri ispititoare catifeaua brodată în miriade de sclipiri multicolore.

Ea respira pacea, furînd furnicarului omenesc lumina de trudă.

Gioconda mai mult ghicea cărarea de atîtea ori bătută.

La o cotitură, unde vila dispărea din vedere pentru cîteva clipe, se întoarse.

În ferestrele, încă luminate, se profilau pe perdelele lăsate, siluetele familiare, — în ultimele pregătiri.

Gioconda oftă și porni încet înainte, cercînd cu piciorul fiecare pas.

Săculețul, cu sticla de benzină și cutia de chibrituri, îi atingeau șoldul în cadența pasului.

În vîrf ea înconjură întii stogulețul de fîn, anume pregătît, și-l atinse cu mîna, parcă să se convingă de materialitatea lui.

Apoi își aruncă privirea în vale.

Vila era mistuită în întuneric, — și despre locul ei se putea orienta doar numai după felinarul chior al haltei de dincolo de pod.

Cei doi stau acolo, pitiți și înfrigurați, — desigur, — o caută și ei în cerul instelat.

— „Dragul meu !“...

A ! iată și regele planetelor : Jupiterul... lucește ca un fantastic far în imensitatea albastră... și, mai la dreapta, spre apus, mezinul său, aprins ca un monstruos rubin — Marte...

Între ei, brîul diamantat al Căii Lactee despică cerul...

Pare și el cuprins în tremurul de veghe...

Nu tăia tăcerea vrăjită decît doar, răsfirat, vreun lătrat de cine într-un sat, departe, departe, — sau hîrîitul ciudat, ca un glas răgușit, al cine știe cărei pasări de stepă, — înecat în jelanian neconținută a broaștelor...

Cu greu putu desluși la ceas că trecuse de miezul nopții.

O eternitate încă...

Dimineață, Lohengrin vestise că, împotriva ordinii obișnuite, trenul țarului va merge în fruntea cortegiului Curții.

Și lui (— „Dragul meu !“ —) acum îi zvîcnește inima în așteptare...

Ce era viața pînă la el ?...

Îl va mai revedea ?...

Merită ea atîta fericire ?...

Și simți ca o împunsătură subită în inimă.

Pe căi misterioase reînvie amintirea arzătoare a unei fapte rușinoase.

Era încă fetiță cînd, jucîndu-se, spărsese „vaza chinezească”, — în realitate un fabricat al mahalalelor Moscovei, — la care, Dumnezeu știe pentru ce, ținea grozav Ivan Macarievici Cervonin.

De groaza miniei lui, tăcu.

Fu bănuită și gonită cu scandal slujnicuța Mașca, — o fată greoaie, aproape pătrată de statură, cu o față rotundă, stupidă, dar bună la inimă și atașată.

Niciodată Gioconda nu și-a putut înăbuși muștrările de cuget.

Dar când a tras cu urechea, noaptea, la ușa părinților ?...

Simți cum i se urcă roșeața pină la rădăcinile părului...

Apoi cazul cu Ghenia Arbuzov...

Codană de vreo treisprezece ani, purta încă rochițe scurte și ușoare. Odată, când vîntul îi fluturase indiscret poalele, surprinse privirile furișate ale lui Ghenia, un băiat din vecini, vicios, cu ochi unșuroși și bubulițe urite la colțurile gurii... O scîrbă...

Și, totuși, ticăloasă, se făcu că nu bagă de seamă...

Mai tîrziu, repetă chiar manevra cu sârmanul Puntic...

Ce scîrnăvie !

Bietul Ipolit !

Tot timpul acesta ea rar își mai aduse aminte că se zbu-ciumă în închisoarea din Harcov, fără un cuvînt de la dînsa, sârmanul...

Și, deodată, o mișcare de dezgust îi deformă linia gurii.

Ce bălăcire în sorbul acela putred din Strada Pușkin !...

Și acum Lohengrin stă alături cu Undina — aici, drept în față... Nu ! — ceva mai sus și mai la dreapta...

Undina... cu sufletul ei întreprid și cristalin, ar fi mai potrivită pentru dînsul.

Cu coatele ridicate în sus, Gioconda își îndreptă părul sub tulpan, ca în fața oglinzii.

Brusc, se întoarse : urechea ei ascuțită, în tăcerea desă-vîrșită a bolții, prinse un ropot îndepărtat... Huruitul roților trenului !...

Își surprinse mișcarea biruită a semnului crucii...

Se repezi spre stog și, cît pe ce să cadă, înăbuși un scîncet : piciorul lunecă, se izbi de un ciot, și, scrîntit la gleznă, înțepeni sfredelit de durere.

Se putu numai tîrî spre partea mai adăpostită a stogului.

În noaptea amuțită, prin aerul parcă înghețat fără nici o mișcare, zgomotul trenului se auzea tot mai deslușit ; — nici bătăile inimii cu pulsația arterelor care, cu zgomot infernal,

se resfrîngeau în tact, dureros, în glezna scrîntită — nu-l mai puteau înăbuși...

Nu mai avea ființă nimic pe lume decît acest răsunset sacadat al roților în vârtej...

Scoase sticla de benzină și cutia cu chibrituri...

Iată, parcă se întinde din orizont o lumină roșcată... Coșul locomotivei !...

Benzina e turnată pe stog...

Iată și luminițele patratelor minuscule, — ferestrele primului vagon...

O singură mișcare spasmodică aruncă flacăra chibritului în noaptea înegrită...

O fugară ochire în vale prinde o scînteiere : semnalul înțeles al contactului încheiat.

Dar ce-i asta ?

Patratele luminate se înșiră mereu, nu se mai isprăvesc...

Trenul imperial nu poate avea mai mult de patru-cinci vagoane ?...

A ! oroare ! s-a dat drumul întii trenului personal, după orarul obișnuit...

Stogul își aruncă flăcările în văzduh...

E prea tîrziu...

Zeci și sute de vieți nevinovate...

Asasină !... Asasină !...

N-are chip să ajungă la timp pentru a tăia cablul !...

Doar rostogolită de-a dreptul peste rîpi și stînci ?...

Sub picioare o prăpastie neagră, — peste care mai sus se estompează fracturile stîncilor roșite de reflexul flăcărilor stogului...

O săritură în beznă, cu ochii închiși... Un fulger din gleznă pină la creștetul capului...

Spini !... probabil, tufe de păducel...

Drept în sus, spre marginea rîpei peste pietre ascuțite !

A ! Glezna !

Pămîntul de pe costiș curge... pietrele lunecă... crengile se rup sub greutatea corpului...

Roțile turuie tot mai aproape !...

Vagoanele parcă năvălesc sub țeastă...

Alta beznă !...

Costișul nesfârșit se înalță pînă în cer...
Ah ! Marginea !

Iată la dreapta, jos, și tap-tapul familiar al căruciorului
cu zarzavat !...

— „Să țip ?... inutil.... prostie !“...

Doamne, în sfârșit !... Ușa vilei !...

Dar picioarele se îndoaie...

Ah, glezna !...

Tîriș tîriș !...

Blăstăm : ușa-i încuiată !

Un geam spart taie brațul...

Iată, aici e contactul...

L-a rupt !... A...

Podul cîntă sub duduital roților trenului !...

A trecut !...

O frîntură de gînd :

— „Nu se mai poate ajunge la acea afurisită de stație...
Am pierdut și punga !“...

Întuneric...

În zorii dimineții, la halta de lîngă podul de peste Vocola,
înaintea vagonului poștal din trenul personal pentru Poltava,
o țărăncuță zdravănă, — cu obrazul zgîriat, cu trupul abia
acoperit de zdrențe însingerate, — plînge ștergîndu-și fața cu
mîneca murdară a cămășei.

Pe platforma vagonului apăru poștașul, un om între două
vîrste, cu o mustață căruntă, afumată de luleaua vecinic în erup-
țiune :

— Ce plîngi, fetico ! Hă ?

— Hmî... hmî !... M-a bătut Petrică...

— De ce te-a bătut, fă ? Hă ? I-ai tras vreun șvichiu, dră-
coaico ? Hă ?...

— Hmî... hmî !... își suflă nasul în poala fustei țărăncuța.

— Și ce faci aici ? Hă ?

— Am fugit... hmî... hmî...

— Întotro vrei să fugi, fă ? Hă ?

— La Poltava, la tușica... bucătăreasă la un boier... Hmî...
hmî...

— Ai bilet, fă ? Hă ?... Ai bani ? Hă ?

Țărăncuța din nou își suflă nasul sonor, și gemu prelung :

— Nnnăă !...

Poștașul se scărpină sub șapcă ; furișă o privire în dreapta,
în stînga ; scuipe pe peron, fără să-și scoată luleaua din gură,
— și, lipindu-se de peretele vagonului, porunci, în sfârșit, mo-
rocănos :

— Suie-te, fă, aici ! hă... Bată-te să te bată !... hă...

Șchiopătînd și scîncînd, femeia se urcă în vagon și se așeză
pe un sac cu corespondență, trăgîndu-și picioarele desculțe
sub fustă...

Trenul porni.

După oarecari încercări de galanterie rudimentară, res-
pinse de pasageră cu violență, între „hmîncăielele“ ei, poștașul
o lăsă pradă gîndurilor înviforate, — hîrîind numai din cînd
în cînd printre dinți :

— Rîioasă oaie mai ești, fă ! Hă !...

Cortegiul imperial, trecînd numai cu o jumătate de oră
după trenul salvat de dînsa, Gioconda nu mai putuse, de teama
jandarmilor care forfoteau împrejur, să-și părăsească pînă di-
mineață ascunzătoarea improvizată în grădinăria pustie.

Nu-i mai rămînea, ca să cîștige timp, decît, cu tot riscul,
să se urce după ridicarea străjii în cel dintîi tren în haltă.

La Kiev din toate părțile veneau vești despre arestări în
masă.

După două săptămîni de așteptare, primi de la Lohengrin
un mesagiu care, descifrat, suna :

„Undina arestată la Odessa. Prăvăliri peste prăvăliri.

Insuccesul a dus la descurajare și dezagregare.

Sînt la nord pentru a salva ce se mai poate salva.

Tu trebuie să înlocuiești la sud pe Undina.

Adrese : Pentru Odessa... Cherson... Nicolaev... Simfero-
pol... Saratov... Tiflis...

Vei primi instrucțiuni.

Nu știu cînd ne vom putea vedea.

Dar am toată nădejdea în tine...“

O liniște negrăită și o nebiruită hotărîre se coborî în su-
fletul Giocondei.

Cîte luni, — sau poate ani ? — au trecut în goana dezordonată prin tot sudul imperiului de la Chişinău pînă la Vladicaucas ; conferinţe ; discuţiuni ; opinteli zădarnice ; sfişieri şi certe ; accese de disperare ; licăriri de nădejde ; prăbuşiri, — „prăvăliri, prăvăliri“.

Nimic nu mai reuşca.

În toată Rusia se întindea paralizia morală, ataraxia...

Vestea despre deportarea lui Ipolit Culiceev în Siberia orientală fu primită aproape cu indiferenţă.

Maria nu-şi mai găsea reazim decît în rarele note laconice pe care le primea de la Lohengrin, şi trăia în aşteptarea întrevederii promise.

În sfîrşit, fu chemată la Cremenet, pe malul Niprului, la capătul vestitelor cataracte.

Acolo, a doua zi, o găsi Lohengrin.

Palid, înegrit şi mult slăbit, cu ochii obosiţi, el totuşi părea potolit şi luminat de o mare bucurie tăinuită.

În prima lor îmbrăţişare au fost parcă consemnate toată energia şi dorul lor de viaţă.

— Dragă Maniuca ! — zise el peste cîtăva vreme, cu o voce duioasă şi caldă, nebănuită la el de Maria :

— N-am venit aici ca Lohengrin, nici nu caut pe Gioconda. Vreau să trăiesc şi eu măcar două-trei zile, măcar cîteva ceasuri,— să trăiesc ca un biet Colea Sajin, îndrăgostit nebun de Maria lui...

... Ceasul ? Vecinicia !...

A doua zi, ţinînd-o în braţe, strîns lipită de dinsul, — îi zicea încet şi măsurat ca pentru sine :

— Viaţa nu se măsoară cu anii, — ci prin cuprinsul ei, prin intensitatea energiilor descătuseate... Am trăit !... Şi tu mi-ai dat comori... Cînd voi pleca de aici, Colea Sajin va fi murit pentru veci ; iar Lohengrin se va înfăţişa înaintea Tribunalului Istoriei !...

Maria tremura uşor în tăcere. O strînse şi mai tare, şi urmă :

— S-a încheiat o fază a istoriei. *Narodnaia Volia* nu mai poate reinvia. Cu timpul se vor naşte alte idei şi alte curente. Acum, la Kiev, se pregăteşte însă un mare proces al mohicanilor *Narodavoliei*. Acolo trebuie spus cuvîntul de justificare

a unei generaţii mistuite, — testamentul nostru, — zălog al vremurilor ce vor să vie... Nimeni altul nu-şi poate lua această răspundere...

Şi, din nou, o strînse, privind drept în ochii ei fascinaţi :

— Probabil nu ne va mai fi dat să ne vedem... Pe tine nu cred să te ameninţe mai mult decît o simplă deportare pe cale administrativă... Vei apuca alte vremuri... Şi vei vedea că nu va fi fost risipită în zadar viaţa noastră... Te cunosc, vei avea de îndeplinit o mare misiune...

Cap. V.

BĂLTOACA

Peste două zile Maria, prinsă subit de o violentă nostalgie, telegrafie acasă, dintr-o mică gară între Kiev și Crimeea, un singur cuvânt : „Sosesc“.

Părinții, când o văzură, aproape n-o recunoscuseră. Era sănătoasă, cu privirea senină, chiar zîmbitoare, foarte afectuoasă, — dar cu desăvîrșire transfigurată, străină, stăpînită de gînduri și viziuni nemărturisite.

Chiar Macrina Marcovna, — ceva mai mărunțică și mai uscățivă, însă tot așa de vioaie ca altădată, — nu îndrăzni să-i pună nici o întrebare.

Iar Ivan Macarievici, cu desăvîrșire albit, simți, ca întotdeauna în ceasuri de cumpănă, o nevoie imperioasă de consolările trombonului său...

Trecură însă numai vreo zece zile și Maria, identificată ca soția dispărută a unui „primejdios revoluționar deportat în Siberia“ — bietul o neaccentuat ! — fu arestată.

Își primi soarta cu resemnare, aproape cu mulțumire ; se despărți de părinți duios, dar fără gesturi melodramatice.

Cîteva luni după încarcerare, ea — spre oroarea Macrinei Marcovna, — dădu naștere unui băiețel blond, cu ochi suri — Fonia.

Vestea îl făcu pe Ivan Macarievici să asurzească o noapte întreagă cu trombonul furtunos, toată domesticitatea și chiar vecinătatea.

Fonia însă dădu puteri Maniei să nu fie doborîtă de vestea condamnării lui Nicolai Sajin la moarte prin spînzurătoare, — pedeapsă redusă, în urmă, din „grația“ țarului, la muncă silnică pe viață în infernul înghețat al Sahalinului.

În curînd urmă și ea, „pe cale administrativă“, pe Ipolit Culiceev în Siberia orientală.

În satul Potanova, la vreo sută de verste de Crasnoiarșc, în sus pe Enisei, Ipolit Culiceev primi pe Maria cu o simplitate care a cîștigat-o. O ajută chiar, la coborîrea din sanie, luînd în brațe pe Fonia adormit.

Era relativ bine informat de cariera ei vijelioasă, — și nu arată nici o mirare la vederea copilului pe care Maria îl adusese, învelit sub blănuri, la sinul ei.

Maria îi zîmbi prietenește și-și întinse obrazul.

Buzele lui Ipolit tremurau ușor, dar se stăpîni și, grăbit, „trecu la ordinea zilei“ :

— Camera ta e luminoasă... bine încălzită, — vorbea surd, privind în lături : Voi închipui un minunat leagăn pentru copil. Malașa îl va îngriji admirabil...

Nu părea prea mult schimbat, dar ochii îi deveniseră și mai opaci, și fața se acoperi de o rețea deasă de zbîrcituri subțiri.

Viața iară se așeză tihnită și monotonă, — precum după inundații torențiale, în primăveri ploioase, mîlul se așeză în straturi plate, — fără alte variații pitorești, decît doar băltoacele...

În Potanova nu se găseau alți deportați ca să le poată aduce vreo distracție.

Maria luă din nou asupra-și sarcinile menajului ; Ipolit își petrecea vremea mai mult între cărți. Rareori stăteau de vorbă în afară de orele de masă.

Și vorbeau mai mult despre micile incidente ale gospodăriei, despre tovarășii din vecinătate, despre șansele de transferare într-o localitate mai bună, cu o obștie simpatică și bine organizată.

Ipolit Ipolitovici manifesta, ostentativ, multă grijă pentru sănătatea lui Fonia. Dar adesea Maria îi surprindea privirea ciudată, fixată asupra ei sau asupra băiețelului.

Peste puțină vreme începu să vorbească cu entuziasm despre Sajin :

— Nu cunosc o personalitate mai puternică. Asta nu putea fi robit de prejudecăți și de convențiuni ruginite. Morala fățarnică a caietelor de caligrafie, cum se exprima el, nu se putea

prinde de dînsul. Ții minte cum spunea el : dragostea sinceră e întotdeauna curată ? Ea nu poate fi îngrădită de clișeele bigote, de normele prescrise deopotrivă pentru toți. Fiecare iubeste după firea lui...

Ochii se înveleau, buzele i se contractau dureros :

— Ce zici ? Altădată parcă și tu credeai la fel ?...

Maria îi opunea numai surisul ei.

Intr-o zi îl găsi în birou plîngînd înăbușit, cu fruntea rezimată de masă...

Cu compătimire îi puse mîna pe umăr :

— Ipolit !...

— Ah, Manicica, Manicica ! — gemu el printre spasme de plîns : de ce nu mă mai iubești ?...

— Ești nedrept, Ipolit, — ne cunoaștem din copilărie...

— Tot îl iubești ! N-ai să-l mai vezi... Îl iubești mai mult decît pe mine...

— Altfel...

— De ce nu ai milă de mine, și... de tine ?...

Maria, prinsă de o mortală tristețe, își plecă pe piept capul, cu gura încleștată.

Intr-adevăr, ce o așteaptă ? Viața ei sentimentală e înmormîntată pe veci. Ce importanță au micile detalii ale fermentației organice, ale vegetării de antropoid ?...

Și, într-un ceas de prostrație, inevitabilul se săvîrși...

Băltoaca o supse...

Treceau luni și ani ; se născu o fetiță, apoi un băiat, — copiii negricioși, dizgrațioși și rahitici, — sfrijiți și veșteji din leagăn...

Dar, straniu, intimitatea îi îndepărtă și îi înstrăină. Deși, din afară, nimeni nu ar fi bănuit vreo fisură în această viață conjugală.

Mîndria ei indomptabilă nu-i ierta Mariei nici o mărturisire.

Sarcinele au motivat refugiile mai îndelungate ale Mariei la Crasnoiarasc, autorizate pentru dezlegare sub supravegherea medicală.

Își crease acolo prieteni și legături cari îi ușurau mai în urmă absentările din Potanova, — autorizate sau tolerate.

Așa avu prilejul să revadă și pe Ion Răutu, care se oprise pentru cităva vreme la Crasnoiarasc în drumu-i din Nijne-Udinsc spre Minusinsc.

Atît firea acestuia, ce părea cumpănită, cît și cîteva trăsături din viața lui, aflate de la prieteni, îi inspirară Mariei multă considerație pentru „moș Egorici“, care — deși mai tînăr decît ea, — purta de mult, de la vîrsta de douăzeci și trei de ani, această titlatură după numele tatălui, cu care țaranii din Rusia cinstesc pe bătrînii respectați.

Și Răutu, încă de la cunoștința pe barjaua penitenciară, păstrase multă simpatie pentru Maria Culiceeva.

Acum o radiere tainică care îi lumina fața, ceva incomprehensibil în atitudinea ei, chiar în surisul ei, îl făceau să ghi-cească o intensă viață sufletească.

O împrejurare însă exaltă admirația lui, aproape pînă la religiozitate.

Pe cînd Ipolit Culiceev se afla la închisoarea din Crasnoiarasc, condamnat la trei săptămîni de arest, pentru „părăsirea samavolnică a reședinței“, se zvonise că fostul terorist Merțalov — în drum spre Petersburg — va fi reținut sub pază la aceeași închisoare.

Merțalov, — ca să scape de ocnă, — începuse să-și denunțe pe vechii tovarăși, — și urma să intre ca agent superior în Ohrana.

Numai moartea lui ar fi putut feri de spînzurătoare zeci de vechi luptători.

Maria Culiceeva primi să transmită pe furiș revolverul lui Ipolit, însărcinat cu execuția.

Nu avea importanță că Merțalov nu mai trecu prin Crasnoiarasc, și că execuția nu mai avu loc ; Răutu se închină cu evlavie în fața acestei firi eroice.

În curînd, după plecarea lui Răutu la Serghinsc, fură transferați și soții Culiceev tot în județul Minusinsc, la Sușa, vreo două sute de verste mai spre apus.

Și se strecurară din nou ani de viață, în aparență liniștită și banală, a unui menaj mediocru.

Băltoaca părea netulburată.

Pe nesimțite însă situația ajunsese atât de încordată între soți, încât îi smulse Mariei — în căutarea ieșirii — acel apel exasperat la înțelepciunea lui „moș Egorici“.

Se înnoptase bine, când Maria Ivanovna ajunsese acasă, ținând de mină pe Fonia.

În prag, o întâlnește Ipolit Ipolitovici cu un pachet în mână :

— Nu știi ce-ți mai scrie atîta acest Răutu, — bodogăni el iritat.

Maria Ivanovna își luă pachetul, vădit ferindu-se de discuțiile inutile.

În sufragerie aprinse lampa de petrol și porni, viu interesată și emoționată, spre odaia ei.

Zăvorîtă, străină de tot ce se petrecea împrejur pînă tîrziu noaptea, Maria nu se putu despărți de scrisoarea lui Ion Răutu, care i se păru o confesiune îndurerată.

După ce stătu absorbită de gîndurile pe care i le răscoleau aceste pagini, rupte parcă dintr-un jurnal intim, — ea le recitî din nou :

„Serghinsc 11/VI/189...”

„Dragă Maria Ivanovna,

Datînd această scrisoare, adresată *Giocondei*, sînt izbit de o sugestivă coincidență.

Au trecut exact nouă ani din ziua cînd, despărțindu-se pentru veci de *Undina*, și-a început calvarul un adolescent naiv, dar entuziast, animat de visuri idilice și de aspirațiuni eroice, care se numea și el — curios ! — Vania Răutu.

Unde e acuma acel Vania Răutu, cu sufletul lui curat și cu inima eroică ?

El poate n-ar fi roșit de gîndul la decepțiile ce te așteaptă cînd vei cunoaște tot ce s-a năclăit în acești nouă ani, în care Vania Răutu s-a transformat în «moș Egorici».

Să nu crezi că fug de acest examen. Aș petrece bucuros în apropierea dumitale anul ce-mi mai rămîne să stau prin meleagurile aceste oropsite, — dacă vor îngădui zeii.

Să te ajut ?

A ! eu, desigur, aș cîștiga mult din contactul cu Gioconda !...

Sînt încă stăpînit de gestul eroinei care, — soție și mamă, — acceptase, pentru serviciul cauzei revoluționare, cu atîta

seninătate și înălțare, prăbușirea vieții sale intime, sacrificiul soțului, al tatălui copiilor săi, întinzîndu-i revolverul...”

Aici un zîmbet de amărăciune și compătimire trecu fugăr pe fața cititoarei.

Scrisoarea urma :

„Și mă gîndesc la portretul lui «moș Egorici» pe care ți l-au servit Fany Perlov și Ilia Samarin !

Judecata lor se întemeiază pe cîteva momente excepționale din trecutul meu, care ar fi fost excepționale pentru oricine.

În cursul unei călătorii pe jos cu «etapa», — cunoști grozăvia aceasta, — care a ținut luni de zile, — am fost și eu un ceas cavaler fără frică și prihană, pentru două femei și un copil.

Iartă dar lui «moș Egorici», — la a cărui înțelepciune apelezi, — mîndria, astăzi, la a noua aniversare a primei zile din calvarul lui Vania Răutu, — să declin certificatele tovarășilor Fany Perlov și Ilia Samarin, ca fiind date sub afect.

Nu ne vom opri nici asupra referințelor măgulitoare ale Varvarei Semionovna Liescova.

Pot spune numai atîta : nu le-am meritat ; ele dau dovadă de un suflet nobil, de o inimă generoasă.

Și cu atît mai arzătoare sînt remușcările pe care mi le trezește amintirea ei.

Dacă ai ști, scumpă Maria Ivanovna, cîte alte păcate am pe conștiință !...

Și cît de mult tocmai de acel „moluz al vieții personale“, despre care îmi scrii...

Ah, dragă Maria Ivanovna, omenirea reală nu se împarte, ca la romanticii de modă veche, în îngeri și demoni...

Cine poate fi sigur că în sufletul lui nu va birui, pînă la sfîrșit, demonul ?

Mai dorești să vă stabiliți la Serghinsc ?

Nu te temi că în loc să-ți fiu de ajutor, vei avea de luptat cu demonii mei ?

Dacă nu mă înșel, — totuși vei veni : o fire ca a dumitale este zălogul triumfului împotriva tuturor demonilor.

Te aștept cu bucurie și nădejde.

Să trăiești dar, tovarășă Gioconda, și la o grabnică revedere !

Al dumitale smerit și devotat,

Ion Răutu

P.S. — Să transmiți salutările mele tovarășești lui Ipolit Ipolitovici. I. R.“

Partea finală a scrisoarei atrase în deosebi atenția Mariei Culiceeva ; o reciti de mai multe ori.

Mai cu seamă se opri asupra *post-scriptumului*...

PARTEA II

VARVARA

Cap. VI.

ÎN CRASNOIARSC

Serghinsc adormise demult.

Rar mai răzbătea, printre siluetele negre ale caselor învelite de noapte, câte un patrat de lumină roșie:

Numai adierea vântului răcoros dinspre piscurile, ascunse în ceață, deștepta freământul frunzelor și rupea iluzia unei împărății moarte.

Prin fereastra larg deschisă a „politicului“ se vărsa lumina vie ; — un pas măsurat vestea o ființă încă nebiruită de somn.

Răutu se primbla prin camera lui spațioasă, și, mașinal, însemna — de la un capăt la altul — limita spațiului stăpînit, cu o lovitură de palmă în birnele din pereți : o reminiscență din anii petrecuți în celula „Numărul cinci“ care revenea ori de câte ori era agitat sau adîncit în gînduri.

La niște șoapte înăbușite, ce veneau din afară, Ion Răutu se opri brusc în agitația lui.

Zimbi.

Înțelese că, ascunși în umbra neagră a străzii care mărginea fâșia de lumină căzută din fereastră, se frămîntă tovarășii Tartanov și Stadnicki.

Ar fi o cruzime să-i lipsească de sfatul lor reglementar de seară.

Dar încă nu era în stare să se rupă din amintirile deșteptate de corespondență cu Maria Culiceeva.

Se așeză ostentativ la masă, în fața ferestrei deschise, își reluă frunzărirea caietelor cu însemnările sale zilnice.

Lampa lumină o față încă tină, tăiată de curba violentă a nasului sub o luxuriantă vegetație capilară, care dădea contururi fantastice unor trăsături subțiri și trase.

Cu toată porecla lui de „moș Egorici“, în patru ani scurși de la părăsirea închisorii din Tobolsk, frământarea intelectuală ca și zbuciumul sufletesc, sub aparența vieții liniștite și lipsite de evenimente, n-au fost potolite o clipă.

Maria Culiceeva îl sili să-și facă din nou examenul de conștiință și să-și revadă „registrul de păcate“.

Numele Varvarei Liescova parcă îi înfipse un fier roșu în creier.

Acum retrăia drama la care i-a dus intimitatea lor.

Atunci a fost pusă înaintea lui o mare problemă morală.

Integritatea-i sufletească, puterea lui de luptă, chiar energia sa vitală atârnav de rezolvarea ei.

De la Turinsc, Răutu nu mai trăise în societatea tovarășilor de deportațiune, în obștie organizată, petrecându-și viața în închisori, sau prin diferite sate prăpădite în singurătate ori, cel mult, cu unul sau doi politici, — „rîioși“ ca și el.

Cu bucurie dar se folosi de popasul mai lung ce i se îngăduise în drumul din Nijne-Udinsc spre Serghinsc, — la Crasnoiarisc, — a cărui obștie era vestită în toată deportațiunea.

Aici însă putu constata evoluția pe care în acest scurt răstimp o suferise nu numai deportația din Siberia, dar chiar, indirect, întreaga viață intelectuală din Rusia.

În Turinsc, cu toată prăbușirea încă recentă a partidului *Narodnaia-Volia*, — impulsivitatea revoluționară se simțea încă puternică; exilații îndeobște vedeau moralul ridicat, ca și o viguroasă viață intelectuală.

Disensiunile erau vii, discuțiunile aprinse, dar aveau, de cele mai multe ori, un caracter abstract, pur teoretic.

În fond deportațiunea trăia încă în făgașul tras de *Narodnaia-Volia*, nădăjduind la învierea acesteia.

Orientarea în noul mediu nu era ușoară pentru Răutu.

Focarul obștei se găsea în casa „veteranului“ Valentin Victorovici Brencianinov.

Casa însă se rezuma în „salonul“ ei, unde trona tovarășa Brencianinova, — Matilda Rodionovna.

Ciudată impresie făceau și casa, și „salonul“, și mai ales amfitrionii.

Brencianinov aparținea unei familii de elită, care a dat imperiului diplomați, generali, oameni de stat și poeți.

Și cu toate că Valentin Victorovici, — pentru a-și face uitat păcatul originar, — își exagera „fasonul“ plebeian, — rășărea într-însul un aristocrat din fiecare gest, din fiecare linie a figurii, din fiecare, se poate spune, moleculă fizică și fiecare cută sufletească.

Departate de a fi frumos, cu toată finețea trăsăturilor și noblețea frunții, figura lui era ciudat desfigurată de un nas lung și așa de strîmbat spre dreapta, încît se părea că tinde să se lipească de ureche.

Și, totuși, înfățișarea lui nu avea nimic comic, ci impunea prin expresia de inteligență, ca și prin portul său plin de demnitate, și prin politețea lui, rezervată dar ireproșabilă, în raporturile cu cei mai umili tovarăși.

Numai momentele de turmentare îl abăteau, din cînd în cînd, de la această linie de purtare.

Căci, din păcate, cam suferea de „boala națională“, — darul beției.

Matilda Rodionovna, născută dintr-o familie de modești funcționari de provincie, făcea-dimpotrivă —, cu fața ei brună, impecabil rotundă, peste tot acoperită de largi pistrui, — impresia de incurabilă vulgaritate, cu toate că era inteligentă și instruită.

Aerele de *grande dame* pe care îi plăcea să și le ia, în maniere și în toalete, atît de discordante cu mediul, o deserveau grozav.

Și, totuși, în cercurile deportației, Matilda Rodionovna se bucura de mare autoritate, — și chiar în ochii aristocraticului ei soț.

Pe vremuri, arestul și procesul ei făcuseră mare zgomot în toată Rusia intelectuală, — și justificat.

Femeie tină, abia măritată, așezase, — din pasiune revoluționară, — pînă și patul nupțial deasupra unui depozit de dinamită din care era aprovizionată toată organizația teroristă a *Narodnovoliei*.

Osip Piciolin, primul soț al Matildei Rodionovna, după ce fusese condamnat la moarte, a fost trimis — prin comutarea pedepsei — pentru douăzeci de ani în ocnele din Nercinsc.

Matilda Pciolina a fost și ea condamnată la patru ani de muncă silnică.

După ispășirea acestei pedepse, exilată ca o simplă colonistă penitenciară, într-un *ulus* iacut, întâlni acolo pe Brenicianinov.

Căsătoria ocașilor fiind, conform cu legile imperiului, de drept dizolvată, — după o viață bogată în aventuri și idile, — se putu recăsători.

Transferată, prin stăruința familiei noului soț, la Crasnoiarisc, Matilda Rodionovna deschise imediat un „salon“ pe care-l prezida, dacă nu cu adevărată strălucire mondenă, cu multă energie.

Casa Brenicianinov era mereu plină, desdedimineață pînă noaptea târziu și aproape din pivniță pînă în pod.

Aici oricine dintre tovarăși putea găsi adăpost și masă întinsă aproape la orice ceas de zi și de noapte.

Era vremea ceaiului de după amiază cînd, abia sosit la Crasnoiarisc, Răutu se prezintă tovarășilor Brenicianinov.

În vasta sufragerie a casei, — pe vremuri construită de un prinț dintre „decembriști“, — clocotea un enorm samovar, în mijlocul unei mari mese patrate care ar fi putut ilustra și banchetul lui Gargantua...

Vreo douăzeci de musafiri, — sau, mai bine-zis, consumatori, — se ocupau, în cele mai neașteptate posturi, — cu golierea paharelor cu ceai, a farfuriilor și — vai ! — a sticlelor cu votcă. Și, în acelaș timp, cu toții gesticulau, luînd parte vie la discuția generală din salon.

Intrarea lui Răutu suspendă pentru moment ocupațiile intelectuale și consumațiunile.

Pentru cei mai mulți din publicul salonului era cunoscut din auzite.

Brenicianinov, ridicîndu-se din fotoliul în care se tolănea pînă atunci, se grăbi să-l salute cu o afabilitate de amfitrion și de bun tovarăș, și cu o corectitudine de aristocrat :

— Bine ai venit, tovarășe Răutu ! Am fost prevenit de trecerea dumitale. Ia loc undeva... Ce te uiți așa cu mirare ? E cam balamuc la noi, dar te vei deprinde curînd... A ! nu-i loc

liber ? Iată fotoliul meu ! Eu mă voi așeza și pe această perină. Ce vrei ? Ceai ? Cafea ?... Sau poate n-ai mîncat ? Fenia ! — strigă el către o nenorocită de slujnică care, — cu toată boneta și șorțul, imaculate și amidonate, se învîrtea zăpăcită și debordată de apelurile din toate părțile.

— Fenia, să te îngrijești !

Matilda Rodionovna, în picioare ca să-și domine mai bine salonul, se opri, cu brațele desfăcute, din prea aprinsa discuție, și parcă îl cîntări un moment pe Răutu din ochi :

— Răutu ! ce spui dumneata despre Sonia Marmeladova ? Este ea un simbol de etică superioară, ce se ridică pe deasupra moralinei de mahala, sau o icoană realistă de prostituată de rînd ?

Răutu, prostit de surpriză, în zadar își căuta răspunsul.

Împrejur izbucni haramalaia asurzitoare.

Impecabilul arbitru al eleganțelor, Pan Waclaw Barszewicz, declară grav pe nas :

— Dostoievski e realist ; el e psiholog, adînc cunoscător al sufletului rusesc ; el nu simbolizează.

— Așa este ! Adevărat ! — exclamă dintr-un colț, smucindu-și barba la stînga, Moriț Arunchin, care reușise, în sfîrșit, să scape din solitudinea boreală, unde-l lăsase Răutu.

— Ce symbolism ! Ce realism ! — întrerupse iritat Petre Axentievici Polejniev, — alt naufragiat din obștia Turinscului, adus de valuri pînă la Crasnoiarisc : Dostoievski al vostru nu e realist, nici simbolist, nici psiholog, — și cunoaște sufletul rusesc ca un orangutan astronomia. E pur și simplu o fire de călău. Avînd din nenorocire talent, în loc să-și exercite profesiunea cu ștreangul sau cnutul, o exercită cu condeiul în mînă, scoțînd mațele din cititorii săi, cu viziunile sale macabre.

— Bravo ! perfect ! Întotdeauna am susținut aceasta ! — își holbă ochii ascuțiți Moriț Arunchin, torturîndu-și din nou barba.

Mofturi ! Opinteli de originalitate ! — hotări suveran Matilda Rodionovna : Dostoievski e un artist, — un artist genial, — și adevărata artă e întotdeauna realistă, și, fiind realistă, e și simbolistă. Fiindcă simbolul... realitatea... viața...

— Splendid !...

— Baliverne !...

— Pardon ! E o distincțiune...

Lui Ion Răutu, după îndelungata lui singurătate, îi vuia capul.

În zadar încerca să prindă firul discuției ca să-și spună cuvîntul, vădit așteptat.

Matilda Rodionovna oficia, profera formule estetice, emitea aprecieri critice, decreta sentințe definitive și intangibile, — și vorbea, vorbea, vorbea, fără să țină seamă de avalanșa de întreruperi, obiecțiuni și argumente ale corifeelor și ale coriștilor salonului.

— Dă-i încolo ! — șopti Brencianinov la urechea lui Răutu !
Ți-am spus eu că e un balamuc... N-are importanță... Mănîncă și nu-i băga în seamă... Ai să te deprinzi.

Răutu simți ca o adiere de votcă arsă care își exhală respirația.

Dar îi urmă sfatul, reușind, în adevăr, nici să nu mai audă discuțiunile din salon.

Aproape adormise, legănat de zumzumul conversațiilor, alături de Brencianinov, care fără jenă moțâia pe perina lui, — cînd în ușă, apăru o stranie păreche : o femeiușcă scurtă, dar bine la trup, negricioasă, cu buze groase, care se ridicau în surîs sub un nas cîrn deasupra dinților inegali, — tîra după dînsa pe un lungan slab, cu ochii prea limpezi, cu o mustață decolorată, scurtă și groasă, care-i acoperea gura.

— Aaa ! — cîntă Brencianinov : Iată Țiganul cu ursul lui !

Țiganul era tînăra femeie, care ca o șopîrlită, cu ochi rîzători, se strecura spre Răutu.

— Varvara Semionovna ! — o opri Matilda Rodionovna : spune dumneata, — *dumneata* poți spune, — cine e superior, bărbatul sau femeia ?

— Atîrnă de... poziție ! — aruncă tovarășul Liescova, — clipind din ochii-i malițioși și deschizîndu-și larg de ris buzele groase.

— Ho-ho-ho-ho !... hi-hi-hi-hi !... he-he-he-he ! — izbucni hohotul din toate părțile în diferite tonuri, în huruieli, chiote și nechezări.

Varvara Semionovna Liescova avea reputație, bine stabilită, de femeie spirituală și sarcastică. Fiecare cuvînt al ei provoca, cu anticipație și pe credit, ilaritatea obștească.

— Sînteți porci ! — protestă ea cu vehemență, dar ochii drăcoși o dezmințeau : eu vorbesc despre poziția socială, — situația în mecanismul social, pe care o au reprezentanții di-

feritelor sexe, și care are înfrurirea hotărîtoare asupra dezvoltării intelectuale, asupra...

- Matriarcatul...
- Patriarcatul...
- Căsătoria de grup...
- Irochezii...
- Tibetul...

Liescova, fără să mai dea atenție acestor producțiuni științifice și literare, se apropie de Răutu și-i strînse cu căldură mîna :

— Să trăiești, tovarășe Răutu ! Acuma am aflat că ai sosit. Am venit expres pentru dumneata, demult sînt intrigată de înțeleptul moș Egorici. Avem mulți prieteni comuni...

Răutu se simțea obosit și, după un schimb de amabilități obișnuite la prima cunoștință, întrebă pe tovarășul Liescova :

— Aș vrea să mă retrag. Nu știu dacă aici este vreun han, de se poate fără ploșnițe. Mi-am lăsat lucrurile la poliție. Am venit aici numai să mă prezint și să mă informez... dar...

— Ha-ha-ha ! izbucni Varvara Semionovna : Înțeleg ! Ai să te deprinzi ! — afirmă ea ca și Brencianinov. Vei sta desigur mai multă vreme între noi... Și de ce han ? Mai bine o cameră mobilată în familie. Cunosce una foarte bună, — unde a stat Smirnov, plecat abia de vreo trei zile. Sigur că nu e încă ocupată... La niște birjari... cărauși... cam în mahala, la margine... dar e liniște, îs oameni de treabă. Gospodina e o femeie curată ; și au o copilă foarte drăguță, cam bolnavă, săraca...

Vorbea repezit și cu un ton de siguranță, ca și cum lua pe Răutu în posesiune.

— Dar nu-i prea tîrziu ? — obiectă acesta.

— Iată !... mergem ! — înlătură cu un gest toate obiecțiunile Varvara Semionovna.

— Afonin ! — se întoarse ea la lunganul spălăcit, — „ursul“ ei, — pe care-l semănase printre oaspeții salonului, cînd se îndreptase spre Răutu : Afonin ! te duci singur acasă. Eu am treabă cu moș Egorici.

„Ursul“ mîrii ceva resemnat.

Apucînd de mîna pe noul tovarăș porni spre ușă, strecurîndu-se ca o șopîrlită prin dezordinea pitorească a salonului.

— Nu mai lua rămas bun ! Aici fiecare intră și iese cînd și cum vrea, — opri ea un gest al lui Răutu.

Cap. VII.

PRELIMINARE

În amurgul tîrziu, cu numai vreo două-trei stele sfredelite în mantaua cenușie a cerului, — punctele gălbuie ale rarelor felinare cu lămpi de petrol, abia dacă reușeau să dea tonuri argiloase clădirilor și puținilor trecători de pe străzile Crasno-
iarscului.

— Ei ! ce spui, înțeleptule moș Egorici, despre menajul Brencianinov ? — întrebă Varvara Semionovna pe Răutu, strîngîndu-l prietenește subsuoară, parcă spre a sprijini pașii nesiguri ai unui bătrîn.

— Sînt zăpăcit, Varvara Semionovna ! Am auzit despre Piciolina, ca și despre Brencianinov. Și mi-i închipuiam cu totul altfel.

— Sînt amîndoi oameni, necontestabil, cu mult deasupra nivelului comun. Ea e o fire eroică și, în fond, foarte inteligentă. El e foarte cult, un om cu o sensibilitate morală rară, altruist, gata oricînd de sacrificiu. Dar ei sînt victime ale unor forțe elementare. E aici o problemă, pe care nu știu, înțelepte prietene, cum o va rezolvi și societatea viitoare : ambii sînt prinși de o irezistibilă și reciprocă atracțiune fizică. Pentru el nu există altă femeie ; ea, — cu toate că e un temperament fugos și nu se poate lipsi, pe ici pe colo, de mici distracții, — dar numai îmbrățișările lui Brencianinov îi pot da plenitudinea de mulțumire. Dar deși sînt prieteni, și chiar se stimează, sînt firi sufletești necompatibile. Ea, foarte realistă, cam *terre à terre*, vanitoasă, nu poate trăi decît în mulțime, ca într-un bîlci. Cu toate pretențiunile ei de mondenitate, e lipsită de gust și de tact. Brencianinov, dimpotrivă, e foarte fin și delicat, cu un simț rar al proporțiilor și al nuanțelor, însetat de frumuseță, dar are nevoie și de comunicare cu inteligențele de elită,

de prietenii discrete și respectuoase. Ii-e oroare de vulgaritate. Ai să vezi aici alt menaj, pe soții Ingelströhm, amfitrioni ai salonului rival, pe care mi se pare că îi cunoști. Firi de un calibru mult mai mărunt, dar care se armonizează perfect... A ! am sosit !...

În fundul unei vaste curți, înconjurată de acarete, — grajd, remiză, hambare și șuri pentru fin și ovăz, — frămîntată de copitele cailor și semănată cu băligar, gunoale și rămășițe de nutreț, — se găsea o căsuță foarte puțin arătoasă dar cu perdele la ferestruicile împodobite cu cîteva oale cu flori, — ceea ce e foarte rar în Siberia.

În prag îi întîmpină o femeie înaltă, cam adusă de spate, dar plăcută, cu fața rotundă, netedă și cu ochii suri, prietenoși.

— Bună seara, Solomonida Prohorovna ! — o salută Liescova : Cum mai merge ? E acasă Policarp Onufriici ? Aveți camera de închiriat încă slobodă ? — își descarcă ea deodată întrebările, fără întrerupere.

— Fiți sănătoși, Varvara Semionovna ! — îi întinse gospodina mîna dreaptă, ținînd cu cea stîngă ușa deschisă ca să lase trecere : Poftiți ! Bucuroși !... Policarp Onufriici vine la noapte. Pașa ! Diavole ! — răcni ea deodată la o fetiță scundă foarte palidă, dar drăguță, cu părul de fin veșted și ochi limpezi, care se instalase cu niște petice de hirtie și capete de creioane la masă : să-ți iei catrafusele, — rușine ! Ne vin oaspeți cinstiți ! — Poftiți, poftiți, boieri milostivi ! Luați un stacan cu ceai ?... Un păhăruț de rachiu ? îi cu cernica, foarte bun, făcut de mine, — își semăna ea grăbită vorbele.

Dar Liescova o aduse scurt la chestie.

Astfel Ion Răutu se instalează, chiar în seara aceea, la soții Cuznețov, în odăița lui, despărțită de camera stăpînilor numai printr-un ușor paravan de scînduri.

Încăperea era peste încărcată, cu un îngust pat de fier, o măsuță, două taburete simple, nevopsite, și cu o etajeră, de același stil, făcută din două polițe atîrnate în perete.

Stăpînit încă de amintirile din Turinsc, Răutu nu se putu adapta la atmosfera, atît de deosebită, din cercurile deportaților din Crasno-
iarsc.

Urmind sfatul Varvarei Liescova, el vizită și pe soții Ingelströhm, — vechii tovarăși de drum pe barjaua Volgei.

Baroneasa Gertruda von Ingelströhm se arăta foarte puțin schimbată în cei șase ani care s-au scurs de atunci, — doar că devenise și ea ceva mai planturoasă.

Baronul Fridtjof însă slăbise ceva; fruntea i se dezgolise puțin, și în părul rărit îi luceau mai mult fire albe.

Dar acum făceau amândoi și mai mult impresia de oameni ireproșabili crescuți, — dominați de îngrijiri pentru igienă și de cerinți estetice.

Manierele lor studiate, dar extrem de politicoase, și chiar binevoitoare, față de oricine trecea prin saloanele lor, se armonizau cu decorul casei elegante și bine ținute.

Un fecior, într-o redignotă care sugera o livrea, și o cameristă cochetă, păreau săriți din avant-scena unei opere.

Spre deosebire de Brencianinovi, baronii Ingelströhm aveau un *jour fixe*.

În fiecare joi se adunau aici, în primul rînd, cîteva familii mai emancipate din elita locală, care socoteau că un salon de atîta distincțiune nu poate constitui vreo primejdie.

Dintre „politici“ salonul era frecventat de puținii „aleși“, — din care atrăgea atenția îndeosebi blîndul Serghei Alexandrovici Jaba, — tot așa de tînăr sufletește, deși fața îi semăna și mai mult cu pielea zbircită de măr copt, și capul îi albise; urmează: elegantul pan Waclaw Barszewicz; vecinul lui rival întru mondenitate Arthur Schwartzmann; soții Polejniev; și, bineînțeles, sociabilii și nelipsiți Morîț Borisovici și Roza Moiseevna Arunchin.

Din cînd în cînd apărea și Varvara Semionovna Liescova veșnic însoțită de „ursul“ ei, fie de vreun alt satelit, de care nu rămînea lipsită.

De data asta ea îl acompanie pe Ion Răutu.

Ceaiul se servea cu tot ritualul observat în înalta societate din Helsingfors.

Baroana Gertruda veghea ca tonul discuțiunilor să nu depășească diapazonul cuviincios și ca subiectele să nu jignească decența.

Dar temele erau aceleași: comentariile operelor literare de la ordinea zilei și — mai cu seamă — amorul și organizarea mai rațională a raporturilor dintre bărbați și femei.

Chestiunile raii „arzătoare“ rar se atingeau aici chiar de Polejniev.

Părăsind această „aleasă“ societate, Răutu izbucni:

— Ce i-a apucat pe toți tovarășii de aici? Nu există alte probleme în afară de cea sexuală? Sau de problema normelor producțiunii artistice? Se face oare revoluția numai pentru a reglementa amorul, sau pentru a stabili noile canoane ale frumosului? Nu înțeleg!...

Mergeau cu pași mărunți, în noaptea care se lăsa cu încetul, spre locuința Varvarei Semionovna.

— Ah, înțeleptule moș Egorici! — îl întrerupsese, cu o voce straniu surdă și caldă, Varvara, pe cînd ochii ei parcă reflectau o lumină din adînci tainițe sufletești: Oricît de înțelept ești, dar, — să mă crezi, — n-ai perspectiva justă. Bărbații și femeile se iubesc, cum s-au iubit și se vor iubi întotdeauna, — și se urăsc cum s-au urît și se vor urî întotdeauna, — în ciuda tuturor revoluțiilor... — Să mă iertați tovarășe Răutu nu ești desigur un om de rînd. Ai multe și rare calități. Totuși nu ești om complect! Și nu vei fi, cîtă vreme nu te vei dezbăra de concepția călugărească a vieții. — Ca om, — înțelegi? — ca omul natural — *homo*! — trebuie să bei și dumneata pînă-n fund cupa dragostei, — poate otrăvită, dar care singură îți poate da plenitudinea vieții și energiile necesare unui luptător și cugetător.

— Dar dacă nu găsești pe cine l-ai putea iubi?

— A! — erupse cu violență Varvara: un călugăr nu va găsi niciodată pe cine să iubească! Își usucă trupul, își pustiește sufletul, își seacă inima, — cum să iubească! După greva foamei, pierzi apetitul, — ai nevoie de reeducația stomacului!...

Mă indignează că un om ca *tine*, — trecu ea, fără să observe, la tonul intim: ca un om ca *tine* să fi trăit pînă acum așa, cum trăiești! Te-am observat bine de cînd ești la Crasnoirasc. Desigur astăzi te temi de femei. Ar trebui să te duci la Paris, în acest templu al amorului profan, să cunoști chiar *des petites femmes*. Ele te vor face să înveți arta de a iubi, îți vor da setea de amor și atunci vei găsi pe cine să iubești, cu adevărat!...

Stăteau acum la porțița căsuței, locuită de Varvara Semionovna.

Ea își ridică un moment ochii spre cununa Căii Lactee, care se topea în cerul luminat de luna plină.

— Nu vreau să mă culc încă ! Să te petrec pină la tine, Vania, — spuse ea mai liniștit.

— De ce, Varvara Semionovna... — începu perplex Răutu, — dar la primul cuvint fu întrerupt :

— Nu ! nu ! nu ! Te rog, — fără *dumneata* și fără *Varvara Semionovna* ! Pentru tine sînt *Varia* ! Nu pot vorbi altfel cu oamenii cari îmi sînt dragi. Și-mi ești foarte drag, Vania, — poate chiar în contradicere cu ce ți-am spus : mă atragi tocmai prin combinația aceasta curioasă de cultură, de vigoare intelectuală și de atîta naivitate sentimentală.

— De ce crezi tu, *Varia*, că nu știu să iubesc și că sînt așa de naiv ? Am iubit mult. *Varia*, Dar n-am avut noroc...

— N-ai avut noroc ? Dar adu-ți aminte de romanele lui Turghenev ; un amor adevărat e întotdeauna nenorocit. Fiindcă el nu se poate naște decît din setea infinită, care nu poate fi niciodată satisfăcută, nu poate fi potolită. Dar tocmai în nenorocirea aceasta, poate, stă și suprema fericire, pentru că te ridică deasupra banalităților existenței. Îți ascute, mîntea îți oțelește voința, îți dă aspirațiuni orice, capacitate de jefă... Dar, acest amor nu se caută, el te găsește, vrei nu vrei... Despre alceva ți-am vorbit eu...

Astfel ajunseră la porțița lui Răutu.

Aici au stat un moment gînditori.

Apoi Liescova îi întinse mina adresîndu-i sacadat, cu o voce înăbușită :

— Noapte bună, dragă Vania, — e tîrziu, fug acasă.

— Nu, *Varia* ! — protestă Răutu : acum te petrec eu pe tine.

În drum, subiectul convesației fu puțin schimbat. Liescova povestea, spiritual și adesea rătăcios, anecdote din viața deportațiunii ; caracteriza personalitățile mai remarcabile din Crasnoiarsc, — le schița portrete obiective sau caricaturi mușcătoare, — întodeauna reușite.

— Știi tu, Brencianinovii au un copil, un băiețel, care nu e încă botezat și nici nu are acte de stare civilă. Nu știu ce va fi cu sărmanul copil. Tragedia vieții conjugale a părinților a făcut și din el obiect de discordie. Matilda Rodionovna a hotărît să-i boteze Rodion, după tatăl ei, iar Brencianinov vrea

să-i dea numele bătrînelui Brencianinov, — Victor. De aici scene grozave, care ajung la cuvinte grosiere, și chiar la farfurii și pahare transformate în proiectile. — Și băiețelul rămîne astfel fără nume și fără stare civilă. Tatăl îi zice — Vitea, mama — Rodea, — iar noi, cînd sînt amîndoi de față, nu îndrăznim să-i dăm vreun nume, pentru că să nu indușmănim pe vreunul din părinți. La ei însă cu cît certurile sînt mai violente, cu atît duc la împăcare cu îmbrățișări mai pasionate. Cîteodată mă întreb dacă și problema numelui nu e numai un pretext, — nu știu dacă pentru certuri sau pentru împăcări subsecvente...

Din nou la porțița Varvarei Semionovna.

Iarăși cîteva momente petrecute în tăcere, — apoi Liescova, repezindu-se, îmbrățișă și sărută pe Vania și dispăru în curtea întunecată.

Răutu, retras în cămăruța lui, multă vreme nu putu dormi. Deschise carnetul cu însemnările sale și, grăbit, așternu în rînduri turmentate :

„*Varia* crede că știe ce este amorul !...

Amorul !...

Am primit acum cîteva zile fotografia unui desen de Félicien Rops, — *Goana după femelă*.

E grozav : într-un colț de pădure preistorică, masculul omenesc prinde o femelă, — cu ajutorul cînelui de vînătoare ! — Și, într-o încăierare năprasnică, — cu lovituri de par, cu mușcături încă de colți de cine și cu zgîrieturi încă de ghiare, — învinge... *amorul* !

Aci e punctul de plecare : în veșnica oscilare dintre atracțiune și repulsiune, în acel război de sute de ori milenar, — născut la diferențiere din animalitate, în războiul care pururea moare în îmbrățișarea supremă și pururea reînvie în clipa următoare, — a încolțit poezia, s-a aprins scînteia inteligenței, s-a zămislit *Umanitatea* : toate prin sublimizarea unui instinct animal — amorul.

Aș putea spune că omul s-a născut odată cu amorul, sau, poate mai exact : amorul a creat pe om !

Desigur, în fiecare din noi trăiește încă masculul primitiv — trăiește și instinctul animal — și sufletul nostru e arena neîncetatei luptei dintre ei.

Și cât de des biruiește animalul, pentru care totul se reduce la o plăcută gimnastică !...

Varia întrebă : dacă amorul nu vine, se poate trăi fără această gimnastică ?

Varia trebuie să fie, cu tot aerul ei jovial, foarte nenorocită...“

Din odaia de culcare a soților Cuznețov, se auziră de după oftaturi și șoapte înăbușite...

Răutu adăugă :

„Bietul animal !... bietul om !...“

Indiscrețiile conjugale ale gazdelor lui Răutu ilustrau sardonice însemnările lui filosofice asupra amorului.

El se întâlnea rar cu Policarp Cuznețov care, cu profesivitatea lui de căraș, nu venea, de obicei, acasă decît noaptea și, de cele mai multe ori, dispărea dis-de-dimineată.

Era un tip de autohton, — zdravăn, aprins la față, cu păr roș, aspru ca sîrma.

Cămăruța lui Răutu fiind despărțită numai printr-un paravan subțire de dormitorul familiei Cuznețov, aceasta, — dormind, întreagă, într-un vast pat lipit chiar de paravan, — nu avea secrete față de el.

Chiar în prima noapte, petrecută la noua lui gazdă, Răutu suferise inconveniențele acestei promiscuități.

Citea în camera lui, cînd, tîrziu spre noapte, se întoarse din drum cărașul Policarp.

După ceaiul sacramental, unit acum cu prînzul de seară, lumina se stinse, — veni ceasul de odihnă.

Răutu putu însă constata, fără voie, că soții, după despărțire mai îndelungată, nu se prea jenau, nu numai de vecinătatea lui, dar nici de prezența bieteii Pașa.

— Stai liniștită, diavole ! — șuieră furios Solomonida.

Răsună îndată și o palmă însoțită de o sudalmă clasică din partea tatălui.

Apoi, cîtăva vreme, scîncetul și plînsul copilului acompanye fără întrerupere oftaturile și gemetele părinților.

Copilul încă plîngea, cînd Policarp se ridică și se așeză pe marginea patului, suflînd greu :

— Ei, băbușco ! — se auzi șoapta lui sonoră : cîte grade are moșul ?...

Apoi porni spre ușă bodogănind :

— Liniștește scîrnăvia asta... O-o-o ! — căscă el prelung : să văd ce fac caii. Am făcut o poștă grea astăzi...

A doua zi dimineața Policarp era din nou pornit din casă ; Solomonida robotea viciaie și bine dispusă prin odaie.

Iar Pașa, albă ca varul, cu vinele albastrii care-i împes-trițau pielea diafană, cu ochi febrili, se ținea cu mîna de inima care se izbea cu violență în coasta ei...

Cuprins de milă, o chemă în odăița lui să-i arate „poze“, — și astfel se legă o nouă prietenie pentru el.

Se apucă să dea lecții acestui copil cu o vie dorință de învățatură, dar condamnat — suferind, la vîrsta de opt ani, de boală de inimă.

Cap. VIII.

VIATA ÎN OBȘTIE

După prima întrevvedere cu Serghei Alexandrovici Jaba, martorul momentelor tragice trăite în Tobolsk, — Răutu fu copleșit de amintiri dureroase, se cam ferea de vechiul tovarăș din „secretul“ Tobolscului.

Dar bătrînul, cu sufletul lui naiv, dădu dovadă de atîta delicateță, îl îmbrățișă cu atîta bucurie, și îi vorbea cu atîta blîndeță, — încît birui toate rezervele.

Vizitîndu-l în odăița-i curată, mobilată și decorată ca un dormitor de fată bătrînă, Răutu îl găsea mereu la masa de lucru, — orînduînd cu îngrijire teancuri de jurnale sau, cu o foarfecă în mînă, gesticulînd și comentînd cu foc fragmente din ele, pe care le lipea, apoi, după cuprins, în diferite caiete.

Serghei Alexandrovici exploda de obicei în strigăte entuziaste ori de cîte ori își vedea prietenul :

— Se mișcă, se mișcă, iubite tovarășe Răutu ! Iată, în gubernia Tambov, țărani au înființat — din propria lor inițiativă — o lăptărie cooperativă.

Aici foarfeca lui era cît pe ce să se înfigă în ochii lui Răutu :

— Iar în pagina aceasta se spune că și la individualiștii noștri din Ucraina, la Cernigov, începe să se întindă *mirul*, — proprietatea comunistă !... A ! citește aici, — vezi că se trezește simțul de demnitate omenească : o obște a hotărît să nu mai tolereze flagelația administrativă a consătenilor, — și a anunțat că, la cea dintîi execuție, gospodarii înșiși vor da foc satului lor... Apoi *duhoborii* din Caucazia, care refuză serviciul militar, preferă Siberia și chiar expatrierea în America ! Merge, merge ! Ai noștri se bocesc !

Și un surîs ilumină fața-i zbîrcită :

— Se plîng că s-a stins mișcarea revoluționară. S-a stins, s-a stins ! S-a stins pentru că plutea în aer, pentru că nu exista contact sufletesc real, în mișcarea comună, între țărani și intelectuali. N-a fost copt încă nimic ! Dar acuma, se mișcă ! Intelectualii să meargă cu adevărat în popor, — nu în costume de mascaradă și cu meserii pe care fiecare țaran le poate face mai bine. Poporul are nevoie de medici, agronomi, veterinari, notari, scriitori sătești, moașe. Aceasta este activitatea necesară. E munca ce poate părea mărunță și insignifiantă, dar care, în realitate, e mai eroică decît jongleria cu bombe și revolvere.

— Dar de aici, Serghei Alexandrovici, e încă departe pînă la revoluție și socialism, — observă Răutu : eroismul de acest fel se poate foarte bine împăca și cu țarismul... obscurantismul... bigotismul...

— Cum ! — sări în sus tovarășul Jaba, aproape înfigîndu-și foarfeca în pieptul lui Răutu : cum se poate împăca ? Ce, noi sîntem în altă planetă ? Nu vezi ce se petrece în toată lumea ? Iată ! — luă el în mînă un caiet cu tăieturi din jurnal : iată, în Germania, de la 101.000 de voturi pentru Reichstag date Partidului Social-Democrat în 1871, — ajung la 1 500 000 de voturi în februarie 1890 ! — Iar noua Internațională născută la Paris, — unde a fost reprezentată și România voastră ? Toate astea sînt degeaba ?

Răutu punea el însuși pe vremea aceea mari nădejdi în mișcarea muncitorească din apus, dar rămîne sceptic în ce privește „eroismul de broscărie“ care entuziasma pe Jaba.

Acesta fusese cîștigat de predica pe atunci la modă în Rusia : „vremea noastră nu e vremea problemelor mari, ci a muncii mărunte, dar rodnice“.

Cu toată naivitatea entuziastă a lui Serghei Alexandrovici, pe Răutu îl lega de dînsul tocmai blîndețea și naivitatea lui, ca și filantropia lui practică.

Cea mai mare parte din mijloacele sale modeste, le cheltuia pentru a ajuta pe tovarășii în nevoie — indiferent de nuanța lor politică — și, mai cu seamă, pe cei ce treceau cu „etapa“ prin Crasnoiarsc.

Reușea, întotdeauna, să strîngă în scopul acesta sume însemnate de la „nababii“ deportațiunii, care se rușinau să-l refuze.

Pe Răutu îl notă, bineînțeles, ca nabab, — încă din închisoarea Tobolscului.

Intr-o zi, mulțumită acestui nărav, Răutu putu avea o experiență interesantă.

Jaba venise, cu Brencianinov, să-l invite la închisoare pentru întrevvedere cu un tovarăș, care trecea nu tocmai în condițiuni obicnuite.

Era un vechi deportat „după judecată“, ca supus străin, dintre muncitorii lăcătuși, — de origină neamț, cu numele de *Iernst Kenik*, — cum îi zicea în loc de *Ernst König*, — fiindcă, născut în Rusia, nu știa o boabă nemțește.

După ispășirea pedepsei în nordul Iacutiei, urma să fie expulzat, dacă nu vrea să rămână pe viață ca un simplu colon penitenciar în Siberia.

Însurat însă cu o iacută, aceasta, — prinsă subit de o adevărată nostalgie a necunoscutului, de dorul unei țări cu fructe și flori, nevăzute în Iacutia, — îl hotări să accepte expulzarea.

Porniseră mai bine de un an cu *etapa*. Îi mai aștepta cel puțin încă un an de peregrinări din închisoare în închisoare, pînă la hotarul Germaniei; porniseră cu patru copii, din care doi muriseră în drum. Era puțină nădejde și pentru cei rămași, dacă nu ar fi venit un ajutor serios și grabnic.

Kenik, înalt și parcă dezarticulat, cu ochi foarte limpezi, făcea impresia unui om aruncat din fâgaș, cu desăvîrșire dezchilibrat.

Vorbea mereu nervos, fără rost și fără șir, gesticulînd dezordonat.

Cum îl văzu pe Răutu, îl luă la o parte și-l întrebă cu un aer confidențial :

— Tovarășe Răutu ! sînt cetățean din *Saxon-Vieimar*, — ce țară este aceasta, și ce capitală are ? — Habar n-am ! Dracu să-i ieie !...

Aceeași întrebare o punea numaidecît, tuturor vizitatorilor cu acelaș aer confidențial, și totdeauna retras într-un colț.

Altfel se arată soția lui.

Jacută tipică, — cu ochii trași în lături, cu fața în romb, cu cele patru colțuri în creștet, în bărbie și în pomete, — părea că poartă pe umeri un cap enorm ; în profil însă se vedea că o jumătate din el era formată numai din bărbie și din falcile de jos.

Își părăsise țara, părinții, — așezarea străveche de viață, singura ce-i era cunoscută ; își sacrifica copiii, dar — liniștită și cumpănită — declara mereu, ca o maniacă, ferma ei voință de a vedea cu orice preț o țară cu vara mai lungă, cu cer albatru, flori, fructe, cu viță de vie... despre care știa numai din auzite.

Dor neînvins de bucuria vieții...

Nostalgie de lumină și de climă caldă... *Drang nach Süden !...*

Numai voința ei, vădit, îl menținea încă pe Kenik în oarecare disciplină sufletească.

De la această pereche stranie, Răutu învăță însă ceva :

Întrebă la un moment dat pe Kenik, dacă ciuccii și coreacii, — niște triburi primitive din nordul Iacutiei, — sînt foarte urîți ?

Kenik sări :

— Dar nu sînt urîți deloc ! Uite, sînt cam ca nevasta mea sau ca băieții — acelaș tip !...

— A !

Nu există femei urite, — există numai femei iubite ori ne-iubite...

Ce vor face aceștia, sărmanii, în Occident ?...

În afară de cele două saloane, în Crasnoiarosc, se mai găseau deportați răzleți, care își dădeau porecla de „extremiști“, „refractari“, „sanchiuloți“ — mai mult spre a-și justifica singularizarea.

Dintre aceștia cel mai interesant părea lui Răutu, un alt vechi client al „secretului“ din Tobolsc, — Procop Melnicov, — tot dintre muncitorii cîștigați prin revoluție.

Îl distingea, mai cu seamă, o ură feroce împotriva „burjuilor“ — în care categoric îngloba pe oricine nu era... terorist !

Saloanele Brencianinov și Ingelströhm intrupau pentru el „burjuismul moscovit cu *fanaberii* nemțești“.

Obștia se arăta dar sfărîmată — mai rău : despîcată în impermeabile straturi suprapuse.

Răutu vedea în această stratificare, din sinul deportațiunii, simptomul înfringerii definitive a vechii mișcări revoluționare. El se retrase în cămăruța lui și rar se întâlnea cu tovarășii, — atît din cercul Brencianinov, cît și din cel Ingelströhm.

Citea și studia mult, ca să-și găsească cărarea proprie.

Raporturi mai intime le păstra numai cu Serghei Alexandrovici Jaba, cu soții Polejniev și, îndeosebi, cu Varvara Semionovna Liescova, pe care o vedea aproape zilnic.

Lipsa de distracție a gazdelor îi servi lui Răutu cu alt prilej, o lecție relativ la măsura de comprehensiune a poporului pentru mentalitatea și chiar limbajul intelectualilor.

Procop Melnicov porni odată în odăița lui o discuție aprinsă despre feminism, — ca în tradiționalele discuții — chiar cele mai abstracte — din cercurile intelectualilor ruși, — cu vociferări și gesticulări violente.

Melnicov, cu tot revoluționarismul lui, era un feroce misogin.

— Cum poți vorbi astfel ? — izbucni Răutu la o expresie prea crudă : n-ai întâlnit nici o femeie de treabă ? S-ar crede că n-ai mamă, n-ai surori !...

Noaptea își auzi comentarul :

— I-i-i — șopti Solomonida bărbatului ei : Ce-a fost astăzi, Maică Precistă !... Mă speriasem de moarte... Veni haiducul acela, Procop, la al nostru ; și începu nitam-nisam să zbiere : Nevastă-ta nu-i cinstită, și măta-i tîrfă... Iar al nostru cum trăzni cu pumnul în masă : Mînți, ticălosule, îi strigă de se cutremura casa : Nevasta mea e femeie cinstită — nici nu știam că e însurat, frate ! — Mă-ta e curvă... și toate surorile tale preacurvesc ! Doamne ferește, și Sfîntul Nicolai mucenicul ! Credeam că o să fie moarte de om și acum îmi tremură carnea pe mine.

Prietenia dintre Ion Răutu și Varvara Liescova devenea tot mai strînsă.

Răutu găsea în ea — un bun tovarăș, inteligent, delicat și atent, — și aproape uita că e femeie.

În fiecare zi, el îi dezvelea, tot cu mai puțină jenă, gîndurile, nădejile și temerile sale.

Ajunseră aproape nedespărțiți.

Liescova alerga, de mai multe ori pe zi, pînă la căsuța soților Cuznețov, la marginea orașului.

Printr-un acord tacit preferau să nu se vadă la ea acasă, — unde puteau întîlni pe Afonin, — mereu mai lung, mai palid și cu mustața mai melancolic scursă în jos.

Intr-o zi Răutu îi mărturisii, — cum ar fi făcut-o față de un prieten din copilărie, — că-i cam teamă de femei :

— Femeile sînt mai fine, au suflete mai delicate, mai diafane decît ale noastre. De cite ori am putut admira, — cu un dureros sentiment de inferioritate, — spiritul lor de jertfă, eroismul lor, ca și nemărginitul izvor de simpatie, de altruism care bate în inima lor. Adesea mă gîndeam că brutalitatea pornirilor noastre trebuie să le jignească. Și de teamă de a nu apărea într-o lumină urîță, chiar atunci cînd o femeie îmi inspiră multă simpatie, sau cînd inima îmi arde de dorul unei prietenii feminine, — mă închid, tac și, desigur, fac impresia că-s indiferent sau chiar hursuz.

— A, dragul meu ! — îl înveli Liescova în surîsul ei îndușat : dacă ai ști cît de mult te înșeli, cît de mult se înșeală adesea sufletele cele mai de elită dintre bărbați ! Femeia e un biet suflet omenesc, tot atît de dornic de simpatie și de dragoste, și tot așa plin de ispite și de patimi, și chiar de porniri ticăloase, — ca și bărbatul. Iată, robită de milenii, ea nu poate avea acea francheță de manifestare, care ți se pare brutalitate la bărbați. Dar nici organicește ea nu poate lua inițiativa... Uite-te, dragul meu, în jurul tău, gîndește-te la toate femeile pe care le-ai cunoscut ; vezi și pe toate acestea pe care le întîlnim noi în drum acuma. Iată : și voluminoasa negustoreasă ce trece în trăsură ; și mica slujnică cu obraji rotunzi, care sări din porțiță ; și intelectuala asta palidă, probabil profesoară austeră în liceul de fete ; toate — înțelegi ? — absolut toate, și cele mai „delicate“ și mai „diafane“, — ca și matroanele cele mai respectabile, ard de „brutalitate“ și se întrec în nerușinare în brațele unui bărbat iubit, excelează în gimnastica cea mai... plastică. Prinse în instantaneu, ar face să pălească și desenurile lui Rops... Și pentru toate, în cele douăzeci și patru de ore de vegetare, tocmai acestea sînt momentele de viață mai intensă, care ocupă și preocupă mai mult mintea și inima lor, — fără excep-

ția prea prudei baronese Gertruda, — atât de *zierlich-manierlich*, — care trebuie să fie o gimnastă de forță.

Così fan tutte !...

Pentru aceasta, ele nu sînt însă mai puțin „delicate“ și „di-afane“, sau respectabile. Altfel — se murează, se înăcresc ca fete bătrîne. Să mă crezi, amice, — să fugi de cele cu adevărat „caste“, mîncînd pămîntul... Sînt sigură, dragă Vania, că ai nenorocit multe femei prin timiditatea ta...

Cap. IX.

ÎNCERCAREA

În curînd Ion Răutu trebui să treacă printr-o mare încercare, pe urma căreia multă vreme îi ardea conștiința de amare remușcări.

După o noapte agitată, enervat și oboșit, abia adormit spre dimineață, fu brusc deșteptat din somn de năvalnica apariție a Varvarei care, chiar din prag, fu prinsă de un nestăpînit hohot de rîs :

— Dormi încă, leneșule ! — ha-ha-ha ! Prin ce orgii ai trecut ?... Ești cam palid... Și aceste cearcăne sub ochi !... Ce ai, dragul meu ! Se apropie ea de pat, vădit tulburată :

— A ! — exclamă ea deodată : Dumnezeuule !... Ești cu o carte în pat, în loc de o femeiușcă... A-a-a ! Asta nu mai e de suferit...

Și fără ca Răutu să poată spune un cuvînt, sau face o mișcare, ea lunecă vertiginos din rochie și se strecură, ca o șopîrlă, sub plapoma lui Vania.

După un ceas de amețală, Răutu rămas întins în pat, nedezmeticit încă din vîrtej, tulburat, înghimpat de conștiință, învins...

Liescova, încă trepidînd de pasiune, nerușinată, cu desăvîrșire dezvelită, se așeză în fața lui, pe marginea mesei de scris și, agitînd un picior, îl privea cu admirație :

— Scumpul meu, iartă-mă !... Mi-a fost milă de tine și... de mine !...

Și, ridicîndu-și cămașa aruncată pe un colț de masă, își șterseră lacrimile.

Apoi, iarăși, îl învăluî în privirile ei lacome, bălăbănindu-și piciorul.

Răutu suferea în tăcere. Nu îndrăznea s-o privească în față, — și numai pe furiș îi examina chipul și liniile corpului : Vibrează de viață... Dar ce colorit dezagreabil al pielii și al petelor de păr scurt și aspru... perii de ghetă... Apoi, pulpele acestea groase și foarte jos plasate... ca la sărmana Lirca, prințesa samoedă...

Varvara îl observă cităva vreme și ea, avidă. Și, deodată, se aruncă din nou asupra lui...

Pe neașteptate Răutu fu prins de un zbcium, din care nu mai știa cum să iasă.

Adesea se simțea ca un ucigaș, care se îneacă într-o mlaștină și tirăște cu sine la fund și pe Varia.

Era, de fapt, foarte atașat de Varia.

Aprecia însușirile ei sufletești, admira chiar și curajul cu care, trecînd peste toate convențiunile, se zvirlișe în brațele lui.

Dar, ca femeie, ea nu-l atrăgea. Sau, mai bine zis, — nu-l atrăgea mai mult decît ar atrage orice femeie pe un tînăr viguros sub presiunea unui temperament pasionat.

Dar tocmai pentru aceasta, el nu-și putea ierta purtarea.

Credea că un bun prieten, un tovarăș, un suflet de elită, cum era Varia, merita mai mult și merita mai bine, decît să fie tratată ca o eroină anonimă a unei aventuri vulgare.

Și, în acelaș timp, el nu putea rezista față de îmbrățișările fugoase ale Variei.

Cu o fină pătrundere psihologică, — aceasta își dăduse seama probabil de la început, de ce se petrece în sufletul prietenului și se jertfea, căutînd să-i alunge scrupulele :

— Dragă Vania ! — îi repeta ea în ceasurile de expansiuni prietenești : Nu știi cît sînt de fericită ! Dar să nu crezi că sînt nebună, și nu-mi dau seama de realitate. Un om însă — bărbat sau femeie — capabil de amorul ideal al poezilor, e tot atît de rar ca și orice geniu ; și atunci, ca om de treabă, curat, ce să faci ? Să te schilodești, să duci viață de călugăr ? N-ai temperament de călugăr ! Ai dovedit-o... Nici eu nu sînt călugăriță. Sînt o biată femeie, chinuită de setea dragostei ; dar căreia nu-i pot fi iertate visuri romantice. Uită-te la mine : poate inspira pasiune așa mutră ? Pot cere mai mult decît o bună camaraderie, — o prietenie cu un pic, un mic, mic picușor de romantism amoros ? — Vai ! — am o bogată experiență !...

Nu te indigna !... Nici ție nu-ți pot cere jurăminte de dragoste eternă... Poate însă... cînd vei găsi o altă parteneră, mai demnă de tine, nu-ți va fi fără folos experiența aceasta. Sînt mentorul tău în arta dragostei... Ești încă, dragul meu, un sălbatec sau un analfabet în amor. Nu cunoști femeia, nu înțelegi temperamentul feminin. Și dragostea are meșteșugul ei. Avîntul și vi-goarea nu ajung... Și cînd va suna ceasul pentru tine, vei putea să te nenorocești, și să o nenorocești și pe ea.

Adesea Liescova atrăgea atenția lui Răutu asupra diferitelor femei, — le detalia cu cinism, le dezbrăca...

Iar cînd apăru la Crasnoiarșc Maria Culiceeva, Varia părea ca prinsă de o manie perversă :

— Asta e femeie, dragul meu ! Dacă aș fi bărbat, nu aș lăsa-o, pentru nimic în lume, să se ofilească în brațele unui molusc, cum e Culiceev.

— Dar ce crezi că se ofilește ? — întrebă cu oarecare ezitare, Răutu : pare mulțumită...

— Aș ! — protestă cu vehemență Varvara ; și cel mai inteligent bărbat e orb în această privință. Te asigur că în momentul de față, ea chiar are un mic capriciu pentru tine. De la tine atîrnă ca acest capriciu să se dezvolte într-un sentiment serios și trainic.

În acelaș timp, față de Culiceeva, ea nu mai contenea cu laude la adresa lui Răutu.

Și o apucau aproape accese de isterie, dacă aceasta se arăta indiferentă.

De multe ori între îmbrățișările cele mai pătimăse, Varvara începea să plîngă în hohote pe pieptul lui Răutu :

— Știu, știu, dragă, că nu-ți pot da mai mult decît o trecătoare bucurie. Îmi vei spune, nu-i așa ? Îmi vei spune cînd te vei sătura de mine, sau vei avea alte perspective. Să-mi juri !

Fără să se mai gîndească la decor, își ștergea lacrimile cu un colț al cearceafului pe care erau lungiți.

Răutu de milă, laș, o mîngîia și o strîngea în brațe.

Atmosfera cu timpul ajunsese încărcată de nori de furtună.

Răutu aștepta cu nerăbdare ceasul cînd va fi pornit la locul de destinație.

Liescova, parcă simțînd starea lui sufletească, îl îngrozi într-o zi cu o declarație :

— Știi, dragă Vania, la ce m-am gândit? Am să cer și eu transferarea la Serghinsec. M-am săturat de obștie și de Crasnoiarsc. Îmi suride viața între pădurile acelea primitive, la poalele Saianilor.

Răutu tresări.

Varvara îi surprinse mișcarea, dar, cu o prefăcută veselie, adăugă :

— Apoi ce ai să faci tu acolo, singur singurel, după această, — să o mărturisim, dragul meu, — cam vijelioasă aventură? Ai să te călugărești din nou? Sau ai să cauți mîngîiere în brațele cochetelor rustice? Pfui!... Îți trebuie o femeie! Și eu, dacă nu pot inspira fantezii romantice, nici nu mă înșel asupra realității. Să vezi, ce viață plăcută de buni camarazi și amanți cumînți, avem să ducem, — pînă ce tu îți vei găsi destinul!

Și îi scruta fața, căutînd să nu-i scape nici o mișcare nici o clipire din ochi.

Răutu, iarăși laș, tăcu și își ascunse fața la sînul ei.

La plecarea din Crasnoiarsc, Răutu lăsă o scrisoare pentru Varvara Semionovna, în care își revărsă toată căința lui amară :

„Scumpă Varenca,

„Nu mă pot despărți de tine, fără a mă spovădui. Altfel, cugetul vinovat mi-ar face cu neputință viața. Crede-mă, draga mea, că n-am un prieten pentru care să am atîta afecțiune și atîta stimă ca pentru tine.

Chiar lipsa de fățarnicie și îndrăzneala cu care ai acceptat o situație atît de anormală, îmi inspiră admirație, fiindcă îmi dau seama de sentimentul care te-a condus.

Dar, dragă prietenă, eu nu am dreptul să accept jertfa ta.

Draga mea, adevărul adevărat este că am fost egoist, — m-am gândit prea puțin la demnitatea ta de om, am nesocotit și datoria pe care o aveam față de devotamentul tău.

Chiar dacă la început adevărul ar fi atins amorul tău propriu, ai fi suferit desigur mai puțin decît acuma.

Simt că aș săvîrși o crimă, dacă și acum ți-aș lăsa vreo iluzie.

Trebuie dar, cinstit, să punem capăt acestei situațiuni înjositoare pentru noi amîndoi.

Cu multă umilință te rog, — nu să mă ierți, nici să nu mă uiți, — dar să crezi în durerea mea și să înțelegi izvorul ei.

Al tău pururea devotat I. R.“

Încă înainte de a se fi instalat la Serghinsec, în scurtul popas de la Minusinsec, Răutu primi și răspunsul, a cărui amintire îi ardea toată viața :

„Dragă Vania,

N-ar fi demn de tine, nici de mine, să mint.

Am fost sinceră cu tine.

Dar, fără să vreau, m-am jucat cu focul...

Mi-ai fost drag, și mi-a fost — fără supărare! — milă de tine.

Am crezut să leg o nouă camaraderie amoroasă, poate mai adîncă și mai caldă decît altele, pentru că o vedeam mai sublimizată sau mai intelectualizată, — deci mai trainică.

Sînt pedepsită, — n-ai fire potrivită, — și, fără veste, ai răscolit în mine adîncuri nebănuite.

N-ai nici o vină.

Nici nu mă plîng.

Vorbeam cu tine, dar fără să bănuiesc cîtă dreptate au poezii.

Da! Dragostea nenorocită e tot o fericire.

Îți sînt recunoscătoare că mi-ai dat să trăiesc ceea ce am trăit.

Dar... m-ai fi putut scuti de acel efort literar pentru justificare, — pentru că n-ai nevoie de nici o justificare.

Fățarnicia ar fi, în adevăr, dureroasă și umilitoare...

Să trăiești!

Sînt fericită că *exiști*, — și aș fi și mai fericită să știu că *trăiești*.

Căci atunci, cred, îți vei aduce aminte de mine fără aversiune.

Eu nu te voi uita.

Cu drag și recunoștință, a ta pentru totdeauna — V.“

PARTEA III

IN FAȚA SAIANILOR

Cap. X.

ARCADIE TARTANOV

Ion Răutu reaşeză scrisoarea Varvarei în portofoliul în care își păstra corespondența la care ținea.

Din umbra opacă se auziră din nou pe fereastră șoapte stăpînite.

— Arcadie ! Pan Stadnicki ! Ce conspirați acolo ? Veniți încoace !

Din umbră se iviră în fășia luminată de la fereastră două siluete :

— Dar nu te deranjăm, domnule Răutu ? — se auzi un glas cu un puternic accent polonez.

— Noi mai putem sta, moș Egorici ! Noaptea e foarte frumoasă. Am venit numai așa, să vedem ce faci, — urmă un bariton dulce, deși răgușit.

— Veniți, veniți ! — insistă Răutu.

În cameră intră o păreche prea puțin ajustată : un tînăr îmbrăcat cu foarte multă îngrijire, chiar elegant, cu o cravată stacojie, ținînd în mînă o pălărie de paie cu borduri largi ; în spatele lui se clătina ciudat un bărbat mai în vîrstă, puțin gîrbovit, cu plete lungi neîngrijite, puțin argintate de fire albe timpurii, — palid cu ochii obosiți și neliniștiți, — dar cu un oval delicat, cu trăsături corecte și fine.

Acesta, îmbrăcat într-un veston de catifea uzată și pătată, și cu largi pantaloni de stambă albastră, care îi curgeau peste picioare, abia se apropie de pat, cu pași șovăitori și se așeză pe marginea lui.

— Domnule Răutu ! — rosti grăbit, puțin roșindu-se de emoție, tînărul : Domnule Răutu ! Am scris ceva pentru un ziar social-democrat din Galiția poloneză. Aș vrea să-ți rezum cuprinsul, dacă ai vreme. Să mă ierți, dar aș vrea să știu părerea dumitale.

— Bine, pan Stadnicki, la dispoziție ! Numai scurt, că-s obosit și e firziu.

— Atunci ? — întrerupse timid pan Stadnicki : nu e nimic, să lăsăm pentru altădată.

Dar, în același timp, rușinat și șovăitor, mereu își scotea pe jumătate din buzunar manuscrisul și-l băga îndată îndărăt.

— Spune, spune, pane !

— Vezi, dumneata, domnule Răutu, la noi în Polonia, persistă nebunia naționalistă. Și se pun mari nădejdi în acțiunea polonejilor galițieni, pentru a reconstitui statul polonez întregit, sub egida Habsburgilor. Și eu vreau să dovedesc că acest lucru nu e cu puțință sub regimul capitalist. Iar sub regimul socialist, nu vor mai exista nici Habsburgii, nici Romanovii, și va dispărea și chestia națională poloneză.

— Hm !...

— Vezi dumneata, domnule Răutu, în Polonia rusească a încolțit capitalismul, se dezvoltă industria, care se poate folosi de vastul debușeu al unei țări agricole cu o sută cincizeci de milioane de populație, cu industria încă înapoiată, — Rusia...

— Aaaaa ! căscă din toată gura Arcadie Tartanov. El era celălalt vizitator. Și se întinse fără multe fașoane în patul lui Răutu.

— Iar în Austro-Ungaria, — reluă și mai grăbit Boleslaw Stadnicki —, furișind o privire speriată și minioasă spre tovarășul indiscret : în Austro-Ungaria există o industrie mult mai dezvoltată decât în Polonia rusească. Aceasta n-ar putea deci susține concurența, rămânând și fără debușeu...

Urmară clișeele cunoscute ale extremului ortodoxism marxist.

Răutu, față de așteptarea plină de emoțiune a tinărului autor, putu numai spune surizînd :

— Dumneata știi, dragă pane Boleslaw, că eu nu sînt ortodox nici în marxism, nici în alte privinți. Argumentația dumitale e foarte bună, dar nu poate fi convingătoare pentru cei cari nu-ți împărtășesc premisele. Și aceștia — vai ! — constituie majoritatea covârșitoare a națiunii poloneze. Acuma, pane, dobrodzie, putem deocamdată pune capăt conferinței noastre... Bietul Arcadie, văd că și doarme somnul dreptilor...

Răutu se apropie de pat.

Tartanov respira ușor și cadențat. Fața lui, mortal palidă, — încununată de plete negre împeștritate de fire argintii, — era emoționantă prin frumusețea ei, sublimizată de suferință.

Se întoarse spre Stadnicki :

— Să-l lăsăm în pace, pane Boleslaw ! îi spuse încetișor : Noapte bună !

Petrecîndu-și oaspetele, Răutu se opri în ușă.

Satul dormea.

Nicăieri nici o sclipire de lumină. Și chiar nesfîrșirea domului cerească părea apăsată de o imensă placă de opal, prin care nu răzbătea nici o scînteie de stea.

Numai luna, gălbuie și posomorită, își tăia cercul estompat și învelit în nimbul palid care se topea cu încetul în opacitatea lăptoasă a bolții, — cu reflexe de sîdef, aruncate în horbota norilor ușor dimprejur, într-un cerc vaporos mistificat pe nesimțite.

Răutu se întoarse cu gîndul la cel ce dormea în patul lui.

Retrăi prima lor întîlnire.

„Predat“ la Primărie de către jandarmii care îl însoțiseră pînă la Serghinșc, Răutu se adresă îndată „autorităților“ locale. Primarul și străjerul politicilor :

— Departe locuiește Tartanov ? Duceți-mă la el.

— Tartanov ? — întrebă mirat străjerul.

— La Tartanov ? — răsună în ecou falsetul și mai mirat al primarului.

Ei se priviră uluiți.

Apoi primarul, strîngînd din umeri, porunci străjerului :

— Bîinne ! Să-l duci la Tartanov !...

Satul se înșira într-o singură uliță largă ca un fluviu de nisip gălbui, purtat în mici vârtejuri de o ușoară adiere de vînt.

Răutu pășea, în tăcere, examinînd aspectul noii sale reședințe.

Casele erau spațioase, solid construite din bîrne groase de brad rășinos ; și dovedeau o bună stare materială prin curțile lor vaste, cu grajduri impunătoare, hambare, stoguri de fîn și girezi de secară.

Era o zi de lucru și satul părea pustiu.

După vreo cinci minute de mers, străjerul parcă scuipă printre dinți :

— Iată-l, Tartanov !

Răutu, interesat, se întoarse.

Strada era pustie. Nu se vedea nimeni.

— Unde-i Tartanov ? Nu e nimeni...

— Dar iată-l, chiar în față !

Răutu înțepeni pe loc cu inima strînsă.

La doi pași, drept înaintea lui, se afla o arătare de om, peste care privirile lui trecuseră fără să se oprească.

Era greu să-și închipuie în această jalnică apariție pe Tartanov, — un revoluționar cu un rol răsunător în trecutul *Narodovoliei* ; fiul amiralului Tartanov, fost ministru al marinei imperiale ; descendent dintr-o familie de mare nobleță.

Un chip de cerșetor, rupt, cu largi pete de piele murdară și uscată, lipită de coaste, răzbătută prin zdrențe dezgustătoare ; desculț, cu părul invălătucit în cîlți lipicioși, căzut pe un obraz slab, galbăn, sfredelit de niște ochi speriați.

Acesta-i Tartanov ? — Nu-și putea crede ochilor, Răutu :

— Tovarășe Tartanov ! — se repezi spre el, tulburat : eu sînt Răutu ! Bună ziua ! — îl apucă de mîină.

Nenorocita făptură se smuci înspăimîntată, mugind ceva neînțeleș.

— Unde stai ? Mă duceam la dumneata. Mergem acasă !...

Tartanov tremurînd din cap pînă în picioare, se smunci din nou.

— N-are casă ! — mai mult mîrii străjerul, fixîndu-și ciubotele : șade la o... tîrfă, — aruncă el, apoi scuipă și-și întoarse privirile înlături.

— Ce facem ? — întrebă Răutu perplex și zguduit : nu putem găsi în grabă o locuință ? L-ași lua cu mine...

— Pe dînsul ? — abia își putu descleșta gura, uimit, străjerul ; și scuipă din nou cu suprem dispreț într-o parte.

Se gîndi și adăugă cu îndoială :

— Doar la Lisaveta...

La marginea de sud a satului, Răutu se instală într-o casă veche, cu temei construită, dar cam lăsată fără îngrijire, cu numeroasele acarete pe jumătate dărăpănate.

Gazda, — o femeie bătrînă, cu fața palidă și slabă, parcă uscată la soare, — îl primi cu un aer sumbru, aproape fără să spună un cuvînt.

La cererea lui Răutu, ea aprinse focul în baia țărănească din colțul curții, demult părăsită ; încălzi apa, puse samovarul și pregăti ce a dat Dumnezeu, pentru gustare.

Răutu îl sili aproape cu violență pe Tartanov să se spele și să se îmbrace cu rufele și hainele sale.

Acesta opunea o rezistență mai mult pasivă, aruncînd din cînd în cînd împrejur priviri speriate și bolborosînd cîte un cuvînt fără legătură și înțeleș.

Dar primenit, pieptănat, se arătă mulțumit ; și, așezat la masă, vădea deprinderile vechi de bună creștere.

Răutu nu-și putea închipui ce sarcină grea își luase astfel, nici nu se aștepta la surpriza ce-l amenința.

Din puținele mărturisiri, prea nedeslușite și fragmentare, pe care le putuse smulge lui Tartanov, și din informațiile adunate de la primar, confirmate de învățătorul din sat, — el află numai atîta :

Tartanov, după sosirea la Serghinsc, foarte demoralizat, izolat de alți tovarăși din deportațiune, în aparență abandonat chiar de familia lui, redus la o diurnă mizerabilă plătită de administrație, primind prea puține ajutoare din afară, — fusese acaparat de curtezana Serghinscului, care servea clientela prăpădită de lucrători ai minelor de aur din vecinătate.

Căzuse așa de jos, încît aștepta pe treptele bordeiului în orele de recepție ale heterei satului.

Peste vreo două zile, puțin dezmeticit, îl bucură pe Răutu prin faptul că-și putuse formula o dorință :

— Fotografii... acolo... de la mama... Și ceasul tatii... acolo... nu mi le dă... Ea ! — își înșira el trăgănat vorbele abia deslușite.

A doua zi Răutu își luă inima în dinți și porni spre bordeiul sirenei rustice.

La bătaia lui, în pervazul strîmb al ușii, apăru... Aculina, „vîrcolaca“ din Tiumen !...

Răutu rămase înlemnit.

Își pierduse cumpătul pentru o clipă și Aculina. Dar îndată își veni în fire și, agresivă și batjocoritoare, se închină ca înaintea unui oaspe neașteptat : Poftim, poftim, boierule ! Cită cinste ! Nu știam că dumneata ești acela care mi-ai răpit comoara... pe păduchosul acela, pe care-l hrăneam pe degeaba...

Răutu își regăsi stăpînirea de sine :

— Aculina ! — răspunse el apăsător : Lasă strîmbăturile ! Am venit numai să te previn : să strîngi lucrurile lui Tartanov, — dar să le strîngi pe toate... Înțelegi ? Voi veni peste

un ceas cu primarul și străjerul. Nu glumesc ! — își ridică el vocea, observînd un gest de sfidare al femeii.

Și porni cam uluit și tulburat.

— Ho-ho-ho ! — răsună în urmă : Drum neted, boierule !... Tot claponit ai rămas ! U-hu-hu ! — huidui ea, provocatoare, cu mîinile în șolduri.

Peste vreo două ceasuri, spre uimirea lui Răutu, Aculina apăru în pragul locuinței sale, îmbrăcată cuviincios ; un tulpan roș, strîns legat, încadra obrazul palid ; buzele groase, parcă unse, purtau urme de artificii de cochetărie :

— Iată, boierule, am adus ce am putut găsi, — își modulă ea vocea, cîntînd puțin și lăsîndu-și ochii în jos, cu o smerenie nelipsită de provocare :

— Multe lucruri au fost vindute. Nu-i bancher ! Nici eu n-am moșii... A trebuit să trăim. Fără mine se prăpădea poate...

Lăsînd pe un scaun mica legătură, salută respectuos și plecă în pas elastic, ondulîndu-și șoldurile.

Lisaveta, gazda, apăru pe neașteptate în ușa hambarului și o urmări cu răutate, dar tăcută.

Răutu avea toate motivele de a fi mulțumit de rezultatele „reeducăției lui Gaspar Hauser“, întreprinsă de el.

Încet, foarte încet, cu recidive exasperante, Tartanov își recăpătă chipul omenesc.

Omul trecuse printr-un adevărat cataclism.

Grație situației familiei sale, era inițiat în viața Curții Imperiale.

Ciștigat de propaganda revoluționară, Arcadie Amedeici Tartanov, nu se oprise la jumătate de cale, ci se înregimentase în organizația teroristă.

Lui datorau Comitetul Executiv puțința de a urmări, pas-cu pas, deplasările țarului.

După 1 martie 1881, poliția imperială adunase destule indicii ca să justifice arestarea lui dar nu putuse culege vreo dovadă peremptorie, spre a-l implica în procesul regicizilor.

În parte mulțumită legăturilor de familie, dar poate și fiindcă echilibrul său sufletesc fusese zdruncinat de teribilele evenimente trăite, Arcadie Tartanov fu numai internat într-o casă de sănătate, fără proces și judecată.

După cinci ani, în pădurile de la poalele munților Mongoliei, fu aruncată o biată zdreanță de om, distrusă moralmente și fizicește, cu o minte vecinic apăsată de temeri și de viziuni grozave.

În mijlocul țăranilor Serghinscului — oameni sătui și aspri față de străini, — departe cu sute de verste de la cea mai apropiată obștie de tovarăși, și chiar de Oficiul poștal ; lipsit de cărți, de ajutor medical, de cele mai elementare cerinți ale vieții culturale, — Tartanov, singur, putea mai puțin rezista oricărui atac, decît un călător rătăcit în nisipurile Saharei în fața fiarelor deșertului.

Cu atît mai mult, cu cît nu-i putea veni vreun sprijin din partea familiei.

Amiralul Tartanov fu silit să părăsească Ministerul Marinei, să se retragă din serviciul activ și chiar din societate.

Quasi-exilat la o moșie îndepărtată, el nu îngăduia nici să se pronunța în fața lui numele lui Arcadie.

În această părăsire și mizerie, Aculina apăru ca o ancoră de mîntuire.

La o femeie, oricît de jos căzută, nu se stinge de istov niciodată sentimentul de mamă — trebuința de mîngîiere și de ocrotire.

Și Aculina era ea însăși o biată ființă, strivită de mecanismul vieții, înjosită, călcată în picioare, care — și ea — demult nu mai auzise un cuvînt de omenie de la nimeni.

Dar ce putea da lui Arcadie o nenorocită prostituată a drojdiei de ocne, din pădurile de la granițele Mongoliei ?

Resturi din dezmierdări obosite ?

O jalnică bucată de pîne ?

Un adăpost mizerabil ?...

Ea ridică însă un alt zid de izolare în jurul nenorocitului.

Răutu instală, la început chiar în camera lui, pe Arcadie, — care nu putea rămîne o clipă fără supraveghere, și care își manifesta chiar veleități de evadare.

Întins în pat, rămînea zile întregi în prostrație — urmărind numai cu ochii orice mișcare a lui Răutu.

Trebuia silit să se ridice din pat pentru mîncare și să-și dea îngrijirile de care avea nevoie.

În zadar încerca Răutu să-l intereseze măcar de ziare, de care rămăsese străin de ani de zile.

Luind o foaie în mână, el nu avea destulă tărie de voință să urmărească trei rinduri în șir ; mereu o întorcea de la o pagină la alta abia începută și, îndată părăsită, ca să revină din nou la ea, și din nou s-o părăsească.

Foarte curînd însă Răutu observă că nu era un dement, ci numai un suflet lipsit de orice interes pentru viață, stors de ultima picătură de voință, cuprins de groază în fața unei lumi străine și dușmane.

Înainte de toate trebuia liniștit, asigurat de prietenie.

Din primele zile chiar ale conviețuirii lor, Răutu fu surprins de dovada unei inteligențe vii, dar numai adormită.

Ca să-l rușineze și să-i deștepte amorul propriu, Răutu îl întrebă :

— Cine e astăzi președinte de republică în Franța ?

Tartanov, culcat pe spate, cu ochii pironiți în tavan, tăcea.

— Cum, — izbucni Răutu : un om civilizat, un intelectual cu studii universitare, poate cădea atât de jos ? Să ajungă străin de orice se face în lume, să nu știe măcar numele șefilor de stat ai marilor națiuni din Apus ?

După vreun ceas de aceste dojeniri, Tartanov își întoarse ochii spre „educatorul“ său :

— Tovarășe Răutu !... i se adresă el domol : dar știi dumneata cine e astăzi primar în satul nostru ?

Răutu tresări, surprins, și nu găsi răspunsul.

Tartanov se reîntoarse din nou pe spate și-și înfipse privirile în tavan, fără a mai sufla o vorbă.

Răutu însă se bucură : căpătase nădejdea de vindecare.

Cap. XI.

SPIRCA VARNACUL

Pe neașteptate, Răutu găsi un ajutor, de unde nu putea bănuî.

Lisaveta, gazda lui, care la început îl primi morocănos, aproape ostil, își schimbă peste puține zile atitudinea.

Bătrîna, spre mirarea lui Răutu, își ducea singură toată gospodăria.

El află că și chiar ara, semăna, secera, își căra recolta, o îmblătea fără ajutor din afară.

Acasă, își îngrijea vitele, tăia lemne, făcea bucătărie și chiar, după primirea în gazdă a lui Răutu cu Tartanov, se însărcină și cu mica lor gospodărie, — respingînd cu energie sugestiunea lui Răutu de a angaja o servitoare.

— Nu-mi trebuie, — protestă ea posomorită : nu-mi trebuie mofturoasele cele în casă... Numai puturoșenie și trîncăneală din gură !...

Răutu însă se jena să fie servit de o femeie bătrînă care, cu puterile-i scăzute, să alerge pentru doi bărbați tineri, și să nu fie dispensată măcar de muncile mai grele.

Se adresă dar străjerului, în timpul vizitei lui reglementare de dimineață :

— Domnule Gavrilov, nu s-ar putea găsi pe aici o femeie, mai voinică, ca să ne servească și să ajute puțin pe biata Lisaveta ? Că-i prea bătrînă.

Gavrilov se scărpină puțin, gînditor, la ceafă ; apoi pe bărbia nerasă de mai multe zile ; scuipă înlături și, în sfîrșit, pironindu-și privirile asupra ciubotelor, hîrîi morocănos :

— De !... îi greu... gospodarii de aici is fudui... bogăți... dar dintre „varnaci“ se vor găsi poate... Trebuie întreat Spirca Varnacul, acela știe...

— Dintre osîndiții de drept comun ? — zise Răutu cu îndoială ; e cam primejdios, — cine știe peste cine poți da. E un om cumsecade, acel Spirca Varnacul ?

— Hm ! — sculpă din nou cu un aer de dispreț și ironie Gavrilov : Varnac, și de treabă !... De, cam rar... Dar îi cu stare : cărauș, are două troici de cai, sănii, tarantase bune... Vecinic îl poartă dracul pe drumuri... Aduce bănet mult... Și-i muștruluieste pe toți varnicii din partea locului.

Răutu se hotărî să se informeze întâi la primar și la oamenii din sat, pe care i-ar fi recomandat acesta.

În curînd însă se convinse că orice încercare în această direcție e zadarnică.

Țăranii din Serghinsc constituiau parcă o rasă cu totul deosebită de grosul națiunii ruse : mai mult scurți, îndesați, voinici ; cu fețe largi care vădeau un amestec de sînge mongol ; negricioși sau roșcați, cu ochii negri sau suri ; dar întotdeauna rumeni la față și porniți spre obezitate. Nicăieri nu se pot vedea atîția țărani burtoși.

Peste tot Răutu fu întîmpinat cu neîncredere, cu răceală, și chiar cu o neascunsă ostilitate.

— Daa !... Îți trebuie vasăzică o slujnică, o femeie în casă ? Nu avem... nu slujim... slavă Domnului, avem ce mîncă... Încearcă pe la varnică, îs flămînzi... Îți va găsi poate pe vreo prăpădită Spirca Varnacul.

Acest prim contact cu autohtonii îl interesă pe Răutu.

Și, cu ajutorul învățătorului local Parfeniev, și-a putut aduna un material prețios asupra trecutului și a condițiilor sociale din Seghinsc.

În acest sat, aruncat în văgăunele pădurilor de la hotaru! Chinei, la sute de verste de orice altă așezare, se întemeiasă de veacuri o viață originală, care dădu mult de gîndit lui Răutu.

Erau gospodari bogați, țărani liberi, care n-au cunoscut niciodată iobăgia și care nici acum nu cunoșteau lipsa de pămînt.

În aceste întinderi fără stăpîn, chiar cuvîntul de proprietate în ce privește pămîntul, nu era cunoscut.

Ogorul cultivat de o familie țărănească, în apropiere de sat sau în vreo poiană ceva mai îndepărtată, se numea *zaimca*, — adică „ocupațiune“, — și rămînea în stăpînirea „ocupantului“ numai atîta vreme cît era muncit de el.

Oricine putea să „ocupe“ această zaimcă, ca *res nullius*, și s-o muncească — îndată ce era părăsită, adică, nu mai era cultivată de primul ocupant.

Nici autoritatea de stat serghinscenii nu o cunoșteau de fapt, — lichidînd toate raporturile cu administrația locală prin vărsarea tributului anual convenit.

În aceste condițiuni, se dezvoltase aici un tip de „țaran“ pentru care cu greu ar fi de găsit vreo analogie în afară de Siberia.

Învățătorul, Vasian Ivanovici Parfeniev, care trăia de vreo zece ani în acest mediu, ajunsese mizantrop și mistic. Nu mai credea în viitorul omenirii.

Răutu găsi în odăița lui un adevărat muzeu de monstruozi-tăți : o colecție de insecte stranii, cadavre de șopîrle și șerpi, schelete hidoase atîrnate în arabescuri macabre pe pereți.

Pe masa de lucru, surprindea o frumoasă gravură a *Florei* de Tițian.

În acest decor funebru nudul unei femei frumoase, — încă accentuat de o cămașă străvezie, — făcu o impresie paradoxală.

Prinzînd surîsul lui Răutu, Parfeniev — cu ochii lui de sticle decolorate — abia își strîmbă fața palidă, rigidă, sub ciupiturile vărsatului, ca o mască, și ridică gravura cu solemnitate de la locul ei.

În dos apăru un craniu mic și fin, vădit feminin, cu cercuri verzi largi la tîmple, imprimate de cerceii preistorici oxidați, pe care colecționarul îi și atîrnase pe delături.

— Iată, vezi ! — începu Parfeniev cu o voce tot așa de incoloră ca și înfățișarea lui : Iată, vezi, și din *Flora*, din frumusețea aceasta, acuma nu rămîne undeva decît tot atîta — cîteva ciolane putrede.

Despre țăranii din Serghinsc și despre condițiile lor de viață, învățătorul — la întrebarea lui Răutu — începu o tristă litanie, cu aceeași voce lipsită de orice pulsație de viață :

— Da, da, da !... știu, știu ! Aceeași istorie ca și cu predecesorii dumitale... Ești socialist, a ? Vizezi raiul pe pămînt, cu toți oamenii sătui și mulțumiți, a ? Iată-ți raiul — Serghinscul. Îs sătui și-s mulțumiți... O adevărată utopie, o republică care nu cunoaște stăpîn de veacuri. Aici „cetățenii“ trăiesc cum vreau, nu recunosc nici hotarul statului, trec ori-

cînd în China, fac contrabandă cu aur... Pămînt au din belșug. Toate nevoile și le satisfac pe deplin. Nu mai doresc nimic. Au tot ce le trebuie. Și nu sînt pe pămînt fiare mai feroce și mai perverse, vite mai obtuze ; egoiști cruzi, urăsc orice ființă omenescă rătăcită printre ei ; inaccesibili oricărei idei noi ; de veacuri mucegăiesc în aceleași obiceiuri ruginite, cu aceleași prejudecăți, cu aceeași suficiență timpită. Încearcă să le explice că pămîntul e rotund, că se mișcă, — ai să vezi !... Și între ei se mîncă ca niște paiangăni, fiecare e gata să înghită pe vecin... Chiar față de femeile lor sînt tirani și călăi... Iar ei înșiși își tirăsc pe ascuns burțile umflate pe la Aculina ! Uuuuu ! îi urăsc ! Mi-au uscat și măduva din șira spinării, — mi-au stors singele din vine. Otrăvesc și descompun pe oricine nu li se potrivește, — întreabă și pe Lisaveta, gazda dumatiale...

— Dar soyoții ? — îl întrebă Răutu.

Cruntul mizantrop se muie, în ochii săi apăru o expresie de blîndeță și de melancolie :

— A ! aceștia ! — apucă el îndată firul : soyoții pot ilustra încă mai bine adevărul afirmațiunilor mele ; ei formează adevărata populație aborigenă de aici, — încalecă munții, trăiesc dincoace ca și dincolo de Saian, în Urianhai. Nu se poate închipui un popor mai blînd și cu un simț moral mai viu. Ar trebui să-i cunoști, ți-ar face plăcere. Sînt budiști vechi și sinceri — cinstiți, muncitori și pașnici. Mîinile lor nu cunosc de veacuri singele omenesc. Și, totuși, sînt jefuiți și exploatați dincoace de ruși, dincolo de chineji și de tatarii din Mongolia. Și astăzi sînt aproape exterminați, — nu știu dacă, în total, ajung la o sută de mii de suflete. Și aici să vezi pe republicanii din Serghinsc, — pe țărani dumatiale „liberi și sătui“ ! Nici lupul scăpat într-o stîină nu poate fi mai bestial și mai crud.

— Ai pomenit de bătrîna mea Lisaveza. Mă interesează foarte mult. Ce-i cu ea ? — întreabă Răutu.

— În zece ani cu oamenii aceștia, închiși hermetic, am putut căpăta numai vagi informații. Se pare că Lisaveta, ca fată încă foarte tînără, a trăit o grozavă dramă. Știu numai că-i vorba de un copil nelegitim... de tilhării, omoruri... Totul înmormîntat în taină pentru ca satul să fie ferit de intervenția autorităților. Dar, de atunci, Lisaveta trăiește ca o leproasă. Orfană de părinți, — fruntași avuți ai satului, — ea n-a putut căpăta ajutor de nicăieri ; și de cincizeci de ani e silită să-și ducă viața solitară și îndușmănită, cum o vezi.

Răutu nu avu nevoie să caute pe Spirca Varnacul. Se înfățișă singur, însoțit de un om de tip mongol, — care, timid, nu îndrăznea să treacă pragul. Împingîndu-l de la spate, Spirca îi strigă :

— Hai, omule ! îți zic, — sînt oameni buni, să-i pui la rană. N-ai frică !..

Răutu se uită cu interes la *leaderul* varnaciilor din Serghinsc : era un omuleț vioi, de aspect țigănesc, cu un nas mic, redus încă de boală la o găurică abia ridicată în mijlocul feței rotunde și smeade ; perii scurți și țepoși ai bărbii, cari creșteau ciudat orizontal înlături, o lăteau încă de vreo două ori.

Tocănind repede pe nas, abordă pe Răutu cu multă dezinvoltură, fără înconjur :

— Multă sănătate, Ivan Egorici ! — Eu sînt Spirca, — musai ai auzit de mine, — sînt prietenuș bun cu Artamon Dimitrievici, din Minusinsc, — trag nădejdea, îl cunoști, — ă ? — Danilov ? — sîntem ca frații. Da ! — Să trăiești, Ivan Egorici, — îți sînt musafir, — și nu prost : iată îți aduc pe flăcăuanul ista, — soyot, îi zice — Sarîm pe nume, — are mare nevoie... Poate îi vei face ceva cu prietenușii din Crasnoiarsc... Ar trebui să frecăți ridichea rîiosului cela de la hruba din Chebeșa...

Sarîm, soyotul, cu un tip mongolic, dar foarte îndulcit, cu ovalul mai lung și mai puțin colțuros, — asculta resemnat această cascadă de vorbărie.

În sfîrșit, cu foarte multă timiditate și blîndeță, cu un accent gutural, își putu povesti obida.

Administrația minelor de aur din Chebeșa acaparase, fără fașoane, izvoarele de apă potabilă ale soyoților, din care un trib întreg își adăpa vitele din timpuri imemorabile, — invocînd ca pretext interesul exploatării minelor.

Astfel soyoții pot fi siliți să părăsească așezările lor strămoșești.

În curînd avu o mare satisfacție, — primind vestea că soyoților li s-a făcut dreptate, mulțumită stăruinței venite la timp pentru a da armele necesare unuia din taberele în vecinul război civil dintre diferitele ramuri ale biurocrației.

Din momentul acela se stabiliră raporturile cele mai cordiale între Răutu și populația aborigenă.

Sarîm aducea adesea pe alți conaționali cu diferite necazuri la Răutu. Răutu le scria petiții, intervenea pe lângă admi-

nistrația locală. Cite o dată nu le putea da decît un bun sfat, primit întotdeauna cu caldă recunoștință.

Astfel ajunse, pe nesimțite, jalbar, agent diplomatic și protector al întregului trib.

Și această „activitate socială“ îi dădea singura satisfacție morală pe care o putea avea ca un surghiunit într-un bîrlog de urși, cum era Serghinscul.

Pe soyoți îi mișca foarte mult — ceea ce indigna pe Spirca — că „politicul“ refuza, cu îndărătnicie, orice „dar“, rar dacă primea cîte un ulcior de „cumis“ sau o broderie casnică, ca omagiu prietenesc.

Sarîm luase obiceiul să viziteze locuința lui Răutu, cel puțin o dată pe săptămînă, spre a mai ajuta la gospodărie, — să taie lemne, să încălzească baia sau să facă mici reparații la casă sau la acarete.

De aici se legă o prietenie între dînsul și Lisaveta, care chiar refuzul lui de a tăie măcar o găină, — operație bărbătească prin excelență, după părerea ei — i-l respecta cu înduioșare, cînd soyotul îi declara categoric :

— Nu tăiat !... sînge... păcat !... Nu voie Buda !...

— Vezi, — spunea ea : îi păgîn, dar mai creștin decît creștinii !...

Cînd Răutu, la cea dintîi ocazie, îl rugă pe Spirca Varnacul să-i găsească o slujnică, — acesta, pe loc, apucă razna, tocînd ca de obicei :

— Înțeleg, înțeleg !... Îți trebuie o fetiță mai drăguță !... da, da, da !... Altfel te prăpădești cu cealdonii... Numai pentru dumneata sau și pentru Tartanov, care și el e văduvit de atîta vreme ?...

Răutu nu fără greutate reuși să-l lămurească.

Un nou motiv pentru Spirca de a disprețui pe „smintit“.

La urma urmei, el putea înțelege, deși cu greu, — să nu ia parale de la soyoți, — această hrubă de aur ! Se vede că arc destui bani el însuși, — dar fără muieri !...

— Daaa ! — lungi el pe nas : Îți trebuie — vasăzică — o femeie muncitoare, cinstită, curată, care să știe bucătărie și să spele rufele, să grijească odăile... Unde să găsești așa po-doabă, frate ?... De, Aculina e foarte iscusită, dar are alte me-tehne... N-am acuma, boierule, așa ceva potrivit. Poate la vară o să ne vie vreun convoi. Dar cu diavolii aceștia burtoși, îi

greu... Pun mîna pe ce e mai bun. Doar din munca osîndiților trăiesc ei, — și cine nu li se robește — vai de el ! Trebuie să-și ia lumea în cap...

Răutu privi acum pe Lisaveta cu mai multă simpatie și se hotărî, — în afară de contribuția lui Sarîm, — să o ajute el însuși zilnic la muncile mai grele ; îl sili pe Tartanov.

Inima Lisavetei dezgheța cu încetul ; deși tot posomorită și tăcută se atașa, vădit, tot mai mult de Răutu și de Tartanov ; și lua chiar parte activă la „educația lui Gaspard Hauser“.

Contactul cu Spirea Varnacul căpătă un mare interes pentru Răutu.

Vecinic în călătorii nebuloase, el făcea cu puțință o corespondență mai susținută cu obștia din Minusinsc și cu tovarășii răsleții prin județ. Distanțele pentru el păreau a nu exista.

În curînd putu aduce servicii și mai însemnate.

Artamon Dimitrievici Danilov, — pe care îl declara „prietenuș“, — era o veche cunoștință a lui Răutu, încă de la frecventarea, ca liceian din Chișinău, a cercurilor revoluționare din Odessa.

În Siberia însă, în urma stingerii vechii mișcări din Rusia, Danilov săvîrșise o extraordinară evoluție, — și acuma se afirma ca un cap de școală, creator al unei doctrine politice și al unei tactice revoluționare nouă.

După toate semnele, deportațiunea siberiană, și toată intelectualitatea rusă, intrau într-o nouă fază, premergătoare deșteptării după lunga amorțeală ce urmase pe 1 martie 1881.

Nereușind a obține autorizația cuvenită pentru o călătorie la Minusinsc, Răutu se gîndi la o vizită clandestină.

Spirca era gata să-l pornească în taină din Serghinsc, — se arăta numai îngrijat de consecințe, pentru dînsul personal.

Răutu însă se aranjă ca să aibă un avans de vreo douăzeci și patru de ore, înainte de a fi descoperită lipsa lui ; pe de altă parte, asigură și secretul pentru rolul lui Spirca.

Iar el personal nu risca, în cazul cel mai rău, decît darea în judecată pentru „părăsirea samavolnică a reședinței fixate“.

Pentru expediție fu aleasă o noapte luminoasă, cu lună plină, pentru ca goana cailor să nu fie stinjenită de întuneric.

La locul convenit în pădure, la vreo trei verste de sat, aștepta înlături cu sania Spirca, care de vreo trei zile se făcuse dispărut din sat, ca de obicei, pentru destinații necunoscute.

Răutu îl găsi tropotind pe loc și bătîndu-și, încrucișat, brațele — ca să se încălzească.

Era un ger cumplit.

Crengile copacilor dezgoliți scînteiau la lumina lunei de cristaluri de ghiață.

— Ce ai întîrziat atîta ? — șopti pe nas Spirca, deși chiar lătratul cînilor din Serghinsec abia mai putea fi auzit la distanța aceasta : După ce te las, încă de cu noapte, la Matora, — mă dau în lături și ajung tocmai la Caratuz, pentru ca să-mi fie pierdută urma.

Porniră în goana cailor cu clopoțeei legați.

Lumina lunei, reflectată de întinsul zăpezii imaculate, stîngea stelele ; și cercul albicios se topea spre orizont în neaua pămîntului.

Drumul, aproape nebătut încă după ninsoarea din ajun, se pierdea între copacii albi de promoroacă ; și numai umbrele troicei, cu „duga“ enormă, lunecînd împrejur la cotituri, dădeau puțină variație acestei monotonii adormite.

Răutu, îmbrăcat în „dohaua“ lui siberiană, și acoperit pe deasupra de o blană groasă de urs, stătea în fundul saniei pierdut în gânduri ; și, pe nesimțite, începu să moțăie.

Spirca dădea zor cailor, — șuiera, plesnea din bici, și, cu o voce subțire, tărăgănată, cînta pe nas vechile balade „var-nacești“ care plîng soarta „nenorociților“ sau glorifică isprăvile vagabonzilor, — celebrii „Nuțiuminte“ — în taina tai-galelor și a tundrelor.

Noapte cu lună...

Taigaua sună...

Un pui de vultur, băiețaș,

Tilhărel și ucigaș, —

E flămînd și fără bani,

Iar pe umeri nici suman !...

Vîntul bate

Și răzbate

Pînă-n spate !

Oi, biet orfan

Îi la aman :

Fără mamă, fără tată. —

Averea-i toată

În spinare o poartă :

O secure și un ceaun

Pușcă lungă și... drum bun !

Și toporul îmi este tată,

Prin taigaua să răzbată,

Pușculița-i dragă mamă, —

Din cealdon să fac pastramă,

Cu burjui la cataramă.

Pe cealdon îl apuca,

De o creangă-l spînzuram,

Pîn-la piele-l dezbrăcam !

Pe burjui îl sfărîmam,

Beregata i-o tăiam,

Gol la ciori îl aruncam !...

Și, fudul, de zor plecam. —

Un biet drumeț : niznai, niznai !

Șuierînd ca un voinic :

N-am văzut, nu știu nimic !

— Ehei ! — se îndreptă el deodată către Răutu : a rămas și Serghinsecul cu vreo treizeci de verste în urmă ; iar încolo la stînga, cine știe, poate și mii de verste, dincolo de munți, nu dai de o țipenie de om ; iar încoace, în dreapta și în față, sînt sute de verste pînă la cel dintîi bordei. Ehei ! aici dacă ai nenoroc, și vreun cealdon cînos îți trage un glonte, sau un Ivan Nuțiuminte, flămînd, îți taie beregata, — îți pot putrezi oasele numai cincizeci de pași de drum și o sută de ani nu va da nimeni peste ele... Hehehe ! Porumbeilor ! — plesni el din bici deasupra troiceii, șuieră voinicește și începu din nou cîntecul tărăgănat, pe nas :

Nuțiuminte, băiețel,

E voinic și pungășel !

Bat-o focul ei s-o bată,

Tare dragă-i e o fată !

Ah, e dulce ca bombonul

Și duhnește adicolonul !

Iute, foc, s-ar însura, —
N-are-n pungă o para, —
Un biet pribeag fără noroc,
Fugit din ocnă cu soroc !...
Bate, bate, măi, taigaua, —
Sufle vîntul și purgaua !...
Pe țap gras eu mi l-am prins
Pîn' la sînge ras și lins !...
Și taigaua maică tace...
Cine știe, măi varnace ?
Doar o cioară din copac
L-a văzut pe prostănac...
Am acum și bani și ceas,
Și-o fetiță-n tarantas,
Pe obraz cu suliman
Și pe umeri safaran...

— Uite, aici, spre stînga, vezi mestecenii cei bătrîni ?...
abia îi deosebești de albi ce sînt, iar crengile se întind pînă
la stele. Acolo, acum vreo patru ani, și-a avut sfîrșitul un ne-
gustoraș, — bogaaat ! — din Caratuz... I-au tăiat beregata...
Nici acum nu se știe cine... Nici pe el nu l-au mai găsit... A,
drac afurisit ! — răcni el deodată și începu să dea cu biciul
în căluțul mărginaș din dreapta.

Și, iarăși, — șuier voinicesc și balade ocnășești :

Noapte cu lună,
Taigaua sună...

Pe burjui îi sfărîmai,
Beregata i-o tăiai,
Gol la ciori îl arunca!

Și, fudul, de zor plecai, —
Un biet drumet : niznai, niznai !

Luna plină se pleca tot mai mult spre apus, pe platourile
Mongoliei. Umbrele se lungeau și se îndesau.

Răutu se deșteptă și supraveghea acum, cu băgare de
seamă, pe Spirca, care se întorcea mereu spre el, se pleca spre
fundul saniei, trăgea hățurile și vădea o neliniște tot mai
agitată.

Sania deodată se opri bruscă și Spirca sări în drum, hîrîind
răgușit :

— Să dezleg colopoței... Sîntem la jumătate de drum spre
Matora...

— Dar spunea că vrei să treci pe nesimțite acolo ? — îl
întrebă Răutu, care se coborî și el din sanie : Atunci de ce ai
nevoie de zurgălăi ?

— Apoi, e mai vesel cu zurgălăi... E prea uricios așa. Se
plictisesc caii... Să se mai hodinească un pic...

Începură să sară în loc, trîpotind, și să se bată cruciș cu
brațele :

— Eee ! e frig, e frig, — strașnic !... Ivan Egorici, hai la
trîntă !... să ne încălzim un picușor, — se apropie el bruscă.

Răutu, aducîndu-și aminte de o veche lecție de box a lui
pan Semienschi din Curgan, cu o mișcare bruscă și violentă
de pumn, de jos în sus, îl lovi din toate puterile în nas.

Spirca se clătina și aproape căzu pe marginea saniei ; dar
iute se plecă spre fundul ei lingă capră, întinzînd mîna la paiele
așternute pentru picioare.

Răutu, pregătit, îi puse fulgerător țeava revolverului la
ceafă :

— Lasă toporul că trag, ticălosule.

Tăcere și nemișcare. Grupul sculptural părea incremenit.

— Ehehehe ! — rîse subțire și forțat Spirca : Am șuguit,
moș Egorici !... — Și dumneata... mi-ai turtit pe degeaba nasul...
Nici așa nu-i cu fason...

— Scoate mîna din paie ! — porunci apăsător Răutu.

Dîndu-l la o parte, Răutu scoase din paie un topor și, după
ce se convinse că nu se mai găsește pîtită nici o altă armă,
se sui cu el în sanie și — fără să lase din mîna revolverul :

— Suite-te pe capră !

— Hm-hm-hm ! — se scînci pe nas Spirca : Nu mă ne-
noroci, boierule !... Ți s-a nălucit... Zău !... Aici să mor !... în-
trebați despre mine și pe Artamon Dimitrievici din Minusinsc,
sîntem vechi prieteni...

— Mergem înainte ! — porunci sec Răutu.

Porniră.

Luna se apropia de orizont, cerul păli și un fel de ceață
lăptoasă înecă și bolta de sus, și invelișul de zăpadă de jos.

Zurgălăii cintau jalnic în cadență.

Între cei doi călători stingheri, rătăciți printre copacii în promoroacă, în mahmuria fără hotar, înghețată și albă, — nu mai fu schimbată nici o vorbă.

La marginea Matorei Spirca opri caii :

— Acum boierule, ar tfebui să te dai jos, cum ne-a fost vorba, — zise surd, uitându-se în lături : să iai drept înainte pe uliță ; și, cam la mijlocul satului, e o casă mare, cu un cat, la cedrul cel înalt, unde e și fântina... Întreabă de Gliebov, Filimon... e căraș vechi... *prima !*

— Nu, *acum* mergem împreună ! — ripostă hotărit Răutu, care nu lăsă încă revolverul din mână.

Spirca își plecă fața în jos :

— Vrei să mă piraști ? — aproape șopti el.

— N-ai teamă ! Dar nu știu ce-ți mai trăznește prin cap. Nu vreau să rămân singur, noaptea, pe drum necunoscut.

Spirca oftă, apoi își făcu o cruce largă și, cu o voce tremurată, jură :

— În numele Tatălui, al Fiului și al Sfintului Duh, amin !... Boierule, moș Egorici... Oameni sîntem... Și diavolul îi tare... Dacă mă miluiești, îți sînt rob pînă la groapă. Întreabă și pe Artamon Dimitrievici...

Apoi se întoarse spre cai și plesni din bici.

Luna dispăruse. Ceața se mai îndesă, — ziua se apropia bine. Dar satul dormea încă.

— Filimon Silici, Filimon Silici ! — strigă cît îl ținea gura Spirca, bătînd în ușa : Deschide !... E un mușteriu bun, pentru Minusinsc...

În ușă apăru un țaran zdravăn, cu o stufoasă barbă roșcată, în care la prima vedere se putea recunoaște un varnac.

Aruncînd lui Spirca o privire cu înțeles, se adresă către Răutu :

— Vreți să pornim îndată sau mai odihniți, să luați un ceai ?

Cap. XII.

ARTAMOV DANILOV

La Minusinsc, Răutu ajunse spre noapte tîrziu — după ce mai schimbă o dată caii — fără alt incident.

Trase direct la Polieschi, „Patriarhul“ din Turinsc, gonit și el pe urma crahului, — și la care se mai oprise și înainte de drumul său spre Serghinsc.

Polieschi și Ecaterina Efimovna i-au dat, ca întotdeauna, ospitalitate ca buni prieteni.

Patriarhul chiar se ridică de la masa sa de lucru ca să mai stea de vorbă.

Se arătă însă rezervat față de întrebările lui Răutu despre obștia din Minusinsc, — și, mai cu seamă, în ce privește pe Danilov.

— Vezi, dragă, Ivan Egorici ! — zicea tacticos Polieschi, mîngîindu-și, pe dedesubt, barba lungă, ceva mai albită : vezi că în vremea noastră, generațiile se succed repede. Noi sîntem cam puși la remiză. Nici nu prea ne înțelegem cu cei mai tineri. Astăzi, desigur, vei găsi, ca întotdeauna, lumea adunată la zburdalnicul de Costea Fomin. Acolo vei afla mai bine cum stau lucrurile. Eu nu prea mă duc. Am luat asupra mea o lucrare serioasă pentru muzeul local, minunat organizat de un cetățean de-aici, domnul Casianov.

— Dar Danilov ? Ce spui despre el, Semion Vichentievici ?

— O, — rosti cu sfială Patriarhul : Aproape nu ne vedem. Deși sîntem de aceeași vîrstă ; poate că are chiar un an-doi mai mult, dar a fugit cu multe generații înaintea mea, sau poate... a căzut din altă planetă, — surise Patriarhul cu gesturile lui obicinuite, lovindu-și pumnii cu stîngul, cînd cu dreptul pe celălalt.

Costea Fomin salută pe Răutu cu urale :

— Ura ! Să trăiești, moș Egorici ! — strigă el cu bucurie ; oastea noastră sporește ! Mă războiesc cu dihăniile astea de „fabricanți“...

Trecură câteva momente pînă cînd Răutu își dădu seama mai bine de publicul din camera, destul de spațioasă dar joasă, luminată slab de o lampă, care își adăuga funinginea la fumul de țigări și de lulele.

De altfel acesta era aspectul cunoscut al „parlotelor“ siberiene, — cu neîngrijirea și dezordinea lor revoltătoare.

Răutu găsi aici și multe din vechile lui cunoștințe.

Deosebită bucurie simți văzînd pe Isaac Blumberg, — băiatul Sarei, comunardul de altădată din „Hanul Blumberg“ de la Chișinău — de curînd sosit tocmai din Mezeni, cine știe pentru ce ispravă.

În centrul interesului obștesc se găsea tot vechea cunoștință de pe barja, — Vasilie Vasilevici Vasilev, care se instituia acum cu emfază în „social-democrat“ și polemiza în felul lui — liniștit, tacticos, dar în fond cu multă acerbitate — împotriva „narodnicilor“, pe care îi reprezenta aici, cu foc bengal, ca de obicei, Costea Fomin, vecinic agitat cu profilul lui în triunghi, purtîndu-și cu glorie poreclele de „Mînzul“ și de *Constantin de Tarascon*.

Răutu strînse cu mulțumire mîna și altor vechi cunoștințe, cum erau Mihail Subanov — tăcutul „Pui-de-lup“, cu neștinsa-i lulea în gură ; Tcacenco „hoholul“ de pe barjaua Volgei.

Artamon Danilov nu era de față.

— Sai în ajutor, moș Egorici ! — urlă Costea Fomin : iată, Vasilie Vasilevici nu admite terorismul, nu vrea să recunoască misiunea revoluționară a țărănimii și predică — poți să-ți închipui infamia ! — predică, — da ! — capitalismul !...

— Nici terorismul nu-l resping în principiu, nici țărănimia nu o ignorez, nici capitalismul nu-l predic, — răspunse liniștit Vasile Vasilevici, frecîndu-și puțin cu arătătorul nasul-cartof : susțin un lucru simplu, care e clar ca lumina zilei, pentru oricine a studiat pe Karl Marx și anume : că socialismul nu se poate naște oricînd și oriunde ; că el nu poate fi decît rezultatul revoluției industriale pe care o produce capitalismul ; că, pînă atunci, terorismul nu poate duce la nici un rezultat, iar că țărănimia pînă ce nu va trece, și ea, prin cazanul capitalismului este, în cazul cel mai bun, o masă inertă, care poate merge

numai în coada altor clase. Și intrucît capitalismul nu cere voie de la nimeni, — nici măcar de la Costea Fomin, — să se întindă și în sfînta Rusie, — proletariatul care crește și în număr și în conștiința misiunii sale istorice, ajunge factorul tot mai însemnat al vieții noastre publice, și numai el se va putea pune, cînd va suna ceasul, și în fruntea revoluției.

Protestări, ironii, țipete, — toate apucăturile de „bună sfadă rusească“, — acompaniau această expunere.

Răutu luă puțin parte la discuție.

Intr-un moment însă de relativă acalmie, își permise întrebarea :

— Dar Artamon Dimitrievici nu vine ?

Urmă tăcere și perplexitate...

În sfîrșit, tot „Mînzul“ izbucni :

— Dă-l încolo pe bonzul acela ! Feldmareșal al marxismului ! Așteaptă numai să te ploconesti înaintea lui, cu cădelnița în mîna, altfel nu stă de vorbă cu nimeni...

— De ce ?... N-ai dreptate ! — întrerupse cu aceeași gravitate cumpănită Vasile Vasilevici : Tovarășul Artamon Dimitrievici e un teoretician de forță și un om de acțiune, care nu depune armele nici aici. Însă tocmai pentru aceasta n-are destulă vreme să petreacă în societate.

Mihail Suhanov hîrîi fără să-și scoată luleau din gură :

— Nu vrea să ia parte la tirul în cashete, cum îi place lui Constantin de Tarascon.

— Ce ? — urlă Mînzul : dar pentru tovarășia lui Crahmalov și Nitocichin, — un pervers și un escroc, criminali de drept comun, — găsește vremea ?

Căzură parcă Sodoma și Gomora...

Răutu la cel dintîi prilej se retrase.

Artamon Dimitrievici Danilov ocupa o căsuță de mahala în fundul unei curți largi, foarte neglijată, plină de bălării.

Cînd Răutu, cam intimidat, bătu la ușă, îi deschise o femeie palidă, cu ochiul din stînga care fugea în colț sub pleoapă, în-cît lui Răutu i se părea că nu se uită la el, ci se strîmbă și îi întoarce spatele :

— A ! tovarășul Răutu din Serghinșc ? — Minscaia ! — se recomandă ea la rîndul său întinzîndu-i mîna : vrei să vezi pe Artamon Dimitrievici ? Să-i spun... Are cam mult de lucru

astăzi, — porni ea spre ușa din dreapta tindei — șchiopătînd dizgrațios.

Peste puțin timp reapăru și-l invită pe Răutu pe ușa din fund : Poftim, tovarășe Răutu ! Artamon vine îndată. Pentru dumneata, ca vechi odessit, își va intrerupe pentru puțin timp lucrul.

Camera în care Răutu fusese introdus avea un aspect care prevestea caracterul original al amfitrionului.

După masa din mijloc și după bufetul cam dărăpănat din colț, părea a servi ca sufragerie.

Dar peste tot se găseau împrăștiate cărți, mape, cartoane cu fișe, teancuri de jurnale, un aparat fotografic, — iar, pe pereți, — trofee de vînătoare, păsări și animale împăiate, fotografii și litografii ieftine.

Tovarășul Minscaia se așază la o măsuță de lingă fereastră și, după ce cu un semn îi indică un scaun, luă o mapă și începu, ignorîndu-i prezența, să foileteze niște hîrtii.

Așa se strecurară vreo zece minute.

În sfîrșit se arată și Danilov, — tot așa de lung, slab și încolor, dar parcă, în ciuda vremurilor, întinerit, — numai că lîna lui veștedă de pe obraz părea și mai mult mîncată de molii :

— A, ilustrissime prinț valah, descendent al împăraților Bizanțului ! — rînji el frecîndu-și, ca de obicei, perii aspri și încolori de pe bărbie : Bună ziua, demult nu te-am văzut !

Și se așază, încolăcîndu-și picioarele.

— Ei, ce mai spui ? Tot mai umbli cu migdale zaharisite și cu dulceață de trandafiri ?

Răutu, cam fâsticit, îi răspunse totuși cu oarecare fermitate :

— Știu că pentru dumneata, tovarășe Danilov, orice aș spune ar fi „migdale zaharisite“ și „dulceață de trandafiri“. N-am venit să-ți vorbesc eu, ci, — dacă se poate, — să te ascult. Trăiesc de mult izolat de obște, sînt foarte puțin informat de ce se petrece în cercurile revoluționare. Știu că ești la curent.

— He, he, he ! — începu să rîdă sardonice Danilov, își încolăci într-altfel picioarele și, frecîndu-și bărbia, își reluă tonul de batjocură :

— La poruncă, serenissime ! Dar mai întii, n-am însușiri de guvernor al odraslelor boierești ; în al doilea rînd, ar fi și inutil ; dumneata ești inaccesibil pentru marxism, — altfel ai fi destul de citit ca să-ți poți forma convingerea direct din iz-

voare ; în al treilea rînd, sînt prea ocupat și n-am nici un gust pentru exerciții retorice, ca excelentul Costea Fomin sau coreligionarul meu întru marxism Vasilie Vasilievici ; în al patrulea rînd, ca un om care tot te-ai frecat pe lîngă revoluție, trebuie să știi că informațiile cu adevărat interesante nu ți le pot spune, iar celelalte m-ar plictisi și nici pe dumneata nu te-ar satisface ; în al cincilea rînd, aș putea înșira și mai multe argumente, dar de ele este tot așa de puțină nevoie, în fond, ca și de cele precedente. De altfel emeritul *Gelherter* Polieschi, atotștiutorul Costea Fomin, și pedagogul neobosit Vasiliev îți pot spune tot ce știu ei, — și chiar mai mult...

Răutu nu mai insistă, și se ridică.

— Hehehe ! — îl acompanie risul sarcastic al lui Danilov : cerem iertare, înaltissime strănepot al Capetingilor din Fanar, și vă urăm toate strălucirile cuvenite. Apropos ! Sînt aici alți doi prinți în exil, — Nitocichin și Crahmalov, — în unele privinți oameni serioși, — dar s-ar potrivi cu dumneata în ce privește oftaturile după estetica vieții, — dacă nu după moralină trandafirică. Te sfătuiesc să faci numaidecît cunoștință cu dinșii... Ce n-aș da să văd această maestuoasă conjuncțiune de astre pe firmamentul deportației !...

Răutu salută pe tovarășul Minscaia, care abia se întoarse și privind cu ochii ei șasiu Dumnezeu știe încotro, smunci numai din cap spre Răutu, bolborosînd abia auzit :

— Sănătate Răutu !...

După masă Semion Vichentievici Polieschi propuse o vizită la muzeul local.

Acesta, într-adevăr, merita toate elogiile : colecții foarte prețioase, — de etnografie, preistorie, paleontologie, și un desăvîrșit asortiment de faună, floră, și mineralogie locală.

Nu era greu de înțeles că adevăratul creator al muzeului, — sau cel puțin renovatorul și organizatorul începuturilor puse de Casianov, — este însuși Polieschi care, pasionat pentru știința pozitivă, avea nevoie, ca deportat politic, de scutul lui Casianov pentru a se putea consacra unei asemenea opere de interes general.

— Semion Vichentievici ! — îi intrerupsese Răutu cursul improvizat de preistorie, prin care căuta să-i dovedească că tocmai din împrejurimile Minusinscului s-ar fi fost roit triburile mongolice, iar din acestea ar fi pornit, în urmă, hoardele lui

Gingishan, invadînd Europa : — Semion Vichentievici, mă gîdesc ce frumoase cursuri trebuie să ții dumneata în obștia de aici, avînd la dispoziție asemenea material. Tare îmi pare rău că sînt ținut în sălbătăcia aceea a Serghinscului.

Patriarhul parcă se zgribuli și începu să-și pieptene barba cu degetele răsfirate pe dedesubt.

— Nu !... Aici nu se țin cursuri, — îngăimă el oarecum cu silă : e altă atmosferă...

— Pentru ce ? Nu le mai este tovarășilor dor de învățatură ? Am asistat ieri la discuții aprinse. Au, deci, nevoie de o bază științifică pentru teoriile lor.

— O ! — exclamă tot parcă ferindu-se de mărturisiri Semion Vichentievici : spiritul științific, ca și gîndirea filosofică, presupune îndoială, cum spunea Descartes, — și, prin urmare, critică. Iar... pe aici se crede că o carte, apărută acum o jumătate de veac, cuprinde o revelație divină, — este o biblie sau un Coran al socialismului. Și lozinca la ordinea zilei poate fi formulată : nu e Marx decît Marx, — și eu sînt profetul lui... Unicul profet... Din nenorocire sînt prea numeroși acești „unici“ cari se războiesc între ei, manipulînd cu patimă un imens și incoherent material de manuscrite și imprimate „marxiste“. E o adevărată exegeză talmudistă care n-are nimic comun cu spiritul științific, nici chiar — cred — cu Karl Marx... În aceste condiții ce rost ar mai avea cursurile ca cele pe care le-ai cunoscut la Turinse ?, încheie Patriarhul cu melancolie..

La muzeu veni și Isaac Blumberg în căutarea lui Răutu.

Despărțiți de atîția ani, simțeau trebuință de expansiuni prietenești.

În cămăruța lui Isaac, într-o mahala mai prăpădită, după un schimb de amintiri și de povestiri din viața personală, prietenii trecură și la situația din obștea Minusinscului, — și Răutu se interesă mai cu seamă de personalitatea lui Artamon Danilov.

Blumberg încercă să-și strîngă gîndurile, dar, vădit, fără voie, fu difuz și confuz, șovăitor și chiar timid :

Vezi, dragă Vania, — vorbea el încet și tărăgănat : Nici nu știu cum să spun ; îl cunosc puțin, și chiar impresiile mele personale sînt contradictorii. Iar despre aprecierile celorlalți, ce să mai zic ? — Unii, — drept vorbind foarte puțini, aici chiar unul singur — Suhanov, — îl idolatrează ; alții, foarte mulți, îl urăsc și-l disprețuiesc, — cum e de pildă Costea Fo-

min ; al treilea comuniază împreună întru marxismul ortodox și absolut, ca Vasilev care, însă în fond, nu se înțelege deloc cu dînsul ; în sfîrșit mulți, pur și simplu, nu-l pot pricepe și se simt intimidăți ; dintre aceștia e și Semion Vichentievici Polieschi.

După o scurtă tăcere, Isaac urmă cu mai multă siguranță.

— În orice caz e o personalitate puternică și originală. În adolescență a fost lovit de o cumplită nenorocire. Ții minte ce am citit noi la liceu despre Manoilova, care fusese executată la Kiev, pentru o nelămurită complicitate la un act terorist ? Se pare că era logodnica lui Artamon Danilov. În orice caz o iubea. Și, de atunci, a rămas sub apăsarea acestei amintiri despre această execuțiune, la care a asistat. Poate, inconștient, și atitudinea lui politică e în mare parte influențată de această amintire : urăște pe „narodnici“, — și Manoilova era narodnică ; urăște terorismul, — și Manoilova era acuzată de participare la teroare. Parcă nu-i poate ierta, ei însăși, sacrificiul. Lozinca lui favorită este : revoluția nu are nevoie de martiri și de eroi, — o repetă mereu, cu orice prilej.

— Dar atunci, după părerea lui, cum se poate face revoluție ? — întrebă, foarte interesat, Răutu.

— Revoluția, — spunea el, — o săvîrșește din interes de clasă proletariatul, despre al cărui nivel cultural și moral în momentul de față nimeni nu-și face nici o iluzie. Din pricina aceasta e înconjurat de niște indivizi pe care el însuși îi califică de „idioți și canalii“. Aici, de pildă, printre agenții lui de încredere se află și un deportat pentru tîlhărie la drumul mare, — care face pe cărașul, nu știu pe unde pe aici...

— Spirca Varnacul din Serghinsc ? — întrebă surprins Răutu.

— Da ! Așa mi se pare că-l cheamă.

— Dar cine sînt acei Nitocichin și Crahmalov, despre care a amintit și Costea Fomin, — și mi-a vorbit și el ? — întrebă Răutu.

— Unul, Nitocichin, a fost mare funcționar la căile ferate, organizase o vastă escrocherie, defraudînd statul cu multe milioane, — un om lipsit de simț moral, cu caracter meschin. Celălalt, Crahmalov, un mare latifundiar de undeva de peste Volga, — o brută, care nu vorbește decît despre mîncare și despre femei. A fost deportat pentru violarea unei minore de treisprezece ani. Danilov îi primește, stă de vorbă cu ei, — în

interesul revoluției. Amândoi dispun de mari mijloace, și sînt porniți să facă toate sacrificiile pentru un fel de reabilitare socială. Prin donațiunile lor pentru diferite scopuri filantropice, au și reușit să pătrundă în elita socială locală. Ar dori mult să fie primiți și în cercurile deportațiunii politice. Deși personal este dezinteresat, mai presus de orice bănuială.

— Dar pentru ce îi trebuiesc mijloace aici ?

— O, este foarte activ ! Întreține raporturi mai cu seamă cu străinătatea, de unde afirmă că va porni renașterea revoluționară ; ajută publicațiunile clandestine, la care colaborează cu asiduitate ; organizează evadările coreligionarilor. Dar, mai cu seamă, duce o vastă corespondență, — fiindcă „pentru a pregăti terenul“, cum se exprimă, este prins într-o grozavă viltoare polemică : în primul rînd polemizează cu „pretinșii“ marxiști ; și preținși sînt toți marxiștii nesupuși lui. Aceștia trebuie exterminați cu orice preț și cu orice mijloace, — nu li sînt cruțate cele mai brutale invective, ponegriri și chiar calomnii. Iar pe socialiștii de alte nuanțe îi urăște și-i disprețuiește într-atîta, încît nici nu stă de vorbă cu ei, sau despre ei. Și acest feroce polemist și revoluționar intransigent, printr-un contrast curios, în viața lui de toate zilele face impresia de mic burghez, șters și inofensiv. Ca jurnalist de profesie, trimite gazetelor siberiene corespondențe banale despre micile întîmplări de provincie, — prin aceasta își sporește bugetul ; citește, scrie, se ocupă cu grădinăria pentru a-și agrementa menu-ul ; vînează, — un vîntor pasionat, — unica lui distracție ; nu are relații sociale decît cu oameni simpli, mahalagii, mici funcționari, negustorași.

— Dar tovarășul Minscaia, — care e situația ei ?

— A ! E un caz extrem de interesant. Avînd nevoie de o secretară pentru vasta lui corespondență, ca să-i cifreze și să-i descifreze scrisori și acte, și-a ales o biată moașă de la țară, dizgrațioasă, chiar diformă, lipsită de orice farmec feminin, dar care e foarte muncitoare și devotată ca o roabă. L-a urmat și în Siberia, unde s-a căsătorit cu el, — aceasta este Lia Davidovna Minscaia despre care întrebi. E un specimen de revoluționară prin sine însăși impresionant. Numai Danilov i-a putut descoperi sexul ; e foarte comodă de altfel, — fără pretenții, — toată ziua muncește, iar noaptea, cînd e nevoie de potolit exigențele trupului, e la îndemînă... Niciodată nu dorm împreună, — chiar dacă se culcă în aceeași odaie, — chiar dacă n-au decît un singur pat. Cînd îi vezi, — mai cu seamă cînd o vezi, —

ești sigur, — nici nu se poate altfel, — că niciodată n-a văzut-o fără cămașă. Și aproape nu-și vorbesc, — în afară de „chestiuni de serviciu“. Acum îi duce și gospodăria, pe lîngă corespondență ; vegnic miroase a unt rînced, ca bucătăreasă, și a cocă și hîrtie arsă, ca secretară de corespondență conspirativă... Și, ceea ce e curios, par fericiți amîndoi. Afecțiunea lor trebuie să fie reală. Danilov îi rămîne credincios. Ea, nici vorbă...

Lui Răutu îi era teamă să tragă vreo concluzie.

Rămas pe gînduri, își aduse aminte de toate întîlnirile sale cu Danilov, începînd din vremurile îndepărtate cînd venea la Odessa din Chișinău, ca elev de liceu.

Spre seară Răutu primi o vizită originală.

Pe neașteptate, pătrunseră la el două figuri disparate.

Primul, parcă împins de celălalt pe la spate, — un uriaș obez, cu obrazul învelit în grăsime, care îi inunda și micii ochi „porcini“ și îi dădea un colorit de purcel opărit, numai că pielea îi era zbîrcită și acoperită de mici și rare smocuri de păr albicios.

Al doilea, înalt, cu o siluetă îngrijită, de o exagerată eleganță a vitrinelor de haine gata, cu o barbă tăiată artistic, cu păr ondulat artificial, și totul exalînd odoarea de adevărată apă de Colonia „Jean-Maria-Farina“.

Deși avea trăsături destul de corecte, dar cu ochii neliniștiți, parcă vecinic la strajă în așteptarea unei palme, făcea o impresie dezagreabilă :

— Am onoarea să mă prezint, — ieși înainte cavalerul din vitrină : Alfons Mihailovici Nitocichin, — și domnia sa este Diomid Eraclici Crahmalov. Am avut cîntea să aflăm că sînteți în mijlocul nostru de la Artamon Dimitrievici Danilov, — care avuse amabilitatea de a ne transmite dorința dumneavoastră de a face cunoștință cu noi, ca oameni de bună societate. Ah ! în viață pot fi multe incidente, — dar buna creștere e bună creștere, și aici...

Domnul Alfons Mihailovici Nitocichin, cu un gest expresiv, arată cît de dezastruoasă este creșterea concetățenilor săi forțați din Minusinsc :

— Ne-a spus Artamon Dimitrievici, — adăugă el confidențial : că și dumneavoastră descindeți din împărații Bizanțului... Îmi pare bine ! Demult sînt lipsit de societatea unei adevărate noblețe... hm !..

Răutu roși.

Din primul moment, ghici farsa pe care i-o jucase malițiozitatea lui Danilov :

— Nu, domnule Nitocichin, — răspunse cam enervat : Artamon Dimitrievici glumește. Mă trag din răzășii basarabeni, un fel de țărani înobilați numai de puține generații.

— Hm ! dar sînteți un „latifundiar“, — după bîrfeala la modă ?

— Tatăl meu are o moșie în Basarabia...

— Eee... Foarte agreabil. Desigur că ați călătorit prin străinătate ?

— Nu, — pînă la arestare n-am ieșit din Basarabia.

— Hm !... Nu cunosc o mai mare plăcere decît călătoria în străinătate. Diomid Eraclici a fost *globtrotter* pasionat, — a făcut ocolul pămîntului nu știu de cîte ori...

Pe cînd vorbea, elegantul domn își scotea din barbă cu unghiile trandafirii și ascuțite ale degetelor lui subțiri, un singur fir de păr încolăcit, care desfirat se arăta cu vreo treizeci centimetri mai lung decît restul bărbii. Apoi îl încolăcea și din nou îl plasa cu îngrijire la loc printre ceilalți peri.

Pe Răutu îl irită acest tic cam dizgrațios.

— Ce-i asta ? — aruncă el tăios.

— A ! E mîndria mea : *țar-părul*. În timpul expoziției din Paris, l-am demonstrat și acolo. La un banchet pe care i l-am oferit, Anatole France chiar mi-a spus : — „Am citit undeva că aveți la Moscova un *țar-tun* care nu trage, și un *țar-clopot* care nu sună, și dumneata ai acest monstruos *țar-păr* ; se vede la dumneavoastră, în Rusia, tot ce este inutil se numește țar !“ — Hi-hi-hi — subțire spus ! — Inutil ? — Dar e o distincție, și distincția e totul. Ah ! și ce banchete le dădeam !... Nu este în lume altă bucătărie ca cea franceză...

— Nu face o ceapă degerată bucătăria dumitale franceză, — grohăi deodată uriașul din fundul slăninei sale : Carnea miroase a pește, peștele a vinat, iar vinatul — a dracu știe ce... Și sosurile lor, — dracul să le iee : îți taie mațele ca și cu cuțitul trei zile. V-au învățat capul franțuștele... Dar și franțușca e numai abur, cînd o strîngi mai bine rămîne numai puful sub tine. — O ! Orientul, acolo e arta bucătăriei ! Și femeia... s-s-s ! Mi-au servit la Calcuta, odată, un peștișor, — un fleac de nimica, cît un degețel, — și își ridică aici demonstrativ arătătorul lui cît un cîrnat ; îl prăjesc cu nu știu ce ulei vegetal parfumat, și cu

piper de Caiena, și alte mirodenii... m-m-m ! — mugii el cu voluptate și ochii îi aruncau scînteieri canibalice : Dar indianca ! O ! o ! o ! — o scîrbuliță de zece sau unsprezece ani, că la dîșii nu sînt mofturi de astea europene, — abia dacă ai la ce să te uiți ! Dar este și ea cu piper de Caiena, — și te saltă ca și cum ar avea în ea un arc de caretă ! m-m-m ! măicuța mea ! — mugii din nou, lăsînd de emoție să-i curgă balele din ritul lui lacom.

— Nu poate avea arta unei pariziene ! — interveni, aici, cu autoritate domnul Nitocichin.

— Să mă pupe pariziana dumitale ! — se revoltă borțosul : — Artă ? Arta o are chinezoaica ! Aceea e artă ! Da ! E doctor în treaba asta, domnule. Mîna ei, fiecare deget, — gura !... Dar cum își rotește pîntecele !... ah !... Premiul Romei, domnule, îți zic nu ajunge pentru așa artă. Și mi-a pregătit, neică, una la Șanghai un cuib de rîndunică... țî-a !... țîia !... țîia !... Ce gust, ce miros ! Ți se topește în gură, și-ți trezește, frate, parcă fiecare firicel din tine ! Zău !... Și fructele lor ! Am mîncat eu în Borneo, la Bandiermassin, un fel de harbuz — Uuuu ! Miezul lui ca o șampanie, grasă, dulce, mirositoare — Oi-oi-oi ! Odată încă să-l gust și să mor ! Am încercat cu o combinație la noi, — ascultă dragă : să iai cnejevica, — știi ? — cnejevica noastră de nord, — să o pui în garafă, să torni pînă în gît vin de Madeira, adevărat ! — tare și dulce, și pe deasupra să pui vreo două gălbenușe de ou, minunat ! Dar nu-i acelaș lucru ! Iar femeile lor, Doamne, Doamne ! umblă goale, — dar după o noapte nu m-am putut tîrî nici în patru labe !... Zău ! Muierile noastre sînt niște vaci ! Abia dacă știu să-și ridice coada. Ptiu ! Cu mîncarea însă poți face ceva : să iai de pildă racul...

A făcut de trei ori ocolul pămîntului, dar n-a văzut peste tot decît restaurantele și casele de toleranță, — și nu poate vorbi decît despre mîncări și prostituate, — cum sînt în toate porturile și capitalele lumii, — căci acestea reprezintă pentru el „femeia !“...

Pe cînd Crahmalov îi povestea isprăvile, Nitocichin fredona *Donna e mobile*, — însă cu un text propriu de o obscenitate indescriptibilă.

Și aceștia sînt primiți, se gîndi Răutu, în saloanele siberiene...

Niciodată n-a avut o realizare mai plastică a înfrîurii sistemului de deportare asupra moravurilor și chiar a sănătății sufletești a populației băștinașe.

Și Danilov îi „utilizează“ !

Abia putu scăpa de acești *Kulturträgeri* panruși în primitivitatea taigalei, — sub pretextul că e așteptat la Costea Fomin.

Plecară foarte mulțumiți, „pentru ceasul petrecut în societatea distinsă“ — în fond bucuroși că n-au fost dați afară...

Noaptea petrecură din nou la sociabilul Costea Fomin, care, de data asta însă, improvizează mai mult un „banchet de Sardana-pal, cu teorii, cîntece și alte divertismente“...

„Teorii“ erau puține, dar „alte divertismente“ în profunzime.

Dimineața Răutu încă nu se dezmeticise, îi trozneea capul de mahmurie cînd ispravnicul — însoțit de Gavrilov, — năvăli cu jandarmii în locuința pacinică a lui Polieschi.

Fu arestat, dat în judecată pentru „părăsirea samavolnică a reședinței fixate“, și pornit sub escortă îndărăt la Serghinsc.

Cap. XIII.

TRIBULAȚIUNI DE PEDAGOG

Lisaveta îl aștepta în ceardac, rezemată de pervazul ușii. La salutul lui Răutu, răspunse numai cu o înclinare.

Dar acesta observă o expresie de furie comprimată pe fața ei, de obicei impenetrabilă.

— Arcadie Amedeici e acasă ? — întrebă el.

Lisaveta își smunci numai capul în sus, — semnul negației la autohtonii Siberiei.

— Dar unde-i ? — se îngrijoră Răutu.

Lisaveta se dezlipi de pervaz și-și pironi asupra lui ochii aprinși de o lumină aproape perversă :

— Cum ai plecat, a și șters-o !... De atunci n-a mai dat pe-acasă. Cred că e la... varnaca aceea...

Răutu, fără să mai intre în casă, se grăbi spre bordeiul Aculinei.

Găsi ușa zăvorită și perdele de stambă roșie lăsate în jos.

La bătăile lui furibunde, nu primi multă vreme nici un răspuns.

În sfîrșit auzi zăvorul. Furtunos, năvăli înăuntru.

În tindă, retrasă în fund, stătea, în fața lui Aculina — numai în cămașă : un umăr căzut jos îi dezgolea sînul dur și elastic care, provocator, își ascuțea sfîrcul spre el.

Palidă, cu cearcăne la ochi, dar cu un aer de triumf, cu buzele groase, strînse într-o ușoară mișcare de ironie, — Aculina aștepta.

— Unde-i Arcadie ! Ce-ai făcut cu el ? — țipă Răutu, într-un glas neașteptat de subțire.

Aculina surîdea în tăcere și-și trăgea cămașa pe umărul gol ; apoi cu o intonație de irezistibil sarcasm, dîndu-se înlături ca să-i lase trecerea, grăi :

— A ! ai venit după odorul dumatăle, — plodul reînnoit pe care-l dădăcești. Ia-l ! Dar să-l ții, te rog, în lanțuri, că vine aici și se istovește... Uită-te în ce hal este !...

Arcadie, într-adevăr, se găsea într-o stare jalnică.

Petele întreșute de fire argintii îi cădeau în dezordine pe fața-i de o paloare cadaverică. Ochii îi lăcrămau și, dezmațat, în mijlocul imundeii destrăbălări a așternutului, încerca să-și acopere goliciunea cu pantalonii ținuți în față.

— Ce faci, nenorocitul ? Nu ți-e rușine ? — strigă Răutu, sufocat de duhoarea care parcă-i rămăsese ca o otravă în nas, încă de la orgiile cu Pavlușa Brașevan cu Pelaghia din Năpădeni.

Tartanov se așeză pe marginea patului răscolit și, îndoindu-se și mai tare, icnea de plîns.

Lui Răutu i se făcu milă. Se apropie de pat și-i puse mîna pe umeri.

Tartanov izbucni în hohote și, lăsîndu-și pantalonii căzuți pe picioarele goale, își acoperi fața, tremurînd din tot trupul.

Răutu se întoarse spre Aculina :

Adă apă proaspătă, — îi spuse el apăsător. Aculina își și pusesese o fustă, aruncase pe umeri o scurteică și, plecată deasupra unei străchini, își spăla, cu mișcări repezi, obrazul.

La porunca lui Răutu, își băgă îndată picioarele goale în pîmi de pîslă și, grăbită, ieși în tindă.

— Nu plînge, Arcașă ! — îl mîngăie înduioșat Răutu pe cap : fii om !... O să treacă... Acum scoală-te !

Neputincios, cu ochii umflați și cu mîinile tremurătoare, Tartanov avea nevoie de ajutorul lui Răutu ca să se îmbrace.

Aculina aduse o cofă cu apă, umplu strachina, o puse pe laviță și se dădu înlături.

Tartanov se spăla. Aculina îi întinse în loc de ștergar o ruptură zdrențuită, dar curată. Apoi îi dete pieptenu!

Cînd Tartanov, spălat, pieptănat, era gata de plecare, — ea îi ridică cojocul dintr-un colț și i-l puse în spate.

Toată scena se produse în tăcere.

Aculina îl fixa necostenit pe Răutu cu o expresie, — neașteptată pe această față, — de înduioșare și chiar de admirație.

Acesta, cam jenat, îi evita privirile, ca și indiscrețiunile încă supărătoare ale toaletei. Nu se putu însă reține și o salută la ieșire :

— Rămii sănătoasă !

Cu o bucurie aprinsă o clipă în ochi, Aculina se închină adînc, dar tot fără nici un cuvînt.

Acasă, Tartanov se aruncă pe pat, cu fața spre perete și adormi îndată. Și lungi ceasuri rămase așa, ca dus pe altă lume.

Lisaveta, după ce îl fulgeră la sosire cu o privire de mînie și de dispreț, — robotea prin odăi, tropotînd ostentativ și zvîrlînd cu furie lucrurile ce-i cădeau în mîna.

— Lisaveta Onisimovna ! — încercă s-o moaie Răutu : e un om slab, nenorocit, bolnav, nu trebuie să ne supărăm. Dar pe viitor, dacă voi lipsi, să te ții de dînsul și să nu-l lași din casă.

— Ai să ții pe dulăii ăștia ?... Cînd îi miroase a fustă, îl apucă alte cele ! Și aia, — știe să-și ridice coada sub nasul lui...

Răutu reluă cu energie „reeducăția lui Gaspard Hauser“. Aproape nu se despărțea de Tartanov. Fără să-și permită vreo aluzie la penibilul incident, căuta să-i ridice moralul, să-i inspire încredere în sine, să-i ocupe mîntea, să-l intereseze la ce se petrece în lume.

Luase obiceiul ca, la fiecare sosire a jurnalelor cu „oaczie“, să-i încredințeze aranjarea lor după dată. Apoi le citeau împreună, le comentau, — adică le comenta Răutu, deși, cite o dată, constata cu durere că Tartanov, cu toată bunăvoința arătată, adormea.

Lisaveta, bodogănînd și încrunțată, îl ajuta totuși foarte mult, cerînd mereu lui Tartanov ajutor la micile treburi de gospodărie.

Și cu o uimitoare pătrundere psihologică, se făcea că se interesează și ea de ce spun ziarele ; și-l întreba : ba ce se petrece, cum auzise ea în treacăt, cu *duhoborii* în America ; ba cu minerii din Australia, și chiar cu greviștii din Anglia sau din Franța.

Sfortările lui dădeau adesea greș ; Dar Răutu nu se descuraja ; mai cu seamă că putea constata, totuși, progrese necontestate.

„Gaspard Hauser“ se atașa vădit din ce în ce mai mult de pedagogul său, care se simțea fericit că, și atunci cînd nu-i putea da mai multă atenție pupilului, acesta, stînd întins pe pat, îi urmărea fiecare mișcare cu drag.

Toată iarna Răutu aproape nu putea ieși în stradă sau în primblare la marginea satului spre peisajul de munți, — fără să fi întâlnit pe Aculina.

Legată cu un tulpăniș roș pe cap, — cu cojocul ei de curățenie îndoielnică, de sub care apăreau niște enorme ciubote de pislă, — ea nu putea inspira o idee de grație, și mai puțin de eleganță și de cochetărie.

Și cu toate acestea, în privirile ei, în mișcarea gurii, într-o roșeață ce-i apărea subit în față, în ondulara trupului său, în salutul ei tăcut, — se simțea că ea nu trece indiferentă pe lângă Răutu.

Prin inezisabilul atitudinii ei, îi sugera lui Răutu ceva negrăit, dar înțeles...

Într-o seară, rezemat de poarta țarinei, Răutu urmărea jocul de lumini roșii, viorii, portocalii, albastre — care, aruncate de soarele ce se afunda peste creasta lor, se resfrîngeau în virfurile imaculate, ca și printre copacii ce-și profilau siluetele negre pe zăpada dimprejur.

Deodată auzi o exclamație de la spate :

— Frumos e, boierule !

Era Aculina.

Răutu tăcu.

Zîmbind și parcă rușinată ea lăsă ochii în pământ :

— Ce face Arcadie Amedeici, boierule ? Acum e mai bine ?... S-a mai cumișit ?...

Și-n ochi, și-n suris îi licări parcă o nuanță de cinism.

— E bine, mulțumesc ! — răspuse Răutu, sec.

Se întoarse și plecă mirat de iritarea ce o resimți.

Îl aștepta, în seara aceea, și o altă surpriză : vizita lui Spirca Varnacul, care își oferi serviciile ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic între ei...

Oficiul poștal cel mai apropiat găsindu-se la sute de verste, — iar „ocaziile“ oficiale fiind rare și neinspirând încredere, Răutu nu putea dispune de aceste servicii.

Lisaveta se cam încrunta la fiecare vizită a lui Spirca, — și, mai ales, după ce mai trăsese cu urechea la ce spune.

Dar cu adevărat varnac, trecea pe lângă „cealdoncă“ zgomotos și cu sfidare, bravind manifestările ei de antipatie.

Intrînd în cameră, Spirca se închina întii spre colțul unde atirnau fotografiile mari ale lui Immanuel Kant și Jean-Jacques Rousseau, și unde ar fi trebuit să se găsească icoanele ; apoi saluta adînc pe Răutu, dădea prietenește din cap către Tartanov și, cu o voce ostentativ răsunătoare, își modula „complimentul“ :

— Multă sănătate, boieri dumneavoastră ! Am venit să întreb dacă nu aveți vreo nevoie de Spirca. Hihhi ! — chicoti el subțire și pe nas : Spirca e aici și colo. Spirca e bun pretutindeni și la orice ceas ! Ohoho ! Mă uit eu la dumneavoastră cum trăiți aici. Icoane n-aveți, dar parcă sînteți călugări. Hihhi ! chiar Arcadie *Midici* a uitat de Aculina ! Hihhi ! Se pot găsi și mai bune decît Aculina ! — făcu el din ochi ; apoi, trecînd subit la un ton grav : Aveți vreo poruncă, Ivan Egorici ? Am un prieten care pleacă spre Caratuz. De acolo poate răzbate sau trimite cu altcineva, la Minusinsc ori în altă parte unde trebuie...

Lisaveta cam avea dreptate să se încrunte...

Răutu reuși să lege și cîteva cunoștințe cu „autohtonii“, — mai mult din interes pentru psihologia specifică a acestor „țărani sătui“.

Legendele ce s-au creat în jurul său, le inspirau o vie curiozitate dar și neîncredere.

Un om care, după cît se pare, nu e dintre „ăia cu nădragii ruptii la spate“ ; primește mai în fiecare lună bani de acasă, și bani mulți, nu-i cheltuiește, dar nu-i zgîrcit, — are mină spartă ; toată noapte vrăjește, nu se știe ce, la lumină, casa-i plină de niște cărțăloage mai groase decît evanghelia popii, scrise, — zice învățătorul — în fel-de-fel de limbi, cu fel-de-fel de buchii ; nu bea ; după femeii nu umblă, — nici după femeii măcar nu umblă ! — Nu-i lucru curat !...

— Falalei, Falaleici ! — întrebă Răutu de pildă un gospodar solid, burtos ca un poloboc, — larg și roș la față ca un samovar bine frecat, aureolat cu o barbă în culoarea morcovului, cu ochii mici șireți ; Falalei Falaleici, ai multe semănături anul acesta ?

— De !... Avem și noi cîteva, — răspuse Falalei Falaleici, neașteptat de pițigăiat pentru volumul său : Avem, avem... Dar poate ești dornic și dumneata, Egorici, să cumperi ceva ?

— Nu, Falalei Falaleici ! Dar așa, aș vrea să știu și eu cum merge gospodăria pe aici.

— Așa ! Înțelegem... Poate vrei și dumneata să durezi aici o gospodărie ? Avem o zaimcă, o zvirlitură de băț de la marginea satului. Am lăsa-o și ieftin... Avem multe, — își respira cu gravitate perii roșii din barbă Falalei Falaleici.

— Nu, Falalei Falaleici, nu mă gândesc la gospodărie. Eu am altă treabă.

— Așa !... Tot cu cărțile... Dar ce scrie în cărțile cele ? Viața sfinților, sau alte pisanii bisericești ? — De, oameni învățați... Este și pe la noi, un țăran de-ai noștri, îi tare citit. Eliseev, Inochentie Fedulici, îl cheamă. Scrie și el cărți, și scriitori la boieri mari, la ghenerali, la prinți, și grafi. Îi strașnic de citit, — dar numai în cărți bisericești. Nu vrea să știe de cele diavolești... Ați auzit, poate ?...

— Eliseev ? Am citit ce scrie despre dînsul contele Lev Tolstoi, — mare scriitor, — dar n-am știut că-i de pe aici.

— Ba cum nu ! E aproape, — cam vreo sută cincizeci, două sute de verste. Vine câte o dată și pe la noi. Are o fină măritată la Serghinsc, crescută de el, — și Falalei Falaleici îndată, începu să-și lățească rotundul de aramă cu un suris de dublu înțeles : O ajută mult, că e cu stare ; a ajutat-o chiar cu bărbatul ei să caute peste munți piei ieftine. Au făcut bune parale. De ! Evanghelie, Evanghelie... Om sfînt, dar lumea zicea multe... Naș, naș... dar odată vede nașul pe fina lui fără cămașă. Dar, dumneata, Ivan Egorici numai așa, cu cărți și iar cu cărți ? — și ochii îi strecurară luciri libidinoase : n-ai de gînd să durezi o căsnicie ?... sau de ! — omu-i om, și carnea-i carne... Și dumneata oare, cu adevărat, cum spun Spirca și Lisaveta, — ni-ni ? — Ca și *chitaiul* nostru ?

Răutu nu răspunse.

Conversația cu Falalei Falaleici era tipică pentru încercările lui de a intra în contact cu consătenii.

Pe urma lor ajunse numai un obiect de curiozitate și pentru partea femeiască a Serghinscului.

Femeile măritate, cînd îl întilneau, aproape îi rideau în față, și-și dădeau cu cotul.

Fetele își lăsau ochii în jos, dar săltau din șolduri.

O femeiușcă obraznică și cîrnă se opri odată în fața porții, cînd Răutu stătea acolo, și — cu capul aruncat cu sfidare îndărăt, scărpinîndu-și șoldul, — interpelă pe Lisaveta din cerdac :

— Țață Lisaveta ! îi faci prișnițe reci la... burtă ? ori l-ai ciopîrțit ?... Și, țîșnind în chicote, porni cu minile în șolduri, bătînd în batjocură zăpada uliței cu ciubotele ei de pîslă.

După ce aflase că se găsește în apropiere, pe Răutu îl interesa foarte mult „profetul“ Eliseev, proclamat genial de inuși Lev Tolstoi.

Spre marea lui bucurie, în toiu iernii, într-o zi luminoasă și relativ caldă apăru în camera lui un uriaș, cu o largă șubă de blană de lup în spinare, care-l făcea să pară și mai enorm, — un om în vîrstă, cu o lungă barbă de apostol, albă, imaculată, dar cu o față rumenă și cu vii și pătrunzători ochi albaștri.

— Să trăiești, Ivan Egorici ! Iată-mă-s, — declară el prietenește : Eliseev ! Am venit să-ți fiu musafir, mă primești ? Am auzit că vrei să mă cunoști ; și eu am dorit de asemenea. Mi-a vorbit despre tine domnul Casianov, vraciul de vite din Minusinsc, care mi-a căutat o iapă, și doamna Culiceeva, Maria Ivanovna, care șade nu tocmai departe de noi, — la Sușa...

Și pe cînd vorbea, se dezbrăca de blănuri, și le așeza tacticos într-un colț, pe laviță.

Încîntat, Răutu, — ca să respecte obiceiul pămîntului, — comandă Lisavetei samovarul, și trimise pe Tartanov după un „ștof“ de rachiu.

— Bine ai venit, Inochentie Fedulici ! — îl pofti el pe musafir la masă : îmi pare foarte bine. Ai venit pentru multă vreme pe la noi, la Serghinsc ?

— Să văd. Am aici o fină. Bărbatul ei, Ivan Timofeici, — îl cunoști ? — vrea să dureze la Serghinsc o tăbăcărie. Sîntem aici aproape de graniță, și peste munți se găsesc piei ieftine. Au umblat chiar adineauri pe acolo cu neavstă-sa. Au cumpărat foarte bine.

— Au fost peste graniță ? Se poate trece pe aici ? — se miră Răutu.

— De, granița !... Cine o păzește aici ? Le-am scos și eu pașapoarte, ca să fie în regulă, dar mare nevoie n-a fost. Am venit și eu mai mult pentru sfat, ca om bătrîn, că treburi nu mai fac. Mă țin mai mult de cele sfinte și mă gîndesc la sufletul meu. N-am doar să calc pămîntul un veac.

Stînd la ceai, cu toate accesoriile ospitalității siberiene, Răutu încercă să-l descoase pe acest filosof rustic.

— Știi, Inochentie Fedulici ? Am citit despre dumneata la Lev Nicolaevici Tolstoi. Și-mi pare bine să fac cunoștință tocmai aici, în fundul Siberiei, cu un ucenic al lui Tolstoi.

Eliseev, — care pînă în momentul acesta bea ceai ținîndu-și tacticos farfurioara, cu cele cinci degete respirate ale dreptei, iar cu stînga ducînd la gură bucățica minusculă de zahăr, din care mușca cite o fărâmiță la fiecare două-trei înghițituri, — auzînd aceste cuvinte, își puse farfurioara pe masă și începu să ridă cu zgomet :

— Hohoho ! Eu, ucenic al lui Tolstoi ! Hohoho ! Tolstoi ar avea multe de învățat de la mine frățioare ! Numai să-i ajungă capul. Hehehe !

— Dar, Inochentie Fedulici, — Tolstoi este un om mare, un scriitor slăvit în lumea întreagă, — toți ochii sînt ațintiți asupra lui.

— Hehehe ! nu e greu să fie ochii ațintiți asupra lui ! Cînd pe un șleah mare merge mulțimea de mii și mii de drumeți, și un trăznit apucă razna peste cîmp, — toată lumea îl vede și-și ațintește privirile asupra lui. Dar pe cel ce merge în frunte, ducînd mulțimea asta pe drumul cel larg, cine-l poate vedea ? Numai cei din două-trei rînduri din față. He, frățioare, — Tolstoi e ăla care a apucat peste cîmp, iar eu merg în frunte, și cei mulți nici nu mă văd, nici nu mă aud. Dar în sufletul lor și în mintea lor e cugetul și gîndul meu. Așa-i, frățioare ! să mă crezi !...

Și apucă din nou, tacticos, ceașca cu ceai și bucățica de zahăr, din care mușcă cu dinții lui albi întregi.

Răutu îl privea cu uimire. Nu se aștepta la această siguranță liniștită și încredere în sine.

— Și care este cugetul și gîndul dumitale, Inochentie Fedulici ?

— Aceleași pe care le-a avut și Christ, și proorocii, și alți oameni mari și sfinți din alte neamuri. Tolstoi mi-a scris despre unul, la care se închină și soyoții de aici, — Buddha, și mai știu eu cum îl cheamă. Dar prin acel cuget și gînd trăiește

omenirea. Iar cînd se rătăcește și le uită, e mare alean...

— „Nostalgie“ ! — se gîndi Răutu.

— Pînă ce i se face milă lui Dumnezeu, — urmă Eliseev : și trimite Dumnezeu un sol să-i ducă iarăși pe drumul cel larg și drept.

— Dar care-i cugetul și gîndul, Inochentie Fedulici ? Și care e drumul ? Eu tot nu înțeleg.

— Hehehe ! De unde să înțelegi ? Mă uit la cărțuliile astea ale tale, scrise în toate limbile. Cum vrei să mai înțelegi ceva, dacă ele îți întunecă capul, cum l-au zăpăcit și pe Tolstoi ? E o singură carte, frățioare, — una singură, fîntîna a înțelepciunii, — sfînta Scriptură și, mai cu seamă, *Otcrovenia* sfîntului Ion Apostolul, — Apocalipsa, cum îi ziceți voi. Ai citi-o ? Ai rumegat-o bine ?

— De citit, am citit-o, Inochentie Fedulici. Dar mărturisesc, că prea mult de rumegat n-am rumegat-o. Să-mi spui însă dumneata cugetul și gîndul...

— Numai să le pătrunzi, frățioare ? Gîndul este : unul e Dumnezeu, și în toate e Dumnezeu, și toți sînt în Dumnezeu, Dumnezeu e totul, — toate din totul răsar, și în totul se topesc. Ai înțeles ? Țasta e gîndul, — iar cugetul este : nu e altă fericire pe pămînt decît cea din sufletul tău, cînd mergi pe calea cea dreaptă, după porunca lui Dumnezeu. Tot ce-i pe deasupra e numai amăgire. Ai înțeles ?

— Cum sînt toate numai în cuget și în gînd, Inochentie Fedulici ? Dar orînduiala vieții, legi drepte, frăție și dreptate între oameni ? — Orînduiala proastă strică și gîndul și cugetul...

— Ehehei ! Dacă mintea ți-e întunecată de cărțulii !... Orice orînduială omenească, fără cuget curat și gîndul cel drept, duce la pierzanie.

— Ei ! — încercă Răutu : dacă dumneata nu cunoști decît o singură carte, cum vrei să știi ce-i în celelalte, chiar despre rînduială ? Ai auzit de socialism ?

— Auzit, auzit, frățioare ! Cum să nu aud, dacă cei din tagma voastră, atîta puhoi se abate prin Siberia. Dar așa, balalai-talalai-tararai, — ca moara stricată. Numai la față spus megă, dar în adînc nu prinde nimica.

— Ei, iată, Inochentie Fedulici ! Am aici o cărțulie scrisă de un american, — Bellamy se numește, — care vorbește despre orînduiala dreaptă, cum socoate el că va fi întocmită odată și odată. Ce faci astă seară ? Vrei s-o citești ?

— Ii pe rusește ? — întrebă cu bănuială Eliseev.

- Pe rusește.
- E groasă ?
- Nu, iacă-tă, cam de un deget.
- De ! să mi-o dai, poate mă voi învrednici...

Răutu a așteptat cu nerăbdare aprecierile apostolului siberian.

Utopistul american își construiește toată schema de renovare socială pe baza serviciului obligator de muncă pentru timp de douăzeci și patru de ani, care începe la majorat, după sfârșitul învățământului obligator. Pe de altă parte, raporturile de familie s-ar întemeia în societatea viitoare pe o desăvârșită libertate, fără nici un formalism.

Peste vreo două zile, Inochentie Fedulici năvăli din nou în camera lui Răutu, începînd să șuiere : — fiu, fiu, fiu ! Mare procopseală și americanul tău, Ivan Egorici ! Ia, un prostănac să mă crezi ! Ia pe un copil, și-i bate capul pînă la douăzeci și unu de ani la școală, apoi îl bagă în jug și-l ține pînă la patruzeci și cinci de ani, — și atunci, cînd îi îmbătrînit, îi spune : ești slobod, — s-o duci în chef și bucurie, frățioare ! Ce chef, frate, cînd începe să curgă nisipul dintr-însul ? Cînd omul e în putere și-i dor de viață, la douăzeci și unul de ani, atunci bagă-l, bre, în fabrică, ține-l, mă, în cazarmă, — iar cînd se hodorogește, atunci îi slobod. Un prostănac, să mă crezi, frățioare ! Apoi și cu partea femeiască, iar nu-i bine ! Să-și arunce cu toatele poalele peste cap, după cum le trăznește ? De, păcatul ne pîndește. Și cu toată legea și blagoslovenia bisericească dracul își face treaba. Dar dacă încă și spui : dă-i năvală ? Apoi, frățioare, și acuma joacă toporul și *livorverul* ! Dar rînduiala prostănacului tău ea are să stingă patima din inima omului Ori să moaie aleanul femeii ? Hehehei, frățioare ! Înțelegi, — că fără cuget și gînd degeaba-i toată orînduiala.

Răutu n-a mai discutat.

— Multă sănătate, puiule ! Dacă ai s-o vezi ori ai să-i scrii Mariei Ivanovna, — multă închinăciune din parte-mi. Ia, asta-i femeie, frățioare ! Un milion de femei în fiecare firicel din ea ! Păcat că se usucă aici în Siberia, — și cu molăul cela de barbatu-său.

Cap. XV.

„CHITAIUL“

Lisaveta își dădea multă silință să țină în ordine rufăria chiriașilor.

Dar Răutu nu-și putea explica de ce mai cu seamă cămășile lor nu păreau prea curate, și erau întotdeauna mototolite,

Odată, cînd îi aduse chiar o cămașă arsă, — se hotărî să caute un remediu.

Prietenii cumpărau adesea zahăr în cristaluri, de la prăvălia chinezească a lui Fu-Yun-Ping.

Acesta era singurul locuitor chinez al Serghinscului, — dacă nu socotim și pe tînărul său slujitor, Ciu-Li-Siang.

Lumea se deprinsese cu el și-l accepta așa cum era.

Personalitatea lui însă atrăgea atențiunea nu numai prin trăsăturile mongolice ale feței, și printr-un port original : coadă, un fel de halat albastru și papuci cu talpă de pîslă albă groasă.

Dar și prin felul lui de trai părea învelit în taină : apărea și dispărea subit, — fără ca cineva să știe, dacă este sau nu este în sat. Și cînd dispărea, prăvălia lui rămînea închisă, casa incuiată, cu ferestrele astupate, — și la bătăi nu răspundea nimeni, — evident că se ducea împreună cu slujitorul.

Cu greu se putea înțelege cum își mai putea duce negoțul în aceste condițiuni.

Dar și cînd era în sat, nici nu știai cum deodată îl găseai la spate, — și cum se mistifica, cînd vroiai să-i pui vreo întrebare.

Vorbea întotdeauna foarte încet, într-un limbaj pitoresc prin schimonosirile neașteptate ale limbii ruse ; Nu numai că, neputînd pronunța consoana *r*, spunea de pildă *lus* și *Selghinsc*, — dar recurgea și la întorsături abracadabrante.

Ceea ce îl distingea însă, mai cu seamă, era extrema lui politeță și, în acelaș timp, — dacă se poate spune așa — impenetrabilitatea lui.

Politețea lui nu se dezmințea niciodată.

Chiar atunci cînd vreun bețivan îl înjura sau îl bombarda cu pietre, — nu lipsea să salute de trei ori, la fiecare sudalmă și fiecare piatră zvirlită :

— Sănătate tale, onolat dumisol !

Iar impenetrabilitatea lui îi inspira cîteodată lui Răutu o adevărată teroare.

Cu toată eticheta lui nestrămutată, minuțioasă și nuanțată, cînd îl priveai în ochii lui negri, cu care te fixa rigid și fără clipire, niciodată, nu se putea stabili măcar acel curent de simpatie, de pătrundere reciprocă pe care o poți avea și cu un dobitoc, — cu un cîne sau cu un cal favorit : era tot așa de străin și depărtat de tine, cum este un gîndac sau chiar o blană de animal împăiat cu ochi de sticlă.

Suferind din cauza stării nesatisfăcătoare a rufelor sale, Răutu își aduse aminte, din citirile lui că ocupația principală a chinezilor din San Francisco este spălatul rufelor.

Se hotărî, deci, să-l încerce pe Fu-Yun-Ping al cărui port era întotdeauna foarte curat.

Îi deschise ușa însuși Fu-Yun-Ping, care imediat își și începu saluturile sacramentale :

— Salbun (seară bună), dom Leut.

Un pas îndărăt și o nouă salutare pînă la pămînt :

— Plag meu tlecut, e male stăpîn...

Încă un pas și alte trei ploconeli :

— Nevlednic plimile male și dlag mosafil, — stăpîn, eu slugă.

Și trecînd pragul camerei de alături :

— Poftiți, stăpîn, gustale !...

La bătaia lui din palme, apăru în cameră și tînărul slujitor Ciu-Li-Siang, în care Răutu însă recunoscuse, uimit, fără doar și poate, o tînără femeie.

Atunci înțelese pentru ce Fu-Yun-Ping putea duce viața *ni-ni*, cum se exprimase onorabilul Falalei Falaleici.

Era de mirare însă că, după atîția ani, de cînd Fu-Yun-Ping apăruse în Serghinsec, nimeni încă nu aflase adevărul !

E caracteristic pentru impenetrabilitatea chinezului.

Chiar cel mai minuțios și fidel cronicar s-ar fi obosit de a reproduce exact, cu toate fașoanele și ploconelile, conversația ce urmase între Fu-Yun-Ping și oaspetele său.

Trebuie să ne mulțumim cu un rezumat aproximativ.

Lămurindu-și scopul venirii, Răutu fu asigurat : că este absolut stăpîn nu numai pe averea, dar și pe viața lui Fu-Yun-Ping, și chiar a lui Ciu-Li-Siang, că nu există jertfă pe care ei n-ar aducea-o numai ca să facă un cit de mic serviciu stăpînului lor Ivan Leut ; că simplul suris al lui Ivan Leut este pentru el, Fu-Yun-Ping, mai luminos decît însuși soarele, și toate planetele și toate stelele cerului, — dar că nevrednicele lui mîni nu se pot ferici de a spăla și călca rufeile ilustrului, mare-lui și învățatului său stăpîn Ivan Leut.

Și, în același timp, între nenumăratele închinăciuni, nici cea mai ușoară tremurare de suris nu-i lumina fața, și în ochii lui negri, fixați asupra lui Răutu fără clipire, nu licări nici o scînteiere de simpatie sau înțelegere.

Plecînd, Răutu se gîndi, fără voie, la caracterul și la destinul acestei rase misterioase.

Pe cînd se afla încă într-un sat de lingă Nijne-Udinsc, Răutu a avut prilejul să observe, la lucrările de terasament pentru viitorul transiberian, atitudini atît de caracteristice pentru reprezentanții diferitelor rase, care erau angajați la aceste lucrări.

Masa lucrătorilor o formau chinezii, — în cea mai mare parte oameni înalți și cari păreau robuști. Cu toate acestea munca lor era de vreo trei ori mai puțin spornică decît a lucrătorilor ruși, — care nu sînt nici ei muncitori faimoși.

Japonezii, de cele mai multe ori oameni mici și slabi, aproape pitici, erau în regulă generală întrebuițați ca supraveghetori, contramaștri și picheri.

O scenă care se gravă în memoria lui Răutu, îi dădu mult de gîndit ; și mai tîrziu îi putea explica numeroasele evenimente din Istoria Extremului Orient.

Era o simbătă, zi de socoteli și de plăți.

Între un grup de vreo treizeci, patruzeci de lucrători chinezi și un supraveghetor japonez, se născu o discuție, — fie pentru numărarea zilelor de lucru, fie pentru calculul salariului convenit.

Japonezul gesticula mînios și striga strident cît îl ținea gura. Chinezii, nemișcați, parcă cîntau tinguindu-se îndărătnic, în aceeași notă nazală.

În sfârșit, japonezul se infurie, sări în sus ca să poată ajunge pînă la obrazul namilei ce-i stătea în față, și-i plesni o palmă răsunătoare, — o dată, de două ori, de trei ori, apoi, ca o veve-riță, săltă spre o altă namilă, spre a treia, a patra...

Și, deodată, toată turma aceasta de namile chinezești porni în fugă năprasnică, ferindu-și cu minile obrazul de lovituri; iar piticul japonez, alerga țipînd după ei, sărînd cînd în spatele unuia, cînd în al altuia...

Ce-i asta ?

Lipsă de resort sufletesc ? Fire pacifică, incapabilă de manifestări violente ? Dispreț pentru interese materiale ? Resemnarea în fața violenței și a exploatării ?

Cine poate ști ?...

Trebuie să simtă și ei vreo nostalgie de ideal...

Cap. XVI

ACULINA

După insuccesul încercării cu „chitaiul“ Răutu se gîndi să se adreseze direct Lisavetei.

Se apropie de ea cu oarecare timiditate și începu, pe departe :

— Lisaveta Onisimovna, nu-ți este prea greu, cu toată gospodăria, să mai speli încă și rufele noastre ?

Lisaveta îndată își ciuli urechile :

— Ce ? nu-ți place cum sînt spălate ?

— Nu ! de ce ? Cum nu ? — Nu știa cum s-o întoarcă ca să nu o supere : sînt bine spălate. Dar nu știu de ce sînt cam motolite și, de aceea, par mai puțin curate. Poate nu sînt călcate bine ?

Lisaveta părea grozav de mîhnită.

După ce stătu un pic rezemată de pervazul ușii, în poza ei favorită, cu minile împreunate sub șorț unde, în clipe de emoție, le agita febril, — se întoarse și dispăru pe ușă ; reveni însă îndată cu un enorm fier de călcat și cu o cămașă arsă, în petice :

— Iată, Ivan Egorici ! Am mai ars una ! Ce să fac ? — se jălui ea : nu știu să calc ! Nimeni nu știe la noi. Noi numai ne învălătucim rufe, le trecem sub vâlătuc. M-am milogit pentru fierul acesta la Nastasia Carpovna, — care-l are de la *șpheturul* — cine o fi și acela ? — care a stat pe aici acum vreo șapte ani o vară, cu nevastă-sa. Aceea îi călca, ea însăși, cămășile, — albe, albe ! la plecare și-a uitat fierul aici. Dar noi nu putem...

Pe cînd vorbea așa, intră în cameră, zgomotos ca întotdeauna, Spirca Varnacul. El își lăți încă mutra, rinjînd răutăcios, și interveni :

— Cum să calci ? Cine să poată călca în sălbăticiunea aceasta ? Arde nu numai rufele, dar se arde, se face friptură el însuși !...

Lisaveta își virî repede mâna stîngă subt șorț. Și astfel Răutu băgă de seamă că era bandajată.

— Asta-i un lucru boieresc ! — continuă Spirca : pentru boieri — *prima* — mă înțelegi ? E lipsă aici de o spălătoreasă subțire — *coniac* trei steluțe ! — care să știe să dea și cu croh-nal, mă înțelegi ? Aici, în prăpădenia asta, numai doar Aculina s-ar pricepe. Aia a călcat și pentru ghegenerali și pentru prinți... pentru toți boierii mari, — mă-nțelegi ?

Răutu nu dădu multă atenție acestor vorbe dar, chiar a doua zi, se trezi în casă cu Aculina.

Oprită modest în prag, potrivindu-și numai ușor cu o mîină sau alta părul sub tulpă, îl salută, fără să-l privească :

— Să trăiți, boierule ! Mi-a spus Spirca că ați avea nevoie de o spălătoreasă. Eu am mai spălat pentru dumneavoastră, la Tiumen. Ați fost mulțumit atunci. Numai să am fierul, aș putea să vă servesc și acum... și, — adăugi cu înțeles : aș ciștiga și eu un ban...

Răutu auzi pe Lisaveta trîntind furios ustensilele ei în camera de alături.

După o scurtă ezitare, îi zise :

— Îți mulțumesc, Aculina, dar și Lisaveta ne servește bine, și fără fier de călcat. De ce să o supăr ?...

Ustensilele Lisavetei tăcură.

— Să trăiți ! — răspunse Aculina resemnată : Am crezut...

Aruncă, sfioasă, cîteva priviri împrejur, oftă, se înclină și plecă, tot îndreptîndu-și discret părul sub tulpă.

Răutu crezu incidentul închis.

O împrejurare neașteptată însă îl readuse la ordinea zilei.

După Crăciun descălecă la Serghinsc Boleslaw Stadnicki, — fost student la Varșovia, arestat cu prilejul prăbușirii partidului polonez „*Proletariatul*“, și deportat, „pe cale administrativă“, în Siberia orientală.

Mititel, tinerel, — abia trecuse de douăzeci de ani, — frumușel, rotunjel la față, cu părul castaniu deschis, aproape blond, lipit lucios de craniu, tăiat just în două de o cărare inimitabilă, — părea, și după călătoria în *etapa* pe drumurile Siberiei, — abia scos din cutie, — spălățul și curățel.

Ca un simptom al vremurilor, profesa un marxism ortodox, feroce și intransigent, — care se potrivea cam rău cu ochii lui căprui, nevinovați, cu gulerul lui înalt, rigid amidonat, cu culele impecabile ale pantalonilor, — cu toate manierele lui de băiețel de familie, bine crescut și delicat.

Aspectul, dar mai cu seamă bagajele lui, îndată au inspirat respect unor oameni atît de aprigi la ciștig, cum erau cetățenii Serghinscului.

Astfel problema locuinței fu relativ ușor rezolvată, — deși Stadnicki, în cursul peregrinațiilor sale pînă la locul de destinație, punea o condiție imposibilă : lipsa acestor insecte, — fără de care, pentru siberieni, nici nu poate fi un culcuș confortabil și plăcut.

Însuși venerabilul Falalei Falaleici Cartuzov, binevoi să anunțe cu vocea-i pițigăiată, mîngîindu-și sîrmele bărbiei și întrebuițind peste tot pluralul, ca suveranii :

— De ! Sînt cum se vede oameni cinstiți. Avem o căsuță în ogradă — nouă nouță...

Stadnicki a fost larg, — nici n-a discutat condițiunile.

Prima complicație se ivi cînd Fevronia Luchianovna îi aduse rufele spălate.

Bietul pan Stadnicki, — pentru care cămașa amidonată părea un suport indispensabil pentru corp și suflet, — era exasperat.

Ceru imediat să fie angajată o spălătoreasă „ca oamenii“.

Și, după laborioase tratative și variate combinații preliminare, — expediția lui Spirca la Caratuz după amidon, sineală, săpun *prima*, și alte ingrediente ; deposedarea Lisavetei de fierul acaparat ; închirierea susnumitului fier de la Nastasia Carpovna ; angajarea Aculinei : pan Boleslaw Stadnicki se simți, în sfîrșit, la adăpostul decăderii morale și fizice, — puțind apărea într-o cămașă imaculată ca piscurile Montblanc-ului, și rigidă ca ghețarele polare.

Răutu își aruncă fără voie o privire la mînecele cămășei sale.

Nu spuse nici un cuvînt, dar în cămăruța Lisavetei și în bucătărie, două zile vijii furtuna.

Apoi Lisaveta capitulă.

Intrînd în camera lui Răutu cu bocceaua de rufe, o aruncă jos, și-și puse ultimatumul :

— Nu mai spăl ! Să vie... aceea, — dar să nu se fasolească în fața mea, că-i crăp, scîrnăviei, botul...

Aculina apăru astfel din nou în casa lui Răutu.

Se ținea modestă, — căuta vădit să îmbuneze pe Lisaveta, — adresîndu-i-se cu multă smerenie ; dar chiar în tonul glasului, în siguranța discretă a gesturilor își trăda simțul de triumf.

La început Răutu aproape nu băgă de seamă accastă apariție. Aculina în aparență nu-și schimbase atitudinea.

Numai venea mai des să ceară lămuriri, să sugereze necesitatea de renovare sau de complectare a rufăriei.

Din cînd în cînd, găsind că o piesă sau alta are nevoie de o reparație urgentă, care îi scăpase din vedere înainte, — își lăsa cojocelul, se descălța de ciubotele de pîslă și, așezată cu simplitate pe scaun, se apuca să coase, să cîrpească, să netezească. Cîte o dată, constatînd că-i lipsește lui Răutu un nasture de la haină sau că mîneca e descusută, sau vesta pătată, — îi atrăgea atenția cu oarecare familiaritate, care părea foarte naturală în situația aceasta ; și, fără fasoane, îl dezbrăca de haina cu defect pentru a o pune, pe loc, în ordine.

Era doar silită să treacă adesea în apropierea lui Răutu și nu se putea feri chiar întotdeauna de uşoare coliziuni sau de atingeri.

Răutu respira astfel mereu odoarea animală a acestui trup viguros, — pe care ajunsese să o simtă îndată ce intra în tindă. Și cu greu se putea apăra de viziunea micilor neglijențe ale îmbrăcămintei rustice.

Aculina aproape că nu se uita la Tartanov, iar acesta, de o bucată de vreme, părăsea ostentativ camera lui Răutu îndată ce Aculina îl găsea acolo.

Dar Răutu se surprindea, supraveghindu-l cu un sentiment ciudat de curiozitate maladivă și de iritație.

Între ei, nu vorbeau niciodată despre Aculina.

Răutu începu să se înspăimînte de ceea ce descoperea în sufletul său.

Noaptea avea tot mai des coșmaruri și visuri urite, viziuni odioase, de care nici nu îndrăznea să-și aducă aminte, — pentru că găsea în ele cu oroare, împletite în procesiuni lubrice, icoanele tuturor femeilor care îi opriseră vreodată atențiunea.

Se credea foarte vinovat, se disprețuia, se acuza de monstruoase perversități ale simțurilor.

Tot rigorismul firii lui era exasperat de el însuși.

Citirile nu-i mai dădeau satisfacția de altădată, simțea ca o povară și apropierea de Tartanov, și chiar de nevinovatul pan Stadnicki.

Căuta uitarea de sine în oboseala lungilor primblări în umbra pădurilor dimprejur.

Cu primăvara, care trecu repede la arșița de vară, — situația se agravă.

Răutu, scîrbit și rușinat, nu se putu opri totuși de a detalia pe toate femeile și fetele pe lângă care trecea ; le spiona fiecare fluturare de fustă, fiecare cută sau ruptură de cămașă. Fiecare petec de nud descoperit îi tăia respirația.

Dar, mai cu seamă, îl obseda figura Aculinei. Imaginația lui se concentra asupra fiecărui detaliu din silueta ei.

Era mai cu seamă dominat, ca de o vedenie, de amintirea momentului cînd o întrezărise atunci cu Tartanov desculță, despletită, cu umărul cămeșei căzut jos, dezgolind un sîn dur și elastic, care își ascuțea provocator sfîrcul spre el.

Noaptea se deștepta transpirat, bolnav, stors de puteri.

Într-o după amiază, bătrîna Lisaveta, neagră și uscată ca o scrumbie afumată, — tot ce poate fi mai discordant cu sugestia de feminitate, — spăla în curte niște petece, plecată, cu poalele suflecate, asupra albiei prea jos așezate.

Răutu se trezi urmărind cu încordare evoluțiile marginii de fustă deasupra picioarelor ei...

Ingrozit, fugi spre casă.

Pe scară întîlni pe Aculina, care venea, ca o cariatidă, cu un coș de rufe pe cap.

Brutal îi strigă :

— Pleacă de aici ! Pleacă îndată ! Ce te tot tîrîi pe aici ?...

Se încuiă în cameră.

Peste puțin văzu pe Aculina trecînd sub fereastră, fără coș, însoțită de Lisaveta, care o petrecea pînă la porțiță, după un scurt și vădit prietenesc schimb de vorbe, — Aculina plecă, săltîndu-și soldurile și bătînd cu ghetele noi pămîntul încă neprăfuit de arșiță.

Pe înserate, Răutu se furișă din cameră, fugind de întîlnirea cu Lisaveta, Stadnicki și, mai cu seamă, Tartanov, — și se în-

dreptă pe căraruşa din dosul caselor spre bordeiul Aculinei.

Aceasta îl zări de departe şi, parcă prevenită, lăsă perdelele, deschise uşa şi, retrasă în fundul tindei, îl aştepta.

Răutu însă nu se opri în tindă, ci sărind peste pragul mizerabilei odăiţe, în care trona un pat larg şi solid, — începu să se învîrte lent pe loc şi să se pipăie, — ca şi cum nu putea crede că el, Ion Răutu din Năpădeni, se găseşte într-adevăr în această vizuină.

Nu ştia dacă Aculina îl urmase, nu o căuta cu privirea, — iar ea nu dădea nici un semn de apropiere.

Totul incremeni în aşteptarea a ceva odios, dar inevitabil. Arterele îi pulsau cu violenţă.

Un glas străin, pornit însă de undeva din el, porunci răguşit :

— Dezbracă-te.

Minile lui Răutu îi tremurau cînd începu să se îmbrace. Aculina încercă, timid, să-l ajute, — fără să se uite la el, şi fugind ea însăşi de privirile lui.

N-a cunoscut niciodată îmbrăţişări mai reci, mai lipsite de pasiune, mai „caste“...

Simţi totuşi un nemărginit dezgust, — dezgustul de sine.

Aruncă o „bumaşcă“ în pat, fără să se uite...

La uşă, un moment, nu îndrăzni să-şi scoată capul afară.

Porni drept spre taiga, fără să mai intre în sat.

Şi, lungi ceasuri, a stat întins cu faţa spre cer, — pustiit de orice gîndire şi simţire.

Rămase, ca niciodată, insensibil la feeria şi mistica bolţii înstelate...

A doua zi porunci, pe neaşteptate, Lisavetei să reia spălatul rufelor pentru el şi pentru Tartanov...

Din acest moment, Răutu trăi sub stăpînirea unui coşmar.

I se părea că toată lumea ştie ruşinea şi ticăloşia lui, — îl tot dispreţuieşte şi-şi bate joc de el.

„Burtoşii“ tuşeau cu înţeles cînd îl întâlneau ; femeile de asemenea, neruşinate, îşi permiteau şi mai des cuvinte de batjocură ; fetele tinere îl fixau şi cu mai mult cinism, jucîndu-şi mai expresiv şoldurile.

Femeiuşca cea obraznică îi strigă o dată, în chicotele leli-telor :

— Ține-ți nasul, boierule ! să nu cadă... Ptiu !

Iar Aculina, după cîteva zile de eclipsă, — redeveni agresivă şi întreprinse o persecuție sistematică.

Parcă îl pîndea, şi oriunde îl găsea, îi arunca cuvinte de ocară, subliniate de gesturi obscene.

Învățătorul Parfeniev îl evita acum cu îndărătnicie şi, cînd nu se putea altfel, scurta vorba şi îşi întorcea grăbit capul.

Stadnicki se prefăcea că nu ştie nimic, şi că nu s-a schimbat nimic.

Dar Arcadie era insuportabil, — urmărindu-l vecinic din ochi, cu nedumerire şi tristeţă.

Cap. XVII.

POVEȘTEA LISAVETEI

Numai Lisaveta se arată mai binevoitoare și mai afectuoasă ca oricând, — „oprobriul obștească îi apropia“, — se gândi bietul moș Egorici.

Într-o seară veni în camera lui și, rezemată ca de obicei de pervazul ușii, cu mâinile frământate sub șorț, stătea mestecând parcă ceva în gură, trudindu-se să lege vorba :

— Ivan Egorici ! se hotărî ea în sfârșit : să te ferești de varnaci ! Te vei nenoroci ! Să știi de la mine : cu toții au inima otrăvită...

Răutu aștepta.

— Eu din pricina unui varnac am rămas oropsită ! — gemu Lisaveta.

Și ghiața crăpă.

Sub puhoiul de amintiri năstrușnice, în trebuința, atîta vreme înăbușită, de expansiune, de spovedanie înaintea unui suflet prietenesc, — se revărsă în valuri.

— Rămăsesem orfană de tată, — fată tină, — dar cu o bună stare : o casă frumoasă și o gospodărie bine durată, zăimcă din zare în zare, — argați buni, — moară cu vad mare, vite... Mamă bună, îndrăgită de mine.

Și...

Veni odată spre seară un drumeț cu traista în spinare...

Nu pusesem încă pine și cană cu lapte pe polița de la fereastră...

Cum îl văzui de departe, prăfuit și trudit, — mă grăbii să-i duc, pe lîngă lapte, o bucată de porc afumat...

Era încă tînăr, flăcău înalt și zdravăn, cu ochi de jăratec.

Cînd se uită la mine, zise dulce, dulce :

— „Să trăiești, frumoasă !... Tare frumoasă mai ești...“

Și parcă mă arse pînă la inimă. Cît pe ce, era să cad leșinată.

Și, plecînd, mă străpunse din nou cu ochii lui de jăratec și se înclină pînă jos...

Și vîntul îi desfira pletele negre și crețe, cînd îmi spuse :

— „Să trăiești frumoasă ! Să-ți dea Dumnezeu noroc, și multă, multă dragoste !“

Și s-a dus cîntînd cu glasul lui cel dulce, domol ca un clopoțel de argint :

Oi, tu, frumoasă fată !

Dar n-am de tine parte...

Ah, inimă sărmană !

Ce arzi de-al fetei dor ?

În suflet am o rană,

De rana ceea mor...

Și dus a fost...

Noaptea nu-mi găseam astîmpăr.

Ochii ceia de jăratec mă ardeau mereu și glasul cel dulce, ca un clopoțel de argint, îmi cînta „frumoasă fată... frumoasă fată... frumoasă fată, de dorul tău eu mor“...

Și deodată, nu mai știu dacă visez sau aud chiar aveau acel cîntec dulce, dulce, — doar nu-l cunoșteam încă :

Oi, tu, frumoasă fată !

Dar n-am de tine parte...

La o ușoară ciocănitură în fereastră, văzui că nu visez, — și știam că este el.

Sării ca nebună și ieșii în curte...

Lisaveta, după o lungă reculegere urmă surd :

— Stepan, — așa îl chema, alt nume nu-i cunoșteam, cel spus la primărie nu era adevărat, — Stepan nu era om de rînd, avea învățătură, întotdeauna purta și cite o cărticică cu el în traistă.

Nu-mi spunea ce faptă îl adusese în Siberia. După semne la brațe și la picioare, trebuie să fi purtat lanțuri.

Nici nu știu ce îndeletniciri avea, — dar avea bani. Din pricina aceasta, la primărie nu-i prea cercetau hîrțile.

Stătea la noi în sat cîte o săptămînă, două, cîteodată și mai mult ; și apoi se făcea nevăzut ; — și iar venea.

Era drumeț !

Dar după purtare se vedea că-i om de altă lume.

Știam de la prietenele măritate și de la fetele mari cum se poartă la noi bărbații și ibovnicii.

Nu era așa.

Și cînd spunea cu glasul lui dulce : „Porumbița mea albă“, simțeam că mor.

Și mă dezmierda și mă săruta, și iar mă dezmierda...

Cînd îmi trecea mîna lui de-a lungul spinării, mă apucau frigurile...

Pierdusem și rușinea cu el, — nu aveam rușine nici cînd mă săruta... toată...

Și avea piele dulce, ca de catifea, — și păr moale, moale ca mătasa ; și mirosea a busuioc...

O nouă reculegere.

Apoi :

M-a cerut Calistrat Avdeev, — băiat bun și cu stare, — am fost sortiți din copilărie.

Mama, toate neamurile, tot satul stăruiau pentru dînsul. Nici n-am vrut să aud.

Cînd lipsea Stepan, așteptam mereu numai să aud cîntecul, — și cînd îl auzeam, nu mai știam pe ce lume sînt...

Din nou tăcere, — numai buzele îi mestecau neconținut :

— Și am căzut grea.

Cînd îi spusei, și-l rugai să fugim, să trăim în altă parte și fără cununie, — el se posomorî și zise : — „Un drumeț n-are ce face în taiga cu o muiere și cu un sugaci...“

Tăcui, și-l îndrăgii, parcă, și mai mult.

Și s-a dus, — și acum chiar dus a fost !...

În zadar îmi așteptam cîntecul.

Și am aflat de la un varnac pripășit, — blăstămat să fie din neam în neam ! — răcni ea deodată sălbatec : — am aflat de la varnacul acela că Stepan se nămise la hrubele de aur, pe aici, nu tocmai departe, — și că are și nevastă în Rusia, și că primește scrisori și bani de la dînsa...

Așa mi-a fost !...

Și parcă șerpi veninoși mi-au intrat în inimă.

Și într-o goană, m-am dus la Calistrat.

Și-i zic : dacă-l omori, te iau de bărbat.

Iar el cînd mă văzu așa despletită și dezvățată, singură în casa lui, — mă strînse de mijloc.

Iar eu — cățea turbată ! — zic : Mă las, — dar să mi-l omori ! Jură la icoană !...

A jurat...

Dar cînd veni și-mi spuse : „Varnacul tău a trăit“, îmi pierdui cu totul mințile.

— A ! mi l-ai omorît, beteagule !...

L-am scuipat în ochi.

Și cînd îl văzui așa, galben și tremurînd ca varga, îi strigai : — Te omor, cine rîios !

Și am dat cu toporul în el :

— Ha ! mi-ai spurcat plodul !

Și după el !

Abia a scăpat javra !...

Nu mai puteam vedea pe nimeni din sat.

Cînd flăcării încercau să se apropie, le arătam dosul, și le spuneam vorbe proaste...

Mă suduiau și mă huiduiau, oricînd mă vedeau. Nu mai puteam scoate capul în lume...

Și după o tăcere :

— Și am lepădat copilul, — un băiețel, — înainte de vreme, — la șase luni... O stîrpitură hidă, — îl spurcase cînele cel boșorog ! — L-am trăznit cu capu de prag...

Doborîtă de viziunea evocată, cu gemăt și scrișnire de dinți, Lisaveta se boci :

— A ! sărăcuțul nevinovat !...

Ce scroafă sălbatecă am fost...

Poate trăia — puiul mamei ! — și era om, și sprijin la bătrîneță.

Fața-i zbîrcită și aridă se crispă de durere greu stăpînită.

— Și alergai prin sat, — urmă bătrîna : să găsec pocitura ceea blăstămată, să-l răpui.

Bătrînii satului m-au prins, m-au legat, m-au bătut cu vergi în fața lumii...

Mirul însă s-a sfătuit să acopere toată treaba ca să-l scape pe Calistrat.

Bătrîna se întunecă și mai mult, — și parcă se silea să-și înăbușe grăbit amintirile :

Mama a murit de rușine...

Mă părăsise și trăia din milă pe la neamuri.

Cînd am aflat că-i pe moarte, m-am dus s-o văd...

Dar ea, cum mă zări, — își ridică brațul lung și uscat, și mă blăstămă...

Nu m-a iertat...

O tăcere mai lungă :

Și trăiesc, așa cum mă vezi, mai bine de cincizeci de ani, singură ca o bufniță, și dușmănită de sat, fără rost și bucurie...

A murit demult și Calistrat, — se zice de inimă rea, — că nu-și mai venise în fire...

Nu l-am iertat nici eu...

Nu-l iert !

Da !...

Se întoarse, porni spre ușă, — după puțină șovăire reveni, aruncîndu-i încă o dată :

— Zic : Să te ferești de varnaci !... Să știi de la mine : că nacele sînt încă mai afurisite...

Și aceasta este tot o jertfă a forțelor oarbe !

Să fie și el, Ion Răutu, pe veci robitor lor ?...

Situația devenea intolerabilă.

Dar o întîmplare neprevăzută vîntură toate aceste preocupări și tulburări, precum toamna o lovitură de vînt spulberă frunzele vestei.

PARTEA IV

NOSTALGII

Cap. XVIII

O LOVITURĂ DE VÎNT

Zasiedatelul de poliție din Caratuz, — Achim Sunducov, — un om rotund, astmatic și cu ochii bulbucați, trecea prin cele mai dramatice momente ale vieții sale.

În ajun primise de la Excelența sa domnul guvernator al guberniei Eniseisc, un pachet „extra secret“, adus cu „ștafetă extraordinară“ de un „curier special“.

Pachetul conținea ordinul de a porni imediat, cu o escortă „de nădejde“, în satul Serghinsc unde să percheziționeze, „prin surprindere“, pe deportatul politic Ivan Gheorghiev Răutu, inculpat de o gravă crimă de stat, — să-l aresteze și să-l pornească imediat, „sub pază vigilentă“, la închisoarea din Minusinsc, împreună cu „toate persoanele suspecte“ ce s-ar găsi în preajma lui.

Mai cu seamă îl tulbura nota nemaipomenită în asemenea afaceri :

„Ordonăm, — suna misiva guvernamentală : ca acțiunea din Minusinsc a comandamentului de Jandarmerie să nu fie deranjată, ci ținută în afară de chestie. Veți executa ordinul sub personala dumneavoastră răspundere, — și, de la punctualitatea și promptitudinea aducerii lui la îndeplinire, va atârna cariera dumneavoastră.“

Semnat :

„Guvernator :
Consilier intim de stat

C.A. MALINOVSKI“

Fără jandarmi !

Cum să faci asemenea daraveri fără jandarmi ?

Și încă „gravă crimă de stat“, „surprindere“, „punctualitate“, „promptitudine“...

Înainte de răsăritul soarelui porni din Cataruz o impozantă expediție.

Zasiedatelul cu secretarul său Arhipov, un zdravăn bețiv, — într-un enorm tarantas, înconjurat de străjări cu săbii și revolve, — se pusese în fruntea unui cortegiu de vehicule separate, încărcate cu forțe pedestre, precedat și urmat de călăreți înarmați cu puști, lănci și chiar cu pari și ciomege.

Ajunși la Serghinsc spre noapte, secretarul Arhipov, care „pentru curaj“ se încărcase „peste normă“ din damigeana luată între „muniții“, — cu un străjer, precedați și urmați de cîte un călăreț, au fost trimiși în recunoaștere, pentru a asigura „surprinderea“.

Satul era adormit demult, cînd Răutu — sleit de puteri, aproape amorțit — își stinse lampa, se aruncă în pat, și îndată fu și înecat în neștire.

Arhipov, sprijinit de străjerul pedestru, rîgîind ordine neînțelese, reuși totuși să afle unde e locuința „strașnicului ccrimnaal (ic), înțeles?“... de la Gavrilov și de la primar, ridicăți din pat de către călărețul de avangardă.

Constatînd luminile stinse și deci asigurată surprinderea, — raportă cazul domnului Zasiedatel.

Primarul și Gavrilov, impresionați de această cavalcadă apocaliptică, cu extravagantele ei operațiuni de recunoaștere, au dat sfoară în sat.

Zvonul despre evenimentele senzaționale ce se puneau la cale, lășindu-se din casă în casă, a ajuns pînă la Falalei Falaleici și, prin el, la Boleslaw Stadnicki, — în forma că va fi luată cu asalt casa Lisavetei, Răutu spînzurat pe loc, și ars împreună cu toate cărțile lui „diavolești“...

Stadnicki se hotărî să plece imediat la fața locului.

Dar întrucît simțul lui de demnitate nu-i îngăduia să iasă pe stradă cu toaleta în dezordine, întîrzie și, cînd ajunsese la teatrul de război, rămase înmărmurit de spectacolul ce se desfășura înaintea lui.

Zasiedatelul, gîfîind, cu sabia într-o mîină și cu revolverul într-alta, dădea forțelor sale de asalt ordine, în șoapte sinistre, să ocupe toate intrările și ieșirile : — „pentru ca nici o muscă să nu poată scăpa, auziți, mă ! — mîncă-v-ași și arde-v-ași, încolo și pe dincolo, mă mangosiților !...“

Toată ulița era ocupată de cetățenii Serghinscului, adunați în masă cu femei și copii, în costume improvizate, pitorești, dar insuficiente.

La porțiță stăteau, ca să-i lumineze cărarea spre glorie, doi străjări cu felinare, iar unul chiar cu torță improvizată, în mîină.

Dar în momentul cînd era cît pe ce să dea lui Arhipov ordinul de atac, i-a fost sortit să mai ia o supremă hotărîre.

Se trezi în fața lui cu un tînăr, cu bordurile largi ale pălăriei à la Rubens, cu un guler imaculat înalt și rigid, strîns de o lavalieră roșie — o discretă profesiune de credință social-democrată — cu necriticabile dungi la pantaloni.

Fisticit, domnul Zasiedatel se adresă în șoaptă primarului :

— Cine-i ăsta, mă ?

— Ia, tot un politic, — un leah, — *Satanițchi*, — fu răspunsul, tot în șoaptă.

Globul lui Achim Sunducov, stacojiu ca și lavaliera satanică, de mînie, era cît pe ce să rămînă văduvit de ochii bulbucați.

A ! cum ? politic... leah... *Satanițchi* !... Iată „persoana suspectă“ din ordinul Excelenței sale !...

Domnul Zasiedatel își umflă pieptul :

— Pe el, mă ! — porunci răgușit secretarului Arhipov.

— Legați-mi-l burduf, — cot la cot !...

Într-o clipă corectisimul pan Boleslaw se putu convinge cît de efemere sînt nu numai dungiile la pantaloni, lavaliera și gulerul amidonat, dar și cărarea impecabilă din cap...

Răutu sări din somn, trezit de bubuitul ușii scoase năpraznic din țîțini, de țipătul strident al Lisavetei și înainte de a se fi dezmeticit, fu înconjurat, — cum i se păruse, — de flăcările roșii a mii de felinare și imense torțe aprinse, purtate de niște demoni hidoși.

Cînd odăița lui era poste plin înghesuită de oastea victorioasă, — se repezi pe ușă și Achim Sunducov, — maiestuos cu sabia și cu revolverul lui, — urlînd din toată suflarea :

— Mîinile în sus !...

Și lovit de un acces violent de astmă, își scăpă armamentul, se apucă cu mîinile de piept, cît pe ce să cadă, — prins în brațe de primar și de doi străjări, fu așezat în singurul colțisor mai liber din odaie, — pe marginca patului, alături de Răutu, încă uluit, în cămașa-i de noapte...

Cetatea Lisavetei fu cucerită, și garnizoana căzută în captivitate.

Glorioasa armadă a lui Achim Sunducov, porni spre Minusinsc, în procesiune fantasmagorică, prin pustiiitățile taigalei.

În tarantasul cel mare, luaseră loc Răutu, cu lanțuri la mâni și la picioare, — „inculpat de gravă crimă de stat“, — și Boleslaw Stadnicki care, fiind numai o „persoană suspectă“, nu fusese onorat decât cu o frînghie care îl ținea legat cobză, — cu vreo cinci străjeri pedestri lângă el, și înconjurați de călăreții cu săbii, revolvere și lănci, îndreptate spre dinșii, — „sub pază vigilentă“ !...

„O execuție punctuală și promptă“...

La fiecare douăzeci-treizeci de verste, cortegiul cu Zasielatelul în cap și în coadă cu secretarul Arhipov, — care, de bucuria victoriei, își golise damigeana cu basamac și se găsea aproape în stare de catalepsie, — era întâmpinat de un nou „pichet“ de călăreți care se și incolona imediat.

În satele, răscolite, de necunoscuta desfășurare de forțe înarmate, — peste tot așteptau noi tarantase cu caii de schimb.

După două zile și două nopți de goană, „criminalii“ — rupți de oboseală, aiuriți, în necunoștință desăvîrșită a motivelor acestei grandioase parade, — fură, în sfîrșit, „predați“ la închisoarea din Minusinsc.

O celulă mucedă de închisoare într-un colț prăpădit al provinciei siberiene, — s-ar părea că nu poate da nici un motiv de mulțumire.

Dar Răutu, smuls din atmosfera morbidă în care se sufoca la Serghinsc, se simți ca un drumeț obosit de străinătate cînd se găsește din nou în mediul, poate mediocru, dar transfigurat de amintirile anilor din copilărie.

Prindea cu mulțumire sunetele familiare : zăvorul tras la ușă, scîrțîitul cheii în broasca uzată ; pașii paznicilor prin coridoare ; apelurile prelungi ale sentinelor.

— *Cineee-i ?...*

Dar bietul pan Boleslaw Stadnicki care, ca musafir neașteptat, fu silit să stea la început în aceeași cameră, pînă ce i se pregăti celula lui, — se credea adînc nenorocit, prăpădit de degradarea în care fu aruncat : nu numai că hainele lui pierduseră pînă și amintirea fierului de călcat, nici măcar o cămașă de noapte, — și nici obiecte de așa însemnătate vitală, cum sînt peria de dinți, pieptenul, săpunul și apa de Colonia !

Răutu, ca să-l mai consoleze, îl asigură că nu e așa de greu a te lipsi, pentru o noapte, de confortul civilizației, dar că a doua zi tovarășii îi vor aproviziona, desigur, cu tot ce este necesar.

Dar, mai cu seamă, spre a-l distra de la obsesiunea acestor nenorociri, — începu o discuție pasionată asupra misterului, care învăluia arestarea lor atît de subită : De ce a fost ea motivată ? Ce înseamnă că nu s-a văzut picior de jandarm, toate operațiile fiind conduse exclusiv de poliția „civilă“, care — natural — putea avea în cazul cel mai bun numai rolul de auxiliar secundar ?...

Ipotezele, una mai extravagantă decît alta, se succedau, — pînă la presupunerea lui Stadnicki, că în Polonia ar fi izbucnit revoluția, și că au fost sesizate articolele lui marxiste, — dar erau toate respinse pe rînd ca nesatisfăcătoare.

În sfîrșit, Răutu, obosit și enervat, se culcă la marginea patului, spre a lăsa loc și lui Stadnicki, — a cărui viziune îi fu răpîtă de somn în momentul cînd alerga furios de la un capăt la altul al camerei, agitînd gulerul amidonat, turtit și murdărit.

Din bezna neștirii fu readus la o licărire înourată a conștiinței de niște scîncete jalnice :

— Domnule Răutu, domnule Răutu ! — gema plîngător Stadnicki : Ah ! Doamne, Doamne ! Ce mă fac eu ? Cum puteți dormi ?

— A — ce ai ? Ce s-a întîmplat ? — Își veni în fire cu greu Răutu.

— Ploșnițe ! legiuni... grozăvie ! — se bocea pan Boleslaw : cum puteți dormi ?

— A ! Ploșnițe ! Pe mine nu mă mîncă, — mormăi plictisit Răutu. Și se întoarse cu fața la perete.

— Cum nu vă mîncă ? Doamne, Doamne ! — exclamă exasperat novicele deportațiunii siberiene.

Răutu se ridică brusc și se așeză pe marginea patului, în-duioșat, plin de compătimire :

Pentru Stadnicki ?

Pentru sine ?

Își aduse aminte de începuturile sale de deportat în Siberia, cu aproape șapte ani în urmă, în închisoarea din Tiumen, cînd avuse loc o scenă aproape identică cu un alt veteran, defunctul Anton Jbanov...

Atunci el era în starea jalnică a lui Stadnicki și se plîngea de incomprehenșiunea bietului Jbanov...

Trecuse peste zece zile de la întoarcere.

Răutu, demult despărțit de Stadnicki și ținut în cel mai strict „secret“, tot nu reușise încă să dezlege misterul arestării sale.

În zadar aștepta un interogator sau vreo altă informație oficială.

De nicăieri nici o veste, — se părea că e uitat.

Nici tovarășii din Minusinsc nu erau mai în curent.

Costea Fomin găsisese mijlocul să-i transmită vreo două notițe cu tot felul de imprecățiuni la adresa ocîrmuirii, dar nu-i putuse da nici o lămurire.

Cînd Răutu aproape se resemnase de a nu mai cerceta misterul, primi în camera lui vizita colonelului Perepiolchin, comandantul jandarmeriei din Crasnoiarisc, un om înalt și uscățiv și încă foarte tînăr pentru vîrsta lui.

Cum îl văzu, exclamă cu vioiciune :

— În sfîrșit, domnule colonel, — de cînd aștept interogatorul sau vreo explicație pentru această caraghioasă aventură.

Pe fața palidă a colonelului se tăie un zîmbet de ironie :

— Pardon, domnule Răutu ! — declară el cu o voce catifelată, din care nu lipsi nici un moment nota sarcastică : Pardon ! Nu am venit să te supun vreunui interogator. Nici n-aș putea : noi sîntem străini de arestarea dumatilă. Sînt aici numai în baza dreptului nostru general de inspecție. Și nu aș putea să-ți dau vreo lămurire oficială, — doar să-ți comunic, ca un simplu particular — prietenește — ceea ce am aflat, — în măsura în care am aflat și noi ceva...

— Dar atunci de cine sînt arestat ? — întrebă zăpăcit Răutu ?

— Arestarea dumatilă, domnule Răutu, poate fi considerată, cu drept cuvînt, ca o aventură, dar care nu are nimic „caraghios“, cum te-ai exprimat, ci e un caz foarte grav : ești acuzat ca organizator al atentatului împotriva Alteței Sale imperiale Marele Duce Alexandru Nicolaevici, care a trecut acum două săptămîni prin Crasnoiarisc spre Extremul Orient...

— Atentat împotriva marelui duce ? Atunci cum poate fi comandantul jandarmeriei străin de chestie ? — se minună imprecinatul buimăcit.

— Hm !... Hm ! — se strîmbă și mai sarcastic colonelul : Noi n-am știut și nici nu știm nimic nici acum despre atentat !... A fost descoperit de poliția civilă, — și ordinul de arestare e dat, peste capul nostru, de însăși excelența sa, domnul guvernator al provinciei...

Încetul cu încetul, colonelul, — nu fără o prefăcută rezistență, — destăinuie „prietenește“ lui Răutu un capitol de roman polițienesc, cum se exprimă el.

Înainte de trăsura Marelui Duce, la un pod, în apropiere de Crasnoiarisc, sărise — făcînd semne disperate — un „pristav“ de poliție.

La oprire, el vesti că, sub pod, fusese descoperită, în ultimul moment, o mină cu dinamită.

Pristavul fu înaintat, guvernatorul primi o înaltă mulțumire și ordinul Sfîntului Andrei, iar comandantul jandarmeriei își atrase o aspră admonestare pentru gravă neglijență.

Dar ancheta discretă, condusă de jandarmerie, ar fi stabilit că întregul complot nu e decît un joc de imaginație.

Dinamita din butoiășul de sub pod nu ar fi fost, în realitate, decît o nevinovată făină amestecată cu păcură ; misterioasa cutie cu sîrme conținea mașinăria unei vechi pendule stricate ; corespondența interceptată, care motivase arestările lui Răutu și compania, în mare parte era constituită din falșuri, — iar restul, din piese inofensive, greșit interpretate...

De aci, pornise un conflict grav între comandantul de jandarmi și administrația gubernială.

Autoritățile superioare, susținîndu-și subalternii, — izbucnise un adevărat război între Ministerul de Interne și Corpul de jandarmi, al cărui comandant era și șef al poliției politice, — vechea și ilustra *Secția III-a*.

Domnul Răutu risca dar ca — în cazul cel mai bun — să-și vadă termenul de deportare prelungit la infinit, dacă nu se va găsi mijlocul ca adevărul să fie adus la cunoștința Majestății Sale Imperiale, Țarului...

Răutu își da bine seama de greutățile ce-i stăteau în cale, — ca și de nesiguranța sprijinului eventual din partea jandarmeriei.

Guvernatorul Malinovschi, un vechi șobolan de cancelarie, care îmbătrînise între dosare de arhivă, — fu scos la lumină numai mulțumită carierii strălucite, dar cam îndoielnice, a unei nepoate.

Puternicii săi protectori nu se vor lăsa bătuți așa de ușor. Dar aici era în joc, pentru Răutu, chiar posibilitatea de eliberare.

În două zile redactă, deci, un vehement protest la adresa Ministerului de Interne și a Corpului de jandarmi, în care acuza administrația guberniei de o odioasă înscenare și cerea cu insistență o anchetă.

Actele au fost expediate, prin intermediul comandantului de jandarmerie, pe numele mareșalului nobilimii din Basarabia, Ștefan Gheorghievici Cazara, împreună cu un memoriu documentat.

Numai peste vreo două săptămîni, Răutu, grație protecțiunii colonelului, fu eliberat „provizoriu” din închisoare. La poartă găsi cu bucurie pe pan Boleslaw Stadnicki, — din nou ca scos din cutie — care amesteca, în expansiunile lui, ploșnițele, indignarea că nu fusese chemat la interogatoriu, măcar o singură dată, că tot nu știe încă motivul arestării; oroarea zilelor petrecute fără rufărie; bucuria pentru articolul isprăvit, „foarte marxist”, în care ar fi lămurit raporturile de clasă dintre proletariatul industrial și „intelighenția” din așa-zisele profesii libere.

Cap. XIX

FURTUNA

Nu i-a fost dat lui Răutu să se folosească, așa cum nădăjduise, nici de răgazul ce i se acordase, pînă la plecarea la Serghinsc.

Abia putu veni în contact cu muzeul domnului Casianov și cu biblioteca tovarășului Polieschi, cînd sosi vestea despre tragedia din Cara, — ocna în care erau strînși supraviețuitorii din organizația teroristă a *Narodovoliei*.

În bezna în care fusese înecat de un deceniu intelectualitatea rusă, — și pentru elita deportațiunii din Siberia, în care licărea încă nădejdea, — se punea acum problema de la care atirna tot rostul ei și însuși viitorul renașterii revoluționare.

Răutu avea și motive personale de a fi adînc zdruncinat; toate tulburările și preocupările lui de pînă adineaori, chiar chestiunea eliberării eventuale din Siberia, apărură deodată mărunte și meschine, fără interes.

Soția unui fost terorist, condamnat la muncă silnică pe viață, Aglaia Peșhonova, — care îl urmase pînă la locul de caznă, — se sinucisese din cauza maltratărilor suferite.

Deși venise de bună voie și trăia în afară de închisoare era supusă, conform unui regulament barbar, autorităților ocnei.

Cu prilejul unei intervenții mai vioaie în favoarea soțului, învinuită de lipsă de reverență, fu supusă, din ordinul directorului ocnei, unei pedepse infamante, flagelația.

Execuția avu loc în prezența întregii garnizoane și a administrației.

Peșhonova, ca protestare, se otrăvi.

Răutu parcă o revăzu, cum era atunci împreună cu el pe barjaua Volgei: înaltă, vecinic în doliu, tăcută și tristă, cu figura îngustă și palidă... ochii negri șterși... un păr plat, tras la spate...

Deținuții, aflind despre execuție, în semn de solidarizare, se otrăviră și ei în masă.

Rezultatul : treisprezece morți, opt femei și cinci bărbați, dintre care și Peșehonov, soțul ; — mulți încă se zbăteau între viață și moarte, — printre ei și Vasile Giurilă, — tovarășul din copilărie, — păstrătorul jurământului său.

Mai poate fi scăpare din acest infern ?

Ce-i de făcut ?

Costea Fomin aproape scoase ușa din țîțini și se opri, suflat, în prag.

— S-a mai întîmplat ceva ? — întrebă Răutu speriat.

Costea căzu pe scaun și cu fața rezimată de masă se chinua să plîngă, dar din pieptul lui nu ieșea decît un fel de șuier sinistru : — Vania ! Vania ! — își putu, în sfîrșit, stoarce un geamăt : nu se mai poate trăi așa !... Peșehonova... Peșehonova !...

Răutu își aduse aminte de solitudinea pe care Costea Fomin o arătase în cursul călătoriei spre Siberia, pentru Aglaia Peșehonova.

— Am convocat obștia, — reuși, în cele din urmă, să-și stăpînească puțin emoția : am fost și la Danilov. A înțeles și el că nu mai poate sta de o parte. Va veni împreună cu Minscaia.

Sedința obștei.

Costea Fomin, împotriva obiceiului său, a expus faptele concis, simplu, fără emfază, încheind cu întrebarea :

— Tovarășilor, ce facem noi acuma ?

• Urmă o tăcere apăsată.

Toate privirile se concentrară asupra lui Danilov, care ședea, ca de obicei, cu picioarele lui lungi încolăcite, cu capul rezimat în mîna dreaptă, cu degetele desfăcute — arătătorul de-a lungul nasului și medianul lipit de buze, — ca și cum voia să-și ție gura încheștată.

Răspunse tot cu o întrebare :

— Dar dumneata, tovarășe Fomin, ce crezi că trebuie să facem ? Și, mai cu seamă, — ce crezi că putem face ?

Costea Fomin izbucni :

— Un lucru e clar, tovarășe Danilov ! Nu putem sta cu brațele încrucișate. Nu putem rămîne indiferenți față de o faptă odioasă care a dus pe tovarășii noștri la martirajul lor eroic. Dacă am fi capabili de o așa lașitate, atunci n-avem ce căuta în revoluție.

— Dar ce folosește revoluției jertfa lor, — accst martiraj eroic ?

— Dacă noi ne solidarizăm cu dinșii, dacă-i vom urma pe calea ce ne-o indică, se va cutremura conștiința omenirii întregi ! — interveni, pe neașteptate, tovarășul Tcacenco, care foarte rar lua parte la discuțiunile obștei.

— Conștiința omenirii ? Ași fi foarte recunoscător tovarășului Tcacenco dacă mi-ar indica locul în care stă ascunsă această conștiință. De altfel, nu cunosc în toată istoria mondială vreo revoluție produsă de cutremurarea numitei conștiințe. E o incomensurabilă prostie de a se încrede — în politică — în convingeri, în devotament și în celelalte nobile însușiri. Revoluția e, întotdeauna nu opera cavalerilor fără frică și prihană ci rezultatul mișcărilor de masă, — încheierea logică a luptei de clasă.

— În orice caz, nu lașii, nu turma lipsită de simțul demnității, nu trădătorii care-și lasă tovarășii să piară fără protestare, pot săvîrși revoluția !

— Tovarășe Fomin ! îl întrerupse cu o răceală glacială, Danilov : elocvența dumitale nu poate înlătura nici faptele, nici logica.

— Știm, știm : „Revoluția n-are nevoie de eroi și martiri !“ — intercală agresiv Răutu.

— Ah ! Mă miram că n-am auzit pînă acum glasul Comnenilor și al Lascarilor !... Da, Alteță bizantină, — revoluția n-are nevoie de eroi și martiri. Desigur, dintr-o sută de oameni prinși de vîrtejul unei revoluții, — poate unul, unul singur, e om convins și inteligent, — treizeci și nouă sînt firi de pușcăriași și șaizeci, imbecili, — cu toții sînt însă elemente de descompunere socială. Proletariatul vrea să ajungă stăpîn pe mijloacele de producție, ca să trăiască mai bine. Pentru aceasta face revoluția. Deci din interes, — adică din egoism, nu din idealismul fetelor de pension...

Răutu, iritat, ripostă :

— Dar proletariatul e oastea, masa. Cei însă care o conduc, aceia pot fi ei lipsiți de idealism, de entuziasm, lipsiți de spiritul de jertfă ?

— Nu, amice ! Conducerea reală, n-o pot avea decât revoluționarii de profesie. Revoluția este o artă, — sau, dacă vrei, o meserie. Și orice meserie presupune o tehnică, adică — nevoie de specialiști ! Aceștia însă nu au nimic comun cu parfum de trandafiri.

— Atunci, întrebă din nou Răutu ; tovarășe Danilov, tîlharii de drumul mare, atentatorii la bunele moravuri, escrocii, defraudatori, — care sînt și ei elemente de descompunere socială — servesc mai bine revoluția decât „eroii“ și „martirii“.

— În politică amice, repet, moralina n-are ce căuta — scopul urmărit este totul. Pe baricadă, un pungaș de buzunare sau un incendiator va fi mai folositor decât un filosof moralist.

— Dar partidul, forța organizată ?

— Partidul nu e un pensionat de domnișoare. Revoluția, prin forța lucrurilor, înseamnă un masacru. Iar într-o țară ca Rusia, presupune nimicirea de milioane. Un inventator al unei bombe, care să poată fi ținută în buzunarul vestei, și care totuși să aibă puterea de a distruge o armată, ar face mai mult pentru revoluție decât un milion de idealisti nebuloși. Cu parfum de trandafir nu reușește o revoluție. Iată un adevărat revoluționar : Tcaciov, care nu s-a sfiit să declare că, într-o țară ca Rusia, revoluția nu poate triumfa decât dacă va fi masacrată toată populația mai în vîrstă de douăzeci și cinci de ani.

— Dar atunci, — izbucni iarăși clocotitor Costea Fomin : ce ar mai rămînea din poporul rus ?

— Unui adevărat revoluționar, — suflă ca un crivăț tovarășul Danilov : unui adevărat revoluționar, puțin i-ar păsa dacă ar peri și nouăzeci la sută din poporul rus, — numai ca restul să trăiască pînă la revoluția mondială. Atunci repede s-ar repopula Rusia.

Patriarhul Polieschi care, în timpul discuției, îl urmărea pe Danilov, lovindu-și pumnii unul de altul, surise aici cu amărăciune :

— Ce-ar zice Kautsky, dacă te-ar auzi, tovarășe Danilov ?

— Nu mă interesează ce ar crede acest tip de șuncar din Praga, care nu înțelege o boabă de marxism.

— Dar, în sfîrșit, ce facem ? Să ne spui dumneata, tovarășe Danilov. Ce crezi că trebuie să facem ?

— Să ne ducem acasă în liniște, — fu răspunsul lui tăios. Revoluția e un război, și orice război impune o aspră disciplină.

Nebunia unor exaltați nu poate justifica rezultatul atît de dorit de Ohrană : exterminarea în masă a elementelor mai energice și, deci, lichidarea pentru multă vreme a oricărei mișcări revoluționare în Rusia... Vă rog, vă rog, tovarășilor ! — fără gesturi și declamații ! — opri el mișcările de protestare. Să-mi răspundeți scurt : ce va folosi revoluției dacă puținii luptători care nu au o acadea în loc de inimă și pomadă parfumată în loc de creier vor înghiți cianură de potasiu sau vor decora spînzurătorile ?

— Iar dumneata, în loc de inimă, ai un burete și în loc de creier, acid sulfuric ! — își sări din țîțini Costea Fomin.

— Foarte spiritual și original ! — se strîmbă Danilov.

— Să știți că eu, — eu, eu, — zbieră fără să mai asculte Fomin : faceți ce vreți, — eu, eu mă duc să omor pe bestia aceea de Cerneavin, directorul ocnelor din Cara !

Și fugi, nebun, pe ușă.

Danilov se ridică în toată lungimea lui :

— Gentlemani, vă salut și vă mulțumesc pentru lecția ce mi-ați dat-o. Știam de ce este capabilă această onorabilă companie, dar omul nu se vindecă de iluzii și prejudecăți. Adio, *carissimi* !...

Și păși cu picioaroangele lui peste prag.

Minscaia, strîngîndu-și gura punga, se urni și ea, — schiopătînd penibil, cu un ochi fugit sub pleopă, cu celălalt îndreptat spre cer.

Nici Suhanov nu îndrăzni să-și urmeze „profetul“ decât după mai multe minute de șovăire.

Numai un Shakespeare ar fi în stare să descrie „scena mută“ care urmă acestui *exit* senzațional.

Cei rămași în cameră se priviră perplexi, în tăcere.

— Dar ce facem, tovarășilor, ce facem ? — își repeta nervos întrebarea Răutu.

— Vezi, tovarășe Răutu, — începu tacticos ca întotdeauna, dar parcă cu mai puțină siguranță, Vasile Vasilevici. Vezi, forma poate e nenorocită, dar, în fond, tovarășul Danilov are dreptate. Nu avem dreptul să răpim proletariatului rus, în momentele acestea, cînd el începe să se afirme mai conștient de misiunea lui revoluționară, pe conducătorii și teoreticienii săi.

Răutu nu-și mai găsi nicăieri un punct de sprijin.

— Mă rog ! — se adresă el, revenit acasă, Patriarhului : revoluția nu este un scop în sine, ci numai un mijloc, — și încă un mijloc disperat, care implică sacrificiul cel puțin al unei generații. Oricît de inevitabilă ar fi în condițiuni date, revoluția nu poate fi considerată ca o cale normală de progres ! Progresul fiind infinit, ar rezulta că generațiile trebuiesc sacrificate una pentru alta, pe rînd, pînă la infinit — pentru himera fericirii finale, — viața ar fi un infern pentru vecie, — Apoi nici lupta de clasă nu înseamnă canibalism ; ea este un regulator al echilibrului social pentru un moment istoric determinat. Numai prin luptă, prin rezistență se poate evita o direcție falsă a evoluției, — sau chiar prăbușirea societății. După însuși Karl Marx, chiar și robia constituie o fază necesară a evoluției sociale, ca și iobăgia, manufacturismul, capitalismul. Atunci, luptă înțeleg, — dar această ură canibalică ?...

Patriarhul își resfira barba cu mișcarea lui obicinuită. Apoi, cu tristeță, dar hotărît, — întrebă la rîndul său pe Răutu :

— Socoți deportațiunea noastră în momentul de față capabilă de o manifestare impunătoare, — chiar de orice acțiune comună ?

Răutu nu găsi răspunsul.

Isaac Blumberg, foarte abătut, care asista la conversație, fără să eie parte la ea, privind pe fereastră, sări deodată.

— În curtea sînt jandarmii și poliția !

În tindă se auziră pași grei și zăngănit de pinteni. Un „pristav“ bătrîn și bărbos sergent de jandarmi apărură în ușă.

— Să ne iertați, Semion Vichentievici, — se adresă pristavul, cam jenat, Patriarhului : avem ordin să facem percheziție. A dispărut domnul Fomin. După informațiile noastre, e fugit. Totuși trebuie să vedem dacă nu se află ascuns pe undeva.

Tovarășii se priviră îngroziți.

Costea Fomin, va să zică, e hotărît să-și ducă la îndeplinire amenințarea...

Vestea impresionă adînc toată obștia, — afară de Artamon Danilov, care strînse din umeri, mormăind printre dinți :

— Pisica cu clopoței...

Obștia aștepta înfrigurată.

Dar peste vreo trei zile se află că Fomin a fost arestat în drum între Minusinsk și Crasnoiarsc, denunțat chiar de unul

din căraușii lui ; opuse o rezistență armată, răni pe un jandarm, primi și el o lovitură de sabie. Dus în lanțuri la Crasnoiarsc, aștepta judecata. Și, în cazul cel mai bun, va fi condamnat, desigur, la muncă silnică.

Răutu, torturat de muștrări de cuget, se simțea vinovat, deși nu-și putea da seama care îi este vina.

Numai asigurarea primită ceva mai tîrziu, că viața lui Giurilă e în afară de primejdie, îi aduse oarecare tristă mîngăiere.

NORII

Răutu se înstrăina tot mai mult de tovarăși. Chiar Issac Blumberg îl împovăra.

Stătea mai mult în biblioteca patriarhului.

Aproape nici cu bunul său amfitrion nu mai schimba decât salaturile convenționale, dimineața și seara.

Și, totuși, fu silit să rezolve o chestiune penibilă în situația de atunci.

Colonelul Perepiolchin îl convocă la isprăvnicie, unde-l primi cu foarte multă politeță : se sculă în picioare, îi indică un scaun, îi oferi o țigaretă. Dar toată înfățișarea lui părea schimbată.

Ciocănind cu cartonul țigaretelor în capacul port-țigaretului de argint, își strecura, cu răceală studiată, lent, răsfirat, vorbele cu multe subînțelesuri :

— Domnule Răutu, ați adresat, prin mine, cereri de anchetă Ministerului de Interne și Corpului de jandarmi. Ministerul de Interne și Corpul de jandarmi, sînt astăzi *perfect înțelese*, — subliniă colonelul : și au hotărît să nu mai fie turburată, fără necesitate, Majestatea Sa Imperială. Cu toate insistențele noastre însă, domnul mareșal refuză să retragă cererile menționate, fără consimțămîntul expres al dumneavoastră, — și stăruie să aducă toată discuțiunea înaintea Majestății Sale Imperiale. Veți fi dar bun să-i faceți cunoscut că vă retrageți cererea.

— Dar, domnule colonel, îmi cereți de fapt să mușamalizez un abuz, — mai mult : să acopăr o crimă care poate costa viața mai multor oameni nevinovați. Ancheta, sper, va face cel puțin cu neputință repetarea acestor nelegiuiri.

— Domnule Răutu, trebuie să înțelegeți că liniștea Majestății Sale Imperiale e pentru noi mai presus de orice alte considerații... Siberia e vastă și viața omului e scurtă... Sînteți încă foarte tînăr și ați mai putea avea alte zile. Pentru ce să ne siliți la măsuri extreme ?...

Răutu se mira cît de puțin îl impresionau acum, și chiar îl interesau, aceste amenințări nedeghizate. Și cu un suris ironic răspunse :

— Așa cum îmi puneți problema, domnule colonel, — ca să întrebuițez un cuvînt mai puțin jignitor — îmi deschide perspective străine de orice normă de legalitate și chiar de corectitudine. Ce garanție aș putea dar avea că, în cazul retragerii cererii mele, Siberia va deveni mai puțin vastă și viața omului mai lungă ?

Pe fața palidă a colonelului răzbi o ușoară aburire de roșeață.

— Domnule Răutu ! — luă el îndată un ton mai familiar și chiar mai cald : Îți pot da cuvîntul meu de onoare că eu, și prin mine tot Corpul de jandarmi — dacă ne ușurezi situația și-ți retragi cererea — te asigurăm că termenul dumitale de deportare, pînă la care a rămas relativ puțină vreme, nu va mai fi prelungit.

După o scurtă reflecțiune, Răutu se ridică de pe scaun :

— Mă voi gîndi, domnule colonel...

Prietenii, consultați, au fost unanimi :

— La urma urmelor, — rezumă discuțiunile Patriarhul : jertfa dumitale n-ar da nici o garanție, — poate, dimpotrivă, ar servi de pretext pentru înăsprirea regimului de deportațiune. Apoi... în urma nenorocirii din Cara, nici nu e cuminte, nici drept să se puie nervii noștri la o nouă încercare, pornind o luptă care nu poate avea decât un sfîrșit tragic.

Chiar Danilov, întreat de Isaac Blumberg, în numele lui Răutu, își trimise răspunsul, cam caustic, dar lămurit :

— N-are nici o importanță pentru revoluție, sau chiar pentru deportațiune, ce va face delicatul descendent al cruciaților din Fanar. Poate să se spînzure ! Se poț spînzura, pentru companie, și toți tovarășii lui întru migdalizare. E un om condamnat ; orice ar întreprinde, nu va reuși. N-are tăria de a renunța la revoluție, dar vrea s-o facă vîrsînd în loc de sînge sirop de zmeură. Visează să fie arbitrul situației și să cuprindă

necuprinsul, — și va fi vecinic între două scaune, și încolțit din toate părțile. Să-i spui dar că-i dau blagoslovenia mea. Cu cât mai curind va dispărea din Siberia și din Rusia, cu atât va fi mai bine și pentru dînsul și pentru noi...

Cu toată apropierea zilei de libertate, nori grei parcă se adunau tot mai mult în jurul lui Răutu.

Copleșit de gânduri negre, dezorientat în ce privește viitorul apropiat, după liberare, căuta refugiu în studiile sale filosofice.

Din jurnalul său însă rezulta că la el nici speculațiunile cele mai abstracte nu rămîneau neinfluențate de frămîntările și preocupările zilnice, — cum ne dovedesc și fragmentele de mai jos, — scrisese chiar la Minusinsc :

20 aprilie 189... Minusinsc :

Filosofia singură nu poate lumina cărarea vieții.

Dar filosofia, dacă nu este o vulgară înșirare de noțiuni goale de înțeles real, — nu poate fi decît o sistematizare, sau chiar — s-ar putea spune — o sublimizare a științei, — pînă la concepția generală asupra lumii și a vieții.

Teoria cunoștinții, elaborată de criticismul kantian, este acel instrument prin care se poate ajunge la o asemenea sistematizare și sublimizare.

Defectul cel mare al pozitivismului constă tocmai în faptul că Auguste Comte ignorează teoria cunoștinții.

Și marxismul, ca să intre în cadrul filosofiei științifice, trebuie să accepte aceeași temelie.

E în contradicție cu noțiunea fundamentală a marxismului de a interpreta dialectica hegeliană, — cu tezele, antitezele, și sintezele ei, — care nu e decît un proces intelectual, ca o evoluție istorică reală.

Aceasta înseamnă, în fond, a subordona realitatea unui silogism.

Ceea ce este real în dialectica hegeliană, e un fapt foarte simplu și se rezumă în trei cuvinte : *azi, ieri și mine*.

Orice mișcare poate fi înfățișată ca înșirarea a trei momente succesive : trecutul, prezentul și viitorul.

În procesul istoric real, un moment nu poate distruge de istov pe cel trecut ; nici construi din neant pe cel viitor.

Totul se înlanțuie, se desfășoară, se continuă : *azi schimbă pe ieri* (negația), dar în schimbarea de *mine* (negația negației) se vor regăsi și *azi și ieri*.

Panta rhei, — a spus Elada antică : *totul curge*.

Dacă totul curge, separarea momentelor are totdeauna un caracter mai mult sau mai puțin artificial și arbitrar, ca un act al intelectului nostru. Și pentru această separare și singularizare a momentului, formula *tripartită* a lui Hegel poate servi tot așa de bine ca și o formulă *patrupartită*, sau oricare alta, cu care ne-am orienta în mijlocul eternului și neîntreruptului curs al evenimentelor.

E un simplu mijloc de orientare a intelectului nostru în haosul și complexitatea fenomenelor.

Și „heterogonia scopurilor“ a lui Wundt ne poate servi pentru ilustrarea acestui adevăr.

Scopul ce-și propune omul într-o acțiune nu acoperă rezultatul acestei acțiuni : acesta din urmă este mai vast, mai complex, — pînă la negațiune.

Desigur, omul este un animal care își propune scopuri, urmărește un ideal ; — pentru dînsul *cauza* faptului săvîrșit de el se confundă cu *motivul* care îi determinase acțiunea.

Dar dacă omul este un factor al procesului istoric, — el nu este unicul factor : orice rezultat final al acțiunii sale apare ca o rezultată, în care intervin și alți factori.

De aci — „heterogonia scopurilor“, — rezultatul acțiunii trece peste motivul ei.

Pe faptul acesta se reazimă toată filosofia activismului.

Acțiunea este *singurul* mijloc de a birui forțele oarbe ale naturii.

Altfel, intelectul, conștiința — vor fi mistuite de Inconștient ; — și flacăra rațiunii — stinsă.

Lupta, *acțiunea* este deci un imperativ categoric.

Prin acțiune, prin luptă — omul poate ajunge cu vremea un factor tot mai decisiv.

Însă acțiunea lui e întotdeauna determinată de scopul ce și-l propune, — care, în sublimizarea lui, se afirmă ca un *Ideal*.

Idealul său devine, în consecință, o *cauză în procesul mondial*.

Astfel poate fi interpretată și concepția platoniciană, după care *Idealul* este — *suprema realitate*.

De aci și caracterul de *nostalgie* pe care îl are *setea de ideal*, care poate fi considerat ca patria noastră *reală*.

Din acest punct de vedere, socialismul nu se poate reduce, — cum face Danilov, — numai la lupta de clasă pentru un trai mai bun.

Lupta de clasă, ca și războiul, își are rădăcinile în pură biologie, — lupta pentru existență.

Lupta de clasă, — ca și războiul, care, de altfel, va dispărea odată cu lupta de clasă —, a fost impusă de mecanismul procesului istoric.

Ea însă este numai punctul de plecare, indispensabil — chiar conform cu marxismul — pentru o altă luptă.

Căci socialismul trebuie să realizeze, ca scop final, — organizarea, solidarizarea și unirea omenirii întregi pentru ideea ei comună, — trîmful asupra puterilor Inconștientului, supremația omului în procesul mondial.

Dacă mijloacele risipite pentru războaiele dintr-un singur veac s-ar fi întrebuințat pentru propășirea și binele comun al omenirii, — astăzi pămîntul întreg ar fi fost o grădină.

Acest scop final însă nu este compatibil cu ignorarea normelor morale, cum predică Danilov, — nici cu promiscuitatea cu elementele de disoluție.

Dar este scopul acesta realizabil ?...

Înainte am crezut ferm...

Vai !...

4 mai 188... *Minusinsc.*

Am recitit, *Banchetul de Platon.*

M-a impresionat formula amorului pe care o pune — ce simbol ! — în gura femeii :

„Ardoarea și amorul de care oricine este neconținut turmentat are de scop *imortalitatea* (Viața speciei)...

Calea dreaptă a amorului pleacă de la frumusețile pămîntești pentru a se ridica la frumusețea supremă, trecînd prin toate treptele : de la un singur corp frumos, la cele două, de la acestea la toate celelalte, apoi de la corpuri frumoase — la frumoasele acțiuni, la frumoasele științe, — pînă la știința cea mai pură, știința frumosului...”

Sublimizarea și nostalgia amorului ideal, — nostalgia frumosului...

Desigur, Varvara n-a citit pe Platon.

Dar ea pune și o „blăstămată problemă“.

Amorul ideal presupune și — cum se zicea în veacul al XVIII-lea — un „obiect“ demn, — și nu numai demn, ci și potrivit.

Dacă nu-l găsești ?

Goana după frumosul suprem *in abstracto* nu potolește încă acea „ardoare“ despre care ne vorbește *Diotima* lui Platon, — preota din Mantinea...

Sublimizarea amorului nu-l poate desprinde de temelia lui organică...

Spre sfîrșitul lui mai, autorul jurnalului fu pornit din nou în „împărăția forțelor oarbe“ la Serghinsec...

Cap. XXI.

FANY

(Din jurnalul lui Ion Răutu)

Acasă, îl aștepta pe Răutu scrisoarea Mariei Culiceeva, — pe care o cunoaștem din brulionul citit de autoare în fața Saianilor, la începutul acestei povestiri.

Cu tot răspunsul lui smerit, găsi o îmbărbătare în simpatia și încrederea în el, manifestate prin acea scrisoare.

I se părea acum că și atmosfera din sat e schimbată.

Fu primit chiar cu oarecare căldură, — sentimentul pe care îl inspiră, și celor mai indiferenți și mai egoiști, vederea unui inecat revenit la viață.

Numai Aculina se arăta tot mai pornită dar repede se mai potoli sub dezaprobarea obștească.

Lisaveta, Arcadie Tartanov și chiar pan Boleslaw Stadnicki, foarte atenți și prietenoși, se întreceau în bunăvoință și afecțiune.

Spre mulțumirea lui Răutu, Arcadie Tartanov se înfățișă cu mult mai bine decât cum îl lăsase. Nu numai că exteriorul lui era mai bine îngrijit, dar un teanc de numere din *Russkia Viedomosti*, aranjate după date, și chiar cu articolele mai interesante subliniate cu roș și clasate după cuprins, — dovedeau un neașteptat interes intelectual și un mare efort de voință.

Toate nădejtile păreau dar îndreptățite.

Ajutat de cei doi tovarăși, Răutu desfășură o activitate foarte vie spre a găsi o locuință potrivită pentru Culiceevi, a o mobila mai confortabil, a angaja o slujnică, încît Maria să se simtă de îndată acasă.

Tot satul pîndea cu curiozitate sosirea oaspeților, atît de așteptați de „politici“.

Intr-o poeniță din pădure, Răutu stătea lângă învățătorul Parfeniev care, aplecat asupra unui mușuroi de furnici, filosofa ;

— Vezi, Ivan Egorici, aceasta e o societate bine orînduită, — o societate socialistă, întemeiată nu numai pe robia cetățenilor, dar chiar pe schilodirea lor printr-o specializare excesivă. Iată, vezi, acesta — este un ostaș, cu formidabilul instrument de atac în fălcile lui, dar care singur nu se poate hrăni măcar : alții trebuie să-i bage alimentele pe gură.

Trei băieți veniră val-virtej în poeniță :

— Moș Egorici, moș Egorici ! A venit Spirca cu o conia și cu un domn și cu trei copii, — au tras la casa Melaniei...

Răutu găsi pe soții Culiceev instalați, cu samovarul pe masă.

Maria, prietenoasă, afabilă și rezervată, ca întotdeauna, ședea între Boleslaw Stadnicki, vecinic elegant și corect, și Arcadie Tartanov, cu o „lavalieră“ roșie la gît, cu îngrijire legată și vădit împrumutată de la Stadnicki.

Chiar a doua zi, mica obștie se adună pentru ceaiul de seară, sub președinția Mariei Culiceeva.

Conversația lunecă asupra motivelor care au determinat pe Maria Ivanovna să ceară transferarea la Serghinsc și — natural — trecu și la elogiile Fanyei Perlov și ale lui Ilie Samarin pentru Răutu.

În urma celor trăite în ultimul timp la Serghinsc, — și, mai cu seamă, a aventurii cu Aculina, — invocarea acestor nume îl vexa pe Răutu.

— Ah, dragă Maria Ivanovna, atîtea s-au schimbat de atunci, încît aproape nu-mi vine să cred că eu am fost eroul despre care vorbeau tovarășii Samarin și Fany Perlov. Nici n-aș putea să-ți povestesc despre acele „acte de eroism“, pentru că astăzi cu greu aș putea să intru în pielea băiatului care se numea atunci încă Vania Răutu. După ce am primit scrisoarea dumitale, am recitat jurnalul meu, în care erau așternute pe hîrtie cele două episoade din *pohodul* cu etape de la Tomsc pînă la Cansc săvîrșit împreună cu Fany Perlov și Claudia Samarin. Și mi se părea că citesc despre altcineva, nu despre mine însumi.

După ceai, Ipolit Culiceev se scuză, invocînd lucrul ce are de făcut.

După plecarea lui, conversația luă un caracter mai intim. Maria Culiceeva îl apucă pe Răutu de umeri și, scuturându-l ușor, îl întrebă zîmbind :

— Nu vrei să-ți descarci secretul ? Am să te scutur pînă ce vei citi din jurnalul dumatile cele două episoade, cu Fany și cu Claudia Samarina. Mă interesează foarte mult, îți voi spune mai tîrziu pentru ce, — după ce vei citi.

Răutu fu puțin jenat ; se supuse însă și, luîndu-și caietul, începu să citească, pe sărite, însemnările relative la „eroismul“ lui.

7 iulie 188... Etapa din Pietuhova.

După două zile de mers pe jos, în care am făcut abia vreo patruzeci de verste, am ajuns, în sfîrșit, la această etapă, unde urmează să stăm pentru odihnă și ziua de mîine. Prin urmare, dormim aici două nopți.

Înaintînd în felul acesta, convoiul nu poate face, normal, mai mult decît patruzeci-cincizeci de verste la fiecare trei zile.

Convoiul nostru cuprinde peste șase sute de criminali de drept comun.

Ca veteran al deportațiunii, umblat prin atîtea etape, și cu cele mai variate mijloace de locomoțiune, — am fost totuși impresionat și eu de „jelania surghiuniților“, pe care o gemeau, la fiecare trecere prin vreun sat, sute de gîtlejuri contractate de foame, de înjosire, de revoltă, de ură !...

În comparație, „jelania“ convoiului din Curgan-Ialutorovsc era un cîntec dulce și armonios.

Dar biata Fany, care aude întîia oară această producție muzicală, e zguduită.

Cînd răsună formidabilul geamăt care parcă se naște în adîncurile pămîntului, respins în ecouri nesfîrșite de taiga și tundră, — răzbate pînă la nori, și umple de vibrațiune necontenită fiecare grăunte de țărînă, fiecare moleculă a aerului :

Ah, creștinilor !

Ah, părinților !

Ah, măicuțelor !

Ah, fraților !

Îndurați-vă de noi...

Fanyei îi vine amețeală și o podidește, în fiecare dată, hohotul de plîns.

Totuși ziua merge.

Dar noaptea trecută — prima noapte a Fanyei în etapă — a fost penibilă.

„Parașa“ infectă, instalată lingă ușă, alături de sentinela înarmată, n-a fost răul cel mai mare.

Am plătit pentru noi un loc mai adăpostit într-un colț, și am închipuit pentru Fany un fel de cabină separată din mantalele noastre.

Dar la ce poate servi aceasta în promiscuitatea etapei, în care nu sînt despărțiți măcar bărbați de femei !

În lumina scundă a lămpii de la ușă, explozia bestialității încătușate, în zornăitul lanțurilor, în urlete, în gemete, și scîrșiniri de dinți !...

Cît trebuie să sufere această copilă !

Nu-mi permit — în fața ei, — un cuvînt de aluzie la acest infern de desfrînare.

Și sărăcuța de ea, pare încă indispusă.

E palidă, nervoasă, agitată dar nu plînge.

8 iulie 188... Aceeași etapă.

Zi de odihnă.

M-am prîmbat cu Fany dimineața în ograda etapei. E mizerabil. Dar tot e soare și prin *palii* ei poate adia puțină răcoare.

Totuși Fany o găsi „nesuferită“.

Și, plîngîndu-se de dureri, intră în baracă și se culcă la locul ei, cu fața spre perete.

N-am îndrăznit s-o las acolo singură și m-am așezat și eu alături pe *nară*.

Deodată un gînd îmi trecu prin minte : Fany pînă acuma s-a lipsit de uzul parașei !...

Biata fată !...

Ce chin trebuie să fie pentru ea !

9 iulie 188... Etapa Colesnaia

Astăzi, plecînd din Pietuhova, Fany se simțea așa de rău, încît am aranjat să meargă în căruța cu bagaje.

În mers, mă adresai comandantului carauiei, — un locotenent bătrîn, înaintat dintre soldații de rînd, — cu rugămintea :

— Domnule locotenent, e cu noi în acest convoi o tină ră „politică“, domnișoara Fany Perlov. Înțelegeți, că este peste puțină pentru ca ea să se folosească de parașă în camera cu sute de bărbați, lângă o sentinelă... Nu s-ar putea la etapa viitoare să așezăm parașa în tinda cea mică, între compartimentul caraulei și camera arestaților, fără sentinelă?...

— Cum se poate, domnule! Auzi! Fără sentinelă! Dar eu am răspundere, domnule! Și dacă pui sentinelă, nu-i tot una dacă vede cum e făcută jidanca dumitale unul singur sau o mie de haidăi? Hohoho! — izbucni locotenentul, și ochii i se înecară de ris în grăsimea obrazului.

Abia mă stăpînii. Înțelesei însă că orice insistență e inutilă. Sosind la etapă încercai să îngrădesc parașa cu fel de fel de paravan din cearceafuri și mantale.

În zadar!...

Vărnăcimea nechează: bărbații se delectează de perspectivele parașei; chiar și femeile, cu toate fasoanele ce le fac cînd se urcă pe acest pedestal, în fond nu doresc să se lipsească de pitorescul tradițional al vieții de etapă, și de un mijloc încercat de... seducțiune.

Pînă și sentinelele chicotesc în fața unei asemenea deplă sate pudicități.

Fany însă a ignorat și pentru astă noapte eșafodajul meu.

10 iulie 188... Etapa Sucenca.

Abia ne-am instalat în colțul nostru al baracei, unde mine petrecem ziua noastră de odihnă, cînd pe neașteptate am avut o vizită.

În baraca noastră intră, însoțit de comandantul convoiului, un bărbat înalt, cu o față energetică, arsă de soare și de vînt. Vorbea rusește, dar cu un accent îngrozitor.

După ce schimbă puține vorbe cu arestații de drept comun, se îndreptă hotărît spre colțul nostru.

Aici se opri brusc, se întunecă și, cu obrazul împietrit, abia dacă putu să strecoare surd, salutul printre fălcile încheștate.

Nu-și ridică ochii de la icoana plăpîndă și virginală a Fanyei, înghesuită împreună cu mine în mijlocul acestei vițiuni dantești.

Vădit, cu greu își stăpînea oroarea și revolta.

Era un publicist american — George Thomson — care cu autorizarea stăpînirii — Dumnezeu știe cum o căpătase! —

cutreiera de doi ani Siberia, studiind condițiunile de viață din închisori și din locurile de deportare politică.

Sînt silit să fac aici o mărturisire, și comică și tristă.

Numai văzînd ce impresie face asupra acestui om încercat și trecut prin multe, spectacolul baracei de etapă, — simții și eu cît de grozavă e cauza aceasta pentru orice om încă „neadaptat“; — și mă indignai de plasticitatea sufletului omenesc...

În cei cîțiva ani din Siberia, simțurile mele, se tociseră într-atîta, încît mă resemnam, ca la o condiție de viață normală și de la sine înțeleasă, și la mersul cu etapa.

11 iulie 188... Aceeași etapă.

În această zi de odihnă, catastrofa se împlini:

Un băiat de abia douăzeci și trei de ani se văzu silit, singur, ferînd-o de priviri indiscrete, să dea unei tinere fete, numai de douăzeci și unu de ani, întînsă în fața lui fără conștiință de sine, îngrijirile care pot fi iertate, fără simț de rușine sau de repulsiune, numai unei mame față de copilul ei...

.

14 iulie 188... Etapa Taighinsc.

Iar o zi de odihnă.

Situația ajunge tot mai penibilă.

Fany se îndepărtează de mine.

Amintirea acelei zile blăstămate îi este intolerabilă.

Simt o adevărată teroare la gîndul că groaza de recidivă impune acestei firi delicate și romantice o neînchipuită jertfă: parașa.

Nu sînt în stare să descriu pandemoniul la prima încercare a ei, și care se repeta zilnic cu acelaș prilej.

.

4 august 188... Crasnoiarasc, închisoarea de transport.

La poarta închisorii, convoiul nostru era așteptat de Sașa Ginsberg, logodnicul Fanyei, — un tînăr înalt și sprinten, cu un nas acvilin și o barbă scurt tăiată pe o față palidă.

După încheierea formalităților de cancelarie, plecară braț la braț.

Ne despărțirăm fără efuziuni, — dar Fany îmi strânse mâna cu căldură, lăsându-și însă ochii în jos.

Mă iartă, dar nu poate uita.

Sărmana !...

Să fie fericită !

După o scurtă întrerupere, în care Maria Culiceeva, trădindu-și agitația, veni spre Răutu și se așeză în tăcere lângă dînsul, — acesta își reluă citirea.

Cap. XXII.

LUDA

(Tot din jurnalul lui Ion Răutu)

6 august 188... Crasnoiarsc, aceeași închisoare

Mine convoiul nostru pornește mai departe.

Locul Fanyei îl va lua o altă „politică“, Claudia Mihailovna Samarin.

Am văzut-o numai o dată, în treacăt.

Nu e încă bine întremată din lehuzie.

8 august... Etapa din Sorochino.

Niciodată n-am crezut că mă voi putea bucura la vederea unei etape !

Cele două zile de mers pînă la Sorochino, unde avem o zi de odihnă, au fost nespuse de grele.

Îngrijirea și alăptarea pruncului întrec puterile Claudiei.

Am fost fericit să-i pot asigura un loc în căruța cu bagaje.

Iar în ce privește pe micuța Luda, fără să știu cum, m-am trezit în rolul de dădacă și chiar de doică, — o spăl, o primelesc, și chiar o alăptez cu biberonul...

Dar Claudia se simte tot mai rău.

La etapa precedentă, și mai cu seamă la cea de aici, am fost silit chiar s-o cobor în brațe și s-o duc pînă la locul ei în baracă.

Mine, stînd o zi liniștită, fără zdruncinăturile căruței, poate că-și va mai reveni.

.....
12 august 188... Etapa din Balaisc.

E o grozăvie ! Claudia-i grav bolnavă.

De două zile zace în aiurări, arde grozav, — dar nu pot ști măcar ce temperatură are. În tot convoiul nu există un termometru, și nici nu se găsește măcar un pic de chinină.

Am cumpărat numai puțin oțet de la o arestată, și îi fac comprese pe cap.

Și așa, biata femeie agonizează, tirită fără știre în căruța de bagaje, din etapă în etapă.

Noroc că Fedosia, — femeia cu oțetul, — are o inimă bună și mă ajută puțin în rolul meu de infirmieră.

Pînă la cel dintîi medic sau pînă la farmacie avem încă cel puțin cincisprezece zile de mers.

E astăzi zi de odihnă. Aș avea mare nevoie de ea.

De trei zile n-am închis ochii.

16 august 188... *Etapa din Ozernoe.*

Deznodămîntul fatal a venit astăzi, în plin cîmp, la popasul de la mijlocul drumului, între ultima etapă de odihnă și cea intermediară de aici.

Nici acum nu mă pot liniști după calvarul ultimelor zile.

Abia ațipesc și din nou tresar, auzind parcă iarăși acele gemete și aiurări, numele soțului și al copilului, șoptite în neștire :

— *Iliușa... Luda... Ludocica... Iliușinca !...*

Poate ierta febra tifoidă în aceste condițiuni ?

Și era lămurit că bolnava avea febră tifoidă.

Fedosia o dezbrăca la fiecare etapă și-i făcea fricțiuni pe tot corpul cu oțet, ca să-i mai scadă temperatura.

După cîte știam din reminiscențele mele, am hotărît s-o învelim în cearceafuri muiate în apă rece.

Chiar în drum, la popasurile dintre etape, încercam aceste mijloace drastice, numai ca s-o vedem puțin răcorită.

Întreg convoiul de aceste ființe decăzute, prins de jale, fierbea la neputința de a da vreun ajutor.

Ca s-o scăpăm cel puțin de zdruncinul căruței, am înjghebat o targă, — și ocașii, cu lanțuri la picioare, cu capetele rase pe jumătate, cu pecetea abjecțiunii pe față, o purtau, pe rînd, în brațe.

Fedosia ajunsese și ea o umbră, căutînd să mă ajute la îngrijirea copilului, pe care nu-l mai lăsam din brațe.

Dimineața, constatînd că ziua de odihnă înrăutățise doar starea bolnavei, care abia dacă mai respira, am stăruit ca să ne oprim pînă la deznodămînt.

Noul comandant al convoiului, un sublocotenent mărunțel și sfrijit, cu o voce pițigăiată, n-a vrut să audă nimic.

Și iarăș pornim.

Dar la popasul de la mijlocul drumului, în care convoiul de obicei se odihnea vreo două ceasuri, — pentru a îmbuca ceva din merinde, — am silit pe comandant să prelungească încă cu două ceasuri odihna, pentru că era vădit că sfirșitul putea veni în fiecare moment.

Am declarat categoric că nu plec mai departe în aceste condiții.

Atitudinea convoiului impuse comandantului să acorde prelungirea cerută.

Găsi și un pretext plauzibil : trimise după primarul satului vecin spre a-i „preda cadavrul cu proces verbal“, — ca o piesă justificativă pentru dispariția unui arestat înscris în registru.

Cadavrul, în adevăr, nu se lăsă mult așteptat.

Dar cu ultima suflare a Claudiei Samarin, se născu un conflict violent, care putea duce la un masacu.

Stăteam, cu Luda în brațe, lîngă sergentul caraulei care scria procesul verbal, și primarul satului vecin, căruia urma să i se predea cadavrul.

Luda îmi surîdea grațios și-mi gîngăvea ceva cu jovialitate, jucîndu-se cu arătătorul meu.

Îmi aruncaii privirea asupra procesului-verbal și constatai, spre uimirea mea, că urmează să fie predată și copila.

Mă adresai îndată sergentului care, gîfîind și asudînd, cu limba scoasă într-un colț, se trudea la aceste exerciții neobișnute pentru el.

— Domnule sergent ? Cum ? Vreți ca și copila să rămînă aici ?

Sergentul mă privi cu necaz.

— Păi ? Ce te amesteci unde nu-ți fierbe oala ? Apoi, pruncul e, închis în registru numai ca *suplamente* al răposatei, vezi bine ? Dacă se duce răposata, cum rămîne suplamenteul, — vezi bine ? Hei ?...

Primarul, un gligan morocănos, deși vădit vexat, nu îndrăzni, totuși, decît să îngaime pe nas, cu o jumătate de gură :

— Păcatele mele !... Dar cine să se îngrijească de ea ?... E vremea muncilor... femeile noastre n-au cînd... avem destule

guri de ale noastre de hrănit... și cine va lua — și încă fără plată ! — un pui de ocașă în casă ?

Înspăimîntat și revoltat, mă repezii spre comandant, izbucnind :

— Domnule locotenent ! asta nu se poate ! Nu se aruncă un copil așa, ca un câțel... la o moarte sigură... O așteaptă tatăl său, un tovarăș...

— N-avem vreme, nici dreptul, să-mi bat capul cu fleacuri ! — îmi strigă comandantul. Și vocea-i pițigăiată se rupea la fiecare cuvînt ca o pînză putredă. Ce ? Să-mi încurc registrele cu odraslele tuturor tovarășilor din lume ! Marș de aici ! — încheie cu obrăznicie.

— Ce ? Nu-ți încurci registrele ? — mă speriai eu însumi de răgetul ce-mi răsună din piept : Registre ? Mizerabile ! Nu dau copilul, ticălosule ! Viu nu mă despart de el ! Oameni buni — mă adresai la arestați care, agitați, se îngrămădiseră în jurul nostru : Oameni buni ! E un prunc nevinovat... Să-l arunce ca pe un pisoi în gîrlă ?...

— Nu se poate !... E păcat !... Un suflet de creștin ! — se rostogoleau amenințătoare glasuri înăbușite din mulțime.

Pumnii se încleștau, ochii ardeau de ură, în inimi se aprindea revolta.

Soldații, palizi, cu răsufierea reținută, înțepeniră cu puștile strînse la umăr.

Pițigăiatul stătea față în față cu mine, — pămîntiu, cu ochii fixați și holbați de furie și de groază.

În sfîrșit, se întoarse și comandă scurt sergentului, care scria procesul-verbal :

— Scoate plodul !...

Ca un singur oftat se auziră gemetele de bucurie din mulțime.

Pentru o clipă, toată strînsura aceasta eterogenă se topise într-un singur suflet.

Îmi simțeam și eu inima bătînd în unison cu gloata asta mizerabilă...

— În coloană ! am întîrziat. Mișcați-vă, vitelor !... Coloana-marș !

Astfel își ușură comandantul sufletul de necazul înfrîngerii.

· · · · ·
· · · · ·

28 august 188... Cansc, închisoarea de transport

Am dădăcit singur pe Luda pînă la porțile acestei închisori, unde am predat-o — voinică și veselă — tovarășului Samarin care ne aștepta.

Am avut o satisfacție.

Copilul, văzînd figura tatălui aplecată asupra-i, începu să plîngă, se lipi de mine și nu vroia să părăsească brațele mele... maternele !...

Probabil nu o voi mai revedea.

Dar pînă la capătul zilelor mele nu voi uita surîsul și gîngăvirea de copil care, o clipă, au aprins scînteia divină în gloata aceea de suflete pierdute...

Cap. XXIII.

MARIA

În tot cursul citirii, Răutu nu a fost nici o singură dată întrerupt.

După ce își închise caietul, nu îndrăznea să se uite la Maria Culiceeva.

Aceasta, deși foarte emoționată, părea în acelaș timp straniu iritată.

După câteva momente de tăcere, întrebă, parcă cu sfidare :

— Și dulcea Fany ți-a mai scris după ce și-a încununat neprihănirea cu Sașa Ginsberg ?

Nervos, bătea cu virful botinei în dușumele și parcă îl fixa cu nerăbdare pe Răutu.

— Când ne-am despărțit la Crasnoiarasc, — răspuse acesta surd : îmi dădui seama că amintirea acestei golgote, dintre Tomsc și Crasnoiarasc, va face cu neputință pentru Fany să se mai întâlnească cu mine. Acum, nici nu-mi scrie, nici eu nu mă încumet să-i aduc aminte de existența mea.

— Frumos ! — exclamă Maria, surizînd aproape cu cruzime : Poate te simți și vinovat că n-ai lăsat-o, așa pingărită, pe mina ocnașilor !... Nu înțeleg asemenea fasoane din partea unei femei inteligente și de caracter, cum o socot pe Fany ! — urma ea cu pasiune : Din capul locului, este ea singura femeie care a fost silită să facă cunoștința parașei ? Cu toatele am trecut pe acolo. Și ce-i păsa ei de brutele convoiului ? O înjoseau nedelicatețele lor ? Iar în ce te privește pe dumneata, nu avea ea simțul demnității, nu-și dădea ea seama că nu puteai avea curiozități bolnave ? Ar fi fost o ofensă să se gîndească o clipă la dumneata în asemenea momente ! Și, apoi, cînd s-a și întimplat „catastrofa“, cum o numești dumneata, — n-a înțeles ea atîta lucru, că în momentul acela, ea nu mai era femeie și dumneata nu mai erai bărbat ? Sînt momente cînd numai un

orangutan poate avea o excitație de mascul. Dar un om care poate face, cu atîta devotament și abnegație, serviciul de doică pentru un sugaci și de infirmieră pentru mama lui !...

— Ești prea aspră, scumpa mea Giocondă. Eu îmi dau foarte bine seama ce se petrecea în sufletul bieteii Fany. O înțeleg și o absolv. Trebuie să știi, dragă Maria Ivanova, că am avut multe prietene printre femei.

— Nu mă miră, moș Egorici ! Dumneata, cred, împreunezi în structura dumitale psihică vigoarea și energia unui bărbat, cu fineța și delicateța feminină. E natural deci să fi avut multe și devotate prietenii feminine. Nu poate fi altfel. Să mă crezi, chiar cea mai cochetă femeie are nevoie citeodată de sprijinul moral al unui bărbat, cu fermitatea lui de voință și cu luciditatea lui de judecată, fără a se teme că îi stă la pîndă un mascul, gata să abuzeze de slăbiciunea ei. A ! cît de ofensatoare și chiar, pur și simplu, obositoare sînt citeodată poftele astea carnivore, privirile libidinoase, necesitatea de a te ține mereu de strajă ca să nu cazi victima cupidității vreunui om de cavernă... Dar e tîrziu. Și nu e tocmai frumos, după amintirea îngrijirilor ce le-ai dat Ludei Samarini, să-mi uit datoria de mamă...

Din ferestrele locuinței Culiceevilor, crestele Saianilor păreau că se ridică spre cer chiar la marginea satului.

În bătaia razelor de soare, aproape fiecare cută a lor, fiecare stîncă, puteau fi deslușite de ochi buni.

După dorința Mariei, fascinată de această priveliște, Răutu o conduse la poiana lui favorită, de unde întreg lanțul maiestuos putea fi cuprins dintr-o privire.

Culiceeva, cu ochii aprinși de bucurie, parcă nu se putea rupe de această grandioasă panoramă.

— Sînt născută în steпа Crimeii, — rosti ea încet : toată copilăria mea a fost agitată de un singur dor : să trec peste lanțul munților care desparte șesul sălcui al Tauridei de litoralul fermecat. Dar mi-a fost dat să-l întrezăresc numai în treacăt. Aproape nu-l cunosc ; cu toate acestea nici acuma eu nu simt atît nostalgie pentru conacul părintesc, Biyuk-Sarai, unde m-am născut și pe care nu l-am părăsit pînă la căsătorie, cît pe acest litoral necunoscut. Simt ca și cum patria mea adevărată ar fi tocmai fășia aceea scaldată de undele mării, valea îmbălsămată de florile parcurilor și ale grădinilor pitorești, care vecinic răsună de cîntecele păsărilor. Cum poți avea oare simțul nostalgiei pentru ceea ce aproape nu cunoști ?

— Cred că aceasta este esența nostalgiei, — răspunse gânditor Răutu : În cazul meu, adevărul concepției platoniciene se infățișează și mai puternic. Eu nu sint, cum știi, rus de origină, ci român, — moldovan, cum se exprimă oficialitatea noastră. Dar n-am fost niciodată în România, — ocîrmuirea a ridicat pe Prut, — „riul blăstămat“, cum îi zice poporul nostru, — un zid impenetrabil ca cel chinezesc. Toate informațiunile mele despre România, — în afară de aceea ce am putut auzi din întîmplare, ici și colo, — se reduc la cele patru-cinci rînduri din manualele de geografie, sau din istoria războaielor ruso-turce. Nu-i cunosc literatura, nici chiar limba ; cu mare greutate am reușit să pun mîna, prin contrabandă, pe două trei cărți românești, — mai mult ca să mă conving că acel *patois* țărănesc vorbit în copilărie, a putut servi de bază pentru o limbă literară. Și totuși sint, ca și dumneata, că această țară himerică de care provincia mea natală e despărțită de vreo optzeci de ani, îmi este patria ; și inima-mi arde de dorul ei. Cred că există aici o cauză adîncă. În primul rînd, omul, — ca animal social prin excelență — nu este desăvîrșit decît ca membru al unui grup. Numai ca atare el își poate da măsura puterilor sale. Răzlețirea Basarabiei nu a putut distruge legătura ei organică cu restul națiunii. Și în afară de această legătură, nu mă simt întreg. Astfel simțul nostalgiei are la mine un caracter ciudat : România mă atrage, mă fascinează și, în același timp, îmi inspiră groaza necunoscutului !

Dar poate, în orice nostalgie, — Răutu după oarecare gîndire, — noi nu dorim patria reală, așa cum o cunoaștem, ci o patrie idealizată, — așa cum am vrea să fie. Și dorul se simte cu atît mai viu, cu cît mai greu poate fi găsită patria idealurilor tale. Ce alt înțeles pot avea cuvintele poetului :

On l'aime malgré elle,
Même, injuste et cruelle...

Cine poate iubi injustiția și cruzimea ? Nu sint cei mai înfocați patrioți satiricii, care biciuiesc fără milă viciile și scăderile țării lor ? Și, desigur, de cele mai multe ori idealurile lor nu-și găsesc înfăptuire. Realitatea urîtă rămîne stăpîină, — dar dorul de ideal, nostalgia idealului nu se stinge, — și numai ea dă valoare vieții...

Își urmărirea gîndurile înainte, ca și cum ar fi vorbit numai pentru sine, sau le-ar fi așternut în jurnalul său.

Maria Culiceeva se întoarce și-l privi cu atențiune.

Apoi se așază pe un trunchi căzut și, luîndu-și genunchiul între mînile împreunate, întrebă :

— Înțeleg foarte bine ce vrei să spui. Dar nu înțeleg cum se justifică acest sentiment ciudat, acest dor însetat, — împletit în acelaș timp cu groază de necunoscut... Șezi aici... ia loc lîngă mine, să mai stăm de vorbă...

— Sentimentul acesta, — nostalgia după o țară necunoscută, reluă Răutu, — nu e decît o formă a setei de ideal. — setea de patrie ideală. Nu e oare acelaș lucru în fond și cu setea de dragoste, cu nostalgia dragostei ? Oricine, în adolescență, visează o dragoste curată, înălțătoare, așa cum o cîntă poezii. Dar cei mai mulți ne bălăcim în proza căsniciilor adormite sau în mlaștinile aventurilor vulgare. Și cu atît mai adînc ne soarbe mlaștina, cu atît mai arzător este dorul de ideal, chiar cînd rămîne în veci nepotolit.

Maria Culiceeva, bătînd nervos cu vîrfurile picioarelor pămîntul și privind înlături, parcă fără voie, își strecură încet o frîntură de mărturisire :

— Nu știu dacă e mai grozav să mori de setea amorului pe care nu l-ai cunoscut, decît să trăiești înecat în mlaștină, — după ce l-ai cunoscut...

Se ridică brusc, pornind drept înainte :

— Mergem ! — îl invită, oftînd :

— E tîrziu, mă așteaptă sarcinile de gospodină și de mamă.

O vreme, asemenea mărturisiri nu mai reveneau. Dar Răutu se simți mereu mai apropiat sufletește de Maria Culiceeva.

Subt înfrîurirea ei, viața micii colonii luă un ton de intimitate necunoscută.

Aproape în fiecare seară, se întîlneau cu toții, fie la Răutu, fie la Stadnicki, — și mai rar la Culiceevi, ca să nu-i deștepte pe copii, cari se culcau devreme ; și, mai cu seamă, să nu deranjeze pe Ipolit Culiceev, care părea absorbit de studiile sale de filologie.

Citiri și discuțiuni, adesea amintiri și povestiri despre cele văzute, planuri asupra viitorului, mărturisiri, nădejdi și îndoieli, — creau o atmosferă de caldă prietenie și de confort sufletesc.

Sub farmecul Mariei chiar Stadnicki devenea mai puțin amidonat, iar Arcadie Tartanov parcă reinviă și dovedi că poate

fi interesant — câteodată chiar fin și spiritual, vădind o educație îngrijită și o cultură serioasă.

Răutu însuși care — cu toate multiplele-i prietenii feminine încă nu cunoscuse o atît de înviorătoare comuniune sufletească cu o femeie, — nu se simțea fericit decît în societatea Mariei Ivanova.

Mai cu seamă îi plăceau discuțiile dintre ei doi, în lipsa celorlalți tovarăși.

Tema discuțiilor era în aparență de interes general : șansele revoluției în Rusia ; progresele socialismului în apus ; perspectivele politicii internaționale ; situația țarismului ; structura socială după înfrîngerea capitalismului.

În fond însă, pentru amîndoi era clar că fiecare nu vorbește decît spre sine, căută să rezolve problema vieții proprii, — să-și găsească cărarea, din jungla în care se rătăcise.

— Eu nu recunosc, — spunea, de pildă, Răutu : nu recunosc internaționalismul în felul în care îl predică Danilov care tăgăduiește, pur și simplu, orice interes organismelor naționale. Pentru mine, omul nu este un exemplar din speța *homo sapiens*. El e, cum ți-am mai spus mi se pare, un produs al istoriei unui grup determinat, cu un suflet propriu. Omenirea, cum spune și Wundt, se naște din colaborarea sufletelor naționale care, prin înfrățirea obștească, se înalță pînă la un suflet comun al omenirii. Acesta este internaționalismul meu. Eu nu sînt rus... De aceea, pentru mine, problema viitorului se pune altfel decît pentru dumneata. Sînt hotărît să plec în România.

— Dar te vei putea rupe de Rusia ? Nu ești greșit în organismul ei ? Vei putea trăi după amputație ? Am fost deprinsă să trăiesc în mediul revoluționarilor care, deși aparțineau diferitelor grupări etnice, luptau în frăție pentru cauza de dreptate obștească. Și cred că prin lupta aceasta comună se naște mai curînd acel suflet al omenirii despre care vorbește Wundt.

— Nu știi ! Nu știi ! — insistă Răutu îndurerat : în lupta aceasta am pierdut un frate. Au căzut jertfă și alte ființe ce mi-au fost scumpe. Las un mormînt stingher în cimitirul din Tobolsk. În ocele Siberiei, se zbuiciumă prietenii mei din copilărie. Dar eu mă simt tot mai străin aici...

— Dar lupta pentru revoluția din Rusia, — revoluție care va da altă îndrumare întregii istorii mondiale, — această luptă nu-ți poate da tăria morală ca să treci peste toate durerile personale și peste mormintele părăginite ? Am și eu un... prieten

— mai mult decît un prieten, — un om căruia îi datorez însăși viața, care a aruncat o scînteie în întunericul unui suflet prins de mlăștinile existenței, cum ai spus... Și nu e măcar mort. E la ocnă în Sahalin, de unde încă nu s-a întors nimeni. Și dacă sufăr, sufăr din pricină că nu pot și nu știu dacă voi mai putea să iau parte la luptă, să mă jertfesc pentru cauza, al cărei apostol era el...

— Dar dacă nu vezi nici o ieșire pe calea ce ai apucat-o ? Am dat un jurămînt, l-am încredințat unui prieten din copilărie care abia a scăpat de moarte în tragedia din Cara. Și nu știu dacă nu te-ai simți și d-ta ca și mine, — dacă nu se găsea în ghețurile și în negurile Sahalinului un om care-ți dă puterea de viață și tăria de luptă și care își are rădăcinile adînc împlîntate în acelaș pămînt ca și dumneata... Iar eu, și în România, tot împotriva țarismului am să lupt... Voi continua acțiunea în alte condițiuni, în altă formă, și — cred — mai eficace...

OTRAVA

Din cînd în cînd, se asocia la conversațiile lor și Ipolitovici.

Dar — curios ! — conversația pierdea îndată caracterul de intimitate, deși Culiceev introducea întotdeauna în discuție un subiect de morală și de psihologie mai personală.

Pe el îl interesa mai cu seamă problema amorului, — mai exact — a raporturilor dintre bărbați și femei.

Era o adevărată obsesiune sau, mai bine zis, o otravă care îi rodea trupul și sufletul.

Se afirma cu pasiune ca un campion aprig și neclintit al amorului liber, — emancipat de orice norme și cătușe.

Sfîrșea mereu cu apologia poligamiei și a poliandriei :

Inima omului nu cunoaște legi și îngrădiri, — repeta el mereu, cu energie : trupul se deosebește de la om la om, în fiziologia lui intimă, — prin dorinți, pasiuni și chiar, dacă voiți, prin fantezii neînvînse. Dacă numai dragostea poate legitima unirea dintre un bărbat și o femeie, atunci orice dragoste reală, orice pasiune sinceră și adîncă legitimează prin sine însăși unirea. Dar cînd un bărbat iubește mai multe femei și o femeie mai mulți bărbați ? Ar fi un bigotism mărginit și fățarnic, o concepție de ascetism barbar, care ar pune stavilă unui asemenea amor...

Ori de cîte ori discuția luneca pe acest teren, Maria Culiceeva, în aparență liniștită și chiar indiferentă, căuta să servească un pahar de ceai sau lua un lucru de mină, fără să participe la conversație. Dar surîdea, parcă mulțumită, cînd un argument al lui Răutu îl arunca în perplexitate pe Culiceev.

— Nu e legitimă, — spunea, de pildă, Răutu : nu e legitimă orice pornire „naturală“, cum îi zici dumneata, Ipolit Ipolitovici.

Uită-te la Balanca dumitale, acest mic mops care de zeci de milenii trăiește în casa omului, — picturile egiptene ni-l prezintă pe genunchii doamnelor elegante de pe atunci. Vezi ce tîrcoale face, înainte de a se culca ? Strămoșii săi din jungla primitivă așa trebuiau să-și facă un culcuș în iarba cîmpiilor virgine. Cîte porniri bestiale nu se poate trezi însă în om ? Și de ce tocmai în raporturile dintre bărbați și femei să ascultăm „glasul singelui“, care e glasul ancestral, — desigur chiar glasul strămoșilor noștri preumani ? Să renunțăm la sublimizarea și la singularizarea sentimentului de dragoste ? Care sînt rezultatele — ne învață istoria : întotdeauna desfrînarea sexuală a fost semnul decăderii morale și sociale.

De obicei, aceste discuții se isprăveau cu izbucnirile aproape isterice din partea lui Ipolit Culiceev. În ochii lui opaci se aprindea o ură ucigașă. Fața-i veștedă parcă se acoperea cu o erupțiune ; buzele largi și subțiri îi fugeau spre colțul feței, minile îi tremurau, vocea i se stîngea, sacadată.

— Asta-i fățarnicie popească ! Teorii de rob ! Disprețul celor mai naturale porniri, al celor mai legitime aspirațiuni, — teorii incompatibile cu ideea de adevărată fericire !

Adesea izbucnirile lui se sfîrșeau chiar cu urlete nearticulate, cu lovituri de pumn în masă, cu amenințări și blăsteme ; mai cu seamă cînd Maria, cu zîmbetul ei enigmatic, eluda întrebările lui furioase :

— Dar tu ? De ce taci ? — i se adresa cu vehemență filologul în turbare : tu ! tu ! tu ! nu crezi tu tot așa ? Care este părerea ta ? Spune ! Spune și lui Răutu !... Să o știe !...

Răutu căuta să se ferească de discuții și chiar de întâlniri cu Ipolit Culiceev.

Dar acesta, parcă cu tot dinadinsul, bravînd aversiunea ce o inspira, — mai cu seamă lui Stadnicki, care avea oroare de toată înfățișarea și de manierele lui, — tot mai des alerga și la prietenii noștri, provocîndu-i la aceleași nesfîrșite discuțiuni.

Maria nu revenea niciodată asupra acestui subiect, în lipsa soțului.

Ea nu părea tulburată, ci — senină și radioasă —, lua parte vie la toate interesele micii comunități rătăcite în taigaua de la poalele Saianilor.

De la un timp, cînd venea mai din vreme, aducea cu ea și copiii, care adesea adormeau în pat la Răutu sau la Tartanov. Parcă se temea să-i lase singuri acasă, mai cu seamă pe blondul și vioiul Fonia...

Așa se sfârși vara, începu iarna, trecu Crăciunul.

Răutu era silit să se gîndească la plecarea, — termenul împlinindu-i-se în martie viitor.

Apropierea zilei de eliberare punea însă, cu toată acuitatea, nu numai întrebarea asupra datoriei lui obștești, dar — mai cu seamă în fața „otravei“ lui Culiceev — ridica și o chestiune intimă, pe care nici nu îndrăznea să și-o mărturisească.

Cîteva note din jurnalul său, deși foarte rezervate, ne zugrăvesc starea lui sufletească din acea epocă.

8 ianuarie 189... Serghinsc.

Oricît de ciudat s-ar părea, dar am ajuns să cred că și în teoriile lui Danilov se reflectează tot misticismul adînc al firii rusești.

În acest popor, dacă un țaran cărturar descopere că — după sfînta scriptură — focul purifică de toate păcatele, un sat întreg este în stare să-și umple casele cu paie și să le dea foc, cu femei și copii înăuntru, — ca să se „purifice“ cu toții ! Sau regiuni întregi se schilodesc, renunță la cele mai elementare bucurii ale vieții, pentru că „un mădular care te duce în ispită, trebuie tăiat și aruncat în foc“.

Și Artamon Danilov a zămislit ideea de revoluție „adevărată“ — revoluție *für und an sich*, ca și sectanții ruși care urmăresc o viață adevărată, și absolut pură, și pentru aceasta își impun o existență de vecinici „pribegi“, cari nu dorm două nopți în șir sub acelaș acoperiș, nu plătesc impozite, nu fac serviciul militar, — sau formează o comunitate în jurul unei „născătoare de Dumnezeu“, pentru ca prin „păcatul deavalma“ să procreeze un fiu de Dumnezeu, — fiindcă Evanghelia zice că Dumnezeu este acolo unde se adună credincioșii în numele său...

A, asemenea practice nu sînt compatibile cu existența statului sau cu viața socială ? Ce are a face ? Numai sufletul să fie mîntuit și viața să fie „pură“ !...

Danilov e la fel.

Și pentru Danilov, poate pieri nouăzeci la sută din norodul rus, numai revoluția mondială să fie săvîrșită, cu orice mijloace și cu oricine, chiar și cu ajutorul tilharilor de drum mare, — piară, la urma urmelor, și nouăzeci la sută din omenirea întregă !...

Această concepție de revoluție „pură“, de „revoluție pentru revoluție“, e în realitate de aceeași natură ca și „mîntuirea sufletului“ și „viața pură“ a sectanților.

Nu apare și sub „emanciparea cărnii“, sub acel „amor“ fără frîu și fără norme, al lui Ipolit Culiceev, — acelaș fond de misticism ?

Și-a născocit omul o quinteșență a amorului, un amor pentru amor, amor *für und an sich*, — și e gata să-i sacrifice totui, să-și tortureze soția, să compromită pacea unei familii.

Misticismul, desigur, e o mare forță, și nu poate fi desconsiderat ca factor al istoriei mondiale.

N-a fost oare pusă întotdeauna o credință mistică în serviciul tuturor marilor transformări, impuse de noile necesități ale vieții sociale ?

Încotro însă ne pot duce energiile unui popor de peste o sută cincizeci de milioane, animat de acest misticism mistuitor ?

Cu toată identitatea de terminologie, ce deosebire de mișcările sociale din Apus ! În fond, e și aici acelaș vecinic antagonism între forțele oarbe ale firii și intelectul omenesc însetat de ideal.

Energii deopotrivă indispensabile pentru asigurarea progresului.

Care popor va ști să le armonizeze, să le domine, în interesul obștesc al omenirii ?

Acela va fi în fruntea procesului istoric...

12 ianuarie 189... Serghinsc.

E ceva neînțeles, misterios în Maria.

Cînd o privești, îți dai bine seama că nu din frumuseța convențională a trăsăturilor feței, nici din liniile corpului ei, radiază acel farmec nebiruit care o caracterizează.

Independent de exterior, în toată firea ei, ea impresionează ca un fel de sublimat al feminității.

Simți că pentru o asemenea femeie ai putea primi cu bucurie toate caznele, — și nu pentru un sfert de oră de... gimnastică...

Ce grandioasă e concepția homerică, după care două popoare se războiesc decenii pentru o femeie !

Ea singură ar ajunge să invedereze geniul Eladei antice.
Și doar acei ostași crunți nu puteau visa la Elena cea frumoasă pentru... gimnastică !

Dar legenda *Nitocris* ?

Mii de ani, generații nesfirșite de felahi vorbeau despre fantoma unei femei care ar locui în piramida faraonului Mykerinos de la Giseh. Ea ar apărea, din vreme în vreme, înaintea unui bărbat, goală și prea frumoasă, — și acesta înnebunește de dragoste nestinsă.

Și abia savanții din zilele noastre au putut descoperi că acea piramidă ascunde, în adevăr, mormintul necunoscut, uitat, al împărătesei Nitocris, — *Rhodopis*, în traducere greacă — *Frumoasa cu obrăjorii de trandafiri* ! — care și în viață, cu milenii în urmă, sădea o sete nepotolită de dragoste tuturor bărbaților care numai o zăreau !

Aici farmecul eternului feminin a biruit nu numai moartea, ci și uitarea, — milenii de uitare !..

Așa fire a trebuit să fie și acea Aspasia, cu amintirea-i înținată de veacuri, — pentru care un Pericle plîngea în fața tribunalului de obscuri mici burghezi ca să o scape de pedeapsa pentru imoralitate.

Cînd mă gîndesc că la masa acestei *hetere* — în „salonul“ ei — se puteau aduna Herodot și Thucydide, ca și vraciul Hippocrat ; Zenon de Elea, Protagoras de Abdera, ca și Socrate, inspiratorul lui Platon ; Eschyle și Sophocle, ca și Pindar ; Phidias și Polyclet, — cugetători, savanți, artiști și poeți, — care sub egida lui Pericle, animat și chiar inspirat de Aspasia, au depus în tezaurul civilizației acele comori, din a căror exploatare omenirea trăiește de aproape trei milenii...

Omenirea tributară unui cenaclu fermecat de o femeie !..

Ce ilustrație mai patentă poate fi pentru adevărul că înălțarea gîndirii omenesti, ca și creațiunea artistică, izvorăsc din aceleași adîncimi ale firii, ca și sublimizarea amorului care le stimulează ?..

Aceeași radiere de feminitate biruitoare și atotdominatoare o are și Maria.

Din jumătățile ei de mărturisire se poate ghici că trăise odată și ea o mare, o înălțătoare dragoste.

Dar, atunci, cum se poate împăca cu un molusc ca Ipolit Culiceev ?..

Cum poate tolera zilnica ofensă a teoriilor lui ?

Ce „reptile negre“ poate cuprinde în tainițele sale sufletului omenesc ?..

Ah ! de s-ar isprăvi comedia înainte să înnebunesc !

Mor de dorul de a pune un hotar între mine și toată fantasmagoria aceasta !..

* * *

Răutu primise de la librarul Gautier din Moscova, — strecurat printre cărți, — și un exemplar din *Die Zeit*, în care găsi un rezumat al raportului partidului socialist român, prezentat la Congresul Internațional din Paris, de către delegatul Vasile Credință din Ciubărești.

În acest raport, tovarășul Vasile Credință, deși recunoaște că în România nu există un proletariat industrial, afirmă totuși că mișcarea socialistă prinde rădăcini adînci în țară ; că ar fi fost în momentul acela peste șase mii de membri înscriși ; că au reușit să fie aleși doi deputați socialiști...

Răutu rămase nedumerit după citirea raportului.

De mult vroia el să scrie tovarășului Vasile Credință, dar îl jena necunoștința limbii literare românești, chiar a gramaticii și a ortografiei...

Apropiindu-se momentul cînd va trebui să hotărască definitiv dacă „pune hotarul“ între sine și Rusia, își luă inima în dinți și alcătui o scrisoare, a cărei amintire multă vreme îl delecta și-l întrista în ceasurile lui de reculegere.

Puse la contribuție întreaga sa bibliotecă românească, pe care o adunase și o păstrase, sub vecinică amenințare, cu multă trudă și cu mari riscuri, — și anume :

Doine și lăcrămioare de Vasile Alecsandri (o ediție tipărită cu un alfabet amestecat latino-slav) :

Istoria românilor, pentru clasele primare, de A.D. Xenopol ; și —

Un număr, incomplet, al *Convorbirilor literare* din 1882...

Și atîta !..

Ortografia și gramatica o combină după *Cursulu Primitivu de Limba Rumână, compusă de Ioannu Doncevu* (tipărit la : *Kișineu, tipografie lui Akimu Popovu 1865, — o raritate pentru bibliofili*)...

Cînd aceste izvoare nu ajungeau, recurgea la graiul său țărănesc din Năpădeni.

Astfel văzu lumina zilei următorul cap de operă la arta epistolară :

„11 ianuarie 189...
Serghinscu, ținutul Minusinscu,
în Siberia Orientale.

„Milostivu Domnu Credință,

Am cititu în gazeta *die Zeit* uă socotelă (Bericht) a matala pentru Congressulu din Pariju despre progressia partidului socialistu în România.

Sântu unu moldovanu din gubernia Bassarabesca. Chitescu și eu să viu în România dupe ce oi scăpa de Sibiru.

Mata vorbesci despre lățirea socialismului la țărani. Și eu socotesc că nu se potē a strînge socialismu la proletariatulu fabricantu. Însă trebuie a maî gîndi, cum se pote duce unu fenomenu sociale dintr-un mediu complexatu, ca în lumea occidentală, la împrejurimile prōste ca în Orientu agricolu. Țăranulu nu este numai unu muncitoru, ci și unu stăpînu a pămîntului.

Nici uă dată țaranulu nu va primi răzpămîntirea.

De aici și se vede deșertiunea uneia așa vedere.

Eu credu în unitatea spirituale a lumii, însă alta este temelia materiale în fiescicare țară.

România potē a ave uă mare rolă în Istorie.

Dacă nu potē a fi socialistă astă-di, mie mi pare că potē a fi precursoru a socialismului în Orientu cum a fostu Aristotelu *precursor Christi in rebus naturalibus...*

România este unu statu dreptescu (Rechtsstaat).

Și cine dice statu dreptescu, dice libertate cetățenă și stăpînirea legii.

Rusia nu este statu dreptescu, va să dică — statu polițiescu.

Destulu ni vorbesce acelu faptu prostu că în Basarabia nu putemu a ave uă singură gazetă românescă și uă singură carte românescă.

Trimitu această scrisore pe drumu chezăsluitu, dar nu potu spune mai multu.

Și mata e sēma cîndu mi scrii. Rogu fōrte mult să mi scrii. Adressulu celu mai chezășuitu este :

La Domna Natalia Varnavinu

(pentru Pimperlicu)

La moșia Onițcani, în ținutul S***,
gubernia Bessarabesca, Russia.

Tare jînduiescu să primescu mai degrabă scrisorea de la mata, ca să sciu ce potu a face.

Cu uă închinăciune tovărășească, a matala slugă smerită

IOANNU RĂUTU

„SURÎSUL GIOCONDEI“

Întirziat la masa lui de lucru, Răutu își auzi numele și bătaii tari în ușă.

Deschise.

Era Marfușa, slujnica Culiceevilor, care veni despletită, numai în cămașă, cu cojocul aruncat pe spate, cu picioarele goale virite în ciubote de pislă.

— Domnule Răutu, Domnule Răutu ! — țipă ea ca surdă : Veniți îndată ! Boierul omoară pe conia !...

Răutu nici nu știu cum se trezi în fața locuinței lui Culiceev; și se aruncă viforos în camera lor de culcare.

În momentul intrării lui, Culiceev urmărea cu cuțitul în mină pe Maria, care cu o putere și o energie uimitoare pentru o femeie, îi para loviturile și reușise să puie între ea și Culiceev masivul pat conjugal.

Văzînd pe Răutu, Culiceev se opri și se întoarse spre el. Cu o mișcare bruscă Răutu îl apucă de braț și-i smulse cuțitul. După o scurtă luptă, Culiceev fu silit să se lase pe un scaun, ținut cu putere de umeri.

— Ce faci, Ipolit Ipolitovici ? Ai înnebunit ? Ce oroare și ce rușine !

Culiceev, sufocat, hîrii :

— Uită-te la ea, uite, vipera ! Uite, cum din ochii ei iesă ghiare lungi, de fier, ascuțite, și se înfig, se înfig în inima mea, îmi sfîșie inima... Uite !... Uite !...

Cadaveric, palid, — ochii lui secretau furie și ură.

Răutu aruncă o privire spre Maria.

Stătea în unghier, numai în cămașă, abia acoperită de un colț de plapumă. Pe gît și pe umeri îi răsăreau vînatăi grozave. Dintr-o rană a brațului stîng picura sîngele. Se vede că Ipolit

încercase întii să o gîtuie, și numai după ce ea se smulsese din minile lui, începuse goana cu cuțitul.

Imobilă, parcă rece și străină, privirile ei se îndreptau de departe, de-depart, spre salvatorul ei, cu încredere și cu mărturisirea unei taine nespuse încă.

Răutu, cu o mișcare de mină, îndepărtă din odaia de culcare pe Marfușa și, întors cu fața spre Culiceev, cu un ton tăios se adresă către Maria :

— Dă-mi plapoma și ștergarul !

Îl ridică în brațe pe furibund, îl culcă în pat, îl învălătuci în plapomă, ca într-o cămașă de forță, îl înfășă cu ștergare, încît nu se mai putea mișca, și-l lăsă ca o masă inertă, cu fața înspre părete.

Apoi, privind pe fereastră, vorbi cu blîndețe Mariei :

— Îmbracă-te, trebuie să vorbim. Ai să vii acum cu mine, ca să chibzuim ce-i de făcut. Marfușa îl va păzi pînă ce ne vom întoarce, de altfel după respirație pare că a și adormit : e, evident, istovit de șocul nervos.

Răutu ascultă amuțit de groază povestea Mariei.

Acest suflet eroic se simțea biruit și căuta sprijin în el.

Maria, fără să bage de seamă, îi apucă mîna și i-o ținea strînsă, pe cînd își revărsa durerile ei tainice :

— I-ai auzit teoriile... Toate acestea erau numai pentru a mă tortura și a-mi stoarce mărturisiri. Vreau de mult să-l părăsesc ; dar, cu toate predicile lui de libertate, mă amenința că-și va exercita puterea părintească ; și nu mi-l va da nici pe Fonia... străin de el. Și în fiecare noapte coșmarul, tortura : cînd urlă, că din ochii mei ies ghiare de oțel și îi sfîșie inima ; cînd, că gura îmi exaltează flăcări și gaze otrăvite care-l omoară ; cînd îmi cere dezmierdări imposibile pentru o femeie cu simț de demnitate...

Mă întrebam dacă sînt perversiunile unui sadic sau maniile unui dement. Căutam să-mi ascund groaza. Așteptam termenul deportării, nădăjduind că acolo, acasă, între părinți, voi ști să-mi asigur copiii, cel puțin pe Fonia. Și, atunci, aș fi putut găsi o soluție și pentru mine, fără să mai am teamă pentru viitorul lui Fonia...

Punîndu-și capul pe umărul lui Răutu, — de obicei atît de rezervată, — ea nu mai căuta să-și stăpînească emoția :

— Ce să fac, ce să fac, dragă Vania ?

Inima lui Răutu se umplu ca de un val cald, de dorința de a veni în ajutor acestei ființe, atât de armonioasă, de născută pentru bucuria vieții. Era gata să jertfească totul pentru a-i da libertatea și a-i asigura zile mai fericite.

— Draga mea ! — îi declară el, tremurând de înduioșare : Poți dispune de mine. Nu e cu puțință să cazi victimă acestei urite și bolnave pasiuni, să nu fie o ieșire. Pentru dumneata se vor găsi mulți să-și dea ultima picătură de singe numai ca să-ți netezească cărarea. Voi face totul, totul. Am legături puternice. Tatăl meu este om bogat. Voi pune în mișcare cerul și pământul, pentru a sfărâma jugul acesta odios.

Maria îi strînse mîna și, apoi, punîndu-i cealaltă mîna după gît, se lipi toată de el, ca un copil.

Un curent de energie, de forțe vii vibra prin tot trupul lui Răutu.

Și, simțind pulsația inimii în acest corp tînăr, trepidînd de viață, o strînse și el năprasnic în brațe.

Universul întreg se concentra într-un singur dor...

Și, în neștire, o sărută pe ochi, pe obraji, își lipi buzele la-come de gura ei...

Cu o mișcare, Maria Culiceeva se degajă, se depărtă înlături, și-i aruncă o privire de nespūsă tristeță, și zîmbi...

Zimbi !...

Ah ! ce zîmbet grozav ! — „Zîmbetul Giocondei“ în care tresărea o amară decepție, o tremurare de revoltă și, în acelaș timp, de milă, — milă pentru sine, milă pentru el, pentru iluzia pierdută, pentru încrederea și nădejdea zdruncinată...

Un zîmbet, care punea pe o carte tot destinul unui om...

Răutu, fulgerat, strivit de o greutate negrăită, își plecă jos capul cu fața ascunsă în mînile-i tremurînde : Ce rușine ! Ce abjecțiune !...

Cîteva clipe de înspăimîntătoare tăcere...

Apoi Răutu simți o ușoară atingere pe umăr a minuței Mariei.

— Ah, Vania ! Nu te amări atîta. Sînt și eu vinovată că după atîta experiență, am uitat o clipă primejdia la care te expun. Să uităm acest moment de trecătoare amețelă. Eu cred în sufletul tău, în inima și prietenia ta. Nu mă pot lipsi de ele.

Răutu înțelese că, trecînd la singularul pronumelui, Maria voi să-i arate că-l absolvă.

Se plecă să-i sărute mîna ; apoi, îndreptîndu-se spre fe-reastră, căutînd să-și stăpînească glasul, îi spuse :

— Dragă Maria, se apropie ziua. Eu te las aici ca să te mai odihnești puțin. Mă voi culca în camera lui Tartanov. Dar mai întii vreau să văd și ce face nenorocitul acela. Mîne voi vorbi cu el, serios. S-a făcut vinovat de o tentativă de omor. Ori e nebul ori e criminal. Și dacă nu va înțelege, dacă nu se va resemna să te lase să pleci împreună cu copiii, rana aceea va servi, la nevoie, să fie internat într-o casă de sănătate, — că teafăr nu este...

— Mi-i milă de el, — șopti Maria.

— Voi face totul ca să fie cruțat : dar nu admit să continue infernul acesta pentru tine. Nu e sănătos. Și dacă de data aceasta ai putut fi salvată, nu se știe ce va fi mîne. Și nici pentru tine, nici pentru copiii tăi, nici pentru cauza mare căreia te-ai consacrat, n-ai dreptul să te expui. Cred că acuma nu va fi greu de convins nici el însuși.

Pe Culiceev îl găsi adîncit încă într-un somn greu : gemea, scrișnea din dinți, — dar nu se deștepta.

Marfușă, care adormise în scaunul ei, sări speriată la zgomotul ușii. Se liniști îndată și-i șopti :

— Doarme ! Doarme dus ! Dar se frămîntă în somn. Odată a clănțănit din dinți așa de grozav, că era să fug din casă...

Luînd oarecare dispozițiuni în ce privește copiii și gospodăria, Răutu plecă.

Pînă la deșteptarea Mariei, Răutu, primblindu-se prin pădure, elaboră planul de acțiune.

Culiceev nu opuse nici o rezistență.

Părea un om sfîrșit, cu toate resorturile sufletești sfărîmate. Fără împotrivire, acceptă să fie instalat deocamdată în camera lui Răutu, care își așezase un pat la Tartanov.

Maria insistînd că ar fi necesar un examen medical la Minusinsc, Culiceev, de asemenea, se supuse fără multă vorbă.

În consecință, Spirca fu trimis cu stafeta la Minusinsc, ca să trimită lui Polieschi cererea Mariei pentru autorizarea transferării lui Ipolit la Minusinsc, pentru caz de boală, — cu toate datele necesare ca să poată lămuri autoritățile.

Autorizarea pentru transferare nu întirzie, și Arcadie Tartanov primi o însărcinare de răspundere : să însoțească pe Ipolit pînă la Minusinsc și să-l predea acolo Patriarhului.

Răutu avu mulțumirea să constate că Arcadie a putut, cu ajutorul lui Spirca, să se achite foarte bine de această delicată misiune.

Aduse însă vești nu tocmai bune.

În drum, Culiceev își schimbă atitudinea ; — deveni chiar agresiv, fără însă să-și permită vreun gest care să fi trădat o afecțiune mintală.

La Minusinsc purtarea lui impresionase pînă și pe Patriarh, care, totuși, cunoștea adevărul.

Era foarte cumpătat la vorbă și stăpîn pe sine. Se plîngea că nervii săi au fost supuși la o grea încercare, pentru că Maria vrea să-l părăsească și să-și ia copiii. El, bineînțeles, nu se opune la despărțire, dar nu va consimți niciodată să-i lase copiii. Nu consimte nici la divorț formal. El nu-și recunoaște nici o vină. Iar împotriva Mariei nu înțelege să intenteze acțiune.

Patriarhul comunică, peste puține zile, că prima consultație a avut loc, și că el nu crede ca medicii să găsească vreun curs. Rămîne deschisă acțiunea penală.

Toate proiectele de bună înțelegere căzură...

Cap. XXVI.

EVADAREA

Maria a stat tristă multă vreme, așintindu-și vîrfurile papucului, cu care bătea în podea.

Apoi :

— Nu mă pot expune, dragă Vania, unor dezbateri judiciare... Nu pentru mine... Ar fi inutil. Tu singur mi-ai spus că — după legile noastre — și în caz de condamnare, dacă aceasta nu atrage după sine și pierderea drepturilor civile, — el poate reveni la căsnicie și să-și exercite puterea maritală, ca și puterea părintească...

— Dar cel puțin am cîștigat timp. Poate chiar vei ajunge, înainte, la termenul deportării. Atunci, spui că nu mai ai grijă.

— Dar indiferent de aceasta : nu mă pot expune la dezbateri judiciare. Socot, ținînd seama de moravurile noastre, că ar fi și achitat. Eu îl cunosc și știu ce mă așteaptă, cu tot aerul lui spășit. Nu mai pot da ochii cu el.

— Atunci ?

— Evadare, — singurul mijloc...

Conversația ulterioară dovedi că se gîndise la toate.

Vorbea încet, dar hotărît ; asculta obiecțiunile lui Răutu ; accepta cu recunoștință ce găsea potrivit.

Se adresa lui Răutu, simplu, prietenește, chiar cu afecțiune. Dar de pe față nu-i dispărea un surîs trist, — parcă de jale, pentru ceea ce nu este, dar ar fi putut să fie...

Și se cam ferea să se apropie de el.

Planul a fost elaborat în toate detaliile.

A fost preferată calea peste munți, — neutilizată încă de fugari, — din cauza riscului de a străbate regiunile vaste și sălbatece ale Mongoliei, vecinic bîntuită de anarhie și bătute de tîlhari, — peste o mie de verste pînă la Urga, de unde nu-

mai pornesc drumuri relativ mai sigure, în provinciile mai civilizate din China.

Acest lucru însă este cu neputință fără un ghid sigur și fără mijloace însemnate.

Dar avantajile sînt prea mari : nimănui nu-i va veni gîndul de urmărire în această direcție ; granița e foarte puțin păzită, poate fi trecută pe nevăzute, și numai la puține ceasuri de mers de la Serghinsc.

Răutu se oferi s-o însoțească, — ultima încercare de a silui destinul...

Maria zîmbi.

Răutu se simți iarăși ca ars de acest zîmbet.

— Nu, dragă Vania ! Cu nimeni altul n-ași fugi cu atîta mulțumire. Dar n-ai dreptul să rupi orice legătură cu casa ta părintească. Apoi trebuie să-ți iei sarcina copiilor, pînă ce va veni mama, de care Ipolit cam știe de frică.

Vania, tăcu deprimat.

Afectuoasă, se apropie de el și-i puse ambele mîini pe umeri :

— Ești supărat ? Bănuiești că nu mai am încredere în tine ? Iată, acum eu te sărut... N-am nici o teamă de tine, și nici-odată nu am avut.

Îi luă capul între mîini, îl sărută întii pe ochi, apoi pe gură.

— E totul uitat ? Vezi, noi femeile sîntem niște ființe foarte ciudate. Am fost foarte tulburată atunci. Dar acum să-mi ierți francheța ! — Gîndesc că poate mi-ar fi părut și mai rău dacă nu era ce-a fost... Nu simți că ne-am apropiat sufletește ? Dar — zîmbi ea din nou — trebuie să mă păzesc, — să ne păzim... Degeaba ai vorbit tu așa de frumos de nostalgia amorului ideal ?...

Răutu se simți ca palmuit ; se plecă numai, tot în tăcere, spre a-i săruta din nou mîna.

Se apucă cu energie de preparativele necesare pentru realizarea planului de evadare.

Mai întii, chemă la el, pe Sarîm, soyotul :

— Frate Sarîme, — poți trece peste munți, tainic, o doamnă, — care apoi să călătorească fără primejdie mai departe spre China ?

— Odată trecut, odată făcut ! Frate la Noiona ! — răspunse sigur de sine soyotul, — bucuros să poată aduce un serviciu lui „bun moș“.

Înțelegerea se făcu ușor :

Maria va răspîndi zvonul că pleacă să-și vadă soțul bolnav.

În aceeași noapte, Sarîm o va aștepta, deghizată în tartaroaică, cu voal, în poiana de la sud de sat.

Spre dimineață, vor trece munții prin pasul Alghiac, unde Maria va fi luată în primire de fratele lui Sarîm, — Cevar, care o va adăposti la Noiona pînă la noi dispoziții.

Iar Sarîm se va întoarce îndată la el acasă, — încît, lipsa lui nici nu va fi observată.

Astfel, pînă ce autoritățile își vor da seama de evadare, va curge multă apă pe Amil.

Urma să fie dobîndit un pașaport și găsit un împrumut, fiindcă nu se putea întîrzia pînă ce ar sosi banii de acasă, și nici nu era bine să se atragă atenția la poștă pentru o sumă neobicinuit de mare primită pe adresa lui Răutu.

În acest scop, întreprinse ultima sa infracțiune la regulamentul deportării, prin „părăsirea samavolnică a reședinței“, în care Spirca se întrecu.

Cum sosi la Minusinsc spre seară, Răutu se îndreptă direct spre locuința lui Crahmalov.

Îi deschise ușa o slujnicuță, cam somnoroasă și dezmețată :

— Diomid Eraclici nu sînt acasă, — îi spuse ea speriată, îndreptîndu-și tulpanul pe cap : Sînt duși la Alifont Mihailici...

Mergem la Alifont Mihailici !

La Nitocichin îl întîmpină un tînăr fecior în livrea, — *gris*, cu galoane de aur și șireturi roșii :

— Pofțiți în biurou ! îl invită el, foarte stilat, pe Răutu.

În vestibul, pe cînd se dezbrăca, auzi gîhăiturile lui Crahmalov :

— Să fie bine coaptă *culebeaca*, nu e glumă, — ascultă-mă pe mine, domnule : colțul de la curcan trebuie ridicat în sus și rumenit, colțul cu nisetru...

Răutu păși pe ușă.

„Biuroul“ fericitului stăpîn al țar-părului avea mai curînd aspectul buduarului unei cocote : cușete, fotolii și „pufuri“ tapitate de matasă *bleu ciel* : pe pereți o profunzime de oglinzi și fotografii de obscenitate excesivă ; — și totul învelit în duhoare de parfumuri violente.

Cum îl văzu, Nitocichin, — îmbrăcat și el într-un halat de mătase *bleu-ciel*, — se repezi spre Răutu :

— Ah ! Cită cinste ! Ce mare cinste ! Bucuros, bucuros, să te văd ! Pofțiți, pofțiți, Ivan Egorovici ! Luați, vă rog, loc aici pe cușetă, faceți-vă comod... Ei ! Apolon ! — strigă el bătînd în palme către fecior, — într-adevăr un băiat de-o rară frumuseță : Apolon ! Iute ceai ! Complectisimul ! Ai înțeles ?...

Peste cîteva minute, Apolon, ajutat de un *piccolo*, — un băiețel de vreo treisprezece ani, tot în livrea gris-roș-aur, — și tot frumusețel, — au împins pe ușă o masă pe rulete, cu un serviciu de ceai și cu un arsenal de tot felul de sticle, mezeluri și aluaturi.

— Pofțiți, Ivan Egorovici ! O ceașcă de ceai ? Mezeluri ? — oferi el, cu gesturi rotunde : Vinurile nu sînt recomandabile, — la distanța asta nu le poți aduce. Dar lichiorurile, votcile, ca și mezelurile și aluaturile, — nici împărații nu le au mai bune... Sînt pregătite — e destul să spun — după rețetele lui Diomid Eraclici...

Răutu, grăbindu-se și neștiind cum să înceapă, se mulțumi cu o ceașcă de ceai și cu un toast.

— Puteți să vă închipuiți, Ivan Egorovici, că era să-l pierdem pe această sculă de gastronom : a fost prins cu o fetiță de opt ani de prin vecini, călare pe genunchii lui ; a smomit-o cu acadale și a îmbătat-o cu lichior năstrușnic, — zice că vroia să vadă cum e făcută — hehehe ! porc bătrîn !... Noroc că părinții i-au auzit la timp țipetele. Ce alergătură am avut pînă l-am scăpat ! Ispravnicul nostru, — un suflet nobil, — s-a demenat grozav, săracul ! A trebuit să fie îmbunat și procurorul... În sfîrșit, — gastronomia l-a salvat !...

Burtosul se supără, — fața i se injectă cu sînge și se întunecă :

— Ce atîta vorbărie ! — hîrîi el : Am vut numai să știu dacă are păr... Strașnic îmi place să văd cum pornește la ele părul...

— Hehehe ! mistreț sălbatec ! Auziți-l, ce pasiune pentru științele naturale. Hihihî !...

Gastronomul deveni negru și abia putu răgîi, feroce :

— A... â... â... Fiecare cu gustul lui ! — aruncă el o privire minioasă spre *piccolo* : Mie nu-mi trebuiesc de-alde de aceștia...

Nitocichin, cam fisticit, începu să-și onduleze șoldurile cu seducțiune, apropiindu-se într-un fel de menuet, de Crahmalov :

— Oooo ! te-ai supărat, bădiță ! — îl bătă el mîngietor peste burtă : Nu înțelegi de glumă ! spune mai bine lui Ivan Egorovici cum se face *culebeaca*. E minunat — se adresă el la urmă către Răutu.

Mistrețul se însenină : în ochi îi apără expresia obicinuită de voluptate carnivoră :

— Principalul, scumpul meu — grohăi el cu satisfacție, — principalul e aluatul : să aibă temei, să fie ca puful, — Bun ! — Să se topească în gură. Pentru accasta nu treci numai cu vălătucul peste el, ci îl și bați cu lopățica... îl bați, îl bați cu lopățica ; apoi iar dai cu vălătucul, și iar îl bați, — pînă ce se face ca o foiță de țigaretă. Dar să nu se găurească, Doamne fereste ! Apoi îl păturești cu unt topit, și cu sare, — nu puibere, ci mici bobite, — să circule aerul... Apoi farsul, orezul cu mirodenii... înăuntru — temelia — eu pun într-un colț nisetrul, în alt colț curcanul, — apoi ficățele de găină... M-m-m-m ! măicuța mea !...

Nitocichin observă aici că Răutu se enervează de nerăbdare. Interveni îndată :

— Ah ! nici nu v-am întrebat, Ivan Egorovici, — dacă ați venit pentru multă vreme, — și ce vînt prielnic v-a adus pe meleagurile noastre ?

— Am nevoie de un împrumut, pînă ce îmi vin banii de acasă... Trei mii de ruble, — răspuse Răutu, sec.

— Diomid Eraclici ! — se adresă către tovarășul său, Nitocichin : ai cu dumneata această sumă ?

Crahmalov care, după ce fusese întrerupt, stătea cu gura deschisă, — mormăi ceva, se uită furiș într-un enorm portofoliu soios și declară sumbru :

— Numai două mii...

— Restul îi completez eu, — răspuse grațios amfitrionul, — și scoase dintr-un săltăraș al biuroului, tot pe nevăzute, zece bancnote a o sută de ruble.

— Va să zică, — își reluu povestirea Crahmalov : După ficățele de găină...

Răutu se scuză :

— E tîrziu ; și eu trebuie să plec chiar la noapte... Mulțumesc, — să trăiți !...

A ! se gîndi amărit Răutu : Danilov recurge la acești *Kulturtăgeri* ai Siberiei cel puțin pentru revoluție. Iar eu pentru o femeie, — mai bine zis de teama unui suris de femeie !...

În colț îl aștepta sania lui. Aruncîndu-se în ea, porunci :
La Lugansc, la Inochentie Fedulici Elisseev !

Trecuse cu mult de miezul nopții, cînd Răutu bătu cu energie la porțile solide ale caselor apostolului siberian.

În lătratul infernal al cînilor, apăru, în sfîrșit, în ușă — după ce desigur își putu da seama de caracterul inofensiv al musafirilor, — însuși Inochentie Fedulici, învelit în șuba lui de lup peste cămașă :

— Cine-i acolo ? — strigă el.

— Eu sînt, Inochentie Fedulici — eu, Ivan Răutu din Serghinsc. Fii fără supărare ! Am mare nevoie !

— Ehei ! Cel cu prostănacul de american ? Trebuie să fie chiar mare nevoie, de bați drumurile pe vremea asta. Dumnezeu să ne ajute, — în numele Tatălui, al Fiului, și al Sfintului Duh, — Amin ! Să ne fii musafir. Poftim !

Mobilierul din odaia cea mare în care intrară, era cel obișnuit în casele țăranilor înstăriți din Siberia, — numai că era mai solid construit, și vădea un serviciu de generații într-o familie cuprinsă.

— Nu ne aude nimeni aici, Inochentie Fedulici ?

— Poftim în cămăruța mea de rugăciune...

Odaia nu era tocmai mică ; dar îmbrăcată toată cu icoane bătrîne, în rame aurite, cu candelă aprinse în păhăruțe colorate, apărea — în luminile amestecate, resfrînte asupra fețelor corogite ale sfinților, asupra cadrelor întunecate și a cărților groase ale Scripturii, în legături roase de piele, cu slove de aur vechi pe cotoare, — așezate în coloană pe o măsuță din colț, — ca o cavernă mistică a vreunui pustnic din Tebaida.

— Inochentie Fedulici, — începu Răutu impresionat, în șoaptă grăbită : Maria Ivanovna Culiceeva era cît pe ce să fie omorîtă de soțul ei. Nu e întreg la minte. Dar stăpînirea nu o lasă slobodă. Se întîmplă o nenorocire, dacă nu fuge. O s-o avem pe suflet, dacă nu o ajutăm. Am venit să-ți cer pașaportul finei dumitale. Nu e nici o primejdie : fuge peste munți. Dar prin China nu va putea trece fără hîrtii. Ni-l dai ?

Eliseev se încruntă puțin și păstră tăcere mai multă vreme. Apoi își făcu cruce.

— Sărmana femeie ! Și ce femeie ! Nu sînt multe vrednice să-i sărute talpa papucului... Vezi ce înseamnă să trăiești fără gînd și cuget ?...

Apoi iar stătu, gînditor, cu degetele încleștate între genunchi...

În sfîrșit își făcu din nou cruce, oftă și rosti hotărît, cu înțeles :

— Vezi, — eu nu mă iau la hartă cu stăpînirea... De dat, nu ți-l dau eu, — nici fina. Dar poate fi furat... Ce să faci ? Dumnezeu s-o ajute ! Strașnică femeie !... Și vezi, muca ceia de bărbatu-său !... Doamne iartă-mă !...

Nu mai era nevoie de vorbe. Răutu putu porni îndată.

La jumătatea drumului îl aștepta Spirca, cu troica lui ; și, noaptea, se întoarse la Serghinsc.

Bietul Gavrilov abia avusese vreme să afle de dispariția lui și să plece în urmărire spre Minusinc.

Peste două zile, aproape de miezul nopții, din camera copiilor adormiți, ieși Maria, îmbrăcată în haine tătărăști ; — numai că nu-și pusese încă voalul.

Răutu nu o văzuse încă plîngînd. Acuma își lăsa liber cursul lacrimilor, se îndreptă spre ei și, în semn de desăvîrșită absolvire, își puse capul pe umărul lui :

— Dragă Vania ! — tresălta ea din plîns : ești așa de bun ! Nici nu știi cît îmi ești de drag... Poate ne va mai fi dat să ne vedem... E tîrziu, — oftă ea : Sarim ne așteaptă... În pădure nu ne putem lua rămas-bun...

Și cu un gest, care lui Răutu i se gravă pe veci în memorie, — îi prinse capul între mîinile ei, îl sărută pe ochi și, de mai multe ori, pe gură...

Apoi își puse blănurile, se înfășură în voalul ei tătărăsc, și porni pe ușă.

Răutu o urmă, doborît de durere, disperat de viitor...

În poiana lor, unde — primăvara trecută — se revărsară întiile lor expansiuni prietenești, îi aștepta Sarim, soyotul, lingă vechiul trunchi de brad, culcat la pămînt.

Sub cerul acoperit, totul era înecat într-o umbră opacă.

Maria îi întinse numai mîna și-i șopti :

— Dragul meu prieten ! Drag, drag, drag !... Ești bărbat !...

Troica, cu clopoței legați, se urni din loc și se mistui îndată în noapte...

Încă un vis risipit...

Răutu simți, ca și cum s-ar fi rupt atunci ultimele lui legături cu Siberia și chiar cu Rusia...

Sarim, întors, îi aduse un cuvânt :

— E hotărâtă, orice s-ar întâmpla, să-și țină calea spre Orient. E foarte bine echipată ; — are tovarăși de drum siguri și prietenoși, pînă în inima Chinei... De acolo se va vedea :

„Dragă prietene, să trăiești ! Să vedem zile mai senine !“...

— „Sahalinul !“ — îi tăie un gând inima lui Răutu.

PARTEA V

„FUMUL PATRIEI“...

Cap. XXVII.

CU „FRINGHIUȚA“

Puține zile după fuga Mariei Culiceeva, populației Serghinscului i-a fost dat să trăiască zile de emoție și de agitație, cum acest sat nu prea cunoscuse.

„Chitaiul“ Fu-Yun-Ping lipsea de mai multă vreme din sat.

Așa obicinuise pe consătenii săi cu dispozițiile și reaparițiile lui subite, încît la început nimeni nu băgă de seamă lipsa lui.

Dar vecinii începură, în curînd, să fie incomodați de un miros greu ce venea din casa Chitaiului.

Repede odoarea deveni insuportabilă, și mai rău decît suspectă.

Primarul porunci vătăjeilor să scoată ușa din țîțini.

Oamenii legii, năvălind înăuntru, fură îngroziți de spectacolul ce li se înfățișă : chiar în prima odaie, zăcea pe jos, oribil ciopîrțit cadavrul tinerei femei ce se ascundea sub numele de Cio-Li-Siang.

Ce dramă grozavă avusese loc aici ?

O percheziție descoperi, în dosul prăvălioarei chinezești, o fabrică de monede false.

Piesele găsite dovedeau atîta măiestrie minuțioasă, încît pentru profani era peste putință a descoperi falsul.

Autoritățile erau atît de îngrozite și zăpăcite, încît pentru moment uitaseră și despre evadarea Mariei Culiceeva.

O fabrică de monede false, care funcționează ani de-a rîndul în coastă, și nimeni nu bănuia nimic !

Dar Răutu se gîndi numai : încă unul care n-a găsit soluție pentru „problema blăstămată...“

Chiar felul cum a fost schilodit cadavrul, învedera îndestul natura patimilor dezlănțuite.

Evident, biata femeie a fost dovedită sau bănuită de infidelitate, — sau poate își manifestase dorul de libertate...

Das Ewig-Weibliche zieht uns hinan...

Acesta a fost, pentru Răutu, salutul de *adio* al Serghin-scului.

*
* * *

La începutul lui martie, în așteptarea termenului de eliberare, Răutu fu autorizat să stea, pentru a-și pregăti plecarea, câteva zile la Minusinsc.

Luîndu-și rămas bun de la Lisaveta, o văzu și pe ea pentru prima oară plingînd.

Ea îl îmbrățișă, îl blagoslovi și-l mișcă adînc cu șoapta ei înăbușită :

— Acum rămîn din nou orfană...

Spirca pocni din bici și, zvonul argintiu al zurgălăilor, falnica lui troică porni ca vîntul.

Intr-o clipă, Serghin-scul dispăru în ceață albă.

Se nășteau zorile.

Zori de zi...

La Minusinsc, — unde sosiseră pe furiș și Tartanov cu Stadnicki riscînd închisoarea, pentru a-și lua rămas-bun — ultimul ceas a fost cu atît mai dureros, cu cît pentru Răutu însemna o ruptură mult mai adîncă decît numai o despărțire de vechii tovarăși de suferință.

Noaptea întreagă, cu toții, — afară bineînțeles de Danilov și Minscaia, care nu admiteau nici o „migdalizare“ —, o petrecură la Patriarhul Polieschi.

Starea ridicată a spiritelor se manifesta și în neputința de a porni „o bună sfadă rusească“, — nici măcar de a duce o conversație mai legată.

Aproape tot timpul se strecură în cîntece, — în vechile cîntece revoluționare, cîntece de exil, cîntece de revoltă, care se transformau în plîns și resemnare.

Răutu era obsedat de amintiri și de gînduri la auzul *Imnului ocașului* pe care îl cîntase încă în „comuna“ din Chișinău :

El merge trudit
Pe drumul pustiu, —
Și lugubru zornăie lanțul
Dar fruntea-i mîndră
Nu e plecată,
Și inima-i nebiruită
Zvicnește de nădejdea
Biruînței finale
A dreptului ș-a libertății...

Vecinii adunați împrejur, curioși, nu înțelegeau ce se petrece.

— Ce i-a apucat ? — șopti o băbușcă : parcă-s zmintiți...

— St, st, st !... — șopti acru un țaran bărbos, mai în vîrstă. Nu vezi că se închină la Dumnezeu lor, — în legea lor !... La-să-i, pățimesc și ei mult... Dumnezeu să-i ierte...

Ecaterina Efimovna luîndu-și sarcina copiilor Culiceev, — pînă la sosirea bătrînei Cervonina, — Răutu se simți liberat.

A doua zi, dis-de-dimineată, își achită datoria la *Kultur-trägeri*, rămînînd aproape fără bani ; — dar în nădejdea de a primi la Tomsc un acreditiv telegrafic, nu se sinchisi prea mult.

Exact la ora douăsprezece, cînd oficial i se împlini sorocul, ispravnicul, — un bătrîn șobolan de cancelarie, — îi citi pe nas o hîrtie din care rezulta că este „liber“, — n-are însă dreptul să locuiască în cele două capitale, în orașe universitare, sau în centre industriale...

Răutu porni, luîndu-și hîrțile cuvenite, direct de la ispravnicie, — între ultimele salutări zgomotoase ale prietenilor, — singur sub coviltirul saniei sale, — cumpărate pentru ca să nu mai fie schimbată la stații pînă la capătul călătoriei sale, — neavînd răbdarea de a căuta, după obiceiul pămîntului, un tovarăș de drum.

Se încredința bunăvoinței cărăușului, de la capătul acesta al „frînghiutei“, — cum se numesc aici seriile de „prietenuși“, — adică cărăușii legați între ei pentru transportul de călători.

Aceste „frînghiute“ străbăteau, înainte de drumul de fier, toată Siberia de la o margine la alta, asigurînd astfel circulația de pasageri și de bunuri.

Stepă, taiga, tundră...

Taiga, tundră, stepă...

Zi după zi, noapte după noapte.

Zile luminate de soare, în scînteierea cristalurilor de gheață.

Zile mohorîte învăluite de ceață, sau înecate în ninsoare.
Noapți scaldate de lună.

Noapți încrustate numai de infinitatea de focuri colorate ale cerului de nord.

Noapți prăvălite în beznă...

Săptămîni întregi : zi după zi și noapte după noapte, — fără popas.

Cînd într-o tăcere de moarte sub bolta înmărmurită, — cînd în bătaia crivățului, în vârtejul purgalei, sub fulgi de zăpadă...

Și într-o lungă agonie, săpămîină după săptămîină, zi după zi, ceas după ceas, moare trecutul...

Viața însăși parcă se scurge, picătură, după picătură...

Totul e alb pînă în zare, — în cer și pe pămînt.

Nu mai horbota de crengi negre ale taigalei și drumul bătut, pîngărit de convoaie omenești, rupe monotonia sepulcrală.

Din sat în sat, de la un prietenuş la alt prietenuş, adesea la distanță de sute de verste, — o cale aproape de două ori cît se întinde între Chişinău și Paris, trebuia străbătută în sanie, cu troica, în cele patru-cinci săptămîni înainte de dezgheț, — pentru ca în ajunul primăverii, pe drumul care șerpuieste veșnic între orașe, în zigzaguri, de la sud la nord, pornirea dezghețurilor pe rîuri și desfundarea drumurilor să nu prelungească la infinit coșmarul acestei călătorii...

Sîngur, în fundul saniei, culcat peste cărțile sale așezate în straturi și acoperite cu o pîslă groasă...

Și universul întreg se reducea la triunghiul tăiat între marginea coviltirului și coasta cărăușului, prin care se zărea o bucată de cer spălăcit, crupa calului din stînga, cîțiva copaci fugind în șiruri neîntrerupte îndărăt pe o fișie nesfîrșită de zăpadă ce se furișea printre trunchiurile negre.

Timpul nu îngăduia nici un popas, nici măcar o oprire pentru a pregăti o gustare.

Călătorul primea ospitalitatea prietenuşului de rînd, dacă îi apuca familia la masă ; — altfel se mulțumea cu merindele reci luate cu sine.

Noaptea nu se putea lăsa adormit pe drumuri pustii, printre taigale și tundre frecventate numai de vagabonzi profesionali, — oastea veșnic răzvrătită și dușmană, — adesea complici ai „prietenuşilor“.

Pentru Răutu dispăru ziua ca și noaptea, veghea ca și somnul, — tot timpul rămînea de strajă, — cu mîna încleștată pe revolver ; — dar nu era bine treaz, ci într-o continuă somnolență agitată.

Se simțea un mic punct stingher rătăcit în imensitatea spațiului.

Siluețele nedeslușite și vorbele înăbușite la schimbul cailor, din sat în sat, păreau numai niște reflexe ireale, icoane din visuri redeșteptate.

Noaptea, în trecere prin sate amorțite și pustii, doar cite un ochi de lumină vestea un suflet chinuit, — cine știe ce biată ființă oropsită, fără odihnă.

Rar personalitatea prietenuşului, sau a nevastei acestuia îi atrăgea atenția, — după cum nici pentru dînșii el nu era, desigur, mai interesant decît un pachet de marfă, de transportat.

În trecere prin Crasnoiarșc, Răutu insistă să fie dus la vechea lui gazdă, cărăușul Policarp Cuznețov.

Nu vroia să se întîlnească cu tovarășii din obștie, și mai cu seamă cu Varvara Liescova, fără oarecare informații prealabile.

Fu primit cu multă bucurie de Solomonida Prohorovna, care îi declară categoric că trebuie să stea la masă cu ea, — apoi, va pleca cînd va voi. Policarp fiind în oraș, ea nu-i va îngădui să ia vreun alt mușteriu.

Lui Răutu îi surîdea ideea de a porni pe „frînghiuța“, la al cărei capăt inițial se găsește un om bine cunoscut ca Policarp.

Solomonida, tot așa de vioaie, părea însă mai slăbită și mai palidă.

Răutu observă că poartă și haine negre.

Își aruncă privirile împrejur, văzu cărțile Pașei dăruite de el, rînduite pe colțul mesei ca și atunci cînd îi dădea lecții ; în părete recunosc, atîrnate în cui, hăinuțele ei.

— Dar Pașa ? — întrebă după oarecare ezitare.

Solomonida răspunse surd, privind peste capul lui :

— A murit astă toamnă.

S-a stîns fetița cea palidă, cu subțiri vine albastrii ce răz-băteau prin pielea delicată a feții, cu ochi clari și neliniștiți, cu mîna ținută la piept ca să mai rețină bătăile inimii...

Nu găsi cuvinte de mîngăiere, și se grăbi să întrebe :

— Dar ce fac soții Brencianinov ? Baronul și baroneasa Ingelströhm ? Mai e pe aici Serghei Alexandrovici Jaba, sau Melnicov ?

Solomonida, îngrijindu-se de samovar și rînduind toate cele pentru masă, reuși să-și stăpînească emoția și începu să vorbească repezit :

— Brencianinovii ? A ! ca întotdeauna, îi un bilci la ei, zi și noapte ! Și vorbărie și chef... Baronul cu doamna lui își duși acasă, încă de pe cînd a trecut pe aici Măria Sa Marele Duce. Serghei Alexandrovici a îmbătrînit tare, sărmanul. E tot pe aici ; dar nu stă în oraș. A făcut o lăptărie ca să învețe pe cealdonii noștri să facă unt și brînză... Melnicov, zurbagiul cela, s-a bătut cu ispravnicul și e trimis nu știu încotro, mai departe...

Solomonida se lăsă pentru moment de robota ei, se îndreptă în toată lungimea, și ștergîndu-și buzele cu dosul palmei, încercă să răspundă pe un ton natural, la o întrebare ce nu-i fusese pusă, — privindu-l pe Răutu cu coada ochiului :

— Iar sărmana Varvara Semionovna trăiește singură, la cealaltă margine a tirgului. A stat la noi o bucată de vreme, după plecarea dumitale, tot singură. Dar de cînd nenorocitul acela — Dumnezeu să-l ierte ! — Afonin s-a spînzurat în fața ferestrei, ea n-a mai vrut să steie la noi... Acuma, aproape n-o mai vede nimeni. Trăiește curat ca o călugăriță...

Ce să se stăpînească, Răutu își fixă privirea asupra paravanului, lunecînd numai peste ușa cămăruței sale de altădată și peste fereastră...

Își aduse aminte că auzise despre sinuciderea lui Afonin.

Dar în vîltoarea în care se zbătea atunci, nu-și oprise gîndul, nici nu stabilise legătura...

Și ea credea că nu poate inspira pasiune !... O, „problema pe care nu știu cum o va rezolva nici societatea viitoare“, — îi sfredeli creierul acest cuvînt al Varvarei din vremea intimității lor.

S-o vadă ?

Ar însemna să nu mai plece...

Să se prăbușească toate ?...

Ah, ce lașitate !...

Solomonida dispăru, discret, din odaie.

Policarp își arătă în ușa fața-i arămie, salutînd zgomotos :

— A noastră închinăciune ! Să trăiești, Ivan Egorici ! Ce bucurie pentru noi ! Mulțumim pînă la pămînt că nu ne-ai uitat !

Iată, am să te duc și eu o dată cu cășorii mei ! Socot că pornești abia mine ? Ai să dormi la noi, odăița e slobodă. Te duci, de bună seamă, să-ți mai vezi prietenii.

— Nu, Policarp Onufriici, sînt grăbit. Mă întorc acasă. Am de făcut atîtea mii de verste... Mă tem să nu mă prindă dezghețul în drum...

— Ehe ! Ai să vezi ce prietenuși am să-ți dau. Frînghiuța mea e vestită, — cea mai bună din toată Siberia. Te duce ca vîntul... Apoi ar trebui să-ți iei și un tovarăș de drum. Orișicum, e primejdie prin prăpastia asta să mergi singur.

— Nu, Policarp Onufriici ! — răspunse Răutu, cu oarecare iritație, — mai mult de conștiința lașității proprii, — de imposibilitatea de a da ochii cu Varvara, — decît pentru insistențele inoportune ale lui Policarp : nu, Policarp Omufriici, nu pot pierde vremea. Te rog să înhămi caii îndată ce vor putea pleca la drum.

— La drept vorbind, — grăi nehotărît Policarp : la drept vorbind, am eu o cuconiță care trebuie să plece pînă la Acînc, — învățătoarea dintr-un sat de aici, de aproape, — Uliana Alexandrovna... Nu-i mare lucru pînă la Acînc. Și-i săracă, nu are parale de plătit... și apoi ce parale poți căpăta de la o muiere ?... Dar dacă n-ai pe nimeni ?... Tot e un tovarăș, pentru o bucată de loc... E și mai vesel în doi...

— Dar poate porni îndată ? N-am nevoie de paralele ei.

— Acuș, acuș, acușica ! — se repezi Policarp : de cîte zile așteaptă, sărăcuța, vreun suflet milos ! Trimit pe Solomonida să-i deie de veste, și o vom apuca în drum, că doar bagaj n-are cît pentru o casă.

— Medviedeva, Uliana Alexandrovna, — se recomandă tovarășa de drum, urcîndu-se în sanie.

De sub blănuri și șaluri nu se vedea decît un mic cerc de față ofilită, cu un nas cîrnos și ochi șterși.

Întînsă la dreapta lui Răutu, încă cu o cergă de pîslă aruncată deasupra, ea nu manifestă dorința sau poate nu îndrăznea să înceapă vreo conversație.

Ion Răutu era și mai puțin dispus pentru expansiune.

Covîrșit de gîndurile sale, rușinat de lașitatea de care a dat dovadă, cu inima strînsă de compătîmire și de regrete pentru Varvara, aproape uită cu totul de vecina lui din sanie.

Sania, vastă, cu doi pasageri tăcuți sub coviltirul ei, lungiți pe cărțile lui Răutu, își urma „frînghiuța“ din stație în

stație, fără opriri, cu gustări prea sobre din merindele lui Răutu, de care Medviedeva parcă se ferea să se atingă, mulțumindu-se cu o bucată de pîne.

După vreo două zile de goană neîntreruptă, sosind spre seară la un popas, Răutu băgă de seamă că tovarășa lui era leșinată.

Ridicată în brațe, dusă în casă, ușurată de blănuri, și dată în îngrijirea gospodinei, — o femeie repezită și cicălitoare, cu un nas ascuțit în vînt, dar foarte binevoitoare, — Medviedeva își reveni repede în fire, după o „dușcă de rachiu“, turnată cu curaj pe gît.

Era o femeie încă tînără, cu o față simplă pînă la insignifiență, palidă și foarte tăcută, cu un port de călugăriță.

Deși avea ochii oboșiți și fața istovită, ea spunea mereu :

— Nu-i nimic, Ivan Egorovici ! Am amețit numai așa, pentru o clipă, dar acum sînt bine. Știu că ești grăbit. Numai să îmbucăm ceva și pornim înainte...

Lui Răutu i se făcu milă de ea și-i răspunse cu o aparență de nepăsare :

— Dacă nu te superi, Uliana Alexandrovna, și nu te grăbești dumneata, ne-am odihni aici cîteva ceasuri. De o săptămînă sînt pe drumuri și măcar o dată nu m-am culcat în casă.

Gospodina, tocînd într-una, se apucă să pregătească cina :

— Nu se poate, boieri dumneavoastră, fără odihnă ! Somnul bun și mîncarea caldă, dau putere drumetului ! Dar unde am să vă culc ? Noi dormim la *polate*, și sîntem cam mulți. Poate o să vă stînjnim...

Răutu se uită spre plafon.

Polatele siberiene sînt un fel de al doilea plafon, cu vreun metru mai jos de cel dintîi, și scurtat la o margine, pe unde se urcă la culcare, pentru mai multă căldură, toată familia.

Jos, în casă, nu se mai găsea decît o laviță largă, care să fi putut servi de culcuș.

— Eu m-aș întinde aici pe laviță, — spuse Răutu cu indoială.

— Și eu ! — adăugă Medviedeva, după ce își aruncă cu frică ochii spre polate ; promiscuitatea cu o familie numeroasă, în spațiul acela redus, nu putea ispîti.

— Bine, bine ! trîncăni iute gospodina : lavița e lărguță și — de ! — oameni tineri... vă împăcați...

După masă cînd gazdele dispărură în polate, Medviedeva se adresă timid lui Răutu :

— Vom pleca cît mai curînd, nu face să mă dezbrac. Mă culc așa la părete, — sînt subțire... Dumneata te poți odihni în liniște.

— Da, — răspunse Răutu cam jenat : desigur, nu face. Dorm și eu tot îmbrăcat, — că nici eu nu sînt voluminos.

Se întinse pe laviță cu fața spre odaie, stînd amîndoi lungiți așa, spate la spate.

Medviedeva nu se mișca și respira atît de liniștit încît nici nu se auzea.

De la icoane tremura penumbra multicoloră, luminînd în sus numai marginea polatelor, și căscînd și mai neagră deschizătura lor, ca o gură de peșteră...

Rezimat într-un cot, Răutu nu putea adormi.

De vreo două ori surprinse la marginea polatelor nasul ascuțit al gospodinei, care se strîmba cu mirare și dispreț, și iarăși dispărea.

Răutu închise ochii.

Gîndurile lui, fugeau cînd spre necunoscutul viitorului, cînd se opreau cu durere la trecutul recent, de care se despărțea.

Tania... părăsită într-un colț al cimitirului din Tobolsk... Avdotia... Aculina... acum Varvara...

Și Maria Culiceeva. Ah, Maria !...

Și din nou îl arse simțul nestăpînit de rușine și... de regret...

Apoi : Roitman, Jbanov, Țicorschi, Vasile Giurilă. Vasile Giurilă !...

... Jurămîntul.

România... Nu va sta mult în Basarabia... Numai să afle ceva despre țara lui viitoare... Dacă îl așteaptă scrisoarea de la Vasile Credință ?...

Socialismul e în creștere în Apus...

Nu mai este multă vreme pînă la revoluția socială, după profetaia lui Engels...

Va putea face ceva în România pentru a dărîma bariera țarismului ?

— Ssss ! — îi tăie cursul gîndurilor un suflu ușor venit din polate.

Peste marginea lor se arată din nou nasul ascuțit și ochii mirați ai gospodinei.

— Ssss ! — sisii ea din nou, și îi șopti : Noi dormim aici cu toții... Fiți pe pace ! Somn plăcut !...

Și nasul ascuțit și ochii curioși, parcă se infundară în bezna polatelor.

La Chișinău va trebui să văd pe Ecaterina Matveevna, — își reluă cursul gândurile lui Răutu : biata bătrână ! Tania fusese copilul ei preferat...

La Năpădeni...

Cum mă va primi mama ?

Bietul tata !... Trebuie să fie tare bătrîn.

Nu știi dacă Natalița mai vine pînă la ei ?

Mă vor lăsa oare să trec curînd în România ?“...

— Ssst ! — se auzi iară șuierul din polate.

Gospodina, așezată la margine, ținea în mînă o cergă. Cu un gest bine calculat, o aruncă peste cei doi tovarăși de laviță.

Ochii ei se aprinseră de scînteieri libidinoase :

— Acum nu se mai vede, conașule ! — șopti ea : fiți pe pace... Poftă bună !... Hihih ! — chicoti ea subțirel ; și iarăși dispăru în întunericul polatelor.

Medviedeva rămase nemișcată, dar Răutu, simți totuși parcă un ușor tremur la spatele lui.

Își regulă suflarea ca să dea impresia că doarme și, pe ne-simțite, fu prins de neștire.

Dimineața, biata Uliana Alexandrovna se ferea de Răutu. Dar acesta încercă să-i ușureze călătoria printr-o atitudine mai prietenoasă.

La Acinsc se despărțiră ca buni prieteni.

Cap. XXXIII

GRANDOARE ȘI MIZERIE

Aci însă fu găsit un tovarăș de nădejde : Gavril Fomov, — agentul unei firme de blănării din Moscova, — om guraliv, foarte tranșant în toate chestiunile, un călător expeditiv, cu multă experiență, străbătînd mereu Siberia pentru cumpărea de blănuri.

Se grăbea și el să ajungă pînă la stația de drum de fier, înainte de dezgheț.

La Tomsc însă, pe Răutu îl aștepta o surpriză neplăcută.

Ajunși acolo spre seară, află că, — fiind zi de sărbătoare, — băncile sînt închise și deci Răutu nu poate încasa pînă a doua zi dimineața acreditivul telegrafic trimis de tatăl său : mai bine de cincisprezece ceasuri pierdute în zadar !

Dar în fața fatalității călătorii se resemnară, — Fomov, nu fără a bodogăni puțin.

Amărit, după un prînz, sumar, Răutu se culcă în camera lui din hanul de poștă și dormi pînă dimineața un somn de piatră.

Trezindu-se însă, văzu sub ușa un bilețel de la Fomov.

Expeditivul voiajor îl înștiință că, găsind din întîmplare un alt tovarăș care pleacă imediat, îi cere scuze, dar datorită față de firmă nu-i îngăduie să piardă fără folos vremea la Tomsc.

Astfel Răutu porni iarăși singur la drum prin taigaua mohorîtă, între cerul pustiu și pînza de zăpadă.

Din nou vremea trecea într-o stare intermediară între voghe și somn, cu universul redus la triunghiul tăiat de covilțitul saniei și de coasta cărăușului.

...Un ghem de gânduri și simțiri, aruncat în nemărginirea spațiului și a timpului...

La vreo cinci sute de verste de Tomsc, lângă Cainsc, cărauşul se ridică brusc în picioare :

— S-a întimplat, — s-a întimplat o nenorocire, boierule ! Uite acolo în dreapta drumului, se văd oameni : e negru de mulţime. Sînt şi călăreţi... trebuie să fie poliţia.

Sania se opri în faţa unor oameni în uniforme, cu săbii, care stăteau lângă un cadavru, culcat în zăpadă şi acoperit de o cergă.

Pete roşii de sînge se tăiau pe crusta maculată.

Era Zasiesdatelul de poliţie cu străjerii lui : în noaptea trecută, o bandă înarmată atacase o sanie cu doi călători. Unul, un agent de comerţ Fomov a fost omorît ; tovarăşul său, grav rănit, a fost lăsat pe loc fără conştiinţă, — ambii jefuiţi pînă la piele. Cărauşul dispăruse...

Încă o piatră funerară îi însemna o etapă în calea vieţii.

Răutu oftă :

— Bietul Fomov ! prea s-a grăbit.

Acum grăbit e şi el.

Înainte !...

Zi după zi, săptămînă după săptămînă, — drumul curgea, dar vremea părea oprită în loc.

Încă peste o mie de verste, lăsate în urmă de sania plină cu cărţi, purtînd un călător între veghe şi somn...

Cainsc... Omsc... Petropavlovsc... Curgan...

Din toată această lungă şi monotona peregrinare, pînă dincolo de Curgan, memoria lui Răutu îşi cernu din negura uitării numai două momente.

La un popas înainte de Omsc, i-a fost dat să asiste la zămislirea unui mit.

Prietenuşul la care trăsese, un ţaran uscăţiv şi deşirat, cu un gît lung şi subţire pe care mereu îl răsucea în dreapta şi în stînga, ca şi cum încerca să-l deşurubeze, ospătos, îl rugă să aştepte un pic pînă ce se va servi prînzul, că-i gata, — şi are şi alţi oaspeţi cinstiţi.

La masă erau doi reprezentanţi tipici ai Rusiei rurale de pe vremuri, — aşa numiţii *umblători*.

Ţărănimea rusă, din vechi, crede că tot pămîntul îi aparţine de drept, şi numai prin uzurpaţiune poate fi deţinut de alţii.

Fiecare sat, veşnic flămînd de pămînt, — alege cîte un delegat sau doi, pe cari îi trimite în lumea largă ca cercetaşi şi *solii ai mirului*.

Aceştia cutreieră Rusia în lung şi în lat : se strecoară în trenuri fără bilet ; se urcă în căruţa călătorilor miloşi ; sau, de cele mai multe ori, bat şleahul pe jos, cu o traistă în spinare, — şi ajung așa pînă la Amur, pe ţarmul Pacificului, în Caucazia, şi chiar pînă la stepele Asiei centrale, — în căutarea „pămîntului slobod“, — de aici şi numele lor de *umblători*.

Unul din aceşti doi „ostaşi cinstiţi“, un bătrîn melancolic, mai mult tăcea, mestecînd mereu ceva, chiar dacă nu avea nimic în gură. Celălalt, un ţaran din Iaroslav, scurt şi îndesat, foarte vorbăreţ, dezgheţat, şi sigur de sine, — îndruga dimpotrivă vrute şi nevrute, numai să nu-i tacă gura.

Ascultîndu-l, bietul siberian ospitalier îşi sucea gîtul de uimire, — de te miri că nu i s-a şi rupt.

Şi Răutu însuşi se simţi viu interesat de povestirile umblătorului.

— Acum, spunea acesta hotărît, între două sorbiri din farfurioara de ceai : Acuma s-a sfîrşit cu toate liftele ! Pentru *buntaşii* din toate *Evropiile*, de toate neamurile, — capac !

— Aşaaa ? — lungi siberianul.

— Ohei ! I-a încălecat măicuţa noastră Rosia. Cum ridică vreunul nasul şi începe să buntuluiască, Împăratul nostru Alb îi face așa cu degetul : — ia, vino-ncoace, mă băiete, — să văd ce ai ascuns în nădragi !...

— Şi vine ?

— Cum să nu vie ! Se adună cu toţii în ceardacul *dvoretului* împărătesc ; şi englezoaica îi mare scîrnăvie !

— Rea ?

— Foc ! Se bagă proclata sub apă, de numai ochii îi sticlesc şi de acolo trage cu tunul.

— Şi nu se inneacă ?

— Îi *vidma* dracului, se întinde cu Michidută, a făcut şi o pocitanie cu el, de îngheaţă şi iadul ; — şi necuratul i-a dat darul să n-o primească în veci apa, nici focul.

— Bre, bre, bre !...

— Daa ! Vine şi turcul, — îi buntaş şi păgîn, dar e prost...

— Îi prost ?

— Un dobitoc, dar umblă mereu cu miţa în sac ! Vine şi neamţu, — îi cîrnăţar, se umflă cu bere, dar îi şmecher : a năs-

cocit maimuța, — învirte mașinuța și joacă și cîntă cu ea, — și strînge la gologani, și strînge, strînge, strînge.

— Ssst !...

— Potlogar, dar nu e rău, Franțuzu, acela-i iute ca ardeiu, — și-i șugubăț, lucru mare ! — A tăiat capul împăratului lor, și-i umblă ochii ca jăratecul, — și muierile lor is curve.

— Auzi, frate ?... Toate ?...

— Toate ! Umblă cu poalele peste cap, așa... Da ! — Iar dimineața cînd se scoală, iesă împăratul nostru Alb în cerdac, — zice : Sănătate, băieți ! Ei se închină cu toții pînă la pămînt, — zic : Să trăiești Măria Ta, Împărate Alb ! Și cînd vede împăratul Alb pe englezoaica, îi zice : Ia, ascultă, zgrițoroaico, — știu eu pe unde-mi umbli ! Să te-astîmperi, făă ! — că altfel găsesc eu de unde-ți cresc picioarele. Dar ea zice, (și aici povestitorul, ciudat pentru făptura lui, își schimonosi glasul într-o pițigăială subțire de babă) — dar ea zice : Nu-i adevărat Măria Ta ! îi napastă, is clevetiri, — și că-i cîr, că-i mir... — Tacă-ți fleanca ! — trecu povestitorul din nou la basul lui profund, — și împăratul se dă la turc, zice : Iar vrei să buntuluești creștinătatea păgine ? Bagă-ți mîntea în cap, că te fac saramură. Am să-ți frec eu încă o dată ridichea ! Dar turcu se închină numai : Aman, Aman !... Și franțuzului îi dă împăratul nostru Alb un frecuș, măi frate ! — zice : — Ha, hengherule, te-apuci să tai capetele la împărați, he ? Dar franțuzul îi tare hîtru ! Să trăiești Măria Ta, zice : era papistaș, zice, iar noi vrem legea pravoslavnică, sub oblăduirea Măriei Tale... Așa ? — zice împăratul : bine ! dar broaște să nu mai mîninci, mă spurcatule !

— Dar moștenitorul nostru, Cesareviciul, ce căuta tocmai la Chitai ? — interveni aici siberianul, tocînd repezit, în cascadă, după graiul local : Ce căuta ? Era foc și pară cînd a trecut pe aici ! Se ridică în tarnatasoiul în picioare, și ochii, mari cît o farfurie, așa fulgerau, așa fulgerau în toate părțile, — și cum icni, — tătucă ! — i-hi-hi-i ! — căzurăm toți în genunchi și nu mai îndrăzneam nici să ridicăm capul... Și jandarmi, călăreți, și generali, — Sfinte Haralambie ! — o gloată, nevoie mare !...

— Supărat ! Peșise pe fata lui Chitai-împărat — dezlegă taina categoric umblătorul : și nu i-a dat-o...

— Nu i-a dat-o ? Dar ce-i trebuia fata lui Chitai-împărat ? Trebuie să fie tare slută ! Chitaii care vin pe aici, is strășnic de sluți, — galbeni, cu ochii strîmbi, și perii ca în coama calului.

— De slută îi slută, dar zestrea-i mare, — de pe obrazul ei n-o să bea doar apă ! Chitai-împăratul are pămînt mult și norod puțin. Iar la noi, vezi ce strîmtoare ! De doi ani batem drumurile, și pămînt slobod tot nu găsim, — totu-i prins : să iai fata lui Chitai-împăratul, — să dăm norodului nostru pravoslavnic văzduh și pămînt...

— Și acum ce-o să fie, dacă nu i-a dat-o ?

— Bătălie ! Mare bătălie ! — De aceea, vezi, se face aici drumul de fier : ca să ducem oaste multă. — Îi potopim pe chitai, și le luăm tot pămîntul... Ce le trebuie atîta, — dracilor sașii !...

Răutu, adînc impresionat, găsi în această povestire naivă și absurdă, nu numai cheia imperialismului rusesc : rusul întotdeauna vede și simte, se poate spune, *în cadrul mondial* :

Țăranul visează cîmpirea globului, ca un drept al lui.

Omul de stat, — dominațiunea universală :

Dar și un intelectual revoluționar, ca și cel mai umil muncitor, aderat la mișcare, *simte* — chiar dacă nu-și dă seama — că rezultatele acțiunii lui, succesul sau înfrîngerea, nu se vor mîrgini numai la hotarul împărăției, ci vor avea repercusiuni asupra istoriei mondiale.

Un semn vădit de grandoare al unei împărății mondiale !

Aici e o veșnică amenințare pentru pacea lumii.

Dar aici e și nădejdea, — se gîndi oftînd Răutu : Lupta împotriva țarismului pornită din afară, — va găsi întotdeauna un sprijin în mișcarea revoluționară dinăuntru, — pentru că revoluționarii ruși sînt dispuși să vadă într-un atac împotriva Rusiei țariste, o manifestare de solidaritate umană, — o încercare de acțiune mondială împotriva opresiunii și a exploatării...

Trecuse, în sfîrșit, peste Curgan...

Curgan ! Aici debarcase cu opt ani în urmă Vania Răutu. Iată mahalaua căruțașilor... Fierăria bietului pan Semien-schi : dărăpănată, căsuța plecată pe o coastă, — dar vădit locuită. De cine ?

Iată, și velnița lui Isidor Katz...

Palatul „condotierului“ pan Boleslaw Ptaszinski...

A ! și casa care fusese pe atunci locuită de Zinaida Nicolaevna... Trăiește încă ?... Sau, în sfîrșit, și-a găsit odihna ?

Înainte !
E grăbit... Dezghețul se apropie.

Trecutul e mort... Înainte !...

Dar, în curînd după Curgan, i se ridică în cale o piedică năprasnică.

Aci se desfășură un spectacol, — al doilea moment al călătoriei reținut de memoria lui Răutu, cu totul de altă natură, — care dezgolea mizeria de fund de sub învelișul grandorii imperiale...

Sania fantomă intră într-o regiune bătută de foamete, unde peste trezeci de milioane de suflete agonizau de aproape un an.

La început, Răutu observă numai că nicăieri, la nici o stație, nu se mai văd oameni așezați la masă ; apoi, priviri la- come, cînd își desfăcea pachetul cu merinde, și mîni tremurătoare, întinse spre a strînge toate fărămiturile lăsate de el.

La o stație însă, năvăli în odaia, unde se oprise pentru a îmbrăca ceva, o ceată de femei, copii, bătrîni, — și cu toții, fără nici o vorbă, s-aruncară asupra mezelurilor și începură să le înghită, luîndu-se la întrecere.

Răutu lăsă mîinile în jos. Nu avu curajul să protesteze și plecă înainte nemîncat.

Dar nici caii nu mai puteau trage decît greu, la pas, abia tîrîndu-și copitele...

De la o vreme, a fost silit să meargă și el însuși pe jos, împreună cu cărăușul, — fericit că cel puțin caii puteau țîri încă sania.

Satele păreau viziuni macabre, demne de inspirația lui Dante.

Figuri scheletice de copii ; femei care-și pierduseră și chipul omenesc ; nicăieri un acoperiș de paie nedesfundat : toate fuseseră întrebuițate pentru hrana vitelor.

De groază, Răutu nu mai intra în nici o casă, după ce, la oprire, găsise trei cadavre într-o singură odaie, întinse, goale pe podea.

Erau încă peste o sută de verste pînă în Zlataust, prima stație de cale ferată, dincolo de Ural, unde urma să se înoade legătura cu Transiberianul, — cînd orice înaintare ajunse cu neputință.

Sania se opri într-un sătulean prăpădit, decimat de tifos, — și de un flagel și mai grozav — holera !

Caii care-l aduseseră nu mai puteau trage ; și nu se mai găsi nici un om, nici o vită de tras, care să-l poată duce înainte. Nu mai avea nici merinde.

Disperat, Răutu neîndrăznind să treacă pragul unei case, măsura ulița de la un capăt la altul al satului, urmărit de privirile flămînde, de scînteieri canibalice în ochi larg deschiși și immobili.

Ceas după ceas, treceau în așteptarea unui vehicul cu călători, care ar fi avut puterea de a-l primi și pe el.

Spre seară era cît pe ce să-și piardă cunoștința, auzind zurgălăii unei caravane numeroase cu mărfuri. Văzu apoi săniile mari și solide, la care erau înhămați cai viguroși.

Era un convoi de negustori tătari din Asia Centrală, care transportau spre Nijni-Novgorod diferite mătăsuri și țesături ale industriei lor casnice, tocmai de la marginile Afganistanului.

Oameni prevăzători, ei nu numai că aveau merinde din belșug, dar de la Omsc și-au cumpărat și cai și și-au asigurat aprovizionarea cu nutreț.

Oameni de omenie, fără discuții, după un schimb de cîteva sunete guturale, între ei, atașară sania lui Răutu la una de ale lor, și-l poftiră „la gustarea de drumet”.

Un moșneguț cu peri scurți și aspri în barbă și mustață, făcîndu-i cu ochiul, îi oferî și un pahar dintr-o băutură alcoolică parfumată, necunoscută lui Răutu.

— Mahomed nu dă voie, dar pentru călători, într-un drum așa de greu, Allah, îngăduie.

Cu durere moare trecutul...

În sfîrșit : Uralul, Zlataust !...

Aici Răutu avu cîteva ceasuri de reconfortare.

Încă din Minusinsk avu recomandăția către inginerul Cosma Cocos, un moldovan din Basarabia, însărcinat cu construcția primei porțiuni a Transiberianului.

Se simți fericit de primirea caldă ce-i făcuseră acesta cu Nadejda Petrovna, care nici n-au auzit înainte despre el, totuși numai de bucuria de a fi dat, după Dumnezeu știe cîți ani, de

un moldovan cu care puteau schimba câteva vorbe în dragul lor *patois* de țărani din nordul Basarabiei, — nu mai știau ce să facă pentru ca să-i fie mai ușoară și mai plăcută călătoria.

Informațiile pe care le avu aci Răutu despre întinderea regiunii înfometate și despre intensitatea mizeriei, îl înghețară: Sate întregi plecate peste câmp, pierite în drum, decimate de tifos exantematic și de holeră ce se întindea vertiginos; scene de groază pînă la canibalism; neputința de a se da vreun ajutor, — chiar intelectualii care, sub conducerea contelui Lev Tolstoi, încercaseră să creeze ospătării comunale, fură oprîți de stăpînirea bănuitoare.

Răutu simți aici că împărăția țarilor nu e departe de pragul pierzaniei...

Drăguța doamnă Cocoș reușise totuși să organizeze un comitet pentru a strînge fondurile, care erau mai apoi vărsate la isprăvnicie, — fiindcă nu se putea altfel.

Răutu îi incredință sania lui ca și blănurile și toate bagajele, — afară de cărți, — marfă fără valoare în aceste meleaguri, — spre a fi vîndute pentru ajutorul flămînzilor.

Rămase, afară de cărți, numai cu ce era pe dînsul și cu banii strict necesari pentru biletul de cale ferată.

Trenul pleca aproape de miezul nopții și Răutu nu voia în ruptul capului să-și întîrzie călătoria.

Ca într-un vis, fu însoțit de soții Cocoș pînă la gară; ei îi cumpărară biletul. Îl așezară, cu lădița lui de cărți, „într-un colț mai confortabil“, — cum spunea doamna Cocoș, al vagonului de clasa treia și, emoționați, își luară rămas bun.

Trenul porni. Batista Nadejdei Petrovna se șterse în ceață.

Răutu căuta pe fereastră să prindă silueta Uralilor, zidul ce-i închidea Siberia.

Deodată, trenul se opri.

Speriat, întrebă: ce s-a întîmplat? Un țăran bătrîn din fața lui, care adormise, căscă și răspunse lenș:

— Ce să fie? Ia, o stație.

Nu se dezmetici încă bine, cînd îl surprinse o nouă oprire, la altă stație.

După întinderile siberiene, cu popasurile distanțate la zile și nopți întregi, opririle unui tren de persoane, la fiecare cinci-

sprezece, douăzeci de minute, îi făceau impresia unui trecător care, în mers, își freacă bățul de gratiile unui gard, de-a lungul trotuarului...

Nu putea dormi.

La cea dintîi stație mai însemnată, — îi reținu numele: *Berdiauş*, se coborî la bufet și ceru un pahar de ceai. Cînd chelnerul îl servi, de emoție, fără să-și dea seama, răsturnă paharul înainte de a-l fi putut duce la gură.

Al doilea pahar, vroind să-l smulgă de pe tavă, îl sparse în țândări.

Al treilea, turnîndu-l de-a dușcă pe gît, se arse și apucat de tuse, cu ochii înlăcrămați, privi împrejur și văzu cum călătorii, mirați, îl fixau din toate părțile.

Se urcă în vagon fără să-și mai ia ceaiul: Avea nevoie și el, ca un Gaspard Hauser, de o reeducație...

Șase zile și șase nopți!

Din vagon în vagon, gîfîind sub lădița lui de cărți, fără somn, flămînzit, silit la economie, trecea prin imensitatea Rusiei ca printr-o aiurare.

Nu-șl da seama nici de panorama de peisagii ce se succedau, schimbîndu-și mereu aspectul cu înaintarea lui spre regiunile sudice, — nici caleidoscopul de costume, — un muzeu de etnografie, nici variația de tipuri, — un muzeu de antropologie.

E grăbit!...

Înainte!...

Zile întregi vagoanele erau atît de tixite, încît Răutu află că un om obosit poate dormi și în picioare.

Desigur, nici n-ar fi putut rezista, dacă, dincolo de Ufa, un tînăr student, aflînd că în fața lui e un fost deportat politic, nu se devota pentru a-i asigura puțin confort.

Mulțumită lui, Răutu a ajuns a fi alintat de toți pasagerii, care luptau ca el să aibă întotdeauna un loc liber pentru odihnă.

După Kiev, Răutu putu constata adevărul cuvîntului celebru:

Și fumul patriei ni-i dulce și plăcut.

Spre seară trenul intră încet într-o mică stație.

De pe peron se auzea un zgomot neobișnuit.

— Iată și havra jidovească ! *Ce harhat !* — răsună, din colț, o voce răutăcioasă.

Trenul trecuse peste „linia de așezare evreiască“.

Răutu se miră că aceste sunete, puțin armonioase, îi puteau face plăcere, — amintindu-i vremurile copilăriei — mai cu seamă când, deodată, îi parveni o schimonosire comică :

— *Șimaifaș* (ce mai faci ?)

Se apropia de Nistru...

Cap. XXIX.

LA NĂPĂDENI

A doua zi cobori în stația Crijopol din Podolia.

Telegrafiasse din drum acasă și, cu emoție, încă din fuga trenului, zări pe peron pe vizitiul Dumitru, enorm, drept ca un stîlp, dar tare cărunțit.

Se repezi spre scara vagonului, în pasul lui caracteristic, întrerupt și sacadat, și Aizic circiumarul, cu buclele lui cu totul albite...

— Să trăiți, cucoane Vania ! — îl salută adînc mișcat bătrînul, luîndu-i din mîna lădița cu cărți, — unicul bagaj.

Și cînd se pleca, faimoșii săi perciuni se despărțiră de barbă, lăsîndu-se în jos...

Dumitru se mulțumi să tune ca din poloboc :

— Sărut mîna, conașule !...

Răutu însă îi sărută pe amîndoi. Turna, ca grăuntele din sac, fără să aștepte răspunsul, tot felul de întrebări, întreru-pindu-le cu exclamații de bucurie :

— A, bătrîna *caliașca* tot mai trăiește. Dar caii sînt alții ! Respira cu amîndoi plămînii, fără să-și creadă ochilor. În cîteva zile se trezise în toiul primăverii, în mijlocul lui aprilie, în ajunul sărbătorilor de Paști.

— Boierul e bine, sănătos ! — încerca să mai intercaleze între vorbele „conașului Vania“ cîte un răspuns și Aizic : a îmbătrînit și cam slăbit, dar, slavă Domnului, e încă bine. Și coana Smărăndița e bine ; Dumneaei ține toată gospodăria. E acum la Năpădeni și duduiă Mașa. E fată mare, și e frumoasă tare. Este și coconașul Colea Berezovschi din Rîuleni, din ținutul Bălților, — și oprindu-se puțin, șopti misterios, închizînd cu înțeles singurul lui ochi sănătos : este vorba de nuntă !

Peste cîteva minute, scuturîndu-și melancolic cîrlionții lungi ai perciunilor, oftă :

— Iar bietul Leizăr *arhitehturul*, cum îi ziceai mata, ne-a lăsat sănătate...

Pe neașteptate, Dumitru tună răgușit de pe capră :

— Satu-i plin de jandari ! — și scuipă furios în lături. Aizic se repezi.

— Iiii-hhh ! Lehamite ! — șuieră el în șoaptă : Cînd a fost venit telegrama, au năvălit și ei. De două zile forfotesc peste tot. Boierul s-a spăriet pentru mata. Să nu fie iar ceva... Cuciunița tare-i scîrbită...

Intrînd în Năpădeni, Răutu zări la marginea satului silueta familiară a unui înalt sergent de jandarmi. Altul îl întîmpină chiar în poarta curții...

La scară îl așteptau părinții, și la spatele lor, Mașa, frumoasă, cu o siluetă de Junonă, — de abia o putu recunoaște, — iar, lîngă ea, un tînăr subțirel și spălăcit : Colea Berezovschi, din Riuleni.

Bătrînul plîngea :

— Măi băiete !... măi băiete !... tare slăbit ești. Vai de mine ! Cum te mai țin picioarele cele, ca niște sîrnici ?...

Smaragda Theodorovna, foarte tulburată și ea, îl sărută pe frunte și, rezervată, adăugă numai la cuvintele lui Iorgu Răutu :

— Și cum este îmbrăcat... Și se vede că de mult nu-i tuns !...

Văzîndu-i lădița cu cărți, adăugă :

— Și iaca-i și tot bagajul !...

Răutu simți ca o adiere de crivăț.

Mașa și Colea Berezovschi îl întîmpinară cu afabilitate ; dar îl priveau mai mult cu curiozitate decît cu afecțiune.

Era și natural : Vania se simțea cu totul străin de sora lui, pe care n-o mai văzuse de cînd ea avea numai opt ani.

Iorgu Răutu însă, parcă dîndu-și seama de atmosfera cam prea puțin cordială, — îl luă sub protecțiunea brațului său părintesc, cu care îl îmbrățișa peste umeri :

— Hai, măi băiete, hai ! Să te mai cureți, să te mai speli ; și să stăm la masă. Lasă-l, Smărăndițo ! — și după aproape treizeci și cinci de ani de căsnicie, greși el :

— Lasă că-l va tunde mine Nicache, feciorul îi tare meșter ! — se adresă el din nou către Vania : acum mă tunde și mă rade și pe mine, — că mă duc rar la S.

Seara, după masă, Iorgu Răutu nu se îndură să se despartă de fiul său, deși acesta părea istovit de oboseală și de emoție.

Îl interesa foarte mult : de ce Vania, după ce îl supărase cu jalbele sale pe mareșalul Ștefan Gheorghievici Cazara, le retrăsese după aceea ?

— Amu, sărmanul, nici nu mai este mareșal, — adăugă cuconu Iorgu oftînd : la urma urmelor, tot i-a luat slujba Fedor Fedorovici Carpinski.

Ascultînd povestea lui Vania despre înscenarea complotului, bătrînul se indigna mereu și izbucnea, cu glasul lui de altădată, izbînd cu pumnul în masă :

— Auzi, frate, scîrnăviile ! Așa tîlhari pot fi ghegeneralii și gubernatorii iștia ? Măi, măi, măi ! Nu li-i rușine obrazului și n-au frică de Dumnezeu ! Auzi, Smaragdițo !

Smaragda Theodorovna, sau coana Smaragda, cum îi zicea acum lumea, asculta cu buzele strînse, cu atenție dar în tăcere, — interpelată însă de conul Iorgu, interveni hotărît și fără șovăire :

— De ! ce să faci și gubernatorii, cînd au face cu dușmanii împăratului ? Răspund și ei ! Își pierde omul și capul, cînd din toate părțile : unul trage cu pistolul, altul dă cu dinamita ; scriu măsări și batjocuri prin cărți ; pe la biserică nu dau ; trăiesc cu femeii fără cununie și nu-și botează nici copiii. Se dărîmă așa și împărăția...

Mașa cu Colea, care pînă în acel moment își șopteau într-un colț, — se ridicară și se apropiară de masă.

Iorgu Răutu, simțind că terenul devine lunecos, exclamă :

— Iaca ! ne prostim și noi ! Bietul băiet îi de șase săptămîni purtat pe drumuri, ca frunza pe apă, și noi îl ținem cu vorba. Du-te, măi băiete, și hodinește-te ! Mai avem vreme pentru vorbă...

Vania se sculă în zori de zi și se grăbi în sat, la mama Irina.

În cerdac îi ieși înainte, — parcă îl pîndise, — Margareta Jozefovna, — „barometrul casei“...

Îmbătrînise, fața ei rotundă se zbîrcise ; dar gura tot îi despica obrazul de la o ureche la alta și buzele se strîmbau în acelaș tic fățarnic și pervers, cînd îl întrebă :

— Nu așteptați ceaiul ? Să nu fie mihnită cuciunița Smaragda...

Vania înțelese.

Enervat, coborî repede scara, încît Margareta, — cît pe ce să cadă, — fu silită să se apuce de balustradă...

Mama Irina, cînd îl văzu, parcă se smintise de bucurie. Plîngea, rîdea, îl îmbrățișa, îl săruta, îl mîngîia, vorbind tot timpul.

— Puiul mamei ! Vanușa ! Pimperlic dragă ! A ! ce pãros ești ! Barbă și chică de popă. Ptiu ! — să nu fie de deochi ! Și slab, slab !... Mititelul mamei, cite-i fi pățit, sărmănelule ! Vai de mine și de mine !

În bărbosul siberian „martir și erou“, ea vedea tot pe pruncul pe care-l ținuse la sîn, — pe micul și sfrijitul Pimperlic.

Vremurile nu trecuseră însă ușor pentru mama Irina. La cincizeci de ani devenise pentru tot satul „baba Irina“.

De sub tulpănel ei negru, înflorit la margine, răzbăteau perii albi ; fața îi era zbîrcită ; din gura ei lipseau mulți dinți, — numai ochii albaștri își păstrasera lumina și căldura.

După puține expansiuni, Vania o întrebă :

— Mamă Irină, — aș vrea să mă duc la țintirim, să văd mormîntul Ilenuței. Se poate ? Cum să-l găsec ?

Mama Irina începu îndată să-și ferească privirile și-i răspunse repezit :

— Cum nu ? cum nu ? Se poate. Ține și ea strașnic la mata. Cînd își dădea duhul, tot pe mata te chema : *Vania, Vanicica, Vanușa !*... Lumea credea că-l cheamă pe băiețelul ei, pe care înadins îl botezase Ion. Dar eu înțelegeam — numai eu îi ziceam Vania. Ea îl striga mai mult Ionică... Are să te ducă băiețelul, să-ți arate groapa.

Și, ieșind pe prispă, mama Irina strigă :

— Vania ! măi Vania ! Pe unde îmi umbli strigoile ? Vino îndată încoace ! A venit conașul Vania !

De după colțul casei, sări un băiețel de vreo șase ani și înțepeni în fața „conașului Vania“, ștergîndu-și nasul cu dosul mîinii și privindu-l cu ochii lui albaștri închiși ca violetele, — ochii Ilenuței...

— Ah, bată-te să te bată ! — se repezi la el mama Irina, bodogănind dar ștergîndu-i cu drag nasul : te-ai făcut ca dracul ! Nu ți-e rușine !... Ce-a spune conașul Vania ?...

Băiețelul îl călăuzi pe „conașul Vania“ spre cimitir, sărînd cînd într-un picior, cînd într-altul, deodată se opri și îl privi din nou cu ochii lui de violete :

— Mneata ești conașul Vania a boierului ? Ai fost la Sibir ?...

Într-un colț al vechiului cimitir, între alte morminte anonime, sub cruci înegrite de vreme, Ionică se așeză alături de o movilă mai îngrijită, și — grav — observă pe Vania Răutu. Apoi :

— Aici... A fost frumoasă m-mica ? Bunica zice că a fost tare frumoasă...

Vania Răutu îl luă în brațe, îl sărută pe ochi, spunîndu-i încet :

— A fost foarte frumoasă și foarte bună, dragă Ionică. Amuș să mergi acasă : de aici îmi găsec eu drumul, și singur.

După ce băiețelul dispăru pe poartă, Răutu plecă peste cîmp, spre pădure.

Bătrînii stejari seculari îl salutau prietenos. Toată gînga pădurii îl primi cu concertul care îi legănase copilăria.

Răutu se îndepărtă spre colțul pădurii, care se înfîcea în cîmpul de lîngă Cucernica.

Zărînd crucea aurită a bisericii, ieși la margine.

Pînă în țarina satului, la dreapta, se întindea lanul verde al grîului de toamnă.

Dar privind la stînga, spre virful dealului Ciornenilor, căuțînd fațada atît de familiară a maestosului castel al lui Nicănor Miulescu, fu dureros izbit, găsînd profilîndu-se în albastru cerului numai niște jalnice ruine.

Se întoarse spre izvorul Tudosiei. Cu greu răzbi prin tufele de corn și porumbei, crescute mari.

Doar poenița, în care se vărsa dintr-o coastă neagră o șuviță de apă limpede și rece, rămase aproape neschimbată.

*
*
*

La marginea satului stăteau doi sergenți de jandarmi. Zărînd pe Vania, porniră tacticos spre o uliță laterală.

În cerdac, îl întimpină Smaragda Theodorovna :

— Ai cam întirziat. Ceaiul te așteaptă de mult și eu am să-ți vorbesc...

Lui Vania nu-i ticni ceaiul. Înghiți pe repezite un pahar și se îndreptă spre buduarul mamei.

Margareta Josefovna care stătea în fața doamnei, își lăsă ochii în jos, oftă și cu fasoleli, foarte sugestive pentru Vania, se îndreptă spre ușa pe care o închise cu băgare de seamă.

— Ia loc, Vania — i se adresă Smaragda Theodorovna în rusește : — Trebuie să vorbim serios, pentru ca să știm ce avem de făcut. Nu mai ești copil și trebuie să-ți dai seama de ce-ai fost pentru casa asta pînă acum. N-ai fost încă ajuns la Năpădeni, și am și fost asediați de jandarmi. Tata e om bătrîn și n-ar trebui să-și vadă ultimii ani astfel tulburați. Am fost silită să iau gospodăria pe seama mea. El n-o mai poate duce... Trebuie să te hotărâști, — și îndată, — vrei să te stabilești la Năpădeni și să te însărcinezi cu gospodăria, renunțînd la toate nebuniile, — pentru ca să fim lăsați și noi, în sfîrșit, în pace ? Ori vrei să-ți urmezi înainte acelaș drum ? Atunci...

Răutu o privea în tăcere.

La cincizeci de ani își păstra urmele frumuseții de brună mată ; puținii peri albi nu o îmbătrîneau atîta, cît expresia aspră a ochilor, gura crispată de iritație stăpînită, — și talia dispărută, ceea ce, cu statura ei scundă, îi dădea o siluetă de senilitate prematură.

— Știu, dragă mamă, că mă aflu la o răspîntie. Nu mă pot împăca cu ideea de a rămînea fără studii universitare. Dar, în Rusia îmi este oprită șederea în vreun oraș universitar. Nu m-aș putea înscrie decît la vreo universitate din străinătate. Deci, înainte, aș vrea să știu : dacă pot avea ajutorul necesar ca să-mi sfîrșesc studiile.

Smaragda Theodorovna, păli ușor, și-și apăsă cu medianul stîng tîmpla.

Vania tresări. A, de cîte ori în copilărie văzuse acest gest, care însemna pentru el minia mamei, simbolul înstrăinării sale de familie...

— Bine, Vania ! Am să vorbesc cu tata. Trebuie să-l pregătesc. Știi că el nu se hotărâște îndată. Și nu-i va fi ușor să se despartă de tine... E bătrîn... Ai rămas singurul fiu, reprezentant al neamului Răuteștilor din Basarabia.

Cap. XXX.

LA TIOTEA NATALIȚA

La Onițcani *tiotea* Natalița îl îmbrățișă cu atîta căldură, încît comparația pe care o făcu fără voie îi strînse inima de mîhnire.

După primele expansiuni, ea trecu la acel ton de ironie înduioșată și familiară cu care Vania era obișnuită din anii cei mai fragezi.

— Stai așa ! Ia întoarce-te, să te văd din toate părțile... Bre, bre, bre ! ia să-mi spui : succesul revoluției mondiale atîrnă oare de mătura asta din bărbie și de stogul de fin din cap ? Apoi, să mi te îngrași ! De schelete se sperie femeia cu cel mai vulcanic temperament... Dar costumul — Dumnezeule ! — ce fason !... De unde, mă rog, ai găsit așa podoabă ?...

— La croitorul „american“ din Minusinsc, — zîmbi Vania.

Natalia Chirilovna Varnavin, cu toți cei zece ani în plus pe care-i avea, părea mult mai tînără decît Smaragda Theodorovna. Părul ei blond ajunsese foarte deschis, grație amestecului de alb. Dar fața îi păstra coloritul fraged și radios al tinereții ; ochii scînteiau, deși, din cînd în cînd, se putea surprinde în ei o nuanță de melancolie. Rochia ei neagră — semn de văduvie — învălea aceeași siluetă robustă, dar elastică și agilă.

— Stai ! — își aduse ea deodată aminte : am o scrisoare pentru tine. Din străinătate. Am crezut că e mai bine s-o țin la mine pînă ce vii. Ți-o aduc îndată.

Și ieși pe ușa dinspre buduar.

Vania știa despre decesul bietului Serghei Semionovici Varnavin, al cărui portret împodobeia acum perețele salonului, alături de portretul primului soț, — Anatol Vasilevici Voronin.

— Iaca ! — îi întinse *tiotea* Natalița, reintrînd în salonaș, un plic gros.

Lui Răutu îi sări inima : după plic văzu că scrisoarea trebuie să fie de la Credință, din Ciubărești.

Dar se stăpîni și o vîri în buzunar, să o poată citi în liniște acasă.

Pe ușă se aruncă, zburdalnică, o fetiță de vreo șapte ani, brună, de o rară frumuseță.

— Mamă, mamă ! — alergă ea spre Natalița : Cine a venit cu trăsura din Năpădeni ? L-am văzut pe Dumitru...

Vania se uită mirat la tiotea Natalița.

Știa că după bietul Serghei Seminovici nu rămăsese nici un copil.

Natalița pufni în rîs la mirarea lui :

— E Gionna, o italiencuță orfană. Am adus-o din Neapole și am adoptat-o. Acesta este Vania, — băietul lui moș Iorgu din Năpădeni, — se adresează ea către fetiță, cu un ton cald, care singur dovedea că de adînc e sădită în inima acestei femei, stinghere și „frivole“, după judecata cenzorilor județului S***, nevoia de iubire : *nostalgia de maternitate*.

— Dar ce-ai făcut cu moș Ursu ? Unde l-ai lăsat ?

— Vine în urmă și gîfii, și gîfii, ca o batoză ! — rise copilul, sărind lîngă fotoliul Nataliței.

În același moment apărură în ușă un moșneag gîrbovit, care-și purta trupul voluminos, împovărat de astmă.

Zărînd pe Vania își strînsese puțin pleoapele :

— Cine-i ? Cine-i dumnealui ?

— Cum să-l recunoști ? E Vania Răutu.

— Feciorul lui Iorgu ? S-a întors din Sibir ? A, bietul Iorgu trebuie să fie nebun de bucurie. Ia vino, puiule aici, să te sărut, dacă n-am putut să te mîntuiesc de beleaua ceia. Le-am pregătit atunci, pe toate, am pus toate la cale să te trec peste Prut. Venind la Năpădeni, te-am găsit dus. Te-am vinat prin toate pîrloagele și hîrçoagele țînutului, — și nu te-am putut prinde. Și — de ! — aveam în vremurile acele zmai, nu cai.

Vania își aduse aminte de fuga lui spre Găinariii vechi, ascuns în căruța cu fîn a lui Vasilică Cornea.

„Pentru aceasta mă gonea el atunci ?“ — se gîndi el : „De la ce a atîrnat scăparea de Siberia !...“

Natalița găsi un moment să-i șoptească lui Vania.

— Bietul Costea Ursu, e ruinat cu totul, — dar tot mai mult după caii lui plînge.

Răutu își explică înfățișarea jalnică a bătrînului.
„Încă o ruină !...“

— Am văzut deunăzi, — începu Vania ca să lege o conversație : că frumoasa casă a lui Nicanor Miulescu din dealul Ciornenilor e dărîmată. Cum s-a întîmplat așa ceva ?

— Apoi o calicit, sărmanul. Moșia îi luată de bancă. Acum e vorba s-o cumpere unu Barhanovici. Aista are să o meremetisească. Mulți boieri s-au prăpădit de aici. Moșiile lor au picat în mîinile armenilor *leşiți* de prin Galiția, — cu toții veniți aici, ca lăcustele, de ieri-alaltăieri, fără pantaloni pe ei. Acuma vîntură banii cu lopata... Ei sînt boieri mari în țara noastră.

— Dar din ce pricină se prăvălesc boierii noștri așa — întrebă Vania : de le pot lua locul niște venetici, aduși de vînt Dumnezeu știe de unde ? Pare-mi-se, toată Basarabia noastră a ajuns o dărîmătură...

Costea Ursu își scoase o mare batistă albastră, cu suspecte nuanțări cafenii, își șterse ochii înlăcrămați, și-și suflă zgotos nasul.

— Știu și eu ? — îi răspunse în locul lui, Natalița : dar puțini s-au putut împotrivi puhoiului. Chiar Berceștii se clatină. Bietul Volodea se luptă din greu și chiar Ștefan Gheorgeevici Cazara, — dacă nu i s-a vîndut cu darabana pentru datorii și vîntura, e doar din mila împărătească. Și nu numai armenii *leşiți*, cum le zice conu Costea, — năvălesc la noi, — și cu toții se îmbogățesc. Numai moldovenii noștri ajung peste tot la sapă de lemn. Rar mai dai acum de o mare curte boierească, care să fie încă în mîna moldovenilor. Știu eu de ce ai noștri nu le țîn piept ? Poate că s-au făcut becisnici cu firea ? Poate că-s oropsiți de ocîrmuire ?...

— Nemesis ! Nemesis ! — boierimea noastră are soarta de care e vrednică. Își plătește păcatele față de norod — răsună de la ușă basul lui Ivan Nicolaevici Telega, care se ivi în toiul conversației, neobservat.

Diogenul județului S***, care merita acum — prin contrastul crețurilor albite cu coloritul întunecat al feței — și mai mult porecla „Cap de negru“, — sărută mîna Nataliței cu acelaș aer de galant de modă veche, — stînsese prietenos mîna lui Costea Ursu și, îndreptîndu-se spre Vania Răutu, se opri în fața lui :

— E Vania Răutu din Năpădeni, — îi spuse Natalița.

— Sibiriacul ? — îl îmbrățișă expansivul Ivan Nicolaevici : Iaca ! Cine din boieri s-a ridicat atunci când a fost luat un plod de a lor de la școală, — nevinovat, căci nici nu avea vreme să se facă vinovat ?

Conversația urmă în acel jargon ruso-moldovenesc, intraductibil, în care se discutau pe vremuri la curțile boierești din Basarabia „materiale înalte“.

— Îți spun, dragă cuconiță, — Nemesis — dreapta Nemesis — face pe boierii noștri să-și plătească păcatele. Au vîndut norodul pentru un petec de pergament, s-au coborît pînă la toate josnicile și slugărniciile ; și-au stors astfel cea din urmă picătură de vlagă. Și acuș, cum vrei să mai aibă puterea de împotrivire ? Își pierd cuiburile părinților, le iau locul veneticii, iar ei umblă cu talgerul... Și ce ai de gînd să faci acum, tinere ? se adresă el către Vania.

— Nu știu... Mă gîndesc să plec în România...

— În România ? — îl întrerupse aici *Cap de negru* : Stai !...

Se uită pe ferestre, în curte, scoase capul pe ușă și inspectă coridorul ; — închise încetîșor ușa și, cotrobăind sub vestă, pescui din cine știe ce tainițe un plic :

— Iaca ! Pentru asta am venit ! — șopti el : Alexandru Matveevici Vătruță mi-a adus pe furiș de peste graniță o ruptură de gazetă, — cu un articol... Îi strașnic !... Iaca ! să vi-l citească.

Fragmentul nu păstrase din titlul jurnalului decît litera *u*. Articolul însuși era intitulat *Inamicul firesc*, — și purta semnătura „Nitza Vasilescu“, — și data : 3 ianuarie 1891.

„Nu-i așa de multă vreme“ — se gîndi Vania.

Cap de negru accentuă la citire pasagiile care îl impresionau mai mult :

„Existența noastră este incompatibilă cu îndeplinirea idealului imperial vecin ; inimiciția sa în contra noastră nu poate înceta decît în ziua, în care va reuși să ne desființeze, sau fi va fi pe deplin dovedit, că nu se poate desființa...“

Soarta ne-a pus de-a curmezișul drumului Rusiei spre strîmtori. Ea nu poate merge acolo, unde o cheamă logica ei de dezvoltare, decît trecînd peste trupurile noastre...

Acea împărăție a cercat, cearcă și va cerca să calce pe ceea ce crede dînsa drumul pe care i l-a croit providența. În drumul ei ne găsește pe noi. Pe noi dar cercat-a, cearcă și va cerca imperiul țarilor să ne șteargă din cartea neamurilor...

De înțelegere, de compromis, de concesiuni nu poate fi vorba într-o asemenea problemă. Trăim — Rusia se ciunțește în ceea ce de două secole a încălzit poporul rusesc ; reușește împărăția vecină în îndeplinirea visului ei de aur, — visului pe care cu atîta credință și tenacitate l-a urmărit și-l urmărește, — statul românesc, ca și neamul românesc, nu rămîne decît un suvenir...

Rusia și România sînt două vieți care se exclud...“

— Ei, ce ziceți ? își încheie citirea Ivan Nicolaevici Telega.

— Cine e acest Nitza Vasilescu ? — se interesă Natalița.

— Mi se pare, e un avocat din Ciubărești, — se zice : un mare avocat, cu viitor.

— Și de ce avocatul acela o dușmănește așa pe Rosia ? întrebă și Costea Ursu.

Vania Răutu, entuziasmat, interveni cu vehemență :

— Nu e vorba de dușmănie ! Aista-i un adevărat om de stat, care vede limpede — Rusia și România sînt în adevăr două vieți care se exclud, cum spune el, — adică nu pot trăi împreună, — Rusia țaristă bineînțeles, — Imperiul țarilor cum spune el. Negreșit, omul aista va juca o mare roală. Aista este și misia istorică a României : de a se pune în calea țarismului, pentru slobozenia ei și pentru folosul lumii întregi, pentru civilizația omenirii...

Natalița se apropie de el pe la spate, și îi puse mîna ei plinuță pe gură, strîngîndu-i capul la pieptul ei.

— St... st... st ! — țistui ea, urmînd drăguț : Taci, nebunule, că abia ai scăpat !...

Vania fu prins de o înduioșată mulțumire, mirosind parfumul delicat atît de familiar, de liliac de Persia, simțînd căldura acestui sîn, la care de atîtea ori găsisese sprijinul și mîngăierea ce îi erau refuzate la sînul mamei...

Sări în sus, o îmbrățișă, ca altădată, și o învîrti de mai multe ori într-un vals nebun prin odaie.

— Stai, stai, zărghitule ! Un flăcău ca tine poate învîrti capul și la o babă bătrînă...

— Tiotea Natalița, tiotea Natalița ! — iacă, — o sărută el de trei ori pe gură : iacă, încă o dată, și iaca încă o dată ! Mă duc, mă duc în România !...

Parcă i se risipiseră ultimele șovăieli : țara în care oamenii de stat pot vorbi așa, — acolo e locul lui...

Dar ce va zice mama ?

La despărțire, Natalița îi șopti :

— La Chișinău, să vezi numaidecît pe Ecaterina Matvevna... sărmana !...

Plecînd de la Onițcani, la suirea în trăsură, Vania fu salutat militărește de un tînăr voinic, într-o tunică militară necunoscută, care se adresă lui Dumitru cu accentul *românesc*, al bucovineanului Petre Urzică din Tiumen.

— La Pietroasa s-o iai mai bine la dreapta, că podu-i șubred ; să nu se prăbușească...

Răutu se întoarse iute spre el :

— De unde ești ?

— Să trăiți, domnule ! Din județul Vaslui, din România, — dezertor...

Răutu rămase puțin perplex :

Să fie o manifestare a spiritului revoluționar în țărănimea românească, despre care vorbește raportul partidului socialist român, în Congresul din Paris ?

Își aduse aminte că mai întrezărise o figură asemănătoare cînd intra în curtea mamei Irina.

Cap. XXXI.

CEASUL DE CUMPANĂ

Acasă, închis în odăița lui, despecetlui cu emoție scrisoarea din Ciubărești.

O parcursese pe nerăsuflăte pînă la capăt. Sfirși sufocat : nu-i venea să-și creadă simțurilor : I se părea că aiurează, îl apucau ametelele.

O reciti pentru a doua oară, oprindu-se la pasagiile mai însemnate.

Vasile Credință îi scria :

„14 martie 189...
Ciubărești.

Tovarășe Pimperlic,

Ți-am primit batalamaua în regulă.

Te cunoșteam de mult din auzite. S-a scris și în jurnale și în reviste, — și aici și aiurea.

E de vină și zărghitul de Balanovici, de era cît pe ce să rămînă sub gheață...

S-a legat, haimanaua, de muierea contrabandistului, cînd trebuia să-i încredințeze marfa. Copoii au și mirosit vinatul.

Acuma e medic de plasă prin județul Iași.

Dar bine că s-a isprăvit, — și te vedem la clime calde.

Sîntem tare bucuroși să te avem printre noi.

Dar cît privește țărănimea, n-ai dreptate.

Țăranul nostru este ca și proletar. Proprietatea lui e numai un meșteșug ciocoiesc : I s-a dat cîte un petec păcătos, de care nu-l lasă inima să se lepede. Dar nici a se hrăni din el nu poate, — mai bine ar fi pentru el să-și ia lumea în cap, și să caute muncă și plată în altă parte, ca un adevărat proletar. Acum însă ciocoiul îi plătește după hatîrul lui, că-l ține de chică pentru banii luați de cu iarnă pentru hrană.

De altfel nu l-ar lăsa să plece de pe moșie nici primarul cu poliția, dacă moșierul sau arendașul are nevoie de munca lui...”

Dar aceasta este o adevărată iobăgie ! — se gîndi Răutu ; Ce vorbește el despre proletariat ? Nu știe un socialist ce este proletariatul ?

Scrisoarea urma :

„E firesc deci ca țăranul să caute ocrotire și apărarea la socialiști, — căci din altă parte n-are de unde să le aibă.

Să vezi, de pildă, ce se întimplă cu pădurile.

La 1864 legea așa-zisă de împroprietărire, a lăsat chestia pădurilor neorînduită.

Țăranii din județele de munte aveau, din vechi, anume drepturi de folosință asupra pădurilor. Legea din 1864 spune ritos că drepturile acestea trebuie ținute în seamă, și că, pînă la o nouă orînduire, lucrurile să rămîie în stare.

Dar ciocoi, odată ce au trecut gîrla, au întors porcul de coadă și, fără altă socoteală, au pus pîndari turci, — să nu mai lase pe un țăran să ia barem o creangă uscată. Și nimeni nu zice nici cîrc.

Țăranii ar putea porni judecata, căci dreptul lor nu se prescrie decît la 1894.

Dar dacă ar îndrăzni să le vorbească despre acest drept al lor, — ar înfunda îndată pușcăria, ca răzvrătitor.

Și ar fi și zadarnic.

Cine să-i judece ? Cine să le dea dreptate ? Chiar dacă nu ar șede prin tribunale mai mult odraslele boierești și slugile lor, — judecătorii sînt amovibili, și dacă ar încerca marea cu degetul luînd în răspăr pe vreun ciocoi, — și-ar pierde lefteria și ar afla îndată unde și-a pierdut dracul iapa...”

Dar cum se poate așa ceva, — izbucni în sine bietul Vania, — într-un stat întemeiat pe o ordine de drept, pe domnia legilor, într-un stat constituțional ?

Autorul parcă îi prevăzuse întrebarea și se însărcină să-i răspundă pe loc :

„Țăranii, de bună seamă, primesc cu drag povețele noastre. În județul Iași au ales chiar, la colegiul al treilea, — care este colegiul țăranesc, pe tovarășul Ion Nădejde, candidat socialist.

Dar nu l-au mai reales.

Nu pentru că țăranii nu l-ar mai voi, dar pentru că la țară nici o propagandă nu e cu putință. Nu e lăsat să treacă

rohatca tîrgurilor nici o gazetă, nici un manifest electoral. Iar dacă un candidat s-ar încumeta să întrunească vreo adunare în sat, — acolo și-ar lăsa pielea.

Am încercat și eu odată să-mi pun aici candidatura. M-au prins, mi-au dat o bătaie soră cu moartea, — eram cît pe ce să dau ortul popii, — și mi-am luat tîlpășiță, am spălat putina, și am fost bucuros că am scăpat numai cu două măsele scoase și o coastă ruptă.

Acum ne-am înțărcat de alegeri, nu mai punem candidaturi la țară.

Și țăranii își dau seama că nu pot lupta în alegeri. Acum se răscoală din cînd în cînd, — și atunci vai de ei ! Li impușcă ca pe niște cîni, îi bat pînă ce asudă, îi chinuiesc mai rău ca în caznele din Evul mediu.

Încît oamenii au început să jinduiască stăpînirea rusească, mai ales de cînd primesc vești de la băieții dezertați peste Prut, că acolo, în Basarabia, țarul îi jupoaie pe boieri și face tobă din pielea lui...”

Apoi partid socialist le trebuie ? — exclamă fără voie Răutu : Un om ca Nitza Vasilescu, care înțelege primejdia țarismului, face mai mult decît o sută de propagandiști socialiști. O luptă „burgheză” pentru libertăți elementare cetățenești, va putea da României posibilitatea de a-și îndeplini misiunea ei în istoria mondială, ca antagonistă a Rusiei țariste, — ca „două vieți care se exclud”. Dar acum, în zadar face Credința atîta „conspirație” la începutul scrisoarei. Publicarea ei ar conveni de minune corpului de jandarmi !...

Își reluă citirea :

„În aceste împrejurări vei fi bine venit (!!).

Știu că ești nepotul răposatului Ioniță Răutu din Botoșani ; — și eu sînt de felul meu tot de prin partea locului. Ești, prin urmare, văr bun cu colonelul Leonida Răutu și cu deputatul Lascar Răutu, — fii ai lui Mihalache Răutu, — și trebuie să fii înrudit cu Zaimestii, Zahornenii, Farnestii ; — toți is oameni de neam și cu stare...”

Hm ! curioasă concepție marxistă !

Să mergem mai departe :

„Cur Basarabia și cu Rusia nu mai avem legături directe. Ar fi bine dacă înainte de a pleca de acolo, ai pune la cale vreun cerc, două, cu care să avem raporturi regulate.

Despre celelalte, mai vorbim noi cînd vei fi aici. Te așteptăm cu dragoste.
Salutări socialiste.

V. Credință“.

Răutu își lăsă neputincios mîna cu scrisoarea în jos.
Ce e adevărat din ea ?
Nu e numai, oare, un suflet înăcrit de insuccese, al unui vecinic și ireductibil opozant ?

Chestia dezertorilor luă în ochii lui, pe dată, altă importanță.

În consecință, chiar a doua zi o vizită din nou pe mama Irina, la care îi plăcea să stea, chiar singur, în odaia jocurilor de pe vremuri cu Ilenuța.

— Mamă Irina, am văzut pe aici, rîndul trecut, un flăcău într-un *mondir* soldătesc. Cine era acela ?

— Cine să fie ? Ia, un *dizirtir* de peste Prut, Vasile Oancea din județul Covurlui, zice. Is pline satele de ei. Fug ca potîrnichile, de flămînzi și schingiuți ce sînt, sărmanii, — și bătăi groaznice de-i schilodește...

— Aș putea să stau de vorbă cu dînsul ?

— Cum nu ! Slujește la frate-meu, Dumitru. Are și boierul cîțiva...

Și strigă pe ușă :

— Măi Vasile ! Vino, pentru un ceas ! Vrea să-ți grăiască ceva conașul nostru.

Peste cîteva minute, Vasile Oancea intră în casă, urmat de un țăran înalt și puțin adus din spate, care se opri în prag cînd Vania, fără să se uite la el, se adresă îndată *dizirtirului* :

— De mult ai fugit din România ? Și de ce ?

— Să trăiți, domnule ! — luă postură militară Oancea : De vreo șase luni, pentru că ne bate, nu ne dă de mîncare, ne ține goi, în opincii rupte ! — recită *dizirtirul*, ca o lecție învățată pe de rost.

Era un rotofei scurt și indosat, cu aer obtuz. Nu se mai putea scoate nimic de la el.

— Să trăiești, conașule ! — se apropie țăranul de ușă.

Vania se rușină : numai acum băgă de seamă că e Niculiță, tovarășul lui de joc, fratele Ilenuței, care cu greu putea fi ghicit sub masca aceasta de gospodar, parcă demult trecut de tinerețe.

— A, dragă Niculiță ! — se scuză, perplex Vania : Iartă-mă, nu m-am uitat la tine și nu te-am recunoscut ; da amu grozav de bine îmi pare că te văd. Ia vino să mai stăm de vorbă...

Niculiță, învîrtindu-și căciula în mîni, căuta să treacă peste acest incident :

— Întrebai, conașule, despre dizirtiri. Is tare mulți pe aici. Am grăit cu ei, — povestesc grozăvii de ți se face părul măciucă... Îi ține cu ranița și cu pușca în spinare, cu ochii la soare ; îi pune să alerge așa, ceasuri, că mulți cad fără duh ; și-i bate cu curele, de le rupe carnea. Am văzut cu ochii mei cum unii sînt crestați la spate. Și boierii lor, la țară, sînt laconi și haini. Îi jupoaie de vii. Și dreptate nu le dă nimeni. Pămînt n-au, dreptăți n-au... Aici la noi, zic că e rai...

Vania se posomorî.

Nu seamănă a spirit revoluționar o asemenea propagandă pentru regimul țarist...

Adevărat, mai curînd, trebuie să fie, ceea ce spune în scrisoarea lui, Vasile Credință.

În urmă se putu convinge că nu se găsea pe atunci aproape un singur sat în Basarabia fără vreo doi-trei propagandiști de aceștia.

Peste vreo două zile, Smaragda Theodorovna îi zise, în sfîrșit, lui Vania :

— Tata te așteaptă în cabinetul său... Vrea să-ți vorbească...

Îl găsi pe bătrîn primblindu-se în odaia lui. Cum îl văzu pe Vania, se așeză la o masă.

— Măi băiete, zice mă-ta că vrei să ne lași pentru străinătate. Unde vrei să te duci ?

— În România, tată. În țara noastră.

— Bine, măi băiete, e țara noastră ! dar nu-i o țară pentru tine. Amu vreo doisprezece-treisprezece ani, erai încă copil, la ghimnazie, frate-meu Ioniță din Botoșani, unchiu-tău, care te-a botezat, vroie să te iee acolo la dînsul ; și să te înfieze, că însurat n-a fost și copii n-ave. Mă-ta cam vroie să te deie, că era om cu stare ; și-ți lăsa toată averea cu diată. Dar eu am chitit să mă duc să văd și eu țara aceea. Și s-au strîns toate neamurile la Iași, la hotel Binder. Nu mi-au plăcut. Muierile sulemenite și împoțonate ca niște... Dumnezeu să

mă ierte !... Chiar fetele tinere îs nerușinate ; iar bărbații... nu știu ce să mai zică. Cu toții vorbesc o limbă pocită, de nu-i poți înțelege. Era și un gheneral, Zaima, cam neam cu noi, se trage dintr-un soi de grecotei care ținuse pe sora bunicului meu. Și, amu, — Doamne iartă-mă ! — fi gheneral, dar parcă-i un caraghios de iarmaroc. Se pune călare pe scaun, spunē la măscări de s-ar rușina și muscalii ; și cînd slujnica a fost adus dulceață și ținē în mină tava, el i-a și băgat mina sub fustă. Ptiu ! Dacă așa ghenerali au ei, ce mai țară o fi și aceea ! Și i-am zis lui frate-meu Ioniță :

— Nu, bădiță ! Țara aiasta nu-i pentru Vania. Să mă ierți ! S-a crucit și el, sârmanul !...

Vania zîmbi fără voie.

În adevăr, se gîndi el, ce impresie putea face un așa general asupra unui boier basarabean, pentru care ideea de general e nedespărțită de un fel de manechin de fier, abia articulat, cu trăznete și fulgere în loc de vorbe, cu pieptul roată, plin de decorații, — veșnic înconjurat de aghiotanți în uniforme strălucite, de crunți cazaci călări, — în urale, în sunet de muzici ?

Bătrînul, după o scurtă pauză, reluă :

— Mă-ta s-a fost supărat pe mine atunci, și — de ! — poate am greșit. Ai fi scăpat de prăpăditul cela de Sibir, și poate te deprindeai... Dar tot parcă chitesc eu că nu-i o țară pentru tine, măi băiete !

„De două ori dar, — se gîndi Vania, — a atîrnat numai de un fir de păr, ca toată viața mea să fie altfel îndrumată... Dar aș vrea să revin ?...”

Însă răspunse :

— Dar, tată, ce să fac eu aici ? Nici nu-mi pot isprăvi învățătura, că nu mă lasă la universitate...

— De, măi băiete, ai și tu dreptățile tale. Cînd Dumnezeu ți-a dat capul, ar fi păcat să rămii fără învățatură. Dar Tosia și Costea au murit ; și amu te duci și tu. Eu sînt bătrîn, — să-mi închid ochii, așa, singur, și să-mi știu casa fără stîlpul ei ?...

Bătrînul se întoarse ; plîngea tăcut, fără să-și ștergă măcar lacrimile.

Vania își simți gîtul strîns de un nod, și cu greu își putu descleșta gura. Luă mina bătrînului și o sărută :

— Ce să fac, tată ? — abia își stăpîni plînsul și el. Vezi ce viață aș avea aici, ce viață am avea noi toți ? Și amu jandarmii îs în sat... Apoi, cine știe ?... Poate că pînă cînd mi-oi

mîntui eu universitatea, s-or schimba vremurile și m-oi întoarce la Năpădeni.

Bătrînul începu să plîngă în hohote ; își clătina numai capul.

— Tată, tată ! — plîngea acum Vania de-a binelea : Dacă vrei, rămîn. Spune numai un cuvînt ! Oi răbda ce a da Dumnezeu.

Bătrînul își întoarse capul spre el, își șterse lacrămile și-l privi ascultător, cu neîncredere :

— Nu, măi băiete ! Și mă-ta crede că e mai bine să pleci. Voi aveți amîndoi mai multă minte decît mine. Trebuie să fie mai bine așa. Și dacă Dumnezeu mi-a da încă zile și putere m-oi duce și eu peste graniță să te văd, — numai să nu te duci pre departe.

Vania sărută din nou, în tăcere, mina bătrînului ; acesta îl trase la dînsul, îl îmbrățișă și-i strînse capul la pieptul său de uriaș.

— Așa a vrut Dumnezeu, măi băiete ! Mi-a dat trei feciori, — unul s-a înecat încă din gimnazie, altul s-a împușcat de năpastă, iar tu te duci în străini, lași Năpădenii care din moși-strămoși erau stăpîniți de Răutești. Și cine știe pe ce mîni or încăpē, după ce m-a lua Dumnezeu ! Și tu, iar ai să duci, poate, viața cea mai amară... Ai mîntea prea aprinsă, și inima chiar de foc. Pe aiștia, ori unde, nu-i iartă lumea... Nu degeaba au fost în neamul nostru și de aiștia... Unul a pierit în țeapă, sub Vasile Lupu Vodă... Dar pentru de ce taman amu să fie iar unul ?.. De ! să fie cum a vre Dumnezeu, — schimbă brusc vorba conu Iorgu : Mă-ta spune că ți-a ajunge pentru trai vreo două sute de ruble pe lună. Ți-oi da și mai mult ca să fie vreo mie de lei de ai lor. Am să am eu grijă de tine... Dar dacă ai învăța, să scrii și cu slova noastră veche...

Bătrînul tăcu, dar Vania înțelese ; și îndurerat își lăsă capul în jos.

Smaragda Theodorovna îl aștepta pe Vania în buduarul ei, liniștită în aparență și sigură de dînsa.

— Așa e mai bine, — îl primi ea din nou, în rusește : Ai deschisă calea pe care tu singur ți-ai ales-o. Ce vei găsi la capătul ei, nu știu. Eu n-am nici o vină. Am făcut ce-am putut pentru a-ți da o altă îndrumare. Ai fost însă totdeauna mai accesibil înrîuririlor lăuntrice. Pentru tine, de mic, cuvîntul

unui țigănuș sau al unei țărance avea mai multă greutate decât tot ce-ași fi putut spune eu. Dar e în zadar să mai vorbim despre aceasta. Nu vei fi obișnuit. Vei avea la timp partea ta. Vei înțelege însă că un bărbat are mai puțină nevoie de avere decât o femeie măritată cu un magistrat... Acuma ce ai de gând să faci ?

— Aș pleca la Chișinău, să stărui pentru un pașaport. Nu este așa de ușor de căpătat, pentru un fost deportat politic, autorizația de a pleca în străinătate.

Cap. XXXII.

UMBRE

Cînd *caleașca* din Năpădeni se opri în fața hotelului „Paris“ din Chișinău, Gaspar Gasparovici Nazarian — zis *Gazeta Basarabiei* — se găsea la postul lui de observație, pe terasa din fața hotelului.

Părea foarte îmbătrînit ; zărind însă pe Vania Răutu la coborîrea din trăsură, se ridică pentru salutul sacramental, cu care primea pe toți mușafirii hotelului.

Vania îl revăzu cu mulțumire și alergă îndată spre dinsul.

— Bună ziua, Gaspar Gasparovici ! Îmi pare grozav de bine să te găsesc, după atîția ani, voinic și sănătos !

Gaspar Gasparovici, din politeță nu vroia să-și dea pe față lipsa de memorie față de un mușteriu care îi vorbește cu atîta prietenie.

Vania își dădu seama de efortul lui de reamintire și începu să ridă :

— N-ai să mă recunoști, Gaspar Gasparovici ! Nu m-ai văzut mai bine de zece ani... Eram încă elev la liceu. Sînt Ion Răutu.

Fața moșneagului, și mai cu seamă chelia, întotdeauna sanguine, se luminară acuma ca o țingire de aramă.

— Băiatul lui conu Iorgu din Năpădeni ? A ! Ce bine-mi pare că te văd. De cînd ai scăpat din Siberia ?...

Chiar în ziua aceea, Gaspar Gasparovici — nerăbdător de a pregăti un subiect interesant pentru conferințele lui de la „Clubul dvorenilor“ , — apără în camera lui Vania.

Fu însă silit să-și descarce întii el noutățile :

— Da, da ! multe, multe s-au schimbat aici în zece ani ! Ștefan Gheorghevici Cazara, săracul, stă mai mult la Vintura cu Paulina Andreeva. De cînd a căzut la alegerea pentru ma-

reșalatul Basarabiei, parcă îi e rușine să-și arate capul. Și cu averea s-a cam încurcat. Ehehe !... Unde sînt balurile cele vestite, în care Paulina Andreeva era înconjurată ca o împărăteasă !... Feodor Feodorovici Carpinski, în sfîrșit, a reușit... Și acum e mare și tare. A putut mătura și pe guvernatorul cel vechi, pe generalul Hvost-Berezinski, — Apolon Apolonovici, Dumnezeu să-l ierte ! — Că a și murit de necaz. Zicea că-i prea slab cu moldovenii. Și a adus pe guvernatorul cel nou, Stranițchi, Matvei Afanasievici...

— Tot general e ?

— Țivil ! — răspunse cu o nuanță de dispreț în glas Gaspar Gasparovici : Ia, din cei care își fac cariera în anticameră ! — se uită la el cu oarecare sfîciune spre ușă : Dar îi cînos — lucru mare ! Cum a venit, a și început prigoana împotriva moldovenilor și a liberalilor. Vai de mine ! Ce liberali moldoveni mai sînt pe aici, pe la noi prin Basarabia ? Dar dumnealui s-a înhăitac cu domniul Matu și Plavușa Brașevan. Hehehe ! Aiștia au ajuns acuma cei mai strașnici ruși, — deși neam de neamul lor nici n-a trecut pe lingă rus.

— Pe Pavlușa Brașevan îl cunosc. E fiul lui Alexandru Ivanovici, care se însurase cu nașa mea, coana Anica Mesnicu din Corbeni, la noi, în ținut. Numai nu înțeleg ce caută el pe aici și cum de-a ajuns la vreun rost. Dar Matu, — care Matu o fi ? — Am fost la școală cu unul — la pastorul Faltin, de unde fusese dat afară îndată, de stricat ce era, — și la liceu o bucată de vreme, că mult n-a stat nici acolo... Andriușa Matu, fiul aceluia monstru din Stăuceni... N-o fi el ?

— Ba-i chiar el. Tatăl lui a murit și, așa ticălos și tîrîiebru cum era, i-a lăsat totuși o avere frumoasă. Și atunci a descoperit că se trage din boierii moscoviți și a întemeiat o gazetă. Hihhi ! — rise nu fără răutate de concurent, Gaspar Gasparovici : o foaie de varză, dar plină de venin. Se cheamă *Russkaia Pravda* (Dreptatea rusă). Pentru aceasta a avut nevoie de Pavlușa Brașevan, că el, cu învățătura lui, abia dacă poate citi — cît mai poate ! — dar de scris, cel mult o iscălitură. Și aiștea îs acuma oameni mari în Basarabia noastră.

Vania oftă.

Apoi, aducîndu-și aminte de scrisoarea lui Credință, întrebă :

— Gaspar Gasparovici, era pe vremea mea un seminarist, Andrei Găină, — un prieten, — dar l-am scăpat din vedere. Nu vei știind — Dumneata știi toate ! — ce a devenit el ?

— Găină... Găină... Am cunoscut un tînar preot Găină, din Perieni.

— N-o fi Andrei ?

— Iată, nu-i știu numele de botéz. Dar voi afla.

Răutu hotări să se adreseze cu cererea pentru pașaport și pentru autorizația de plecare prin marele avocat al Basarabiei, Constantin Dimitrievici Chirilă.

Acesta, ca de obicei, îl primi cu gesturi largi și cu tunete în voce, care însă șuierau puțin printre dinții falși.

Dacă părul său, văpsit în culoarea mahonului aprins, îi trăda adevărata vîrstă, — voiciunea și neobosita lui energie dovedeau o inimă nebănuț de tînară.

— Aaa ! — exclamă el aflînd „cu cine are onoarea“ : Sporește tabăra noastră ! Ținutul S***, cu așa stăpîn la Năpădeni, va fi din nou în fruntea Basarabiei.

Vania, foarte jenat, îi explică motivele vizitei sale și zădărniciia nădejdiilor ce se pun în el, ca viitor stăpîn al Năpădenilor.

Constantin Dimitrievici îl ascultă cu multă bunăvoință. Și dacă deveni mai puțin jovial, rămase tot așa de prietenos :

— Înțeleg, înțeleg, frate !! Bietul conu Iorgu ! Dar dacă așa ni-i soarta !... Poate am să te ajut eu în treaba aceasta... Am și eu prieteni la care pot apela, și aici și la Petersburg. Chiar peste vreo două zile trebuie să plec la Petersburg pentru procesul Bartic ; și atunci aranjăm noi treaba. Vor fi de aranjat și lucruri pentru viitor. Că dacă nu mai vii înapoi, — și e puțină nădejde, — trebuie găsită vreo înjghebare pentru avere, să nu rămîi acolo, peste hotare, pe drumuri.

— Ați spus că plecați la Petersburg pentru procesul lui Bartic. Care Bartic ? Vasile Petrovici ? Iar a făcut vreo poznă ?

— Hohoho ! — reveni, iarăși, la jovialitatea lui și la gesturile-i largi, Constantin Dimitrievici : Mare poznă ! Cea mai mare din toate ne-a făcut-o, — a murit !... Și o avere ca din povești : zece mii de fâlci de moșie ; zeci de milioane de ruble pe la bănci ; și alte zeci de milioane pe care le-au găsit prin sertare, prin fețe de perină, prin oale cu unt topit, turnat pe dea-

supra monedelor de aur și chiar a bancnotelor. Hohoho ! Și nici un testament ! Și nici o rudă într-un grad apropiat ! Cum îl cunoșteam eu, trebuie s-o fi făcut dinadins, blăstămatul, ca să încurce lumea. Acuma e un proces, cum nu cred să mai fi fost vreodată altul...

— Dar aveți să lipsiți mult din Chișinău ? Mie mi-e teamă să nu mă schie aici. Poliția din Basarabia nu-i prea deprinsă cu foștii deportați politici. Din Năpădeni m-am și grăbit să plec pentru că năvăliseră jandarmii. Oamenii sînt spărieți, tata e necăjit, mama e supărată...

— Eu mă întorc cel mult în zece zile. Dar pînă atunci, te duci cu un bilețel de la mine la Polițmaisterul nostru. Îl cunoști pe Babaré ?

— Babaré ? Nu-l cunosc. Se vede un francez după nume.

— Hohoho ! — izbucni într-un formidabil acces de jovialitate Constantin Dimitrievici : e moldovan-get beget, coada vacii, stilizat în franțuzește de birocrăția rusească, căreia i-ar plăcea și chinezi mai bine decît moldoveni. Pe tatăl său, — răzășchiabur din Costuleni, îl cheamă Babă-rea, adică *Babă ră* în moldoveneasca noastră. Și din cancelariile rusești a ieșit Franțuzul *Babaré*. Hohoho ! Dar e un om cumsecade și am să-l rog să te ocrotească, — trebuie să-l cunoască bine și pe conul Iorgu. — Cred de altfel că ar fi mai bine să mai stai pe aici, — cel puțin pînă la iarnă, — că epidemia de holeră care s-a întins acuma pînă la Benderi, pe Nistru, — în puține zile va trece desigur dincoace, — a silit pe români să ridice o carantină la Ungheeni. Astfel, orice călător trebuie să steie vreo două săptămîni la graniță, în niște bărăci puturoase, sub supravegherea lor medicală.

Preotul Găină din Perieni s-a dovedit a fi chiar Andrei, unul din membrii primului cerc revoluționar, întemeiat pe vremuri de Vania Răutu la Chișinău, sub egida Undinei.

Cum a ajuns, popă ? — se mira Răutu. Era un băiat tăcut și timid, foarte moldovenizat, — dar, ca toată lumea din cercuri revoluționare și... ateu !

Perienii se găsesc numai la vreo douăzeci de verste de Chișinău, — la puțină depărtare înlături de șleahul Hînceștilor.

Se hotărî să-l viziteze.

Plecînd dis-de-dimineață din Chișinău, în vreo două ceasuri ajunse, — cu o trăsură de piață cu doi cai, — în frumosul sat moldovenesc, înecat în grădini, pe malul Cogîlnicului.

Părintele Găină, foarte tînăr încă, brun, cu o scurtă barbă mătăsoasă și coama popească ondulată, îl salută prietenește, — dar cu oarecare nedumerire.

— N-am știut că ai revenit. De la nenorocirea ce s-a întimplat cu bietul Vasile Giurilă, — despre care știu de la tatăl său, — am crezut că vei fi pierit și tu pe acolo... Iată și preoteasa mea, — Anisia Ivanova...

Era o femeie încă foarte tînără, dar prea voluminoasă, cu fața rotundă, albă și rumenă, cu ochii adormiți, — un tip clasic de fată de popă.

Răutu, sărutîndu-i mîna, se simți jenat, și nu mai puțin părintele Găină, pentru că, — aducîndu-și aminte de ce învățase la școala eparhială din Chișinău, — mama preteasă, ca înțeleaptă, își adresă salutul într-un limbaj româno-ruso-francez :

— Sînt prea *charmée* de *znamenstva* matală...

Stătea cu mîinile subpuse la sîn ; și neputîncioasă, surîdea, rotindu-și ochii.

Se vedea cît de colo că bietul Găină a luat-o numai pentru a-și asigura o parohie...

— Să stăm, Vania, în grădină mai bine, pînă ce se pune masa — ai să stai la masă cu noi ? — Acolo, sub părul bătrînesc, putem sta liniștiți de vorbă... De cînd nu ne-am văzut, avem multe de vorbit... Mă tem să nu ne găsim cu totul înstrăinați...

Așezați pe o veche bancă, pe jumătate dărîmată, la umbra părului, tînărul preot se grăbea să se descarce :

— Te vei fi mirat, găsindu-mă în preoție ? Să mă crezi că nu m-a hotărît numai nevoia de o bucată de pîine, — deși pentru un sărac fiu de dascăl de la o biserică de sat, fără alte studii decît seminarul, nu e ușor să-și găsească vreo îndeletnicire... Dar gîndește-te, după prăbușirea Narodoroliei, — dacă în restul Rusiei e mortăciune, ce trebuie să fie în Basarabia ? Ce era să fac ? Eu n-am în mine aluat de inițiator și de organizator... Știi că eu am ținut întotdeauna la neamul nostru moldovenesc. Pentru el am fost intrat în revoluție — nu ca tine sau ca sărmanul Prestea, care din revoluție ați venit la moldovenism. În starea de azi însă, numai popa poate veni în atingere cu norodul... Și iacă-mă-s... M-am jertfit... E greu... Dar ce să faci ? ... Vremea noastră, nu e o vreme de mari probleme, — mai ales pentru un fiu de dascăl de țară.

Isprăvindu-și spovedania, popa Găină privi spre Vania cu nădejdea absolvirii.

Acestuia i se făcu milă.

Cunoștea prea bine situația reală a popimii din Basarabia, pentru a-și da seama ce putea în realitate face Găină, în calitatea lui oficială, sub ochii jandarmului.

„Și Găină — totuși — e dintre cei mai buni, — Doamne !” — își zise el.

Îi răspunse însă ca un vechi prieten, expunându-și planurile sale de așezare în România :

— Dragă Găină, — ia să-mi spui : nu s-ar putea oare înjgheba aici un cerc, cit de mic, care să se țină în legură cu mine ? Să fiu cel puțin înștiințat de ce se petrece la noi.

— Sînt foarte singur, dragă Vania ! — răspunse părintele cam incurcat : ne întîlnim din cînd în cînd cîțiva intelectuali moldoveni, — poate nu-s oameni de mina întii, — dar cu bună voință. Nicolae Pătrașcu e acum medic tocmai în Ackerman, nu poate veni. Dar chiar poimîine, dacă vrei, ne-am putea aduna doi-trei la Dașa Staroverov, — o cunoști — e fiica mai mică a vechii tale gazde ; a fost și prin cercurile noastre. Acum este institutoare la o școală orășenească de fete. Locuiește tot în casa părintească, în care ai stat. Îi voi aduce și pe Profir Gavrilovici Gheorghită, — e un om de vreo cincizeci de ani ; dar mai tînăr ca noi toți cei de aici ; e judecător de pace pe aproape, — cit o mai fi, — că e văzut rău pentru că în judecată vorbește moldovenește cu țaranii. Apoi e Brinzariu Semion, tovarăș de clasă cu tine ; — nu a descoperit chiar praf de pușcă ; — dacă ții minte, Scarnitz îi zicea *Sempronius Brenzarius Constipatus*, — dar acum l-a mai luminat Dumnezeu, — e foarte bun moldovan, deși, ca grefier la tribunal, trebuie să se păzească...

La ora fixată, Răutu sună la casa Staroverov, din Strada Pușkin.

Fu întîmpinat de Dașa Staroverov care, ca și cum numai ieri s-ar fi despărțit de el, — a reluat fără nici o șovăire tonul familiar de altădată :

— Îmi pare bine, Vaniușă, că te văd voinic și plin de viață. Mi-a vorbit Găină, — nu-i curios să-i zic *părinte* ? — zîmbi ea.

Era acum o femeie de vreo douăzeci și cinci de ani, — fără multă frumusețe, dar plăcută și inteligentă.

— Sînt mulțumită de încercarea ce-o faci, — îi spuse ea : sînt moldoveancă numai după mamă, dar văd la școală ce înseamnă a lipsi pe copii de limba lor maternă. Să nu-ți pui însă

prea mari nădejdi în cei ce se adună aici. Sîntem numai umbre ale trecutului, care vrem să ne înșelăm că trăim. Se va vorbi foarte mult, dar se va face prea puțin. Nici că se poate face mult astăzi.

În curînd veniră și Găină, cu Profir Gavrilovici Gheorghită și Semion Brinzariu.

Deci, în afară de Vania Răutu și de amabila amfitrioană, numai trei bravi ostași pentru cultura națională s-au strîns în jurul steagului...

Pe cit Brinzariu era masiv, serios, tăcut și... șters, — pe atîta Profir Gavrilovici era mic și vioi, guraliv și neastîmpărat ca argintul viu.

Părea a fi singurul om viu aici, — deși fără cultură deosebită, și fără orizont politic.

Răutu a socotit că e mai bine să apuce taurul de coarne : — Domnilor, — pe intelectuali basarabeni îi apasă un mare păcat. Chiar prin învățătura lor, și prin izolarea lor de cultura românească, ei sînt înstrăinați de masa poporului nostru. Însă noi moldovenii — românii — avem o mare sarcină de împlinit. Rusia țaristă stă în calea progresului omenirii întregi. Sfărîmarea ei e de o însemnătate covîrșitoare, pentru istoria lumii. Un tînăr bărbat de stat român, dar cu mare viitor, Nitza Vasilescu din Ciubărești, a spus că Rusia și România sînt două vieți care se exclud, — adică nu se pot împăca. Lupta împotriva țarismului e o datorie nu numai față de neamul nostru, dar și față de civilizația omenirii, față de viitorul social. Asupra intelectualilor basarabeni cade în întiiul rînd sarcina de a trezi cugetul național al țărănimii noastre, — și pentru aceasta de a-și însuși el înșiși cultura românească. A pune începutul unei înjghebări în vederea aiasta, — este și în ținta adunării noastre.

„Conspiratorii” se priviră cam perplexi și spărieți.

Numai Profir Gavrilovici Gheorghită se arătă mai jovial, — dar parcă totuși nu-și dă seama nici el de gravitatea problemei, — sau nu punea mare preț pe colaboratorii eventuali din Basarabia :

— Neamul aista nu va pieri niciodată ! — erupse el : a ținut piept tuturor năvălirilor, — cine n-a călcat pămîntul aista ? ... Și aici sîntem ! Și vom fi ! Dar ne trebuie ajutor și de peste Prut, — și domnii nici nu vreau să știe de noi, — de frica rusului...

— Mă așez eu în România, — declară Răutu.

Discuția a urmat anevoie, pînă dincolo de miezul nopții. A fost fixat un plan de acțiune, elaborat un statut, discutate persoanele care ar putea fi eventual atrase într-o acțiune de asemenea natură, — care, — fiind clandestină, — nu era cu totul lipsită de primejdie.

Vania își stăpînea, melancolic, surisul.

Astfel se născu primul „cerc cultural moldovenesc“ din Basarabia, cu scopul de a răspîndi învățătura, de a trezi conștiința națională la norodul basarabean și de a stabili legături mai strînse cu România...

Slabă oaste, sărac arsenal pentru deșteptarea Basarabiei și pentru răsturnarea țarismului...

Lui Răutu îi venea să plîngă. Ar fi fost mai mulțumit dacă ar fi fost întîmpinat cu ostilitate fățișă.

Dar această gelatină !...

Cap. XXXIII.

AMĂRĂCIUNI

Două-trei întîlniri în zilele următoare, amărîră pe Răutu și mai mult, dovedind și cu mai multă plasticitate că „fumul patriei“ nu e întotdeauna „dulce și plăcut“.

Mai întii, în camera lui de hotel ceru *pozvolenia* de a-l vedea fostul mareșal și stăpîn al Borosenilor, Petre Constantino-vici Birsianu, de care Vania își aducea aminte numai în strălucirea lui de „șef“ al nobilimii din județul S***.

În fața lui stătea un bătrîn, în haine peticite, lustruite de vreme, care cu greu își păstrau aparența de curățenie. Lunga-i barbă albă se nuanța, de neîngrijire, cu fășii de păr gălbui-verzui. Ochii șterși îi lăcrămau cînd, urmărindu-l cu privirea, îl salută pe Vania cu o voce plîngătoare și tremurătoare.

— Vii din Năpădeni ? Ce face moș Iorgu ? E bine ? Dar coana Smaragdița ?... Eu m-am *răzorit*, dragă Vania, — urmă el fără să mai aștepte răspunsul : La Boroseni s-a așezat un arman galițian... Pe Rozalia o ține amu din milă la Bărbăței, ca *hoziaică*, duduia Eleonora Blagea, nepoata coanei Profira Merea... Dumnezeu s-o ierte... Copiii își rasipani... Pe unii îi mai *stipenduieste* Zemstva la școală... alții... Dumnezeu știe ce *polo-jenie* or mai avea... *Cuda mi idem, gospoda !* — își aduse aminte un crîmpei al trecutului de glorie. Dar îndată, coborîndu-și steagul, își începu litania : — Iar eu... eu... eu ! — Bătrînul își scoase din buzunar un imund petec și începu să-și sufle nasul și să-și șteargă fața muiată în lacrimi : Iar eu trăiesc din *mi-lostînia* ce-mi *pojaluiesc* boierii, cînd mai trec pe la Chișinău. Vania... puile, nu-mi poți da vreo zece ruble ?... N-am cu ce să-mi spal *rubăștele*...

Și ochii morți îl țintuiau...

Vania fu doborât.

Limba macaronică accentua și mai mult aspectul tragic al acestei ruini omenеști.

Într-o după-amiază, Vania se încrucișă în coridorul hotelului cu un ofițer de husari, înalt, foarte blond, aproape albinos, cu fața rotundă, făinoasă și cu o mică mustață, puțin colorată de pomadă, — care îi ascuțea șfichiurile în sus, — și cu o expresie de vițel nevinovat, așa de caracteristică, încît Vania fu izbit de o vagă amintire. Oprindu-se în loc, brusc, îl recunoscu :

— Sereja Bilii ! — exclamă el.

Husarul se încruntă, începu să-și răsucească șfichiurile mustății, silindu-se să recunoască pe cel ce-l aborda cu acest aer de vechie cunoștință.

— Cum, nu mă recunoști ? Sînt Vania Răutu. Ții minte : hanul Blumberg, comuna de la bariera Buiucanilor ?...

Din albinos husarul deveni cadaveric, pe rînd verde, galben, portocaliu, vînat, negru ; — și, înspăimîntat, își aruncă privirile împrejur, — vădit stăpînit de gîndul de fugă.

— Bună ziua ! — șopti el, în sfîrșit, temîndu-se totuși să-i întindă mîna.

Acesta era Sereja Bilii, cel mai devotat și mai supus din comunarzii de altădată, — Sereja Bilii, pe care Vania îl scăpase din sinucidere !...

Vania îi întoarse spatele și plecă fără alt cuvînt.

— În armată... suspect... să nu ne vadă ! — bolborosea în urma lui bravul locotenent de husari, care își revenea, treptat, la coloritul său făinos, pe măsură ce Vania se depărta.

Și mai penibil pentru Vania a fost un alt incident.

Preocupat de afacerile și de grijile sale, încă nu avusese răgazul să se înfățișeze „în formă“ la Ecaterina Matveevna

Lungu, — mama Taniei, — care, și pentru dînsul, fusese ca o mamă în vremea școlăritului său din Chișinău.

Poate și icoana mormîntului stingher din Tobolsc nu-i dădea curaj.

Într-o zi însă, Vania întilni, pe neașteptate, pe alea principală a Bulevardului, pe Sașa Lungu, fratele Taniei.

Cu tot puful gîlbui care îi încadra fața, îl recunoscuser de departe și se aruncă spre el cu brațele deschise, — făcînd senzație în publicul mocnit ce se primbă prin acest *Corso* al Chișinăului !

Sașa, surprins o clipă, dar probabil mulțumită fotografiilor recente ce se găseau în posesiunea familiei, își dădu îndată seama cine e atacantul. Înspăimîntat, cu gestul lui atît de caracteristic, își trase pantalonii în sus ca și cînd erau să cadă, — porni aproape în fugă pe o alee lăturalnică, și dispăru după niște tufe mari de salcîm.

Vania se opri ca fulgerat, cu brațele întinse, — adunînd în jurul său o ceată de curioși care nu înțelegeau nimic din scena aceasta...

Vania recunoscu pe cei doi „fileri“, care se țineau după dînsul tot timpul, de la sosirea în Chișinău.

De aceștia se spăriase Sașa Lungu, — cumnatul său...

A doua zi ceru audiență la Polițmaisterul Babaré, deși prejudecățile de vechi revoluționar îi inspirau fără voie repulsiune la ideea de a se folosi de protecțiunea unui polițai.

Babaré, un tip de țaran moldovan, relativ încă tînăr dar cărunț, cu mustață groasă „pe oală“, cu mici ochi vii, se arătă foarte afabil :

— Îmi pare bine că te văd, Ivan Egorovici ! Am vrut chiar eu să te caut. Am primit aici, trimisă pe urma dumitale, o hîrtie cam neplăcută. Și n-am voit să se facă zvon pe degeaba. Lumea și așa e speriată de apariția dumitale. Ai fost condamnat în lipsă la o lună de zile de închisoare la Minusinc pentru părăsirea samavolnică a reședinței...

În mintea lui Vania trecu, fulgerător, amintirea călătoriei romantice prin taigaua de la poalele Saianilor cu Spirca Varnacul.

Mai rămânea încă una care așteaptă sancțiune, — acea făcută spre a asigura pașaportul și banii pentru evadarea Mariei Culiceeva, — ultima lui „samavolnicie“ din Siberia...

„Iată unde crapă!“, — surise el melancolic.

— Nu e mare treabă, căută să-l liniștească domnul Barbaré, interpretînd greșit mișcarea lui: Ai toată vremea să-ți faci treburile. Să-mi spui cînd vrei să-ți fac oficial comunicarea. Nu-i nici o grabă, — trimit hîrtia la S*** cu o adresă ca, în caz de lipsă, să fii căutat la Hotin, la Bălți, la Soroca, la Orhei... Este, este vreme!...

— Ați primit o scrisoare de la Constantin Dimitrievici Chirilă?

— Primit, cum nu? De aceea îți vorbesc. N-ai nici o grijă. Cînd o veni Constantin Dimitrievici, aranjăm noi toate. Te expediem și peste Prut și, — șopti el strîngîndu-și șiret pleoapele: vei scăpa și de luna ceea de închisoare, dată de tribunalul din Minusinsc... Hihhi! cum să ți-o comunic peste graniță?...

Lui Răutu nu-i rămânea decît să aștepte întoarcerea lui Constantin Dimitrievici Chirilă.

Se simțea prins ca într-un cerc de fier, peste care nu îndrăznea nimeni să pășească.

În orașul acesta, în care-și petrecuse copilăria, era aproape tot atît de singur ca într-o celulă izolată a închisorii.

Numai bătrînului Gaspar Gasparovici Nazarian nu îi era frică să stea de vorbă cu el. Căuta să-și adune cît mai mult material despre Siberia și asupra condițiilor de viață de acolo, preparîndu-și vădit referatul pentru „Clubul dvorenilor“.

În conversațiile cu dînsul, pentru Vania reînvia parcă vechea Basarabie, — Basarabia pe jumătate moartă chiar la nașterea lui, Basarabia cu boierii moldoveni, bogați și mîndri, cu viața lor de țară, cu vînătorile și sărbătorile ei, cu adunările nobilimii, cu nunți feerice și cu banchete pantagruelice...

Vania bătea singur, ca într-un vis, străzile atît de bine cunoscute și atît de străine ale Chișinăului.

Din cînd în cînd întîlnea cite o figură cunoscută: îi tăia drumul vreun coleg de liceu, vreun vecin de moșie, cu care copilărise, și chiar vreo rudenie, — cel mult li se încrucișau privirile sfioase sau amare, capetele se întorceau și drumurile se desfăceau.

Vania înconjură de mai multe ori „Castelul penitenciar“; dar nu putu intra pe poartă și nu i se îngădui să-și revadă celula.

Mai multe ceasuri a stat la via *Burdujoaiei*, lîngă triunghiul de ploi, de unde Tania îi „telegrafia“ spre castel.

Recunosc și ferestruica celulei sale...

Își luă inima în dinți și porni în Strada Mihailovsca, spre locuința Lungestilor.

Ecaterina Matveevna, — cu fața ei de fildeș vechi în care vremea a gravat o rețea de zbîrcituri, fără să-i șteargă trăsăturile fine, vestigii de frumuseță de altădată, — îl îmbrățișă și îl ținu multă vreme strîns în brațele ei, fără să poată grăi un cuvînt. Numai zvîcnirile inimii și o ușoară tremurare a brațelor îi spuneau lui Vania toată adîncimea durerii ei.

Nici Ecaterina Matveevna nu avu puterea să-i pună vreo întrebare despre Tania, nici el nu îndrăzni să-i pomenească măcar numele. Dar între ei doi, ea era mereu a treia, și în tăcerea lor nu-și vorbeau decît de dînsa.

Gheorghe Gavrilovici Lungu nu era acasă.

Catia, de asemenea, nu venise încă pentru vacanța de la „Cursurile“ din Kiev.

Iar cînd intră în odaie Sașa Lungu și, jenat, îi întinse mîna, Vania se ridică pentru a-și lua rămas bun.

— Ai vrea să iei o dată masa cu noi? îl întrebă cu îndoială Ecaterina Matveevna.

— Acum n-am vreme. Poate cînd mă voi întoarce din Năpădeni, înaintea plecării peste graniță, — răspunse Vania fără sinceritate.

Dar fu înțeles.

Astfel se rupse ultimul fir ce-l mai lega cu anii de școală.

Numai rupturi...

Curînd, după întoarcerea lui Constantin Dimitrievici, acesta îl invită să-i comunice rezultatul demersurilor pentru autorizarea călătoriei în străinătate.

Îl găsi alergînd de la un capăt la altul al vastului său birou, gesticulînd cu violență și cu adevărate răgete de furie.

— Măgari !... porci !... bestii !... canalii !... tîlhari de codru !

Vania stătea nemișcat în pragul ușii.

— Închipuiește-ți, frate, spun că nu-ți pot da autorizare ; că peste hotare te vei lega cu toată emigrația revoluționarilor ; și că poți fi primejdios cînd vei ajunge, ca singur fiu, în capul averii Răuteștilor. Idioții nu cunosc măcar legile ! Cer să renunți la dreptul de moștenire, și vor o declarație a lui moș Iorgu în această privință. Juridicește n-ar valora o ceapă degerată asemenea renunțării și declarații. Dar sîntem în sfînta Rusie, și sora dumitale se mărită. Și acel Colea Berizovschi e o poamă !... Îl cunosc de la tribunalul de aici ! Vor trebui poate decenii de judecată ca să poți găsi dreptate. Și cu ce ai să trăiești dacă — Doamne ferește ! — moș Iorgu nu mai este ? Poți primi asemenea condiții ?

Vania stînd în ușă, își înfipse medianul în tîmpla stîngă :

— Primesc orice condiție... numai să scap... Tata nu mă va obijdui.

— Dar tată-tău o să trăiască vecinic, măi băiete ? — se înfurie Constantin Dimitrievici, lovind din toată puterea cu pumnul în masă.

— ...Nici mama, — adăugă cu șovăire Vania.

Constantin Dimitrievici se opri brusc, îl arse cu o privire și se aruncă în fotoliu.

— Bine ! dă-mi cererea și actele necesare. Îți voi redacta declarația pentru tine și pentru moș Iorgu. Te vei duce îndată la Năpădeni și cînd te vei întoarce, vei și putea porni peste Prut.

Peste două zile Vania plecă spre Năpădeni cu drumul de fier, în imensul ocol prin Chersonia și Podolia, pînă la stația Popeliuhi, unde telegrafiasă să-l aștepte trăsura.

În stația Rasdielnaia, la o jumătate de oră de Odessa, avu o mare ispită să se furișeze în taină în acel oraș, legat de atîtea amintiri pentru el și, mai cu seamă, de amintirea Undinei și a bietului Andrei Rechinul.

Dar se stăpîni, — gîndind tot la ei, ca să nu-și riște viitorul.

După ce ieși din Basarabia pe la Benderi, trecînd podul peste Nistru, se simți mai bine — se pierdea în lumea necunoscută, ca un biet atom al nesfîrșirii.

Cap. XXXIV.

PE POD

La Năpădeni, Vania povesti părinților demersurile făcute de Constantin Dimitrievici Chirilă și expuse condițiunile în care poate obține pașaportul.

Iorgu Răutu se posomori și, suflînd greu pe nas, dărăbănea violent cu cele două degete în masă.

Smaragda Theodorovna interveni, cu oarecare răceală :

— Nădăjduiesc, ai încredere în noi că nu vei fi obidit ! — își strînse ea buzele, fugind de privirile întăritate ale lui Iorgu.

Acesta sări ars în sus și, cu gestul lui, parcă înfigînd cu cele două degete pe cineva în pămînt, răcni :

— Ai căpchieț, femeie ? De obidă poate fi vorba ? Dar aiasta înseamnă că nu vor să-l mai lase să vină în țară ! Să rămîie în veci înstrăinat, și Năpădenii pustiiți, fără stăpîn, în vecii vecilor... Măi băietate, aiasta nu se poate ! Te-au căznit destul pentru păcatele ce îi fi făcut, ca un plod neștiutor ; dar mă duc eu la împărăție... pentru ce să pătinesc și eu și tot neamul meu, ca Năpădenii să intre în mîni străine ?...

Vania tăcea, palid cu buza de jos tremurată, prinzînd cu durere și cu inima strînsă fiecare cuvînt și fiecare gest al tatălui, ca și cum ar fi auzit lovituri de ciocan în piatra lui de mormînt.

Aruncînd o privire spre el, bătrînul se opri brusc, îi apucă între mîinile sale capul, îl privi drept în ochi... Apoi, suflînd greu, se lăsă pe un scaun, lîngă masă.

După mai multe clipe, stăpînindu-și sughitul de plîns, se adresă încet lui Vania :

— Măi băietate, ce să facem ? Fie voia lui Dumnezeu !... Dă hîrtia încoace s-o iscălesc.

O iscăli fără să se uite.

Apoi luă un ton hotărît :

— Oj scrie și lui Zamfirache Zaima, prezident la *Sudul* din Fălticești. Ți-i văr al doilea, — mai cuminte ca alții... Și știe și slova noastră veche, cu cerdacuri. Nu l-am văzut de atunci. Dar tot socot că îți poate fi de folos printre străini... El îți va putea scrie și scrisori pentru mine...

Și atmosfera din Năpădeni deveni prea grea pentru Vania. Icoana bătrînului răsărea, în fața lui, ca o arzătoare mustrare de cuget.

Smaragda Theodorovna abia își stăpînea nerăbdarea să-l vadă cît mai curînd plecat.

Postul de jandarmi din sat simboliza pentru dînsa ruptura de acest fiu rătăcit al Năpădenilor.

Acest post deveni intolerabil și pentru Vania. El făcea cu neputință contactul cu țărani, cu tovarășii jocurilor din copilărie, — cu care ar fi dorit să stea de vorbă, pentru a-și da șema de curente care bîntuiesc în sufletul norodului basarabean.

Chiar și mama Irina care trăia sub o vecinică tensiune și cu teama de primejdie ce le simțea amenințînd pe „puiul“ ei, — îl îndemna la plecare.

Vania își înăbuși, în urmă, și amintirea despre dureroasă ruptură, — care încheia cronica seculară a Răuteștilor din Năpădeni.

Caleașca străveche a Năpădenilor, cu Dumitru pe capră, ducea din nou pe Vania Răutu pe drumul Orheiului spre Chișinău.

Faimoasele pocnituri de bici, cu care Dumitru își mîna înaintașii celor patru cai în șir, sunau, — îi se părea lui Răutu, — prohodul vechii boierimi ai Basarabiei...

Și în drumul acesta, fiecare pod și fiecare cotitură îi amintea de calvarul băietanului de optsprezece ani, deghizat ca ucenic de mșeriaș, care, fugăr, se îndruma trudnic pe jos spre Chișinău.

Îi va mai fi oare dat să revadă aceste meleaguri ?

În Chișinău se hotărî, în ceasul acesta de adîncă ruptură, să-și ia rămas bun de la doctorul Roitman, tatăl lui Moise, care

își păstrase situația de om înaintat și de conducător al opiniei publice liberale din Basarabia.

Doctorul, hotărît, menținea conversația numai asupra planurilor de viitor ale lui Vania, eliminând orice aluzie la trecut :

— Socot că faci singurul lucru pe care îl ai de făcut... Ești foarte tânăr. Aici încă multă vreme nu-i nimic de făcut. Dacă ai fi venit în contact cu generația tinărară, te-ai fi îngrozit. Până și seminariștii — viitorii popi — își poartă uniforma căptușită cu mătăasă albă, ca să semene cu ofițerii de cavalerie. Ce să mai vorbim de alții?... Peste tot : beție, desfrîu, joc de cărți, lipsă totală de interese intelectuale. Destul să-ți spun că idoli tineretului sînt astăzi „adevărății ruși“, ca Matu și Brașevan, organizatorii profesionali ai progromurilor. Eu stau și voi muri la postul meu. Sînt prea bătrîn ca să pot încerca altă cale... Ar trebui să vezi însă pe vechiul tău preceptor, Vasile Vasilevici Saharov. E acum prim redactor la *Gîndul Basarabiei*. E cam supărat că nu l-ai căutat pînă acum. Îți va putea fi eventual folositor, dacă vei avea vreo nevoie în Basarabia.

În domnul obez, cu „saci“ umflați sub ochi, era greu de recunoscut pe tînărul subțirel, creț și negricios de altădată.

Cu toate acestea întîlnirea a fost foarte cordială.

— Pleci, — mi-a spus doctorul Roitman ! Ah, dacă aș putea pleca și eu ! — oftă Saharov : Uite ! iată adversarii cu care trebuie să lupt !... Și-i întinse ultimul număr din *Russcaia Pravda*.

Vania citi titlul primului articol : *Să știe jidanii !...*

De la primele pasagii, i se părea că e transportat cu veacuri în urmă :

„Să știe jidanii, că o sută cincizeci de milioane de ruși pravoslavnici nu se vor lăsa stăpîniți de o mîină de barbari, care sub pretext de luptă pentru tot felul de autonomii, drepturi cetățenești și libertăți, sug și măduva din oasele creștinilor...”

Să știe jidanii că dacă vor, cu constituțiile lor să omoare o împărăție de sute de milioane, chiar cadavrul acesteia, uriaș, ar otrăvi în descompunere Europa întregă, — și ar pieri cu toate lipitorile perciunate...

Să știe jidanii că nu vom aștepta pînă ce își vor ascuți pumnalele : — sfînta Rusie se va ridica ca un singur om, — și va strivi toate năpîrcile puturoase...

Creștinilor ! — să fiți gata, ca la semnalul ce-l vom da, — să știe jidanii că le-a sunat ceasul din urmă...”

Semnat : P.A. Brașevan...

Pavlușa !...

— Vezi paradoxul, — urmă cu tristeță Saharov : jurnalul condus de mine, un rus, și susținut de burghezimea liberală, în cea mai mare parte evreiască, în cap cu doctorul Roitman, se numește *Gîndul Basarabiei* și cere școli moldovenești pentru țărani : — iar organul „adevărăților ruși“, — numit *Russcaia-Pravda* e redactat de moldovanul Pavel Brașevan, și finanțat de un alt moldovan, Andrei Matu. Și iată ce răspunde în numărul de ieri, la cererea de școli moldovenești, sub titlul : *Arginții lui Iuda :*

„Perciunații de la *Gîndul Basarabiei*, desigur în schimbul aurului străin, încearcă o manevră, în aparență anodină, cu scopul de a surpa autoritatea imperială și de a înstrăina blîndul popor al Basarabiei de mama lui, Rusia.

Încep cu școli în limba străină, ca mine să ceară autonomia și înstrăinarea.

Arginții lui Iuda circulă...

Non Olet ?

Banul nu pute ; dar jidanul pute.

Să nu ne silească să luăm măsuri urgente și energice, de drastică desinfectare...”

Și iarăși semnătura : P.A. Brașevan...

Nu ! nu mai este chip de trăit în această țară !...

Întîmplarea a voit ca înainte de plecare, Ion Răutu să se întîlnească cu cei doi eroi de la *Russcaia-Pravda*.

La restaurantul hotelului „Paris“, la o măsuță din colț, ședea singur un domn cu desăvîrșire chel, galben la față, aruncînd în toate părțile priviri sumbre și bănuitoare.

Pe masă, lîngă tacîmul lui, puse ostentativ, în sala plină de mușterii, — un revolver !...

Din șoptele vecinilor, Răutu află că acesta este Pavlușa Brașevan, — căci nu-l putuse recunoaște.

După un schimb de vorbe cu chelnerul, Brașevan se ridică de la masă și, cu un aer sfios și totodată sfidător, se apropie de Răutu :

— N-am știut, dragă Pimperlic, că ești la Chișinău... Ce mai faci ?

Vania nu avu tăria să refuze mâna fiului vitreg al coanei Anica Mesnicu, nașa lui, — dar îi răspunse accentuat, cu răceală :

— Mulțumesc ! — și nici nu-l invită la masă.

După mai multe clipe de tăcere penibilă, — sub ochii consumatorilor, — Pavlușa se repezi spre ușă, pe unde intrase o stîrpitură, ciupită de vărsat, cu un nas pleostit, cu ochii înfundăți sub arcade de orangutan :

— Andriușa ! pe unde ai umblat ? De cînd te aștept !

După o șoaptă la urechea lui, Andriușa Matu clipi din ochi în direcția lui Vania Răutu, rînji și urmă pe Pavlușa spre masa lor. Acolo își scoase și el revolverul, și-l așeză lângă tacîm.

Cum este chip de a suferi asemenea neomenie ?...

O împrejurare făcu pe Vania să dea zor cu plecarea.

Polițmaistrul Babaré își luase concediul pentru caz de boală.

Vania nu mai putea ști ce se făcuse cu sentința din Minusinsc, nici nu îndrăznea să întrebe pe locțiitorul prietenosului Babaré.

Într-o frumoasă zi de sfîrșit de mai, Vania, complect echipat, din grija tatălui său, și cu lada sa de cărți, purtată pe drumuri de la poalele Saianilor pînă aci, se așeză în trenul ce pornea spre granița românească, la Ungheni.

Îl petrecură pînă la gară numai Dașa Staroverov, doctorul Roitman și Vasile Saharov.

Batista albă a Dașei flutură rămasul bun de la țara lui natală, — simbolicul rămas-bun de tot ce fusese viața lui pînă acum...

Un budist, la apropierea momentului temut de reîncarnare în altă ființă, nu-și simte inima mai strînsă, ca Vania în clipa în care dispăru acest semnal de despărțire...

Din stația Pîrliți, rămase singur în vagon.

Iar la Ungheni văzu, după cercetarea pașaporturilor de către căpitanul de jandarmi de la graniță, că nu sînt pentru Unghenii de dincolo de Prut decît trei călători, în afară de el : un medic evreu din Constantinopole, rotund dar vioi ; un tînăr

student din Caucazia, cu un caracteristic nas armenesc și cu ochii unsuroși ca măslinile ; și un tip de tîrgoveț din Rusia centrală, — bărbos, înalt, spătos, greoi și tăcut.

Căpitanul le luă pașapoartele și porni în biroul său, de unde auzi îndată soneria telefonului.

Între timp, un enorm sergent de jandarmi pofti pe cei patru călători cu destinația pentru România, să se urce în singurul vagon, — de clasa treia, — care forma, din cauza holeriei, tot trenul ce putea trece granița.

Vagonul fu încuiat îndată, spre a izola pe călători de restul publicului și a împiedica astfel orice contact, care ar putea prejudicia interesele împărăției.

La ușile vagonului se postară, ca cerberi neclintii, doi jandarmi.

Trecu un sfert, o jumătate de oră, peste ora de plecare normală.

Nici o mișcare.

Telefonul zbirniia mereu în biroul căpitanului...

Călătorii, stăteau în așteptare, îngrijorați...

Vania, agitat, scoase capul pe fereastră și se adresă cerberului de la ușă :

— De ce nu se aduc pașapoartele ? Întîrziem. Trenul trebuie să plece...

Jandarmul nici nu se uită la el.

— N-aveți grijă ! Nu veți pleca fără pașaport...

Vania se așeză în colțul său, neliniștit : dacă se va telefona vreo veste despre condamnarea lui de la Minusinsc ?

Ceilalți călători, — fiecare în colțul lui, — tăceau posomorîți, fixînd ușa biroului căpitanului, — fără să-și adreseze vreun cuvînt, — sau măcar o privire.

În sfîrșit, ieși pe ușa aceea un vagmistru de jandarmi, cu niște carnete și hîrtii în mînă.

Se îndreptă spre vagon.

În drum se opri însă la vorbă cu șeful stației, salută pe vameș ; apoi se apucă de o conversație, vădit galantă, cu niște dudu împopoțonate, gesticulînd cu mîna în care ținea hîrțile și carnetele.

Patru părechi de ochi din vagonul trenului de hotar stăteau ațintiți la brațul care le mișca... Parcă se strecurau eternități între fiecare din gesturile vagmistrului.

Uf ! Vagmistrul intră în vagon, își suflă nasul, își șterse gura, tuși, și luă cu dreapta, foiță după foiță, carnet după carnet, din cea stîngă.

Și strigă ca la apel : Doctorul Berl Silberman !

— Prezent !

— Studentul Kirkor Cartanianț !...

— Țîrgovețul Andrei Antonov !...

Apoi se uită la ultima foiță ce-i rămăsese în mîna :

— Dvoreanul Ion Răutu !

— Aici ! — răspunse sugrumat Vania.

Vagmistrul, reținîndu-și forțele, înmînă carnetele, pașapoartele, — întii pe rînd celorlalți trei pasageri, — reciti, încă, o dată, foița care îi mai rămînea, măsură din cap în picioare pe Vania Răutu, și-i întinse și lui pașaportul.

Ieși din vagon, încuind din nou ușa, și, după un semnal al lui cu mîna, se auzi un fluier strident, și trenul porni încet, încet printre două rînduri de sentinele.

Iată și capul podului de peste Prut...

La intrare, pe ambele laturi, siluetele imobile ale celor două din urmă sentinele...

Vagonul se apropie ; pe fereastră se profilează încet, figurile sentinelor : la prima fereastră, în a doua...

Vagonul trece pe lîngă ei, și înaintează spre mijlocul podului.

Vania răsufală ușurat.

Medicul oftă din adînc și, cu un aer de mulțumire nespasă, își dezbumbă vesta : se văzu că era toată căptușită cu manuscrise și note tipărite. Era agentul Alianței Israelite, trimis pentru o anchetă despre pogromurile ce avuseseră loc, cu puțin înainte, prin Podolia și Volinia...

În același moment, se transfigurară și ceilalți doi călători.

Studentul, care se recomandă ca un naționalist revoluționar din Armenia rusească, — cu gemete și chiote de bucurie tropotea pe loc un fantastic dans triumfal.

Iar posomorîtul țîrgoveț scoase pe fereastră, spre sentinela uluită, un enorm pumn și-l salută din adîncul rărunchilor :

— Mama ta !...

Era un propagandist de sectanți extremiști, — fugar și el. Trenul se opri la capătul românesc al podului.

Conducătorul rus descuie ușa vagonului, iar conducătorul român strigă :

— Pofțiți din vagoane, domnilor ! Pentru vămuire, revizia medicală și dezinfectarea bagajelor !...

Pe ușa îngustă a vagonului, Ion Răutu din Năpădeni se aruncă, cu pumnii încleștați, în bezna necunoscutului.

SFIRȘITUL VOLUMULUI AL V-LEA

CUPRINS

<i>Volumul al IV-lea — Hotarul...</i>	
Preludiu : Homo homini lupus	7
Partea I Antecedentele „Cazul Răutu“ 15	
I Zinaida Nicolaevna	17
II Mahalaua căruțașilor	29
III Dezghețul	44
IV Cu etapa	54
V Zorile „Cazului Răutu“	68
VI Redevivus	81
VII În obștie	90
VIII Avdotia	97
IX Debutul	108
Partea II. Zori de miazănoapte	
X În voia valurilor	121
XI Aurora boreală	138
XII Singurătate...	153
Partea III. Tania	
XIII Sub candela stinsă	165
XIV Rătăcirii	177
XV Tobolsc	192
XVI Tristia	205
Partea IV. Peste culme...	
XVII Chemarea morților	225
<i>Volumul al V-lea — Nostalgii</i>	<i>237</i>

Partea I. „Gioconda“	
I Biyuk-Sarai	239
II În cartierul academic	247
III Lohengrin	252
IV Atentatul	257
V Băltoaca	268

Partea II. Varvara

VI În Crasnoiarasc	277
VII Preliminare	284
VIII Viața în obștie	292
IX Încercarea	299

Partea III. În fața Saianilor

X Arcadie Tartanov	307
XI Spirca Varnacul	315
XII Artamon Danilov	327
XIII Tribulațiuni de pedagog	339
XIV Profetul	345
XV Chitaiul	349
XVI Aculina	353
XVII Povestea Lisavetei	360

Partea IV. Nostalgii

XVIII O lovitură de vînt	367
XIX Furtuna	375
XX Norii	382
XXI Fany	388
XXII Luda	395
XXIII Maria	400
XXIV Otrava	406
XXV „Surisul Giocondei“	414
XXVI Evadarea	419

Partea V. „Fumul patriei“

XXVII Cu „frînghiuța“	429
XXVIII Grandoare și mizerie	439

XXIX La Năpădeni	449
XXX La tanti Natalița	455
XXXI Ceasul de cumpănă	461
XXXII Umbre	469
XXXIII Amărăciuni	477
XXXIV Pe pod	484